

تورکستان پیک ڈگری جماعت، خاددہ نون
محمد امجد بوغرا ایگم

دوقصو۔

استانبول 29.1.53

باش تورکستان

تورکستانک ملی فورتولوشی اوچون کوره شوچی ایلس مجموعہ

باش محرری: چوقای اوغلی مصطفی

1929نجی ییلنک ده قابر- ندمن چیقا باشلاغان || غیموار (ایکنچی کانون) 1936 (1354 هجری) || سارہ 74

بو ساند:

- 1 — تورکستاندا دینگه قارشی محاکمه باش مقاله
- 2 — 6 3 9 1 چوقای اوغلی مصطفی
- 3 — روسلاشترما سیاستی کوچہ یمہ کده تاشبالتا
- 4 — یوتوق بایراملاری مصطفی
- 5 — تورکستان یاشلغی اوچون ایسله رلک بر کون طاہر
- 6 — ابراهیم بیک لاقایلی قالای توتولغان ایدی؟ جانای
- 7 — تورکیہ لیلہ رنک سیزمه دیکلہری وه ییلمه دیکلہری اوقتای
- 8 — 1936نجی ییل آستانہ سندہ — بین الملل وضعیت ۴
- 9 — هندستاندا یاشاوچی تورکستان مهاجرلہرینگ مهم ضیائی
- 10 — تورکیہ خبرلہری
- 11 — تورکستان خبرلہری

«ملی بایران»

مجموعه 72 نچی ساندا، اوتکەن ییل نوپار باشندان باشلاب یراق شرقدا یاشاو- چی ایدیل- اورال تورک مهاجرلری ملی مرکزی تامانیدان موقدینده «ملی بایراق» نامیله آتالاق بر غازیتا چیقاریلماقتا باشلانیدنی یازیلماش وه مذکور غازیتانک برنجی نسخهسی مندرجه- سیده قید ایتلمشدی. — «ملی بایراق» هر آتنا منتظم صورتده بای مندرجه بیلهن چقیب تورودر. ایدیکه چه 9 سانی چقیب نارالغان بو غازیتانک تورک مهاجرلکینک ذهنینی مشغول ایته تورغان مهم مسئلهلرنی احتوا ایتکەن باش مقالهلری بوتونسی ایدیل- اورال ملی قور- تولوش حرکتی باشلوقی عیاض اسحاقی بیک طرفندان یازیلمشدر. آرقا- آرقاغا باسیلیب کیله یاتقان «بز کیم؟» باشلقی تاریخی خریطه وه رسملرنی حاوی مقالهلرده ایسه تورک خلقینک تاریخینه عمومی کوز سالینب، بوکون اسیر، یاییق حالدا قالدان تورکلرک کچمیشنده کی مهم وقه لاردان قیسقاچا بحث ایتلمه کدهدر.

«تورک تیلی» وه شوکا اوخشاش مقالهلرندە یاش معلمه وه یازیچی رقیه خانم ملی کولتور ساحه سندا او قویلارینا قیمتلی معلوماتلار بیرمه کدهدر.

«ملی بایراق» نك 12، 27، 35 تاریخلی 9 نچی سانی تورک- اسلام خلقلارینک بو دفعه مذکور تاریخکە توغرو کیلگەن اولوغ دینی، ملی بایرامینا آتالیب، کیگه یتریلیب، 6 صحیفه اولاراق چیقاریلمشدر. شو سانداغی «عید فطر» سرلوحه لی باش مقاله سنده عیاض اسحاقی بیک بو بایرامنک تورک- اسلام دنیا سنک آگ کوکولو، آگ ماتور بایرامی بولغانینی ایضاح ایتکەندن سوگ، بولشه ویک روس اسارتنده کی تورک خلقینک بو بایرامنی اوز تله گه نیچه بایرام ایته آلماتورغانینی سوبلهب، «خلقمزغا اوزلگن حقن قایتارو، آنگ بارلن ساقلاودا بزنگ بورجمز، بزنگ گنه ایشیمز. بز اوزیمز کوچلو بولساق، اوزیمز نك ملی حقیمزنی قایتاریب آلابله جه کمز. بز اوزیمز نك کوچیمزنی ملی بایراق اطرافندا طویلنی آساق، بزنگ حقمز اوچون فرشتهلرده، یحیی ملا پر یله ری ده تریشیب یورمه یه جهک. حق بیر یله یدر، حق آینادر. حق کوچ بیلهن آینادر... بو کونکی آغیرلقد با بریمز گه یارده مله شیب، بر جان، بر تن کی حرکت ایته لیدرمز» دیدر. عینی سانک 2 نچی بیتی مشهور دین عالمی، تورک مطبوعاتی تاریخنده یوکسهک اورون قازانغان مشهور «شورا» مجموعه سینک باش محرری رضاه الدین فخر الدین افندیکن وقتیله عید فطر مناسبتیله تاراتدینی وعظی وه مشار البهنگ رسمی ایله، 3 نچی بیٹی استانبولنک آلتی مناره لی زور مسجدی سلطان احمد جامعی نك رسمی وه 4 نچی صحیفه سی حایلار مسجدی رسمی ایله بیزه نمشدر.

آتالاق «ملی بایراق» غازیتاسنی، ایدیکه چه باسدینی یازیلاری ایله، ملی شعور وه ملی اوزلکینک مهاجرلر ذهننده چوقور اورناشترو وه یراق شرقنک هر تامانبا یاییلغان تورک مهاجرلرینی ملی قورتولوش کوره شی بایراغی اطرافندا تولو کیرهک دیب آلدینی خط حرکتینه یارلاق معنوی کوچکه ایگه ایگه نلگینی کورسه تمه کدهدر. رفیقزغا بو یولندا ینه بو یوک موقیتلر تیلیمز.

تورکستاندا دینگه قارشی محاکمه

بز «یاش تورکستان» نك اوتکەن 72 نچی ساندا خوقدده، عبد- المطلب (*) دیکەن بر ایشانتک قوردینی بر تشکیلات اوستنده بولوب اوتکەن بر محاکمه سوگندا، 4 کشینگ آتیب اولدورولگه نی خبرینی بیرگن ایدیک. او زمان تورکستان غازیتالاری قولیمزدا بولماغانیدان بو، بوتون تورکستانلیلارنی هیجانغا کتیرگەن، مسئله حقندا کیگه رک معلومات بیره آلمان ایدیک. تأسف، که ایمدی ده قولیمزغا کیلگەن غازیتالار آراسندا قارالوچی (مدعی عمومی) وه یاقلاوچی (مدافعه- چی) (بز محاکمه ده مظلونلار اوچون مدافعه چی بیلگه ننگەن بولووینی تخمین ایتهمز) سوزلهری وه محکمه قراری بولغان غازیتا نومرولاری بولمای قالدی. محاکمه نك باریشی حقندا یازیلغان یازیلاردا بولشه ویکه لهرچه بر طرفلی یوروتولهدر. بولشه ویکلر مسئله نی فوق العاده بر قولق بیلهن ایضاح ایتب تشکیلات باشلوقلاری وه اونلارغا ایهرگن قولخوز- چی، قومومول وه حتی قیشلاق شوراسی کاتبی (خوقد رایونندان محی الدین اسملی بر قیشلاق شوراسی کاتبی اسمی کورسه تیلهدر) کبی کشیلرنی غوام، جاهل، هیچ نهرسه دن خبری بولماغان قیلیب کور- سه تمه کچی بولادارلار.

تورکستانلیلارنک دینی تلقیلارینا باغلی قالغانقلارندا شبهه یوقدر. نقطه بولشه ویکلهرنک دینی تحقیر ایشندن باشقا بر نهرسه اوگره تمه- دیکلهری خداسزلار مکتبندهن چیقان قومومول وه شورا کاتبلهرینک ایبروهاری بر طرفدان دینی تلقینی سارسیتو قولای بولماغانلیغینی کور- سه تمه، ایکنچی یاقدان بو یاشلارنک بولشه ویکلکدهن قایتقانی، بو- نکلە موسقوانگ مارقسیمز- له نینیمز- ستالینیمز مفکوره سینک تورکستان یاش لیغی آراسینا کیره آلمای یقیلغانینی کورسه تمه در.

(*) بز بو قیسقا خبرنی موسقوان غازیتالاردان آلمان ایدیک. بو موسقوانان بیریلگەن خبرده، بو کشینگ اسمی عبدالله مطلب دیب یازیلغانیدان، بزده شو شکله آلمان ایدیک.

محاكمه نك اوزندهن برآز تفصیلات كوره يلوك:

عیبیلهرنك باشلوغی ملا عبدالمطلب ایشان ساتب آلدی اوغلی در.
بو کشی 1925نجی ییلی اولگهن شهر خانلی سید احمد ایشاننگ شاكر-
دی در. عبدالمطلب نگ مریدلهری وه یاتندا خدمت ایتب یاردهم ایتو-
چیلهری شونلاردرد:

(1) نبی جان قاری شریف اوغلی؛ (2) ملا دهقان اوزاق اوغلی؛
(3) عبدالستار عبدالرحمان اوغلی؛ (4) حال میرزا حالتوره اوغلی؛
(5) میرزا قوربان میرزا اوغلی؛ (6) ایرگهش نور محمد اوغلی؛ (7) نور
محمد ایمان قول اوغلی؛ (8) ابراهیم توردی بای اوغلی؛ (9) تیللا بای
بالتا بای اوغلی؛ (10) باینظر خدای نظر اوغلی؛ (11) محی الدین قیوم
اوغلی؛ (12) رحمان پیردی شیر نظر اوغلی؛ (13) قوزی بای تاجی بای
اوغلی؛ (14) تورسون بای عمر رزاق اوغلی؛ (15) قوداش خلفه؛
(16) جوزه بای خلفه؛ (17) محمود قاری.

مه نه شو كورسه تیلگهن كشیله رنی بولشه ویکلهر «موشومزور» دیب
آتاید رلار. بونلار ییلهن بر گه یعنی عیبیلهر قاتارندا (18) میرذات اوغلی؛
(19) آرتیق بای اوغلی؛ (20) رحیم اوغلی دیگهن، بولشه ویکلهر طرفدان
که مبه غهل دهقان دیب كورسه تیلگهن كشیله رده اوتورادرلار.

(21) 17 یا شلق شمس الدین؛ (22) 18 یا شلق بورونغو «قومومول»
ضیا بای احمد اوغلی (خوقنده کی «پروله تار» آتلی قولخوزدان) وه
(23) بورونغو قومومول هم قیشلاق شوراسی کاتبی محی الدین کبی یاش
یگیته رده عبدالمطلب ایشانغا ایهر ب یورگه نلهر. بوتونسی 32 کشی دیب
كورسه تیلگهن عیبیلهردهن قالغانلارینگ اسمله رینی قولومزغا کیلیب
ایریشکهن تورکستان غازیتالارندا یولوقترا آلمادیق.

ملا عبدالمطلب جدی کورهش یوروتقان. اونگ اوزی وه یاقین
مریدلهرندهن نبی جان قاری، ملا دهقان، عبدالستار وه باشقالار هر
طرفغا سیاحت ایتب یورگه نلهر. ایگ کوب فەرغانه ده، تاجیکستان،
قیرغزستانك فەرغانهغا یاپیشیق قسملارندا ایش کورگه نلهر. عبادت او-

چون توپلانغاندا، ذکر آرالارندا سیاسی فطقلار سوپله ب، خلقنی زوربا
بولشه ویک روسیا حکمرانلیغینا قارشی کورهشکه چاقیرغانلار. محاكمه
اوستنده یازیلغان یازیلاردان عبدالمطلب ایشان وه اونگ مریدلهری نگ
عمومی سیاسی وضعیتدهن بوتونلهی خبرسز کشیله ر بولماغانلقلاری آگلا-
شیلماقدادر. اونلار ساویت غازیتالارینی منتظم صورتده تعقیب ایتب اوز
تیکلاوچیلارینا ساویت حکومتی تیشقی سیاستی مسئله لهرینی ده آگلاتیشغا
اورونغانلار. مثلا شرقی ختای تیمیر یولینگ ساتیلیشی مسئله سینه تماس
ایتکهن حال میرزا حالتوره اوغلی بو حادثه نی، غایتده توغرو اولاراق،
ساویت حکومتینگ کوچسزلگی دیب ایضاح ایتکهن.

بولشه ویک محکمه سی عبدالمطلب ایشاننگ اوزندهن سوک ملا
دهقان، عبدالستار وه نبی جان لارنی ایگ قورقولو کشیله ر دیب کور-
سه ته در. گویا اونلار مملکت تیشنداغی، «سرماپه دار آفانستان» وه
باشقا بر قومشو مملکت توپراغنداغی مهاجر تهسکه ریچی تشکیلاتلار ییلهن
سیقی مناسباتده تورارلار حتی ساویت تعبیرلهرینه اینانیش ممکن ایسه،
او طرفدان شو «تهسکه ریچی» مهاجر تشکیلاتلارندان تعلیمات آلیب
تورارلار ایمش (*). تورکستاندا عمومی بر عصیان حاضر لانماقدا وه بو
کوتهریلیشنگ وقتی باشدا 1934نجی ییلی قوربان بایرامینا یلگیله نگهن،
فقط سوگرادان 1935نجی ییلنگ کوزینه قالدیریلغان ایمش. بو تشکیلات
نگ مرکزی اسفهره رایونداغی چیلغازی قیشلاغی بولغان. گویا ملا
دهقان آرالقدا ایکی دفعه چیگه ردهن چیقیب خارجده کی علما باشلوق
لاری «عاجز مقصوم»، «عبدالله خان» وه «آق ایشان» دیگهن کشیله ر
ییلهن کوروشوب کیلگهن ایمش. تشکیلاتنگ باشقا کشیله ریه ده تور-
کستاندا آچیق دیهرلك درجده حرکت ایتکهنلهر ایمش. کوب ایر وه
خاتون قولخوزچیلار بو ایشان کشیله رینی حرمت ییلهن قبول ایتب،

(*) کابلده بر نیچه یورتداشلاریمزنگ قاماقنا آینولاری وه باشقا قومشو بر مملکت-
دهده مجموعه منک سوگ نومرولارینگ یورتداشلاریمزغا ایریشمه ی قالغانی سیبلهرینی شو
نقطه دا قیدیریش توغوروراق بولماسمی ایکن؟

اونلارنىڭ ديدىكىلەرنىڭ اخلاص بىلەن قوبۇل قىلالارلاڭ ئىكەن. شمس الدىن، محى الدىن، ضىباباى قىوم اوغلى لارى ياشلىق آراسىدا تشويقات يوروتقانلار. تشويقاتلارنىڭ دا تىجەسىز بولماغان. بىر دىفە ئەبىدالستارغا توتۇلۇپ قالغىنى قورقۇسى بارلىغىنى سويلە-گەندە، او «بىز لەردەن بىر تەسى توتۇلۇپ قالسا دا ضررى يوق. بوندىن بويۇك فاجىئە چىقمايدىر. بارى بىر ايش بونگە توختاب قالمايدىر، اوز يولنىدا اوسوب بارا بىرەدر» دىگەن. («پراودا ووستوكا» 29. 10. 35). مەنە ايمىدى بو سوزلەرى بىلەن يىگىتلىك آتشىنى فشقرتقان يالغز ئەبىدالستار ايمەس، اونىڭ يولداشلارى بوتونىسى توتۇلۇپ قالدىلار. اونلاردان نورت كىشى (اىككىچى بىر خىردە 7 كىشى دىنلىمە كەدەر) آتلىدى. قالغانلارنىڭ دا قىسماً سوزگونگە يوبارىلدى. قىسمادە بولشەويك زىندانلارنى تىقىلدى.

بو صورتلە بولشەويك روسيا اونلارنىڭ دا اورنادان كوتەرگەن بولسا. دا بو مرد تور كىستانلارنىڭ باشىنى تىكدىكى مقدس ايش، مىلى قور-تولوش حركىتى يولنىدا دوام ايتىپ، اوسوب بارا جاقدر، باشقاچا بولا آلمايدير! بو، بوتون تور كىستان ملتچىلەرنىڭ قىلىق قىلىقىدۇر. مىلى ايش يولنىدا اولگەن شەيدلەرنىڭ روھى تىنچ وە شاد بولسون.

*

1936

بىنە بىر يىل كىچىدى. ھەر بىر يىمىزنىڭ زەھنىدەن كىچىپدە آچىق وە آيدىن جوايىنى آلامادىغىمىز سوزغۇ يەگى يىلنىڭ بىزگە نە كىتىرە جەگى مەسىلە سىدىر. كويىمىز يورتنى تاشلاب چىقىش مجبور تىندە قالغان چاغدا، بىر نىچە آى سوگرا قىزىل روسيا پرولەتارى دىكتاتورلغىدىن قوروتۇلغان آزاد تور كىستانغا قايتا جىمىز اوپى بىلەن آيرىلدىق. قىلىق ايش بو اوپىلانغانى كىبى بولۇپ چىقمايدى. يىللار كىلىپ كىچمە كەدەر. بىز ايسە ھىماندا يات ايللەردە سوزونمىز...

شو آندا 1918 نىچى يىلنى ايسلەيمەن. او زمان مەن تور كىستاندا، بىزنىڭ مختارىت حكومتىزى مركزى خوقىدە ايدىم. بىز ياقىن دوست، مەككۇرەداشلار توپلانىپ اوتورغان ايدىك وە كىلە جەك حادىئات حقىدا تىخىمىلەر سويلەشە باشلاشق. او زمان بولشەويك حكومتىنىڭ اوزونراق عمرى بولۇپ حقىدا فىكر سويلەو، اونلارغا بولغان كىزلى بىر تىمايل دىپ كورولەر ايدى. ذاتاً بىز دەگەن ايمەس حقى روسيانىڭ اوزىدە ساويت حكومتىنىڭ تىزدەن يىقىلۇپ قىلىق حاقىدا حاكم ايدى. او زمان بولشە-ويك حكومتىنىڭ اوچ آيدان آرتىق ياشاىا بىلۇپ اىتمالىنى سويلەوچى نادر تايلار ايدى. او توپلانىدا مەنمە فىكرىمنى سوزادىلار. مەنم جواپم كۆپ گە كۆلگۈگە سبب بولدى. چۈنكى مەن «بولشەويىزم اوچ كىرە اوچ يىلدا توگەن سەدە ياخشى بولور ايدى» دىدىم. مەنم كىلەر اىچىدە اىك كۆپ كولوچى دە دوستم شاھ اسلام بىك شاھ احمد ايدى. او روس سوسىيالىست فرقىلارنىڭ بىر ئىنە كىرگەن ايدى. سوسىيالىست غازىتالارنى ياقىدىن قاتناشار ايدى. اونىڭچۈن دە او بىزنىڭ آراىمىزدا انقلابى حادىلەر حقىداغى تىخىمىلەر اوچون «يىلەرمەن» سانالار ايدى.

ايمىدى او صىمىي تور كىستان پاترىوتى شاھ احمد بىك قايدىدۇر؟ مېتلا اولدىغى آغىر خاستالغىدىن ساغالا بىلدىمى؟ تىرىكىمى؟ يىلەيمەن. بو كۈنكى وضعىت او زمانكى اىك بىدىن قاراشنى دا يولدا قالدىرماقدۇر. ايمىدى بىز 18 نىچى دىفە يەگى يىلنى يورت تىشىدا قارشى آلامىز. قىلىق يورتدان آيرىلدىغىمىزغا شو قادار اوزون يىللار بولۇپنا رغماً بىز يورتدان آيرىلماغان كىبىمىز. بىزنى يورتمىز وە خلىقىمىزغا باغلاغان مەنى بو باغ شو قادار كوچلو، شو قادار جانلىدۇر.

بويۇك فرانسوز انقلابچىسى داتون «يورتنى ايتىك او كچە (پاشنا)-سېنە ياپىشترىب يورو مەن ايمەس» دىدىر. يورت، وطن دائىما بىر پىردە، تاگرى طرفىدان ياراتىلغان بىرنە، خلىق كىلە سىنىڭ ياشادىغى دائىردە تورايدۇر. بىز مەجرلەر ايسە يوزلەر مەككۇرە تىشكىل ايتسە كەدە كۆپ مىليونلار تىشكىل ايتكەن خلىقىمىزنىڭ كىچىك بىر پارچاسى بولۇپ قالامىز. بىز لەر

يورتىمىزنى آلب چىقىپ كىتمەدىك. اوڭا بولغان يىتمەس سەۋەبى ، تو-
 كەنمەس باغلىغىمىزنى يۈرەگىمىزگە اورناشتىرىپ چىققانمىز. يورتىمىز سەۋ-
 مەك ، اونىڭ جىيانىنى اوز شىخسى ذوقىنا كۈرە — يا مەينى بر غروپىنگ
 منافعىنا ۋە يادە ھەر قانداى بر «خاندان» نىڭ منفعىتىنا كۈرە قوروشىغا
 اورونۇ دىمەك ايمەس دىر. يوق ، خلقىنى سەۋمەك ، اونىڭ ەمومى منافعىنا
 خدمت ايتمەك ، ھەر دائىم بو يولدا خدمت ، فداكارلىق ايتىشكە حاضر بولو
 دىمە كىدۇر.

«كىم عادل بولسا ، او مرھمتسىز دە بولور» دىگەن بر فرانسوز مىلى
 بار. ەموم خلق منافعىنگ بعضى بر كىشى ، غروپلاردان فداكارلىق ، حتى
 آغىرغا فداكارلىق طلب ايتكەنى دە غايتەدە طىبعى بر نەرسە دىر. چونكە
 شونى دا اويلاش كىرەك ، كە ەمومى مىلى منافع دىمەك آيرىم غروپلار
 منافعىنگ توپلامى دىمەك ايمەس دىر. بونى قولاي غنا مىثال بىلەن آڭلاتايلىق.
 دىھقان ، مالدار ، تىجارلارنىڭ منافعى آيرىم آڭغاندا ، اونلار ھەر زمان
 بر برىنە اويغون چىقمايدۇر. حتى كوپنچە اونلارنىڭ بر برىنە قارشى توشوب
 قالغانى دا بولادۇر. دىھقان اوز خوجالىغى مىھصولاتىنى آرتىق بەھاغا ساتىپ ،
 مالدارلىق ۋە صنایع مالىنى داھا اوجوز بەھاغا آلماق اىستەيدۇر. اوز
 مالىنى آرتىق بەھاغا ساتىپ ، دىھقان مالىنى داھا اوجوز بەھاغا آلا بىلىش
 عىنلە مالدار ۋە تىجارنىڭ منفعىتى اىجابىدۇر. اىمدى بو ، بر برىنە قارشى
 بولغان مىنفعتلاردان قالاچا ەمومى مىلى منافع چىقارو مىمكن ؟ — جواب
 غايتەدە سادە. اونلارنى قارشىلىقلى فداكارلىق اساسندە كىلىشترو كىرەك.
 ەموم خلق كىنلەسى ، مىلت اوچون عادل سىياست يورگوزوشىڭ بعضى
 آيرىم شىخسى ۋە حتى آيرىم غروپلارغا «مرھمتسىزلىك» بولوب كوردونۇ-
 شى دە مىھتملىدۇر. بونىڭلە برابىر دولت تىشكىلاتى دا مەنە شو ، آيرىم غروپلار
 منافعىنى ەمومى مىلى منافع بولندا برلەشترونىڭ كىفلى اولمايدۇر. بىزنىڭ
 خلقىمىز آرالقدى كىچكەن اوزون بىللاردا يەگى جىياتى تىجىرەلەرى آغىر-
 لقلارنىنى اوموزندا يوروتدى. ەمومى بايلىق يەگىدەن ابلولوندى. يەگى
 اىگەللەش مىناسباتى توغدى. جىيات ۋە دولت قورولوشىدا بو تولى يەگى

قاراشلار توغدى. بولشەۋىكلەر دورىندە قورولغان ، يارانغان نەرسەلەرگە
 نە قادار تىقىدى ، نە قادار مىنى قاراغاندا ، اونلار اىلە حسابلاشمى
 بولمايدۇر. «قولخوز» ، «ساوخوز» ۋە باشقالار كىبى صىفى دولت خوجا-
 لىغى طرفدان مىجبورى صورىندە اىشلەتتۇرولغان قورولوشلارنى بىز
 ھىچ ياراتمايمىز ، اىستەمەيمىز. بىز اونلارنى مىلى دولت منافعىنا قارشى بولغان
 لىغى اوچون ياراتمايمىز ؛ خلقىمىزنىڭ اونلارنى ياراتمايدىغى ، بەنىمىسەمە-
 دىگى دە شونىڭ اوچوندىر. طىبعى بولشەۋىك ھىكومىتى طرفدان چىقدى-
 رىلغان فورمىنى ياراتماغانلىق ، اونى قبول ايتمەگەنلىك اوندان اولگى ،
 اونىڭ بىرىندە كى فورمىنىڭ توركىستانىڭ كىلەجەك مىلى دولت قورولوشىنا
 خدمت ايتە آيرلىق ساغلام بر نىگىز بولغانىنى قبول ايتو دىمەك بولمايدۇر.
 ساوىت اىقتصادى ۋە اىجتىماعى قورولوشلارنىنى ياراتماقلىقە برابىر بىزنىڭ
 خلق بو تون اىسكىدە كى قورولوشلارغا تىقىدى قاراشىنى دا اوگرەندى.
 بونى انكار ايتو ايسە اوز خلقىمىز ۋە اونىڭ جىياتى كورگۈلەرنەن تىجىرە
 چىقارا بىلو قابىلىتى ھىقدى بىدىنلىك بولادۇر.

ھىقىقى توركىستان مىلتىچىسى يورتچىلىق ۋە خلقىچىلىغى ساوىت ھىكو-
 مىتى طرفدان تارتىپ آڭغان بىرى ، خوجالىغى ، آتى ، آراباسى ، ھوكو-
 زى ۋە يا بىتىرىلگەن ھەر قانداى بر اوستوملىكى اىلەگە چىككەنمەگەن
 كىشىلەردۇر. ھىقىقى توركىستان مىلتىچىسى بولوب كىچكەن ، اوتكەن كون
 كىبى قايتىپ كىلووى مىمكن بولماغان نەرسەلەر ھىقدى اويلاپ دا اوتورماس.
 او دائىم اوز يورتى ۋە خلقىنىڭ كىلەجەكى ھىقدى اويلامالى ۋە او يولدا
 اىشلەمەيدۇر.

تارىخ قىھاردۇر. او نە عالمىنى ، نە بىلەرمەن ، ھىزمىندىنى ۋە نەدە شاھ ،
 پادىشاھنى آيدۇر. او اوز قانۇنىنە قارشى اچقوچىلارنىڭ بو تونىسىنى
 اىزىپ كىچەدۇر. تارىخ قانۇنلارنى ايسە آرقاغا قايتونى بىلمەيدۇر ۋە
 ياراتمايدۇر.

مەنە مەنە 1936 نچى بىلى مىناسبىلە يورتداشلارم اىلە بولوشمەك
 اىستەدىگم فىكر بودۇر. بو بىلىنىڭ بىزگە ۋە بىزنىڭ يورتىمىزغا نە كىپتروۋىنى

بز ايميديدن بيله آلماييز. فقط بزنگ يوره كدن ايسته ديگمز وه قرار-
سزقله كونديگمز بر گنه نهرسه بولسا، اودا يورتمزنگ روس پروله تاري
ديكتاتورليني بلاسندان قورتولوويدر. بز بوتون يورتد اشلا ريمزني مه نه
شو ملي غايه اطرافندا بر جان، بر تن بولوب يوروب باروغا چاقيرامز.
بز بوتون توركستان ليلارنگ قويوداغني نقطه لارني آگلاب اوزله شترو-
له ريني تيله ر ايديك:

عمومي ملي منافعي آيريم خوجالق وه ياشاما غروپلاري منافعدان
يوقاري توتا بيلگن، اوزينگ شو وه يا بو سببدهن هر قانداي بر
ره ژيمگه بولغان علاقه، تمايليني عمومي ملي منافع باقيمندان موافق،
ملي شرائطغا داها اويغون ره ژيم يولندا فدا ايتيه بيلگن كشيهر گنه حقيقي
ملي باتريوت وه فائده لي ملي ايشچي بولا آلا جا قلا درر.

چوناي رينلر

روسلا شتر ما سياستي كوچه يمه كده

«ياش توركستان» نك اوتكهن (71 نچي) ساندا «معارف جبهه-
سند» باشلوقلي يازيدا ساويت روسيا حكومتينگ مکتب مسئله له ريني
ترتيگه قويو نيتي ايله چيقارغان قرار لارندان، بو قرار لارنگ غير روس
اولكه له رنگ ملي مکتبله ري اوچون قانداي معنا افاده ايتكه نندن قسقا-
غنا بحث ايتب اوتكهن ايديك. او تدبير له رنگ غير روس اولكه له ر
باقيمندان آچيق افاده ايتديكي نقطه ايمديگه چه قاپالي بر صورتده اداره
ايتليلب كيله ياتقان روسلا شتر ما سياستينگ آچيق قويولغانليني، اوگا روس
خيالپرستلگي ايله متناسب بر سرعت بيريشكه اورونولغانيني در.

او قرار لار آراسندا بوتون اتفاق اوچون برله شكهن مکتب پرو-
گرامي، برله شكهن درسلك، برله شكهن اوينفورم، خلاصه بوتون اولكه-
له رده كي مکتبله رنگ هم شكل هم مفهومچه قيزيل روسيا مركزي

موسقوانك چيزيب كورسه تديكي يولدا بارووي وه بو چيزيقدان چقيشقا
هيچ بر محلي حكومتنگ حقي بولماغانليني ايدى.

بوكون قولومزغا كيلگهن توركستان غازيتا لارندا بر قسم محلي
حكومتله رنگ 1935/36 نچي او قويلنداغي مکتب ايشله ري حقدان بير گن
قرار لاري بار. بو قرار لار موسقوا طرفندان عموم مکتبله ر اوچون بيلگي
له نگن درس پلانلاريني دا اوز گهرتمه كده در. فقط بو اوز گه رتو اوز
آگه تي نهرمه ني ميرزوياننگ قامچيسي آستندا، موسقوانك خوشينه
كيتيه كه بولغانندان، اوني موسقوا دا ناوشسز گنه قبول ايتمه كده در.
ديمه ك موسقوانك اوز گهرتمه حقدانغي تحديدي يالغز غير روس ملتله رنگ
اوز ملي منفعتلارينا كوره اوز گه رتوله رينه عائد در.

توركمه نستان معارف قوميسارليني 1935/36 نچي او قويلي اوچون
4 صنفلي شهر مکتبله رينك روس تيلي درسيني هافتالق 9، 9، 7 وه 6
ساعت اولاراق كوبره ك ايتديري بيلگيله ب قويدى. («توركمه نسكاي
ايسكرا» 35. 10. 6).

28 نچي اوقتوبردا قازاغستان فرقه مركزي قوميته سي يله ن قوميسار-
لار شوراسينك برله شكهن بر مجلسي بولدى. بو مجلسده 1935/36 نچي
او قويلندا مکتب ايشله ري قارالدى. «قازاق مکتبنده روس تيلي اوقوتو
اوچون قوشومچا ساعتلار بيلگيله نسين» ديب باشلانغان قراردا روس تيلينك
3 نچي صنفده ن آليب 10 نچي صنفغا قانداي شهر مکتبله رنده هافتاسينا (جمعه-
سينا) 24 ساعت، قازاق اول مکتبله رنده 34 ساعت اوقوتولووي، بو-
نك اوچون يتيشمه گن ساعتلار، روسيا حكومتي طرفندان باشقا درسله ر
اوچون بيلگيله نگن ساعتلاردا آلينووي كورسه تيله در.

قازاغستانداغي «آزچيلق ملتله ر» (اوزيك، قيرغز، تاراجي يعني
باشقا تورك اوروغلاري) مکتبله ري پروگرامندا روس تيلي درسي
قازاق مکتبنده كي كبي قويولاد.

بوگا مقابل روس مؤزيعي بالالاري مکتبنده قازاق تيلي درسينك
5 نچي صنفدان آليب 6 ساعت اوقوتولووي توصيه ايتيله در.

دقت ایتیگز. تورکستان بالاسی ابتدائی مکتبنگ 3نچی صنفدان
 آلیب 10نچی صنفغا قادر هافناسینا 24، 34 ساعت روس تیلی درسی
 او قوشغا مجبور توتولغانی حالدا، کیلگیندی روس مؤثریگی بالاسینا
 5نچی صنفدان، یعنی ابتدائی دوره سی بیتکه ندهن سوک، 6 ساعت قازاق
 تیلی او قوتولوی توصیه گنه ایتله در.

غریب نقطه لارنگ بری ده شو، که تورکستاندا تورکستانلارنگ
 آزچیلق ملت دیب آنالیب یوروتولدیغی پیر هر آدیلمده اوچراتیلار تورغان
 بر نهرسه در. مثلاً «قازاغستان» دا اوزیک، قیرغز، تورکمن، قازاقالپاق
 بوتونوسی آیریم آزچیلق «ملتلر» در. باشقا جمهوریتلر ده ده بونگ عینی.
 فقط روس هیچ بر بیرده اقلیت سانالمایدنر. اونگ اقلیت قانونینا حتی
 محلی جمهوریت حکومتی نفوذینه تابع بولوندیغی دا یوق. کوریک قازا-
 غستان حکومتی ییرلی مکتبلر اوچون پیره بیلدیگی قطعی قرارینی روس
 مکتبلری اوچون پیره آلمایدنر. روس مکتبینی ییرلی خلق مکتبلری ایله
 بر ته کیس معامله گه تابع توتا آلمایدنر.

روس مکتبلری اوچون 5نچی صنفدان آلیب هافتا دا 6 ساعت
 درس مسئله سی ده ساویت حکومتینگ ییرلی خلق مکتبلرینی روسلا-
 شتما یولنداغی قازا نیتینی پرده لهش اوچون قویولغان قوروق سوزدر.
 یوقسا «قازاق مکتبنده روس تیلینی او قوتو کوچه تیلین، یاخشی یولغا
 قویولسون. روس تیلینی او قوتو اوچون قولدا بولغان بارلق تجربه لی
 په داغوغلار بو ایشکه آلینسن. قازاق مکتبنده روس تیلی درسی پروچی
 معلملر نی کوچه یو، اونلارنگ بیلیملرینی کوچه یو اوچون 200 کشینک
 قوزس آچیلین. قازاق مکتبلر نده روس تیلینی او قوتو ایشینی کوچه یو
 ییلن بر قاتاردا اوچ بیرده کی روس په داغوغوزی ته خنیکوملری یاندا
 قازاق مکتبلر نده روس تیلی درسی پیره تورغان معلملر حاضر لاو بولومی
 آچیلین.» دیگن آرقاسی کیسیلمه گن قرار ماده لری آراسندا «روس
 مؤثریگی مکتبنده قازاق تیلی درسی پرو اوچون معلملر حاضر لاو» دیگن
 بر ماده گنه بولسادا اوچراتیلار ایدی.

مه نه بونگله «یاش تورکستان» نگ ییلاردان بهری سو یله ب کیلدیگی
 «ساویت مکتبی میسیونرلر طرفندان او یلاب چقاریلغان ایسکی «روس-
 سکی-توزه منی» دیب آتادیقلاری مکتبنگ عیندر» دیگن قاراشنی ساویت
 حکومتی اوز قرار وه تدبیرلری ییلن ده تصدیقلاغان بولدی... تاشبالتا

*

یوتوق بایراملاری

بوتون روسلار، آیتسا بولشه ویکلرنگ کوب سهو دیکلری روس
 ادیبی چه خوف «اورا پیرسه، قویاتنی دا کبریت یا قوغا او گره تو مکندر»
 دیگن ایدی. بولشه ویکلر تهرور ره ژیمی آستندا توقان شرائط چه خوف-
 نگ لطفه اولاراق سو یله دیککی بو سوزینی حقیقتکه آیلاتریب قویدی.
 ساویت حکومتی سورگون، قاماق، آچلق ایچنده قالدیرو، آتیب
 اولدورو کبی قانلی تدبیرلر، تهدیدلر آستندا پلانلارینی ایشله تدبیر
 اوتورادر. انسانلار بو کورلککه وه آیاغی کیسیلگن کیشیلر یاغاج آیاقدا
 یوروشکه قالای او گره نسه لهر، ساویت روسیا قولی آستندا قالغان
 اهالی ده ساویت خوجالیق سیاستینگ توغور دینی غیر طبعی میلکله رگه ده
 او گره نمه گنه. مه نه شو یولله بو ییل، بوتون عمر نده برنجی دفعه
 بولسادا، تورکستاندا ساویت پاختا تایشیرو پلانی تولدورولغان بولدی.
 بو حادثه نگ بولشه ویکلر طرفندان قالای قارشیلانغانینی آگلاماق او-
 چون ساویت، خصوصاً موسقوا، غازیتلاری اوستنده بر کوز کیزدیرو
 کفایت ایتدر. تورکستان جمهوریتلری اوچون اوتکوزولگن یویله ی-
 لرده بو پاختا پلانینگ برنجی دفعه به جهریلوی حادثه سی قادر نظمنه لی
 بایرام ایتب اونکه زیلمه دی. موسقوا ایله تورکستان «ملی جمهوریتلری»
 مرکز لری آراسندا اوزلو کسز صورتده تبریک تیغراملاری آلاشریلدی.
 بوتونوسی ستالیننی قوتلایدنر لار. ساویت روسیادا هر نهرسه ستالینده ن
 چقادر: چوچقلار بالالاسا، سیغیرلار بوزاولاسا، بوغدای وه پاختا

آرتیق اونوم بیرسه، بوتونبسی ستالین ننگ خدمتی، بوتونبسی ستالین ننگ به جهریگیدر. دیمهك ستالین سز چوچقا بالامانگیندهك، اونسز بوغدای، پاختا اونوم بیرمه سن ایمش. تیغراملاردان سوڭ بوتون تورکستان «ملی جمهوریتلری» ندهن «پاختاچیلیق قهرمانلاریمز» موسقواغا اوچوب بار- دیلار. ستالین اوزی باشدا بولغانی حالدا ساویت حکومتی باشلقاری قاتناشی ییلن توپلاتیلار اوتکه زیلدی. «ایزوهسته»، «پراودا» داغی بو توپلاتیلار اطرافدا چیققان یازیلارنی اوقوساگز، بوتون بو اوتوروش وه طنطنه لارنی یالغز ستالین ننگ شخصینی کوته رو، اونی تاگز یلاشتیرو اوچون ایشله نگی قناعتینه کیله سز.

مسئله رسمله ییلن باشلانادر. ستالین قازاغستان ممثلله ری آرا- سندا؛ ستالین تاجیکستان ممثلله ری ایله برلکده؛ ستالین قارا-قالپاقلار ایله؛ ستالین اوزیکلر ایچنده؛ ستالین تورکمنلر ایله؛ مه نه ستالین قازاق ایشچیلری ییلن کوروشه در؛ مه نه ستالین کیچیک تاجیک قیزی کوكسینه باسیب قوچاقلایدن وه اوگا آلتون ساعت باغیشلایدر. اوزیک نماینده لری ستالینگه فخری تون بیرده لر؛ بر قازاق نماینده سی اوگا بارس تیریبی بیرده در...

ستالین... ستالین... ستالین... او بوتون چوچقا بالالارینگ، بوتون بوزاولارنگ «فخری آتاسی». او پاختانگ مستحصلی...

موسقوانگ «یه گی باش چیزینی»، «ستالین گه عبادت»، «رهبرلك عبادتی» مه نه شوندا عبادت. بو صورتله «رهبرلك» غایه سینی وه تاریخده شخصلر رولینی انکار ایتوچی مارکسیزم روس بولشه ویزمی عملیاتندا تهرسینه آیلانغان بولدی. ایسکیده مصر فرعونلری الوهیت درجه سینه کوته ریلگه نی کبی ایمدی ده روس بولشه ویکله ری اوز باشلوقلارینی یاشاب تورغان چاغندا — فوق البشر — قیزیل الوهیت حالینا چقارماقدالار. «اینته رناسیونال» هیمنندا، «نه الله، نه پادشاه وه نه ده بر قهرمان بزرگه آزادلق بیرده در» دینیلده در. مه نه شو هیمن دعا وه عبادتله رنگ اورینی توتقان ساویت روسیادا ایسه «خلقلار رهبری» ستالین سز حریت

بولا آلمانلیغی بر طرفدا تورسون، اونسز چوچقالار بالالای، سیغیر- لار بوزاولای آلمادیقلاری کبی پاختادا اوسه آلمایدر...

ایمدی سز نماینده لهر طرفدان بو ییلغی پاختا ایکنی موفقیتینی ایضاح ایتمهك اوزره سویله نگی سوزلهرنی اوقوساگز، باشدا، 1935 نچی یلی باشلاندا تطبیق ایتله باشلاغان، قولخوزچیلارغا حولی وه بره ر سیغیرغا ایگه بولو حقی بیرگن، «ستالین قولخوز نظامه سی» تورادر. بو نظامه بو یونچا قولخوزچینگ قسماً شخصی احتیاجلاری دا نظر اعتبارغا آلماقچی بولادر، یعنی اوگا استحصالاندان معین قسمینی آلو حقی بیریلده در.

مه نه شو نقطه دا کوردیگیمز، ستالینک ایسکی قولخوز طلبلهرنده ن جزئی گنه بولسادا، گذشته بولونووی بو ییلغی موفقیتینگ اساس عاملیدر. طبیعی، بولشه ویکله رله «بر جبهه» قورو طرفداری بولغان مه نشه ویک «سوسیالیستیچه سکی وه ستیک» (28. 12. 35، سان 24/23) ننگ اعترافی بو یونچادا یه گیده ن کوته ریله باشلاغان شدتلی تهررور، تهدیدلر بولما- سایدی، بو اوزلگنده ن جزئی گنه بولغان گذشت یالغز چا بو ییلغی موفقیتینی تأمین ایته آلماس ایدی.

بز موسقوا توپلانیشلارندا تورکستانلیلار طرفدان سویله نگی سوز- لهرنی نقل ایتب اوتورمه کچی ایمه سمز. اونلار بوتونبسی بر تورلو سویله دیلر وه موفقیتلری ییلن ماقتانوغا اوروندیلار. بو سویله نگی سوزلر آراسندا اکمل اکرامنگ سوزی دقتله اوقوشغا آرزیدر. اصلندا عقلسز بر کشی بولماغانلیغی آگلاشیلماقدا بولغان اکملنگ سوزلهرنده ده بعضاً جوده سطحی وه ساده لك داها توغروسی مأمورلق («خوب، قصیر») روحینی کورسه ته تورغان نقطه لار اوچراب قالادر.

اوتکه ن ییل اونگ شوندا «موفقیت» نطقندان بر نقطه سینی نقل ایتب اوتکه ن ایدیک. اکمل شو نطقندا، اوزیک قولخوزندا چوچقا یتیشتریلمه کده بولغانینی اوچرا تقایینی سویله ب، بونکله بولشه ویکلکنگ دینی تعصب اوستنده کی غلبه سینی ایضاح ایتمه کچی بولغان ایدی. فقط

چوچقا باقوچی قاری خان ننگ او گایر گن ایضاحاتندان بو حادثه ننگ، باشقا صورتله دولت سالیغینی بیریب تیریش ممکن بولماغانلغندان چیققانی آگلاشیلماقدا ایدی. او ایمدی موسقودا سویله دیکی یه گئی نطقندادا («پراودا»، 22. 12. 35) شوندا ی مأمور معناسزلغینی کورسه تهر. اکمل «مه ن آرتدا قالغان خوارزمدان بولغان ایدم. او بیرده قارت بر قولخوزچی یله ن سویله شدم. مه ن اوندان «قالای توراسز، (مملکتده ن) بر بیر گه چیقیب کیتمه ک ایسته مه یسزمی؟» دیب سورادم. او مه نگه «اولله ری مه ن چیقیب کیتمه ک ایسته گن ایدم. ایمدی کیتمه یمه ن» دیدی. نیچین؟ دیگه ن سورغومغا قارت «مه نم ایمدی کیچکینه بیریم بار. یاقیندا بیته سیغیریم دا بولاجاق» دیدی» دیدر.

اکمل ننگ بو سورغوسی ایله قارت قولخوزچینک جوابلارینی تحلیل ایتب کورینگ. «اولله ری او (مملکتده ن) چیقیب کیتمه ک ایسته گن». دیمه ک او یامان یاشاغان بولغان. دیمه ک اکمل وه باشقالاری ایسکیده ده قولخوزدا یاخشی حیات بارلیغینی وه تورکستان دهقانینگ ساویت حکو-متده ن راضیلغینی سویله گه نده یالغان سویله گه نهر. ایکنچیده ن بوخوارزم دهقانی چیقیب کیتمه ک ایسته سه ده، او بوندای بر ایسته گینی بر ساویت آگه تینه، حتی اکمل اکرام اوغلی کبی تازه تورکستانلی اسمی بولغان بر ساویت آگه تینه آچیب سویله رمی؟ شونیسینه قطعیتله اینانو ممکن، که بو خوارزملی قارت دهقان بو کون یله چیقیب کیتوگه حاضر بولغانی حالدا بوندای «پروووقاسیون» سورغولارینا اوزینک توشوندیکی کبی جواب بیرمه یدر.

قارت دهقان ننگ «حیاتم ایمدی توزه لیب قالدی» دیمه سینه بونک دا آزغا بیر ی بولووندان وه یاقیندا سیغیرلی بولوغا امید باغلاغاتندان توققا-نینا دقت ایتمیز.

اکمل اکرام وه باشقا تورکستان دهقانلارینگ «انقلابی رهبر-له ری» بحث ایتملگه ن «حوالی وه سیغیر» ننگ خصوصی ملک دیمه ک بولغا-نینی، بونگ دا بولشه ویکله ر طرفندان رد ایتملگه ن بر نهرسه وه قولله ک

تیفله شترونگ شوگا قارشی چیقاریلغان بر تدبیر بولغانینی کورهر وه آگلارلارمی؟ ساویت حکومتی شو دهقاننگ بر پارچا بیر گه وه بر سیغیرغا ایگه بولو طلبنه قارشی کوره شمه کیچی بولوب، میلیونلارچا انسانی قیریب یوبارمادیمی؟ ایمدی ده مه نه شو دهقاننگ طلبینی قسماً بولسادا قبول ایتشکه مجبور بولغان بولشه ویکله ر دهقانی «بختیار» قیلغانقلارینی ادعا ایتب بوتون دنیاغا باقیرادرلار.

یوق، بزنگ دهقان خلق یالغز اوموزنده کی بولشه ویک روسیا حکمرانلغی یو کینی ایرغیتب تاشلاغاندان سوکغنا حقیقی بختینه قاووشا آلاجا قدر. فقط شوگا قطعی صورتده اینانمالیدر، که ملی تورکستاندا قاندا ی ره ژیم بولسا بولسون هیچ بر تورکستانلی اوز یورتینی تاشلاب چیقیب کیتیش اوینا اصلا توشمه یه جه کدر.

تورکستان یاشلغی اوچون ایسله رلک بر کون

شو اوتکه ن ده قابر آیینگ 18نجی کونی بز یاش تورکستانلیلار اوچون تورلو جهتلهرده ن تورلو نقطه لارنی ایسله ب اوتونی ایجاب ایتمیره تورغان بر حادثه بولوب اوتدی. بز بو کونی تاریخی بر کون دیب قید ایتمه کیچی بولامز. چونکه بو کون 1922نجی یلی سوگندا آلمانیاغا کیلب چیققان طلبه وه شاکردله ر غروپی او قو تاریخینگ سوک کونی بولدی. او غروپنگ ایگ کیچیک شاکردله رنده ن بری بولوب آلمانیاغا کیلگه ن، رشدی وه اعدادی تحصیلینی دا بو بیرده بیتر گه نده ن سوک دارالفنونغا کیچکهن سعیده بیئولوژی بیلهرمه نی صفتینی قازانب، دوقتورا امتحانینی بیریب چیقدی.

بونگلکه 1922نجی یللاردا تورکستانداغی ساویت حکومتی وضعیتی که رکینلگی وه ملتچی-باسماچی کوچله رینگ قولنداغی قورال کوچی

سایه‌سند قیزیل موسقوانی سوسدوروب آوروپاغا چقا بیلگن تورکستان یاشلیغی غروبی ایشی سوکینا کیلگن بولدی. بو مناسبتله بو تاریخک حسابینی کوزدهن کیچیریب اوتوش ممکن ایدیسده، بز بونلارنی دها ایلدغی مناسب بر فرصتکه قالدیریب تورونی موافق تابدیق. طبعی بو، بزنگ تورکستان یاشلیغی اوچون کوب گنه قیمتکه اوتورغانی قاداردا عبرتلی بولوب کیچکهن بو تاریخی وه کوبدهن چیکلووی لازم کیلگن بر قانچا حسابلارنی اونوتغانیمز وه یا اوندان واز کیچکهنیمز بولالماید. عمومیتله آغاندا، طبعی سعیده دارالفنون بترگن برنچی تور-کستان قیزی ایمه‌سدر. تا سوغوشدان اولگی دورده دارالفنون بتریب فعالیتکه کیچکهن تورکستانلی خانملار بار ایدی. فقط شونسی محققد، که سعیده بوتون تحصیلینی غربی آوروپا مکتبنده کورگن وه او یرده نظری بر فن متخصصی بولوب چیققان برنچی تورکستان قیزیدر. یورتمزدا قیزیل روسیا ظلمی سوردو کچه سعیده‌نگ غربی آوروپا دارالفنونه یتیشکهن سوکچی وه برگنه تورکستان قیزی بولوب قالاغی دا آچیق کورونمه-کده‌در.

سعیده

ساویت روسیا عصری بیلگی وه آوروپا مدنیتینی اصل منبعدان آلماق اوچون بیل باغلاغان تورکستان یاشلیغی آقینینی تور دورماق اوچون صرف ایتمه‌دیگی کوچ وه هنرنی قالدیرمادی. حتی او زمانکی فرصتدهن فائدا لایب چقیب قالغان یاشلارنگ دا بویوک بر قسمینی کیری قایتاریب یوباردی. ساویت روسیا بو یولدا هیچ بر تورلو فدا کارلقدان دا کیری تورمادی. آرادا بو فرصتدهن فائدا لایب بایلق قازانبا قالوچیلاردا بولمادی ایمه‌س. مه‌نه شو ساویت روسیا طرفندان یوروتولغان قهار سیاستکه قارش ی تور بیلگن یعنی قارشیسینا چیقاریلغان بوتون آغیرقلارغا تحمل ایته

بیلگن تورکستان یاشلاری بوتونسی تحصیلینی موفقیتله بتریدی. یاشی وه وجودی اعتباریله کیچیک بولغان سعیده مه‌نه شو تحمل، چیده‌ملیک امتحانینه کیرگن یاش تورکستانلارنگ بری ایدی. ایمدی او بو چیده‌ملیک امتحانینگ برنجیلگینی قازانبا اوتوراد.

یاش تورکستانلارنگ غربی آوروپا بیلیم اوچاقلارینا ایریشیب قالولاری یالغز قیزیل موسقوانی ایمه‌س، مهاجر روسلارنی دا آنچاغنا قایتیرتقان، آچیتقان ایدی. تا او زمان روس غروپلارندان برینگ به‌رین‌ده چیقارماقدا بولوندیغی بر غازیتاسی بو یاش تورکستانلارنی تورکستان «تویه وه ایشه‌کله‌ری» دیب آناغان ایدی. بز او زمان بوندان باشقادا تورلوچه قاراش وه حکمله‌رگه شاهد بولغان ایدیک. بو کون آرالدا کیچیردیگمز ایش تاریخی، به‌جهردیگمز ایش حسابینی کوز-دهن کیچیریب اون یاش تورکستانلار ایله برابر کیلیب مکتبله‌رگه اورناشقان تورلو طلبه غروپلارینگ ئه‌لده ایتدیکلهری نتیجه‌لر بیلن سالیشریب کورگنده حقمزدا قوللانیلغان بو مدنیتسز، تربیه‌سز تعیرنی دها مناسب بر اوروندا قوللانوا اوچون صاحبه‌رینه قایتاریب بر حقیقی قازانغانیمزنی کورمز. بولشه‌ویک روسیانگ تورلو دیسه‌له‌رینه قوربان بولوب کیتکهن قسم استنا ایتیلگنده، باشلاغان ایشنده موفق بولماغان برگنه کشی بولسادا چیقمادی. بونگله بو یاشلق روس مهاجر غازیتاسینک آنادیغی کبی تورکستان «تویه وه ایشه‌کله‌ری» ایمه‌س، تاریخلار یاراتقان آنالار، کولتور یاراتقان خلقنگ لیاقتلی بالالاری بولغانلیغینی کور-سه‌ندی. بو هنر، بیلیم یولنداغی موفقیتلی آقیننی توسوب، تورکستاننی آوروپا مدنیتنه قاووشترا تورغان یولنی کیسیب اوتورغان دا کیچه‌گی روسیانک خلفی ساویت روسیا حکومتیدر.

شخصاً سعیده‌نگ موفقیتینی تقدیر ایتکهنده، اوندان بحث ایتکهنده ایسله‌مه‌ی اوتوب بولما یورغان ایکی شخصیت بارد. بونلارنگ ایکیسی ده بو کون قیزیل روسیا جلادلارینگ قوربانی بولغان تورکستانلار ایچنده‌در.

سعيدەنى آوروپاغا يوبارغان كىشى آغاسى نجم الدين ايدى. نجم-
الدين نىگ آتئىلى ، جىسارنىلى يۈرەگى ، توكەنمەس مىلى تويغوسى بولما-
سايىدى ، كىچىك بىر قىز بالانى بوقادار اوزون يولغا چىقاروغا كىمىسە جىسارت
ايمەس ، بلكەدە اونى اويلاماسدا ايدى. سعيده اوز عائەلسى حسابنە
اوقوغان بىر نىچە تور كىستانلىك بىرى ايدى. نجم الدين سىياسى آغىرلىقلارغا
توشوب كىتكۈنچە اولدوقچا منتظم دوام ايتىپ تورغان تامينات مسئلەسى
اونىگ ساويت روسيا زندانلارينا آتيلماسىلە بوتۈنلەي تورغان بولدى. بو

نجم الدين شير احمد

آندان آلب كىچىك سعيده نىگ صبر وە تحملى بو آغىر ايش يولى وە
تىجەدە قازانىلغان موفىتتىگ بىرگنە عاملى درجەسنە چىقىپ قالدى.
آرادا يىللار كىچىدى. آخردا نجم الدين نىگدە قىزىل روسيا جىلادلارى
قوربانى بولغان شەيد تور كىستان ملتچىلەرى ايچىدە بولغانى آگلاشيدى.
دىمەك بو ھمتلى تور كىستان ملتچى يىگىتى ملتچىلگى يولدا باشىنىدا
بىردى. ياش تور كىستانلى آرقاداش وە يورتداشلارى اونىگ ھمتى ايله

باشلانغان اوغورلو بىر ايشنىگ تىجەسىنى قارشى آغاندا مىلى غايە يولدا
كوب فداكارلىقلار كورسەتكەن ، نھايت او يولدا جان بىرگەن بو اصیل
ملتچى نىك عزيز روحى قارشىسندا باش ايگمەى اوتە آلمایدىرلار.

سعيده او كەلەرى ايله آوروپاغا كىلەن-كىلمەس تورلو جنسەن
آغىرلىقلارغا اوچرى باشلادى. حتى بعضى بىر آغىرلىقلار بحران شكلىنى
آلب كىتدى. مەنە بو بحرانلارنى كىچىرو يولدا قول شمارىپ اورتاغا
چىققان مرد يىگىت عبدالوھاب مراد ايدى.

عبدالوھاب مراد

عبدالوھاب مراد دىنا سوغوشندان سوگراغى دوردە غىرىي آوروپا
مكىنىنى بىرگەن بىر نىچى تور كىستانلىدر. يوز تورلو قىنلىقلار ايچىدە
آوروپاغا كىلىپ ، بەرلىن زراعت آقادەمىسىنە اورناشغان مراد تحصيلىنى
بىرە-بىر مەس آزغنا بولسادا وقتىنى ضايە ايمەسەن آوروپادان اوگرە-
ندىكى بىلىم وە ھنرى يىلەن خلقىنىگ ياردمەنە آشقىدى. او ايلگە قايتىپ
كىتەرگەن او بىردە كى سىياسى شرايط آغىرلىقلارنى كورمەگەن ايمەس

ایدی. فقط او بو سیاسی شرایط آغیرلینینگ اوزینگ بر یله رهن صفتی یله ن صرف یلیم وه هنر یولندا ایشلهب ایتجه کی خدمتینه ده مانع بولا یلووینی، اوزینه علم وه هنر ساحه سندادا ایش امکانی بیر یلمه سلگینی اولدن تعیین ایته آلمادی. قیسقاغا بر وقت ایچنده اودا قیزیل روسیا زندانلارندا چوروتولمه کده بولغان تورکستان ملتچیلهری، منورلهری قانارینا کیریپ قالدی. کوب اوزاماسدان مرادده سه ودیگی یورتی، خدمتینه آشیق کیتدیکی خلقی قوچاغندان اوزولوب شمالی روسیانک موزلو جهنملهرینه سورولدی. کوب تورکستان ملتچیلهری، منورلهرینک باشینی ییگن بو ساووق جهنگه توشکه ن مرادنک ییللاردان بهری ایزی، حیات نشانه سی کورونمه ی قالدی. کیم یلسین قیزیل روسیانک ظلمی عبدالوهاب مرادنک تیمیردیک وجودینی ده ایرتیب یوباردیبهی؟

مراد ایلگه قایتب کیتهر ایکن بر قانچا امید نقطه لارینا باغلاب کیتکن ایدی. اونک ایلمه تصور ایتدیکی امیدلهری بوتولمه ی بوشغا چیقانی کبی، ایل تیشندا قالدیردینی امیدلهرینگ ده بر قسمی افلاتونک بوزاقلارینا باغلابدینی امید قیلنده ن بولوب چیقدی. آرادا، بلکه ده، تورکستاننگ ساغلام وجودلو، یوکسه ک وه سارسیلماس ایمانلی اوغلی عبدالوهاب مراد قوربان بولوب کیتدی.

ای عزیز آرقاداش مراد! بلکه ده تریکدرسه ن. بلکه ده سه ننگ کوچلو وجودک، سارسیلماس ایمانک قیزیل روسیا فرعونلهری مظالمینی ده کیچیریب قالدیردیغک امیدلهر حسابینی بره-بره کوزده ن کیچیرمه ک بختنه قاووشارسه ن. اگر سه نده تورکستان ملی قورتولوش یولینگ عزیز شهیدلهری قانارینا کیرمش ایسه ک، یلیم وه هنر باغچاسندا ایکیب قالدیردیغک کوچه تنگ میوه بیره باشلادیغینی، قالدیردیغک امیدلهرده ن هیچ بولماسا برینگ امیدنگ استقامتینی آلیب کیتدیگینی کوروب روحک سیونسین.

شونسی ملی یوره کلهرنی ایزیب، انسانی وجدانلارنی تیره تیب یوبارا تورغان بر حقیقتدر، که بز یوز تورلو زحمتلهرگه قاتلاب بر

علمی کوچ یتیشتر گونچه، روسیا اوز قانلی پنجه سینی یوزلهرچه منور- لهریمزنگ قانینا بویاماقدادر. بر علمی کوچ یتیش اولگور گونچه یالغز اوتی حاضر لاغانلاردان ایکی منور تورکستانلی قیزیل روسیانک قانلی اشتها سینا قوربان بولوب اوتورادر.

مه نه بو تورکستاننگ آوروپا کولتورینه اولاشماسی یولندا روسیا-نگ اویناب کیله یاتقان رولندان کیچیک بر کورونوشدر. ایمدی بونی مدنیکمی، وحشیلکمی دیب آناش کیره ک؟ بو جهتی بز او قوچیلاریه مزنگ اوز حکمله رینه قالدیرامز.

* * *

ابراهیم بیگ لاقایلی قالای توتولغان ایدی؟

(مقیم سلطان اوغلینگ حکایه سی)

بوندان تورت یاریم ییل اول، 1931نجی ییل اورتالارندا، چوقو- بای اوغلی ابراهیم بیگ لاقایلی توتولوب قالغان ایدی. ابراهیم بیگ توتولغاچ ناشکنده کیتریلگن وه اونک آچیق محاکمه ایتیلجه گی، اونک «بین الملل ایمپریالیستلهر» وه یورت ایچنده کی وه مهاجرته کی تورکستان ملتچیلهرنده ن کیملهر یله ن مناسباتدا بولونغانلیغی آچیلیب اعلان ایتیلجه ک دیب کوتولگن ایدی. ایش بو کوتولگه نی کبی بولمادی. ابراهیم بیگ ناشکنده کیتریلگه نده ن سوک، سوغا توشکه نده ی جیم-جیت بولوب کیتدی. آرتیق نه موسقوا وه نه تورکستان غازیتالاری اونک حقتدا بحث ایتدیله ر. ابراهیم بیگ وه اونگلکه بر گه توتولغان یولداشلاری اوستنده ههر قاندا ی بر شکلده محاکمه یوروتولدیمی؟ بودا آگلاشیلما- دی. فقط آتیق بولغان بر نقطه بولسا، اودا ابراهیم بیکنک بولشه ویکلهر طرفندان اولدورولگه نلگیدر...

تورکستان عصیان — باسماچیلیق — حرکتلهرینه حصر ایتیلگن بولشه ویک ادبیاتدا ابراهیم بیگه کیگ بر اورون آیریلادر. بز بو

ادبیاتك مهم گنه قسمی ییلن تانیشمز وه بولشه ویکله رنك بوتون یازدیقلار. رینا اینانمایمز. فقط بوندان بوتون بولشه ویک یازیلارینک بوتونله یالغان بولغانلیغینی ادعا ایتکه نلک ده چقمایدر. مه نه یقولای یورگین اسملی بر بولشه ویکنک «کراسنایا نوو» آنلی موسقوا مجموعه سندا (4نچی نومرو) «دوشنبه» باشلوعی آستندا چیقان مقاله سی. بو مقاله ساویت حکومتینه قارشى ابراهیم ییک طرفدان یوروتولغان کوره شنگ ایلک دوره سندن بحث ایتهدر. بو مقاله ده ابراهیم ییکنک ساویت کوچله ری قوماندانلیغی ییلن یوروتقان یازیشماسی او قادار تفصیلاتلی صورتده بیریلگنه، که بزنگ بو یازیشمادان پارچالار نقل ایتوگده قولیمز بارمایدر. بز بو یازیشمالاردان، مقاله ده کیتریلگنه تفصیلاتنگ توغریلینا اینانمادیغیمز اوچون ایمهس، اونلار دهشتلی، قایغیلی حقیقتلارنی، تورکستان خلقی عمومی کونه ریلیشینک ییکیلووی سببله رینی کورسه تب، کیله جه کدم کی کوره شمز اوچون یوره گیمزنی چه ننگه للهش مجبوریتی توغدور اتورغان آجی حقیقتلار بولغانی اوچون گنه نقل ایتونی ایسته مه ی اتورامز... بز خلقمزنی ایسکیده کی قارا اگلیغندان قورتولدی دیب امید ایتهمز. بو اوزون ییللار سورگنه اسارت، یات ظلم آغیرلیغی اوگا قورتولوشی یولندا قالای وه کیم ییلن بر گه کوره شیش کیره کلگینی او گره ندی، اونگ کوزینی آچدی دیب او یلایمز.

تاجیکستان پاختاچیلاری وکیلی بولوب موسقواغا کیلگنه کشیلهر. ده ن بری مقیم سلطان اوغلی دیگنه کشیدر. ابراهیم ییکنی توتوب بیرگنه کشینک بو ایکه زینی وقتيله غازیتالار یازیب اوتکن ایدیلهر. مه نه شو مقیم سلطان اوغلی موسقوا «ايز وسته» سنده (35، 11، 29 سان 277) بو ایشنک قالای بولوب کیچکه زینی حکایه ایتهدر. بز اونگ حکایه سیننی هیچ بر بیرینی اوز گهر تب، قیسقارتب اتورمای، عیناً نقل ایتهمز.

«مه نم تورموشمدا ایکی بختلی کونم بولدی. بو بختلی کونله ریمنک بری تاجیک خلقینک باریشماس دوشمانی ابراهیم ییکنی اوز قولوم ییلن

توتوب باغلاغان کونم ایدی (*). مه نم بو حقد اوزونراق آگلاتقم کیله در. ابراهیم ییکنک تاجیکستان چیکه ره سیننی کیچدیکی خبری مه نم قیشلاغم ایسه بنای غا کیلگنده یازغی ایکن ایشله رینک قیزغین دوری ایدی. ابراهیم ییک دسته لاری ییلن بورونراق دا دفعه لارچا قارشیشقان ایدیم. مه ن ایسکی پارتیزانلاردان بولوب، انقلابنگ برنجی ییللارندا یاق و قتمنی شرقی بوخارادا اوز قیشلاقداشلارم وه یوقسوللار ییلن برلکده یورتمنی باسماچیلاردان تازالاش اوچون آت اوستونده اوتکه زدم.

ابراهیم ییکنک حدودنی کیچکه نی خبرینی آیر-آلماس، اونگ ایگ اول ایسکیده اوز اوروغینگ اشغال ایتدیگی بایلار آراسندان یاقین وه تانیشلاری قالغان کوکناش رایونینا سو قولا جاغینی آگلام. مه نم قیشلاغم ایسه بنای ایسه کوکناشنگ یاقیندادر. مه ن اوزومنگ ایسکی کوره شچه ن یولداشلاریمدان قولخوزچی ایگه میردی یولداش، کریم علی مردان اوغلی، عبدالرحمان، قاراخان سردار اوغلی، چوتا کوچهر اوغلی، گل خواجه نظر اوغلی، محمد رجب وه یار محمد اوغلی لارینی توپلادم. بز او زمان قولخوزچیلقنی یه گی گنه باشلاغان ایدیک. بز کیله جه ککه اینانار وه اوز توپراغیمزنی آنالاری آنالاریمزنی قول قیل ایشله تکه ن بایلارغا بیرمه کنی ایسته مه دیک.

1931نجی ییلی 23نچی ایول کیچه سی (**). ابراهیم ییک شدتلی آقینلی «کافر نهان» نه ری یانینا کیله دی ده، قایچه ییلارغا «اولدوره مه ن» دیب قورقوتوب اوزینی نه رنک او طرفیغا اوتکوزوشنی امر ایتهدی. بو خبرنی مه نگه ایگه میردی یولداش وه کریم علی مردان اوغلی- لاری کتیردیله ر. مه ن درحال یولداشم گل خواجه نظر گه قایچه یی بو- لوب کینب ابراهیم ییکنی نه رنک بو ساحلینا اوتکه زوونینی بو یوردم. گل خواجه ده اوستینه آلدیغی وظیفه سیننی یاخشیلاب به جهردی.

(*) مقیم نك عمرنده کیچیردیکی ایکنچی بختلی کونی ایسه موسقواغا کیلگنه کون ایش. (***) بو تاریخ خطا بولسا کیره ک. چونکه ابراهیم ییک 23نچی ایول کیچه سی تو- تولغاندر. («قیزیل اوزبیکستان» 2. 7. 31).

ابراهيم بيك باسماچيلار قوماندانى صاحب وه اوزينگ كاتبي ايله برلكده نهرنى كيچدى. گل خواجه نهرنگ شدتلى آقيني بهانه ايتب اونلارنى ميلتق وه تاپانچالاريني «غوپسار» گه اوراب باغلاشغا اوناتدى.

ابراهيم بيك ساحلغا كيلنچه مهن ياشيرينديغم بيردهن سيكره ب چيقب ميلتقنى كوكره گينه تايادم وه اوگا: «ابراهيم بيك ايمنى سەنگ اجلگ يتدى. آرقاگفا آيلان. مهن سەنگ قوللارگنى باغلايمهن ديدم».

بز ينه مقيم نك بيرديكى تفصيلاتدان ابراهيم بيكى توتوشدا قاتناشغان بوتون يولداشلارينك بوكون «آناقلى» كشيهر بولوب، اورون قازان كيتكه نلكلهريني اوگره نمه كده مز. او دستهدهن عبدالرحمان كوكتاش رايونينك اجرا قوميته باشلوعى ايكن. قاراخان رايون ميليس باشلوعى، چوتا كوچهر اوغلى «قهرمان» قولخوزينگ رئيسى، گل خواجه زراعت يله رهنى، محمد رجب «قيزيل بايراق» قولخوزينگ رئيسى، كريم على مردان اوغلى ايسه كوكتاشداغى 41نجى آتچيلق ساوخوزى باشلوعى اورونباسارى ايكن.

ساويت حكومتى دوشمانى ابراهيم بيك توركستاننگ روسيادان بوتونله آيريليب، مستقل دولت بولوونى كوزه تهن ملي مفكوره مز يولچيسى ايمهس ايدى. او كشى «جديدچيله رگه قارشى كوره شنى بولشه ويكله رگه قارشى كوره شده نده اهميتليره ك ديب كوره ايدى (*)». بو ايسه اونگ سابق بوخارا اميرى، روس گنه رالى سيد مير عالم گه طرفدارلغندان چيقار ايدى. بونگله برابر بز اولگهن كشينگ قيرينه تاش آتماق ايسته مه يمز. ابراهيم بيك اولوب كيتدى. يانديغى بير يوشاق بولسون. بز بو يازينگ سوگدا توركستانليلارنگ نظر دقتيني ابراهيم بيكنك فلاكتينه سبب بولغان خائنه رنگ اوز يورتداشلارى — توركستانليلاردان بولغانينا تارتب اوتمه كچى بولامز. بونلاردا روس طرفدارلارى، قيزيل روس جلادلارى خدمتچيله ريدر.

(*) يوقاريدا آتادينيمز بولشه ويك نيقولاي يورگين مه شونى اعتراف ايتدى.

مقيم سلطان اوغلى دا قيزيل روسياغا خدمت قليب آلدنغى نشانلا- رى يله ن ماقانيشقا ايسكیده چار روسياسينا خدمت ايتب نشان قازانغان سيد مير عالمدهن آرتيق حقلى ايمه سدر.

توركستانليلارنگ شونى قطعى صورتده يليلشله رى كيره ك، كه بزنگ ملي كوره شيمزده كى چين موفقيتمز، ايسكیده كى آق پادشاه روسياسينا، بوكونكى قيزيل روسياغا، يوقسا باشقا جنسدهن بر روسياغا باغلايشدا ايمهس، روس اسارتندهن بوتونله ي قورتولوشداغاندار.

ابراهيم بيكنك قزغانچ ياگليشلقلارى وه مقيم سلطان اوغلينگ اوزى سويله ب اوتوردنغى خائنگى توركستان ملتچيسى، توركستان پاتريوتيني چوقور-چوقور اويلاشغا مجبور ايتتورغان حادثه لهردر.

جاناي

توركيه ليله رنگ سينر مه ديكله رى وه بيه مه ديكله رى

«كيچه نلرده روسيادا، له نينغراد محكمه سنده جريان ايدن بر حادثه، بوندان يگر مى بيش ييل اوگچه كيچن، طبقى بوگا به گزهر باشقا بر حادثه نگ متممى كى بر ماهيت آلمشدر.

1910 سنه سینه دوغرو، پترسبورغ محكمه سى رئيسى شوشكين، بهر نشتاين آديندا بر اختلالچى يى، عصيان حر كته رينه اشتراك جرمندهن اون سنه حبسه محكوم ايتمشدى.

آرادان ييلار كيچدى. بولشه ويك اختلالى روسيايى قارما-قارشيق ايتدى، حربدهن اوگچه اختلالچى ديه زندانلارلا آتيلانلار، سبيريايا سوروله نلهر، زندانلارندان، منافلارندان مملكتلهرينه دونديله ر وه محكوم بهر نشتاين له نينغراد محكمه سینه رئيس اولدى.

ايشته بر قاچ كون اول، بو بهر نشتاين، او زمانكى رئيس شوشكينى، اختلال عليه نده حركت سوجيله اون بيش سنه يه محكوم ايتمشدر.

اختلالچى خلف، اختلال عليه دارى سلفينه، محكمه نگ بو قراريني تبليغ ايدهر كهن:

— شیمدی فیت اولدق، آراداکی بیش سنه فرقدا بهنم اون سنه-
نگ فاضی در، دیمشدر.»

چارلق روسیاسی ایله ساویت آدازه سینگ ماهیتینی کورسه توچی بو
مثال استانبولنگ کونده لیک غازی تالارندان «جمهوریت» نگ 15. 12. 35
تاریخلی نسخه سندا، «دویمادیقلاریمز وه یله دیکله ریمز» دیگن ستوتنده
باسیلمشدر.

روس آدازه سینگ حقیقی یوزینی داها آیدین قیلیب کورسه توچی
کلاسیک مثالار، اؤک زیاده، غیر روس اولکه لهرده کورولور. تورکستاندا
اون بیش ییل یاشاب، روس آدازه سینی یاقیندان تانیغان آلمان آسترونومی
فرانس فون شوارتس بوندان 35 ییل ایلگه ری نشر ایتدیکی آلمانچا
اثرنده، تورکستانداغی روس مأمورلهرینگ قانداغی ظالم وه مستبد
ایکه نلکله رینی وه اولارنگ تورکستان خلقیله قانداغی مناسبات قیلغانلقه
لارینی کورسه توچی وقعه لاردان بحث ایتهدر. سوزلهرندهن او زمانغی
سیردریا مضافاتی باشلوغی گه نهرال غروده قوف (General Grodekow)
دائره سیله سیقی قاتناشیغی بارلغی آگلاشیلغان فون شوارتس، ییلارچا
اول برائت ایتلگن بر قانچا تورکستانلیلارنگ قاماقدان بوشایلمای،
تاشکند قاماقخانه سنده قینالیب یاتیشلارینگ نادر حاللاردان بولمای، حتی
عادت حالینا کیریپ کیتکه نلگینی، تورکستاندا خدمت ایتوچی معروف
وه اینانچلی بر گه نهرالدان ایشیتکه نلگینی یلدره در. حبسه سالغان
ییرلیهرنگ محاکمه قیلینب قیلینماسلغینگ محکمه باشلوغینگ کیفیتیه
باغلی بر قاعده بولغانینی مشاهده ایتکه ن فون شوارتس، سوزنه دوام
ایتهدر، ینه تاشکند قاماقخانه سنده یوز بیرگن وه تورکستانداغی روس
آدازه سینگ حقیقی یوزینی تانوغا یاردهم ایته تورغان شو وقعه نی کیلترهدر:
«وقتیه سورگونگ وه مجبوری ایشکه محکوم ایتلگن 32 مجرم
تاشکند حبسخانه سندن سیریاغا یوللارکن، یوقلاماچاغی بو مجرمه ر...
دهن ایکسینگ قاققانغی ییلینب فالادر. قاماقخانه باشلوغی اوزینگ
بو اهمالدهن کیله تورغان مسئولیتدهن قورونماق اوچون تیز بازارغا

ایکی سالدات یوبارادر. بولار سیونچله ایش وه قازانچ کوتوب تورغان
کیتمه نلی ایکی ایشچینی (مردکارنی) کوروب، بولارنی اوزله-
ریله برابر کیلتریب، توغرودان توغرو قاماقخانه حویلسنده تورغان
مجرمله ر قاتارینا کیرگیزیپ، بو صورتله قاجیب کیتکن اوغرو وه
قاتلهردهن بوش قالغان اوروتنی تولغوزوب، اولارنی سیریا تاغلارینا
مجبوری ایشکه سوروکله یدرلهر. بو ایش سوگرادان یوقاری اورونغا
معلوم بولوب قالغان بولسادا، حقسزلق توزه تیله آلمانان، چونکه مذکور
مردکارلارنگ اسمله ری کیمسه گه معلوم ایسه س ایدی (*).

ییلارچا تاشکندده کی غیمنازیادا معلمک قیلغان ادیب فریدریخ دو قهایه ر،
1896نجی ییلی مای آیندا، روس چاری ایکنجی نیقولای نگ تاجلانیشی
مناسبتیه تاشکندنگ یه گئی شهر قسمندا یاسالغان رسمی بایرامنی تصویر
ایتهرکن شو سطرلارنی یازادر (**):

«کلیسا آلایی (روسلار) تیوده گی یاغاجلار ایله اورالغان وه
اورتاسندا حکومت کیشله ری اوچون آتالیب صحنه قورولغان میدانه
تامان یاقینلاشماقدا ایدی. اطرافدا خلق قاناماقدا ایدی. مهن آریق بو-
ینداغی بر یاغچ آستندا تورغان ایدم. کلیسا آلایی شریقلاری ایشیتیلیب،
چه له گله ر ایله بایراقلار کوروله باشلاغان ایدی. شو آنده روسلار تو-
سه تدهن تورکستانلیلار اوستنه آتیلیب، آقساقالی کیشله رنگ تعظیمه مستحق
باشلارندان آق ساریقلارینی، یعنی سه لله لهرینی تارتیب آلیب، توپیله ری
ایله برابر آریقلارغا تاشلاب، اوزله رینی ایتاریب، اوروب، تپیکیه ی
باشلادیلار. شو صورتله تحقیر ایتلگن، افلاسلانین سو کولگن مسلمانلار
خره ستیان شهرینی تاشلاب قاقماقدا ایدیلهر. توسته تدهن قیلنغان بو هجوم
نی، باسقینی کوروب، اوزومنی ساقلایالمای اوفکله نهره ک ایله ریلهدم
وه حدتله روسلارغا قاراب باقیردم...» دیدر.

ساخته درویش صقیله تورکستانغا سیاحت قیلغان مستشرق وامبه ری

*) Franz von Schwarz: „Turkestan, die Wege der indogermanischen Völker“. Freiburg im Breisgau 1900. Seite 489.

**) Friedrich Duckmeyer: „Unbefangene Beobachtungen aus Russisch-Turkestan“. Beilage zur Allgemeinen Zeitung. Jahrgang 1901. Nr. 257.

هم اسلام-تورك خلقينك روس مهاجرلهری وه روس مأمورلاری طرفندان سوک درجه غیر انسانی معامله که معروض قالدیغندان آنچاغنا بحث ایتمشدر. روس حکومتینگ یرلی خلققا توبه نظر یلهن قارایتورغانلغینی آیریچا قید ایتب، بو حقدن مثاللار کثیر گن وامبهری، تورلو قیناو وه تحقیرلارغا معروض قالغان تورکستانلیلارینگ روس آدارهسیگه شکایت ایتهر کهن کولمچه: «اویلاسه نمی، که بز قوتور بر ایت اوچون بر خرهستیانی جزالاندیرامز؟» دیگن جوابله قارشیلاناتورغانلارینی سویله یدر (*). ساویت دورنده ده بو وضعیت اوز گهرمه گندر. له نینگ اولومینی ایسله اوچون تاشکنده یاسالغان بر یغندا ساویت روسیا مأمورلاری، اوزلهری آباقدا تورغانلاری حالدا، تورکستانلیلارنی تیز چوکوش وه سجده ایتیشکه مجبور ایتدیلهر. ینه شو ساویت مأمورلاری، تیمیر یول وه فابریقا-زاوودلارنی تولدوروب آلمان روس ایشچیلهری عمومیله تورکستاندا پروله تار دیکتاتورلغی حاکمیتینی قولندا توتوچی کیشیلهر (روسلار) کوچله رده آچقدان آچیق تورکستانلیلارنی — اوزبیک، قازاق-قیرغیز، تاجیکلهرنی سوکوب تحقیر ایتهدرلهر (پراودا ووستوکا «11. 9. 34). مجموعه مزی تعقیب ایتوچیلهر ساویت منبعلار- یدان آلیناراق باسیلغان یازیلاردان تورکستانلی ایشچیلهرینگ روس ایش چیلهرینه قاراغاندا کوب آز خدمت حتی آلدیقلازینی، اولارینگ غیر صحی یرلهرده یاشاب، کیم وه یمهک جهتلهرنده کوب آچینارلق حالدا ایکه نلکلهرینی بیلرلهر. بو کونکی تورکستاندا مسئول اورونلارنی اشغال ایتوچی، موسقوادان سایلایب تعیین ایتلگن ساویت مأمورلارینگ تورکستان خلقینی ایزو، قرو ساحه سندا چار روسیاسی مأمورلارینی دا آرقادا قالدیریب کیتکه نلکلهری ساویت مرکزنده اوتورویچیلارغادا معلوم بولغانی حالدا، اولار ساویت محکمه سنه تاریلما یدر وه هیچ بر تورلو محکوم ایتلمه یدرلهر. بالعکس غولوشچه کین وه زه له نسکی کبی کیشیلهر

*) „Und meinst du, daß wir einen rechtgläubigen Christen eines rüdtigen Hundes wegen bestrafen werden?“ („Westlicher Kultureinfluß im Osten“ von H. Vambéry. Berlin 1906. Seite 71.)

موسقوا نظرندا اعتبارلی وه خدمت کورسه تکهن کیشیلهر سانالیب، تور- کستانداغی بر کوب کوچه، محله، قیشلاق حتی رایونلار، مکتب وه قولله کتیف خوجالغی کبی بر کوب اقتصادی، زراعی وه علمی مؤسسه لهر شو ملعونلارینگ اسملهریله آنالادر. طبعاً بو قادار مستبد، ظالم بولغان بو کیشیلهر، بزنگ کوب یورتداشلاریمزنی قیناماق، اولدورمه کله ساویت سیاستی باقیمندان یارارلق ایشلهر کورمشن کیشیلهر سانالادرلار. ساویت ره ژیمی وه روس آداره سی قاراقته ری تورک-اسلام خلقینی ایزو- چی بوندای کیشیلهرنی یاقلا یدر. بو جهتلهرنی طبیعی بزنگ تورکیه لی توغانلاریمز لایقوله سیزمه یدر وه یلمه یدرلهر. حتی سیزمه ک وه یلمه ک ایسته مه یدرلهر دیسه کده یا گلیشمایمز. بو کونکی تورکیه مطبو- عاتی دا بو ساحه دا تورکیه خلقینا یارده م کورسه ته یبله رلک شرائطنی وه معرفتی حائز ایمه سدر. اونگچون تورکیه لی توغانلاریمزینگ روس اسارتی آستندا ایگله مه کده بولغان تورک اولکه لهرنده کی حادثه لهرنی ایگری-بوگری، قیشیق-میشیق کوروشلهری، یعنی اولارداغی ملی سیمغا باقیشما یتورغان غلایلق (Strabismus) ینه اوزونچا زمان دوام ایتجه کدر. اوقای

1936نجی ییل آستانه سنده — بین الملل وضعیت

بزنگ تورکستاندا بر خلق مثل بار: «توغوز ییلی توغوزلق کور- سه تمه سدهن اوتمه س» دیرلهر. اونکه ن 1935نجی ییلی، بزنگ ایسکی تورک حسابله، «توغوز» ییلیغا توغرو کیلهر ایدی. اونگچونده بو ییلنگ 1936نجی ییلغا اولدوقچا پچراق بر میراث قالدیرغاندا ایکی تورلو فکر بولالما یدر. ایتالیا-جیشستان سوغوشینگ عمومی بر سوغوشغا آیلاب کیتووی قورقوسی بار. او ملتله ر جمعیتی نظامنامه سی اوستنه قو- بولغان یه گی بین الملل مناسبات سیسته مینی آغیر بر سیناوغا چیکدی. بزنگ بو ساویت روسیانی دا بین الملل مناسباتدا حقانیت وه مورال (اخلاق) ساقچیسی ایتب ثوتاتورغان مؤسسه که ایسینوویمزنگ نه اورنی وه نه ده

امکانی بار، یعنی بز، اوز مؤسس اعضا لارندان پری طرفندان نظامنامه سی بوزولغان وه باشقا اعضا لاری ایسه، اوگا قارشی صداقتلارندان سانسز دفعه لار بحث ایتدیکله ری حالدا، اوزله ری «حیله شرعیه» یوللاریله نظامنامه سینی بوزماقچی بولغان، بو مؤسسنگ مدافعه چیسی بولماقچی ایمه سمز. بونگله برابر بوتون دینا داغی «حق وه حقانیتنی» مدافعه ایتیشنی قولدا توتقانلارنگ شو حق وه حقانیتنی آیاق آستینا آلیب نابتالادیقلا رینی کوزوب توروب دا جیم-جیت کیچیب بولما یدر. «تونغوز» یلی میرائینگ شو «تونغوز یلی» نگ سوگینه قادار (1936نجی یلنگ کولمه می در) اوزان کیتمه سلگینی وه دینا دا حق وه حقانیت مفهومینگ توغرو آگلاشیللا باشلاوینی امید ایتیلوک.

*

1 — آینگ ایک مهم حادثه سی اولاراق ده قابر ایچده ایتالیا-حبشستان سوغوشینی توختایش مقصدیله اینگلته ره وه فرانس آراسندا یاسالغان آگلاشمانی کورسه تیش کیره ک. سوگرا دان آگلاشیلدی، که اولده ن ایتالیا حکومتی یله ن سیقی تماسدا بولوب حبشستان حکومتینی ایسه بوتوله ی چیتده قالدیریب ایشله نگه ن بو آگلاشما دا حبشستان توپرا-غینگ یارمیسی قاداری ایتالیاغا تکلیف ایتیلدر. بوگا «مقابل» حبشستانفا ایتالیا مستملکه سی «نهر پیریا» اوستنده ن قیزیل دیگزر (بحر احمر) گه چیقانورغان بر «نار کوچه» بیر یلمه کچی بولادر. بو «نار کوچه» نکده ایتالیا طرفندان، ایسته یلدیگی زمان، بیگیتب قویولاجاغی «آگلاشما» یاساغان دیپلوماتلار اوچونده آپ آچیق بر نهرسه در. ملتله ر جمعیتی نظامنامه سینه ضد بولغان بو فرانس-اینگلته ره آگلاشمانی ملتله ر جمعیتی شوراسی مذاکره سینه کیرمه سده نیاق اولدی. اینگلته ره حکومتی اوزی او آگلاشمانی قبول ایتمه دی وه اونی امضالان تیشقی ایشله ر نظری هور (Samuel Hoare) استعفا ایتشکه مجبور بولدی...

اینگلته ره وه فرانس تیشقی ایشله ری ناظرلارینی ملتله ر جمعیتینگ کوچسز بر اعضا سی حسابنه بوندای تکلیفله رده بولونوغا نیمه مجبور

ایتدی؟ — بو سورغونگ جوایینی آگلاشمانگ مؤلفله ری بیردیله ر. بو سبب ایتالیا حکومتی-اقتصادی سقینتی سیاستینگ باشلاوچیسی دیب تانیدینی اینگلته ره گه قارشی سوغوش آچیب یوبارماسین دیگه ن: قورقو ایکن. بوندای بولووی احتمالی بارمی؟ — بو سورغوغا مثبت ده منفی ده جواب بیروچیلره بار. فقط سوغوش احتمالی نشانه لهری آچیق کورونوب قالدی. اینگلته ره حکومتی آق دیگزر قیسنداغی بوتون دولته ر، یعنی فرانس، یونانستان، تورکیه وه اسپانیا دان، ایتالیا اینگلته ره گه قارشی سوعوش باشلاب یوبارغاندا قالای وضعیت آلا جاقلارینی، ملتله ر جمعیتی نظامنامه سی بویونچا حرکت ایتب ایتمه یه جه کله رینی سوردی. بو دولته ر-نگ بوتونییسی اینگلته رنه قناعتلاندیراتورغان جواب قایتاردیلار.

2 — سوغوش، مه نه بو کون بوتون آغیزلاردا دولاشغان دهشتلی بر سوز. طبیعی کوچلو ایتالیا نگ کوچسز، قورالسز حبشستان اوستینه هجوم ایتیشی، بو حرکتیله ملتله ر جمعیتی نظامنامه سینی بوزمش وه بونگ اوچون جمعیت طرفندان مالی وه اقتصادی جزاغا تابع توتولما قدا بولغان ایتالیاغا حبشستان حسابینه مکافات پیرو تجربه سی بوتون کیچیک دولته رنی قورقوتدی. اولارنگ ملتله ر جمعیتنه قارشی اینایش، قناعتلارینی سار-سیتدی. بو حال ایسه سوغوش احتمالی کوچه تیکن بولدی. فقط بین-الملل مناسباتنی زهرلهمه کده، دنیانی سوغوشقا سورو کله مه کده بولغان باشقا، بلکه ده داها مهم بر عامل ده بار. اودا ساویت روسیا نگ ملتله ر جمعیتنه بولونما غیدر. ساویت حکومتی فاشیست بولماغان مملکتله رنی فاشیست ایتالیاغا، آینقسا ناسیونال سوسیالیست آلمانیاغا قارشی توپلاشغا، آچیقدا ن آچیق اورونما قدا در. بولشه ویکله ر ملتله ر جمعیتنه ده فاشیزم علیه داری کوچله رنی توپلاب یوروتو دیگه ن معین بر مقصد یله ن کیر-دیله ر. بولشه ویکله ر بو یولله فرانسادا قومونیست، سوسیالیست وه سول رادیکاللارنگ اتفاقینی یاراتا یلدیلره، قومونیست وه غیر قومونیست ایشچی تشکیلاتلارینی برله شتره آلدیلار. موسقوانگ بو کونکی شعاری «بوتون کوچ فاشیزم تهله کسه سینه قارشی کوره ش صفینه»؛ «هممه آلمان

ناسیونال سوسیالیزمه قارشى كوره شكه» ديگه ن شكلى آليپ اوتورادر. بو بولشه ويك شعار لارى وه فعاليتى تيجه سيني كوريگ. بو كون فرانس-دا سول سوسياليستلر گنه ايمهس، ساغ قانات سوسياليستلرى حتى راديكاللاردا آلمانا بيلن ياقلاشو حقدن سوز تيگلامايدرلار وه فرانس-ساويت ياقلاشماسيني آلمانغا قارشى فرانس-ساويت سوغوش اتفاقي ديب كورسه تهديرلر. موسقوانگ رسمي فرقه ناشر افكارى «پراودا» وه حكومت غازيتاسى «ايزوهستيا»، آلمانا بيلن فرانس آراسندا هر قانداى كيچيك بر تماس نشانهسى چيقارسا، حتى بهرلينده كى فرانس سفيرى آلمانا دولتى باشلوعى هيتلرنى زيارت ايتسه ده اونى فرانس حكومتى طرفدان ايشله نكهن ساويت دوشمانلغى ديب قبول ايمه كده لهر. فرانسوز غازيتا-چيسى، حكومت باشلوعى موسيو لاوالغا ياقين كشيله رده ن تانيلاتورغان، موسيو فهرفاننده برينونك هيتلر بيلن مصاحبه سى وه كوروشمه سيدن سوگرا تارقالغان «آلمانا-فرانس آگلاشماسى» احتمالى شايه سى رسمي ساويت محررى راده كنگ موازنه سيني بوزوب يوبارا يازدى. بهرلين ايله فرانسوز مذاكره لهرنده راده ك فرانسوز حكومت كشيله رينگ اخلاقي پيچراقلاقلارنى كورده در. بوگا رغما، فرانس حكومتى باشلوعى وه تيشقى ايشلر ناظرى موسيو لاوالنگ 29. 12. 35 ده پارلامان كورسي سندن «آلمانا بيلن فرانس آراسندا ياقلاشو بولماغونچا آوروپادا صلح-تينچلق تايمين ايتيلگهن بولمايدر» ديب سويله شى اوز اهميتىنى بر قات داها آرتيرغان بولدى. بونداى سوزلهر مسئوليتلدر. بو آچيق كورسه تمه كده-در، كه اونى سويله وچى موسيو لاوال بو ايكي قومشو مملكت آراسندا ياقينلق، آگلاشما توغدورو اوچون اورونا جاقدر. فقط فرانس وه ساويت روسيا آگلاشماسى بو يول اوستنده بويوك بر مانع بولوب تورادر. بو حقدن بز كه راي سويله وحقى پيريلگهن بولسايدى، بز پاريسنگ بهرلين بيلن آگلاشما يوليني موسقوا اوستندهن كيچيرمه سنده نه، توغروندان توغرو پاريسدان بهرلينگه سالووينى هم فرانسانگ اوزى، هم بوتون آوروپا حتى بوتون دنيا اوچون فائده لى بولاجاغىنى آچيق سويله ايديك.

چونكه هر جهته دن ده توغروندان توغرو پارس-بهرلين يولي، موسقوا آرقالى سالنغان يولدان كوب قيسقا وه يه اگيل كورونه در...

3 — اوتكهن ييلنگ سوگ كونلهرنده جنوبى آمريكا جمهوريتى — اوروغواى — حكومتى ساويت روسيا بيلن ديپلوماتيك مناسباتىنى كيسكه نلگىنى اعلان ايتدى. ديپلوماسى تاريخده نادر بولاتورغان بو حادثه نك سببى اوروغواى حكومتينگ ساويت روسيا حكومتينگ جنوبى آمريكادا اختلاچى قاريشيقلار چيقارو ايشىنى باشلاب يوروديفينا وه بو بوزغونچىلقنى اوزينك بو جمهوريت مركزى موته ويد يوداغى سفارتى واسطه سيله يورونديفينا قطعى قناعت كيتردىكى در.

4 — يراق شرقدا ياپونيا اوز وضعيتىنى محكمه له كده در. شمالى ختاينگ بر قسمى، او جمله دن په كين دائره سى مختاريتلى اداره اعلان ايتدى. بونكله بو دائره لهرنگ مركزى ختاي حكومتى بيلن باغلانيشى رسمي جهته دن گنه بولوب قالدى... ايكنچى طرفدان مانجوريا وه مو-غولستان آراسنداغى مناسبات دا آيدىن بر شكل آليپ بارا ياتير. بر ياقدان مانجو-تيغو ايله مناسبات قيزيشقاندا كوره جه كى ايشلر حقدن تعليمات آلاق، ايكنچى ياقدان بر تورلو موسقوانموغول دوستلغى نمايشى ياسا-غان بولماق اوزره ساويت موغولستانى حكومتى باشلوعى موسقواغا چاقيريلدى. موغولستانى حالاده ختاينگ بر قسمى ديب كورسه تمه كچى بولادرلار. بو صورته نيچىن موغول حكومتى باشلوعى تعليمات آلاق، ياپونياغا قارشى ياردهم سوراماق اوچون نانكين گه، مارشال چان-قاي-شه ك يانينا بارمادى دا، موسقواغا ستالين يانينا كيتدى؟

مه نه موغولستاننگ بو آچيق آگلاشيلمايتورغان، تورلو معالى وضعيتى مانجو-تيغو حكومتىنى بو اولكه گه اوز حدودى باشنداغى تينچلقنى بوزاتورغان بر دائره ديب قاراب، ايجابندا اوگا قارشى شدتلى تدبيرلر كوره جه گىنى اعلان ايتب قويوشغا مجبور ايتدى. ديپلوماسى تيلنده سويله نكهن بو سوزنى هر كيمگه آگلاشيلاتورغان بر تيلگه آيلاترغاندا، مانجو-تيغو حكومتى موغولستاندان اوزينگ حقيقى وضعيتىنى

آچیب قویوشینی، یعنی اوزینی ختاینگ می، یوقسا ساویت روسیاینگ می بر پارچاسی دیب سانادیغینی آچیق-آیدین ایتم سویلهشنی طلب ایته در. 5 — ساویت غازیتالارینگ بیتلهری یه گیدن، یاپونیا ایله آلمانیا آراسندا ساویت روسیاغا قارشى اتفاق مذاکره لهری بارا ایتاقانی بحثی ییلن ییزنه باشلادی. آچیق کورونوب تورغان بر نقطه بولسا، اودا بر طرفدان آلمانیا ییلن ساویت روسیا آراسندا، ایکنچی یاقدان ساویت روسیا ییلن یاپونیا آراسندا اورتاق بر تیل بولا آلماسلیغیدر. اگر آلمانیا ییلن یاپونیا آراسندا بوندای بر اتفاق بولا قالسا، او ساویت روسیاینگ آوروپادا، ختایدا انقلابچی عنصرلارنی یاپونیا وه آلمانیا علیه تویلاش کبی پروواقاسیونلارینا ایگ طبیعی وه توغرو جواب بولغان بولورایدی. 6 — مصرداغی قاریشقلق وه حادثه لهر یاخشقلق ییلن پیشیلدی دیب بولادر. قرال کوبدهن بهری ایشدهن چیقاریلغان 1923نجی ییلی قانون اساسیسینی یه گیدن ایشکه آشورو دیکره تینی چیقاردی. بونگله «وفد» فرقه سی باشدا بولغانی حالدا مصر ملتچله رینگ نه لده ایتدیگ لهری موفقیتله رینی قید ایتمه ی کیچیب بولماید. 1923نجی ییلی قانون اساسیسی مصرنگ بوتونله ی استقلال قازانوی دیمه ک بولماسادا، اونگ مملکتنگ ایچکی قورولوشی وه استقلال یولندا مهم بر مرحله بولغانلیغندا شبهه یوقدر. استقلال یولی هلی اوزون وه تورلو قینقلار ییلن تولغان بولسادا مصر ملتچله رینگ بوگونکی نه لده ایتدیگ لهری موفقیت مصر اوچون کوب اهمیتلی یوتوقدر.

*

هندستاندا یاشاوجی تورکستان مهاجرله رینگ مهم بر توپلانیشی هندستاندا قورولغان «تورکستان مهاجرلهری برلگی» نگ 4نجی یاشینی تولدوروب 5نجی یاشغا آفاق باسووی مناسبتیه دهلی شهرینگ شاه جهان جامعدا، 1354نجی هجری 26نجی شعبان، یعنی 1935 22 نوپا برده، جمعه کونی مهم بر توپلانیش یاسالدى. بو توپلانیشدان اون

گونچه آلدین هندستاننگ تورلو پیرلهرنده کی برلیک شعبه لهریده ن وکیل چاقیریلغان ایدی: 1) اجمیر شریفدهن شعبه خزینه چیسى محمد اعظم افندی، 2) میروتدهن شعبه هیئت اداره رئیسى محمد یوسف افندی، 3) میروت شهری انصارلاری تامانیدان قاری عبدالحمید افندی، 4) سها-رانپوردان شعبه رئیسى عبدالعظیم افندی، 5) دیوبند شعبه سی تامانیدان نور محمد افندی، 6) پشاوردان شعبه مدیری اعظم هاشیمی افندی، 7) علیگر شعبه سیدنه ابوالخیر افندی، 8) گلاوهی (گلاوتی)دهن عبدالغفور افندی، 9) باریلیدهن عبدالعزیز مخدوم، 10) ریاست بهوپالدهن الله آباد دارالفنونى مرخصی سید نصرالله خان افندی لهر وکیل بولوب کیلدیلهر. 11) بومبای شعبه مز برلیگیمزنگ دهلیده کی مرکز مدیری خواجه مسعود افندی گه و کالنامه یوباریب، مذکور شعبه نی تمثیل ایتونی اوتونگن. 12) راندر شعبه سی ده و کالنتی اکثریتکه پیرگن.

برلیک مرکز هیئت اعضالاری 17دهن 26نجی شعبانغاچا تاشقا-ریدان کیلگن وکیللهر ایله برلکده یدی دفعه مجلس قوروب، برلیکنک کیله جه کده کی ایشلهری پلانینی یاساش وه دستورالعملغا قوشومچا کیرگیزیش، عمومی بیغیلش پروگرامینی توزوش کبی ایشلهرنی حاضر-لادیلار.

یالپی اولتوروش 26نجی شعبان جمعه کونی، ساعت 8ده برلیک مرکزی رئیسى قاری محمد جان حسین افندینگ صدارتی آستندا آچیلدی. مجلس اطرافى قارا بایراقلار ایله اورالغان، اورتاغا تورکستان ملی استقلال بایراغی تیکیلگن ایدی. ییللق توپلانیش یاسالاجاغی اولچه تورکچه وه اوردوچا مطبوع اعلانلار آرقالی اطرافقا ییلدیریلگه نیده ن، اوزاق-یاقینداغی تورکستان مهاجرلهریده ن باشقا انصاریلاریمزدان دا کوب-گنه کشیلهر کیلگه نلهر ایدی. بیغینغا قاتناشوجیلارنگ اوڭ قوللاریغا برلیک نگ آی یولدوزلو نامغاسی تاقیلغان ایدی. مجلس قرآن شریفدهن تلاوتله باشلاندى. اوندان سوڭ یاش مهاجرلهردهن سیراسیله آلتی نفر تورکستانلى توروب، تورک لهجه سیده، تورکستاننگ بورونغو وه حاضرغی حاللاریغا

عائد معلومات بريدلەر. اوندان سوڭ شرقى اوقولدى وه حاضر ون كوب متحسس بولدى. سوڭرا رياست بهوپال و كىلى سىد نصرالله خان افندىم اوردو تىلندە بولشەويك مظالمى حقندا بر يارىم ساعتلق نطق ايراد ايتب، سوزلەرى آراسندا تور كستان مىلى استقلال بايراغىغا اشارە ايتب، تىگلاو-چىلارنىڭ كوزلەرنى ياشلاندىردى. خصوصاً بحر منجمد بويلارنداعى لاگەرلەردە مىليونلارچا معصومك جگەرلەرى قان بولوب ياتقانىنى، يوز-لەرچە دوقتور، پروفەسسور وه منور استقلالچىلارنىڭ موسقوا قانخورلغىنا قارشى كونلەر بويونچا آچلق اعلان ايتكەنلەرى سويلەنر كەن كويچى-لكنگ كوزلەرىدەن ياشلار آقوب كيتدى. تىگلاوچىلاردا چوقور تاثير قالدىرغان بو يانغىن نطقدان سوڭ دەلى دارالفنونى فاضل لارندان انجمن ترقى الاسلام مديرى انور على افندى مهاجرلەرگە تسلى پروچى مفهومدە بر نطق سويلەب، بو نطقدا او دين قارداشلىغى توپغوسى ايله هندستاندا-غى يەككى دنيا عالملىرىنىڭ بولشەويكلەرگە قارشى تاووش چىقارولارى كىرە كلگىنى تاكيد ايتدى. مجلس ساعت 12دە ياپىلدى.

جمعه نمازى اوقولغاندان سوڭ، ساعت 2دە، توپلانىشنىڭ ايكىنچى قسىمى آچىلدى. بو دفعەدا قارى محمد جان افندى طرفندان اءادارە ايتلگەن اولتوروشكە بر نىچە مىگ خلق قاتناشدى. اولوغ كشىلەردەن انجمن سيف الاسلام ناظمى مولانا سمىع الله صاحب كى عالملەر بولشە-ويكلكنك انسانلارنى تنزلكە سوروكلە يەجەگىنى سويلەب، كوب قىمتلى خطابهلەر قىلدىلار. ساعت 3گە بارغاندا كىلەجەك پىل اوچون برلىكنك دەلى مركزى هيتىگە قارى محمد جان افندى — رئىس، محمد اعظم افندى — رئىس اورونباسارى، خواجە مسعود افندى — مركز مديرى، محمد امين افندى — مركز مديرى اورونباسارى، عبدالحى افندى — خزينهچى، فخرالدين افندى — خزينهچى اورونباسارى، ميرزا عبدالحى افندى — محاسب، عبدالرحمن افندى — مهاجرلەر يورتى مديرى، خواجە اسماعيل افندى — مهاجرلەر يورتى مديرى اورونباسارى، سىد نصرالله خان افندىم — قاراوچى اولاراتق سايلاندىلار.

بو سايلالودان سوڭ توپلانىش آلدىغا اسلام حكومتلەرنىڭ جمعيت اقوامداغى وكىللەرى وه يىرلىك خلقلارغا عائد 5 مطالبه قويولغان ايدى، ههممه قول كوتەرىب مقبول كوردى. بونىكلە مجلس ياپىلدى. مجلس اهلى تور كستان مىلى بايراغىنى آلدىغا ساليب، آرقادا قارا بايراقلارنى كوتەرىب، پوليس مأمورلەرى آرقالى انتظامغا آلغان كوچەلەرنى او-توب، يولدا شرقىلار اوقوب مهاجرلەر يورتىغا كىلدى. يولدا كوب غلبهلق بار ايدى. بعضى يىرلەردە آفناموپىل وه تراموايلار توختاب قالدى. ايرتەسى شنبە كونى مهاجرلەر مدرسهسى زينت المساجدده يالغز مها-جرلەر توپلانىب شهيدلەرىمىزگە دعا قىلدىلار. سىد نصرالله خان افندىم رئىسلىگى آستىدا ياسالغان بو توپلانىشدا سويلەنگەن نطقلار چاپ قىلنماق اوچون ساقلانوب قويولدى. بو مجلس ياپىلغاندان سوڭ، مجلسكە قاتنا-شوجىلاردان بر غروپ «ياش تور كستان»غا ساوغا اوچون رسمگە توشدىلەر.

ضیائی

آچىق تشكر — پشاوردە توروچى مهاجرلەرىمىزدەن اوشلوق يولداش على قارى افندى 716 رويەلىك ايكى عدد پاхта ماشىنا-سىنى «تور كستان مهاجرلەرى برلگى»نگ دەلى مركزىگە ساوغا قىلدى. برلىك بو فداكار يورتداشىمىزغا يورە كدەن تشكرلەرنى بىلدىرەدەر.

ضیائی

تور كىه خبرلەرى

كىم فائدهسىمنه؟ — استانبولدا سوڭ چاغلاردا دىنلەرنى آلاشتىرو-چىلار كوپەيمە كدەدەر. بولارنىڭ عددى بر پىل اىچىندە 100 قادار بولغان. ائىقسا يهودى، ئەرمانى وه روملار آراسندا مسلمان بولغانلار كوزگە كوبرەك ايلىنمە كدەدەر. چىتدەن تور كىهگە كىلگەنلەر آراسندا دىن آلاشتىروچىلار باردەر. بونلار آراسندا باشدا آلمانلار سوڭرا سىرا ايله آق روسلار، فرانسىلار وه اىنگىلىزلەر پىر آلاقدالار.

(«جمهوريت» 20. 12. 35)

تورکيه گه سيغينغان روسلارنگ دين وه اسم آلماشترولارپنگ قانداي مقصدغا تايانغانليغى بيلمهك اوچون ينه استانبول غازيتالارندان شو «جمهوريت» نك 35. 12. 7. تاريخلى نسخهسندا «نانكورلكنگ درجه- سینه بايقگ» باشقلى خبرنگ مفهوميله تانيشماق كيرهك. آقارادان تليفون آرقالى آلغان مذکور خبرده:

«روس سياسى ملتجيسى صفتيله تورکيه يه گه له رهك 1930 دا تورک وطنداشلغينا آلمان وه باليکسر ولايتى نفوس کوتوگينه تورغود ديگزر اسميله قيد ايديلهن مهندس نيقولاي پاولوف، تورکيه جمهوريتى امنيتى عليهنه حرکتلهرده بولونديغدان تورک وطنداشلغندان چيقاريلدى» ديله در. استانبول غازيتاسى نيقولاي پاولوفنگ کيملهر فائدهسى اوچون «تورکيه جمهوريتى امنيتى عليهنه حرکتلهرده بولونديغىنى» آچيب يازمايدر. کيم بيلير، بلکه ده پاولوف تورکيه حكومتينگ «دوستى» ساويت روسيا فائدهسینه حرکتلهرده بولونمشدر.

استانبول اونیورسیتته سنده

سوگ چاغلار استانبول اونیورسیتتهسى طلبهسى بعضى چيقیشلاردا بولوندى. آينقسا حقوق فاکولتهسى طلبهسینگ چيقیشى استانبول غازيتا- لارندا دقت اوياتيچى بر طرزده قيد ایتلدى. بو خبرلر آراسندا بالخاصه «سوگ پوستا» نام غازيتانگ 35. 12. 24. تاريخلى سانداغى «اونیور- سیتتهده راحتسزلق» باشقلى يازى تورکيه کولتور باقانى (معارف ناظرى) صفوت آريقاننى اونیورسیتته احوالى حقددا ايضاحات يبروگه اوندادى. تورکيه کولتور باقانىنگ بو مناسبتله 35. 12. 25. ده تورک مطبوعاتینا ويرديگى بياناتى شودر:

1 — اونیورسیتتهده هيچ بر راحتسزلق يوقدر. اونیورسیتتهده کى اُك گه نچ طلبه مزه قادار هرکس حضورله ايشينه دوام ایتمه کده در.

2 — اونیورسیتته مزده يارينگ اوزمانلارینى (ييله رمه نلرينى) وه پروفه سوزلارینى تشکيل ايده جهك اولان دوچه تله ر (يعنى مدرس اورود

باسارلارى) آراسندا بر تهك يابانچى يوقدر. قادرودا موجود 102 دوچه نت كاملا تورکدر. دوچه تله رنگ معاشلارى 35—55 ليرا آرا- سنادر. بو آيلق موضوعاتيمزك تعين ايتديكى حدر. معافيه دوچه تله- ريمزك تريفى ايجين بر قانون تکليفى در دستدر.

3 — اونیورسیتته مزده 134 آسيستان (مدرس يارده مچيسى) وه آلتى باش آسيستان باردر. بونلاردا كاملا تورکدر. مستقبل دوچه تله رده بونلارك آراسندان سيچيله جه کله درر. باقانلق داها گه نيش بر يکون آراسندان سيچكى ياپا بيلمهك ايجين آسيستان سايبسينى لزومى قادار چو- غالماغادا تشبث ايتمشدر. آسيستانلار ريمزك آيلقلارى 25—30 ليرا اصلى معاش ايله 50-60 ليرا اجرت آراسنادر. بو آيلقلار بوکسهك تحصيلينى يه گى بئيرمش اولانلارا موضوعاتيمزك ويرديگى حدر. آسيستانلق ايشينك آريچا بر او گرهنه، يعنى تحصيلگ بر نوع دوامى اولديغىنى دا گوز اوگنده توتمايدير. نيته کيم بر چوق مملکتله رده بعضى آسيستانلار صرف ده گه رلى پروفه سوزلارك درسله رنده ن استفاده ايجين يا هيچ دينه جهك قادار آز آيلق آيلرلار، ياخودده فخرى اولاراق چاليشيرلار.

4 — اونیورسیتته مزده تورکله ر طيشندا يابانچى قولابوراتور (يعنى عملياتخانه ده بر گه ايشله وچى) اولاراق 27 يارده مچى، 8 لابورات (يعنى عملياتخانه ده ايشله وچى ييله رمه ن)، بيش حاستاخانه همشيره سى واردر. وقتيله بونلارك جلبى فن فاکولته سنده بو قولابوراتور وه لابو- رانت وظيفه سيني گوره ييله جهك تورک بولونماماسى ضرورتنده ن ايلهرى گه لمشدر. بو ضرورتگ بوگون دخى موجود اولماسى بونلارك اليوم ايشله رينه دوام ایتمه له ريله ده به للى در.

آنجاق قطعى مجبوريت اولماديقچا يابانچى قولابوراتور کيتريلمه- مه کده در. هر ايشى بيتنه يابانچى قولابوراتورك ييرينه يتيشمش تورک آسيستان وه لابوراتلار ويريلمه کده در وه ويريله جه کدر. هر نه وظيفه ده اولورسا اولسون شيمديک يابانچى اوزمان (ييله رمه ن) قوللانماقدان مقصد، تورک اوزمانى يتيشترمه کدر. بوتون فدا کارقلار بو هدفه وارماق

ایچین یاپیلماقدادر. یارینگ یتیشکین تورک عالمهری قافلهسینی تشکیل ایده جهک اولان بو کونکی دوچهنهت وه آسیتانلاریمزدان به کلهدیگیمز، ده گهرلی اوزمانلاردان علم وه مهتود اعتباریله اعظمی استفادهیی تأمین ایتمه لیدر.

کولتور باقاینک بو یانانندان استانبول اونیه رسیته سنده کی طلبه لهر چیقیشینگ، باشلیجا او بیرده کی یابانجی یلهرمه نلهره قارشى اولدیغی آکلاشیلماقدادر.

*

تورکستان خبرلری

پاختا چوروب یاتوبدر. بولشه ویکلهر بر طرفدان بو ییلغی پاختا پلانینگ به جه ریلدیگینی طنطنه لی قیلیب بایراملاسالار، ایکنچی یاقدان حسابسز قربان وه قرغینلار تیجه سنده توپلانغان پاختانی چوروتمه کده لهر. مه نه سزگه «پراودا» غازیتاسینگ 27نچی ده قابر ساندا بو توغرودا یاز-غانلاریدان بر نیچه رقللار. «پاختا طیارلاش جایلاری ایله پاختا زاود-لارندا میگله رچه تون (بر تون تخمیناً 62 پوت) پاختا چوروب وه بو-زولوب یاتوبدر» دیگه ندهن سوک، موسقوا غازیتاسی توبه نده گی معلو-مانلارنی بیرمه کده در:

باغداد رایونیدا 217 تون پاختا چوروب، 1060 تون پاختا بوزو-لوب یاتوبدر. مولوتوف رایونیدا 3777 تون بوزولماقدادر. آلتی آریق رایونیدا 600 تون بوزولماقدا؛ کاگانوویچ رایونیدا 900 تون چوروب، 6000 تون بوزولوب یاتوبدر؛ خوقند رایونیدا 400 تون بوزولوب کیتب، 1500 تون بوزولماقدادر.

بو یوقاریدا آنالغان رایونلار خوقندغا قاراشلی در. زرفشان وادی سندادا عینی وضعیت.

قاوونچی یانداغی «پاختا» آلتی پاختا طیارلاش جاییدان 49نچی

Verantwortlich für Verlag und Redaktion: Dr. Tahir Schakir, Berlin-Steglitz
Druck: Sonnendruckerei G. m. b. H., Berlin-Charlottenburg 4

مسئول مدیری: دوقنور طاهر شاکر.

نومرولو پاختا زاودینغا نملی حالندا یوباریلغان پاختا بوتونله ی بوزولوب کیتکن. قارا کول، که ته قورغان وه کاگان پاختا زاودلارندا توپلانغان برنچی درجه لی پاختا قزیب کیتب، بوزولوب یاتقان. اندیجان زاودینغا یوباریلغان 33 واغون پاختا تماماً چوروب کیتکن...

«ایزوه ستیا» غازیتاسینگ (31. 12. 35) بیرگه ن خبریگه کوره، تورکستانگ باشقا «ملی جمهوریتلهریله» آذربایجاندا هم عینی وضعیتمش. کورونه در، که بولشه ویکلهر قازاندیقلا ری بوتوقنی یوقایتیب آلیش نهلکه سی آلدیدا تورادرلار. وضعیتنگ نه قادار آغیرلاشقانینی «محنت وه مدافعه شوراسی» نگ «ایزوه ستیا» دا (31. 12. 35) باسیلیب چیققان قراریدان آکلاش ممکندر. بو قراردا توپلانغان پاختانگ توزوک حالدا ساقلانیب توروش مسئولیتی شخصاً تورکستان «ملی جمهوریتلهریله» آذربایجان حکومتی رئیسله ری بویونلاریغا آیلغان. طبیعی، بو قرار چیقیشدان آزغنا وقت ایلگهری «پاختا پلانی به جه ریلدیشی یولندا کور-سه تکه ن خدمتله ری اوچون نشانلار آلمان حکومت باشلوقلاری، طبیعی، موسقوانگ قیزیل قامچیسى آستیدا، اوز قول آستیدا غیلارنی قامچیلای باشلایدرلار...

سو تاشقینی — موسقوادان 3نچی غینواردا بیریلگه ن خبرگه کوره، آمودریا سووی تاشیب اوزیکستانگ 3000 هه کتارلق هایدا ییب قویولغان بیرى سو آستیدا قالغانمیش. 300دهن آرتق خوجالق سو آستیدا قالب، کوب آمبارخانه، آتخانه وه سائرله ر ویران بولغانمیش.

*

«تیاترو» غازیتاسی — اوتکنه ن نویابر آیندا، تاشکندده، اوزیک شیوه سنده «تیاترو» اسمنده بر غازیتا چیقما باشلاغان. آیدا اوچ ناھقیر چقیب توراتورغان بو غازیتادا اوزیک تیاتروسی حقددا علمی نظریه لهرگه عائد مقاله لهر، اوزیک دراماتورغ (تیاترو) ادیله ری اثرلهرنده ن آیریم پارچالار، روس دراماتورغلارندان ترجمه لهر باسیلیب تورولاجاقمش.

(«پراودا» 26. 11. 35)

باش تورکستان

تورکستانک ملی فورتنولوشی اورجونه کوره شوچی آیلو مجوعه

باش محرری: چوقای اوغلی مصطفی

1929نجی بیلمک ده قابر- فیبرال (شباط) 1936 (1354 هجری) | 75 ساره | ندهن چیقا باشلانغان

بوساندا:

- 1 — «ملی وطنپرورلک» گه تامان بر آدیم باش مقاله
- 2 — ساویت خوجالینی استئمار اساسینه قورولغان طاهر
- 3 — نطقلار طوفانیغا غرق بولغان بر پروژه مصطفی
- 4 — تورکستاندا یاشیرین ملی اوبوشمالار اوقتای
- 5 — روسلاشترما سیاستی دوام ایته یاتر بالتابای
- 6 — معارف جبهه سنده تاشالتا
- 7 — اوتوراقلاشتر و مسئله سنده بولشه ویک یالغانلاری * * *
- 8 — بین الملل وضعیتنک مهم بر نقطه سی ۴
- 9 — شرقی تورکستان مسئله سی آوروپا سیاسی میداندا
- 10 — «قافقاسیا، تورکستان وه اوقراینا خلقلاری دوستلق قومیته سی» فعالیتندهن
- 11 — تورلو خبرلهر
- 12 — تورکستان خبرلهری

Yach Turkestan

Janvier 1936

(Le jeune Turkestan)

No. 74

Revue mensuelle

Organe de défense nationale du Turkestan

Rédacteur en Chef: **Moustapha Tchokai-Oghly**

یولیمزغا توغرو کیلگن بوتون یازولار اوچون مجموعه مزنگ بیتلهری
آچیقدر. باسیلماغان یازولار قایتار یلماس.

آبونه شرطلری:

بیلمگی 100 فرانسز فرانقی، آلتی آیلگی 60 فرانق، اوچ آیلگی 30 فرانق.

باشقارماداره (مکتوب اورنیقا):

- 1 — بومبای دا میر بابا افندیگه: مکه ده یاشا وچی خوتانلق حاجی عبد-الکریم خسایغا «باش تورکستان» اوچون یوللادیغکز تورت دوللار ایریشدی.
- 2 — قوتقا (فینلاندا) دا یعقوب فتح الله پیک گه: بر بیلق آبونه یوز فرانق ایریشدی. مجموعه بو آیدان باشلاب یه گلی آدره سگز گه یوللانادر.
- 3 — وارشا وادا اسفندیار فضلای افندی گه: اوچ آیلق آبونه — اوتوز فرانق کیلدی.

مجموعه مزغا تییشلی ههر تورلو یوللانمالار اوچون آدره س:

Moustapha Tchokai-Oghly

7, Square de la Fontaine

Nogent s. Marne (Seine)

France

مكده بولشه و يك بايرامى

مكده ياشاوچى توركستانلى مهاجرله ريمزدهن بعضيلارينك باشقار-
مامزغا يوللانغان خطلاريدا بولشه و يكله رنك مكده كى انديجان باغچاسيدا
اوقتوبر بايرامى ياساغانلقلارى يازيلادد. بر كوب عرب ، هندى ، تكرونى-
له رنك قاتناشقى ايله اوتكه زيلگه ن بو بولشه و يك بايرامغا باشدا مرغيلانلق
سيد خواجه باى اوغلى عثمان خواجه بولغانى حالدا توركستانلى مهاجر-
لرده ن ده اون ته چه كشى بارغان ايمش.

مكه تكيه له ريدده كى توركستانلى مهاجرله ر آراسيدا اولارنى بايرامغا
قاتناشرو اوچون تشويقات قينغان بولسادا بونداى اورونوشلار نمره سز
قالغان وه اولار «بز اونداى حرام ايشكه بارمايمز» ديب ، اسلام دينى
دوشمانى وه تورك-اسلام خلقى جلادى بولغان بولشه و يكله رنك اوقتوبر
بايرامغا بارماغانلار. شونداى قليب اولار بولشه و يكله ر چه نكه ليدده عذاب
تارتيب ، دين ، ملت اوچون كوره شيب اولگه ن يورته داشلارينك عزيز
روحينى قيناوچى حر كنده ن اوزله رينى ساقلاغانلار.

توره قولف اورنينا حكيموف

ريفقمز «ياگا مى يول» شو آينى 96 نچى ساندا ، 8 نچى بيتنده ،
به رلين ده چقاتورغان ، D. A. Z. ، غازيتاسينك 36. 1. 6 تاريخلى كيچكى
نسخه سندان اقتباس ايتره ك ساويت روسيانك حجاز و كيلي «سوغوشچان
خدا سزلار باشلوغى» نذير توره قولف نك كيرى چاقير يليب ، اونك
اورنينا حكيموف ديگه ن بريسينك بيلگيله نكه نلگينى خير بيره در.

بز نك تخمينيمز كه كوره ، بو حكيموف مجموعه مز نك 68 نچى سا-
ندا ، 38 نچى بيتنده باسيلغان رسمده ، دين دوشمانى توره قولف ايله
ايمان سز قارت عبدالرشيد ابراهيم نك اورتاسيدا اوتورغان وه اوزون زمان
حجاز ايله يمن ده ، بالخاصه يمن نك امام ولايتى ده ساويت حكومتى له نه
پروپاگاندا يورگوزوب ، بولشه و يك تشكىلاتلارى توزگه ن معروف بر
ساويت آداميدر. اونكچون حكيموف اسمينى ده حجاز وه ين ده كى
توركستان مهاجرله رى دائما نفرته آنايدر لار.

«ملى وطنپرورلك» كه تامان بر آديم...

اوتكه ن ييل ماى آينى ساندا «ساويت وطنپرورلكى» نه آنالغان
بر مقاله نى قوبوداغى سوزله ر بيله ن بتيرگه ن ايديك : «كوزينى دنيا مى
قورتولوش انقلابى» تاوشلارى آستندا آچقان وه بو كيگ دنيا انقلابى
ساحه سندا اوز يورتنى ، اوز خلقى منفعتينى آيرا آلماي كيلگه ن ياش
بوغوندا اوزينك آلداتيلغانلغينى كوره جه ك وه ساويت روسيا حكومتينك
«روسيا پاتريوتيزم» قارشى اوزينك حقيقى مى وطنپرورلكينى
قربا جاقدر.

بز تا او زمان بو نقطه نظرني غيبده ن خبر بيروچيلك ، بيغمبرلك
وصفلا رينى حائر بولغانلق ادعاسى بيله ن سويله مه گه ن ايديك. چارلقمى ،
«آق» ده مو قراتيك مى ، يوقسا تيزيل روس پروله نارى ديكتاتورلينى مى ،
بارى بر هر قانداى بر روس حكومتى طرفدان آغا سورولگه ن روس
پاتريوتيزمى غير روس اولكه له رده جواب سز قالماس ، ديگه ن منطقى
تيجه كه تا ياب گه سويله گه ن ايديك.

بو تخمينيمز نك بر درجه كه قادار توغرو ليعينى توبه نده اقتباس
ايتديگيمز اوتكه ن ييل اوقتوبر ندا آلما آنادا قازاغستان قولخوزچيلارى
قونره سنده وه قازاغستان مركزى اجرا قوميته سى يوبيله يى توپلانىشندا
قازاغستان حكومتى باشلوغى عيسى اوغلى اوراز طرفدان سويله نكه ن
نطق كورسه تمه كده در.

عيسى اوغلى اوراز توركستاندا موسقوا بولشه و يز مينك ايگ صادق
بنده لهرنده ن بريدر. او غولوشچه كين نك ايگ ياقين خدمتچيسى ايدى.
قولخوز سياستينى اوتكه زوده اوراز غولوشچه كين نك او ك قولى ايدى.
او غولوشچه كين ايله برلكده توركستانك دالالار نداغى بايليعينى وه
بونگله برلكده مالدار قازاق خلقينى قيردى. غولوشچه كين نك كورسه-
توى بيله ن اوراز توركستان خلقينك مى منافعينى روس مهاجرى منافع-
دان آيريم توتماق ، روس مهاجرى منافعينى توركستان خلقى منفعتى

دیب قبول ایتمهك ایستهمه گه نله رنگ بوتونسی اوستنه یچراقلق یاغدیردی. عیسی اوغلی اوراز تورکستان مالینی قیریپ، اونگ بیرینی روس موژیقی قولنداغی چوچقانی آرتیرو ییلن تولدورماققا اوروندی. اوراز قازاغستان اهالیسینک اوسووی ییلن ماقانندی. او بو ماقانوندا، اوسونگ روس مهاجری حسابنه بولغانینی یاشیردی. اوراز اوزینگ تازا «بین المللی بولشویک» بولغانینی ادعا ایتمه کیلیدی. او بو ادعاسندا حالاده دوام ایتمه در. او اوزی اوچون، قازاق خلقینگ روسلاردان آیریم ملی مسئله لهری بولونوینی وه بو حقدآ آیریم قاراش کیرهك دیگن توشونچه نی ده بر گناه دیب ساناب کیلیدی. مه نه شو اوراز ایمدی قازاغستان مرکزی اجرا قومیته سینک 15 ییلق یویله ی توپلانیشندا «مختاریتی قازاغستان سوسیالیست ساویت جمهوریتی» نك 15 ییلق یوتوغی حقدآغی سوزینی اوز «عادتدهن تاشقاری» ییلده سویله ب یوباردی. اوراز «بوتون ایشله رنك حسابینی ملی فرق باقیمندان» یوروتوش کیره کلگینی سویله دی. بو ساویت روسیا صادق بنده سینک سوزله ری کوب جهته دن قیزیقارلقدر. اونگچون بز اونگ نطقندان نسبتاً اوزون غنا بر قسمینی نقل ایتمه کچی بولامز.

عیسی اوغلی اوراز:

«قازاق رایونلارندا قولخوز وه توز(*) لارنی نه درجه ده اورناشتریب محکمله یه یلگه نمزنی بیلیمز کیرهك؛ او بیرله رده قانچا مکتب، قانچا خسته خانه، قانچا قلوب سالغانمزنی؛ قانچا قازاق ایشچیسى وه بونلاردان قانچاسی هنرلی ایشچی بولغانینی، عموم ایشچیلهریمز آراسندا قازاق ایشچیلهری نسبتینی، قانچا قازاقچا غازیامز، مجموعه مز، کتابمز، معلمز.

(*) «توز» روسچا «T.O.3» شکلنده یازیلیب، «بیرله شیب (اورتا تاشیب) ایکین بیرینی هایداش اویوشماسی» دیبه کدر وه «Товарищество по Обработке Земли» سوزله رندهن قیسقارتیلهدر.

هکیممز، آغرانوممز، مهندسمز، ته خیکچیمز بارلایینی بیلیممز کیرهك» دیدر.

اوراز سوزینه دوام ایتمه: «بز اوز ایشله ریمز نك بو وه یا او ساحه - سندان عمومی اورتا حسابله آلمان سانلارنی پرو ییلن گنه کفایتله نه آلامیمز. بزنگ اوچون هر بر مسئله نك ملی جهته دن قالاچا حل ایتمگه نی آیریچا اهمیتگه ایگه در. بوتی قازاغستاندا قازاق آوولینگ روس قیشلاغندان آرقادا قالغانلیغی ایجاب ایتمه در. قازاق خلق کتله - سینک آرقادا قالغانلیغی بزنگ قازاق آوولنداغی ایشنی آیریچا «کوز سالیب» یوروتوب بارونی کیرهك قیلادر» دیدر.

اوراز «بونگله بزنگ بو ایشده کوب یوتوقلارغا ایریشمه گه نمزنی سویله ب بولمایدر» دیدی ده، «بوندا ی بولسادا ایشله ریمز ملی قویولوشندا هر طرفدا بردهك یاخشی ایمه س. بیرلیه شترو مسئله سی کبی مهم بر ایشنی ایمدیگه چه بیشیلدی دیب نه یتمه بولمایدر. عینی صورته ل اورتا وه یوقاری مکتبله رده قازاقچا درس پرو مسئله سی ده بیشیلمه یچه یانادر...» دیدر.

عیسی اوغلی اوراز ملی شکایتینی بو قاداری ییلن ده بتیره دیدر. او «شونسی دا غریب ایمه سمی، که اگر سز قومیسارلقلاردان حساب ایسته - سه کز، تیمیر یول بویلا رندا وه یاده اوگا یاقین دائره له رده توپلو اوتورغان روس مهاجرله ری دائره له رینه دائر گنه معلومات بیره درله ر. بعضی بر قازاق رایونلاری حقدآغی معلومات نقصان، حتی بعضاً بوتونله ی یوقدر. بونگ اوزی هر نه رسه ده ن اول آیریم قازاق رایون، آووللارندا بزنگ ساویت وه خوجالق مؤسسه له ریمز نك یولباشچیلق وه تأثیرله رینگ آز بولغانینی کورسه نه در.

اوراز «قازاق قولخوزلارینا عینی دائره ده کبی وه عینی «MTS» دان فائده له نوچی قومشوسی روس قولخوزلارینا قاراغاندا، ایسته ر آقچا، ایسته ر اشیا حالندا، آزا ایش حقی بیرلیگه نینی» ده اعتراف ایتمش

مجبوریتندە قالغان. «بو ایسه یالغز مالدار رایون وه آوولارنگ ایمهس، بولوندوقلاری بیر وه دائرهدهن وه اوتوراق وه یا کوچه به حالدا بولغاز لقلارندان قطع نظر بوتون قازاق رایون وه قالجوزلارینگ آیریم بر وضعیت وه شرائط ایچنده بولغانقلارینی، اونلارنگ آغیرلقلاری دا کوب بولغانینی کورسه تدر.»

بو سویله دیکلهرینگ ایمدیگه چه منسوب بولوب، صداقله خدمت ایتب کیلدیگی «موسقوا اینترناسیونال مکتبی» قاراشینا قارا قارشى بولغانینی، اوزینگ ملتچیلک بیلن عییلنه ب قالووی قورقوسینی توشونگن اوراز، درحال «طبیعی بونلاردان مه نم قازاق رایونلاری منافعی نی روس رایونلاری منفعتینه وه یا تهرسینه روس رایونلاری منافعی نی قازاق رایونلاری منافعی نه قارشى قویغانلغیم چیقمايدر» دیدر.

یوق، عیسی اوغلی اوراز افندی، سز ایسته سه گزده ایسته مه سه گزده بو سویله دیکلهرینگزدهن عییلنه قازاق رایونلاری ایله روس رایونلاری منافعی نك قارشى قارشى غا قویولووی چیقادر. بو دیدیکلهرینگز بیلن سز، وقیله موسقوالی آغالارینگز کورسه تووی بویونچا تهسکه ریچی، ملتچی، تورکستان ملی پاتریوتی دیب آتاب عییلهدیکگز کشیلر قاراشینا یاناشیب اوتوراسز.

بو ایسه ساویت حکومتی طرفدان اورتاغا قویولغان «روس پاتریوتیزمی» شعارینگ اورازغا تأثیریدر. بو شعار، ایمدیگه چه یالغان بین-الملل برادرلک شعارلاری بیلن اورتولوب کیلگن تورکستانگ روس ننگنه قارشى بولغان منافعی اوسته اورازا کبی برکشینکده نظارینی تارتدی.

اوراز بو یولندا «تورافلوق» کورسه ته پیلیرمی؟ بو طبیعی کوب شبهه لیدر. هر حالدا اوراز بو افشاآتى ایله بزنگ تشخیصیمزنی، بزنگ «روس پاتریوتیزمی غیر روس اولکه لهرده محلی ملی پاتریوتیزم توغدو-رادر» دیگن تشییمزنی توغرو چیقاردی، کوچه یتدی. اوراز بو کوزدهن سوک موسقوالی خوجاینلاری قارشیندا اوزینی «آقلاماق» اوچون

قانداى حرکت ایسه ایسین، اونگ بو افشاآتى ملتچیلک نشانه لهرینی وه پاتریوتیزمی توغدوروب کوچه توچی عامل وه منبعلاردر.

*

ساویت خوجالیغی استثمار اساسینه قورولغان

10 ییل بوندان اول، یعنی 1925نجی ییلی 18 ده قابرندا، 14نجی فرقه قونره سنده، قیزیل دیکتاتور ستالین برنجی دفعه اولاراق صناعتله-ندرو سیاستی اوستنده سویله گن ایدیسه ده انقلاب بیلن برگه له شیب کیلگن سیاسی، اقتصادی آغیرلقلار وه له زیننگ اولومی ایله بولشه ویک فرقه سی ایچنده چیقان قارشیلقلارنی زورله برطرف ایته کندهن سوک، 1928نجی ییلی پلان خوجالق سیاستینه باشلايدر. برنجی پلان سیاستی باشلانیشندا خوجالکنک بوتون تارماقلاری انکشافی کوزده توتولغان بول سادا، ایش ایچنده پلان تورلو اوزگهرمه لهرگه معروض قالدی. نهایتده آغیر صنایع یاراتو دیگن شکلنی آلدی. برنجی پیش ییلق پلان دیب آنالغان بو تشبث 4 ییل ایچنده، 1932نجی ییلی سوگندا توگه یتلیدی. بر تشبث، تهخینک پلانی اولاراق بتیریلگه نلکی قبول ایکیلگن بو ایشنگ بر خلق خوجالیغی پلانی اولاراق قولاغانلیغی، یعنی کوتولگن نتیجه نی بیرمه گه نلگی ده هیچ کیمسه دن یاشیرین بولوب قالمادی.

ساویت حکومتی بو ایشینه باشلاغاندا ایچکی، تیشقی خوجالق قاینا-قلاری هم سیاسی امکان، قومیناسیونلاردان فائده له نه جه گینی توشونگن، عمومی وضعیتدهن جسارت آلیب تورلو سیاسی هنرلر اویناتا بیله جه گینی ده امید ایته کن ایدی. بونلارنگ کوچیلگی بالخاصه تیشقی دنیا بیلن باغلا-نغان قسمی ساویت حکومتینگ اویلادینی کبی بولوب چیقمادی. وقیله له زین طرفدان باشلانغان قاپیتالیست مملکتلهر سرمایه دارلارینا امتیازلار بیرو سیاستی ده ساویت حکومتی منافعی بیلن اوینون چیقماى قالب بتیریلگن ایدی. دیمهك پلان سیاستینگ بوتون یوگی دیه رلک اوز خوجالیغی بویندا قالغان ایدی. بو یوکنی کوته ریپ یورومهك ایسته ر

عمومی خلق خوجالیغی، ایستهرده آیریم خوجالقدان، حتی شخصلاردان اوز جیاتلاری حسابنه کوب آغیر فداکارلق طلب ایتمه کده ایدی. خلقنی آچ، یالانچاچ قالدیریب، خوجالقدان کوچ، حیاتی قابلیتینی بئیریب بول سادا پلان تطبیق ایتیلدی. فقط بو پلان تطبیقاتندا صرف ایتیلگن بایلقدان بوزلهر، میگلهرچه میلیونلارنگ بوشغا کیتکه نینی بو کون ساویت باشلوق لاری اوزلهری ده انکار ایتمه یدرلهر. بونی یاریم ایشله ننگن حالدا قالدیر- یلغان تورلو بو یوک بنالار، تششلهر، بونلار اوچون بوزلهرچه میلیونغا ساتب آلغان، فقط قوللانیلما، باقیلمای زنگ باسیب ایشکه یاراماس بولوب قالغان سانسز ما کینه لهرده کورسه تمه کده در. بونگله برابر ساویت حکومتی بر آغیر صنایع قورا ییلدی، استحصال ایتینی دا آرتیردی دیمه ک لازم.

او، 1935 نچی ییلی کومور استحصال ایتینی — 108 میلیون تونغا، نهفت استحصال ایتینی — 25,2 میلیون تونغا، خام تیمیرنی — 12,5 میلیون، خام پولاتی — 12,4 میلیون تونغا چیقاردی.

ما کینه، تراقفور، اوتوموبیل، ماتورلو استحصالات، تورلو کیمیاوی اعمالات صنایعی قوردی. حتی 1935 نچی ییلی 12,6 میگ تراقفور، 6,3 میگ یوک، 1,6 میگ مینو اوتوموبیلی وه باشقا تورلو ما کینه لهر چیقاردی. بونلاردان ههر برینگ بر یاراتیش، بر ته خنیک موفقیتی بولغاندا هیچ شبهه یوق. فقط ایمدیگه چه قولدا بولغان نتیجه لهر بونلارنگ خلق خوجالیغی باقیمنداندا بر موفقیت بولوب اولگورگه نینی کورسه تمه یدر. بو نقطه غا باریب ایریشو اوچون کوب گنه آغیرلق، بحرانلار ایله باغلی اوزون گنه یول قارشیدا تورادر.

ساویت حکومتی اولچوسز، اقتصادی حسابسز یوروندیگی بو حرکتی یلغان اوز خوجالیغینی آغیرلقدان آغیرلققا سورو کله دی. خلقینی آچلق، مفاقت آغیرلقلارینا معروض توتدی وه توتماقدادر. بو جبری سیاستنگ ینه نه قادار دوام ایته جه کی، داها توغروسو ایته یله جه کی ده به للی ایمه س. بو کون معلوم بولغان بر نه رسه ساویت حکومتینگ 1933 نچی ییلی بوغو-

لورلق بر بحران ایچینه کیلیب کیردیگی، سرمایه دار مملکتلهر دنیاسندا. غی آغیرلق وه امکنا لاردان فائده لهنب توتوب کیله یاندینی بو بحرانندان حالاده قورتولا آماغانلغیدر.

ساویت حکومتی بو بو یوک صنایعندا قوللانیدینی بوتون ما کینه لهرینی اجنبی مملکتلهرده ن ساتب آلدی. بوتونسینی دیبه رلک قیسقا مدتی قرض- لارغا آلدی. بو قرض بعضاً میلیاردلارغا چیق کیتدی. فقط بو کون بو قرضلار توگه تیلش دیبه رلک بر وضعیتده در. عجباً بونی ساویت حکومتی قای یرده ن قایسی منبعدان چیقاردی؟

طبیعی ساویت حکومتی بو تشبئی یلغان مالیه سینی قارما-قاریشیق، ایچنده ن چیق یلمه سلک بر حالغا کتیردی. پارا سیستمینی یقدی. بو کون ساویت روسیادا نهنگ قالای حساب ایتیلدیگینی باشداغی مسؤل اداره- چیلهرده یلمه یدرلهر... اولچوسز استثمار ایتیه یله جه ک خلق کوچی بولما- سایدی بونگله ده بو قادار ایشنی یورتو ممکن ایمه س ایدی.

ساویتلهر مملکتنده بو کون رسماً ایشچی صنفی دیکتاتورلیغی حکم سورهدر. ایشچی دیکتاتورلیغی بولغان بو مملکتده ایشچینگ حالینی کوره یلیک.

ساویت منبعلارینا کوره صنایع ایشچیسینگ خدمت حق 1926/27 نچی ییللاردا 1913 نچی ییلنگ 99% نسبتنده ایکن. 1928/29 نچی ییلی 95% گه توشه در. طبیعی بو مقایسه ده آقچانگ سانئ اعتباریله، آقچانگ قیمتی، یعنی ساتیب آلیش کوچی موضوع بحث ایمه س...

ایشچینگ آیلق ایش حق 1927 نچی ییلی — 59,55 سوم، 1928 نچی ییلی — 63,99 سوم، 1929 نچی ییلی — 69,29 سوم، 1932 نچی ییلی 118 سوم، 1935 نچی ییلی — 174 سوم. ایمدی بو آقچانگ قیمتینی تعیین ایتو اوچون اونگ اؤ کیره کلی یاشاش ماده سینه نه یله تریش کیره ک. ایشچی حیاتندا ایگ مهم نه رسه قارا ایکمه ک (نان) وه ایتدر. قارا ایکمه کنگ کیلوسی 1928 نچی ییلی — 9-7 تین، 1932 نچی ییلی — 16 تین، 1935 نچی ییلی — 90 تین. بر کیلو مال ایتی 1928 نچی

ییلی — 75 تین، 1932 نچی ییلی 1 سوم 45 تین، 1935 نچی ییلی —
7 سوم 40 تین.

بر ایشچی اوزینگ بر آیلق ایش حقیقا مقابل

1928 نچی ییلی 850 کیلوگرام قارا ایکمهك وه یاده 92 کیلوگرام مال ایتی
1932 نچی ییلی 737 کیلوگرام قارا ایکمهك وه یاده 81 کیلوگرام مال ایتی
1935 نچی ییلی 192 کیلوگرام قارا ایکمهك وه یاده 23 کیلوگرام مال ایتی
آلا ییلگن.

دیمهك ایشچینگ حقی 1928 نچی ییلدان 1935 نچی ییلغا قادار
تورنده برینه توشکهن. بو ساویت روسیانگ وه بوتون قیزیل مستملکهلر.
نگ حاکمی سانالغان «مغرور» روس پروله تاری حیاتی. بز اونکهن ییلغی
موسقوانگ رسمی ممثلی په تهرسنگ بیانانندان تورکستاندا ساویت حکو-
متینگ تورکستانلی ایشچیگه روس ایشچیسندن 5-6 دفعه آز ایش حقی
بیرگه یینی ده ییلمهز. دیمهك بو حسابله تورکستانداغی ایشچی بوتون آینی
5-6 کیلو مال ایتی قیمتینه ایشلهمه کده در.

ایمدی سز بونی اهلینگ باشقا طبقه لارینا، بالخاصه هیئت عمومی-
سیله روسیهنگ اسیری بولغان خلقلارغا تطبیق ایتب کورسه گز، استمار-
نگ درجه سی ده ههر بر تصورنك اوستینه چقب کیتهدر. 160 میلیون
بر اهالی کتله سینی بو صورتله استمار ایتکهنده قیزیل فرعون اهراملا-
رینگ یارانووی نگ دا بر خارقه بولماغانلیغی میدانغا چقادار.

ساویت حکومتی پلان سیاستی یو کینگ ایکر غیر قسمینی اومو-
زنده تاشیغان خوجالق تارماغی شبهه سز قیشلاق خوجالغی ایدی. بو آغیر
صنایعنگ یارانووی اوچون بوتون مملکت قیشلاق خوجالغی تخریب
ایتیلدی. پلان سیاستی وه اونگ کتیریب چیقاردینی قیشلاق خوجالغینی
قولله کتیفله شترو مسئله سی قیشلاق خوجالغی ساحه سندان مالدارلقنی فلا-
کتکه اوچراندی. بوتون ساویتلر اتقاقی دائره سنده 1916 نچی ییلی 35,1
میلیون باش آت، 58,9 میلیون باش قارا مال وه 115,2 میلیون قوی،
ایچکی بار ایدی. 1933 نچی ییلی بو سانلار 16,6، 38,6، 50,6 میلیونغا

توشوب قالدی.

بوتون روسیا اوچون کورسه نیلگن مال باشینگ یارمیسندان آرتیغی
تورکستاندا ایدی. 1929 نچی ییلی باشلانغان قیرغین نتیجه سنده تورکستان
نک بو مال بایلیغی 4¹ درجه سینه توشوب قالدی. یعنی تورکستاننگ بالغز
مالدارلق ییلن کیچینه تورغان خلق طبقه سی اوز حیات قایناغینگ 4³ یینی
یوقالتقان بولدی. طبیعتله او آخلق قیرغینی کیچیردی. بو آچلقدان میلو،
دان آرتیق گناهمز تورکستانلینگ باشی کیتدی. مال قیرغینی قارا مال،
قوی، ایچکی کبی جنسله رده 1934 نچی ییلی توختایلا ییلگن بولسادا،
او، آت، تویه کبی ایش وه نقلیات حیوانلاری جنسله رنده 1935 نچی ییلینا
قادار دوام ایتمه کده ایدی.

ینه ساویت منبعلارینا کوره، 1913 ده بوتون روسیانگ دان استحصال-
لاتی جان باشینا 5 دوپهل تسه تهر (یعنی بیش یوز کیلوگرام) توشکهن
ایدی. بونگله برابر ساویت نثریاتی عینی ییلی 20-30 میلیونق کیچیک
دهقان اهلینگ یاریم آخلق ایچنده کیچینه مک مجبوریتنده بولغانینی کور-
سه تهر. 1932 نچی ییلی ایسه دان استحصالاتی جان باشینا 3,4 دوپهل
تسه تهر، 1933 نچی وه سوگفو ایکی ییل ایچنده ایسه 4,2 دوپهل تسه تهر
استحصالات کورسه نیله در. ساویت حکومتینگ ماکینه لهر اوچون قیلغان
قرضینی اساس اعتباریله شو دهقان اهالی استحصالاتی صنفدان توله-
دیکی ده هیچ کیمسه دن یاشیرین ایمه س. بو صورتده پلان سیاستی دورنده
دهقاننگ قالای بر حیات کیچیرگه یینی تصور ایتشده قین بولماسا
کیرهك. ایمدی بونی سز تورکستاننگ پاختاچی دهقانینا کیچیریگ.
او بیرینگ اکثریتینه پاختا ایکب، مجبوری بهاغا ساویت حکومتینه
ناپشیریشغا مجبور توتولدی. فقط اوگا پاختاسینا مقابل قطعی بها ایله
بیریلووی وعد ایتیلگن دان، باشقا یمهك نهرسه لهری بیریلمه دی. بو
صورتله او بر پوت بوغدای اوچون بر نیچه پوت پاختا بیریشکه مجبور
توتولدی. اوگا نه بیرینه ایسته دیگی نهرسه نی ایکیش وه نه ده پاختاسینی
ایسته دیگی معامله گه تابع توتوش امکانی بیریلدی. او عادتا ساویت روسیا

ایمپریالیزمینگ اسیر ایشچپسی حالینه قویولدی، آج، یالانچ ایشله-
تیلدی. وظیفهسی ساویت روسیا صناعینی خام مال ایله تأمین ایش گنه
بولدی. اوگا اوز قارزینی توشونو حقی دا بیرلمه دی، او آچلق، سفالتکه
محکوم ایتیلدی.

یش یللق پلاتنی تورت ییل ایچنده کیسو، اوننی بیتدی، نوگه دی
دیب اعلان ایتمه بایرام ایتمه مجبوریتی بو قادار انصافسزچاسینا استثمار،
بو قادار قهار تهرورغا رغماً ایشنگ یورومهس درجه گه کیلیب چقید
نندان توغدی. ساویت حکومتی 1932نجی ییلی سوگندا شدتلی بر بحران
دیگری قرینه کیلب قالدی. او بو آغیرلقلاردان چیقو اوچون تورلو
چاره لر گه باش اوروب کوردی وه کورمه کده در. او مالیه سینی توزه تو
یولینی قیدیردی. تورلو شکلله رده تبا یلیتهت (اونوم وه فائده چیقاریش)
مسئله سینی توشونوب کوردی. هیچ بریسنده ن دردینه چاره بولورلق مثبت
بر نتیجه چیقارا آلمادی. ایمدی اوتده نهری رد ایتمه کیلدیکی خوجالقداغی
انسانک رولی مسئله سینی قبول ایتمه، اوننی تجربه ایشکه توتوندی. بو-
کون بوتون ساویتلر اتفاقداغی کیلیب چیققان «ستاخانوفچیلوق» دیگنه
مسئله ننگ اصل نیگیزی مه نه شو انسان به جهریکی، کوچی، فعالیتینگ
رولی توشونچه سیدر.

طبیعی خوجالوق ایشینگ یورومهسی، انکشاف ایشمه سنده اساس
عامللارنک بری انسان کوچی، به جهریکی وه اونگ احوال روحیه سیدر.
نقط بودا خوجالوق اجتماعی وه اقتصادی حیاتنگ طبیعی تانولارینا اوینون
بر شکلده پورتولغان تقدیرده گنه تأثیرلی بولا آلاجا قدر. بودا ساویت
خوجالوق کوروشنده کی «اقتصادی، طبیعی، ته خنیکی جهتده ن ممکن
بولوب بولماغانلیغینی بیلمه یه ن، فقط بولشه ویکچه توشونوشده ایشله-
نیشی کیره ک» دیگنه (کیروف وه اورجونه کیدزه طرفندان سوبله نمش)
خودینلکنک بیتونه باغلیدر. شوننی بیلش کیره ک، که اقتصادنک طبیعی قانو
نلاری قهاردر. او کوب خودینلر، خود کاملارنی ییققان، پارچالاعانی
کبی ساویت روسیا خودینلگینی ده یقیب، ایزیب کیچه جه کدر. ظاهر

نظقلار طوفانیغا غرق بولغان بر پروژه

بولتور، 6نجی فیرالدا، ساویت حکومتی باشلوغی مولوتوف عموم
ساویتلر اتفاقی اجرا قومیتهسی قونفراسینا «ساویت سیسته مینی اطرافلی
صورتده ده موقراتلاشترو» پروژه سی تقدیم ایتمه کن ایدی. بو پروژه ساویتلر
مملکتنده بورژوا، قاپیتالست صنفلاری بوتولله ی یوقالیب بیتکه نده ن
ایمدیگه چه جاری بولوب کیلگنه چیکله نگنه سایلاو سیسته مینی بتیریب،
محل شورا لاردان آلیب مرکزی اجرا قومیته گه چه بوتون ساویت قوه تشریحیه-
سنه جاری اولماق اوزره توغرو، تیکیس اوه یاشیرین سایلاو سیسته می
یورتوننی آغا سوردر ایدی. ساویت حکومتی باشلوغی پروژه سنده،
«ساویت پارلامه تاریزمینگ، بو کونکی موجود پارلامه تاریزمینگ ایگ
مکملی وه یالغز ساویتلر مملکتی چه گهره لهری ایچنده کی زحمتکشله رنگ
ایمهس، حتی اونگ بوتون دنیانگ هر طرفدا بوندای مکمل بر
قورولوشنی اویلاوچی کشیله رنگ یوره گینی اوزینه تارناجاغندان بحث
ایتمه کده ایدی.

گویا ساویت بو پروژه نی ایشکه آشیریشدا آشیقما قدا ایمش کبی
تا او زمان، 1935نجی ییلی 6 فیرالدا، ستالین اوزی باشدا بولغانی
حالدا، بر قومیسون سایلانندی. بو قومیسون یه گئی قانون اساسینی ایشله ب
چیقاجا قدری. بو قومیسوننگ باشندا ستالیننگ تورووی اطرافدا بو
تشیشنگ جدیدکی اوینی توغدردی. مبالغه سز، بوتون دنیا مطبوعاتی بو
ساویت سیسته منده کی اصلاحاتنک یاقینلاشقانندان بحث ایتدی. بو «ساویت
پارلامه تاریزمی» وعدینه ساویت حکومتینی ملتله جمعیته قبول ایتونگ
خیرلی نتیجه سی دیب کورسه تیشکه اورونوچیلاردا آز بولماغان ایدی.
بو «ساویت سیسته مینی ده موقراتلاشترو» وعد وه پروژه سی نیمه
بولوب کیتدی؟ بز موسقوا وه تورکستان ساویت مطبوعاتی منتظماً دقتله
تعقیب ایتمه کیله مز. یالغز بر دفعه او حقدای ایسه ننگه نینی اوچراندیق:
7. 7. 1935 ده برنچی وه سوگمو دفعه اولماق اوزره یوقاریدا آنادیغمز

قومیسون توپلاندى دا، اوزیگه یاردهمچی صفتیله داها 12 قومیسون تعینلهب تارقادی. او زماندا بهری نه قانون اساس ره فورمی پروژه سینگ اوزی حقدان، نه ده ستالین قولی آستنداغی قومیسون وه نه ده 12 کیچیک قومیسون حقدان چورق ایتلگن بر تاوش ایشیتیلدی. ساویت مطبوعاتی دا بو حقدان بر سوزده چیقارمادی. مه نه ایمدی کوب آیلاز کیچدی. بوتون ساویتلر مملکتی سویله ننگن نطقلار طوفانی آستندا غرق بولوب باتیب بارا یاتادر. موسقوادا ساویتلر اتقاقی رهبرلری سویله یدرلر. اطرافدا اونلارنگ قازاق تعیرنچه — «ایتارچیلاری»، «ملی قومونست» فرقه. لاری کاتبه لری وه «ملی ساویت جمهوریت» احکومت باشلو قیلاری سویله یدرلر. بودا آزلق قیلدی. هر طرفدان صنایع وه قیشلاق خوجالغی بیله رهن وه ایشچیلری توپلانموسقو اغا کتیریلدی. بوتونیسى هر نهرسه اوستنده سویله دیلر. بین الملل سیاست، کیله جهك سوغوش، ساویت قیزیل اوردوسینگ موفقیتی وه باشقا شونگ کبی موضوعلاردا حسابسز سویله دیلر. نه قادار پاختا، بوغداى، دان توپلانغانینی وه هر هه کتاردان قانچا توپلانوی کیره کلکینی ساناب چیقدیلاز. کیچمش حقدان سویله دیلر، «آقار» غا قارشى ساویت قیزیل اوردوسینگ غالبیتندن بحث ایتدیله. بوتون دنیا له نینیزم ستالینیزم ننگ کیله جه کده گی موفقیتمندن سویله دیلر. مه نه شو حقیقی مفهومیله کی سوز طوفانی ایچنده «ساویت سیستمینی اطرافلی صورتده ده موقراتلاشترو» پروژه سی حقدان بر سوزده ایشیتیلمه دی. اوتکه ن یلغی پروژه ننگ معروضه چیسى مولوتوف، ره فورم قومیسونینگ باشلوغی ستالین ده بر آغیزدا بولسون بو حقدان سوز سویله مه دیلر. بونلار سکوت ایتکه نده ن سوک باشقا لارینا عمومی جیم جیتلک امری بیریلمه کده دیمه کدر.

دیمهك اونلار بو پروژه نی ده، اونگ اطرافدا بیریلگن بوتون وعدله رنی ده اونوتوب یوباردیلار؟ — طبیعی یوق. اونلار، ستالین ده، مولوتوف دا بوتون بو وعدله رینی عینیه ایسه یدرلر. سوز طوفانلاری دا اصلدا مه نه شو وعدله رنی غرق ایتب، بوغوب، کوموب یوباریش او-

چون گنه چیقاریلدی. بوندای یوللار یله ن ساویت مملکتلر نه کی خلق لارنگ نظر دقتینی بو «ساویت پارلامه تاریزمی» وعدنده ن، توغرو، تیکیس وه یاشیرین سایلاو حقدان باشقا طرفغا یونالتب یوبارماقچی بولادر. فقط بو سوز سه لله ری آراسندا ستالین ننگ «قانون اساس ره فورمی» مسئله سی اوستنده کی وعدله رگه جوابی ده بیرلیب اوتدی. بوجواب ده ستالین نی اللهار درجه سینه کوته روده ن عبارت بولدی. ستالین ساویتلر اتقاقی وه بوتون دنیا ننگ قیزیل «آپس» (*ی) درجه سینه چیقاریلدی. او گنا هسز، یا گلماش دیب اعلان ایتلمه دیبی؟ — بو صورتده ساویت پارلامه تاریزمی نیمه گه کیرهك؟ بوتون بو توغرو، تیکیس وه یاشیرین سایلاو نیمه گه کیرهك؟ توغرو، تیکیس وه بالخاصه یاشیرین سایلاو، سایلاوچینگ اوزنچه توغرو دیب تاپدیغی ایش، یول وه ایناندیغی کشینی سایلاو غا حقی بولغان بر بیرده گنه کیره کدر. پارلامه تاریزم ایسه پارلا مان کوچیلگی طلبی اوزره رینه حکومتنگ دیگیشمه سینی افاده ایتددر. اگرده یاشیرین سایلاو اصولی یله ن توپلانغان ساویت پارلامانی «قیزیل اوکوز» ستالین طرفدان یلگیله ننگن کشیلرگه اینانچ کورسه تمه سه نیمه بولار ایدی؟ بو ایسه ساویت سیستمینگ تارقائیلووی، پروله تار دیکتا تورلیغینگ یقیلووی دیمهك بولار ایدی.

مه نه ستالین، مولوتوف وه باشقا ساویت باشلو قلارینگ «قانون اساس ره فورمی» مسئله سی اوستنده کی سکوتله ری سببی بوناددر. شونگ اوچون ده بولشه ویکلر اونی بوتون ساویتلر مملکتینی قابلاب آغان سوز تواقونینا سالیب بوغدیلاز.

ایسکه رتمه: اوقوچیلارغا شونی دا ایسه تب اوتیلیک، که ساویت سایلاوینگ «یاشیرین» بولوینی تکلیف ایتوچی بر تورکستانلی وکیل ایدی. وقتیه بو حادثه بوتون آروپا مطبوعاتینگ نظر دقتینی جلب ایتکه ن ایدی. او زمان آروپا مطبوعاتی غایتده توغرو اولاراق، بو حادثه ده تورکستانلیلارنگ بوگونکی سیستمه ن ناراضیلیغینی وه یاشیرین سایلاو یولیه اوز اراده سینی بیلدیرمه کچی بولغانلیغینی کورگن ایدی.

(* ایسکی مصرده مقدس اوکوز.)

تور كىستاندا ياشىرىن مىلى اويوشمالار

ساويت حكومتى ياقىندا توركىستانك بعضى يىرلەرنە يە ياشىرىن عكس انقلابى اويوشمالار افشا ايتدى. بو مناسبتلە 32 كىشى محكمەگە تارتىلىپ سورايدى. ساويت محكمەسى بولارنىڭ يىدىنىنى اولدوروشكە، قالغانلارنى اوزون يىللار سورگونگە يوللاشقا وه بولشەويك زندانلارنى تىقىپ قويوشقا حكىم ايتدى. محكمەنگى حكىمى كويىدەن اجرا ايتلەشدر. اوزون يىللاردا بەرى ياشىرىن صورتنە ايشلەب كىلگەنلىكى ادعا ايتلگەن تشكىلات منسولبەرى باشلوقلارنىڭ محكامەسى خوقند شەرنە، نوایی كوپسەندە كى بويوك بر بنادا اوتكەزىلدى. شەر وه اطراف خلقى نىڭ سىقى علاقه كورسەتدىكى وه سوڭ درجه هيجانلى كىچكەنلىكى ساويت مخبرلەرنىچە تىت ايتلگەن بو محكامە حقندا «ياش توركىستان» نىڭ بوندان اولگى سانداعى باش مقالهده بحث ايتلمش وه محكمەگە تارتىلغانلاردان 23 كىشىنىڭ اسملەرىدە ذكر ايتلمشدر. بو يازودا ايسە، ساويت مطبوعاتىنىڭ تىت ايتوونچە، قورولوشى وه ماھىتى اعتبارىلە كوپ اهمىتىلى اورون آلاتورغان بو كىزلى اويوشما حقندا بر آز مەتم معلومات بىرىلمە كىچىدر. بو مەتم معلومات «قىزىل اوزىكىستان» غازىتا. سىنىڭ بولتور 12 اوقتوبر ايلە 3 نچى نوياىر آراسىدا باسىلغان سانلارنىدا غى يازولاردان توپلاندى.

توركىستاندا افشا ايتلگەن ياشىرىن اويوشما قاچان وه ايلك تاپقىر قايدا قورولدى؟ بو سوراقنىڭ جواىي ايمدىلك آنىق وه آيدىن قىلىنپ بىرىلمەسەدە، محكامەگە عائد نىش ايتلگەن خىرلەردە، افشا ايتلگەن كىزلى اويوشما مركزىنىڭ اولچە، 1925 يىلغاچا، توركىستان مىلى دولت قورولوشىنىڭ ايلك تەل تاشى آيىلغان وه شو سىبىدەن بو كونكى كورەش چەن توركىستانلىلار ذەندە مەم خاطرەلەر قالدىرغان خوقند شەرى بولغانلىغى، فقط سوگرادان احتياى اوچون مركزىڭ اچىترەككە — اسفەرە رايونىداغى چىلغازى قىشلاغىنا كوجورولگەنلىكى بىلدىرىلەدر.

تشكىلات اڭ كوپ قىشلاقلاردا، دىھقانلار آراسىدا ايشلەگەن وه اعضا لارىنىڭدا كوپچىلىكى قىشلاقلاردان بولغان ايمش. مركزىڭ قىشلاقلارغا وه باشقا طرفلارغا حتى چىت اولكەلەرگە، يعنى توركىستانىڭ قومشۇ اولكەلەرگە يوللادىغى اينانچىلى اعضا لارىنا «خلفە»، «خلفەلەر» نىڭ خلق آراسىغا يايىلىپ، تورلو يوللار بىلەن سرلەشىپ، اويوشما اطرا. فىنا توپلادىقلارى كىشلەرگە «مىرىد» دىگەنلەر. ياشىرىن اولتوروشلەرگە يالغىز «خلفەلەر» قاتناشار وه مركزلە بولغان بوتون علاقه لارنى دا آنجاق شولار قىلارلار ايكەن. «خلفەلەر» نىڭ «مىرىدەر» بىلەن ياسايتورغان يالپى اولتوروشلەرى ايسە اكثرىا قىشلاق مسجدلەرىدە، عبادت چاغلاردا قىلىنپ، كوپنچە نماز او قور آلدىدا وه يا ذكر توشەر سوگىدا بولار ايكەن. اويوشماغا 15 ياشدان 40 ياشغاچا بولغانلارنى آغانلار. اعضا لار آراسىدا يىللار بويونچا مكافاتلانغان قولخوزچىلار وه قومسوموللارداندا بار. رسمى دائىرەلەرگە اوزلەرىنى اينانچىلى كورسەتە بىلو اوچون اڭگە مكافاتلانارلق غىرت كورسەتكەنلەر وه اوزون يىللار قومسومول بىلەن بىنى تاشىب يورگەنلەر ايسە حقىقتدا ياشلار اورناسىدا؛ اويوشما فائىدەسىنە چالوشوغا عەد ايتكەن ياش فداكارلاردان بولغانلار. كىزلى اويوشماغا منسوب قومسوموللاردان بعضىلارنى دا آچىق محكامە ايتىلدىلەر. بولاردان مىحى الدين ناملى بر قومسومول (بو ياش يىگىت ساويت آگەتلەرى طرفدان توتولوب قامالغونچا خوقند رايونىداغى باومان قىشلاغى شورا. سىنىڭ كاتىبى بولغاندر) سوراق چاغى «مەن بو دىنا اوچون قومسومول، فقط آخرت اوچون مىرىد» دىگەن جواىبى قايتارغان. («قىزىل اوزىكىستان» 24. 10. 35).

توركىستان دىھقانلارنىڭ كىزلى اويوشماغا قانداى عامللەر آرقاسىدا ياناشدىقلارنى كورسەتمەك اوچون «قىزىل اوزىكىستان» نىڭ بر توركىستانلى مخبرى خوقندەن كوندەردىگى بر خىرنەدە: «قولداش خواجە. كە محكمە رىئىسى، اونىڭ نىچىن تشكىلاتغا كىراگەنىگە دائىر سؤال

پیرگه نده، قولداش اوز قیشلاغیدا پاختا ایکیشکه مجبور اینکه نله رینی وه قیشلاق خلغینگ کونجهره بیگه نلگینی سویله یدر» دیب یازادر. (عینی غازی تانگ 1. 11. 35 تاریخلی ساینبا باقیلسین).

اویوشماغا اینانچلی قیز-خاتونلارنی دا قبول آیتب، بولارنی اکثریا عائله ایچنده پروپاغاندا وه یا مخبره ایشله رنده چالیشترغانلار. خوفنده کی محاکمه چاغی خاتون اعضا لاردان اؤڭ کوب زلیخا ایله بی بی اسمله ری آتالدی. بی بی حولیلهر گه کیریب، خاتونلار آراسیدا تشویقات یورگوز-گهنی کبی زلیخادا بوتون فەرغانه وادیس ایله جنوبی قیرغیزستانی ئه یله نیب، اویوشما فائده سینه مهم خدمتلهر قیلیب، طرفدارلار توپلاغانمش. اینقسا شو سوگفو آتالغان زلیخا بورگوت قیزی کیزلی اویوشمانگ باشلغی عبدالملطب نظرندا کوب اعتبارلی ایکن. بو خاتون تشکیلاتک «خاتونلار ایشی» بولومی وکیلی بولوب، مرکزنگ یاشیرین یغینچاقلا-رینادا قاتناشار ایکن.

اویوشمانک چیقملاری بوتون اعضا لارنگ، یعنی «خلفه» وه «مرید» لهرنگ، مرکزگه منتظماً تولب تورغان سالیق وه اعانه لهرده توپلانغان کیریمدهن تأمین ایتلهر ایکن.

ساویت نشریاتندا، «خلفه» لهرنگ مرکز ایله مخبره ایشله رنده سوڭ درجه احتیاطلی حرکت قیلدیقلاری وه یاشیرین اولتوروشلهرنگ آچیلیش وه یاییلیش مراسملهری حقدادا شایان دقت افشآت بار. مثلا «خلفه لهر» مرکزگه «مریدلهر» ساناغینی یازو ایله ایمهس، مکه جوخاری سانی ایله ییلدیره وه مخفی اولتوروشلهر سوگیدا «کافرلرنی اولدور-سهک غازی، اولسهک شهید بولامز» دیب فاتحه او قورلار ایکن.

«خلفه لهر» تشکیلات تعلیماتی بویونچا سیاحت قیلغانلاریدا دائما دیوانه یاخود قلندر قیافته کیریب یورگه نلهر. حتی محاکمه سوگندا آیتب اولدورولگهن مجاهدلهردهن حالمیرزا حاتوره اوغلینگ اویوشما وظیفه-لهرینی به جهره اوچون قیشلاقلارغا قیشدا یالاڭ آباق قار باسیب بار-

غانلغی دا سویله نهدر.

قلندر وه دیوانه نویسگه کیریب یوروش وضعیت وه شرائطدان — ساویت آگه تلهرندهن ساقلا نیش احتیاجندان توغمشدر. «خلفه» لهرنگ کوی ساویت آگه تلهری طرفندان بر نیچه ناپقیر توتولوب قامالغان بولسا-لاردا، اولار اوزلهرینی دیوانه لکگه سالیب قورتاریب کیته یلگه نلهرمش. بونیکله برابر «خلفه لهر» نگ بعضیلاری اورتالقادا اوشلانیب قولغا توشوب قالغانلار. فقط بولار سوراق چاغی، ساویت آگه تلهری طرفندان سوڭ درجه قینالغان بولسالاردا، کیزلی اویوشما بارلغینی سویله مه یدرلهر وه نورلو مدتلهرگه قاماق وه سورگونگه حکم قیلینب، نهایت قورتولوب، قایتادان تازه روح وه غیرت یبلن تشکیلات ساحه سنداغی وظیفه لهریگه باشلایدرلار. او جمله دهن ایمدی آیتب اولدورولگهن مجاهدلهردهن حالمیرزا حاتوره اوغلی بوندان بر نیچه ییل ایلگهری قیشلاقلاردا پاختا ایکو وه قولخوز سیاستی علیهنده پروپاغاندا قیلارکن اوشلانیب قالغان وه محاکمه دهن سوڭ ایکی ییلق سورگونگه حکم قیلنغان. مرحوم مجاهد سورگوندهن ساغ قایتقاچ قایتادان وظیفه سیگه اصدافله دوام ایتکه ندر.

«خلفه لهر» نگ فعالیت ساحه سی، ساویت معلوماتینا کوره، قیرغیز-ستان، فەرغانه ولایتی وه اوزبکیستانگ سردریا بویولاری قسمی وه تاجیکستان بولغاندر. ساویت نشریاتینا کوره، «خلفه لهر» نگ تورکستانک جنوبنده کی قومشو مملکتلهرده یاشاوجی مهاجرلهر یبلنده منتظماً باردی-کیلدیلهری بولغان شرقی تورکستانداغی حوادثی ده دقتله تعقیب آیتب تور-غانلار. آفغانستانغا قاتنا ب یورگهن «خلفه لهر» دهن محاکمه چاغی اؤڭ کوب نبی جان قاری شریف اوغلی ایله ملا دهقان اوزاق اوغلینگ اسمله ری آتالدی. (بولارنگ ایکیس ده آیتب اولدورولگه نلهر قاتارندا-در). شرقی تورکستان ایله بولغان مناسبات وه مخبرات ایشله رینی ایسه گلزهش حاجی دیگهن بریسی اویوشتوروب، باشقاریب تورغان ایمش.

اوزاق شوقداغى احوالنگ بارغان سارى كىسكىنلەشە ياتقانى حقدادا يالپى اولتوروشلەردە معلومات بىرىپ تورغانلار.

ياشیرين اويوشمانك غايەسى توركستاندا ساويت حاكىمىنى يىقماق وە اورنىدا تورك-مسلمان دولتى قوروب، ملى حاكىمىنى تورغوزماق بولغاندۇر. اويوشما باشلۇغى عبدال مطلب ساتب آلدى اوغلى وە اونگ اطرافىدا توپلانغان فداكار يىگىتلەر اون يىلدان آشيق شو مىلى مقدس غايە اوغزۇندا تىنمەسەن ترىشقانلار وە، شرايطنگ كوب اغىرلغىنا رغماً، ساويت حكومتىنە آنچاغىنا معنوى، حتى مادى ضربه بىرەلك ئىمەلى ايشلەردە كورە بىلگەنلەر. اسارتنگ اغىرلغىنا چىدى آلمانغان، مقدراتىنگ تەلكەسىنى سىزگەن وە بولشەويكلەردەن بىزگەن خلق بو تونكەروچىلەر. گە تاياقچى بولغان وە اولارغا اۇڭ بحرانلى آلاردا معنوى كوچ، بىتمەس. توكەنمەس امید بىرگەن.

عبدال مطلب ايله «خلفەلەر» نەن بعضىلارىنگ «قىزىل اوزىكستان» دا رىملەردە باسلىب چىقدى. اولارنگ بازىسى دا كىنگ ماڭلايلى، تريك كوزلو، كىسكىن باقىشلى وە غىرنىلكنى كورسە توچى چىزىقلارغا ايگە بولوب، ايشلىكلى حىقىقى انقلابچى سىمالارى تائىرىنى بىرەدرلەر. مەنە شو اصىل قاراقىللى يىگىتلەر يىمىزنگ 7سى ساويت محكمەسىنگ مرخمتىز قىرارى ايله آيىب اولدورولدى، 25ى سورگون قىلدى وە زندانلارغا تىقىلدى، كە حىقتدا ساويت شرايطىدا بودا بر نوع اولومگە حكىم دىمە كدر. بولشەويك محكمەسى بو مرخمتىز قىرارىلە ساويت حكومتى اوچون وخىم وە اندىشە اويغايىب تورغان توركستانداغى وضعىنگە ھەر قانداى مثبت بر تائىر ايتە بىلەجە گىنى اويلاغان بولسا، طبعى بو دفعەدا يوزدە يوز ياڭلىشقاندر. چونكە بو مرخمتىزلك دە توركستانلىلارنگ ساويت رەژىمىنە بولغان غىزىنى اولغايتا جاقدر.

*

روسلاشتىرما سىياسىتى دوام ايتەدر

ساويتلەر اتقانى مر كزى اجرا قومىتەسى 36. 1. 9 تاريخلە خوجند شىرىنى وە رايونىنى «لەنين آباد» دىب، 36. 1. 10 تاريخلى اولتوروشلەردە اوليا آنا شىرى، رايونى وە تىمىر يول استاسيونىنى «مىرزويان» نامىدا آناشقا قرار بىردى.

توركستاننى كىرلى پنجهسىنە توشوروب آلغان چارلق روسىيانى حكومتى دە او مملكتدە كوب گنە روسچا اسملەر پارايتىشقا اورونغان، او جملەدەن بر نيچە تاريخى شىر اسملەردى دە اوزگەرتكەن ايدى. او آقمسجد شىرىنى «پەرووسكى»، بەگى مەرىلان شىرىنى «سكوبەلەف»، چىمكىند شىرىنى «چەرنایەف» وە سائره دىب آناغان ايدى. يەگى سالنغان تىمىر يول استاسيونلارنىدان بر قىسمىنى شونداى توركستاننگ استىلاسى بىلەن ھەر ھانكى بر شكلدە علاقەدار كىشیلەرنگ اسمىلە آناغان ايدى. تاشكندەن فەرغانە سمرقند يوللە چىققاندا برنچى استاسيوننگ اسمى چار حكومتىنگ برنچى توركستان والى عمومىسى كاؤفومان نامىدا آناغانى كىبى، سمرقند وە فەرغانە يوللارنىڭ آيرىلدىغى توگون استاسيون «چەرنایەف» نامىنى تاشىر ايدى. شو يول اوستىدە آينقسا فەرغانە گە طرف يورۇگەندە دقت ايتسە كز كوب استاسيونلارنگ شونداى روس كىشیلەردى اسمىنە آناغانىنى كورەسز. سوڭ ساويت يوللار خرىطەسندا كورولدىگىنە نۇظراً بو چارلق روسىياسى اىمپەريالىزمىنى تمشىل ايتە تورغان اسملەر حالادە ساقلانماقدادر.

چار حكومتى طرفدان مملكتنگ تاريخى ايله باغلايشىنى، اوز مىلى رنگىنى بىتروكى قارا نىت بىلەن يوروتولغان بو ايشنگ توركستان مىللار اوستىدە تائىرسز قالماغانلىغى ايلك فرصت كىلگەندە كى چىقىشلا رندان آڭلاشلىدى. ذاتاً توركستان خلقى ھىچ بر زمان بو يەگى، ياماق اسملەرنى قبول ايتمەگەن، يە اوزىنگ چىمكىند، آقمسجد دىب آناشدا دوام ايتكەن ايدى. انقلاب باشلار باشلاماس او بونداى غىر طبعىلكلەرنى

بوتوله‌ی اورتادان کوتهریشکه اوروندی. رسامده «سکوبه‌له‌ف» نی بتیریب «فهرغانه» دیب آناشغا، «په‌روسکی»، «چهرنایه‌ف» بیرنده آقمسجد، چیمکند دیب قوللانیشغا توتوندی. او بونگ اوستینه بعضی بر ملی آنشلارنی دا کیریتدی. ایسکیده کی قارشی شهرینی، او اطرافدا بوخارا امیری جلادلاری طرفندان غیر انسانی بر شکلده شهید ایتیلگن جدید چیلهر باشلوغی مفتی محمود خواجه افندی نامینه نسبتله، «یهودی» دیب آنادی. تورلو شهرله‌ر وه محله، کوچه، مکتب، کتبخانه، تیاترو کبی مؤسسله‌رگه تورلو ملی اسمله‌ر پیردی. «توران» کتبخانه‌سی، «توران» تیاتروسی، «چولپان محله‌سی»، «توقای کوچه‌سی»، «نامق کمال»، «خالده ادیب»، «اولوغ پیک»، «ابن سینا» مکتبله‌ری وه باشقالار بو جریانگ محصولی ایدی.

ایلك دوره‌سندده بو حرکتله‌رگه قارشی جیم-جیت قایلش مجبوریتی سیزگن ساویت حکومتی اوز موقعینی محکمله‌ب آلاچ، بو جهته‌ندنده یوزینی آچدی. او یه‌گیده‌ن روسلاشترما فعالیتنه توتوندی. یوقاریدا اشارت ایتدیگمز کائوفمان، چهرنایه‌ف، گورچاکوف، سامسونوف، کوروباتکین کبی چارلق روسیاسی استیلا تاریخینگ نشانه‌سی بولغان اسمله‌رنگ قالدیریلار بارغانی‌دا مه‌نه شونگ اوچون ایدی.

ساویت حکومتی «عشق آباد» نی «پولتاراتسکی» دیب آنادی. چارلق روسیاسی تورکستان-ماورای قاسپی ولایتینی استیلا ایتکهن اور-دوسی باشلوغی گه‌نه‌رال سکوبه‌له‌ف‌نگ اسمینی فهرغانه‌ده بر شهرگه بیرگن بولسا، ساویت روسیا حکومتی ینه عینی ماورای قاسپی ولایتنه ایکنجی دفعه، قیزیل روس اوردوسینی باشلاب کیلگن «پولتاراتسکی» اسمینی یو ولایتنگ مرکزی عشق آبادغا تاقدی. پیشه‌ک شهری «فروزه»، دوشنبه «ستالین آباد» دیب آنالدیغی کبی؛ ستالین، کالینین، مولوتوف، ووروشیلوف، قاغانوویچ، اورجونوکیدزه وه باشقالار کبی ساویت روسیا حکومتی باشقلاری اسمینه آنالغان رایونلار سانسز بولسا، غولوشچه کین، زه‌له‌نسکی، باومان، میرزویان کبی تورکستاندا قیزیل روسیانی تمثیل

ایتکهن کشیلهر اسمینه‌ده تورلو بیرلهر، مؤسسله‌ر آنالدی. کوب‌گنه بیرلهرنگ اسمی‌ده روسیا انقلابی ییلن علاقه‌دار آناملار ییلن آلماش تریلیدی. ایش بو قاداری ییلن‌ده بیتمه‌دی. یوقاریدا ذکر ایتدیگمز ملی آناملارنگ کوبی بتیریلیب بیرینه روسلقنی تمثیل ایته‌تورغان اسمله‌ر پیرلیدی. گه‌نه‌رال کائوفمان، چهرنایه‌ف، سکوبه‌له‌ف، گورچاکوف، سامسونوف، کوروباتکین وه باشقا چارلق روسیاسینی تمثیل ایته‌تورغان اسمله‌رده‌ن هیچ بر صورته‌له‌ر کوچیمه‌گن ساویت حکومتی صرف علمی، ادبی تاریخی قیمتی بولغان ابن سینا، اولوغ پیک، نوائی، مخدوم قولی کبی اسمله‌رده‌ن ایشیق‌دان قاققان ایت کبی قورقادر.

غریبی‌ده شوندا، که اوزینی «مظلوم ملتله‌رنگ خلاصکاری» دیب آتاتورغان ساویت حکومتی تورکستانلیلارغا اوز محله‌له‌ری، کوچله‌له‌رینگ اسمینی‌ده اوزله‌رنجه‌ر آناشقا یول بیرمه‌یدر. بر نیچه ییل اول ناشکندده «چولپان» اسمینه آنالغان بر محله‌نگ اسمینی اوزگرتیزدی. چونکه چولپان ملتچی ایمنش. روسیانی بر طرفدا قالدیریب تورایلق؛ عجبا تورکستان‌نگ اوزنده ملتچی روس یازیچیلاری اسمینه آنالغان کوچه‌ه‌ر تایلمایدیمی؟ اگر مانع ملتچیک بولسایدی، اونلاردا ساویت حکومتینه مانع بولا آلاجاقلاردی. یوق مسئله اوندایمه‌س. روسلق، تورکلک تورکستانلیلق مسئله‌سی‌در.

خوجند وه اولیا-آنالار حقنداغی قراردا تا چارلق زمانینگ قوروب قالدیردیغی، بولشه‌ویک روسیا حکومتی طرفندان اخلاصله دوام ایتدیریلب کیله یاتقان «بو مملکتنگ اوزلگینی، ملی رنگینی بتیریب، اونی هر جهته‌ن روسلاشتر و کیره‌ک» دیگن سیاست اورونوشلاری سلسله‌سندهن بر توگون‌گنه‌در.

بالتا بای

معارف جبهه‌سندده

یاقیندا بولوب اوتکهن ساویت قازاغستانی یویله‌یی مناسبتیه‌ سوپله‌ز گهن سوزله‌ر وه کثیریلگن سانلار خاطریمزدا‌در. ساویت مطبوعاتینگ

كتىردىگى باشقا سانلاردا قولومزدا. ايمدى ساويت باشلوقلارى ادعا-
لارى يىلەن بۇ رەسمى سانلارنىڭ كۇرسە تولەينى سالىشتىرىپ كۇرسە-گۈز
غرىب منظرە اورتاغا چىقاردى.

ايگ كۇب سويلەدىكلەرى مەعارف جىھەسىنى آلايلىق. مىرزويان ،
عيسى اوغلى اوراز وە باشقا قازاغستان قىزىل باشلوقلارنى تىكلەگەندە ،
قازاغستان ئەگبە كچىلەرى اوچون 7000 مەكتەپ سالىپ ، 700 مېگ بالا
اوقۇتولماقتا بولغانىنى ايشىتەسىز. («سوسىيالىدى قازاغستان» 26. 11. 35)
ھەرچىند شۇ عيسى اوغلى اوزى 1935 نچى يىلى باشندا ، «سوسىيالىدى
قازاغستان» دا چىققان بۇ نۇقتىدا 500 مېگ بالا اوقۇماقتا بولغاندىن
بىخىت ايتكەن ايدىسەدە ، بۇ بۇنداي بايرام نۇقتىلارنى يوق سانلارنى آرتىرو-
داغى ساويت مىرزەلگىنى بىلگەنمىز اوچون ، بۇنداي قۇرلارغا ايسىمىزدە
كىتمەيدى.

قازاغستان مەعارف قومىسارى جورگەن اوغلى اوتكەن يىل (1935)
باشندا سويلەگەن بۇ حساب نۇقتىدا قازاغستانداغى باشلانغىچ مەكتەپلەر
80% نە 4 نچى صىف يوقلىغىنى ، بۇ مەكتەپلەردە درس پىروچى مەملىكەت
72% ابدائى درجەلى بىلىملى كىشىلەر بولغانىنى آڭلاتقان ايدى.
(«سوسىيالىدى قازاغستان» 8. 1. 35).

يەنە شۇ «سوسىيالىدى قازاغستان» غازىتاسىنا كۇرە (15. 12. 35) ،
قازاغستانداغى بۇتون خىلقلار باشلانغىچ مەكتەپلەرى بۇرلەدە آلتاندا :

تولا تورت صىفى بولغان مەكتەپلەر —	30,1%
3-1 صىفى بولغان مەكتەپلەر —	21,1%
2-1 صىفى بولغان مەكتەپلەر —	39,8% در.
بۇتونىسى	91% در.

(قالغان 9% قايىدا؟)

قازاق مەكتەپلەرى آيرىم آلتاندا :

تولا تورت صىفى بولغان مەكتەپلەر —	14,7%
3-1 صىفى بولغان مەكتەپلەر —	25,5%
2-1 صىفى بولغان مەكتەپلەر —	47,0% در.
بۇتونىسى	87,2% در.

(قالغان 12,8% قايىدا؟)

«ملى جەمھورىت» لەردەن ايكىنچى بۇ دائىرنى آلايلىق. مىثلا: تۇرك
مەنستاندا 1934/35 اوقۇ يىلى باشلانغاندا ، بۇتون جەمھورىت باشلانغىچ
مەكتەپلەردە ، اوقۇچى بالالار سانى 108 مېگ كۇرسە تىلمىش ايدى. بۇ
عمومى سان صىفلار آراسىدا شۇنداي بۇلۇنگەن :

1 نچى صىف — 62 مېگ ، 2 نچى صىف — 26 مېگ ، 3 نچى
صىف — 14 مېگ ، 4 نچى صىف — 6 مېگ. بۇ سانلار ھەر نەرسەدەن
اول تۇرتنچى صىفنىڭ نە نىسبەتە بولغانىنى كۇرسەتەدۇر. بۇنىڭ اوستىدە
روس وە باشقا مەھاجر خىلقلار مەكتەپلەردە بولغانىنى ، يوقارىداغى قازا-
غستان مىثالىدە كۇرە اونلارنىڭ حصەلارنى دا آيرىساڭز پىرلى تۇركمەنلەر
حسابىدە نە قانداق تولا تورت صىفى مەكتەپ قانغانى دا آڭلاشلا چاقۇردۇر.
ذاتاً يالغۇز آووللارداغى ايمەس ، كۇب رايون مەركەزلەردە كى مەكتەپلەر-
نىڭ دە ايمىدىگە چە تولا تۇرتنچى صىفى بولماغانىنى كۇرەلەرلە مېسۇل
ايشىلەر آغزىدىن ايشىتەپ كىلمە كەدەمىز.

بۇ داھا «يۇپىلەي جەمھورىت» قايتايلىق. ساويت قازاغستانى باشلوق
لارى 15 يىللىق ساويت روسىا حكمرانلىغى دورىدە قازاغستاننى كۇكلەرگە
چىقارپ قۇيادۇرلار. مەنە ايمىدى يۇپىلەيدەن بۇر آي سۇگرا. «سوسىيالىدى
قازاغستان» شۇ بايرام زامانى كۇكلەرگە چىقارپ يۇرگەن جەمھورىت
مەكتەپ ايشلەرىنى قالاي تىسۋىر ايتەدۇر؟ «اگر دە شۇ 15 يىل اىچىدە بۇدە
مەكتەپ ايشى تىسۋىلى يولدا يۇرۇتولغان بولسايدى ، ايمىدى ھەر يۇردە تولا
تورت صىفى مەكتەپ كۇبىدەن قۇرۇلۇپ بىتكەن بۇلۇر ايدى. تولا 10
صىفى مەكتەپلەر قۇرۇلغانىدا 5 يىل بولغان بۇلۇر ايدى. بۇراق اون يىللىق

قازاق مکتبی ایمدیگه چه آلمانا آندان باشقا بیرده یوق. («سوسیالدی قازاغستان» 15. 12. 35).

عینی غازیتا «اوتکه ن 15 ییل بویونچا قازاق مکتبینگ بوی ایکی ییلدان آشا آلمادی. بو ایکی ییللق مکتبده او قوغان قازاق بالاسی اساس ییلیم دیب قبول ایتیلگن فنلرنگ «بیت آوزی» ییلنده تانیشا آلمایدردیدر.

میرزویان اوتکه ن او قو ییلندا سویله گن بر نطقندا قازاغستاندا 60,4 میگ او قوچیسی بولغان 474 اورتا مکتب بولوب، اوندان 12 میگ او قوچی وه او نسیبده مکتبنگ قازاقیککی ایکه نینی سویله گن ایدی. «سوسیالدی قازاغستان» نگ کورسه نوونچه بو ییل غنا بوتون قازا-غستاندا 571 «اورتا لاو» مکتبی (7 صنفلی مکتبنی «اورتا لاو» مکتبی دیب آتایدردلار). بولوب، بونگ 161 ی قازاق مکتبی، 117 «اورتا مکتب» نگ ده 16 غناسی قازاق مکتبی ایکه نینی یازادر. (10 صنفلی مکتبنی «اورتا مکتب» دیب آتایدردلار).

مشهور چه کیست په تهرس اوتکه ن ییل، اصلی موسقوا «بولشه ویک» مجموعه سنده چیققان بر مقاله سنده عالی هنر وه ییلیم او چاقلارندا تور-کستان ییرلی خلقینا ییریلگن اورون وه اهمیتی آچیق قیلیب کور-سه تکه ن، او جمله ده ن اورتا آسیا تو قوماجیلق اینستیتوتنده او قوچی 282 طلبه ده ن 39 گنه سینگ، اورتا آسیا صنایع اینستیتوتنده او قوچی 1069 طلبه ده ن ده 187 سینگ گنه ییرلی خلق بالالارندان ایکه نینی یازیب اوتکه ن ایدی. («قازاغستانسکایا پراودا» 17. 3. 35).

قاراغاندی داغی صنایع ته خیکومنده او قوچی 151 طلبه نگ 67 سی تورکستانلی ایکه نینی «سوسیالدی قازاغستان» یازما قدادر (17. 10. 35). بو سو گنجی مکتبنگ اورتا درجه لی بر مکتب بولغانلیغیندا آیریچا دقت ایتمه ک لازمدرد.

بو بوتونسی رسمی ساویت نشریاتندان آلتغان سان وه سوزلرنی دقتله او قوب حسابلاب کورسه گز، حقیقی موفقیتنگ نه ده ن عبارت ایکه.

نی همده تورکستان خلقی حسابنه کیملرنگ با قیلیب، تریه له نب یاتقانی آچیق آگلا شیلغان بولادر.

ساویت معارف سیاستنده آینقسا پرو پاغاندا سیندا سواد چقارو دیگن مسئله ده ن کوب گنه بحث ایتیله در. بو مسئله اطرافندا یازیلغان، سویله نگن سوز وه سانلارنی دقتله تعقیب ایتب بر آراغا تو بلاغاندا، ساویت معارف سیاستی عادتاً بر مضحکه شکلینی آلادر.

ساویت حکومتی قورولدیغی کونده به ری هر جمهوریتده هر ییلی یوز میگله رچه کشینگ سوادینی چقارغانینی یازیب کیله در. بو حسابلار جدی بولسایدی، حقیقتاً ده هیچ بر بیرده بر دانه ده سوادسز قالماسلیغی کیره ک ایدی... ایکنجی یاقدان ایسه سوادلی بولووی شرط ایتیلگن فرقه اعضا لارینگ %20-25، حتی بعضی ییرلرده یارمسندان آرتیغینگ سوادسز بولغانندان شکایت ایته درلر.

مثلاً میرزویان اوتکه ن درس ییلی باشلانار چاغی، 1931نجی ییلی 424 میگ، 1932نجی ییلی — 211 میگ، 1933نجی ییلی — 268 میگ کشینگ سوادی چقاریلغانینی، 1934نجی ییلی 700 میگ کشینگ سواد اورگه نه جه گینی سویله گن ایدی. («سوسیالدی قازاغستان» 12. 1. 35). بو حسابله شو تورت ییل ایچنده گنه سواد اورگه نوچیلر اوزی بر میلیون 600 میگ کشی بولادر. میرزویان عینی نطقندا اوزمان قازاغستاندا 77 500 فرقه اعضا وه نامزدی بولغانینی سویله یدر. ایمدی عجباً شو بر یاریم میلیوندان آرتیق «سواد اورگه نوچیلر» نگ 77,500 ی فرقه لیلار حسابنه توشمه گه نلیگی حیرت ایتیله جه ک بر حادثه ایمه س-می؟ تورکستان نگ باشقا قسملارینی آلسا گز ینه عینی حالی کوره سز. هر طرفدا %70-80 اهالی سواد اورگه ندی دیب با قیریب چاقیردیلار. آرادا اوزیکستان نگ سوادلی بولووی مجبوری سانالغان 45 میگ فرقه-لیلارندان %19 ینگ سوادسز بولغانی آگلا شیلادر. تاجیکستاندا فرقه اعضا سینگ %27 ی، قیرغیزستاندا %12 ی، قارا قالباغاندا %32

فرقه‌یلارنگ سوادسز بولغانینی پهنه‌رس یوقاریدا ذکر ایتلگن مقاله‌سندە یازمشد.

مسئله‌نگ ینه‌ده قیزیق جهتی بار. میرزویان طرفندان 1934نجی ییل اوچون کورسه‌تیلگن 700 میگ، بوکون رسمی ساویت کورسه‌ته مه‌لرندە 125 میگ بولوب چیقماقدادر. «سوسیالدی قازاغستان» نگ (26. 11. 35) کورسه‌تووینه قاراغاندا قازاغستانداغی 50.15 باش آراسنداغی بوتون اهلینگ 70.60 فاضی (؟) سوادسزدر. عینی غازیتانگ یازیسندان هیچ بر طرفدا ولایت، قضا معارف ادااره‌لرندە سواد مسئله‌سینه اهمیت‌ده بیرلمه‌دیگی، حتی کوب ولایت وه قضا معارف ادااره‌لرندە بو ایشنی باشقاروجی ادااره بر یاقدن تورسون، آیریم کشی‌ده بولماغانلیغی آکلشیلماقدادر. قای یرده سواد چیقارو مکتبی بار، قای یرده یوق. بار بولغانلارینگ دا اوچوجیسی، معلمی بارمی، درس قوراللاری، یعنی درس دوام ایتدیره یلمه‌ک امکانشیلاری بارمی؟ بو جهتلرنی آیقلاپ ییلوجی بر کشی‌ده یوقدر.

حقیقی وضعیت بوندان عبارت ایکن میرزویاننگ قوزغاوی ییلن قازاغستان فرقه مرکزی وه حکومتی «1936نجی ییلی قازاغستانی، اهالیسی %90-75 سوادلی بولغان بر اولکه‌گه آیلاترو کیره‌ک» دیگن قرار چیقارادر.

عینی ییل اوچون 600 میگ کشیگه سواد اورگه‌نو پلانی اوزی قرارنگ جدیدتی درجه‌سینی کورسه‌تمه کده ایسه‌ده بو پلاندان بز ایکنچی بر تخمینگه کیلیب اوتورامز. پلاندن کورسه‌تیلگن 600 میگ کشینگ 450 میگی سوادسز، 150 میگی چه‌له سوادلی کشیلهر ایمش. عجبا ساویت حکومتینگ بو ساحه‌داغی 15 ییللق موفقیتی بوتوویسی مه‌نه شو 150 میگ چه‌له سوادلی کشیله‌رده‌ن گنه عبارت بولماسین؟ بونگ آرقا-سندان ایکنچی بر سورغودا کیلب تورادر، که اودا بو 150 میگ چه‌له سوادینگ نه قاداری یرلی قازاقلار حسابنه توشه‌در؟

(28نجی بیتده گی «قوشومچا» غا قارالسین) ناشیالنا

قوشومچا: بو مقاله یازیلپ بولغاندان سوک قولیمزغا کیلگن رسمی معلوماتغا کوره، 1935نجی ییلغی قازاغستان «معارف جهه»

سی دیداری» توبه‌نده گیچه کورونه‌در:

باشلانغیچ مکتبله‌رنگ سانی — 6593در. بوتون (تولا وه چه‌له) اورتا مکتبله‌ر سانی ایسه 573در. بوتون مکتب اوچوجیلاری سانی 765 میگ بولوب، اولارنگ 294.800ی، یعنی یوزده 38,5 (اوتوز سکیز یاریم) فاضی (3| ادهن آرخنا آرتینی) قازاقلارداندر.

بو رقم‌لار روسیا فده‌راسیون حکومتی باشلوغی سولیموفنگ بوتون ساویتلر اتفاقی اجرا قومیته‌سینگ برنجی فیبرالدا آچیلغان سه‌سیو-نیدا سویله‌گن وه «پراودا» نگ 2. 2. 36 تاریخلی سانتدا باسیلغان نطقندان آلدی.

*

اوتوراقلاشترو مسئله‌سندە بولشویک یالغانلاری

روس‌لار بر کشینگ منطقسزانیی تصویر ایتمه کچی بولسالار اونی «ساغلغنگزغا دیب باشلاب روحیگز تیئچ بولسون ییلن آیاقلاتورغان کشی» دیدرلر. روس بولشه‌ویکلهرینگ مه‌نه شو منطقسز لاردان بولغانلارینی کورسه‌تیش اوچون بوتون ساویتلر اتفاقی اجرا قومیته‌سی یانداغی «ملتله‌ر ساویتی» باش کاتبی خاتسکه‌ویچنگ «کوچه‌به وه یاریم کوچه‌به-لیله‌رنی اوتوراقلاشترو» حقدن «انقلاب وه ملتله‌ر» مجموعه‌سندا (سان 12) یازغان مقاله‌سی شاه‌ددر.

خاتسکه‌ویچ مقاله‌سینگ باش طرفدا اصل مقصدی یرلی خلقنگ منفعتینی گنه کوزله‌تورغان ساویت حکومتینگ بو ساحه‌داغی سیاستی، بولشه‌ویک فرقه‌سی، ساویت حکومتی وه بالخاصه ستالینگ آیریچا «غمخور» نظر دقتینی جلب ایتب، 1923/24نجی ییلاردان باشلاب او-توراقلاشتریلغان کوچه‌به وه یاریم کوچه‌به خلققا تورلو یارده‌ملر یریلیب کیله‌در، دیدی.

خاتسکه ويېچنگ ديدىگنچه دهقانچىلىق تورموشىغا كىلمەك ايستەگەز
لەرگە (دولت طرفندان) ياخشى ايكىنلىك يىر يىرىلگەن؛ دهقانلق اوچون
لازم كىلگەن بوتون حاضرلق ايشلەر دولت طرفندان يورگوزولگەن؛
اورناشتىرلغان كىچەگى كوچەبە وە يارىم كوچەبەلەر ھەر تورلو سالىق
لاردان آزاد ايتىب، دولت طرفندان «تريك وە اولو دهقان قوراللارى»
يىلەن اوۋى-جاي سالىش اوچون كىرەك بولغان نەرسەلەرنى پولسىز آلغانلار
وہ سائره (*).

خاتسکه ويېچنگ بو وە بوگا اوخشاش يازغانلارى حقيقتغا اوپغون
بولسايدى، بوكونلەرى بوتون توركستاندا برده كوچەبە وە يارىم كوچەبە
لى جان قالماغان بولور، خلق تىم-تىنچ راحت دهقان تورموشىغا كىرىب
كىتكەن بولور ايدى. بو خاتسکه ويېچنگ ساويت حكومتى اوتوراقلاشترو
سياسىتىنگ «ساغلىغا» دىب يازغانلاريدىر. لاكن «منطقسزلق» يىگىب
كىتەدىدە، خاتسکه ويېچ، ايكى صحيفەدەن سوڭ، اوتوراقلاشتروسياسىتىنگ
حقيقى يوزىنى كورسەتىب قويادى. سوزنى خاتسکه ويېچنگ اوزىگە
اوتكوزەيلىك:

«При диктатуре пролетариата оседание трудящихся
кочевников и полукочевников осуществляется прежде всего
в интересах самого населения и в плановом порядке ... и в
условиях особых забот нашей партии, сов. власти и лично
т. Сталина к кочевому и полукочевому населению...»

Начиная с 1923-24 г., стали проводиться значительные
меры помощи кочующим и полукочевым народам в деле
перехода их от кочевого к оседлому образу жизни.

... Желаящим перейти на оседлый образ жизни вы-
делялись удобные для посевов земли, проведение всех земле-
устроительных работ за счет государства, организация агро-
номической помощи, освобождение на продолжительное время
от государственных налогов, отпуск бесплатно леса на по-
стройки, предоставление государственного кредита на обу-
стройство, предоставление государственного кредита на обу-
ведение живым и мертвым инвентарем, отпуск семсуды,
организация снабжения хлебом и т. п.»

(«Революция и Национальности» № 12 (1935 г.); стр. 16).

بوكونگەچە اوتوراقلاشترو ايشىنى توغرو يولغا قويوب، باشلاب
يوروجى اتفاق مؤسسەسى يوق. اتفاق يىر ايشلەرى قومپسارى اوتوراقلا-
شترو مسئلەسىلە دىيەرلك ھىچ شغللەنمەيدى. روسيا فەدەراسىونى يىر ايشلە-
رى قومپسارى بو ايشكە يىتەرلك درجەدە نظر سالمايدى. اولكە يىر
ايشلەرى مؤسسەلەرىلە اوتوراقلاشترو قومىتەلەرى قناعتلاندىرارلق درجەدە
بو ايشنى بەجەرمەيدى... (*). وە سائره. كورەسز لەر، كە خاتسکه ويېچ
اوتوراقلاشترو سياستىدە «ساغلىغا» دىب باشلاب، اوگا «روحىگ تىنچ
بولسون» يىلەن آياقلاپ اوتورويدىر. خاتسکه ويېچنى بو تىجەگە آلب
كىلگەن اونگ فلسفە معناسىداغى منطقسزلىغى ايمەس، ساويت حكومتىنگ
اوتوراقلاشترو، يىرلەشترو مسئلەسندەگى حددان تاشقارى يالغانىدر.

* * *

بين الملل وضعيتىنگ مەم بر نقطەسى

بوكون فرانسانك ايچكى ھەم تىشقى سياستىدە ساويت روسيا ايله
مناسبات مسئلەسى اولدوقچا مەم رول اوينايدىر. ساويت روسيا يىلەن سىقى
سورتدە باغلانىش، دوستلق مسئلەسى فرانسوز افكار عامەسىنگ سول وە

(*) До сих пор нет единого планирующего и руководя-
щего делом оседания союзного органа. НКЗ СССР почти
не занимается вопросами оседания, а НКЗ РСФСР не уделяет
этому делу должного повседневного внимания. Местные
земельные органы и комитеты по оседанию руководят этим
делом неудовлетворительно...

Как в центре, так и на местах не налажена отчетность
и нет должного контроля за ходом выполнения намечаемых
мероприятий по оседанию и за расходованием отпускаемых
правительствами материальных и денежных средств. Планы
жилищного, производственного, коммунального и культурно-
бытового строительства из года в год не выполняются. Не-
редко имели случаи, когда отпускаемые правительством сред-
ства и материалы расходовались не по назначению. От-
пускаемые центром строительные материалы... часто не
доходят до районов оседания...» (Там же, стр. 19).

ساغ قاناتلاری آراسنداغی تارتیشمانك اڭ مهم عنصر لارندان بیری بولوب کیتدی. سوڭ، موسیو لاوال قاپیناسینگ قولاوندادا بو مسئلهنگ مهم گنه رولی بولدی. فرانس، آوروپا، حتی بوتون دنیادا ایگ مهم اورون توتقان دولتلرنك بریدر... اونگچونده بینالملل سیاست وه بالخاصه ساویت روسیانگ عاقبتی مسئلهسنده فرانسانگ آلاجاغی وضعیتنگ کوب گنه تأیری بار. بز ایسه ساویت روسیانگ عاقبتی مسئلهسی یلهن سوڭ درجده قیزقامز. شونگ اوچونده او قوچیلاریمزنی فرانساساویت روسیا مناسبانی مسئلهسی یلهن بر قادار یاقیندان تایشتریب اومه کچی مز.

1935نجی ییلی 2نجی مایدا فرانساساویت روسیا آگلاشمانینی امضالانندی. بو معاهده بویونچا، معاهده باغلاوچیلاردان برینگ بیرینه اوچنجی بر دولت طرفندان هجوم بولغان تقدیرده، ایکنچیسى یاردهمگه توتوناجقدر. باشدا ساویت حکومتی بو معاهدهنگ عمومیتله بو ایکی دولت برینگ، حدودینگ هر طرفینا، یعنی آوروپا وه آسیاداغی بیرلرینه شامل بولوونینی ایستهدی. بونگ اوستینه او معاهده احکامینگ، منازعه چیقار-چیقماس، ملتله جمعیتی طرفندان اوچنجی دولتنگ هجوم گه باشلاغانلیغی تعیین وه تثبیت ایتلوونینی کوتوب اوتورماسدان، اوتو-ماتیک بر صورتده ایشکه آشوونینی طلب ایتدی. طبیعی بونگله بولشهویکلەر یاپونیا یلهن آرالارندا سوغوش چقیب قالغان تقدیرده، فرانسانگ یاردهمینى محکمله قویماچچی ایدیلەر. موسیو لاوال ساویت حکومتینگ بونگلیغینی قبول ایتمهدی. معاهده گه قوشولغان بر پروتوقولدا (Protocole) اونگ قای بیرلرده وه قانداغی شرطلار آستندا ایشکه آشاجاغی یلگیله-دی. بو «پروتوقول» غا کوره معاهده آوروپا صحنهسنده بولووی محتمل حادثهلهر گه گنه منحصردر. بوندادا معاهده بویونچا یاردهم آلاجاق دولتنك اوز سببچیلگی بولماسدان، اوچنجی بر دولت طرفندان باشلانغان هجوم وقوعداغنا همده بو جهت ملتله جمعیتی قرارى یلهن تعیین ایتلیگه ندهن سوڭ غنا ایشکه آشاجقدر. بولشهویکلەر بوندان سوڭ درجده آغریندیلار. فقط بونگلهده معاهدهنی امضالادیلار. چونکه اونلارنگ وضعیتنده بونداغی

بر معاهده اوزی ده کوب فائدهلی ایدی.

پارسده بو معاهده امضالانغاندان سوڭ موسیو لاوال موسقواغا باریب ساویت حکومتی باشلوقلاری ایله کوروشدی. هر ایکی طرفده لاوال ایله ستالینك شخصاً کوروشوب سویلهشیدیکلهرینه کوب اهمیت بیریلهر. رسمی حکومت استخباراتی طرفندان یلدیریلدیگنچه، بو کوروشمهنگ ایگ مهم نتیجهسی، ستالیننگ «فرانس حکومتی طرفندان یورو تولماقدا بولغان ملی مدافعه سیاستینی آگلادیغینی وه توغرو تایدیغینی» سویلمهگی بولدی. فرانسولر، بوندان ستالیننگ فرانسوز قومونیستلهرینه اوردو ایچنده انقلابی تشویقات ایشلهرینی توختاتو حقداغی امری دیگن معنایی چیقاریب، ممنون بولدیلار. بوندان ساویتلر داها آرتیق ممنون ایدی. چونکه اونلار، اصلنده ساویت حکومتینه داخل بولماغان، قومونیسست فرقهسی وه قوم اینتهرنك باشلوغی ستالین سوزلهرینگ بو قادار اهمیت یلهن قارشى آلینووندا، ضمناً فرانسولهرنگ ستالیننی دنیا پروله تارى رهبری دیب تانیدیقلارینی وه اوگا بو وصفدا فرانسوز حکومتی سیاستینی توغرو تاپیش (بالتیجه تاپماسلقدا) حقى بیریکیلهرینی توشوندیلەر.

ساویت حکومتی بو وضعیتنی کوب یاخشی فائدهلنه بیلدی. ستالین فرانسوز قومونیستلهرینه ایسکیده کی باریشما دوشمانلق یولینی موقتاً سوسیالیستلر یلهن آگلاشو یولینا آلماشتریب تورونى وه سوسیالیستلر، رادیکاللار وه عمومیتله فاشیزم علیه دارلاری یلهن «برلشیک جبهه» توزو یولینی توتو امرینی بیردی. فرانسوز قومونیستلهری موسقوالی رهبرلهرینه کور کبی بو سیندیلار. اونلار بو امرنی آلیر-آلماس کیچه گی باریشماس دوشمانلاری بورژوا ده موقراتیسینگ، «پارلامه تاریزم» وه گویا فرانسادا کوچه پ بارا یاتقان فاشیزمگه قارشى، بوتون بورژوا حریتی عنصرلا-رینگ متعصب طرفدارى، مدافعه چیسى رنگینه بویایب آدیلار.

حد ذاتدا فرانسولر سیاسی تارتیشمالارندا قیزغیندرلار. حاضرغی بورژوا وه ده موقراتیک جمهوریت سیستمینی مدافعه دیگن بالغان شعارنی

چقارغان قومونیستلەر بو قیزغینلقنی ینده کوچه یتدیلهر. بوندای یالغان بایراق آستدا تورو قومونیستلەر اوچون کوب فائده لی بر یولدر. چونکه او قومونیستلرنی حقیقی جمهوریتچیلرنک، آچیق هجومندهن قوریدر. کتله ایسه قومونیستلرنک جمهوریتچیلک، دهموقراسی یولینه توشوب بارا یاتقانلاری کبی یا گلیش اوی، کلمه لهر گه بیریلیب کیتهدر. بو ستالین امری ییلن آماشتریلغان تاکتیکنگ نتیجه سی ده به لی. قومونیستلرنک صفی کوچه یب، قومونیست غازیتاسی «نومه یتنه» («Humanité») نگ تیرازی اوسوب بارادر.

موسقوانگ اوبونی دا آچیلب، آیدینلاشیب بارا یاتر. آرادا ساویت حکومتینک اصل غایه سینیی ییلیب آغان موسیو لاوال فرانسا ساویت اتقاقی تصدیقینی کیچیکتره باشلایدر. قانون بویونچا بو معاهده رئیس جمهور دیکره تی ییلن ده تصدیق ایتله آلا جاقدی. لاوال ایسه اوننی پارلاماندان تصدیق ایتدیرو یولینی توندی. اوزاتیلماقدا بولغان بو یول بویله ده معاهده اوچون تهلکه سز بولوب چیقما سدی. بو صورنده معاهده نگ تصدیقی قار- شیلارینگ پارلامان کورسیسندن ساویت حکومتینه یاراما تئورغان نهرسه- لهرنی سویله ب، بو وثیقه نگ حقیقی یوزینی آچیب، اونگله باغلانغان هم ملی هم بین الملل آغیرلق، قورقولارنی کورسه تب، افکار عامه- ده کی ایسکی ساویت دوشمانلیغی قاراشینی قایتادان کوچه تب یوبارو- لاری احتمالی بار ایدی. سول عنصر لارنگ لاوالغا قارشی هجومگه کیچیب کیتولهرینگ اصل سیبله رندهن بری ده شو ایدی. فرانسانگ سول سیاستچیلهرندهن، ایسکیده نهری ساویت مجبتی ییلن مشهور موسیو دهمونزی فرانسا ساویت معاهده سینگ پارلامان طرفندان تصدیق ایتلو- وینگ، او حقدان پارلامان کورسیسندن مناقشه لهر یوروتولوب اوتورو- وینگ کیره کی ده یوق دیگن فکرنی آچیق یازماقدادر.

موسیو لاوال ایشکه باشقا چاراق قاراغان ایدی. او فرانسا ساویت معاهده سینیی یوققا چقارارلق بولماسادا، اونگ کوچ وه قیمتینی آزال تارلق بر شکله آلمانیا ییلن یاقلاشو یولینی قیدردی. لاوالنگ ایتالیاغا

مناسبات مسئله سنده کی یولی دا، ایتالیا نگ ضعیفه نووی، آلمانیا طرفندان بولاتورغان تهلکه توشونچه سینیی آر تیرادر. بوندای بر تهلکه اوی ایسه فرانسا افکار عامه سنده ساویتلهر ییلن سیقی باغلانیش کیره ک دیگن آقیننی کوچه یتهدر، دیگن قاراش اوستنده ایدی. دیمه ک لاوالنگ تاکتیکاسی: فرانسا ساویت معاهده سی تصدیقینی کیچیکترو، آلمانیا ییلن آگلاشو یولینی قیدرو وه ایتالیانی ضعیف توشورمه سلک ایدی. لاوالنگ بو یولی فاشیزم دوشمانلاری، فرانسادا فاشیزم حرکتی کوچه یووندهن قورقوجیلار کوزنده کوب قورقولو بر یول بولوب کوروندی. اونگ- چونده اونلار ههر قاندای بر یول ییلن بولسادا لاوالنی یقیش کیره ک دیگن قاراش اطرافندا توپلانیدیلار وه لاوال حکومتینی ییقیدیلار.

قومونیست وه سوسیالیستلهر لاوال حکومتینک یقیلووندان توینان سهوینچله رینی یاشیرمایدر لار. ایمدی فرانسا ساویت معاهده سینگ آغیر- لقسز، تیزدهن تصدیق ایتیلووی حقداغی امیدلهرنی ده آچیق سویله مه که ده لهر. بو یولدا رادیکال لارنگ سول قاناتی دا قومونیست وه سوسیالیستلهر- دن آرقادا قالمایدر. چونکه رادیکال لار اوچون یاقین آرالقدا بولاتورغان عموم سایلار وقتندا حکومت تیزگینی نگ لاوال قولوندان اوز فرقه کشیسیگه اوتوشی کیره ک ایدی.

فرانسا ساویت معاهده سینک فرانسوز پارلامانی طرفندان تیز تصدیق ایتیلووی اوچون فائده لی دیب کورولگن بوتون دلیللهر ایشکه سالنغان. بو تشویقاتدا ساویت حکومتی ایگ صمیمی صلحچرور حکومت شکلنده کورسه تیلیب گنه قالمایدر. او آلمانیا ییلن سوغوش چقب قالغاندا ایگ امیدلی، ایگ کوچلو متفق دیب آغا سوروله در. بولشه ویکلهر ایله برلکده بوتون فاشیزم علیه دارلاری، سوغوش آلمانیا طرفندان باشلا- ناجاق، دیب کوته درلهر.

فرانسا ساویت دوستلیغی اوچون کتیریلمه کده بولغان ایگ مهم دلیللهر آراسندا باکونگ نهفتی، تورکستان نگ پاختاسی کورسه تیلهدر. چونکه بو کونکی سوغوش تهخینکنده نهفت، پاختا ایگ کیره کلی عنصر-

مسئله‌سی قایتادان بوز کورسه‌ته باشلادی. بو بیرده «باش تورکستان» ننگ تشویقاتیله سیقی باغلایشی بولغان ایکی مثالنی کتیریب اوتمه کچی بولامز. بریسی «لیبر به لجیک» («La Libre Belgique») غازیتاسینگ 21. 1. 36 نومروسندا باش مقاله اورینی توتقان (*L. de Saint-Martin) اعضاسیله یازیلغان بر مقاله بولوب، ایکنچیسیده 30. 1. 36 ده فرانسز پارلامانی منبرندن مبعوث موسیو فراتقلن بویوننگ حرارتلی نطقی در. بلجیقا غازیتاسی‌دا، محترم فرانسز مبعوثی‌ده افکار عامه نظر دقیقینی ساویت حکومتینگ هدر تورلو «باسقین» یوللار ییلن شرقی تورکستاننی اوز حمایتی‌سی آستیغا آلیب، آسیا قطع‌ه‌سندا، مظلوم ملتله آزادلنی وه ختاینی یاپونلاردان مدافعه ایتیش شعاری آستندا، ایسکی روسیه ایمپریالیزم سیا-ستینی یورگوزمه کده بولغانلغینا جلب ائتمه کده‌در.

I — «قافقاسیا» تورکستان وه اوقرایننا خلقلاری

دوستلق قومیت‌ه‌سی «فعالیت‌مندن»

(امین بیک رسول‌زاده معروضه‌سی)

17. 1. 1936 ده پاریس قونفرانس سالونلارینگ بریسنده، «قافقا-سیا، تورکستان وه اوقرایننا خلقلاری دوستلق قومیت‌ه‌سی» تکلیفی اوزهرینه، قومیت‌ه رئیس اوقراینالی پروفه‌سور آلیکساندر شولگین ریاستی آستندا، امین بیک رسول‌زاده «معاصر آذربایجان ادبیاتی» موضوعندا، روس تیلنده، بر معروضه او قودی. بر یاریم ساعت قادار اوزانغان بو معروضه دقتله تیگلندی. معروضه‌چی امین بیک وه بالخاصه ادبی جهتدن گوزله وه ملی سیاسی مفکوره باقیمنداندا اولدوقچا یوکسه‌ک اثرله یاراتقان آذری خلقی تیکلاوچیلار طرفندان کوب آلقیشلانندی.

II — قافقاسیا حقندا مهم بر معروضه

«قافقاسیا، تورکستان وه اوقرایننا خلقلاری دوستلق قومیت‌ه‌سی» ننگ آیریچا دعوتیله پاریس‌گه کیلگن «ژورنال ده ژنه‌ف» غازیتاسینگ مدیر (*). بو کشی «باش تورکستان» غا ایگ یاقیندان بیلگیلی بر ذاتدر.

لاردان سانالادر. بو نهفت وه پاختا مسئله‌سینی بالخاصه سول رادیقال غازیتالاردان «ئوور» («Oeuvre») آچیق قویماقدادر. او غازیتا (1936 27-26 غینوار تاریخلی سانالارندا) «سوغوش حیققان تقدیرده ساویت روسیا یالغز کوچلو قیزیل اوردوسی ییلن‌گنه ایمه‌س، نهفت وه پاختا ایملقلاری ییلن یارده‌مگه کیله‌در» دیب یازادر.

سول فرقه لارغا تایانغان یه‌گی فرانس حکومتینگ فرانس-ساویت معاهده‌سینی پارلامانان تیزگنه تصدیق ایتدیروی‌ده محتملدر.

حاضرخی فرانسانگ ایگ مشهور سیاسیله‌رندن بری سانالغان، فرانس ساویت دوستلنی مسئله‌سنده، حتی بو معاهده‌نگ یاسالیشندا کوب-گنه تأیری بولغان موسیو ئهرریو، یاقیندا سوپله‌دیگی بر نطقندا اوزینگ ساغ طرف قارشیلارینا قارانب:

«محافظه‌کار بورژوا اوز قولی ییلن اوزینی اولدورمه کده‌در. او فنالغندان زیاده احمق‌در...» دیگن ایدی.

موسیو ئهرریو جوده یاخشی ییله‌در، که ستالین وه عمومیتله موسقوا بولشه‌ویکلهری قاراشندا بولشه‌ویک‌ک تیشندا توروچی بوتون غروپلار یا محافظه‌کار بورژوا وه یا اونگ خدمت‌چیسی دیب تانیلادر...

فرانس-ساویت اتفاقندان بولشه‌ویکلهر فائده‌له‌نه‌درلهر، حتی ایمدید گه‌چه‌ده کوب‌گنه فائده‌له‌ندیلهر. فرانس فائده‌له‌نه‌جه کمی؟ بو ایسه کیله-جه‌ک اوچون‌ده شبهه‌لی بر مسئله‌در.

۴

*

شرقی تورکستان مسئله‌سی آروپا سیاسی میدانندا

«باش تورکستان» ننگ شرقی تورکستان ملی مجادله وه فاجعه‌سی اطرافندا ییللاردانه‌ری یورگوزوب کیله یاتقان تشویقاتی ایزسز، تأثیرسز کیلمه‌یدر. بونگ آروپا مجموعه وه غازیتالاری بیتلهرینه قاندا انعکاس ایتدیکی حقندا مجموعه‌مزد خبر بیریب کیلدیگ. سوک وقلار، ساویت حکومتینگ آروپاغا قارای آتدینی آدیملاری کوچه‌یگن ساری، شرقی تورکستان

وہ باش محرری موسیو ژان مارتن 36. 1. 25. قفقاسیا حقدافرانسزچا بر معروضہ او قودی. بر نیچہ یوز نیکلاوچی آلدیدا موسیو ژان مارتن عموم قفقاسیا، یعنی شمالی قفقاسیا، آذربایجان، گورجستان و ہرمہ۔ نستاننگ ایسکی تاریخ وہ یہ گی ملی سیاسی مجادلہ لہرندہن مثالار کتیرب، قفقاسیا خلقلاری نجاتینگ مستقل قونفہدہ راسیون شکلندہ بر دولت یاساما قدا ایکہ نلیگینی آچیق سوزلہر پیلہن تصویرلہدی. موسیو ژان مارتننگ ادارہ ایتدیکی «ژورنال دہ ژہ نہف» غازی تاسینگ ملتہر جمعیتی پایتختی جہ نہوردہ ہم بوتون سیاسی دنیا دا اوینادینی بویوک رولی نظر دا توتولسا، بو کشینگ پاریس گہ کیلیب او قودینی معروضہنگ دا اہمیتی حقیلہ آگلشیلیر.

*

یاپونیا وہ آق روسلار

یاپونیا پایتختی توکیودان 36. 1. 21. دہ پیریلگن تلغراف خبرینہ کورہ، یاپونلارنگ قواتون اوردوسی ارکان حریہسی مانجوقودا یاشاؤ۔ چی روس مهاجرلہرینی (یعنی آق روسلارنی) بر اویشما اطرافینا توپلاشغا قرار بیرمشدر. ایمدیلک مانجوقو پایتختی سینکینغ ایلہ حایلار شہرلہرندہ بو اویشمانک مرکزہری قورولوب، بولار قواتون داغی یاپونیا ہیئتیی ایلہ برلیکدہ ایشلہشکہ باشلاغانلار ایمش. یاقیندا موقدہن ایلہ دایرہن شہرلہرندہدہ آق روسلار اویشماسی مرکزہری قورولا۔ جاقمش.

بز یاپونیانگ ساویت روسیاغا قارشی توتدینی بوتون حرکتلہرندہ کوگولدن موفقیتلہرینی تیلیمز. فقط بونیکلہ بز یوقاریدا کتیردیگمز خبرنگ بز لہر اوچون یاقیمسز، حتی قورقولو جہتلہر توغدوراجاغی احتمالی بارلغینی یاشیرماقچی ایمہسہز. بز اوچون «یاقیمسز وہ حتی قورقولو کورونہ تورغان جہت» مہنہ شو آق روسلار اویشماسینا مانجوقو وہ عموماً اوزاق شرقدا یاشاؤچی تورک-تاناار توغانلاریمزنگ مجبوراً

تاریلیشلاری احتمالی در. ہہر کیمگدہ آچیق معلوم بولالیدر، کہ اصلندہ ایسکیچل، ایسکی چار روسیاسی ایمپریالیزمی طرفداری وہ غیر روس ملتہرنگ ملی حرکتلہرینہ دوشمان بولغان آق روسلار پیلہن برلہشیب یوروشنی بز اصلا وہ ہیچ بر وقت ایستہمہیمز.

*

فضیل مخدوم حج یولوندا

خبر آلدیغمزغا کورہ، تورکستان باسماچیلیق حرکتندہ اسمی کوپ ذکر ایشلہ تورغان فضیل مخدوم عبدالغفور اوغلی اوزونچا زمان پشاوردہ قونانندان سوگ شویپل غینوارنگ 12 سندہ یولغا توشوب، بومبای آرقالی حجگہ جونامشدر. تاگری اونگ حجینی قبول ایتسین وہ اوزینہ اوزون عمر وہ ساغلق بیرسین.

ساویت ملی فادرولاری

آ. تهلیخانوف دیگه ن بریسینگ، موسقوادا روس تیلنده چیقاتورغان «انقلاب وه ملتله» («Революция и Национальность») نام رسمی مجموعه ننگ 1935نچی ییلغی سوکنچی (12نچی) ساتندا ساویت ملی فادرولاری حقندا یتکزدیگی معلوماتدان، بزنی آیریچا قیزیقتورغان اولکه لهر که عائد توبه نده گی رقم لارنی کتیره مز. آ. تهلیخانوف ننگ یازغانیغا کوره:

اوربیکستاندا — شهر شورا (ساویت) رئیسله ری آراسندا عالی وه اورتا تحصیللی لاری 100ده 3,3 گنه بولوب، قالغان 93,4 فائضی توبه ن درجه لی تحصیل کور که نله رده ن ایکن. 1232 قیشلاق آوول شورا رئیسله رینگ 227سی چه له سوادلی ایمش.

تورکستاندا — 72 رایون رئیس، رئیس اورونباساری وه باش کاتب ایچنده بریسی گنه عالی تحصیللی ایکن. اورتا تحصیللی لاری 15 گنه کشی بولوب، قالغان 56سی توبه ن درجه لی او قو کور گنه. 343 آوول شورا رئیسله رنده ن 115ی، یعنی 3|ده ن کوبره گی چه له سوادلی. 20 شهر ساویت رئیس، رئیس اورونباساری وه باش کاتبله ری آراسندا عالی تحصیل کور گنه بریسی ده بولماسدان، 3ی اورتا وه قالغان 17سی توبه ن درجه لی تحصیل کور گنه.

تاجیکستاندا ایسه قیشلاق شورا رئیسله ری آراسندا چه له سوادلی لاری 100ده ن 38نی تشکیل ایتد ایکن (*).

باشقوردستاندا وضعیت روس پروله تاربات دیکتاتوراسی «طبیعی قانونیغا» ینه ده او یغونراق ایکن. مثلاً: 1122 آوول شورا رئیسله ری ایچنده

(* تورکستان ننگ باشقا قسملارینا عائد معلومات بیرلیمه گنه.

340ی غنا باشقوردان ایکن. 51 رایون شورا رئیسله رنده ن 20سی گنه باشقورد. یالغز 24 رایون شورا سنداغنا کاتبلک وظیفه سی باشقورد لار قولندا بولوب، قالغان لاری روسلاردان ایکن.

باشقوردستان وضعیتینگ آیریچا بر خصوصیتی دا شودر، که او بیرده 15 رایون رئیس وه رئیس اورونباسارلغی هم 55 رایون اینستروکتور (تعلیماتچی) اورونی بوش ایکن. دینه ک بو اورونلارغا روسلاردان یتمه ی قالیب، یتیشکه ن باشقورد لار بولسادا، اولارنی یتکزمه سده ن قالدیرغانلار. بو کونگی وضعیت بوندای ایکن کیله چه ک او چون حاضرلق تدبیر-له ری قوتلی بولمالی ایدی. حالبو که عینی تهلیخانوف ننگ کتیردیگی رقم لار بو یولدادا «کوگل یوواتارلق» هیچ بر نهرسه کورسه تمه پدر. مثلاً بوتون روسیاداغی 6 ساویت قورولوش اینستیتوتیده (*)، 1. 1. 35 ده گی حساب بویونچا او قوچیلار ایچنده 45 غیر روس ملتده ن 465 گنه کشی او قور ایکن.

تورکمنستان، تاجیکستان وه باشقوردستان جمهوریتله رنده ساویت قورولوش اینستیتوتی یوق ایکن. بار بولغان ساویت قورولوش اینستیتوتی دیگه ننگ اوزینه باقساگز، اونگ او قور مدتی 10-15 کون، ایگ آرتقان تقدیرده بر آیدان هیچ آرماس ایکن. طبیعی بو قیسقا مدت ایچنده هیچ بر نهرسه ده آور گه نیلمه س.

بالالار اورتاسیدا ایچکیلیک

یاقیندا باشقارما مازغا تورکستان ننگ نامانگان شهریده روسچا اسم ییلن چیقاتورغان تورکچه غازی تانگ ده قابر نسخه لاری کیلیدی. «اودارنیک» آنالغان بو ساویت غازی تاسندا نامانگان وه دائره سینه دائر تورلو خبرله ر آراسیدا مکتب وه بالالار یورتیداغی تورموشنی کورسه ته تورغان یازو-لاردا کوبدر. مثلاً: شو «اودارنیک» ننگ 10. 12. 35 تاریخلی 132نچی

(* چه له سوادلی رایون، شهر وه قیشلاق، آوول رئیس، رئیس اورونباساری وه کاتبله ری بورادان حاضر لانب چیقادر لار.

ساندا «نگه توزه تمه پیدیلهر؟» باشقلی م. امضالی بر خبرده: «نامانگان برنچی سان بالالار اویده 200 بالالار تریه له نه دی. بولار اورتاسیدا 20 دهن کوبرهك قومومول بار. بولار اورتاسیدا، آگلی انتظام یاخشی قویولما. غانیدان، بالالار اورتاسیدا تریه سزلك کوچلو دوام ایته یاتر.

بالالار اویده تریه له نه یاتقان بالالاردان عبدالله اوغلی، آنار اوغلی، روینوفلار 5نچی ده قابر کونی مست بولوب، بالالار اورتاسیدا کوب انتظام سزلقنك بورتوب چیقیشیغا سبب بولماقدالار. حتی بالالارنی اوروشدان هم تایمایدلار. مه نه شوندا بالالار اورتاسیدا انتظام جوده هم چیده بولماسلق احوالدا بارادی. بو نه رسنه بالالار اویده گی مسؤل تریه له وچیلهر کوره-یله توروب توزه تمه ی کیله دیلهر.» دیله در.

بز ساویت غازیتا لارنداغی خبرله ردهن ایچکیلکنگ تاشکند، سمر-قد، عشق آباد، آلمانا کبی تورکستانگ بو یوک شهرله رنده کی بعضی بر ساویت تریه یورتلارینداغی بالالار اورتاسیدا آچاغینا یاییلغانینی ییله ایدیک. ایمدی «اودارنیک» غازیتاسی ایچکیلکنگ نامانگانداغی بالالار یورتنادا بارلغینی خبر بیرمه کده در. مخبرنگ نه پتکه نیدهك «مسؤل ساویت تریه چیلهرینگ کوره-یله توروب» بو حالنگ قارشیسینا چیقماسلقلاری، حقیقتدا ساویت حکومتینگ بالالار آراسیدا ایچکیلکنگ یاییلشینا قانداغی کوز ییله ن قارا پتورغانینی کورسه تمه یدرمی؟

افیوننگ ختای خلقینا قانداغی بختسزلق کتیر گه نلگی معلومیمزدر. ایچکیلکده بر خلقنی شونگدهك بر فلاکته سورو کله یدر. اونوتماسلق گیرهك، که ایچکیلک تورکستانا روسلار آرقالی کیلیب وه روس سرمایه-دارلغی فائده سی اوچون بعضی شهرله رده، مثلا سمرقنده، ایچکی فابریقلاری آچیلیب ترقی ایتدیریلگه ندر. تورکستاندا مکتب یاشنداغی بالالار اورتاسیدا ایچکیلکنگ یاییلیشی ایسه ساویت دوری «یوتوقلار-ندان» سانالدر. شونی قطعی صورتده یلمه لیدرمز، که بو «قیزیل یوتوق» تورکستاننک کیله جه گی اوچون افیون قانداغی قورقولو بر آغودر.

بر تورکیه لی تورکستاندا

تاشکندده چیقاتورغان «گلستان» نام آیلق مجموعه نگ سوگغو 11-12نچی ساندا (ده قابر-نویابر 1935) یازیلدیغینا کوره، تورکیه ده کی یاختا اینستیتوتی باشلیغی جلال بیک باختاچلیق ایشله رینی تیکشیرو اوچون تورکستانغا بارغاندر.

* * *

باشقارما مزغا کیلگن اثرلهر

1 - «قریم شعرلری»، بولشه ویکلهر طرفندان شهید ایدیلن شاعر حمدی گراینگ مبارک روحینا باغیشلانمش 96 بیتلک بر اثر اولوب، مرحومگ ایکی رسمینی حاویدر. ده گه ری: 20 له ی. باسوچی: «أمل مجموعه سی»، گوستنجه 1935.

*

2 - «اوقو کتابی I»، توزوچی: فینلاندا جماعت اسلامیه سی یاندا درسلکلهر حاضرله و هیئتی. باستروچی: فینلاندا تورک نشریات جمعیتی. هلسینکی 1935، 52 بیتلک. آدره س:

Suomen Muhamettiliainen Seurakunta
Helsinki (Suomi), Albertinkatu 27 a.

*

3) „Ergenekon Yolları“, Şiirlar Mecmuası, Neşreden: Mehmet Sadık, İstanbul 1935. 127 S. Degeri 100 Kuruş olup, yoksul ve muhacir talebere aittir.

ياش تورکستان

تورکستانک ملی فورتنولوشی اورجونه کوره شوچی آبلو مجموعہ

باش محرری: چوقای اوغلی مصطفی

1929نجی ییلنک ده قابر- ندهن چیقا باشلاغان
مارت 1936 (1354 هجری) | سار 76

بو ساندا:

- 1 — ساویت پاتریوتیزمندهن روس ملتچیلیگینه باش مقاله
- 2 — نفرت تامغاسی طاهر
- 3 — 1917نجی ییل خاطرہ پارچالاری مصطفی
- 4 — تورکستاندا خرسیتیانلق پروپاغانداسی عبدالوهاب
- 5 — «ایشتانسزنگ چوپدهن هه دیگی بار» ناشبالتا
- 6 — بین الملل مسئله لہر م
- 7 — لوقارنو بحرانی ط
- 8 — یورتچی، ملتچی یاش فکرلیک توغانلاریمغا دعا (تیزمه) رضا
- 9 — اسلام اولکهلر نده: حجازدا ساویت وکیلی؛ جدہ-مدینہ آراسندا هوا یولی؛ افغانستان حکومتنیک بر قراری
- 10 — تورکستان خبرلہری: 1936نجی ییل اوچون پاختا پلانی؛ تورکستان احوال-لیدان؛ ایکهک قیمتلہری؛ مسجدلہرنک عاقبتی؛ 2000 ییللق بنا؛ «آیم» اورنينا «تہامان»؛ سوادسز قومونیسئلہر؛ بویوک بر «اصلاحات»؛ مهم بر ایجاد؛ ملی او-پہرانی یوکهلہر تولندا؛ حاجی عبدالعزیز عبدالرسولنک اولومی؛ ییری یومشاق بولسون
- 11 — باشقارما سزنگ قوللوق، قوللوق وه بیلدی ریشلہری

Yach Turkestan

Février 1936

(Le jeune Turkestan)

No. 75

Revue mensuelle

Organe de défense nationale du Turkestan

Rédacteur en Chef: **Moustapha Tchokai-Oghly**

یولیمزغا نوغرو کیلگن بوتون یازولار اوچون مجموعہ سزنگ بیتلہری
آچقدر. باسیلماغان یازولار قایتاریلماس.

آبونہ شرطلہری:

ییلغی 100 فرانسیز فرانقی، آلتی آیلغی 60 فرانق، اوج آیلغی 30 فرانق.

یہ کی «یاش تورکستان» نشریاتی

بہرلین دارالفنونندہ طبیعات دوقتوراسی قیلغان سعیدہ اسحاق خانم ننگ

„Über das Eindringen des Spermis in die Darmblase der Bienenkönigin und einige hiermit zusammenhängende Probleme der Begattung bei den Honigbienen.“

نام 64 بیتلک علمی اثری «یاش تورکستان» طرفندان باسیلیب چیقدی.

مجموعہ مزغا تیشلی ہەر تورلو یوللانمالار اوچون آدرہس:

Moustapha Tchokai-Oghly

7, Square de la Fontaine

Nogent s. Marne (Seine)

France

ساویت پاتریوتیزمندن روس ملتچیلیگینه

بر میل غنا بوندان اول ساویت حکومتی «ساویت پاتریوتیزمی» شعا- رینی اورتاغا آتقان ایدی. بو ایسه موقت بر زمان اوچون بولسادا دنیا انقلابی کوره شندنه چیکینب تورو اوچون ستالین طرفدان چقاریلغان «برگنه مملکنده سوسیالیزم» نظریه سینگ نتیجه سی ایدی. «ساویت پاتریوت- تیزمی» ساویت روسیاغا تابع خلقلار نظر دقتینی «دنیا پروله تار انقلابی» وه «مستملکه خلقلارینی قورتارو انقلابی» کبی هدفله ردهن اوزا قلاشتریب، ساویتلر اتفاقی اوستنه توپلاش لزومینی توغدورغان ایدی. باشقا چاراق قلیب نه یتکنده، ایسکیده دنیا انقلابی اوچون قلینب کیلگن فداکار- لقلار ایمدی اصل غایه بیرینه کیچیب قالغان ساویتلر اتفاقی اوچون صرف ایتیلمه لی ایدی. بز بو «ساویت پاتریوتیزمی» ننگ ساویتلر اتفاقی ننگ غیر روس، چیت اولکه له رنده محلی «ملی پاتریوتیزم» اویغاتا جاغینی تا او زمان سویله گن ایدیک. («یاش تورکستان» ننگ 66 نچی سانینا باقیلسین). بو تخمینه ننگ تصدیقینی مجموعه ننگ اوتکن ساندا بحث ایتب اوتدیگمز قازاغستان قومیسارلاری باشلوغی عیسی اوغلی اوراز ننگ نطقندا کوروب اوتورامز. طبیعی «ملی پاتریوتیزم» یولندا بو برنچی آدیم، کوچسز گنه بر نشانه در. عیسی اوغلی اوراز کبی ساویت روسیانگ صادق بر بنده سی مرکزی اجرا قومیته سی منبرندهن تورکستان خلقی منافعینی تورکستانداغی روسلق منافعینه قارشى قویو جسارتینی کورسه تسه، بو اوزی خلق وه خلق ایله تماسدا بولغان فرقه لی وه مأمور طبقه سی آراسندا کوچلو بر آقیمنگ اوسوب بارا یاتقانی کورسه تدر. تأسف که بو آقیم لارنگ شدتی، سرعتینی بز ایمدیلک شو اوراز ننگ نطقی کبی کیچیک گیریم کورونوشلر وه ساویت حکومتی سیاستنده کی چالقانولاردان استدلال ایتمه ک صورتیله قانیقب تورماق مجبوریتنده مز. ساویت حکومتی سیاستنده کی چالقانولار ایسه اولدوقچا مهم بر ماهیتده در.

ساویت حکومتی «ساویت پاتریوتیزمی» ندهن آچیق «روس ملتچیلیگی»

قوتلوق وه قوللوق قربان بایرامی مناسبیله بوتون یورتداش، ملتداش وه دینداش او قوجیلاریمزنی یوره کدهن قوتلایمز وه شو مبارک بایرامیز مناسبیله، افغانستان، ایران، تورکیه وه عرب اولکه له رنده یاشاوچی تورکستانلی توغانلاریمزدان باش محرریمز چوقای اوغلی مصطفی بیگ، ز نامینا کیلگن قوتلوق یازولاری اوچون بارچا لارینا یوره کدهن قوللوق بیلدیریب، عزیز یورتداشلاریمزنگ کیله جه ک عید قربانی اوز اهرکین تورکستانیمزدا، اوز خلقمز آراسیدا ساغلق وه سیوینچلر ایچیده اوتکه- زوله رینی یوره کدهن تیلیمز.

وارشاوادا یاشاوچی قریملی یاش توغانلاریمزنگ عید قربان مناسبیله یوللاغان قوتلوق یازولاری اوچون ده تشکریمزنی بیلدیریب، کیله جه ک بایراملارنی ملی استقلالینی وه ملی تورموشینی قورغان گوزله افریمدا قارشى آلیشلارینی قارداش یوره گیله تمنی ایتهمز.

«یاش تورکستان» اوزینگ تورک او قوجیلارینی 21 نچی مارندا بولاجاق «یه گلی کون» (نوروز) مناسبیله ده یوره کدهن قوتلار وه بارچا لاری اوچون کو گوللو تیله کله رده بولونور.

تورکستانداغی خلق حسابی بویونچا شو آغی «یه گلی کون» دن سوک «سیچقان (سیچان) ییلی» باشلاناجا قدر. معلوم اولدینی اوزره ایندی «چوققا (تونغوز) ییلی» ننگ سوک کولله رینی یاشاماقدامز.

بیلدیریشی: باشقارمازغا اوزاق- یاقین اولکه له رگه یایلغان تورکستان مهاجرله رندهن تورلو شعرلر کیلیب تورادر. مهاجرله ر

ریمزنگ قورتولوش عزمینی، یورت ساغنجینی وه خلق سیوکیسینی هیجانله بیلدیروچی بو شعرله رنگ کویینی، ایسیز که مجموعه مزده اورون آزلغندان، ایمدیگه چه باسالما کیلدیک. نشریاته مز سوک درجه آغیر شرائط ایچنده چقادر وه ایمدیلک صحیفه له رینی آرتدیرماق وه بو صورته شعرله رنی ده باسیب تاراتماق امکانی یوقدر. اونکچون بو جهتی کوزده توتوب معذور کورولمه سینی اوتونه مز. باشقارمازغا کیلگن شعرله رنی، بهیتی کیلگنده، توپلو حالندا، کتابچا قلیب نشر ایتمه کچیمز.

وضعیتنه کیچدی. موسقوا «باشاسین اینته رناسیونال!» چیلارینگ بو، انقلاب-چی مارقسیم نظر به سنجه قطعاً تصورده ایته آلینما یا جاق، «تایغاق یولغا» کیریپ کیتولهرینگ سببی حقدان برآز آشاعیدا سویله به جه کمز. ایمدی بز او قوچیلاریمزنگ نظر دقتلهرینی «روس بولشه ویکلهری» وه اونلارینگ قوردوقلاری «پروله تار دیکتاتورلینی» نگ روس ملتچیلگینه قالای وه قای شکلده کیریپ بارا یاتقانلیغی اوستنده برآز توقناتماچی بولامز.

شو اونکن غینوار آیینگ سوڭ کونله رنده بولشه ویکلهر «روس تاریخی» نگ مقدراتی اوستنده اولدوقچا کیسکین بر هیجان کورسه ته باشلادیلار. بولشه ویکلهر ایمدیگه چه قارل مارقس وه فریدریخ، نه نگه لس-نگ وصیتلهرینه تایاب روسیا تاریخینی اوزولماس بر استیلا وه تالو آقینی دوره سی دیب کوروب، روسیانی ایسه نه نگه لس تعبیرنجه «بویوک ملتله زندانی» دیب آتاب کیلمه کده ایدیلهر. روسیادا مارقسیم وه بولشه-ویزمنگ ینگیزینی قوروچیلار «بر زمان کیلهر، که روسیا ایزیلگن خلقلارغا قیلغانلارینگ جزاسینی چیکه جه ک، حسابینی بیره جه کدر» دیرلهر ایدی. ایگ مشهور بولشه ویک تاریخچیسو پروفه سور پوکرووسکی روس تاریخی درسکلهرینی ده مهنه شو «مارقسیم-له نینیم» صنفی نظریه سی باقیمندان تیکشیریپ، په گیده ن توزوب چیققان ایدی. ایمدیگه چه اورنا وه یوکسه ک ساویت مکتبلهرنده روس تاریخی مهنه شو پوکرووسکی طرفدان حاضر لانغان شکلنده او قوتولوب کیلمه کده ایدی. بولشه ویک انقلابینگ «له نین دوری» حکم سورگن نظریه لهری په گئی «ستالین دوری» اوچون یارامای قالدی. شخصاً ستالین نگ طلبی بویونچا ساویت حکومتی روس تاریخینه مارقسچا قاراشنی چیقاریپ تاشلاشغا قرار بیردی. پوکرووسکی نگ درسکلهری «له نینیمگه قارشی» دیب اعلان ایتیل، درحال قوللانودان چیقاریلیشی قرارلاشتریلدی...

ستالینچه — روسیا تاریخینی کوچله ب استیلا ایتو تاریخی دیب گنه قاراش توغرو ایمه س. روسیا ایمپریومی قومشو مه لکتلهرینگ تاریخی

وه جغرافی وضعیتلهری ایجابی برلهرینه یاقلاشما لاری یوزنده ن «طبیعی بر صورتده» یاراتیلمشدر. بو قاراشغا کوره، روسیا نه تورکستانی، نه قافقاسیانی وه نه ده باشقا بر غیر روس اولکهنی استیلا ایتمشدر! بوتلار بوتونوسی جغرافی وضعیتلهری، تاریخی انکشافلاری یولیه طبیعی صورتده روسیا ایله برله شیب کیتمشلهردر. ایسکی سوسیالیست ره وولوسیونه رلهر-ده ن، ایمدی روسیانی قورتارو اوچون قاندایدر «دینی یوللار» قیدیرو یولینه کیریپ کیتکن فوندا مینسکی-بوناقوفده عینی شکلده بر نظریه چیقاریپ یورگن ایدی (*). اوزله رینی روسیانی چیکیز خان ایمپه را-تورلنی دا اهره سنده خرستیانلق کولتورینی یابو وظیفه سینی اوستینه آلمان وارث دیب کورسه تب یوروچی «آور-آسیا» چیلارنگ قاراشی دا شوگا اوخشایدن (**).

ساویت روسیانگ روسیا تاریخی اوستنده کی په گئی نظریه سی «پراو-دا» هم «ایزوه ستیه» نگ بر نیچه سانلارندا یازیلیب اوندی. بو موسقوا، روس غازیتلارندا بوندای روس تاریخینی ماقناو وه روسیانی قوروچی کیشلهر روحینی حرمتله ایسه ولهر چیقووی آگلاشیلارلق، حتی پرده بیرتیلغاندان سوڭ بر درجه که قادار طبیعی کورونسه ده عینی کوروشلهرنگ عینیه تورکستان غازیتلارندا اوچراتیلووی مطلقا باشقا چادر. بو غازیتلارینگ بوتونوسی بولشه ویک غازیتاسی بولغانینی بیله توروبده، اونلار بیتنده تورکستان نگ استقبالی دیمه ک بولغان یاشلققا روسیا تاریخینی بو په گئی موسقوا پروغرامی بویونچا، یعنی تورکستان نگ روسیا ظالم چار-لاری وه بولشه ویک زوربالاری ایمپریومی ایچینه اوز ایسته گی بیله ن قوشولغانینی او قوتو تلقینی کورونی انسان جان سیقینتینسی وه یوره ک

(*) «Современные Записки», مجموعه سنده آرقا آرقا باسیلیب چیققان

«Пути России», اثرینه باسیلین.

(**) «آور-آسیا» «آوروبا-آسیا» سوزلهرنده چقاریلغان یاساما بر تعبیردر. روس مهاجرلهری ایچنده پیدا بولان بو جریان طرفدارلارینا کوره، روسیا هم آوروبا هم آسیا دان برله شگن تاریخی، سیاسی، اقتصادی حتی ملی برلکدر.

ستالین ننگ یه گئی روسیا تاریخی نظریه سی مه نه شوندا ی بولوب چیقماقدادر. بو نظریه ننگ مناسب بر سیاسی خط حرکت یله ن کوچه تیلیلب تحکیم ایتله جه گنده شبهه یوقدر. بو سیاست حقندا «پراودا» وه «ایز-وه سته» ننگ تورلو مقاله لهرنده یازیلوب اوندی.

«ساویت جمهوریتلری برلیگنده بویو کلکی اعتباریله برنجیلکنی روسیا فده راتیف ساویت جمهوریتی توتادر... بوتون ساویتلر اتفاقا خلقلاری اوز فعالیتلری نتیجه سی یله ن غرور لانا یله جه کله دردر. اونلار بوتونریسی، ایگ کیچیکنده ن آلیب ایگ بویو گینه قدار تیگ حقوقلو ساویت پاتریوتلاریدر. بو برابر حقوقلار ایچنده برنجیلک روس خلقینا، روس ایشچیسینه، روس زحمتکشینه توشه در. چونکه انقلابنگ برنجی یوتوقلابندان آلمش تا بو کونکی پارلاق دورگه قدارگی بوتون ایشله رده اونگ (یعنی روس خلقینگ) رولی معظمدر. («پراودا» 1. 2. 36).

ایگ ساغ ملتچی، اوزینگ روس بولشه ویکلری وارثی بولوونی ادعا ایتب، اوزینی ایکنجی «ساویت فرقه سی» دیب آتاب یوره تورغان «ملا دوروسلار» («پاش روسلار») فرقه سی ناشر افکای «Бодрость» «بودرست» (36. 2. 9، سان 67) یوقاریدا کتیردیگمز «پراودا» قارا-شیننی آلیب باسقان وه یازیسینا «روس خلقینگ برنجیلگی تانیلار» دیگن باشلق قویغان.

تورکستاندا کیچکهن 18 ییلق بولشه ویک حکومتی دوری باشندان آیاغینا قدار «روسلارنگ برنجیلگی» دوری بولوب کیله در. بولشه ویکلر اوزلری تورکستانداغی پروله تار حکمرانلیغینی «روس پروله تاری حکمرانلیغی» دیب بوش میرگه آتاب کیلمه دیلر. بویله لکله ستالین ننگ یه گئی روسیا تاریخی نظریه سی، ساویت سیاستی «ایلان ایزی یوللارندا»، ساویتلر اتفاقا حقندا بزنگ دائمی سویله ب کیله یاتقان قاراشمزی تصدیق ایته تورغان بر کورونوشدر.

ایسته ر بویه گئی نظریه ننگ، ایسته رده ساویت سیاستی چالقانولارینک اهمیتی شوندا در، که موسقوا ایته رناسیونالیزمینگ یوزینه کیچیریلمش به رده لهر یرتیلوب «پروله تار دیکتاتورلیغی» دیگن نه رسه ننگ نه تده ن عبارت بولغانلیغی بوتون دنیاغا آچیق وه آیدین کورونگهن بولدی.

ساویت حکومتینی، ساویتلر اتفاقدا روس خلقینگ برنجیلک رولینی بو قدار آچیق آیدین قلیب سویله ب چیقیشغا مجبور ایتکن عامل نه ایدی؟ «بوتون دنیا سوسیالیزمی وه خلاصکارلی انقلابی» ندا یولوققان موفقیتسزلیگی ساویت حکومتینی «برگنه اولکده سوسیالیزم» نظریه سینه چیکیلوگه، اونداندا «ساویت پاتریوتیزمی» یولینا توشوگه مجبور ایتکه-نینی یوقاریدا قید ایتکن ایدیک. ینه یوقاریدا کوردوک، که بو «ساویت پاتریوتیزمی» تورکستاندا تورکستانلیلار منافعینی روسلار منافعینه قارشی قویو کبی «ملی پاتریوتیزم» یولینه توشوب کیته باشلاغان. باشقا سوز یله ن ئه پتکهنده «ساویت پاتریوتیزمی» ننگ ساویت حکومتی وه ساویت روسیا علیهنه چقیب کیتوی قورقوسی توغوب قالدی. بو قورقو ایسه «تهلکه یا قاغا کیلگن زمان» ساویت حکومتینگ تاپانا یله جه گی عنصرنی تاپیش، اوننی حاضر لاش کیره ک قیلدی. بولشه ویک تعبیرنده روس خلقی، روس ایشچیسینی، روس زحمتکشی برنجیلگی دیگن شکلده اورتاغا چیقماقدا بولغان روس ملتچیلگی ده مه نه شو «قورقو منبعنده ن» چقیب کیله در.

«تیگ حقلیلار ایچنده برنجی»!...

شو نقطه دا اختیارسز چار حکومتینک تورکستانداغی سوک والیسی گهنه رال قوروپاتکین ننگ بر سوزینی ایسه لیمز. 1916نجی ییلی عصیان قیزیشقان بر چاغدا گهنه رال قوروپاتکین ده شوندا ی روسیا قولی آستندا-غی خلقلارنگ تیگ حقلیلنی وه برادرلگنده ن بحث ایتکن ایدی. او تورکستان خلقی ممثله رینه قاراتیب «بز روسلار وه سز تورکستان مسلمانلاری قارداشدرمز. آجاق بز روسلار آغا، سزله ر ایسه اینیسگز. سزنگ اوز عادتگزده آغانگ اینیسینی ههر قاندا ی بر یاقیمسز حرکتی اوچون

جزالاندیرو حقی بار. شونگچونده ایمدی بولایاتقان جزالاندیرو لارنی
مه نه شو بویوک قارداشنگ (یعنی روسلارنگ) اوز اینیسینی جزالاندیرو
حقیقی تطبیقی دیب کورو کیرهك...» دیگن ایدی.

ساویتلر اتقاقی هم شرقدان هم غربدن تهلكه كوته در. سوغوش
چقیب قالغان تقدیرده بعضی بر دولتلر ییلن یاساغان حربی اتقاقینگدا
ساویت حکومتی وه بولشه ویکلهرنی ساقلاب قالا ییله جه گی شبهه لیدر.
«ساویت پاتریوتیزمی» شعاری ده غیر روس اولکه له رده ساویت حکومتی
وضعیتینی گوجه توتو بیرنده، پیرلی «ملی پاتریوتیزم» ایتمیلیشه رینی کو-
چه یتمه کله اونگ وضعیتینی آغیرلاشتردی. بو حالدا یالغز روس خلقی وه
روس خلقی ایله روس قیزیل اوردوسینگ حسیاتی گنه قالدی؛ ساویت
حکومتی ده مه نه شو برگنه امید نقطه سینی اوزینه تاپانچیق ایتمی حاضر لاشغا
اورونادر. او شوندا ایشله شکه مجبوردرده. بونی بوتون آچقیلغی ییلن
کوره ییلو اوچون یوقاریدا آتالغان «ملادوروسلار» ناشر افکاری «بود-
روست» ده کی «روس خلقینگ برنجیلگی تانلیدی»، «روسلینگ کیچمیشی
تعظیم وه تکریم ایتمیله باشلادی»، حکومت حدودلارنی قورو اوچون
روس ملتچیلگینی اورتاغا قویوش غنا قالدی» دیگن وه باشقا یازیلارنی
اوقو یتیشسه کیرهك.

ایمدی موسقوا طرفندان آچیق اورتاغا قویولغان بو روس ملتچیلگی
آقیمنا قارشى ساویتلر روسیاسی طرفندان کوچله استیلا ایتمیگن اولکه-
لهر — یعنی تورکستان، قافقاسیا، اوقراینا وه باشقالار اوزله رینگ کو-
ره شچهن ملتچیلکلهری ییلن جواب قایتارا آلا جاقلارمی؟ ساویت روسیا-
نگ وه اونگ قولندا اسپر بولغان غیر روس اولکه له رینگ مقدراتی
مسئله سینی بیسه جهك مهم سورغو بودر.

نفرت تامغاسی

یاقیندا قیزیل روسیا غیر روس اولکه له رده کی آگه تله رینه سورو

حالدا «له نین نشانی» اولاشدی. تورکستان حسیاینه نشان آلوچیلار —
قازاغستاندان اولکه فرقه قومیته سی باش کاتبی ئهرمه نی میرزویان وه
قومیسارلار باشلوغی عیسی اوغلی اوراز؛ تاجیکستاندان فرقه باش کاتبی
ئهرمه نی شادونس ایله قومیسارلار باشلوغی عبدالله رحیمایوف، نورکمه-
نستاندا فرقه باش کاتبی یهودی پویوک ییلن قومیسارلار باشلوغی قایغیسز
آتابایوف؛ قازا قاپاغستاندان فرقه کاتبی علی اوغلی ایله قومیسارلار
باشلوغی قوربان اوغلی، اوزبیکستاندان فرقه کاتبی اکمل اکرام وه قو-
میسارلار باشلوغی فیض الله خواجه بولدی.

(«پراودا ووستو کا» 22. 12. 35).

دیهمهك بوتون تورکستانی بوتکول کوره یلمهك اوچون قیرغزستان
بغنا یتیشمه لیدر. مه نه بو له نین نشانی آلوچی قیزیل روسیا آگه تله رینگ
آرالدا تورلو مناسبتله، بالخاصه سوگ ساویت قونره سنده سویله دیکلهری
نطقلاری دا بو کون قولومزدا تورادر. کوب نهرسه لهر آگلانما قدا بولغان
بو نطقلار نشانلارنگ نه نگ مکافاتنی بولغانینی دا آچیق کورسه تب
پیرمه کده در.

قیزیل اوزبیکستاننگ ساویت روسیاغا کورسه تکه ن خدمتده ن
غرورله بحث ایتموچی اکمل اکرام «پراودا ووستو کا» دا چیققان (1936
28 غینوار) بر نطقندا — فرقه تشکیلاتی 1935 نچی ییلی پاختا اونومینی
اوستروده پاختا تاپشیرو پلانینی حکومت وه فرقه طرفندان طلب ایتمیگن
مقداردان آشیرب به جه ریب «وطنمز» نگ سوسیالیستیک صانیعینی پاختا
ییلن تأمین ایتمده گی وظیفه سینی موفقیتله به جه ریب چیقدی. بز بو ییل
بر میلیون 34 میگ تون پاختا تاپشیردیق، ینه تاپشیرامز» دیگه نده ن سوگ
سوزینی کیله جهك ییلنگ ایشینه کیتریب — «اگرده بز یاخشیلاب ایشله-
مه سهك «سه وگیلی» ره بریمز ستالیننگ یوزینه قالای قارای آلامز؟
مه ن، فیض الله خواجه، آخوند بابا اوغلی یولداشهای قالای جواب پیره
آلامز؟» دیدر.

ینه شو اکمل اکرام قرمه لده سویله دیگی نطقندا پاختا پلانینگ

به جهریلیشی ستالین ننگ دوقی آرقاسندا بولغانینی، اونگچونده بو موف قیتنگ ده ستالین گه عائد بولغانینی دا سویله گن ایدی.

فیض الله خواجه 36. 1. 13. تاریخلی «براوادا» دا چیققان نطقندا — «اوزبیکستان زحمتکشلهری فرقه وه حکومت طرفندان یو کله تیلگن وظیفه لهرینی یالغز به جهریب گنه قالماسدان حتی آشیریب دا یوباردیلار. 1935 نچی ییلی غه لله، قارا کول، یون، ییلله وه باشقا مهم خام مال جنسلهری ییغو پلانی کو گلدن گیدیک به جهریلدی. فقط بو ییلنگ ایگ مهم یوتوغی پاختا تاپشیرو پلانینگ آشیقچاسی ییلن به جهریلگه نلگیدر. اوزبیکستان پروله تار دولتینه (یعنی ساویت روسیاغا) 61 میلیون پوندان آرتیق (نازه له نمه گن، خام) پاختا بیردی. قولخوزچیلار اوتکهن ییل تولدورالمای قالغان بورجلارینی دا اوتهدیلهر. بویله لکله ساویتلر اتفاقینگ پاختا جهتندهن استقلالی تأمین ایتیلگن بولدی. اوگا خارجدن پاختا کیریتو مجبوریتی قالمادی» دیدر.

تاجیکستان حکومتی باشلوغی عبدالله رحیمبايوف — «یوتوقلا- ریمزنگ ایگ پارلاق افاده سی پاختاچلیق جبهه سنده در. جمهوریتیمز 1935 نچی ییلغا چاقلی همان آقساب کیلدی. فقط 1935 نچی ییلی ایسه مثلی کورولمه گن بر موفقیتنی قازاندیق. ایمدیگه چه پاختا تاپشیرو پلانینی 129% به جهریدیک. پاختا توپلاو ایشی دوام ایتمه کده در...» دیدر.

نادربای آیتاقوف — «تورکمنستان خوجالیغینگ باش تارماغی پاختاچیلقدرد. پاختا تاپشیرونی پلاندا آشیریب یوباردیق. بز موندان سو- گرادا یاخشیلاب ایشله شکه سوز بیره مز» دیدی.

مه نه بو سوزلهرنگ یانینا ستالین، مولوتوف وه باشقا قیزیل قره مل باشلوقلارینگ تورکستانلیلارغا قاراتیب سویله دیکلهرینی علاوه ایتسه گز، بوتون مسئله ننگ نه اوستنده بولغانینی، بوتون او یونلارنگ نه اطرافندا دو نمه کده بولغانینی دا آچیق کوره سز.

چار حکومتینگ ههر کون توشنده کوروب ده اوینا سیغدیرا آلما- دینی ایمپریالیستک بر ایده سی تورکستانلیلارنگ قانی-جانی حساینه

ساویت روسیا طرفندان به جهریلمه کده در. «روسیا صنایعینی آمریکا وه اینگلته ره پاختاسی باغلیلغندان آزاد ایتو ممکن بولماسادا، اونگ بو یو کینی ممکن قادار آزالتو کیره ک» دیگن ستالین-قریوشه یین طلبه ری ستالین طرفندان آشیقچاسی ییلن تحقق ایتدیریلیب، ایمانسز تورکستانلی فیض الله خواجه آغزیندا اعلان ایتدیریلمه کده در.

بونگ روسیا ایمپریالیزمی، استثمارچیلغی باقیمندان بویوک بر موفقیت بولوندا هیچ بر شبهه یوقدر. بو کون چار حکومتی بولسایدی، اودا بو یولدا خدمت ایتوچیلهرگه اوزینگ ایهگ بویوک نشانینی بیره ایدی. ستالین ده اوز خدمتکارلاریگه قیزیل روسیا ننگ ایگ بویوک نشانی دیب کورولگن له نین نشانینی بیره شدرد.

دیمه ک تورکستانلیق، خلقچلیق باقیمندان بو ایکی نشان دا عینی درجه ده چیرکین، عینی درجه ده منفوردر.

بو قیزیل باترلار ایچندهن بر گنه بولسادا، روسیا ایمپریالیزمی باقیمندان بو قادار مهم بولوب کورونگن پاختانگ تورکستان مظلوم خلقی خوجالیغی وه زحمتکش دهقانی تورموشی باقیمندان نه دیمه ک بولغا- نینی او ییلاب توروچی کورونمه دی. حتی او یاتسز ایتسکی سوداگر فیض الله خواجه اوتکهن ییلی طبیعی او یغونسز لقلار یوزندهن تولدورولمای قالغان پاختا قرضینی ده توله گه نلگینی سویله گنده، او زمان اوز خیاتی وه ساویت روسیا حکومتینگ جنایتی قوربانی بولغان گنا هسز تورکستان دهقانلاری حقدن چورقدا ایتمه دی. موسقوانگ قیزیل جلالداری وه ملی غرور، انصاف دیگن انسانی وصفلهردهن محروم فیض الله خواجه لهر زورلاب یو کله تیلگن بر نیچه میگ تون پاختا قرضی اونوتولماغان بر چاغدا حقسز تو کولگن مظلوملار قانی اونوتولار دیب او ییلاسالار کوب یاگیلدرلار.

تورکستاندا قیزیل روسیا مشملکه سیاستینگ نیگیزیی تشکیل ایتکهن پاختانگ تورکستان دهقان خلقی باقیمندان نه دیمه ک بولغانینی قیزیل قره مل وه له نین نشانینه مست بولغان بیرلی آگه تله ر ایسه مه دیلهر،

ایسلاهمهك ایسته مه دیله رسده یاقیندا بولوب اوتکهن خوقند محاکمه سی
اونی سویله ب قویدی.

او محاکمه مانه ریالارینی دقتله تعقیب ایتکهن کشی آچیق کوره در،
که بو گیزلی تشکیلات بوتون فعالیتنی قیشلاقلاردا اوتکه زه در. تشکیلاتغا
کیرگن «مرید» لهرنگ همان-همان بوتونسی قیشلاقلی دهقان، قولخوز-
چی اها لیدر. هر چند ساویت مطبوعاتی بونی تشکیلاتچیلارنگ قیشلاقدان-
غی «صنفی نادانلقدان» فائده لهنه کچی بولغانلقلاری ایله ایضاح ایتشکه
اورونسادا حقیقت باشقا چاراقدر. اولای بو گیزلی تشکیلاتنگ فعالیتی او-
چون انتخاب ایتدیکی دائره لهر، ساویت پلان سیاستده پاختا دائره سی
دیب کورسه تیلگن بیرلهر در... گیزلی تشکیلات اعضا لاری ایچنده قومسو-
موللار، فرقه، شورا مؤسسه لهرنده نفوذلو اورون توتقان کشیله رده
کوروندی...

بو محاکمه ده عیبیلهر قاتارندا اوتورغان قولداش اسملی بر قیشلاقی
محکمه رئیس طرفندان نیچین بوندای کیزلی، ساویت دوشمانی تشکیلاتغا
کیرگه نلگی حقدان بیریلگن بر سؤالغا جواباً ساویت حکومتینگ قیشلاق
خلقینی پاختا ایکوگه مجبور ایتکه نینی (بر داها یوقاریداغی دوق مسئله-
سینه نظر دقتگرنی جلب ایتهی.) بو یوزدهن قیشلاق خلقینگ ایسکیده
ماللارینا بیدیردیکی کونجه رهنی ییب یاشاشغا مجبور بولغانینی سویله ب بو
آغیرلقدان قورتولا ییلو امیدله تشکیلاتغا کیرگه نینی آگلاندی.

مه به بو ساویت روسیانگ پاختا سیاستی، دوقلار، جزالاندرولار
ایله تولدورولغان پلان موفقیتینگ تورکستان دهقانی توره وشینا قیلغان
تأیری حقدان بر دهقاننگ ساویت محکمه سنده بیرگن حکمی.

ایمدی تورکستان زحمتکش دهقانی مقدراتینی، تورکستان خلقی
ملی منافعینی گنه توشونگن، اونی هر نهرسه دن یوکسه ک توتقان بر
تورکستان ملتچیسکی اکمل، فیض الله، عبدالله، قایغیسز، اورازلارنگ
موسقوادان آلیب قایتدیقلاری، اوپالمای قانسز یوره کله ری اوستنده
ناشیدیقلاری قیزیل روس ایمپریالیزمی نشانینی ساتیلق وجدانلارینا باسید

غان ابدی بر نامغا دیب آناسا، تورکستانلیق نامینا نفر تینی. بیلدیرسه حقسنز-
لقمی ایتکهن بولادر!؟
طاھر

*

1917نجی ییل خاطره پارچالاری

1917نجی ییل روسیا انقلابی اوستندهن اون توقوز ییل کیچدی.
بو انقلابی قانداق سوهینب، حاولیقب قارشنی آغایمز ایمدیگه چه همه-
مزننگ ایسیمزده تورادر. کوب تورکستانلیلار، اینقسا قارتلار، 1917نجی
ییلی انقلابینی روسیا بیلهن تورکستان آراسندا کیچلمه س زاوور آچقان
1916نجی ییلنی تورکستان قوزغالانینگ منطقی نتیجه سی دیب قبول
ایتکه نله ایدی. یازیق، که بزنگ بو قوانچیمز کوب اوزون چیکمه دی.
انقلاب بزنگ امیدلهریمزنی بیقدی، اینانچیمزنی بتردی؛ آلدانغانلیغ، زنی
آچیق کورسه تدی... کیگ یورتمز قوربان بولغان اوز بالالارینگ قانی
بیلهن سولاب، اونلارنگ نه نی بیلهن قاپلانندی. میگلهرچه تورکستان
یگیتلهری به گئی بر ماسقا تاقیب چیققان ایسکی موسقولیلهرگه قارشنی
کورشیب اولدیله ر. میگلهرچه یاش تورکستان قهرمانلاری ساویت روسیا
زندانلارندا، سورگونلهرنده چورومه کده لهر. اون میگلهر، حتی یوز
میگلهرچه تورکستانلیلار انسان کبی یاشایا بیلمه ک امکائی قیدیری بورت-
لارینی تاشلاب چیقیشقا مجبور بولدیله ر. بو صورته سه وینچ، امیدلهرله
قارشنی آلدینمز انقلاب عمومی ملی فاجعه مز شکلینی آلدی.

طبعی بونلار انقلابنگ هر کشینگ ذهنده قالدیردیغی سیلنمه س،
اونوتولماس ایزلهریدر... انقلاب حادثه لهرینگ کوب نقطه لاری خاطره-
لهریمزدهن یوقالیب بارادر. بزنگ انقلاب باشلانیدیغی وقت قالای ایشله-
دیگلهریمز وه قانداق یوللار بیلهن اوز یورت وه خلقمزغا تصور ایته
بیلدیگمز منفعلهرنی تأمین ایتشکه اوروندوقلاریمزدا دوشمان طرفندان
یارایتلغان قانلی صحنه آرقاسندا قالب اونوتولوب کیتمه کده در.

بز او زمان 1917نجی ییلی انقلابینگ بزگه ملی دولت قورولوشمز

امکانی برهه گینی امید ایتکهن وه شوگا اینانغان ایدیک. بز بو امید وه اینانچمزدا آلدانغان بولوب چیقدیق. بوندان طبیعی بزنگ 1917نچی ییلی انقلابینه قاتناشیمز مسئله سینی بوتونله ی اونوتوب یوباریشمز کیره کلگی چقمایدر. بالعکس بز بو ماضینی اویه کتف-بیطرف بر شکلده اورناغا قویوب، اونی خاطرله ریمزده یاخشیلاب ساقلاشغا اورونمالیمز. چونکه بو صورتله گنه بز ایسکیده کیچیرگن یاگلیشقلاریمزنی ایسله ب کیله-جه کدهده شوندا ی خطا لارغا کیرودهن ساقلانا آلاجا قمز.

مهن بو وه بوندان سوک کیله جهک یازیلاردا تورکستاننگ انقلاب دوری حقندا یازیب اوتمه کچی مهن. بو یازیلاریمدا شخصلار حرکتندن زیاده وقعه لار اوستنده تورماقچی بولامهن. بونگله مهن یاش تورکستان-میلارنی ملی یاشاشیمزدا کوب گنه مهم اورنی بولغان یاقین کیچمشه زله تانیشرغان بولوویمنی امید ایتمه مهن.

1917نچی انقلابی باشلانغان چاغدا مهن په تهرسبورغدا ایدم. او زمان مهن روسیا دولت دوماسنداغی مسلمان فراقسیونی یانداغی بیورودا تورکستان ممثلی ایدم. تورکستان حقندا ماته ریالار توپلار وه دولت دوما-سنداغی مسلمان مبعوثلارغا تورکستان حقندا سوز بولغاندا کیره کلی ماته ریالارنی حاضرلاب یریب تورار ایدم. انقلاب باشلانار آلدنداغی سوک ایشمه ده مبعوثلارغا دوما منبرندهن سویله مهک اوچون 1916نچی ییلی عموم تورکستان کوتهریلیشی حقندا ماته ریال حاضرلاب، بالخاصه مسلمان فراقسیونی نامندان سویله یه جهک مبعوث محمد یوسف جعفرنگ نطقینی یازیب یریش ایدی.

1916نچی ییلی نو یابرندا په تهرسبورغ وه موسقووادا انقلاب چیق-جاغینا اینانماغان کیمسه قالماغان ایدی. سوغوش جبهه سنده موفقیتسز-لکله بربرینی تعقیب ایدی. عسکری قاچاقلاردا قورقولو بر شکل آلدی. چار حکومتی مملکتده تینچلق ساقلاشداغی عجزینی یاشیرادا آلمادی. ایشچی دائره لهری آچیقچاسینا انقلابی چیقیشقا حاضر لاندیلار.

دولت دوماسنداغی ارتجاعچیلاردا هیجانغا توشدیله ر. چار اوزینگ ایگ صداقتلی کشیله رینگ مصلحتینی ده تیگله مه دی. «سرای آعداریلیشی» حقندا شپسیر لاشمالار چیقدی. چارنی قاماب حتی اولدوروب، اینیسی میخائیل نی چار کوته رو توشونچه سندهن بحث ایتلیدی. آرزاق یتیشمه سلکی یوزندهن چیقغان آغیرلقلاردا کوندهن کون کوچه پدی. ایت، نان، شه کهر، نهفت تاپیلما دی. بوتون دوکانلار قارشیسندا توزولگن سیرالار اوزاندیقچا اوزانیب باردی. حکومتگ آلماشینووی وه افکار عامه نگ اعتمادینا تاپانغان حکومت توزولووی طلب ایتلیدی. چار 2نچی نيقولای ایسه خاتینی نگ تأیری آستندا آگلاشما یولینی قطعی صورتده رد ایتدی. نهایت 1917نچی ییلی فیورال سوگندا (ایسکی حسابله) په تهرسبورغدا قاریشقلق باشلانیدی. ایشچیلر کوچله رگه توکولدیله ر. حکومت ایسه بونلارغا قارشی قوراللی کوچ یوباردی. کوچله رده کو-رهش باشلانیدی، قان توکولدی. عسکرلر، دسته دسته ایشچیلر، قوز-غالانچی خلق طرفینا کیچدیله ر. ایکی-اوچ کون ایچنده په تهرسبورغ تاپیلما س بر حالغا کیردی. او حقیقی مفهومده سوغوش میدانی توسینی آلدی. حکومت بو عصیان حرکتینی باسترودان عاجز قالدی. دولت دوماسی رئیس رودزیاقونگ آگلاشما یولینی توتو یولنداغی چارغا یالوارولاری دا بوش قالدی. دولت دوماسینگ اصرارلی طلبنه جواباً چار (1917. 2. 26) دوماننی تارقاتو فرمانینی چیقاردی. اصلنده اطاعتکار، ارتجاعچی بولغان 4نچی دوما چار فرمانینی تیگله مه دی وه ایرته سی کونی (27 فیورالدا) «دولت وه جماعت امنیتینی ساقلاو وظیفه سینی کوره جهک موقت قومیته» یلگیله دی. عینی زماندا ایشچی وه سالدات شورالاری توزولدی. چار انقلابی باستریش اوچون بر داها ایمتیلیب کوردی. فقط وقت کیچیب قالغان ایدی. چار اوچون اینیسی میخائیل فائده سینه تختندن واز کیچودهن باشقا یول قالمادی. فقط کوب گنه اوسوب، کوچه پ قالغان انقلاب استقامتینی کورگن میخائیل رومانوفدا حقندان واز کیچدی. مهنه بو صورتله موقت حکومت توزولگن بولدی.

تور كستاندا خرىستىيانلىق پروپاگانداسى

بو سرلوحه كوپ كشىلەرگه قزىق ايشيتىلسه كىرەك. فقط، توبەندە كىلتىرىلگەن مىثالدا، كورولەجەگى و جەھلە، حقىقى حال شوندايدىر. ساويت حكومتى يىللاردا نەبىرى اسلام دىنىگە قارشى يورگوزوب كىلدىكىى مجادله سىنگ حقىقى يوزىنى آرتق بوتون چېپلا قىلغىلە اورتاغا چىقاردى. ايمىدىگە چە اسلام دىنى وە تورك-اسلام عادىگە قارشى اوزون-اوزون مقاله-لەر نىشرايتىب، خلق نظرندا مسلمانىلقنى يامانلاپ، تورك-اسلام عرف و عادىتىنى سوڭ درجە قوبال سوزلەر بىلەن تحقير ايتىپ كىلگەن توركستان ساويت نىشرايتى آرتق خرىستىيانلىق عرف و عادىتىنى ماقىتاي تورغان يازولار تاراتماق اقدار.

تور كستاندا نسبتاً كوپ تارالاتورغان مەركىزى غازىتا لاردان «قىزىل اوزىكىستان» نىگ شو بىلغى اىلك سائدا سوڭ درجە اعتنا ايله بىزە تىلگەن بر آرچا (چام آغاچى) نىگ بو يوك بر رسمى باسىلغان. بو رسىنگ آستىدا بىرىك حرفلەرلە باسىلغان شو سوزلەرنى اوقىسىز:

«اقتالبدان بورونغو زماندا خرىستىيانلارنىڭ 25 نچى دە قابرده بولا- تورغان Рождество (مولود عىسى) دىگەن بايرامى دورىدە بالالار او- چون آرچا بايرامى اوتكەزىلەر ايدى. بو عادت بوتون بىر يوزىگە تارقالغان.

آرچا بايرامى قويداغىچا اوتكەزىلەر ايدى: اوى اچىدە، مەكتەب زالىدە وە باشقا بنا لاردا كەتتە يا كىچىك آرچا آغاچىنى بوتاقلارى وە ياپراقلارى بىلەن برگە كىلتىرىپ قوياي ايدىلەر. آرچا بولماسا شوگا اوخشاغان باشقا قىشدا ياپراغى قورومايتورغان آغاچلارنى كىسىب آلىپ كىلىپ قوياي ايدىلەر. بو آغاچنىڭ بوتاقلارىغا ھەر خىل يالتراق زىنتلەر، اويونچاقلار، ھەر رنگ شىملار ياكە اىلكىرىك چىراقلارى ايلىنەر ايدى. كىچىقورون بو چىراقلار ياقىلار وە شوندا كىين آرچا جودە گوزەل بر منظرە شكىلىنى آلار ايدى. بالالار آرچا تىورە كىدە ئەيلەنىپ آشولا

كىياز لووف رىاستى آستىداغى موقت حكومتدە مىلو كوف تىشقى ايشلەر، ياقىندا پارىسدە اولگەن غوچكوف سوغوش ايشلەرى وە انقلابچى فرقه لارنىڭ ممىلى كەرنىسكى عدلىە ناظرى اورىنى آلدىلار...

انقلاب حق قازانغان بولدى. چار تىختىدەن واز كىچكەن كونى مەن مىنسكى دەن، على خان بو كە پىخان دان او طرفغا چاقىرغان بر تىلگرام آلدىم. تىلگرامدا عموم روسيا «زىمستوو بىرلىگى» نەدە جەھەگە يوبارىلغان تور كستانلى ايشچىلەرنى تمىل ايتمە كدە بولغان على خان نىڭ بىزنىڭ ايشلەر بىلەن تور كستان دالالارىنا كىتەجە كى، مەنگە دە اونىڭ اورنىغا سايلانغانم يازىلماقدا ايدى. فقط جەھە بىلەن پەتەرسبورغ آراسىداغى مناسبات كىسىلىپ قالغانىدان مەن پەتەرسبورغدان چىقالماي قالدىم.

بو بىردە قامالىپ اوتوراجاق و قىتداندا فائىدەلە نىش كىرەك ايدى. يەككى حكومت يەككى سىياسى غىظ حركت چىزماقدا، تور كستان ادارەسى اوچون دە يەككى ستاتوت-قانون تىرىبى حاضرلاماقدا ايدى. ھەر كون حكومت كىشىلەرنەن، انقلاب باشلوقلارندان ھەلە بىرى، ھەلە ايكىنچىسى بىلەن كوروشوش كىرەك ايدى. شو كونلەردە سانسز كاغىدلار يازىلدى. سانسز پروژەلەر توزولدى. بىز دە اوزىمىزنىڭ كوچىزلىگىمىز، كىگ كىتەمىزنىڭ پىتەرلىك درجەدە تىشكىل ايتىلمەگەنلىگى اوى، اونىڭچون دە تىلەگىمىزنى اوز كوچىمىزگە كىتە تايانپ ئەلدە ايتە آلباسلىمىز قورقوسى بار ايدى. مەنە شو كوروشىدەن چىقارپ، روس انقلابچى دەموقراىسى باشلوقلارنىڭ ياردەمىدەن فائىدەلە نىش مجبورىتى سىزدىك.

بو صورتلە كونلەر، ھافىتالار كىچىدى. مارتىگ سوڭ كونلەرنە تاشكندەن بر تىلگرام كىلدى. بو تىلگرامدا مەنم تىزلىكە تور كستانغا قايتووم وە اورە نوبورغدا توختاپ، او بىردە تويولاناجاق عموم قازاق قونغرە- سىندە تور كستاننى تمىل ايتووم بىلدىرىلمە كدە ايدى.

1917 نچى يىلى 1-14 نچى آپرىلدە پەتەرسبورغدان اورە نوبورغدا قاراي يولغا توشىم.

آيتار، اويونغا توشهر ايديلەر. شوندا كين آرچاغا ايلنگن اويونچاقلار بالالارغا تارقايلىب ييريلەر ايدى. آرچا بايرامى بالالار اوچون جوده ياقىملى وه حظ آلاتورغان تماشا بولور ايدى...»

مقالهده آلمانيا وه روماداغي آرچا بايراملارى تاريخندهن بحث ايتلگه ندهن سوڭ شونداي دوام ايتلهدر: «اقلابدان بورونو روسيادا آرچا بايرامى بورژواڭگ امتيازى ايدى. چونكه بوڭا كه تته خراجت طلب قيلينار ايدى. پروله تار بالالارى ايسه فقط يالتراب تورغان آرچاغا تيره زه. دن گنه قاراب قالار ايديلەر.

حاضرده يزده بالالارڭ احوالى بوتونله ي اوزگهردى. اولارغا غمخورلق قيلينادى... ايندى بزنگ بالالاريمز سوسيا ليزم مملكتينگ بختلى غرازدانلارى (وطنداشلارى). شونكچون ساويت بالالارغا مخصوص آرچا بايرامى اوتكه زيليشيگه هيچ قانداي اعتراض بولوشى ممكن ايمهس. آرچا بايرامغا بورژوا عادتى ديب قاراش — بو بايرامنى توشونمه سلك وه بوزوب كورسه تيشدر.

اورتاق پوستيشه ف(*) ياقيندا «پراودا» غازيتاسيدا بالالارغا يه گلى ييلدا آرچا بايرامى اوتكه زيش توغروسيدا مقاله باسب چيقاردى.

آرچا بايرامى — دينى وه بورژوا خرافاتى ايمهس، بلكه بالالارنى كوب خرسند قيلاتورغان ساغلام اويون-تماشادر. آرچا بايرامىنى قولخوز، ساوخوز، مکتبهر، بالالار اويلارى وه پيونهر سرايلاريدا قيليش كيرهك. قومومول، پيونهر تشكيلاتلارى وه په دا گو، گلار (تريه چيله ر) آرچا بايرامىنى ساويت تورموشىغا كيرگيزيش توغروسيدا كيگ توشوتوروش ايشلهرىنى آليب باريشلارى لازم.»

تورگستاندا مکتب كورگن ياشلارڭ كوپى خرسنيانلارڭ آرچا بايرامىنى ايلك تاڭقىر «Русская Христоматія» نام روس تىلى او قو كتابندان ايشيتكهن بولسالار كيرهك. تورك-تاتار بالالارغا روس تىلىنى

(*) موسقوا طرفندان تعين ايتيلگن او قرانيا قومونست فرقهسى مركز قوميتهسى باش كاتىبى در.

اورگه تو اوچون اورتودوقسى ميسيونهرلهرينگ ده قاتناشيغى ايله ترتيب ايتلگن مذكور او قو كتابندا آرچا بايرامى (Рождественская елка) بو كونگى «فيزيل اوزبيكستان» ييتلهرنده بولغانندهك، تشويق ايتوچى بر اسلوبده تصوير ايتلمه گه ندر. حتى خرسنيان بايراملارى مشهور تورك-اسلام دوشمانى ميسيونهر آستروئومونفنگ اداره ايتديكى «تورگستان ولايتى غزيتى» ندهده هيچ بر وقت ايمديگى ساويت نشرياتندا بولغانندهك تشويق ايتلمه گه ندر. او زمان بونداي خرسنيانلق عرف وعادتينى تشويق اوچون بالخاصه تورگستاندا زمين يوق ايدى. فقط بولشه ويكلهر وضعيتكه حاكم بولغاچ تورگستانداغي بوتون ميسيونهرلهرنى «تيل بيله رمه نلهرى» صفتيله نشريات ايشلهرينه تارتيب، مول-مول آيلق ييريب، اولارنى بو ساحه دا چاليشترديلار. ساويت حاكمتينه وه اونگ تعليماتينه تاياناراق تورگستان توركلهرى آراسندا تورلو «ملى تيللهر» ياراتقان بو ميسيونهرلهر عىنى زماندا بولشه ويكلهرنگ «دين خلقلار اوچون افيوندر» ديگن شعارندان فائده-له نيپ، اسلام دينيگه قارشى شدتلى مجادله آچيب، نهايت بو كونكى خرسنيانلق پروباغانداسى اوچون زمين حاضر لاديلار. اسلام روحانيلارى توتولوب قامالديلار، سورگون ايتلديلهر، قيناليب اولدورولديلهر. تاريخى بويوك مسجده ريمز، اولوغ جامعلا ريمزنگ كوپى بوزولدى؛ بعضيلارى قلوبلارغا ئه يله تيريلدى. او جمله ده ن سمرقنده كى مشهور اولوغنيك مدرسهسى «دين گه قارشى موزه» گه ئه يله تيريلدى. تورگستانداغي خرسنيان معبدلهرى ايسه بونداي عاقبتكه اوچرامادى. يالغز بر-ايكى كليسا، بعضيلار نك كوزلهر يگه پرده سالو مقامنده كتبخانه وه يا قرائتخانه گه ئه يله تيريدى ده باشقالارغا قول تاقيزيلمادى.

تورگستانداغي روسلار ايمديگه چه اوز دينى مراسمله رىنى، اوز ايسته گه نلهر يچه، هيچ بر تورلو ممانعتسز اجرا ايتيه بيلمه كده لهر. تورك-اسلاملار ايسه بو ساحه دا ساويت حكومتينك شدتلى تضيقنا معروضدرلار. تورك-اسلام مأمورلهر، ايشچيلهر اوز دينى بايرام كونه رنده بيورولارغا باروغا، ايشخانه لهرده ايشله شكه مجبور ايتلهدرلهر. بو مجبوريتنى بر آز

اهمال ایتوگه اورونوچیلار جزالاتریلیب، دولتی ایشدهن بوشاتیلادر لار. بو حقد ساویت مطبوعاتدا کوب گنه معلومات باردر.

رمضان وه قربان بایراملارینک بوتون تورک-اسلام دنیاسی اوچون قاندای مهم وه سیونچلی بایراملار ایکه نلگی بارچاغا معلومدر. بو بایرام-لاردا بوتون عائله افرادی بالخاصه بالالار گوزمل کینتریلیر، تورلو ساوغالار یلهن سیونتریلیر، بوتون خلق قوایردی. حقیقته تورک-اسلام-لارنک رمضان وه قربان بایراملاری خرستیانلارنک آرچا بایرامینا هر جهتهن تفوق ایتیر. حالبوکه بو خلق بایرامی بولشه ویک روس اسارتده قالغان تورک-اسلاملار آراسندا بورونه وطنه سینی بوتوله یوقایب قویغان. ساویت حکومتینک تورک خلقینی سوک درجه ایزیب، اقتصادی بحرانا سورو کله گه نیدهن حاصل بولغان بو کونکی وضعیتده حاضرغی بوغوشک بویوک بر قسمی اوز ملی-دینی بایراملاریمزنگ طنطنه سینی یاشاماق وه کورمه کدهن محرومدر. مهنه شو وضعیت تورکستاندا خرستیانلق عرف وعادتینی پروپاگاندا اوچون زمین حاضرلاغاندهک تأثیر بیرهدر. معلوم اولدینی اوزره، خرستیان میسیونرلری یالغز بوقسول طبقه ننگ یاش، آچ، یالانچ بالالارینی عائله قوچاغندان آلیب، میسیونر اولارینا توپلاب، اولارغا کیم، ایچیم بیریب، بو صورتله اولارنی اسلام جامعه-سندان آیروغا تریشارلار ایدی. ساویتلرده همن-همن عینی یولنی تعقیب ایتنه باشلادیلار. اولار اقتصاداً سوک درجه آغیر بحران ایچنده یاشاماقدا بولغان وه اوز بایراملارینی تیله گه نیچه بایراملو امکاتندان محروم قالغان تورکستان خلقینک یاش بالالارینی یزه تیلگهن وه اطرافی تورلو اوپون-چاقلار، شیرینلکلر یلهن تولان آرچا تیوره گیگه ترپلاب، اولارغا تورلو تاریقلار بیریب، بو صورتله اولارنی خرستیان عرف وعادتیه ایسیندیرماقچی وه اولارنی اسلام جامعه سندان اوزلاقلاشترماقچی بولادر-لار. تاشکنده اوتکه زیلگه خرستیان آرچا بایرامی حقدن بر ساویت غازی تاسی شو خبرنی بیرهدر:

«برنجی غینوارده پیونه رله سرایدا کیچیک صنفلارنک اُک یاخشی

اوقوچی وه پیونه رلری اوچون آرچا بایرامی یاسالدی. تورلو رنگلی الکترونیک چراقلار، جوده کوب اوپونچاق، یالتراق شار، قوغورچاق، قونفهلر یلهن یزه تیلگهن آرچا اطرافیا بالالار ییغیلدیلار. آرچا بایرامی ایتنه ناسیونال بالالار بایرامیغا ئه یله ندی. اوزیک، روس، تاتار، ختای، ئهرمه نی، قازاق، یهودی بالالاری خرسندچیلک یلهن آرچا اطرافیدا ئه یله نیب اویناشدیلار. بالالار آشولا، دیقلاماتسیا، حکایه لهر ئه ییب، نانس قلیب حیران قالدیردیلار... بایرام کیچ ساعت 10ده تمام بولوب، بالالارغا شیرینلکلر سالغان کیچکنه خالتاچا وه مخصوص تاریقلار بیریلدی «دیلگه ندهن سوک آرچا بایرامینک تاشکند مکتبله رندهن بعضیلا-رندا قاندای اوتکه زیلگه نلگی ییلدیریلیب «آرچا بایرامی بیر ایشلهری خلق قومیسارلغندا، 4نجی بالالار باغچاسیدا وه باشقا جایلاردا بولدی. تاشکنده کی برنجی آرچا بایراملاری که تته موفقیت یلهن اوتدی. پیونه رله سرایداغی آرچا بایرامی کینوغا آلدی» دیله در.

(«قیزیل اوزیکستان» 36. 1. 5).

ساویت حکومتی نیچین اسلام مدنیته مرکزی بولغان تورکستاندا اسلام دوشمانلغی وه خرستیانلق پروپاگانداسی یاسایدیر؟ بو سوراقنگ جوابی قیسقاچا شوندا عبارتدر: ساویت حکومتی تورکستاننی قبیله جمهوریتلهریگه بولوب تورکستاننگ ملی برلگینی بوزاغانینی وه تورک اوروغلارینی بربرلهریگه قارشنی قویا جانینی اولادی. دوشمانینک هر بر تدبیریگه قارشنی مقاومت چاره سی کوروگه اوستلاشان تورکستان خلقی موسقوانک بو عنعنوی پارچالو سیاستینک ایچ یوزینی کوره ییلیب، اوکا کوره خط حرکت آلدی. تورکستان منورلهری ساویت حکومتینک «تیل سیاستی» نی تورک لهجه لهرینی بالفعل تیکشیرو وه کیگ معنادا تورک فولکلورینی تدقیق ایتو مفهومنده فائده له نوگه تریشماقدالار. اولار محلی شیوه جیلکنک موقتی بر آقیم بولغانینی وه هر بر تورک شیوه سینک اوز باشیچا بر تیل بولوب یوکسه لیش امکاتی بولماغانینی آغا سورده یلهر؛ حتی اولار بعضی ئه یله نمه بوللار یلهن بوتون تورکلر اوچون اورتاق یالپی

يازو تېلىنگ ھەر شيوەنى آيرى آيرى تېكشیر گەندەن سوڭ غنا ياراتىلا
 آلاجاغىنى ايما ايتب اوتدىلەر، که زمان وه تجربه بو ادعانگ توغرو لىغىنى
 كورسەتمەيدرمى؟ اونگچون ساويت حكومتى اوزىنگ تور كستاندا تطبيق
 ايتدىكى «تېل سياستى» نەن بويوك بر تىجە كوتە آلمائورغانىنى سىز-
 گەنگە وه باشقا بر چارە گە قول اوزاتو كىرە كلگىنى توشونوب، تور-
 كستانى پارچالاماق اوچون خرىستانلق پروياغانداسى ياساونى ترجيح
 ايتكەنگە اوخشايدر. بوتون تور كستانلار ساويت حكومتىنگ بو يەگى
 خط حر كىتىنى تور كستانگ كىلەجە گىنە بويوك بر ضربه حاضر لا اورندا
 كورمەلى وه اوگا كورە تىجە چىقارماليديرلار.

شونى دا قىد ايتب اوتو كىرەك، که ساويت حكومتىنگ دىن عليھدار-
 لىغى پر دەسى آرقاسىنا ياشىرىنىب، حقيقتدە اورتودوقسچىلك قىلماقدا ايكە-
 نلگىنە تور كستانك ساويت تريبەسندە گى ياش بالالارى آراسىندا اينانو-
 نوچىلار آز ايمەس ايدى. بوتور اوقنوبر آيندا، خوقنددە ياشىرىن مىلى
 اويوشماغا منسوب قوموموللاردان محى الدين ناملى بريسىنگ سوراق
 چاغى «مەن بو دنيا اوچون قومومول، فقط آخرت اوچون مرید»
 دىگەنلگى خاطر يىمزدادر. تور كستان قوموموللارنىنگ كوپىسندە مشاھدە
 ايتلگەن بوندای ذھىت ساويت حكومتى سياستىنگ پر دە آرقاسىندا بو-
 لوندىغى دور گە عائددر. حالبو که آرتىق پر دە ىرىلمش وه ساويت حكو-
 متىنگ خرىستانلق سىماسى دە آچىقچا ميدانغا چىقمشدر. اونگچون تور-
 كستانداغى عكس تائىردە شو نىبىتدە آچىق وه آيدىن سىدانغا چىقاچاقدىر.

عبدالوھاب

*

«ايشتمانسى نك چوپدەن ھەدىگى بار»

بو كونكى قازاغستان نك ايگ آتاقلى ساويت يازىچىلاردان برى
 سانالغان موقان اوغلى ثابت «تېمىر تاش» آنلى بويوك بر رومان يازغان.
 عادت بويونچا بو اثر دە قازاغستان ساويت يازىچىلارى اويوشماسىندا تىقيد

ايتىلدى. («سوسىالدى قازاغستان» 22. 12. 35). تىقيدچىلار نك سويلە-
 دىكلەرى مقدمە قومپلىمەتلەرى (ماقتاولارى)، گوزەل صنعت وه تېل
 جھتتەن سويلەدىكلەرى طبعى بو پىردە بزنى علاقدار ايتمەيدر. فقط
 مؤلفنگ «سياسى خطا لارى» دىب كورسەتيلگەن نقطە لاردان بر نىچەسىنى
 نقل ايتب اوتمەكچى بولامز.

تىقيدچىلاردان برى اثر دە صنفى دوشمانلارنگ سالماغى آرتىب
 كىتكەنىنى وه (گەدەى) «زحمتكش ياغى» اوسال بولوب چىققانىنى
 ايگ بويوك خطا دىب كورسەتەدر. بر باشقاسى دا اثر دە بولشەويك فرقە-
 سىنا توشكەن رولنگ سونوك چىققانىنى، فرقەنى تىمىل ايتب، اونگ
 رولىنى كورسەتەجەك رايون قومىتەسى كاتىبى نك مخصوص شكلدە اوسال
 بولوب چىققانىنى آڭلاتادر.

اوجنچى برىسى دە اثرنگ باش شخصىتى «تېمىر تاش» نك انقلاب
 باشندا قىزىل غواردىلار صفىدا كورەشيب يوروب، 1920نجى يىلى ايلپنە
 قايتقاندان سوڭ تىنج گە ياتب آلمانىنى، اونگ بر دەن برە 1927نجى يىلى
 بىر اصلاحاتى مناسبتىلە بر داھا ميدانغا چىقىب قالووينى نا توغرو تاپادر.
 تىقيدچىلارغا كورە، بوندان 1927نجى يىلغا قادار قازاق آوولندا بولشە-
 ويكلك بولماغانلىغى قاراشى چىقار ايمش. حتى برىسى اثرنگ 1927نجى
 يىلى حادثاتى يىلەن باشلانىنى ايگ بويوك سياسى خطا دىب كورسەتەدر.
 چونكە بونگلە قازاق آوولندا 1927نجى يىلغا چاقلى كىگەش (ساويت)
 حكومتى تائىرى بولماغانلىغى آڭلاشيلادر.

تىقيدچىلار ياراتىلغان تىپلەرنى بولشەويىزمنىگ طلب ايتدىگى حقيقتغا
 اويماغانلىغىنى كورسەتدىلەر. ايچلەرنە حتى باش شخصىت «تېمىر تاش»
 نك دا حياتى بر تىپ بولماغانلىغىنى كورسەتويچىلەر بولدى. بو تىقيدلار-
 دان آلىناتورغان تائىر اثرنگ ساويت حكومتى قاراشىنا تاماملە اويغون وه
 بوتونلەى اونگ غايەسىنە خدمت ايتەجەك بر شكلدە بولماغانلىغىدر.

بو ساويت يازىچىسىنگ بولوندىغى آغىر وضعىتنىگ قايدان كىلىب
 چىقماقدا بولغانىنى آچىب بىروچى بر حادثەنى تاشكندە چىقاتورغان

ساویت حکومتینگ تورکستانداغی ایک معتبر نشریاتی «پراودا ووستوکا» ننگ برنجی فیورال ساندا اوچراتماقدامز.

روسچا ترجمه‌سینی آشاغیدا عیناً کوجوردیگمز، بوتون خوارزنده یایلغانلغی سویله‌نگن بر شرفیدا(*) نا معلوم شاعر اوزینه کوب مقداردا ثروت پیرمسی اوچون تاگرسینا یالوارادر. بو ثروتنگ بوتون دنیا‌اوستنده حاکمیتینی تأمین ایتب، بوتون دوشمانلارینی کول قلیب کوککه ساوور-ماسی اوچون بیتهر بولووینی تیلهدر. بو وه بوگا اوخشاش پارچالارنی خلق آشولاجیلاری قیشلاقدان قیشلاققا باریب جیرلاب یورارلار ایکن. مه‌نه شو آشولادان ساویت دوشمانلغی چیقارغان ساویت غازیتاسی شاعر وه آشولاجیلارغا آشلهر پوسکوروب بوندای ساویت دوشمانی حرکتلهرگه یول بیریب اوتوروچی مأمورلارنی تهدید ایته‌در.

ساویت غازیتاسی بو قاداری یله‌نگنده قالمایدر. پرتو، صفا مغانی کبی ساویت آشولاجیلاری، قوربان آتا، دیوانی کبی ساویت شاعرلارینگ بو کونکی شرائطغا اوینون، کیچمیشنی یامانلاب، سوکوب، بو کونکی دورنی ماقتاب یازدیقلاری اثرلهری وه یاراتقان آشولالارینگ خلق آراسینا یایلماغانی، قولخوزچی جماعت ایچنده رغبت کورمه‌گنی حالدا بوندای دینی، ملی روحداغی وه ساویت دوشمانی شریقلارنگ آغیزدان آغیزغا کوچوب، ههر طرفغا یایلیب کیتولهری ساویت محررینگ فغانینی کوکلهرگه چیقارماقدادر.

وضعیت، خلقداغی احوال روحیه‌ حقدان بر تصور ایدینه یلمه‌ک او-چون ساویت غازیتاسینگ بو تئیتی اوزی‌ده آرتیغی یله‌ن بیتهرک بولسادا مسئله‌نی بر آزدا آیدینلاتماق اوچون یوقاریدا مضمونینی نقل ایتمدیگمز پارچانی برآزدا یاقیندان کوزده‌ن کیچیرمه‌کچی بولامز.

یوقاریدادا کوردیگمز کبی شاعر وه یا شرفیچی اللهندن ثروت

(*) О сжался над работ своим, Аллах!
Даруй мне счастье — стать банкиром,
Чтоб мог владеть я целым миром
И всех врагов своих развеять в прах!...

وه کرچ سورایدر. ههم‌ده بو ثروت یله‌ن دنیا اوستنده حاکمیت قوزماقچی وه دوشمانلارینی کول قلیب ساوورماقچی بولادر. بو مضمونده نه ملتچیلک وه نه‌ده ساویت دوشمانلغینی آگلاناچاق بر سوز بار. نورمال توشونوشده اوندان دنیا انقلابی نظریه‌سینی، کوککه ساوورماق ایسته‌دیکی دوشمانلار مسئله‌سینی ده دنیا انقلابی دوشمانلاری مفهومده‌ده آگلاش ممکن ایدی. فقط ساویت کشیسی بونی ایشلی آلمایدر. چونکه او ساویت روسیا حکم-رانلیغینگ تورکستاندا قیزیل روس اوردوسی سونگوسینه‌گنه تایانب تور-غانینی، تورکستان خلقینگ‌دا بو حکومتی یات، اوزینه دوشمان، ایک ظالم استثمارچی بر حکمرانلق دیب کورگه‌نینی‌ده جوده یاخشی یله‌در. اونگچون‌ده تورکستاندا دوشمان حقدان سویله‌نگن ههر بر سوز توغرو-دان توغرو ساویت حکومتینه باریب توقونادر. تورکستان خلقینگ احوال روحیه‌سی وه اونگ ساویت حکومتینه قارشى آلدیغی کینلی وضعیت باقیم-ندان بو ساویت غازیتاسینگ تئیتی جوده توغرو. بوگا بزنگ تورکستاندا «ایشتانزنگ چوپده‌ن هه‌دیگی بار» دیرلهر.

مه‌نه ایمدی قیزیل یازیچی بولوب آتی چقیب قالغان ثابت شبهه‌سز ساویت حکومتی سیاستی طلبلهرینی ییلدیکی کبی تورکستان خلقی احوال روحیه‌سی طلبلهرینی‌ده یله‌در. او عوض اوغلی مختار وه باشقالار کبی ساویت حکومتی قهرینه یولوقوب قالماقدان قاجدینی کبی یوقاریداغی دیوانی، قوربان آنالار کبی تورکستان خلقینگ باقتوبینادا اوچراماق ایسته‌مه‌گن. اونگچون‌ده اثرنده بر طرفدان ساویت سیاستینگ اوناتمادینی عنصرلار، ایکنچی طرفدان تاریخی حقیقتلهرگه اویمایتورغان غیر طبیعی لکلهر قاریشپ کیتکه‌ن. «ایکی کیمه‌نگ باشینی توقان غرق بولور» دیرلهر.

تاشالتا

بین الملل مسئله‌لهر

فرانسا یله‌ن ساویت حکومتی آراسندا یاسالغان قارشیلقلی حربی یارده‌م معاهده‌سی 26. 2. 36 ده فرانسا مجلس مبعوثانی طرفدان تصدیق

ایتلدی. اونگ سہنات (مجلس اعیان) طرفنداندا تصدیق ایشیلہ جه گندہ شہہ یوق. بو صورتله «پاش تورکستان» نگ بو نومروسی چقب تارقال خونچا بو معاہده «قانونی قوتنی» آلمان بولادر.

بو معاہده حقتدا بز اولده یازغان ایدیک. اونگ عمومی بین الملل حیات، آینقسا ساویت وه بالوسیلہ بزنگ یورتمز باقیمندان اہمیتی بویوک. در. اونکچون بز بو مسئلہ اوستندہ قایتادان توختاب، او قوچیلار نظر دقتینی اوگا تارتیب اوتمه کچی مز.

دینا سوغوشندان سو گفو دورده بین الملل ماہیتدہ گی هیچ بر حادثہ، هیچ بر معاہده شو فرانسہ ساویت معاہدہ سی قادر اعتراض، قارشیلقنی موجب بولماغان ایدی. باشندا فرانسہ تیشقی ایشلہر ناظری بارتو طرفندان آوروپانگ بویوک، اورتا وه کیچیک دولتلہرینی ایچینہ آلماق اوزرہ کیچک مقیاسدہ توشونولگن شرقی آوروپا میثاقی نہایت فرانسہ ساویت روسیا وه ساویت روسیا-چہ خوسلو واقیا اتفاقینہ آیلاندی... فرانسہ ساویت اتفاقی ہەر ایکی طرفنک دا عینی درجہدہ صلح قیدیرغانلیغی نیگیزی اوستنہ ایمہس، ہەر ایکی طرفنک عینی صورتلہ آلمانیا طرفندان ہجومگہ معروض قالو قورقوسی اساسینہ قورولغان. فرانسانگ عمومیئلہ سوغوش ایستہمہ گہ نہ لیگندہ شہہ ایتب بولماید. اما بوتون دنیا انقلابی مرکز تشکیلاتی بولغان قوم اینتہرن ییلہن آیریلماس بر شکلدہ باغلانغان وه اونگ واسطہ سیلہ دینانک ہەر طرفندا وطنداس سوغوشلاری، قارشیلقلار چقاروغا اورو. نوب یاتقان ساویت روسیانگ سوغوش ایستہمہ گہ نینی سویلہ و سادہ لیک دہ ندہ آرتیغراق سیاسی شارلاناتلق بولور ایدی.

بز فرانسہ ساویت اتفاقینک حربی اہمیتی حقتدا سویلہب اوتورماق ایستہمہ یمز. بو نقطہ اوستندہ یلہرمہ نلہرنک فکری بربریگہ قارشی در. بعضیلاری ساویت قیزیل اوردوسینی کوب کوچلو دیب کورسہ تمہ کچی بولادیلار. باشقالاری ایسہ اونگ دواملی وه تجاوزی بر سوغوشقا یارا. ماسلیغینی سویلہ یدرلہر. آوروپالیلار اوچون معلوم بولماغان، فقط بزنگ

اوچون شہہ سز بولغان بر نقطہ بار، کہ اودا سوغوش چیققان تقدیردہ روس بولماغان اطراف اولکہ لہرنک ساویت حکومتی وه روسیاغا قارشی آلا نورغان دوشمانلق وضعیتینی در. سوک زمانلارداغی ساویت حکومتینک وضعیت وه سیاستندہ کورولمہ کدہ بولغان اوزر گہ ریشلہر، اونگ ساویتلہر اتفاقی ایشلہرندہ روس خلقینک اوستوملک رولی حقتداغی قیدلاری ہەر نرسہدہن اول اونگ ساویتلہر اتفاقی ایچندہ یاشاوجی خلقلارنک «سو-سیالیزم وطنی» نی مدافعہدہ کورسہ تہ ییلہ جه کلہری تساند گہ اینانچی، امید قالمغانلغینی کورسہ تہ در. اونکچوندر، کہ ساویت حکومتی باشقا خلقلار اوستندہ روس خلقی اوستوملیگی کبی ایسکی چارلق دوری غایہ. سینی تیریلتمہ کچی بولادر. ساویت حکومتی سوغوش چیققان تقدیردہ قیزیل اوردونگ اکثریت قاطعہ سینی تشکیل ایتکەن روس عنصرلاری ایچندہ روس ملی پارتیوتیزمی وه روسلارنک باشقالاردان اوستوملکی کبی روسلارنک روحینی اوخشا تورتورغان شعارلار چقارماقلہ اوز وضعیتینی ساقلاب قالماقچی بولادر.

فرانسہ ساویت اتفاقی ساویت حکومتی اوچون اولدوقچا فائدہ لیدر. او ایچکی تحکیمات اوچون ساویت روسیاغا فرانسوز میلیون، میلیارد لارینی آقیتماقلہ گنہ قالماسدان، ساویت روسیاغا بین الملل سیاست وه مناسباتدا کیرہ کلی بولغان «سالماق» وه قیمتنی تأمین ایتب بیرہ در. بوگا قارشی بو اتفاق آوروپادا اولدوقچا کیسکین وه فجیع بر وضعیت توغدوراجا قدر. بو معاہدہ ننگ توغوردان توغرو اوزینہ قاراتیلغان بر تہدید بولغانینی توشو. نوب بوتونلہی اساسسز بولماغان آلمانیا ننگ آلاجاغی قارشی وضعیتینی بر طرفدا قالدیریب تورغاندادا ییلجیقا کبی فرانسانگ ایک صادق دوستی سانالیب کیلگن بر مملکتدہ بو معاہدہ ننگ توغدوراجاغی آغیرقلاردان قورقوب سویلی باشلادیلار. ییلجیقا مبعوتلارندان کوب گہ قسمی 1920 نچی ییلی یاسالغان فرانسہ ییلجیقا سوغوش اتفاقینک اخلاص ایتیلگہ نلگی مسئلہ سینی قوبیدیلا.

اینگلتهره حکومتی دائره سنده بو معاهده ننگ تصدیق ایتیلوونینی توغرو تا بقانقلارینی یاشیرماسا لاردا اینگلنز افکار عامه سی اوگا قاراشدا؛ ایکیگه بولوندی. طبیعی بو حادثه ساویت روسیادا بو یوک اسلاو دولتی کورمه کچی بولغان چه خوسلو و اقیادا کوب سهوینچله قارشى آلدی. چه خوسلو و اقیادا ساویت روسیاغا دوشمان کوزی ییلن قار اوچی عنصر- لاردا یوق ایمهس. بونزدا اینگلتهره، ساویت روسیا وه قسماً فرانسانگ حبشستان سوغوشی مناسبیله آلدیقارلاری وضعیتدهن عصیله شکن ایتالیا فرانساساویت معاهده سینک تصدیق ایتیلوویگه قارشى عمومیتله آوروپا مسئله لرینگ وهرسایدان سوگرافی قویولوشینی نیگیزندهن اوز گهرتیب یوباریش تهدیدینی چیقارماقدادر. خارجدن بولغان مثلسر تضیقارلارغا رغماً ساویت روسیانی تانیماسلق یولندا اصرار ایتب کیله یاققان یوغوسلو ویا فرانساساویت معاهده سی مسئله سنده طبیعی چیتدهن گنه باقب قالدی. رومانیا دادا رأی برلگی کورونمیدر. اوزینی آوروپا صلحینگ «قهرمانی» پیرنه قویوب کورسه تمه کچی بولغان رومانیا ناظری تیتوله سکو اوز مملکتینی ساویت روسیا تیشقی سیاست نفوذ دائره سیگه سورو کله مه کچی بولادر. فرانساساویت روسیا اتفاقینگ تصدیق ایتیلدیشینی آلتیشلاو ییلن قارشى آلتغان بر مملکت بولسا اودا تور کیه در. ذاتاً تور کیه لی توغانلاریمز روس بولشه ویکلرینگ خائن بیٹی، قانلی پنجه لهرینده گی قارا له که نی کورمه یدر هم کورمه کده ایسته مه یدرلهر.

2 — بین الملل تورموشنگ ایکنچی مهم حادثه سی 27/26 فیورال کیچه سی یاپونیا داغی بر قسم عسکری ضابطلارنگ حکومتکه قارشى چیقیشی. یاپونیا دایا عسکری عنصر ییلن ایسکی سیاسیله آراسنداغی چیکیشمه بر نیچه ییلدان بهری دوام ایتب کیلهدر. یاش عسکرلهر ایسکی سیاسیلارنی یاپونیا ایمپراتوری رولینی آوروپانگ مشروطی قرالاری رولی درجه سینه توشورو اوپی ییلن عیبه یدرلهر. ایسکی یاپون عادتی بویونچا ایمپراتور حاکمیتنگ توب منبعیدر. او هر تورلو مشروطیتدهن

اوستون تورادر. ایمپراتور رولینی آوروپا مشروطی قرالاری درجه سینه توشورو اورونوشلاری عسکری دائره لهرده هیجاننا سبب بولادر. بو ملاحظه لار بارا-بارا، آینقسا آسیا قطعه سندا یاپونیا نفوذینی کوچه یو مسئله- سی قویولغاندان سوک، آچیق کوره ش شکلینی آلدی. یاش یاپون ضابط- لاری یاپون دیپلوماتلارینگ سیکین حرکتلهرندهن، بالخاصه بر قانچا آچیق کوچ اولچه شمه سی آرقالی غنا پیشیله تورغان مهم قارشیلقلاری تور- غاندا بولشه ویک روسیا کچی بر دوشمان ییلن ده یوز طرفلی دیپلوماتیک مذاکره لهر ییلن آکلاشما تجربه سی یوروتوکچی حرکتلهرندهن قطعاً ناراضیدر. حقیقتدهن تور تیش ییل اول بولشه ویکلهرنگ یراق شرقدا- غی وضعیتلهری ایمدیگندهن کوب یامان، کوب ضعیف ایدی. او زمان ساویت روسیا ملتله جمعیتنه کیرمه گن ایدی. او طرفداغی عسکری کوچلهری ده نسبتاً آز ایدی. تیمیر یول باغلانیشى دا کوچسز ایدی. ایمدی ایسه وضعیت کوب گنه اوز گهردی. ملتله جمعیتینگ اعضاسی بولوب آلتغان ساویت روسیا ایجابندا بلکده یاپونیا ییلن تارتیشیب قالغان تقدیرده یارده مده طلب ایته ییله جه کدر. آیریم یراق شرق اوردوسی توزولمشدر. هوا فلو تی کوچه یمشدر. سبیریا تیمیر یولی ایکی قاتلی ایشله نمشدر. طبیعی بولارنگ بوتونسینه رغماً ایمدی ده یاپونیا یراق شرقدا ساویت روسیادان کوب کوچلودر. فقط او 4.3 ییل اولگیسی نسبتنده ایمهس. مه نه بو یوک سیاسی شخصلهرده داخل بولغان حالدا بر قانچا انسان قوربانینه سبب بولغان 26 نچی فیورال قانلی حادثه سینه کیل چیققان تارتیشمانگ نیگیزی بوندادر.

یاپونیا دنیا مقیاسندا بو یوک بر وظیفه نی اوستینه آلتان بر مملکتدر. او بر آز زماندان یرلی آسیا لیلارنی یاتلار اسارتندهن قورتارماق کیره ک دیگن قاراشنی سویله ب کیلهدر. بو نقطه دا یاپونیا اوز قارشینسندا یالغز ساویت روسیانی گنه ایمهس، بوتون آوروپا وه آمریکا ایمپریالیزمینی کوره در. اینگلتهره ننگ سوک و قتلارداغی ساویت روسیا ییلن چیقارماقدا اولدیغی

دیپلوماتیک او بونلاری یراق شرقدا، عمومیتله آسیاداغی منفعت برلگی
اواندان چیقماقدادر.

بز اوزاقداغی یاپونیا ننگ بو کونکی آغیرلیغندان قولایچا قوتولو-
وینی وه بوتون آسیا خلقلارینگ ایک بویوک دوشمانی روسیاغا قارشى
کوره شده موفقیتینی تأمین ایتجهك، تاریخی وظیفه سینی بیسه ییله جهك
درجده کوچلو وه ساغلام بولووینی تیله یمز.

۴

*

لوقارنو بحرانی

وقتيله اینگلته ره وه ایتالیانك کفالتی ایله بر طرفدان فرانساه
به لچيقا، ایکچی طرفدان آلمانیا آراسندا دنیا سوغوشندان قالغان کیر-
کینلکنی بیرو مقصدیله لوقارنودا بر آگلشما یاسالغان ایدی. سوک
هاقلار شو معاهده بحرانا اوچراب، آوروپا تورموشندا بر کیر کینلک
توغوب قالدی.

فرانساه ساویت روسیا اتقاقی مسئله سی اورتاغا چیقار-چیقماس آلمانیا بوندای
بر اتقاقك لوقارنو معاهده سی احکامیگه قارشى بولغانلغینی وه بوندای
اتفاق یاسالغان تقدیرده لوقارنو معاهده سی بحرانی چقیب قالا جاعینی
سویله گهن ایدی. فرانسوز محافلی سوک قبول ایتلگن شکلنده لوقارنو
معاهده سیگه قارشیلق قالمالغینی آغا سوروب فرانساه ساویت معاهده سینی
قبول ایتدی. آلمانیا اوزینگ اولدن سویله ب کیلدیکی نقطه نظرینی
تأکیدله دی. اولدوقچا کیسکین مناقشه، تارتیشمالار سو گندا فرانساه پارلا-
مانی دا بو ساویت روسیا معاهده سینی تصدیقلادی. معاهده سه ناتعا کیچیر-
یلدی. ایش بو وضعیتگه کیلگهنده آلمانیا دولتی باشلوقی آدولف هیتلر،
7نچی مارت کونی آلمان پارلاماندا، حکومت نامینا بیردیگی ایضاحتندا
فرانساه ساویت معاهده سینگ آلمانیاغا قارشى یاسالغانینی، لوقارنو معاهده-
سینی بئیردیگینی وه بوندای بر وضعیت قارشیشندا آلمانیا ننگ قاراب

اولتورمه سدن اوز چینگره لهری ایچنده امنیتینی تأمین چاره سینی کورو
مقصدیله لوقارنو موجبنجه عسکر وه استحکام سز توتولاجاغینی وعد
ایتدیکی راین حوالیسینه عسکری کوچلهرینی کیرتیه باشلادینی قرارینی
یلدیردی. حکومتینگ بو قرارندا یامان نیتی بولماغانینی دنیاغا کورسه تو
اوچون صلحی ساقلاو حقددا بر مهموراندومینی دا بر گه اعلان ایتدی. بو
مهموراندوم بویونچا آلمان حکومتینگ فرانساه، به لچيقا حتی هوللاندا
داخل بولغانی حالدا بوتون راین بوی قوشولاری ییلن 25 ییلق
دوستلق وه هجوم ایتمه سلک معاهده سی یاساوا حاضر بولغانینی، بو
معاهده گه کفالت اوچون اینگلته ره ایله ایتالیانی چاقیرغانلغینی سویله دی.
آلمانیا حکومتینگ شرق طرفدان اوزی ییلن همحدود بولغان بوتون
مملکتلهر ییلن حتی اوزونچا زماندانبه ری آرالارندا ساووقلق بولوب
کیلگن لیتوانیا ییلن ده هجوم ایتمه سلک معاهده سی یاساوا حاضر ایکه
لگینی آچیق سویله دی. آلمانیا ننگ قایتادان ملتله جمعیتنه کیر و گه ده
حاضر بولغانلغی سویله ندی. آدولف هیتلر دوستلق قیلماق ایسته مه دیگی
بر دولتنک ساویت روسیا ایکه نلگینی ده آپ-آچیق سویله دی. هیتلر بو
سوزلهرینی سویله رکه ن آلمان عسکرلهری راین کوپروگی باشندا تور-
ماقدا ایدی. بو حادثه آیتقسا فرانساه حکومتی دائره سنده کوب تینچسزلق
اویغانندی. فرانسز حکومتی بوندای شرائط آستندا هیتلر مهموراندومینی
تیکشیریب ده اوتورما یا جاعینی آکلانندی. او لوقارنو معاهده سینی امضالا-
غان دولتلهرنگ توپلاتیسینی چاقیردی. درحال ملتله جمعیتی قارشندا
اعتراض ایتدی وه ملتله شوراسی توپلاتیسینی چاقیرندی. به لچيقا حکو-
متی ده عینی حرکتی تعقیب ایتدی. پاریسده باشلانغان لوقارنو دولتلهری
مذاکره لهری لوندونغا کوچورولدی. حالا او بیرده دوام ایتمه کده:
تیجھه سی حقددا ایمدیلک بر نهرسه سویله نه مه س.

بزنگ تیله گیمز آوروپا مدنیتینگ ایکی بویوک تره گی سانالا-
تورغان آلمانیا ایله فرانسانگ بر آگلشما یولی تاپیب، تینچلق وه
دوستلق ایچنده یاشاماقلاریدر.

ط.

یورتچی، ملتچی یاش فکر لیک توغانلارغا دعا

یورتدان جدا، باغری یانغان یاشلارم.
ملت اوچون، یورت اوچون فدا بولغان یاشلارم.
سورگونلەرگه اوچراغان، آتولارغا توتولغان،
ملت دئیپ قاوورولغان مهربانم یاشلارم.
تيله گيگز استقلال، مفكوره گز یورتچیلیق،
املگز پیشنده جفا چيککن یاشلارم.

هه يتلرده اوینامای، یورتچیلیقنى تاشلامای،
قورتاروغا جان آتیب، غریب بولغان یاشلارم.
یولگزدا چارچامای، تاغ وتاش ديب توختامای،
جانگزنك باریچا، تینمای یورگن یاشلارم.
کوکسیگز ایمان تولا، آلتگز نوری ییلن
کوزله ریگز یالترايدر ملتگ روحی ییلن.
یاشلق دیگن عنوانگز، جوهرلهری وجودگز،
یلدیزلارغا اوخشايدر، تورموشیگز یاشلارم.
باشیمزنگ تاجیسز، کوزیمزنگ نوریسز،
یولیمزنگ رهبری، جان و جیگهر یاشلارم.
حقیقتاً مهاجر، دین، یورت اوچون مجاهد،
یورتلاریغا عاشقلار، فداکارم یاشلارم.
ایسهن بولگ یاشلارم، امان بولگ یاشلارم،
عهدیگزده توروقلو، بار بولگز یاشلارم.

رضا. مدینه منوره، 27 ذی القعدة، 1354 هـ.

*

حجازدا ساویت، وکیلی

مجموعه مزنگ اوتکن ساندا ساویت حکومتینگ حجازداغی وکیلی
«خدا سز لار باشلوغی» نذیر توره قولف اورنينا حکیموف دیگن بریسینک

ییلگیله ندیگینی یازمشدیق.

رومادا چیقاتورغان «Oriente Moderno» آنلی ایتالیان مجمو-
عه سینگ فیورال ساندا، مصر وه فلسطین غازیتالارندان آلینب باسیلغان
معلوماته کوره، حکیموفنگ تولوق اسمی عبدالکریم خان حکیموف
القازانی در. طبعی بو «القازانی» دا بولشه ویزم «خدا سز لق قازانیدا»
قایناب، پیشیب چیققان بر مخلوقدر.

نذیر توره قولف «خدا سز لار باشلوغی» ایدی. بو حکیموف القازانی
ایسه خدانی تانیما تورتورغانلاردان بریدر. ساویت وکیللهری آراسنداغی
ایسکیلیک وه یه کیلیک فرقی مه نه شونداغنا عبارتدر. بونی حجاز وه
عموماً عرب اولکه لهرنده کی تورکستانلیلار ییلمه لی وه ایسله رنده ساقلار-
مالیدر لار.

*

جده مدینه آراسندا هوا یولی

ینه شو یوقاریدا ذکر ایتلگن ایتالیان مجموعه سی «Oriente Moderno»
نگ مصر غازیتاسی «الاهرام» نك 14. 1. 36 تاریخلی نسخه سندان آلیب
باسدیغی بر خبرگه کوره، جده ایله مدینه آراسندا هوا یولی آچیلمشدر.
اسلام تاریخنده ایلك تاپقیر اولاراق بو ییل جده دن بر نیچه غروب
حاجیلر مدینه گه هوا یوليله اوچوب کیلگه نلر. دیمه ك عصری ته خنیک
اسلام حجلغینادا خدمت ایته باشلاغان!

*

آفغانستان حکومتینگ بر قراری

29. 2. 36 ده کابلدهن بهرلین گه بیریلگن بر تلغراف خبرینه کوره
آفغانستان حکومتی بوندان سوک آفغان طلبه لهرینگ آوروپادا ایمه س،
یابونیا دا او قولاری حقتدا قرار چیقارمشدر. (1. 3. 1936 «DAZ».)

1936نجی ییل اوچون پاختا پلانی

شو ییل 28نجی فیورالده ساویت حکومتینک بیرگن قراری بویونچا بوتون ساویتلر اتفانده آیریم خوجالق وه قولخوزچیلار طرفندان 1936 ییلی توپلانیب حکومتگه تاپشریلاجاق خام پاختا مقداری بر میلیون آلتی یوز اوئوز بر میگ ایککی یوز سکسان (1 631 280) توننا اولاراق بیلگیله نگین. بو حسابدهن تورکستان حصه سیغا توشکهن پاختا توبه نده گیچه تقسیم ایتلگهن:

1) اوزبیکستان	—	920 230	توننا،	بونگ	18 080	توناسی	مصر	پاختاسی؛
2) تورکمنستان	—	154 580	»	»	13 440	»	»	»
3) تاجیکستان	—	77 850	»	»	12 550	»	»	»
4) قرغزستان	—	50 100	»	»				
5) قازاقایاغستان	—	37 340	»	»				
6) قازاغستان	—	64 420	»	»				

جمعی — 1 204 520 توننا، بونگ 44 070 توناسی مصر پاختاسی.

«ایزوه ستیا» وه «پراودا» غازیتا لارینگ 29نجی فیورال سانلاریدان کوچوروب آلدیغمز بو رقم لاردان ساویت حکومتینگ پاختا سیاستی وه ساویت روسیانک توقوماچیلق صناعتنده تورکستانک نه قادار مهم اورون توندیغی آپ-آچیق کورونمه کده در. مثلا: یالغز اوزبیکستان بوتون ساویت لهر اتفایغا توشکهن پاختا مقدارینگ یاریمیسندان 209 180 توننا آرتیق پاختا بیرره ایکه نده، بوتون تورکستان بونینغا آرتیلغان پاختا ساویت روسیا توقوماچیلق صناعتی احتیاجینگ اوچده ایکسی (3/2) ندهن 117000 توننا آرتیق ایکهن.

بو قیسقاغنا معلومات یوقاریدا باسیلغان «نفرت تامغاسی» باشلوقلی مقاله نی تولوقلاشتریب اونگ کوچینی آرتیرادر.

تورکستان احوالیدان

بوندان بر نیچه آی ایلگه ری، رمضان سو گلاریدا، بر یورتداشمز کابل گه کیلمشدر. یاقینداغینا یورتدان آیریلیب چیقان شو تاشکندلیک. بیش یاغچلق توغانیمزنگ تورکستانگ ایچکی وضعیتی حقندا بیردیگی معلوماتک بر قسمینی توبه نده اوزیچه باسماقدامز:

«جلال آبادنگ اوست طرفلاری ایله کوك یاگناقادا باسماچیلق حرکتی دوام ایتمه کده در. باسماچیلار تاغ آرا لاریدا بولغانلاریدان ساویت عسکرلری اولارغا یاقینلاشا آلمایدرلار. اولار پیت تاپقاندا ساویت عسکرلری اوستیگه هجوم ایتب، بر قانچا غنیمتلر آلیب، تاغین اوز بیرلریگه قایتب چقیب کیتهدرلهر.

باسماچیلار اوستیگه اُک کینگی یوباریلغان ساویت عسکرلرینگ قوماندانی تاشکندنگ بیش یاغچیلان حیدروف دیگهن بریسی ایدی. بو قوماندان 500 عسکریدهن یارمیسینی توراققا تاپشیریب، اوزی قور-تولا آلدی...

تاشکند وه شونگ کبی مرکزی شهرلرده گورونچ، بوغدای، ایت (گوشت) سعی وه غیرت آرقاسیدا تاپلسادا بو نهرسه لرنی کهرکی کبی چیگهره شهرلهریده تابو آغیرا قدر.

کهته شهرلرده دولت مغازه لهریده کی نرخ توبه نده گیچه در:

بر قاداق آق ایکمهک — 90 تین. بر قاداق اورتا آق ایکمهک — 70 تین، بر قاداق قارا ایکمهک — 45 تین، بر قاداق ایت (گوشت) — 7-6 سوم، بر قاداق قویروق یاغی — 10 سوم، بر قاداق ساریغ یاغ — 12 سوم، بر قاداق زیغیر یاغ — 14 سوم، بوغدای نگ پوتی — 22 سوم، اون نگ پوتی — 26 سوم، پیر مایی (کیراسین) نگ لتری — 3 سوم، قندنگ بر کیلوسی — 5 سوم 40 تین، چیت نگ میتری — 5 سوم 55 تین، عادی به خمه نگ میتری — 14 سوم.

کینگی وقتلاردا تورکستانغا روسیادان جوده کوب مهاجرلهر کیله

ياتر. يه گي كيلگن مهاجر روس موژيكله ريني توركستانگ تاجيكيستان
وه تور كمه نستان قسملارينا اورناشترما قدا لار.

حاضر بولشه ويكله بر كشيدهن شبه له نسه له ر تيز اونگ اوييني
تينيتمايدير لار؛ اولچه او ادامغا بوقار يراق بر اورون بيريپ، معين بر
مدتدهن كيين اوني عيله ب، سواگرا سولوفكي وه يا باشقا تامانغا سور-
گون قيلادي لار. سوگغو چاغلار يورتمزدا تيله نچيلك، اوغورلق، باسقين-
چيلق كبي حر كتله كوچه ب كيتدي.

تيمير يول ايشله ريدده ايندي توركستان ليلار كو بره ك كورونه باشلا دي لار...»
كابل، 15. 2. 36

ايكمه ك قيمتله ري — «قيزيل اوزيكيستان» نك 6. 2. 36 تاريخلي ساتدان:
«شو كونله رده 75 پروسه تلي اوندان بولغان چوره ك گه طلب كو-
به يدي. بو اوندان قيلغان چوره كنگ بر كيلوسي 3 سوم؛ 30 پروسه تلي
اوندان بولغان چوره ك 4 سوم 50 تين دهن ساتلادي.

اوزيكيستاندا 87 پروسه تلي قارا بوغداي اوندان بولغان ناتنگ
بر كيلوسي 70 تين. 65 پروسه تلي اوندان بولغان نان 80 تين گه
توشورولدي.»

مسجدله رنك عاقبتى — «قيزيل اوزيكيستان» نك 15. 1. 36 تاريخلي
ساتندا باسيلغان بر خبرده، نور آتاداغى مسجدنگ قيزيل چاپخانه وه زمين
قيشلاقداغى مسجدنگ قلوب قىلينيشى، شاه مردان داغى مسجدنگ بالالار
ساناتورياسى اوچون بيريلىشى، كه تته قورغان داغى مسجدنگ ياپيلىشى
وه چه له قودوق رايونى صوفى قيشلاقداغى بازار مسجدى اورنيغا قلوب
سالينىشى حقيدا قرار چيقاريلغانلغى بيلديريله در.

2000 يىللىق بنا — 1934 نچى يىلى بوخاراداغى مغاني عطاري مسجدى
نگ جنوب تامانداغى ديوار آستيدان اوپما گوللو كه ريچله ر (غيشتلهر)
تاييلغان ايدي. كيينگى وقتلاردا اوتكه زيلگن تيكشيريشلهر وه قازيشلاردا

ايسه كه ريچ ستونله ر وه يازيلى كه ريچله ر تاييلمشدر. بو ماته ريالارنى
آرخه ئولوغ شيشكين ايشله شكه وه اورگه نيشگه كيريشمشدر.

مغاني عطاري دخمه سى بير يوزيدهن 5 ميتر توبه ن ايكه ن. آرخه-
ئولوغ شيشكين نك سوزله رينه كوره، مسجد سالغاندان به ري اونگ
اطرافداغى آباد يرله رنك قاتلامى 14 ميتر قايىلا شيب، نتيجده مسجد
دخمه سى توبه نله شيب كيتكه ن. ينه شو آرخه ئولوغ مسجدنگ ايچيدهن
3,5 ميتردهن كو بره ك چوقورلقدا ينه باشقا بر بنانگ قايغيني تاپقان.
يانغين وقتيدا كويوب كيتكه نلگى تخمين ايتلگن بو بنانگ بوندان
2000 يىل ايلگه ري قورولدينى سويله نمه كده در.

اوندان هم چوقورلقدا، ينه بر بنانگ قايقلارى، اونگ آستيدان
ايديشلهر، سويه كله ر، كوللهر وه 65 ساتيميتر قايىلغندا نوقول قوم
قاتلامى تاييلغان.

بو قازيشلار نتيجه سنده تاييلغان ماته ريالار 10 نچى عصر تاريخچيسى
نار شاهى نك يازغانلارنى تصديقلار ايمش. نار شاهى بوخارانگ شو
بيرنده اوتپرستله رنك عبادتخانه سى بارلغيني وه 8 نچى عصردا، عربلار
بوخاراني باسيب آلغان چاغدا، مذكور عبادتخانه نك ويران قيلغانلغيني
يازغان ايكه ن. («قيزيل اوزيكيستان» 12. 2. 36)

«آيم» اورنيما «ته لمان»

مجموعه مزنگ 75 نچى ساتداغى «روسلاشترما سياستى دوام ايتهدر»
باشقلى بالتا باي مقاله سيده سويله نديگى كبي ساويت حكومتى «خوجند» نى
«له نين آباد»؛ «اوليا-آنا» نى «ميرزويان» ديب آتاش حقندا قرار چيقار-
مشدر.

«قيزيل اوزيكيستان» نك 12. 12. 35 تاريخلي ساتندا ايسه ايميد
گه چه خدايار خانگ آيمچاخان ديگن قيزينگ نامى ايله آتاليب
كيلگن «آيم» رايونينگ بوندان سوگ «ته لمان» ديب آتاليشى حقندا
قرار چيقاريلغانلغى خبر بيريله در.

تلمان آلمان قوم، نوپستلہری باشلغی بولوب، موسقوا فائدهسی اوچون بوتون آلمانیانی قانغا بویاما قچی بولغان وه شوسبیدهن آلمان ملتچیلہ ری نظرندا موسقوا آگہتی اولاراق تایلغان برکشیدر. شو تلمان حاضر ہیتلہرچیلہ رنگ «Konzentrationslager» آنالغان سیاسی مجرملہر یوواسیدا ساقلانادر. تورکستاندا بو یاراماس آلماننگ اسمیگہ آنالاورغان برکوب مکتب، کوچہ وه قولخوزلار بار. حتی تاشکندہ کی بو یوک بر یارقنی دا «تلمان پارقی» دیب آنایدرلار. بولارنگ باریسی دا، موسقوا نظرندا، تلمان نی «ایسلہ وه سایغیلو» اوچون یتشمہ گہنگہ اوخشايدر. اونگ چون در، کہ «آیم» رایونینی دا شو یاراماسنگ اسمیگہ آتاب، «تلمان» دیب سویلہ نیشی حقیدا قرار چیقاریلمشدر.

سوادسز قومونیمستر: «پراودا ووستوکا» غازی تاسینگ (36. 2. 5) یازدیغینا کورہ، اوزیکستاننگ «کیروف» دیگہن رایوندا فرقه وثیقہ لاری تیکشیریلگہندہ او دائرہ کی 152 فرقه اعضا وه نامزدینگ 50 سی یعنی 33% ی بوتولہی سوادسز، 35 ی، یعنی 21% ینگ چہلہ سوادلی بولغانلیغی آگلاشیلغان. رایون مرکزندہ آچیلغان سواد مکتبندہ 26 کشی او قوتولما قدا ایمش.

میتان رایوندا 50 فرقلی بوتولہی سوادسز بولوب، فرقه قومیتہ سی دا بونلارنگ سواد چیقارو مکتبلہرندہ او قوتولماغانلقلارینی سویلہ یدر. نامانگان رایوندا خان آباد قیشلاق شوراسی دائرہ سندہ کی 17 فرقلینگ 6 سی، یعنی 33% دہن آریغینگ بوتولہی سوادسز بولغانلیغی وه اونلارنگ ہیچ بر پیردہ او قوتولماغانلیغی آگلاشیلغان.

کتاب رایوندا، پاختا آباد قیشلاق خوجالینغی دائرہ سندہ کی فیض الله خواجہ اسمندہ کی قولخوزنگ 6 فرقلی اعضاسندان 5 ی بوتولہی سواد سز ایکہن. بو قولخوز باشلوقلاری آچقا وه باشقا نرسہ آغاندا امضا پیرندہ بارماقلارینی باسارلار ایکہن.

قیزیغی شوندا، کہ بو کشیلہر یه کی فرقه وثیقہ لارینی آلماشرو

مراسمنده عینی قارالقلارندا کیلمش وه یه گیدہن تورکستان قیشلاقلا رندا له نین ملی سیاستینی کوزہ توجیلہر بولوب یلگیلہن کیتمشلہر در. قیزیل روس ایمپریالیزمی احتیاجی «سوادسز کشی سیاست تیشندا» در! دیگہن له نین شعارینی دا اونوتدوروب یوباردی...

بو یوک بر «اصلاحات»

بر آز وقتدان پیرلی موسقوا ساویت غازی تالارینگ «قازاغستان» نی «قازاغستان» (Казахстан) وه «قازاق» نی «قازاخ» (Казах) شکلندہ یازا باشلاغانینی کوروب، بز اونی «تصحیح خطالاریندان» چیقان دیب اویلاغان ایدیک. باقساق، بز یاگیلغانمز. «قازاغستانسکایا پراودا» غازی تالارینگ 6 نچی فیورال ساندا باسیلیب چیقان قازاغستان مرکز اجرا قو مپتہسی وه قازاغستان حکومتی قراریندا «قازاق» وه «قازاغستان» سوز لہرینی قازاقلارنگ اوز آیتدیقلاریغا («تلفظیغا») توغرو کیتیش اوچون روسچا «Казах» وه «Казахстан» دیب «(ق) اورنیغا» (خ) حرفیلہ یازیلیشی امر ایتلگہن.

بو «احمق» قرارنگ آستیدا اوچ چہلہ سوادلی احمقنگ امضالاری قویولغان: قازاغستان مرکز اجرا قومیتہسی رئیس اورونباساری علی جانگہلدین (چوقونغاندان سوک اسمنی ایوان آلہ کساندروویچ ستہ پنوف)، قازاغستان حکومتی باشلوقی «نہرت نامغالی» عیسی اوغلی اوراز ھم اجرا قومیتہسی کاتبلہرندہن جمعه پای اوغلی دیگہن بریسی.

«قازاق» سوزینگ «قازاخ» بولماغانی بر طرفدا تورسون، بو سوزنگ «جمع» نی روس گرامہری قاعدہ سیلہ تصریف ایتسہ گز، اونگ روسچادا «قازاخ» بولالماقتورغانی روسچا اورتا تحصیل بار ھەر کشیگہدہ آپ-آچق معلومدر.

تورکستان دالالاریندا «احمقنی احمق دیسہک، ماقتانیب بورکونی آسمانغا آتادی» دیدرلہر. مہنہ بولشہویک احمق «انقلابچیلاری» دا «انقلابچیلینغی» کورسہ تمہک اوچون ماقتانیب «قازاق» نی «قازاخ» دیب

«معرفت» كورسەتمە كەلەر.

مەھم بىر ايجاد — عشق آباددە ساغلىقنى ساقلاش ايشلەرنە چالاشوچى پروفەسسور شىركەت (مەھمىد اوغلى) حەسن تەنەس اعضاءلارنىڭ آينىقىسا آق جىگەر (اوپكە) لەرنىڭ ساغلىقنى تەكشۈرۈۈپ اۈچۈن مەھم بىر آپارات اويلاپ چىقارمىشدر. پولپنوئوموگراف (Polypneumograph) آتالغان بۇ آپاراتى حەقىدا پروفەسسور حەسن عشق آباد، قزىل شەر، باكو ۋە موسقوا شەرلەرنە كى دوقتورلار توپلايىشندا ايضاحات بىرەپ، اولارغا اوزىنىڭ اويلاپ چىقارغان آپاراتىنى دا كورگەزىپ كۈپ آقىشلاشمىشدر.

1924 نچى يىلى باكو دارالفوننى طب فاكولتەسىنى بىرەپ، 1933 نچى يىلغاچا باكو دا چالاشقان پروفەسسور حەسن اۈچ يىلدا نەرى عشق آباد ساغلىقنى ساقلاش ايشلەرىدە چالاشدر. («شورالار تور كە.» 28. 1. 36).

ملى اوپەرانى يۈكسەلتۈ يولندا

1935 نچى يىلى فېورال آيندا موسقوا دولت قونسەرۋاتورياسى ياتندا اوزىنىڭ اوپەرا ستودىياسى آچىلغان ايدى. ملى اوپەرانى يۈكسەلتۈ اۈچۈن قادرولار حاضرلاۈچى بۇ ستودىيانىڭ مەدىرى قارى يعقوبنىڭ بىرگەن مەلۇماتىنا كورە، ستودىادا 19 اوزىنىڭ اوقىدر. بولارنىڭ 6سى عيال، 13ى ايركەك بولوب، 14ى آشولاجىلىق، 2سى قونسەر تەچلىك ۋە بىر رەژىسورلققا حاضرلانادر. بۇ تور كىستانلىلاردان ايكىسى دە قونسەر-ۋاتوريانىڭ بىستە كارلق بولومىدە اوقىدر.

مەذكور ستودىيا اۈچۈن بۇ يىل ىنە اۈقۈچىلار آينماقچى بولوب، تاشكەندە مەسابقە اۈتكەزىلگەن. سمرقند، بوخارا، اندىجان، خوقند، فەرغانە ۋە باشقا شەرلەردەن 70 قادار آشولاجى قاتناشغان بۇ مەسابقەدا تەنور ۋە سوربان تاوشىلار كۈپ بولوب، باس ۋە بارىتون آواز لارغا اىگە بولغانلار يوقمىش. مەسابقەنى اۇدارە ايتۈچىلەر بۇ حالتى اوزىنىڭ آشولا-لارنىڭ خەسۋىتىگە باغلاماقدالار.

تاۋش مەسابقەسىغا قاتناشغانلار آراسىدا خاتون-قىز لارداندا بارمىش.

بۇ مەسابقەغا قاتناشۈچىلاردان تاشكەند ايله موسقواداغى ستودىياغا 20 دەن آشولاجى سايلانپ آينماقچى خەبەر بىر يىلمە كەلەر.

(«قىزىل اوزىنىڭ» 8. 2. 36).

هاجى عبدالعزىز عبدالرسول

9 نچى غىنوار كىچەسى سمرقنددە تور كىستاننىڭ آتاقلى خلق آشۇ-لاجىسى حاجى عبدالعزىز عبدالرسول 82 ياشندا وفات ايتمىشدر. عمرىنىڭ 62 يىلىنى آشولاجىلىق بىلەن اۈتكەزگەن حاجى عبدالعزىز عبدالرسول اسمىنى تور كىستاندا ھەر كىم ايشىتكەندەر. مرحومنىڭ ياشى اولغاىپ قالغان بولسادا، اونىڭ تاۋشى تىكلەۈچىلەرى قولاغندا جاذبەسىنى يوقاتماغان ايدى. اولومىدەن قىسقاغىنا زمان ايلگەرى، بولتور اۈقتۈر آيندا، حاجى عبدالعزىز دە اوز تاۋشىنى، ياش آشولاجىلار قاتارىدا، پلاقارغا اۈتكەزگەن ايدى.

اوزىنىڭ نوقول فطرى قابىلىتى آرتاندا خلق آراسىدا نام ۋە رەبىت قازانغان بۇ اولوغ زىنەتكار تور كىستان اۈچۈن قىمەتلى زىنەت قادرولا-رى دا پىشدىرمىشدر: قارى يعقوب، قارى سراجى، قابل اسرافىل، اعظم كمال، نىبى حەسن، حامد اوغلى، ملا قند ۋە شولارغا اۈخشاش زىنەت ساحەسىدا چالاشماقدالار بولغان ياش زىنەتكارلار مرحومنىڭ شا كەردلەرىدەر.

18. 12. 35 دە آغرىپ، ياتاقدا قالو مەجبۇرىتى سىزگەن حاجى عبدالعزىز، مەذكور تارىخكەچە خلق آراسىدا ھەر طرفلاما چالاشمىش، خەلقنىڭ سۈادىزلىقنى بىرۈ اۈچۈن مەلەمك دە قىلمىش، موسقى توگە-رەكلەرى قورۇپ، ياشلارنىڭ موسقى رۈحىنى تەرىپلەمىش، جلالەش تەرمىش، عمرىنىڭ سۈك چاغىنا قادار خلق آراسىدا چالاشىپ، اوزىنىڭ يۈكسەك خەلىتى، سۈيۈملى تەبىئىتى ايله خلق طرفندان كۈپ سۈيۈلمىش بىر شەخسىت ايدى. اونىڭ اولومى خەبرى تور كىستاننىڭ ھەر تاماندا

چوقور قايغى اويغاتمىشدر.

مرحومك جسدی باشدا توركستانلى طلبه‌لەر، دهقانلار وه ايشچى-لهردهن نوبتله ايكي كون آراسى اوزولماسدان فخرى قاراوول تورمش وه اونگ جنازه‌سى بويوك خلق كتله‌سينگ قاتناشماعى ايله باستريلمىشدر.

بىرى يوشاق بولسونه

1930نجى يىلدان بىرى آفغانستاننگ خان آباد شهريده ياشاچى وه سوگنو يىللار رسمى مكتهده معلمك قىلوچى نامانگانلق اكمل، مها-جرتده اوچرادىنى سيل كه‌سليدهن توزه‌له آلماي، شو يىل 13نجى غينوار، دوشنبه كوني وفات ايتمىشدر. هنوز 25 ياشى تولماغان وه كوپ چاليشقان معلم اكملنگ وقتمسز اولومى، مرحومنى تانوجى توركستان-يىلارنى كوپ قايغىرتمىشدر. تاگرى رحمت ايله گه‌ي.

باشقارمادان: 1 — مكه‌ده ياشاچى محمد خان مختار خاننگ آبوننه بدلى اولاراق يوللادىنى بيش روييه (27 فرانسز فراتقى) ابريشدى. مجموعه ههر آى منتظماً يوللانماقدا.

2 — قالىفورنيادا، سته‌فرد دارالفنونده، پروفه‌سور فيشه‌ر افنديگه: 21. 1. 36 تاريخلى مكنوبگرده كى تيله گگزگه سيوينچله رعايه قىلىنب، اسمگزگه شو آينگ 9نده، مجموعه‌مزننگ باشلانغىچ سانلارى ايله ديگر نشرىاتمزداندا بره‌ر عدد يوللاندى.

3 — پشاوردان حبيب‌الرحمن افدى طرفندان وه كابلدهن تورك اوغلى تامانندان كونده‌ريلگه‌ن يازولار ابريشدى.

4 — ستالين ايله آمريقالى غازيتا محررى روى هووارد آراسندا بولوب اونكهن ملاقات حقندا يازيلغان مقاله كيله جه‌ك سانغا قالدېرىلدى.

5 — بعضى اوچوچىلار يىمزدان سوگ كونه‌ر آلدېغمز خطلارندا، مجموعه‌مزنك 74نجى سانينى آلمادىقلارنى وه بعضىلارنى دا مذكور ساننگ وقتندان آنچاغينا كيچيكيب ايريشديگىنى او كونه‌رك يازماقدا لار. بعضى

اوچوچىلار يىمزدان سوگ چاغلاز آچقا يوللاو خصوصنده پوسته‌خانه وه باقلا-لار طرفندان قىنلىق كورسه‌تيلمه كده بولغانىنى قيد ايتهره‌ك مجموعه‌نگ بارماغانلغىنى وه يا كيچيكىريب بوللاشنى بو كىبى نهرسه‌لر ايله باغلا-غانلار. بز مهاجرت تورموشينگ آغىرلغىنى، تريكچىلكنگ آينقسا بزنگ مهاجرلر اوچون قىنلغىنى، برده مملكتلر آراسنداغى آچقا معاملاتينك تورلو صفحه‌لهرىنى كوزده توتوب، نشرىاتمزننى تعقيب ايتب تورونى آبو-نه‌گه باغلاماي، مهاجرلهرىمزاگه ههر آى منتظماً مجموعه‌مزننى وقتندا يوللاب توروبمىز. بو جهتنى وقتيله نشرىاتمىزدا («ياش توركستان»نگ 65نجى ساندا، قاپاقنگ 2نجى بيتنده) سويله‌گه‌ن بولساق دا، سوگنو كونه‌ر باشقارما مازغا كيلگه‌ن بعضى خطلارنگ مفهومي بزنى ينه بر تاپقىر بو نقطه‌دا توختاب اوتوگه مجبور ايتدى. مجموعه‌مزننگ بعضى سانلارى بعضى شرق اولكه‌لهرنده كى بعضى آدره‌سلرگه بارماي قالغان بولسا وه يا سوگ زمانلار كيچيكيب بارماقدا ايسه بونگ بوتون سيبله‌رى او طرفنگ پوسته تريباتينا عائددر. بز اوز تجربه‌مىز ايله آلمانيا پوسته‌خانه‌لهرىنگ بو جهته‌دن كوپ اينانچلى ايكه‌نلگىنى ده قطعيتله سويلي آلامىز.

ههر قانداى سبيدهن مجموعه‌مزنك بعضى سانلارى يولدا يوقاليب كيتسه، لطفاً بزگه وقتندا يازىليب يىلدېرىلسه، درحال قاتنادان يوللارمىز.

بهرلېن ده: محررلهرىمزدان دوكتور طاهر شاكر بيك، بو كوني آلمانىك معروف دراماتورغلارندان شاعر هانس شوارتسنگ تيله گى وه تشبى ايله 19نجى فيورالدا، بهرلېن دارالفنونى ياتىداغى «موللر-وان-دهن-بروق-آرخيف» سالوندا، آلمان تيلنده «توركستان ادبىاتى تاريخينه عمومى بر قاراش» موضوعندا مهم بر قونفرانس بېرمىشدى. تورلو نشرىات دائره‌لهرنده ايشله‌وچى آلمان ياشلارندان، بهرلېن دارالفنونده اوچوچى آوروپالى، آسيالى وه آفريقالى طلبه‌لهردهن قاتناشغان بو قونفرانس حقندا ريفقمز «ياگا مىلى يول»نگ شو آينى 97نجى ساندا تفصيلات بېرىلمىشدر.

بهرلېن ده كى او قراينا مهاجرلهرى او بوشماسينك تشبى ايله شو آينك 17سنده بر قونفرانس كيچه‌سى ياسالماقچىدير. دوكتور طاهر بيك شو كيچه‌ده «توركستان كولتور تاريخينه يالى بر باقىش» موضوعندا آلمانچا بر قونفرانس بېره‌جه كدر. شو قونفرانس اوچون او قراينا وه تور-كستان مسئله‌لهريله قزىقوجى دائره‌لرگه چاپقىرقلار يوللاندىغىنى اوكره‌ندىك.

باش تورکستان

تورکستانک ملی قورنولوشی اورهونه کوره شوخی آبلو، مجموعہ

باش محرری: چوقای اوغلی مصطفی

1929نجی بیلنک ده قابر- | | آبریل (نيسان) 1936 (1355 هجری) | | 77 ساره

ندهن چیقا باشلاغان

بو ساندا:

- 1 — «لوقارنو بحرانی» — ملی حق وه ملی حیثیت مسئله سیدر باش مقاله
- 2 — یاپونیاغا قارشی آمریکا وه ساویت حکومتی پلانی، میچ
- 3 — 1917نجی بیل خاطرہ پارچالاری (II) مصطفی
- 4 — تورکستاندا «تیل سیاستی» ایسهن تورسون
- 5 — تورکستانلی ایشچیلر تورموشندان اوقتای
- 6 — خستہلق نیگزیده در تیمور اوغلی
- 7 — اسلام دینیگه قارشی بولشه ویکلر حرکتی عبدالوهاب
- 8 — تورکستان یاشلارینا (تیزمه) ت. یولچی
- 9 — «سوغوش رقملاری» «Vu» دهن
- 10 — باشقارمازغا کیلگن مکتوب
- 11 — دهلی «تورکستان مهاجرلری برلگی» مرکزینگ بر مراجعتی
- 12 — تورکستان خبرلری: بوخارادا یاشیرین مکتب؛ شو بیل سالیناجاق مکتب بنالاری؛ مال قیرغینی؛ اورال-اپلهک تیمیر یولی.
- 13 — عیاض اسحاقی بیک آوروپاغا قایتدی

Yach Turkestan

Mars 1936

(Le jeune Turkestan)

No. 76

Revue mensuelle

Organe de défense nationale du Turkestan

Rédacteur en Chef: **Moustapha Tchokai-Oghly**

یولیمزغا توغرو کیلگن بوتون یازولار اوچون مجموعہ مزنگ بیتلری
آچقدر. باسیلماغان یازولار قایتاریلماس.

آبونه شرطلری:

بیلگنی 100 فرانسیز فرانقی، آلتی آیلگنی 60 فرانق، اوج آیلگنی 30 فرانق.

»»»»»

سیویونچلی کورونوش. سعیده خانمنک بهرلین دارالفنونینی بیترگه نلگی
خبری آفغانستاندا یاشاوجی تورکستان مهاجرلری آراسنادا بو یوک
سیویونچلر او یغانتمشدر. اولار سعیده خانمنی چین کو گولدهن قوتلاب،
زخمیتینگ نمره سینی تیزلکده اوز تورکستانیمزدا صرف قیلماغینی یوره ک
دهن تیلہ، صمیمی تمیله رده بولونما قدا لار. بر تورکستان قیزینگ غربی
آوروپادا بیلیم یولوندا قازاندیغی یوتوغینگ دینانگ اوزاق بورچه کلهریگه
یایلغان مهاجرلریمز آراسنادا بو قدار سیویونچلر او یغانتیشی، هبر نهر-
سدهن زیاده، تورکستانیلار ذهنده خاتون-قیز معارفی توشونچه سینگ
چوقور اورناشغانلغینی کورسه تدر، که بو حال طبیعی بارچامز اوچون ده
سیویونر لکدر.

مجموعہ مزغا تیشلی هدر تورلو یوللانمالار اوچون آدره س:

Moustapha Tchokai-Oghly

7, Square de la Fontaine

Nogent s. Marne (Seine)

France

بوخارا دا ياشيرين مکتب — بوخارادا چىقارتورغان «بوخارا پرو- له تارى» نام تورکچه-تاجىکچه غازيتانگ 36. 2. 16. تاريخلى 27 نچى سائندا، تورکچه بولومنده باسيلغان اوزونچا بر يازودا بوخارانگ کاسه- گران گذرنده کى 5915 نچى رقملى اويدا گيزلى بر مکتبنگ دوام ايتمه کده بولغانلى معلوم بولمشدر. بو ياشيرين مکتبده ساويت مکتبله ريگه سوکڭ درجه دوشمان نظريله قارايتورغان کيشيله رنگ قيز-اوغوللارى او قو- تولوب ايگهن. غازيتادا ياشيرين مکتبنگ معلمى ايله قيز-اوغول شاکردله- ندهن بر قسمينگ اسمله رى ده ذکر ايتلمشدر. يازيلديغنا کوره، کاسه- گران گذرى قوميته باشلوعى وه اعضالارى بو ياشيرين مکتبنگ بار- لغندان کوبدهن خبردار بولسالاردا، ييلمه سلگه آليب، کوزله- رينى يوموب کيلگه نلهر ايمش. «بوخارا پرو له تارى» غازيتاسى ياشيرين مکتبنى اداره ايتکهن معلم ايله بر لکده گذر قوميته سى اعضالارينگ دا جزالاتر ييلشيلارينى طلب ايتهدر.

«قيزيل اوزيکستان» نگ 36. 2. 23. تاريخلى نسخهنسندا ايسه مذکور ياشيرين مکتبنگ 14 او قوجيسى بارلى وه اسد اسمنده بر سينگ قيشلاقلارغا باريب قولخوزچيلار آراسيدا اگيزلى مکتبگه او قوجيلار توپلاو اوچون ترغييات يورگوزديگى وه آنچا دهقانلارنى اوز طرفينا قازانديغى يازيلاد.

شو ييل ساليماجاق مکتب بنالارى — ساويت حکومتى وه بولشه- ويک فرقه مرکزى قوميته سينگ چيقارديغى قهرار بويونچا شو 1936 نچى يىلى بوتون ساويتلر اتقاي ايچنده 530-890 بالا اوقى آلاچاق 1507 مکتب بناسى ساليماجاق. بونگ 130 ي تورکستاندا ساليماجاقمش: 1 — قازاغستاندا 44 مکتب، بونگ 10 ي آلمانا-آنادا، 5 ي قاراغاندى دا. 2 — قارا قاپاغستاندا 2 (ايکى)، 3 — قيرغيزستاندا 6 (باريسى دا پيشه كده)، 4 — اوزيکستاندا 48، بونگ 20 سى تاشکندده، 5 — تورکمنستاندا 16، بونگ 5 ي عشق آبادده، 6 — تاجيکستاندا 11، بونگ 2 سى دوشنبه ده ساليماجاقمش. («ايزومستيا» 36. 3. 6).

ملى مى وه مىلىت مسئلە سېدر

«ياش تورکستان» نگ اوتکهن نومرودا قيسقاغنا يازيب اوتديگمز «لوقارنو بحرانى» نى «وه رساي» وه اونيگله سيقى باغلانغان «سهور»، «سهن-ژهره ن»، «تريانون» وه «نه يى» معاهده له رى ييلهن اورتاغا چيققان «وه رساي سياستى» وه «وه رساي ترتيبى» (سيسته مى) نك ضرورى نتيجه سى ديب تائيش لازمدر. بو سيسته م دولتلهرنى «غالب» وه «مغلوب»، تام حقوقلو وه حقوقى چيکله نگهن ديگهن ايکى غروپغا آيرو نيگيزينه قورولغان ايدى. اوزينه يوز ميگ گنه کيشيلک ياللانغان اوردودان باشقا تورلو عسکرى کوچ ساقلارغا اذن بيريلمه گن آلمانىانى حيقتآده «تولوق حقوقلو» بر دولت ديب قبول ايتب بولماس ايدى. رايىن حواليسى کبى اوز مىلى توپراغينگ بر قسمندا عسکرى کوچ توتوغا حقى بولماغان آلمانىانى قالاي تولوق حقوقلو بر دولت ديب کوروب بولادر؟ مملکتنده دولت ره ژيمنيى اوز خلقينگ اراده سینه کوره ييلگيله شکه حقى بولماغان اوستريانى تولا حقلى بر دولت ديب توشونوب بولاديمى؟ اوز عسکرى کوچله رينى غالب دولتلر طرفندان کورسه تيلگهن درجه دن آرتديرو حقدان محروم توتولوب کيله ياتقان مجارستان، بولغارستان دا تولوق حقلى بر دولت ديب سانالا آلماید رلار. «اوز راضيلغى ييلهن امضالاديني» ادعا ايتيلگهن سهور معاهده سيگه ايلک عصيان بايراغينى کوتهرگن تورکيه ايدى. تورکيه بو کون سوگرادان اوزان معاهده سى بويونچا قبول ايتديکى، اوز توپراغى سانالغان، بوغاز بويلارينى تحکيم ايتمه سلک کبى، چه کله نيش له رنى ده بئيرتوگه اورونماقدادر. اوستريا، مجارستان، بولغارستان وه تورکيه ده امکان تاپسالار ايدى، شهبه سز، اوز حقلارنداغى چه کله نونى بئيريشده آلمانيانگ 35. 3. 16. ده عسکرى کوچله رينى آرتيرو، 1936 7 نچى مارتده رايىن حواليسينى عسکريله شتروده کى حرکتينگ عينينى ايشلهرلر ايدى. شهبه سز، اوز راضيلغى ييلهن باغلانغان معاهده نى بر

طرفی بوزوکبی حرکت ایستر او دولتنگ اوزی، ایستهرده عمومی دولتله آراسنادگی مناسبات اوچون کوب قورقو او بر آدیمدر. فقط معاهده لهرنگ محکمگی و اونگ آستینا قویولغان امضا صداقت مسئله سی معاهده ننگ مغلوب دولتنگ ملی حسیاتی یلهن حسابلاشقان، اونگ اوز مملکتی ایچنده کی حکمرانلغندا تولوق حقوقا ایگه بولوشنی قبول ایتکن بولوینا باغلیدر. خلقلارنگ صلح و دوستلق ایچنده یاشاما لارینگ ایگ مهم نیگیزی سانالغان شو نقطه غا رعایت ایتمه گن معاهده لهرنگه قویولغان امضالار «نازیک» بولادیلار و امضا صاحبی اونی بوزوشغا یارارلق بر وسیله آقتاریش حرکتیگه کیریشه در. بوندای مورت معاهده لهر یلهن یارانغان شرائطدا اوزاق سورمه یدر.

وهرسای معاهده سینگ ایگ ضعیف پیری، که مچلکی ده مه نه شو مغلوب ملتله رنگ ملی حقلاری یلهن کیره گینچه حسابلاشماغانیدر. تور- کینه نگ ملی قورتولوش سوغوشلاری، آلمانانگ اونکن ییل مارتنده عسکری ایشله رنده کی چه کله نونی بیرووی، بو ییل ییتنجی مارتنده «وهر-سای»، «لوقارنو» معاهده لهری احکامینه قارشی راین حوالیسینی عسکریه لهشرووی بوتونسی برنجی نوبته «وهرسای سیستمی» ننگ نقصانی نتیجه لهریدر...

*

ایمدی لوقارنو معاهده سینگ اوزینی کوره یلیک. بو معاهده 1925 نچی ییلی 16 نچی اوقتوبرده امضالانغان (اونگ قانونی کوچ آلمانی 1925 نچی ییلی برنجی ده قابردر). او وهرسای معاهده سینگ 42، 43 ماده لهری بویونچا ییلگیله ننگن راین حوالیسی نظامنامه سینی محکمله یدر. وهرسای معاهده سینگ بو ماده لهری ایسه آلمانغا یلیجیقا وهرسای حدودی بویونچا راین حوالیسند 50 کیلومه ترو کیگلکده بولغان بر دائره ده عسکر توتما سلقنی، هم بو دائره نی تحکیم ایتمه سلکنی یو کله تدر. آلمانا-ییلجیقا، آلمانا-فرانسا اوز آرالارندا هجوم ایتمه سلک وهرسای بربرینه قارشی عسکری تدبیرلهرگه کیرمه سلککه سوز بیریشه درلهر. معاهده باغلاوچی

لاردان بری معاهده نی بوزغان تقدیرده اینگلته ره وهر ایتالیا بو بوزوچی دولتکه قارشی چیقاجاقلار. مه نه لوقارنو معاهده سینگ اساس نقطه لاری شوندان عبارت. بو معاهده ننگ بوزولووی آروپاداغی عمومی وضعیتنی اولدوقچا کیسکینه شترب یوباردی وهر حتی «ملتله جمعیتی بحرانی» مسئله سینی چیقاریب تورادر (*).

لوقارنو معاهده سی توزولووی فرانسانگ متفق لهستاننگ ناراضیله ن سبب بولغان ایدی. لهستان آلمانا-ییلجیقا، آلمانا-فرانسا چیگهره سی مسئله-سینی آیریپ آلیب، آیریم معاهده یلهن محکمله ش وهر بو معاهده ده آلمانا-لهستان چیگهره سی اوستنده چورق ایتمه ی اونته نلگینی «لوقارنو» دولت لهری وهر بالخاصه فرانسا طرفندان وهرسای صلحی پریسیپینی وهر «وهرسای سیستمی» ننگ برلگینی بوزغانلق دیب کورسه تکه ن ایدی. بو نقطه نی ایسده توتوش بالخاصه ایمدیکی، بردهن بره «یاشاسین صلح» چی بولوب کیتکن بولشه ویکلهر طرفندان اورتاغا آیلغان «بولونمه س صلح پریند سینی» ههر طرفدا شیغیلله ب یورگن بر چاغدا کوب مهمدر. او زمان هیجان ایچنده بولغان فرانسوز مطبوعاتینگ مهم بر قسمینگ «فرانسا او-چون لوقارنو آگلاشماسدان چیقاتورغان فائده ده ن، لهستان ناراضی بو-لادی دیب، واز کیچه آلماسلیغینی» یازدیقلارینی دا بز جوده یاخشی ایسله یمز.

لوقارنو غا قارشی ایگ شدتلی هجوم وهر اونگ علیه نده ایگ شدتلی پروپاگاندا ساویت روسیا طرفندان بولغان ایدی. او زمان موسقوادا لوقارنو قارنو غا ساویت روسیا غا قارشی سوغوش حاضرلیغی دیب قارالغان ایدی. او زمان ساویت حکومتی آلمانا یلهن فرانسا آراسندا یاسالغان لوقارنو معاهده سنده ن چیققان قورتوسینی یاشیریب، اوزیگه مطیع بین الملل پروله-تاریاتان اینگلته ره وهر فرانسا غا قارشی آلمانیانی یاقلاش امرینی بیررگن ایدی. مه نه 1930 نچی ییلی 27 ایونده «قومونیست فرقه سی 16 نچی

(* فرانسوز خارجه سبنک یاریم رسمی غازیتاسی «تاگ» ننگ (25) 24 مارت 1930 سنده کی باش مقاله گه باغلیسین.

قونفره سنده ستالین ننگ فرقه مرکزی قومیت‌سی نامینا بیر گن سیاسی حساب» معروضه سندا لوقارنو معاهده‌سی حقندا شوندا دیلگه‌ن ایدی: «غالب دولته‌ر یله‌ن آلمانیا آراسندا عجاب وضعیتینی بر اهرامغا اوخشاتو ممکن، بو اهرامنگ باشندا آمریکا، فرانسا، اینگلتیره وه باشقا- لار قوللارندا «توله!» دیگه‌ن «یونع» پلانی‌نی توتوب اوتورادر لار. اهرام- ننگ آستینا ایسه یه‌نجیلیب، ایزیلیب تورغان آلمانیا یاتقزیلغاندر. او سوڭ کوچینی ده میلیاردر لارچا تضمیناتی توله‌ی یلو اوچون صرف ایتمه کده‌در. ایمدی بونگ نیمه ایکه‌نینی یله‌هک ایسته‌یسزمی؟ بو «لوقارنو روخیدر» (*). ستالین «لوقارنو روحی» غا هجوم ایش یله‌ن گنده کفایتله‌نمیدر. او «یاغز یاشاب توروی یله‌ن ده دنیا پروله‌تارلاری وه مستملکه خلقلا- رینی انقلابچیلار یاتقان ساویت حکومتینه قارشی هجوم حاضر لاما قدا بولغان سرمایه‌دار دولته‌رگه قارشی اوزینگ بوتون غضبینی، انقلابی دوشمانلیغینی یلیدیره‌در. ستالین بو قاپیتالیست دولته‌ر ایچنده‌ن فرانسائی مخصوص آیریپ کورسه‌ته‌در:

«حاضرغی وقتدا ساویت روسیاغا هجوم ایشنگ ایگ آچیق ممثلی یاقیملی «پان‌آوروپا» آقیننگ توققان پیری، «که‌للوغ پاکتی» ننگ بیسیگی وه بوتون دنیا داغی تجاوز کار وه میلیتاریست دولته‌رنگ تجاوز-

(*) «له‌نینیزم مسئله‌هری» ستالین اثرینک 9نچی طبعندا 495نچی بیتگه مراجعت ایتاسین.

*) „Les curieuses relations qui se sont établies entre les pays victorieux et l'Allemagne peuvent être représentées sous la forme d'une pyramide au sommet de laquelle les Etats-Unis, la France, l'Angleterre et d'autres pays, tenant en main le plan Young sur lequel on peut lire: „Paye!“ se sont installés en maîtres, tandis que l'Allemagne est écrasée dessous, s'exténue, use ses dernières forces à exécuter l'ordre qui lui est donné de payer des contributions se chiffrant par milliards. Voulez-vous savoir ce que c'est? C'est „l'esprit de Locarno.“ (Staline. „Les Questions du Léninisme“, p. 495. Ed. 9e.)

کار وه میلیتاریستی بو کونکی بورژوا فرانسادر (*).

بو کونکی ستالین وه اونگ ساویت روسیا ایچنده وه تیشندا کی آگه‌تله‌رینک «لوقارنو روحی» ندان اوزینی قورنارغان آلمانیاغا آتله‌ر یوسکور گن وه بوتون دنیائی، حتی کوه‌کلهرده کی مقدسله‌رنی اوگا قارشی کوره‌شکه چاقیرغان وه فرانسائی شو «لوقارنونی بوزدی» دیب آلمانیاغا قارشی سوغوش باشلاشغا قوشقولاب یاتقان بر چاغندا ستالین ننگ شو سوزله‌رینی ایسله‌ب، ایسله‌تیب اوتوش جوده پیرنده بولسا کیره‌ک(1). موسقوا بولشه‌ویکلهرینک بوندا برده‌ن بره آلماشینب، «لوقارنو روحینک باریشماس دوشمانی» ندان بو معاهده‌نگ ایگ قیزغین مدافعه‌چیسی بولوب قالولارینی حافظه‌لارینک ضعیفلگندهن توققان دیب اولاب بولمایدر. چونکه بولشه‌ویکلهرینک حافظه‌لاری غایتده پیرنده ایکه‌نلگی هر کیمگه ییلگیلی. اونی «وجدان بحرانی» دیبده آتاب بولمایدر. چونکه بولشه‌ویکلهرده وجدان دان اثرده یوق. او آلمانیانگ کون کوندهن اوسوب بارایاتقان ملی کوچی قارشیندا تویدیقلاری قورقولارندان توققان بر نهرسه‌در...

او قوچیلاردان: «آلمانیانگ اوز مملکتینک روسیاغا قاراما قارشی ایکنچی بر یاغندا، ایمدیگه‌چه غیر عسکری بر حالدا توتولووی مجبو- ریتی بولغان بر پیرینه اوز عسکری کوچله‌رینی کیریتووی ساویت روسیائی نیچین بو قادار قورقونادر؟» دیگه‌ن سورغونی ده بیریپ قویوچیلار تاملار. بولشه‌ویکلهرینک تیماسدان آغا سوروب کیله‌یاتقان وه فرانسادا اولدوقچا

(*) یوقاریدا آتالغن ستالین اثرینک 499نچی بیتگه باقیلسین.

*) „Cette tendance (aux aventures militaires contre l'U.R.S.S.) est un ce moment exprimée avec le plus de force par la France bourgeoise, patrie du „paneuropéanisme“ si plein d'amour pour les peuples, „berceau“ du pacte Kellog, le pays agressif et le plus militariste des pays agressifs et militaristes.“ (Ibid: page 499.)

(1) 19. 3. 1936 ده فرانسوز سوسیالیست مبعوثله‌رندهن «سیناس» قومونست مبعوثی «گابریئله‌هری» نی «ئومانیه» غازیتاسی بیتله‌رنده، موسقوا حکومتینک نوسقووی بویونچا فرانسائی آلمانیاغا قارشی سوغوشغا قوشقولاب مقاله یازدیله‌ه عیله‌دی.

کینگ یایلیغان بز قاراشا کوره، راین حوالیسینی اشغال ایتکه ندهن سوک
آلمانلار بولشه ویکلر اوستنه هجوم ایتهرسه، ساویت روسیاغا فرانسانگ
یاردمگه چیقما ییلو امکانی بیتکهن بولادی. بز بو یرده آلمانلار ساویت
روسیا اوستنه هجوم ایتمه کچیمی؟ ایتجه کبی؟ دیگن سورغولارنی تیک
شیریب، او حقدنا تخمینلر سویله ب اوتورماقچی ایمه سبز. هر حال دادا
ناسیونال سوسیالیست آلمانیانی بولشه ویک روسیا ییلن قارشیلقی یاردم
معاهده سی یاساودان باش تارتقانی اوچون عیبله و سوک درجه ده حقسزلق
بولسا کیره ک.

*

آلمانیا 7نجی مارتده راین حوالیسینی عسکری کوچلریله اشغال
ایتدی. لوقارنو معاهده سی موجبچه بو هجومگه کیچو دیب تانیلادر.
فرانسا وه ییلجیقا دولتلری اینگلته ره وه ایتالیا نیک یاردمی ایله سوغوش
قاراقته رنده کی تدبیرلرگه کیریشه آلاجاقلاردی. بوندای بولمادی. بودا
فرانسانگ صلح طرفداری بولغانلیغینی کورسه ندی. فرانسا وه ییلجیقانگ
شکایتلری ایله مسئله ملتله جمعیتی شوراسینگ قاراماغینا بیرلیدی.
ملتله جمعیتی شوراسی بو سفر لوندوندا توپلانیدی. فرانسا وه ییلجیقا
آلمانیانگ حرکتینی نا توغرو دیب اعلان ایتشنی وه اوگا قارشی جمعیت
نظامنامه سینک 16نجی ماده سی بویونچا سانسسیون (جزالاندیریش) تطبیق
ایتلیشینی طلب ایتدیله ر. ملتله جمعیتی شوراسینگ آچیق وه قاپالی
توپلانیشلاری مذاکره لری سوگندا، جمعیت شوراسی آلمانیانگ لوقارنو
معاهده سینی بوزغانلیغینی اعلان ایتو ییلن گنه کفایتلندی. جمعیت آلمانغا
قارشی یالغز سانسسیون تطبیقینی ایمه س، حتی اونی عیبله ب قرار چیقارو.
نی دا ایسته مه دی. یالغز ساویت روسیا ممثلی «بای» لیتوینوف ییلن تورکیه
تیشقی ایشلر و کیلی «تاواریش» رشدی آراس آلمانغا قارشی هر تورلو
جزالار تطبیقی مسئله سی اوستنده آچیق فکر کورسه تدیلر.

ایگ غریب نقطه دا آلمانیانی معاهده نی بوزدی دیب حکم چیقاراجاق
حاکم لرنک بری ملتله جمعیتی نظامنامه سینی بوزغانلیغی اوچون جمعیت

طرفدان جزاغا محکوم توتولماقدا بولغان ایتالیا ممثلی بولغانلیغیدر. اگرده
بین الملل مسئله لهرده ده «وجدان»، «اخلاق» دیگن تعبیرلرنی قوللانو
توغرو وه ممکن ایسه، بو نقطه دا آچیق بر وجدان وه اخلاق بحرانی
کورمه ی بولماید. آلمانغا قارشی سانسسیون تطبیقندن صرف نظر ایتمه کله
ملتله جمعیتی اوز اعضاسندان بری، مستقل بر دولت — حبشستان
اوستنه هجوم ایتمه کله جمعیت نظامنامه سینی بوزغان ایتالیانگ
حرکتی ییلن لوقارنو معاهده سینی بوزغان بولوب کورونسه ده اوز ملی
حدودلاری ایچنده قالغان وه سوغوش حرکتلرینه کیریپ کیتوده ن
ساقلانغان آلمانیانگ حرکتی آراسندا بر فرق قویماقچی بولغان بولسا
کیره ک. اگرده ملتله جمعیتی اوز مؤسسسلر نده ن بری طرفدان نظامنامه سی
بوزولماغی کبی اوپورولوش ایچنده بولماسایدی، بلکه ده بو لوقارنو
حادثه سینه قارشی آلاجاغی وضعیت ده باشقا چاراق بولاجاقدی.

*

نیمه بولسادا لوقارنو معاهده سی ایمدی یوق. آغیر لقلارنک آلمانیا
ایله فرانسا وه متفقلاری آراسندا آچیق سوغوش درجه سینه باریب بیتمه یچه
پیشیلوونینی امید ایتب بولادر. کوب کشیله رنگ، آینقسا فرانسا افکار
عامه سندن بر قسمینک ایشله دیگی کبی لوقارنو معاهده سینک بوزولوشندا
آلمانیانی عیبلی تاپیب قرار چیقارو توغریسندا جمعیت اعضالاری طرفدان
کورسه تیلگن تردده ن یالغز «ملتله جمعیتی بحرانی» نی وه یاده ملتله
جمعیتی شوراسی اعضاسینگ آلمانلار قورقانی چیقاریش ممکن
ایمه س. (غالباً ملتله جمعیتی شوراسی اعضاسی ایچنده ساویت روسیادان
باشقا هیچ کیم آلمانیا قارشیندا تیرمه یدر). بزچه ملتله جمعیتی شوراسی
اعضالاری آلمان خلقینک ملی حق وه حیثیتی ییلن حسابلاشماق وه رسای
معاهده سنده کیچیریلگن یا گلشلقنی توزه تمه کچی بولدی...
هر بر خلقنک ملی حقی، ملی حیثیتی وه اوز ملی چیگه ره لهری
ایچنده تولا مستقل یاشاماق وه تورموشینی قورا یلمه ک حقی — بین الملل
مناسباتنک ایگ مقدس قانونی یرینی توتما لیدر.

آمریقا وه ساویت حکومتی پلانی

یاقیندا بوتون دنیا افکار عامه سی نظر دقتینی اوزیگه جلب ایته باشلاغان بر حادثه برنجی مارتدا، موسقوادا، بعضی آمریکا غازیتالارینی بیرله شترانگن جمعیت رئیس، عینی زماندا «نیویورق وورلد تهله گرام» (New-York World Telegram) غازیتاسینگ صاحبی میستر روی حاوارد (Roy Howard) ییلن ستالین آراسندا بولوب اوتکن شایان دقت مصاحبه در.

اگرده دنیا سیاستنده کی بوتون مسئله لرنی ایکنچی نوبتکه قالدیریپ کیتکن 7نچی مارت «لوقارنو بحرانی» مسئله سی چقیب قالماسایدی، 27/26 فیرال توکیو حادثه سینی متعاقب ایشله نگیکن بو مصاحبه کوزه. تیلگن غایه سینه تیزره ک ایریشکن بولور ایدی.

بز ستالین نك بولشه ویکله رنک هیچ بر زمان دنیا انقلابی تشویقاتی ییلن اوغراشما دیقلاری وه یات مملکتلهرده پروپاگاندا یوروتما دیقلاری حقدانغی قیزیل یالغانلارینی بر طرفدا قالدیرامز. یاپون-آلمان تهله ک سینی کوروب، چوچوب کیتکن ستالین روس بولشه ویکله رنک تینچلق عالنده توغوب، قاپیتالیست بوریلار دنیاسی ییلن «صلح وه برادرلک» ایچنده یاشایا ییلمه کنی امید ایتکن» بیچاره قوزولارغنا بولغانینی سویلی باشلا. دی. ستالین آمریقالی مخاطبنه ساویتلهرنک بر فرقه سیسته مینگ «فاشیزم» وه «آلمان ناسیونال سوسیالیزمی» کبی باشقا مملکتلهرنک بر فرقه سیسته مله. رینه فائقیتندن بحث ایدی. طبیعی، میستر روی حاوارد موسقواغا بو مسئله لهر اوستنده سویله شیش اوچون کیلمه دی. «دنیا پروله تار انقلابی حقدان هیچ بر او یلاماغان» «دنیا پروله تاری رهبری» ییلن آمریقالی غازیتالار تروستی باشلوغینگ مصاحبه سی ساویت روسیا وه آمریکا قوشما جمهوریتله. رینی بر لکده علاقه دار ایتکن یاپونیا، یاپونیا نگی یراق شرقدان وه عمومیتله

آسیادانغی سیاستنه قارشی کوره ش مسئله سی حقدان اورتاق بر فکر گه کیله ییلش مقصدندان توققان ایدی. اونکچون مصاحبه ده یاپونیا مسئله سی ییلن باشلانندی.

حاوارد ستالین دهن «یاپونیا موغولستان خلق جمهوریتینه قارشی جدی حرکنگه کیچه باشلاسا ساویتلهر اتقاقینگ آلاجاغی وضعیتینگ قالای بولاجاغینی» سورا دی.

ستالین «یاپونیا موغول خلق جمهوریتی اوستینه هجوم ایتب اونگ استقلالینی تهدید ایتکن تقدیرده بزنگ موغولستان خلق جمهوریتینه یاردهم ایشمز کیره ک بولادر» دیب جواب بیردی. («پراودا» 36. 3. 5).

بین الملل سیاستنی یاخشی غنا ییله تورغان حاوارد، جاری بین الملل حقوق باقیمندان «مستقل موغولستان» دیگن بر نهرسنگ اورتادا بولما. غانلیغینی جوده یاخشی ییلدر.

برنجیده ن موغولستان اوزی هیچ بر زمان اوز استقلالندان بحث ایتکن بر یازیش یوروتما دی؛ ایکنچیدن ختای دا هیچ بر وقت موغولستانینگ استقلالینی تانیمادی؛ اوچنچیدن 1924نچی ییلی 31 مایدا امضالانغان ساویتلهر اتقاقی-ختای معاهده سینگ 5نچی ماده سنده «ساویت حکومتی موغولستان نگی ختای جمهوریتینگ آیریلماس بر پارچاسی بولغانلیغینی» قبول ایتکن؛ تورتنچیدن نه آمریکا قوشما جمهوریتلهری حکومتی وه نه دنیا نگی باشقا بر دولتی موغولستاننی رسماً تانیمشدر، حتی «مستقل موغولستان» نگی بارلیغی حقداندا برهر بیرده رسماً ایشیتمه مشدر. مه نه بو نقطه لارنک بوتونیسینی جوده یاخشی ییلگن میستر حاوارد نیچن ستالین گه قارشی «موغولستان نگی استقلالی قاچان اعلان ایتیلگن ایدی؟» دیگن سورغونی قویمادی؟

او بو سورغونگ کیره کلگینی ییلیب توروبده قویمادی. چونکه موغولستان استقلالی یاغانچیلنی اونگ اوز مملکتی منافی اوچونده کیره کلی ایدی. بو صورتده یاپونیا ییلن ساویت روسیا آراسندا سوغوش

چقیب کیتسه، آمریکا حکومتی اوزینگ ساویت روسیاغا کورسه تهجه گی یارده مینی یاپونیا ایمپه ریالیزمنه قارشی «موغولستان استقلالی» نی مدافعه ایتکه نلک برده سی آرقاسینا یاشیرا آلاجا قدر.

ساویت روسیا ایله آمریکا حکومتی آراسندا یاپونیاغا قارشی بر گه له شیب حرکت ایتو نیتی تمایلی بارلیغندا هیچ بر تورلو شبهه یوقدر.

اونتهن میلنک ده قابرندا موغولستان حکومتی باشلوغی گه ندون نلک موسقواغا کیلگه نی ده ایسیمزده در. بولشه ویکلهر بو موغولستانلی خدمتچی لهرینی کوب طنطنه لی بر صورتده قارشی آلیب قوناق قیلیب یورگه ن چاغلارندا آمریقالی «Associated Press» (مطبوعات هرلگی) نلک موسقوا ممثلی ییلنه ده کوروشترگه ن ایدیلهر. گه ندون نلک مصاحبه سی «موغولستان یاپونلار طرفدان تالانچیلق هجومی آستینا آلتغان تقدیرده

بو یوک آمریکا خلقینگ توجهی بزنگ یاقدا بولا جاغینا اینا نامهن» دیگه ن سوزلهر ییلن بیتکه ن ایدی. («ایزوه ستیا» 3. 1. 36). طبیعی بو سوز له رنی اگه ندون آغزندان موسقوا بولشه ویکلهری سو یله مه کده ایدیلهر. چونکه بولشه ویکلهر اوزینگ یراق شرقداغی منفعلهری اوچون یاپونیا دان خوفله نب تورغان آمریکا وه باشقا بر ایمپه ریالیست دولتنگ یارده مینه تایانما نیچا یاپونیا ییلن بوی اولچوشه ییلجه کلهرینه اینانما یدر لار.

میستر حاواردنک ده یاپونیاغا قارشی بوتون کوچلهرنی تو یلا و کیره ک لگی فکر نده بولغانلار ایچنده ایکه نی ده اوزینگ قویوداغی سوزلهر نده ن ده آچیق آگلا شیلما قدا در. «غرب دولتله رینگ شمالی ختا یداغی یاپون تجا و زینگ اصل ماهیتینی یاخشیلاب تیکشیرمه سی زمانی کیلدی. یاپون عسکری دائره لهرینگ شمالی ختا یداغی پلانلاری چیکسز ایکه نلگی کون کونده ن آچیق آگلا شیلما قدا در. اگرده یراق شرقدا منفعتی بولغان اساس دولتله ر اوز آرا آگلا شما یولی ناپماسا لار، آمریکا قوشما جمهوریتی یراق شرقداغی اهمیتینی بوتونله ی یوقالتغان بولادر.» («ایزوه ستیا» 3. 1. 36) «New-York Times» (نیو یورق تایمس» نلک 2 نچی غینوار نسخه سندان نقل ایتدر).

هر ایکی طرفدان دا کوبده ن حاضر لانغان بو مصاحبه نگ اصل مقصدی یراق شرقدا منفعتی بولغان بوتون دولتله رنی تو یلاب، اولارنی یاپونیاغا قارشی چیقارو ایدی. اگرده آلمانیا راین بوینداغی غیر عسکری دائره نی اشغال ایتب شو مصاحبه ده موضوع بحث بولغان «اساس دولتله ر» نلک نظر دقتله رینی بوتونله ی باشقا طرفغا چوپور یب یوبارماسایدی، بز بلکه ده ایمدی بوتون ایمپه ریالیست قاپیتالست مطبوعاتینی ساویت طرفدا ری، یاپونیا وه آسیا علیهداری پرو پاغاندا جبهه سنده تو یلانغان حالدا کورده ایدیک.

*

ستالین نلک سوغوشچانلیغی دا توکیوداغی عسکرلهر قوزغالانی با ستر یلغونچا دوام ایتدی. برنجی مارتنه ستالین یاپونیا دا وطنداش سو غوشی چقیب کیتووی، بو صورتله یاپونیا نگ ضعیفله نووی امیدنده ایدی. اونکچون ده ستالین یاپونیا نی موغولستان آرقالی ته دید ایتو گه ده جسارت کورسه تدی. ستالین نلک امید توغرو چیقما دی. یاپونلار بو یوک پاتریوتیزم روحی کورسه تیلهر. باشلانغان اغشاش دا تیزا گه با ستر یلدی. حیات طبیعی آقینینی آلدی. ساویت حکومتی دیپلوماتیسی احوال روحیه سی ده بونکله متناسب بر صورتده اوزا گه ردی. یه گی، هیرو تا حکومتی ایش باشینا کید گه نده ن سوک ساویت روسیا وه مانجوریا چیگه ره لهر نده کی آگلا شیلما و چیلقلار اوستنده یوروتولغان مذا کره لهر یاپونیا منافعینا سوک درجه ده موافق بر شکلده باردی. اگرده ستالین نلک آمریقالی خا وارد ییلن قیلغان مصا حبه سی برنجی مارتنه، یعنی یاپونیا هیجان ایچنده بولغان زماندا بولمسا دن داها سو گرا کی تاریخلهر گه توشکه ن بولسایدی، مقرر ستالین اوزی مصاحبه موضوعدان موغولستان جمهوریتی مسئله سینی چیقاریب قالدیریشغا اوروناجا قدی. بلکه ده ستالین ده یاپونیاغا قارشی ساویت حکومتی باشلوغی مولوتوف نلک فرانسوز غازی تاسی «تاک» غا بیردیگی مصاحبه («تاک» نلک 3. 3. 24 نسخه سینه با قلسین) قادار صلحچورانه وضعیت آلتان بولور ایدی.

1917نجى يىل خاطرە پارچالارى

(باشى 76نجى ساندا)

سەوينچىلى ھىجانلار ايچىندە پەتەرسبورغدان آيرىلدىم. بولغانى ،
حقيقتىنى ياشىماسلىق كىرەك. طلبەلك يىللاردا دارالفنون ۋە عمومىتەلە روس
منورلەرىنىڭ انقلابچى دەموقراتلارى طبقەسى ايچىندە كىچىردىگم وقتلار
مەنگە پەتەرسبورغنى سەۋدېرگەن دە ايدى. او زمانكى روس طلبە محىطى
ۋە روس انقلابچى دەموقراتلارى دائىرەسى اولدوقچا جاذب وصفلەرگە
ايگە ايدى. او زمان غير روس خلقلار منسوبلەرى دە، لە ۋە فىنلەردەن
باشقالاردا، او دائىرەدە اوزلەرىنى يات حس اېتمەسلەر ايدى. طبعى
بو، غير روس خلقلار منسوبلەرىنىڭ «اوزلەرىنى اوتقانلارندان» ۋە يا
او دائىرەگە ياقىن بولو ايستەگندەن توققان ايمەس ايدى. او دائىرە-
لەردە او زمان حكم سورگەن سياسى قاراش غير روس خلقلار
منسوبلەرىنىڭ او زمانكى احوال روحىەسىدەن اوزاق ايمەس ايدى.
ياتسىنماۋنىڭ باشلىچا سببى دە بو ايدى. بز اوزىمىزدە او زمان مىلى مقدرات
مسئەسىنى مىلى استقلال شىكلندە قويمىغان ايدىك. بزىنگ او زمانكى بوتون
اويمىز روس چارىزىمنىڭ يوقالماسىلە رەزىمنىڭ اوزگەرمەسى كىرە كلگى
اوستىدەگنە توپلانغان ايدى. بز او زمان چارىزمنىڭ يوقىلماسى ۋە روس
انقلابچى دەموقراتسىنىڭ ايش باشىنا كىلمەسىلە روس ادارەسندەن بز لەر
اوچون بولغان بوتون حقسزلقلارنىڭ دا يىتب كىتوۋىنە ۋە غير روس
اولكەلەردە كىنگ مقىاسدا «ايچكى مىلى ادارە» قورولوب كىتەجەگىنە،
بو اولكەلەرنى باسب كىتە ياتقان روس مهاجرىنىڭ توختاياجاغىنا اينانار
ايدىك. او زمانكى تىلەكلەرىمىز شونىدان غنا عبارت ايدى. مەنە بو كوروش،
شونداى توشونوش وادىسندە روسيا ايمپەراتورلغى پايختى پەتەرسبورغ
بزگە بر سياسى تريبە مكنبى گنە بولوب قالماى، پورت ۋە خلقمىزنىڭ كىلە-
چەك بختى اوچون كىرە كلى دىب تاپدىغىمىز نظرىەنى بىرگەن بر بىر بو-
لوب كورونەر ايدى. كوب اوزامادى، روس انقلابى حادثەلەرى بزىنگ
بو تالى امىدلەرىمىزنى آلت اوست ايدى. روس انقلابچى دەموقراتسى

ايشدە امتحاننى توتوب چىقا آلمادى. او چارلق زماندا غير روس خلقلار
منسوبلەرى اوچون نە قادار جاذب بولغان بولسا، اوزى ايش باشىنا كىچ
كەندەن سوڭ اونلارنى او نىبىدە ھور كوتوب، اوزندەن قاچىرا باشلادى.
خوش، پەتەرسبورغ!

*

مەن پەتەرسبورغدان اورەنبورغا طرف كىتب بارا ياتقاندا يولدا، پەنزە
شەرنەدە ياق اوز تور كىستانلىلارنىمىزغا يولوقوب قالدىم. بو بىردە تور كىستان
ايشچىلەرىلە تولغان اونلارچا واغون بر چىتكە چىقارلىپ تاشلانغان ايگەن.
يىلگىلەنگەن بىرىنە ايرىشە آلماي قالدىرلىپ كىتكەن بو بىچارەلەرنىڭ
حالى، عاقبىتىدەن خىر آلتورغان بركشى دە يوق. بو صورئەلە ھەر طرفدان
اونوتولوب قالغان تور كىستانلىلار اوزلەرى دە نىمە قىلىشلارنى بىلمەى اوتو-
راردىلار. يەگى ايش باشىنا كىلگەن محلى ادارە كىشلەرى دە بولارغا
قالاي معاملە ائەجەكلەرىنى بىلمەى اوتوراردىلار. درحال حر كىتكە كىر-
دىم. تور كىستان ممئلى صفتندە استاسيون باشلوغى يانينا كىردىم ۋە وضىت
اوزگەرگەننى نظردا توتوب، بولارنى تور كىستانغا قايتارىپ يوباروۋىنى
سورادىم. استاسيون باشلوغى مسؤلىتنى اوز اوستنە آلىپ مسئەنى اوزنچە
بىشە آلمادى، تىلفون بىلەن ولايت قومىسارندان سورادى. اودا ايشنى
ولايت ايشچى-سالدات ممئللەرى شوراسىنا آغدردى. نھايت اوزوم بارىپ
ايشچى عىسكەر شوراسى باشلوقلارى ۋە ولايت قومىسارى بىلەن قىسقاغنا
بر مجلسدە بولوب، ايشچىلەرنى تور كىستانغا قايتارىپ يوبارىش قرارىنى
چىقارتىم.

سىزران ۋە ساماردادا شونداى توختاب قالغان تور كىستان ايشچىلەرى
دستەلەرىنى اوچراتدىم. بولارنى دا قايتارىپ يوبارىش قرارىنى چىقارتىردىم.
نھايت اورەنبورغا كىلىپ چىقىم. بو بىردە، برنجى عموم قازاق قو-
رولتايى توپلانمىشى. باشقرد بىرنەندە اورناشقان اورەنبورغ قازاچى
عسكرى كۈچلەرىنىڭ دە مركزى ايدى. شەرنىڭ اھالىسى باشلىچا
تاتارلار، روسلار، روس قازاچىلارندان عبارتدر. بزىنگ قازاقلاردان

ایسه بر نیچه عائله گنه بار. بونگله بر ابر اوزونچا بر زماندان بهری اورده. بورغ تورکستان دالالارنداغی قازاق تورکلهری ایچنده کی ملی حرکتک مرکزى بولوب کیلگن. بو نیچین؟ بزنگ تورک-قازاقلارنگ اورناش دینی دائرةلهرده، یعنی دالا قسمندا، هر جهتهدن بوندای ایشلهرنی یوروتوغا یارارلق، داها موافق بر شهر یوق ایدی. شهرلهرده اولار آزچیلقدالار دیاقلار. قازاق کویچیلگی ایله مخصوص بر رنگ آلمان، بو صورته مدنی، سیاسی مرکز رولینی اویناوی یلگیلهنگن بر شهرده یوق ایدی. قای بیرده بر قانچا قازاق منوری توپلانا یلسه او بیردهن ملی ایش باشلاب کیته یلمهک امکانی بار ایدی. ایگ موافق بر قازاق اورو-غی کوب گنه بولوب اورناشقان دائرةنگ اورناسنداغی تاشکند، آلمانا، سههه کی شهرله رنگ بری بولور ایدی. فقط بونلارنگ بوتونیسنده قازاقلار ایچنده کورونگن هر بر ملی ایش روس اداره سینگ قارشیلیغینا اوچرار ایدی. شونگ اوچونده قازاق کویچیلگی اوتورغان دائرةنگ تیشندا بر شهرنی سایلاش کیرهک ایدی. سههه یلهن تاشکندده عینی درجهده اوزاقلدا، تیمیر یول اوستنده یاتقان اورهنبورغ ایگ موافق بر بولوب چیقدی. اورهنبورغدا روس دارالمعلمینی بار ایدی. او مکتبدهن هر ییلی بر قانچا قازاق معلمی چقیب تورار ایدی. بونلارنگ بوتونیسى اوستینه بلکهده ایگ مهم عامل اولاراق مقتدر عالم، بهجهریکلی جماعت خادمی، قابلیتلی ادیب احمد بایتورسون یلهن میر یعقوب دولاتنگ اورهنبورغدا اوتوردقلاری، بو ایکی جماعت خادمینگ کوچلو قلمی سایهسند بوتون خلق ایچنده رغبت قازانغان هافئالق «قازاق» غازیتاسینگ بو بیردهن چقیب، تارقالب توردینی کیلهدر. مه نه قازاق خلقینگ اوتور-دینی دائرة ایچنده بولماغان اورهنبورغنگ اوزونچا زمان دالا قازاقلاری ایچنده کی ملی حرکتله رنگ مرکزى بولوب قالووی وه برنجی عموم قازاق قونقره سینگ او بیرده توپلانماسینگ اصل سببی بونلار ایدی.

*

قورولتای بورونغو تورغای والیسی تورغان یورتدا توپلاندى. قو-

رولتای په گئی اگنه یلگیلهنگن تورغای ولایتی قومیساری علی خان بوکه ی خان طرفدان آچیلدی (*). کیگ قازاق دالاسینگ هر طرفدان سایلانیب کیلگن وکیللر ایچنده بورونغو تورکستان والی عموم میلگی دائرةسندن تاشکند شورای اسلامیه سی طرفدان یوباریلغان مرحوم منور قاری، عبدالسمیع قاری ایله سهرفول الله بیرگن اوغلی وه یوسف یک باسقارا اوغلی قاتناشماقدا ایدیلر.

منورنگ «اوزیک توغانلاریگزدان سلام کتیردم» دیب باشلان تبریک سوزله رینگ قازاق دالالارندان کیلگن وکیللرده او یفاتقان علاقسی، قالدیرغان چوقور تأیری مه نم اوچون اونوتولماس بر ایسده-لکدر. منورنگ برنجی جمله سینی آیاققا توروب قارشى آلمان جماعت اوزون آلتیشلاری یلهن جواب قایتارغان بولدی. قارت وکیللر اونى کوز یاشلاری ایچنده تیگلادیلار. نهایت قازاق دالالارینگ تورلو بور-جه کله رندهن کیلگن وکیللر «آرتیق بزده قاندا، جاندا بر لگمزی، توغوشقانلیغمزی آچق سویلی آلاز ایکنمز» دیب کوزله ری یاشلاندى. اورهنبورغ، عمومیتله تورک-تانارلار اسمندهن فاتح افندی کریه ی قورول تاینی قوتلولادی. بو صورته قورولتای بویوک تورک خلقینگ اوچ کوچلو قولی آراسنداغی کوچلو باغلایشنی کورسه ته تورغان بر صحنه گه آیلانغان بولدی.

برنجی قازاق قورولتاینگ پره غرامندا برنجی اوروندا قازاق بیرى وه ایشچیلر مسئله سی قویولغان ایدی. قورولتای برنجی کوننده روس مهاجری کیترو ایشینگ درحال توختانیلیشى وه دولت طرفدان حسابغا آلیندا او زمانغا چاقلی روس مهاجرله رینه بیریلمه گن بیرلرنی بیرلی خلققا قایتاریلیشى حقتدا قرار چیقاردی. قورولتای روس مهاجرله رینه آلیب بیریلگن بیرلردهن ده روس مهاجرینه بیریلگونچه ایچنده یورت جایى بولغان، مال باقو وه یا اوت چاپو اوچون فائده لهنیلمه کده بولغان

(* اورهنبورغدا چیقاتورغان «وقت» غازیتاسی علی خان نی «روس یاداغی مسلمان-

لاردان برنجی والی» دیب قوتلانغان ایدی.

بیرلەرنە دە درحال قایتاریلیشی حقدادا قرار چیقاردی. قورولتاینک
ایکچی کونته یاق موقت حکومتک قورولتای طرفندان چیقاریلغان
اولگی ایکی قرارغا راضیلینینی بیلدیرگەن خبری آندی... ایشچیلەر
مسئله سنده ایسه سوغوش جبهه لهرینه یوباریلغان ایشچیلەرنگ توختاوسز
صورتده ایله رینه قایتاریلیشی، یه گئی ایشچی آلونی توختاتیش، ایشچی
تویلاو ایشنده قارشیلق کورسه تکه نلک عیبی ییلەن توتواوب محکوم ایتید
گەن کیشیلەرنگ آزاد ایتیشینی، بو مناسبتله باشلانغان بوتون تعقیبات
ایشلەرینک توختاتیلوونینی ایستەدی. قورولتاینک بو تیلە گئی دە موقت حکو-
مە طرفندان قبول ایتید.

اتقلاب چیقغاندان سوڭ ایشچی تویلاو ایشینگ اوز اوزنده نە
ممکن بولما یا جاغی هەر کیمگە دە معلوم ایدی. موقت حکومت ایشچی
تویلاما قچی بولسادا، برده ایشچی تاپیب آلاما یا جاغی مقرر ایدی.
بونینگه برابر موقت حکومتک قورولتای قرارینا راضی بولغانلینغی روسیا
سیاستنده بر اوزگە ریش بارلیغینی کورسه تەرمش کبی بولوب چیقیدی...
قورولتای پروگرامداغی باشقا مادەلەر ایچندن قازاقلارنی روسلاردان
آیریپ اوزلەرینه مخصوص ملی اداری قورولوشلارغا بولمەك، قازاق
ایشلەری اوچون حاکم وه باشلوقلاری قازاقلاردان بولغان مخصوص
عدلی تشکیلات یاراتماق کیره کلگی وه معارف ایشلەرینی کیگ مقیاسدا
قویوب، تیزلکده یوروتماق حقداغی مادەلەرنی دە ایسلە تیب اوتە...
بونلاردان دا آچیق کورونوب تورادر، که تا بو برنجی قورولتای قازاق
دالالاری اوچون مختاریتلی تورموش نیگیزینی قویا باشلاغان ایدی.

اولدوقچا طنطنەلی وه ایشلیکلی بولوب کیچکەن برنجی عموم
قازاق قورولتایی عینی زماندا تانار، اوزیک وه قازاقلار توبلانغان بوپوک
بر ضیافتده صمیمی وه سربست فکر آلماشترو شکلنده توگەمه کله کیگ
مقیاسدا قویولغان قارداشلق تظاهراتی چیقیشی شکلینی آغان بولدی.
منور، عبدالسمیع قاری، سەر قول، یوسف بیک وه مەن تورکستانغا
قارای یولغا توشدوک. تورکستانداغی ایشلەریمز حقدادا اطرافلیجا کورو-

شمه گیمز ایمدی گنه، ترەنده ممکن بولدی. تورکستاننگ شهرلەری
ایله دالالارنداغی وضعیت فرقلا ری دا درحال کوزگە چارپدی. روحدا
ایلک تردد، هیجان دا بو آندا کیچدی. تورکستاندا ایشچی وه سالداتلار
شوراسی نگ رولی بزنگ یه گئی گنه قورولوب، اوزینگه کوچ توپلی
باشلاغان ملی حرکتمز اوچون خوفلی کورونه باشلادی.

مەن اوزوم اورە نورغدا ایدیگم وقت تاشکندە آچیلماق عموم
تورکستان ولایتی اجرائیه قومیتەلەری قونغرە سنە
وکیل ایتب سایلانغان آق مسجده (بو کونگی
قیزیل اوردادا) بر-ایکی کون قالماتچی بولوب، ترەند
دەن توشوب قالدیم. (دوامی کیله جهک ساند).

*

تورکستاندا «تیل سیاستی»

ساویت حکومتی تورکە نستاندا نوبتە کی تیل قورولتایی چاقیریش
اوچون آیلاردان بەری حاضر لانیب یانادر. ساویت مطبوعاتی وه تورلو
پروپاگاندا تویلانیشلاری بوینا حاضرلق ایله اوغراشماقدادر. بو ایشنی
ساویت حکومتینگ کوتدیکی دەك قیلیب چیقاریش اوچون موسقوادان
مخصوص ییلەر مەنلەر، «مرکزی یه گئی الفبا قومیتەسی» ممتللهری یوبارید
دی. شو ییل مای آیی ایچنده تویلانیشی تصور ایتیلگەن تورکە نستان
جمهوریتی تیل قورولوشی قورولتایی باشلیجا املا وه آتامالار مسئله سینی
پیشه جه کدر.

بز بو قورولتاینک کورە جه گئی ایشینی اوزیکستاندا وه باشقا تور-
کستان جمهوریتلەر نده داها اول اوتکه زیلگەن قورولتایلار نتیجه سندن
آچیق ییلەمز. اوزیکستاندا 1934نجی ییلی اوتکه زیلگەن قورولتای دا
سوز وه آتامالار مسئله سینی قاراو — بر طرفدان اوزیکچەنی عربچا،
فارسچا کبی یات سوزلەردەن قوتقارو، ایکنجی یاقدان اوزیکچەنی

«بین الملل» سوز وه آتامالار بیلن بایتو کیره کلی شکلنده ایشکه باشلان دی. بو یولنگ نیچین سالنماقدا بولغانینی ایکنجی بر ماده آچیب بیرمه ک ددر. او مادهده بین الملل آتامالارنگ یازیلیشی، سویله نیشی اوچون روسچاداغی شکللهری قبول ایتیلگه نلگی سویله نهدر.

ایمدی او یلاب کورسه گز عصرلاردان بهری ایشله نیب اورناشیب، قسماً تیل وه خلق طرفدان اوزله نیب، به نیمسلیب کیتکن عربچا وه فارسچا سوز، آتامالارنی چیقارماقله ساویت حکومتی طرفدان «بین-الملل» دیگن بر تون کیتلیب کیتریله یاتقان روسچا وه یاده روسلاشقان سوزله رگه بیر حاضر لانماقچی بولغانی دا آچیق کورونه در.

املا مسئله سنده تور کچه-اوزیکچه ننگ اوز قاراقته رندن زیاده مه نه شو روسچا شکلینی ساقلاوی وه روسچا شکلگه کیریتیلگه نندن سوگ آلینووی ایسته نگن سوزله ر، آتامالارنگ روسلق روحینی ساقلا یا بیلمه سی نظرده توتولغان. یعنی آچیق قیلب نه تکه نده بو املا وه آتامالار مسئله سی بزنگ تیل وه کولتوریمزنی روسلاشتر و اوچون چیقاریلیب کیله یاتقان قیزیل روس نهیره گبازلقلارینگ بری ههمده اگ اویاتسز، انصافسزیدر. ساویت حکومتی اوزیکستاندا بو روسلاشقان املا وه آتامالار اسلا-سینی کیچیر گه نندن سوگ مطبوعات وه نشریاتی، علی الخصوص مکتبله ر-ده کی درسله رنی بو یولغا سالماقله اونگ نیگیزینی کوچه یمه ک یولینا توشدی، تینمای تیریشیب کیله در. یه گئی، روسلاشقان املا بیلن 35 میگ سوزلک اوزیک املا لغتی باسیب چیقاریلدی. مأمورله ر، تورلو جنسندن بیلهرمه نله ر، مکتبیله ر، حتی غازیتا، کتاب او قوچی خلق کتله سینه مخصوص اولماق اوزره، تورلو جنسندن لغتله ر حاضر لاب چیقارتدی وه حاضر لانماقدا در.

بو قادار مادی اورونولار حتی ساویت روسیا سیاستنده کی جبری مه تودغا رغماً ساویت مکتبنده، ساویت مطبوعات وه نشریاتندا ایسته نیلگن نتیجه کورولمه گه نندن شکایت ایتیلمه کده در.

«پراودا ووستوکا» غازیتاسینگ یاقین غنا وقتداغی نسخه لاردان برنده (8. 2. 36) چیقان بر مقاله ده، ملتچیلهرنگ توسوقلق ایتمه کده، ساویت پلانینگ کیچمه سلکی اوچون بوتون کوچله ری بیلن اورونماقدا بولغانقلاری آگلا تیلماقدا در. بو یازوغا کوره «ملتچیلهر» «اوزیک تیلینی» باشقا تیلله رده ن (یعنی روسچادان ا. ت.) سدچین بیلن آیریپ ساقلاماقچی ایمشله ر. ملتچیلهر ساویت سوزله رینگ اوزیکچه ده اورناشوینا بار کوچله ری بیلن مانع بولایاتقان ایمشله ر. ملتچیلهر اوزیکچه نی تور کچیلک، حتی ایسکی چاغاتای ادبیاتی یولینا سالیب یوباریش اوچون اورونماقدا ایمشله ر. ایمدی بر آز انصاف بیلن او یلاب کورگن بر کشی اوچون مه نه شو ساویت مطبوعاتینگ کورسه ندیکی تورکستان ملتچیس یولندا بر گنه بولسا غیر طبیعی بر نقطه بارمی؟ طبیعی یوق.

ساویت حکومتی کوبده بهری یوروتوب کیلمه کده بولون دینی تدبیر-له رینی تورکمه نستاندادا بر کره قورولتایدان کیچیریپ آلماقچی بولادر. یوروتولمه کده بولغان پروباغاندا لار بو بیرده ده املا وه آتامالار مسئله سی اساس موضوع بولغانینی آچیق کورسه تمه کده در.

تورلو قومیتله ر توزوب اونلار واسطه سیله مقصدینا ایریشه آلمانغان، ایریشه آلمایا جاغینی کورگن ساویت حکومتی نهایت بو ایشنی ده ایگ اینانچلی اجرا مأمورلاری، فرقه مرکز قومیتله ری قاراه اغینا کیریتکه ن. بوتون اولکه، جمهوریت فرقه قومیتله ری بو مسئله بیلن مشغولدر لار. او جمله دن تورکمه نستان فرقه مرکزی قومیتله سی ده اوتکه ن ده قاهر سوگ لاردناغی توپلانیشلارندن برینی تیل قورولوش مسئله سینه حصر ایتدی. بو قرارداد تورکمه نستاندا ساویت تیل قورولوشی ایشنده پلاتنی ایشکه آشیر و اوچون کوموش علی بوری اوغلی، گهلدی اوغلی، قارا خان اوغلی، افدیزاده غروپلاری دیگن کبی تورلو ملتچی غروپلاریله شدتلی کورده ش یوروتو مجبوریتی کورونگه نلگی آگلا شیلادر. ینه شو قراردان ساویت حکومتینگ، ملتچیلک آقیملارینی بیگدیم دیب اوبلاسادا، تیل قورو-لوشینی اوزی اویله گه نچه آلیب بارا آلمای یاتقانلینی تورلو جنسندن

آغیرلق، توسقونلقلارغا اوچراب تورغانلیغی، دیمهك ملتچیلهرنگ اویلان دیغی قادار بوتونله ییگیلیب، قوروب کیتمه گه نلکلهری آگلاشیلماقدادر. غریبی شوندا، که بو بیردهده عینله اوزیکستاندا وه تورکستانگ باشقا قسملارندا کورولگن استقامتلهرده قازیشقلار کورولهدر. ساویت غازیتاسی ملتچیلهرنگ «پان تورکیستک»، «پان اسلامیتک» ایتکه نلک لهرینی یازادر. بزچه بونلارنگ بوتونسی ساویت حکومیتنگ روسلاشترما سیاستینه کورسه تیلگن قازیشقلقا بیرلگن تفسیرلهدر. ملتچیلهر بو بیردهده په گئی ادبی تیلنی ایسکی ادبیات تیلنگ سوز وه فورم بایقلارینا باغلاب انکشاف ایتدیرمه کچی بولارلارمش. اونلار چاغانای ادبیاتی، عثمانلی ادبیاتی تیللهرینه یا ناشماق تمایلی کورسه تهرلهر ایمش. اونلار تورکمه ن ستاندا ساویت خوجالق وه دولت قورولوشی ایله اورتاغا چیققان سوزلهر- نی تورکمه ن تیلینه کیریتمه کدن قاچارلار ایمش.

قورولتای حاضرلیغی اوچون یوروتولغان پروباغاندا معرکه لهرنده ن په گئی بر تقید آقیمینگ اورتاغا چیقدیغینی دا اورگه نب آلدیق... بو په گئی تقیدچیلار «باری بر سزنگ یاساماق ایسته دیگگز تیل تورکمه ن زحمتکش خلقی تیلی بولا آلماید. باری بر او خلق بوندای یات سوزلهر، آتامالار ییلن تولغان بر تیلده کی یازینی هیچ آگلاماید... خلق بوندای یاتلق ایچنده قالب کیتکه ن بر تیلده یازیلغان ادبیاتغا ایسینماید. نهایت بوندای بر تیلده بر ادبیات یاراتا بیلسه گزده اودا قومونیت سراییلاری تیلی، ادبیاتی بولوب قالد. خلق نه اونی قبول ایتهر وه نه اوندان متأثر بولادر» دیگن قاراشنی آغا سورهلر ایکه ن. اولگی جزالاندیریلغان ملتچیلهر- نگ قاراشندان ذره قادار فرقی بولماغان بو یاش بوغون کوروشنده غیرطبیعی دیهرلک بر نقطه دا یوق. بوندای طبیعیلیگینی، منطقی نیگیزی یوقالتماعان نظریه نگ طرفدارلاری اوچون امنیتلی، دوشمانلاری اوچون قورقولو بولغانی تاریخنک هر آدیمندا بر قانچا مثالی کورولگن حادثه لهرنگ بریدر.

«په گئی الفبا قومیته سی» نگ اوزیکستانداغی فعالیتنده ن بحث ایتکه ن

بر ساویت تیلچینسی («پراودا ووستو کا» 8. 2. 36) «ساویتلهر مملکتنده کی لاینچاغا کیچکه ن خلقلارنگ (یعنی تورک اوروغلارینگ) «پیرله شیک» الفباغا کیچولهنده قومیته نک کوب گنه رولی بولدی. اونلار قومیته نگ سعی آرقاسنداغنا بو الفباغا کیچیریله بیلدیلهر. بونگ ایسه ساویتلهر اتقاقی خلقلارینگ کولتور جهتندن بربرینه یا قلاشماسینا کوب تأثیری، اهمیتی بار. ایمدی قومیته املا وه آتامالار بحثنده مارقسیم-له یینیزم تیل نظریه سی برینسپیلهرینی کیچیریب محکمله ش ییلن مشغولدر. (بو برینسپیلهرنگ نیمه دن عبارت بولغانینی یوقاریدا کوردوک). قومیته نگ نوبته کی (6 نچی) توپلانیشی تورلو خلقلار یاشاغان جمهوریتلهرده کی تیل قورولوشی مسئله سینا پیشه جه کدر» دیدر.

عینی ساویت تیلچینسه کوره، تیل قورولوشی ساحه سندا کی ساویت حکومتی کوره شینگ برنچی دوره سی (پایه سی) په گئی الفباغا کیچیش بولغان؛ اونگ دوامی، یعنی ایکنچی پایه سی، پروله تار روحی ییلن سوغاریلغان بولشه ویک تیللهرینی عینی روحداغی املا وه آتامالار ییلن تأمین ایتیش بولغان که قومیته ایمدیله بو وظیفه سینا به جهریب یانادر. بو پایه لهرنی کیچیب باریب ایریشیله تورغان نقطه دا ساویتلهر اتقاقی دائره سنده قورولاتورغان هم شکل، هم مفهومچه سوسیالیست کولتورنگ بر گنه تیلی (یعنی روسچا ا. ت.) بولاجاقمش. بو صورتله بر اولکه ده سوسیالیزم قوروب دنیا سوسیالیزم انقلابینی باشلاب یوروچی قاینای حاضرلاب دنیا پروله تار کوچلهری غلبه سی تأمین ایتله جه ک، سوسیالیزم عمومی حیات نیگیزی بولاجاق، روس تیلی ده بو سوسیالیزم اساسینه قورولغان انسانلق جمعیتینگ بر گنه تیلی بولاجاق. بونگ اوچون ده ایمدیله ساویت روسیا اسارتنده بولغان خلقلارنگ تیل وه کولتورلاری روسلاشما لیدر...

نه تانلی بر خلیا! مه نه شو سرخوش روس خیال پرستگی قورومتوسی اوچون عصرلار یاشاغان کولتور وه بو قوجا کولتورلهرنگ ترجمانی بولغان تیللهر ییقیتیلماقچیدر. بونگ اوزی بر خیال پرستلکدر.

ایسه ن تورسون

تورکستانلی ایشچیلەر تورموشمدان

ساویت ره ژیمینگ یالغز ایشچیلەر صنفیغا تایانوچی بر سیستم بولغا. نینی آغا سوروچی بولشه ویکله رنگ تورکستاندا ایشچی طبقهسی یاراتو یولونداغی ایتمیلشله رینی بز دقتله تعقیب ایتب کیله مز. بیللاردانه رلی دوام ایتب کیله یاتقان بو مشئوم ایتمیلشنگ تورکستاندا یاراتدیغی منظره «سو- سیالیدی قازاغستان» (35. 10. 5، سان 230) غا کوره شونداغی کورونه در: I — تورکستانک قازاغستان قسمندا 1920 نچی ییلی روسیادان کیلگن ایشچیلهرنگ سانی 8500 ایدی. بو سان بیش ییل سوگرا، یعنی 1925 نچی ییلی 98 150 گه، 1928 نچی ییلی 164 000 گه، 1934 نچی ییلی 335 658 گه، 1935 نچی ییلنگ برنچی ایولنده ایسه 403 000 گه چیقمشدر.

قازاغستاندا 1920 نچی ییلی 1500 قازاق ایشچی بار ایدی. بومقدار 1925 نچی ییلنگ باشندا 20 675، 1928 نچی ییلنگ باشندا 48 000، 1934 نچی ییلنگ باشندا 244 107، 1935 نچی ییلنگ برنچی ایولنده ایسه 277 000 بولدی.

II — جیز قازغان کانی ایشچیلهرنگ 88,1%، نه مبه موناغی (نهفت) اوندوروش یوموشچیلارینگ 77,2%، آچچی سای قومیناتی ایشچیلهرنگ 72,5%، قاراغاندی کومورکانی ایشچیلهرنگ 62,1%، قازاق یوموشچیلاریدر (*).

III — «سوسیالیدی قازاغستان» نگ 35. 10. 17 تاریخلی ساندا بیریلگن معلوماتغا کوره، قاراغاندی داغی اوندوروش ایشلهرنده ایشله و- چیلهرنگ سانی 21 840 بولوب، بولارنگ 4440 قازاق (**).

قاراغاندی دا شاخادا ایشله وچیلهرنگ سانی ایسه 12 800 در. بولار-

(* یوقاریداغی روس ایشچیلهری ایله بیرلی ایشچیلهر سانی کورسه ته تورغان رقلار اعتبارغا آلینسا، بو نسبتله رنگ بولشه ویک بوش بوغازلغندان عبارت ایکنه نلگی آچیق کورونوب قالادر. (***) بو رقم قاراغاندی کومور صنعتنده (اوندوروش) ایشله وچی قازاق ایشچیلهرینگ روسلارغا نسبتاً 62,1% (100 ده 62 ده ن آرتق) بولماسدان، 100 ده 20 قادرغا ایکنه نلگینی آچیق کورسه تمه کده در.

نگ 2830 قازاق در. شو دائره اوندوروش ایشلهرنده ایشله وچی قازاق خانولاری 390 بولوب، بولارنگ 258 ی شاخادا ایشلهر ایکن.

IV — ینه شو آلمانا آغاغازیتاسینگ 35. 10. 18 تاریخلی ساندا، 1934 نچی ییلی قاراغاندی ولایتی دائره سنده هنرلی کسب ساحه سندا 26 822 ایشچی بولوب، بولاردان 8750 سینگ قازاق ایکنه نلگی بیلدر- یلمشدر.

ساویتلهرنگ رسمی منبعندان آلتغان یوقاریداغی استاتستیک معلومات قازاغستاندا یاراتیلا یاتقان ایشچی طبقه سینگ حقیقی یوزینی تانیماق اوچون آنچاغنا یاردهم ایتدر. تورکستانگ باشقا قسملارندا کون کونده ن زورایماقدا بولغان ایشچی طبقه سی حقداغی معلوماتلاردا ایسه تورکستان- لیلار ایله روسلارنگ عددی نه ده نسه آچیق کورسه تیلمه یدر. موسقوانگ تورکستانداغی مأمورلاری آراسندا فعالیتی اعتباریله آیریچا اورون آلتان باومان «پراودا ووستوکا» نگ 34. 10. 28 ده باسیلغان نسخه سندا بیرگن معلوماتدا، 1925 نچی ییلی تورکستانگ قازاغستاندان باشقا قسملار- رندا، صنایع وه تقلیات ایشلهرنده 35 000 ایشچی بار ایکن، بومقدارنگ 1934 نچی ییلی 213 000 گه چیقدیغینی بیلدیرمشدر. محقق بولارنگ بویوک قسمی روسلاردر. اونکچون ده اولارنگ نسبتینی آیریپ کورسه- تودن ایمدیگه چه تارتیب کیله درلهر.

بالخاصه برنچی وه ایکنچی بیس ییللق پلانلارنی به جهر و چاغلاری عددی یوز میگلهرنی آشیب کیتکهن تورکستانداغی ایشچی طبقه سینگ بویوک قسمینی ساویت روسیانگ آوروپا قسمندان کیلتریلگن کیلگیندیله ر تشکیل ایتدرلهر. بو کیلگیندی ایشچیلهر تورکستاندا یالغز سان جهتندن ایمهس، باشقا جهتلهرده نده، یعنی تورموشنگ هر ساحه سندا، تور- کستانلی ایشچیلهرده ن یوقاری توتولوب کیله درلهر. بو کیلگیندی روس ایشچیلهریگه حکومت طرفندان بیریلگن وظیفه لهر وه بیریلمه کده بولغان معاشلار، یعنی خدمت حقی، تورکستانلیلارنگ کینه قاراغاندا کوب یوکسه ک بولغانی کبی، اولارنگ بیرلهدیکلهری اویلار وه دولت مغازه لهرنده

آلديقلارى تورلو بويوملار، كيملەر، ايچكيلەر، ييمه كلەر توركستانلى ايشچيلهرنگكندن بوتوله ي باشقادر.

ياقينا قاراغاندى كومور كانلارى ايله بالخاش اطرافداغى معدن كانلاريني زيارت ايتب قايتقان بر آلمان ژورناليسى ده مونخين ده چيقا- تورغان كونده لك بر غازيتادا نشر ايتديكى مقاله لهرينگ برنده، مسلكى ساحه سندا او قاداردا ييلمى، معلوماتى بولماغان روس ايشچيلهرندهن بعضيلارينگ ياشايش طرزله ريني اوز كوزيله كوروب تصوير ايتهر كه ن «باشقا ايشچيلهر كه نسبتاً شاهزاده (First) كى حيات سور كه نيني» يازدر. آلمان ژورناليسىنك «باشقا ايشچيلهر» ديدىگى ايشچيلهرنگ قازاق ايشچيلهرى بولغانليني قازاغستان غازيتا لاريني، بالخاصه «سوسالدى قازا- غستان» نى، تعقيب ايتوچى هر بر كشى هيچده قينالماسدان آتا آلير.

اوتكه ن ييل اوقتوبر آيى باشندا نشر ايتلگن ساويت استاتىستىك معلوماتينا كوره، قاراغاندى دا 1929 نچى يىلى 2500 اهالى بار ايكه ن، بو مقدار 1935 نچى يىلى 168 900 بولغاندر. (بو حقد ا «سوسالدى قازا- غستان» نك 6. 10. 35 تاريخلى 231 نچى سانينا باقيلسين). اوتكه ن ييل سو گلارينا توغرو توركستانغا سياحت قىلغان بر آلمان ژورناليسى ايسه رسمى ساويت معلوماتينا تايانيب، قاراغاندى اهاليسينك 30% ينك تاش اويلهرده، 18% ينك ياغاچ اويلهرده، 72% ينك سامانلى لايدان ياسايب اوستى آقارتيلغان اويلهرده، 7% ينك ايسه ير آستندا قازيلغان چوقور- لاردا ياشايتورغانيني بيلديره در (*). قطعيتله سويله و ممكندر، كه قاراغاندى يرلى اهاليسينك بوتونيسى، بارما قله كورسه ته بيلهر لك كيچيك بر مستقنا ايله، لايدان ياسالغان اويلهر ايله ير آستى چوقور لارينا اورنا شتيريلغاندر. اكر قاراغاندى كومور كانلارنداغى قازاق ايشچيلهرينك عموميتله آغير و قارا ايشلهرده چاليشاتورغانلقلارى كوزده توتولوب، اولارنگ يوموش نك آغير لغى نسبتنده ييمه ك، ايچمه ك، كييمه ك جهنندن تا مين ايلمه ديك له رى و تريكچيلك باقيمندان چيكيب تورغان عذابلارى كوز آلدينا كيلتر-

„Münchner Neueste Nachrichten“, 25. X. 35; Nr. 292. (*)

يلىب، بونك اوستنه قازاق مخبرلهرنگ ساويت غازيتا لارندا قازاق ايشچيلهرى تورموشى و ساغلىغى حقد ا نشر ايتديكلهرى بعضى خبرلهرى ايسلهرسه، انساننگ يوره گى تيرره ب، توكلهرى كوته ريله درده ايچده ن عصيان ايتكىسى كيله در.

تريكچيلگى روس ايشچيلهرينه نسبتاً كوب كوب توبه ن بولغان قازاق ايشچيلهرى آراسندا آقارتو (معارف) ايشلهرينه ده اينديگه چه كيره گينچه اهميت يريلمه ي كيلگه نلگى ياقينا داغنا باشقارمازغا كيلگن آلمانا غازيتا لارينك شو يىلغى فيورال نسخه لارندا باسيلغان يازيلارندان دا آكلا- شيلما قدادر.

توركستانك باشقا سمتلهرنده ايشله وچى توركستانلى ايشچيلهرنگ تورموشى دا قاراغاندى دا ايشله وچى يورتدا شلارينك تورموشندا ان فرقسزدر. يالغز تاشكندده احوال باشقا چاراق بولوب، بو شهرده يرلى ايشچيلهرده ن بر قسمينك اوى-جايلارى سياحلا ر، عموميتله اطرافدان كيلوچيلهر او- چون زيارتگه اويغون بر شكلكه قويولغان ايدى. حالبو كه آرتيق تاشكند- ده ده وضعيتنك اوزگه ره باشلاغانيني ياقينا «فيزيل اوزبكستان» غازيتا- سندا باسيليب چيققان «بز سرسان قالديق» سرلوحه لى ايشچيلهر مکتوبنده ن اورا گه نمه كده مز. آستندا آچيق امضالار قويولغان بو ايشچيلهر مکتوبنده : «بزله ر تاشكند قوشخانه سيده يعقوبوف ناميداغى فابريقادا ايشله وچى ايشچيلهرمز. زه له نسكى كوچه سيده كى 18 و 19 نچى كوارتيرلهرده ياشاب كيلديك. بز ايشچيلهر اگه كينك، ياروخ، آورو پاچا اوينى ساويتلهر حكو- متى اوقتوبر انقلابينك اون يىللىغى شرفيگه ساليب ير گن ايدى. شو آرا- دان اوتكه ن 8 ييل ايچنده بز يريلگن اوى-يرلهر يمز اگه درخت اوتقوز- دوق، اوني آباد ايتديك، اگلزار، تاكزار قىلديق.

لاكن هر نهرسه دن هم خورلا نيش يامان ايكه ن. بز ياشاب كيد گن كوارتيرلهرنى رايون اداره له رى 9 نچى بولوم ميليتسيه گه يريشنى موافق تاپيدر لار. ينه بو ايشنى عملگه آشيريشدا جوده داغاللق و قوبالقلار ايشله يلدى. ميليتسه باشلىغى بزله رگه «ايكى ساعت ايچيده اوينى بوشانا-

سيزلار» ديب تېقلىنچ قېلىش يېلەن بىرگە، اوى-روزگار اسبابلار يېمىزنى مىلىسلەرگە بويورتوب تاشقارينا چىقارتىپ تاشلاندى... بىز بۇ حال يېمىزنى رايون ساويتىگە عرض قىلماق اوچون بىر ھافئادان بويان قاتنايمىز. رايون ساويت رېئىسنىڭ اورونباسارى اورتاق يوسف اوغلىنىڭ آلدېغا كېرە آلمادىق... قىش اوچون كېرە كلى نەرسەلەرنى غملايتورغان بىر وقتدا كوارتېرسىز سىرسان قالغانىمىز بىزنىڭ 8 يىلدا بويان كورۇپ كېلگەن حضور وحلاوتىمىزنى بۇرئىمىزدان چىقارماقدا...» دېيەلەر.

يوقارىدا بىر پارچاسى كېتىرىلگەن ايشچىلەر مەكتۇبىنىڭ آخىرىدا «قىزىل اوزبېكىستان» باشقارماسى طرفىدان شۇنداق اىضاحات بېرىلگەن: «بىز يوقارىدا نامالارى كورسەتىلگەن اورتاقلارنىڭ ايشلەرنى سۇ-روشرغان وقتىمىزدا حەقىقتا ھەم بۇلارغا داغاللىق ۋە قوپاللىق كورسەتىلگەن-لىكى يېلىندى.

اورتاق اابد رېيىخ خان تاشكند قوشخانىسىدە 11 يىلدا بويان ايش-لەيدى، ايشچىلىك ستازى 30 يىل، 1924 نچى يىلدا پارتيا اعضاسى. سلامت حالەت (حال محمد) قىزى (اونىڭ خانونى) يعقوبوف نامىداغى فابرىقادا 7 يىلدا بويان ايشلەيدى، اۆكتابر رايون (كوكچە دەھسى) ساويتىنىڭ 1931 نچى يىلدا بويان ۋە قومونىستلەر پارتىيىسىنىڭ 1932 نچى يىلدا بويان اعضاسى.

ايشچى رسالت ابراهيم قىزى «مىخت اينوالدى». ايرى يعقوب جان عبدالله اوغلى 50 يىلغا ياقىن بىناكار ايشچى بولۇپ ايشلەگەن ۋە كېنىڭى يىلدا مىخت اينوالدى بولۇپ اولۇپ كېتكەن. يۈە خاتون رسالتنىڭ 4 تە ياش بالاسى بار...»

اگر بۇ مقاله دە تور كەمە نىستانداغى نەفت كانلاردا ايشلەۋچى تور ك-مەنلەرنىڭ روس ايشچىلەرنىڭ دولت مغازەلەرنەن آلا يىلدىكلەرنى نە-سەلەرنى آلاماغانلىقدان قىلغان بىر سۈرۈ شكائەتلەرنەن ۋە روس مەدىر-لەرنىڭ تور كەمەن ايشچىلەرنىڭ مراحىتىنا جواباً «سىز تور كەمەلەر يالاڭ آياق يۈرە بېرىڭلەر ۋە آچىقدا يانا بارىڭلار! بىزنىڭ آوروپالى ايشچىلەر

بۇنداقى جايغا اۇر كەنمە گەنلەر...» دېگەنلەرنى ۋە شۇنىڭ كېي «شورا-لار تور كەمە نىستانى» نىڭ تور كەمەن ايشچىلەرنى تورموشى حەقداغى نىشرا-ئىداندا بىخا ايتلەگەن كەس، او زمان يازۇ كۇب اوزا ائىب كېتەجە كدر. اميد ايتلىر، كە روس پۈرلە تارىياتى دېكىتاتوراسى حەق سۈرگەن تور كىستاندا تور كىستان ايشچىلەرنىڭ قانداق تورموش كىچىرىپ تورغانلىقلارنى شو قىسقا يازۇداندا بىر پارچا آڭلاۋ مەمكىندۇر.

خلاصە، سوڭ چاغلار عددى يۈز مىڭلەرنى آشىپ كېتكەن تور كىستان ايشچى طبەقىسىدا تور كىستان قىشلاقىسى كېي مەستلىكە حياتى ياشاماقدا. تور كىستانداغى روس ايشچىسى ايلە مۇزىكلەرنى ايسە، آلمان ژورنالىستىنىڭ ئەتىكەندەك، بىزنىڭكىلەرگە قاراغاندا شاھزادە كېي ياشايدۇرلار.

بىرلەرنى ايلە آيرىلماس، اوزولماس حياتى باغلار ايلە باغلانغان تور كىستان ايشچىلەرنى يېلەن تور كىستان دەقانلارنى ۋە چارواچىلارنىڭ بختى، سەادتى اوچون تور كىستاندا مەنە شو «چىت شاھزادەلەر» نىڭ حاكىمىتى يېقىلمالى ۋە تور كىستان قورتولمايدۇر. اوقئاقى

*

خىستەلق نىگىز دەدر

ساويت خوجالىغىنىڭ كىچىردىكى يىللاردان بىر نېچەسىنى كوز آلدۇن دان اوتكەزگەندە «قىزىل تاختا»، «قارا تاختا»، «اودارنىك»، «سىياسى يۈرۈ» دېگەن كېي بىر سۈرۈ تەبىرلەر، اونلارنىڭ افادە ايتدىكى مەھوم، فىگۇرلارنىڭ ساويت خوجالىغىدا اوينادىغى روللاردا كوز آلدۇن كىلىپ كېچەدۇر.

اىلك باشلانىشىدا كۇب ھىيتلى ائىب اورتاغا قوپولغان بۇ چىقىشلار-نىڭ اطرافىدا قالدۇردىغى پىروپاغاندا تائىرى ساويت خوجالىغىدا اوينادىغى حەقىقى رولدا كۇب بويۇك بولۇپ كېلەدۇر. بولشەۋىكلەر ھەر قانداق بىر فىگۇرنىڭ ساويت خوجالىغىنىڭ ۋە خوجالىق اوستىندە كى بولشەۋىك او-

یونلارینک باریشندا قامچیلیق رولی، تأئیری بیتنه باشلاغاچ اونگ اورفینا ایکنچیسینی اویلاب چیقارادرلار. بر نیچه ییل اول «اودارنیک» چیققان ایدی. آزوقدا او اوزینگ معناسینی یوقالتغاچ، سیاسی یورولار چیقادی. ایمدی اودا ایشکه یاراماغاچ، خوجالتق ماکنهسینی یوروتیهلمهك اوچون هر زمان شوندای بر قامچیا احتیاج حس ایتکن ساویت حکومتی «ستاخانوفچیلق» ایش مهتودینی اویلاب چیقاردی. فقط بویوک مقیاسدا پروپاگانداچیلق ایله اورتاغا قویولغان «ستاخانوفچیلق» دا تیز یایلماسی نسلنده بیوروقراتیک رنگینی آلیب اولگوردی. بوکون ساویتلر مملکتنده برگنه بولسادا «ستاخانوفچیلق» دستهسی بولماغان بر خوجالتق وه تور-موش نارماغی، حتی آیریم مؤسسسه تایلمایدر دیسهك هیچ مبالغه ایتکن بولمایمز. بوتون توپلاتیلار، بوتون مطبوعات بو مسئله ایله مشغول. بوکون ساویت ییغینلاری، ساویت مطبوعاتینگ بونداندا کوبرهك مشغول بو-لوندیغی بر موضوع یوقدر.

هر زمان بولغانی کبی بو سفرده ساویتلر مملکتنده کی تورموش وه ایشک باریشینی خارجدن تعقیب ایتوچیلر داها آرتیق قیزیقب، هاو-لیقب کیتدیکلهرینی کورسعتب قوبدیلا. بو آوروپالی «عالم»، «یله-مه نلر» ایمدی ساویت روسیادا هر نهرسهنگ نیگیزندهن اوزگهریب کیتجه گینی، «بویوک بر اقتصادی انقلاب باشلانغانلیغینی» سویلهب «ستا-خانوفچیلق» مسئلهسینی نیگیزندهن تیکشیرو، اونی علمی نظریه لهرگه اویدرو، آکتلار توپلاب ادبیات یاراتو ساحهسینا قویولدیلا وه اطرافلا-رینا توپلانغان بر قانچا علم مراقیلارینی دا بو قوروتولارغا ایناتروغا بوتون اخلاصلاری ایله کیریشدیلهر...

فقط آرالقا ساویت حکومتی قولتوغنداغی قاربوزنگ سیر-غیلیب توشه باشلانغانینی کورسعته تورغان اشاره لهر ساویت استاتیستیقندا، ساویت مطبوعاتدا کورونوب قالدی.

اوتکن ییلنک ده قابرندا ساویتلر اتقاقی فرقه مرکزی وه بو ییل غینواردا مرکزی اجرا قومیتهسی قونهرهسی ساویت خوجالیغینگ «ستا-

خانوفچیلق ییلی» دیب آنالغان 1936نجی ییلی هدفله رینی ده ییلگیلهب اوتکن ایدی. قومیسار مهژلاوقنگ کورسه تونوچه بو هدفلهرنگ ایگ مهمی استحصالاتی آرتیرماق تهخنیکنی به نیمسه مهك وه ایشلهب چیقاریش بهاسینی توشورمهك مسئلهسی ایدی. 1936نجی ییلی صنایع استحصالاتی عمومیتله آلماندا اوتکن ییلغیسندان %23 آرتمالی ایدی. بو نسبت آغیر صایعدا %26 گه، ماکنه صایعدا %31 گه قورالانو ییلن علاقه دار صایعدا داها یوکسهك نسبتده کوتهریله جه کدی.

ساویت حکومتی «ستاخانوفچیلق» ایش مهتودی سایه سنده بر نیچه آی ایچنده بو هدفینی نه لده ایتمه کچی، اوندان سوگرادا بر قانچا مهم اقتصادی وه مالی اصلاحات مسئلهسینه کیچمه کچی ایدی.

ساویت مطبوعاتینا کوره، ایمدیدهن آق تورلو فرقه وه حکومت، بالخاصه خوجالتق مؤسسسه لهری باشلوقلاری «ستاخانوفچیلق» قاراشلارینی اوزگهرتب قویغانلار، اوگا اهمیت یرمی باشلانلار. استحصالاندا یاغز کمیت ره قوردینی توشونوب کیفیتینی بوزوب، بونگله فائده یرنده ضرر کتیروچی خوجالقلار سانسز بولغانی کبی «ستاخانوفچیلقنی» موقتاً تطبیق ایتب تجربه سینی کورگه ندهن سوگ ییغیشتریب قویغانلاری دا کوب ایمش. ساویت صنایعی استحصالاتینگ یورومهسی ده عینی نتیجه نی کورسعتمه کده. در. مثلا غینوارنگ استحصالاتی ده قابرغا قاراغاندا %11 آرقادا قالغان. فییرال ایسه غینوار درجه سینه ده ایریشه آلمان. آیریم دائره لهرده وضعیت کوب یامان کورونه در. اورال وه قازاغستانداغی معدن اوجاقلاری، آینقسا رنگلی معدن ایشلهری رذالت دیجه جهك بر وضعیتده ایمش.

مه نه شو مثاللارینی کتیردیگمز حادثه لهردهن توپلو نتیجه چیقارماقچی بولغان «پراودا» ایشکه سابوتاژچیلار قولی کیرگه نینی، صنفی دشمانلارنگ «ستاخانوفچیلق» جریانی عقیم قالدیرو اوچون قان تیری توکوب او-رونماقدا بولغانینی، بو دوشمانتی اورتاغا چیقاریب، بتیرو وه «ستاخانوف چیلقنی»، ساویت خوجالیغینی اونگ ضررندهن قورو کیره کلگی تورتکو سینی بره در. بو «سابوتاژ»، «صنف دوشمانی» کبی تعبیرلهرنگ قای وقت

اورتاغا آيتليب، قاي يولدا قوللاينديقلازىنى ساويت روسيانگ ايش مه تو-
دى بيله ن آذر، كوبر تائيشلىغى بولغان كشىلهر جوده ياخشى بيله ديله.
بو «صنفى دوشمان»، «سابوتاژچى» لارنگ كيم ايكه نىنى اونى اورتاغا
قويوچيلار اوزلهرى ده بيلمه ديكلهرى كىي هر كىمىنگ ده «سابوتاژچى»
بولوب عييله ن، محكوم ايتليب كيتووى هر كون اوچون ممكنر.
ذاتاً بو محكوم ايتليگه نلهرده هر قانداي بولسادا بر گناهلارى بولغانى
اوچون ايمه س، اكثر تله آرقادا قالغانلارنى قورقوتو، بو صورتله ايشچىنى
قامچىلاب، ايشنى آغا باسديرا يلو اوچوندر. آرادا «دونباس» سابوتاژ-
چيلارى باشلوغى دىب اوزون يىللارغا محكوم ايتليب، ياقيندا آزاد ايتىد-
گن پروفه سور رامىن كىي عييليله رده كوب گنه تايىلب قالسا كىره ك. بو
ذاتاً بزنگ توركستانداغى «قىزىم سەنگه ايتەي، كىلنيم سەن ايشيت»
قىلنەن بر تىيه در.

بو كون بيله آچىق كورونه باشلاغان بر نقطه بولسا، اودا ستاخانوف
چىلقنك دا سلفلهرى عاقبتنه محكوم بولغانلىغى وه بونگله ساويت حكومتىنگ
ياقنن آيلار اوچون «ستاخانوفچىلق» دان اميد ايتدىكى موفقيتگه باغلا دىنى
اقتصادى وه مالى پلانلارنىگ سوغا توشكه نيدر. بونگ باشقا تورلو بولا
يىلو احتمالى دا يوقدى. چونكه مسئله «ستاخانوفچىلق» وه باشقا آيرىم
تدبيرلهرنگ نقصانلى وه يا نقصانسز بولووندا ايمه س، ساويت حكومتىنگ
نىگىزنده در. بو چوروك نىگىز بىتمه ديكچه خسته لودا دوام ايتەجه ك وه
كوچه يه جه كدر. آرالدا سابوتاژچى، صنفى دوشمان كىي ياساما گناهلار
بيله ن بر قانچا گناهسز كشىلهر محكوم ايتيله جه كلهردر. تيمور اوغلى

اسلام دينىگه فارشى بولشه ويكله ر حر كىتى

ياقیندا خرىستىانلارنگ آرچا بايرامىنى ساويت مملكتىنگ هر
طرفدا، او جمله دن توركستانك بو يوك شهرلهرنده اولوغ پروباغاندا وه
طنطنه ايله اوتكه زگن ساويت حكومتى وه قومونىست فرقه سى، بزنگ
قربان بايرامندان بر هافتاچا ايلگه رى «آكتيف خداسزلار» نى سفر بر

قېلىب، بو اسلام-تورك بايرامىنا فارشى تورلو چىقىشلار، مجادله لهر قىلدىر-
دى. تاشكندنگ بوتون فابرىقا وه ايشخانه لهرىده، كوسته ر (قول) صنعت
آرتىلله رىده، قلوبلاردا قربان بايرامىنا فارشى مخصوص درسله ر او قو-
تولدى. تاشكند رادىو استاسيونى آرقالى اسلام دينىگه فارشى مصاحبه لهر
تارقاتىلدى. شهرنگ بعضى بىرلهرىده دينگه فارشى بورچه كلهر قورولوب،
بو بورچه كله رگه دينگه فارشى نشرىات، رسمله ر قويولوب، بو صورتله
اسلام دينى عقىده سى وه تورك-اسلام عرف وعادىگه فارشى نمايشلهر
ياسالدى.

ياقینداغنا خرىستىانلارنگ آرچا بايرامىنى تشويق ايتوچى رسم وه
يازولار باسىب تاراتقان «قىزىل اوزىكستان» غازىتاسى اوزىنگ عرفه
كونكى 3. 3. 36 تاريخلى نسخه سىنگ بوتون بر صحىفه سىنى اسلام
عقىده سىنى قبول بر صورتده ماسقارا قىلوچى اوزون بر يازوغا آيرىب،
بو ياقىمسز يازوغا ياقىمسز ايكى رسمده قوشوب باسىب چىقاردى. ينه شو
تاشكند غازىتاسىنگ بايرامنگ برنجى كونكى، 4. 3. 36 تاريخلى ساندا
«قربان حەيتىنگ صنفى ماهىتى» باشلىقى غازىتانگ تخمىنأ اوچ ستونىنى
آلغان اوزون بر مقاله باسىلغان. «و. م.» امضاسيله يازىلغان بو مقاله ده
قربان بايرامى وه حج تاريخى بولشه ويكله ر قاراشى ايله كوزده ن كىچىر-
يلگه نده ن سوگ، چارلق روسياسىنگ دينى خرافاتدان وه اسلام روحا-
نىلارندان قانداي فائده له نكه نلگى حقددا سويله نىب، «1908نجى يىلى
12 امامنگ روس حكومتىنگ جلاذ وزىرى ستولپىن گه خط يازىب، بو
خطلاريدا — بز اماملار اوز مسجدىمزه خطبه او قوغاندا وه باشقا وقت
لاردا خلقنى حكومتگه بويسىنىشغا دعوت قىلىب وعظ، نصيحت قىلامز،
شرىعت بو يونچا پادشاه گه قارشىلىق قىلماق گناه ايكه نلگىنى توشوتشه مز،
دىب يازغانلارى ايسله تىلىب، بو صورتله روس حاكىمىنه فارشى يوره كده ن
نقرت ايتە تورغان توركستان خلقى نظرندا اسلام روحانىلارنىگ اعتبارى
توشورولمه كچى بولغان.

چار حكومتىنگ بعضى اوزىنى «ملا» وه يا «قاضى» دىب آتاب

یورگن ایمانسز لاردان فائده نديگي توغرو! فقط خلقمز او ایمانسز- لارنگ حقیقی یوزینی آگلاغاچ اولاردان قاندای یزگن وه او ایمانسز- لارنگ اسمله رینی قاندای فقرتله ذکر ایته باشلاغان ایدی. بو جهت نشر ایتدیکی مقاله سندن آرخیفله رینی بر پارچا تیکشیر گه نلک تأثیری بیر- تورغان بولشه ویک محرری «و. م.» گه ده بر پارچا معلوم بولسا کیرهک.

بوندای ایمانسز «ملا» وه یا «قاضی» آتالغان لاردان یالغز چار روسیا- سی ایمهس، ساویت روسیاسی وه بولشه ویکلهرده فائده له نمه کچی بولما- دیلارمی؟ سوغوشچان خداسزلار نذیر توره قولف ییلن برابر قیزیل بایراق کوتهریب مکه گه باریب، بو مقدس شهرده اسلام دنیاسینگ هر تامانیدان کیلگن مسلمانلار آراسیدا ساویت روسیا پروپاگاندا سی یورگوز- گن «قاضی» عبدالرشید ابراهیم ننگ عاقبتی نیمه بولدی؟ بو ایمانسز قارت آرتق بزنگ بارچامز نظرندا تریک اولوک کبی در.

بو کونکی بولشه ویکلهر اسلام روحانیلارینگ نفوذینی قیرماق اوچون چار روسیاسینا یالتاقلق کورسه تکه ن وه اونگ سیاستیگه آلت بولغان 12 امامنی ذکر ایتمه کله قاندای ذوق آلسالار، ایرته گی دوشمانلاریه زدا بو کونکی بعضی عینی درجه ده کی شرفسز لکنی یوزیمز گه اورماق اوچون ایمانسز عبدالرشیدله رنک اسمله رینی آتایاجا قلا دردر. فقط، حمد اولسون ظ که بوندای او گنا یسزلق قارشیسندا اسلام روحانیلاری قاتارندان بز، شهاب الدین مرجانی، عالمجان بارودی، رضاء الدین فخر الدین، مرحوم محمود خواجه یه بودی، ناصر خان توره، مفتی صدرالدین خان افندی وه باشقالار کبی شرفی اسمله رینی ماقتاناراق آتاب، روحاً اوونارلق وضعیتده مز.

ساویت حکومتی تورکستاندا قربان بایرامینا قارشى مجادله سنده آکتیف خداسزلارنی سفر بر قیلو، دینگه قارشى بورچه کله ر توزو، قلوب وه فابریقا لاردا دینگه قارشى درسله ر پیرو، تورکستانگ اُک بویوک رادیو استاسیونینی ایشکه سالو کبی اورونوشلار ییلن ده قانیقما دی. ساویت اداره- له ری اصل مهم فعالیتله رینی مکتبله ر گه قاراتدی لار. «قیزیل اوزیکستان» ننگ 36. 3. 6 تاریخلی ساندا، ساویت مکتبله رنده ن برنده قربان بایرامینا

باشلیقی

قارشى کوره شونک قانداى اوتکه زیلدیگی شونداى تصویر ایتلمشدر: «تاشکند، تاختاپول ایشچیلهر شهرچه سیده کی 20 نچی اورتا مکتبنک یوقاری صنف او قوچیلاری 2 نچی مارتده درسده ن کین پیونه رله رنک تشبثی ییلن توپلانیشدیلار. بو مجلسده قربان بایرامینا مکتب بالالاریدان بریسینی ده قاتاشدیرماسلق مسئله سی کورولدی. مکتبنگ علمی مدیری آخوندی دینگ صنفی ماهیتینی قیسقاچا توشوتوروب بیردی. شوندان کین توپا- توغرو عملی تکلیف باشلاندى. پیونه ر باشلوغی پولانونف دینگه قارشى شعارلار وه پلاکاتلار یازیب مکتبگه یاپیشتریشنی، قربان بایرامی کونی مکتبگه ایرته کیلوچی بالالار اوچون بوفت حاضر لاشنی، کیچیک که ن بالالارنگ او یلاریغا باریب تیکشیریش اوچون پیونه رله رده ن نوبتچی له ر آجراتیشنی وه باشقالارنی تکلیف قیلدی. بو تکلیفلهر بر آغیزدان معقوللاندی.

مکتب مأموریتی بالالارنگ تشبثله ریگه باخشی قارادی. شو کونی یاق رسام چاقیریلیب، دینگه قارشى شعارلار، پلاکاتلار تاپیار لاندی وه اولار مکتبنک ههممه قلاسلاریغا وه دهلیزله ریگه یاپیشتریلدی.

او کتابر انقلابینگ میوه سی بولغان یاشلار دینی بایراملارغا وه ایسی عادتله رگه بوتونله ی قارشى ایکه نلکله رینی کورسه تدیله ر. قربان بایرامی کونی (4 نچی مارت) بالالار مکتبگه عادتده گیده ن یاریم، حتی بر ساعت ایلگه ری کیلیب، بوندا تورلو او یونلار ییلن شغلان دیلار. ساعت تام 9 دا درسگه قونغراق چالغاندا قلاسلاردا 428 بالادان 409 ی اولتوراز ایدی. درسله ر اوز وقتیدا باشلاندى. تیکشیریش نتیجه سیده که سه لک آر قاسیدا بر نیچه کونده ن بویان کیلمه ی یورگه نله رننگ 17 ایکه نلگی، ئه تیگی 2 بالانگ عذر سز کیلمه ی قالغانلغی (بوندان ههم بری ساعت 9 یاریمده کیچیک کیلدی) معلوم بولدی. بوندان تاشقاری ایکنچی نوبتده (ساعت 2 ده ن کین) او قوتورغان بالالارنگ بری ههم قالما ی، مکتبده حاضر بولدی. بولارغا مکتبده چای- نان پیریلیب، تورلو او یونلار قیلندی.»

ینه شو تاشکند غازیتاسینک قربان بایرامینک اوچنچی کونی چیققان

ساندا، « A.B. » امضالی بر یازودا، قریم خداسز لار مرکزی شوراسینک اوزیکستان خداسز لار مرکزی شوراسی ییلن اوز آرا دائمی علاقه باغلاب توروش اوچون شرطنامه توزوشکه نلگی، بو شرطنامهده ههر ایکی جمهوریتده دینگه قارشی ایشلهرنی قزیتیش، یه گی خداسز اوزه کلهری قوروش، سهر گیلهر (کورگه زمه لهر)، موزه لهر اوپوشتوروش وه باشقا ایشلهرگه آریچا دقت بیرلگه نلگی قید ایتلگه ندهن سوک، توبه نده گیچه دوام ایتلهدر:

«قریم خداسز لاری اوز مجبوریتینی به جهریشگه کیریشدیلهر. قریم خداسز لارینگ بریغاداسی اوزیکستاندا ایکی یاریم آیدان بویان دینگه قارشی ایشلهرنی آلیب بارادی. بریغادادا 12 کشتی بار. بولارنگ کوبلهری اوزله رینگ وقتلارینی رایونلاردا اوتکه زب، قولخوزچیلار آراسیدا دینگه قارشی تشویقاتنی اوپوشترا یاترلار.

قریم خداسز لاری بزنگ جمهوریتیمزده بر نیچه یه گی رایون خدا- سز لار شوراسینی اوپوشتردیلهر. جمله نده نامانگان، خوقند، مهرغیلان، کاگان، سمرقند، بوخارا، ترمیز، یهبودی وه باشقا شهرلرده خداسز- لار شوراسی اوپوشتریلیدی. بریغادا خداسز لارنگ قویی اوزه کله رینی پاختا زاوود وه ساوخوز ایشچیلهری آراسیدا اوپوشتوروشده کوب ایشلهر قیلیدی.

قریم خداسز لاری اوزیک محنتکش خاتن- قیز لاری آراسیدا دینگه قارشی ایشله رنی کوچه تیریش یوزه سیده ن علاحده ایشلهر قیلدیلهر.

جمهوریتده کی قولخوز لاردا، ساوخوز لاردا، آرتیللهرده 500دهن آرتیق دینگه قارشی ستاندارت فوتوبیدیعی بورچه کله ری اوپوشتریلیدی. اوزیک خاتن- قیز لاری اوچون دینگه قارشی معروضه لار اوتکه- زیلیب، کینو وه باشقالار کورسه تیلدی» دیله در. («قیزیل اوزیکستان» ننگ 36. 3. 6. تاریخلی 54نچی سانینا باقیلسین).

مه نه شو یوقاریدا کتیریلگه ن سطر لاردان آپ- آچیق آگلشیلادر، که تورکستانلی وه قریملیلاردان بعضیلارینی خداسز لاشتریب، ایمانسز-

لاشترغان ساویت حکومتی، اولارغا شرطنامه ییلن قریم وه تورکستانک شهر وه قیشلاقلارندا «دینسزک تشویقاتنی یورگزو مجبوریتی» یو کله تمش در. ساویت حکومتی اوز آداره سی آستنداغی تورکستان وه باشقا مسلمان تورک اولکه لهرنده اسلامیت ایله توختاوسز مجادله ایتب، اسلام عرف وعادتینی، اوپاتسزلقنگ دا حدینی آشیریب تحقیر ایتوده دوام قیلماقدا ایکن، تیشقی دنیا نظرندا اوزینی بوتونله ی باشقاچا کورسه توگه اوروه ماقدادر.

استانبولنگ کونده لیک غازیقارلارندان «جمهوریت» ننگ 36. 17.3 تاریخلی ساندا «قربان بایرامی مناسبتیله لوندره جامعندا یاپیلان دینی تورهن (مراسم، آیین) ده دنیانگ ههر طرفندان گه لن مسلمان مثلله ریله، اسلام لیغا قارشی سیمپاتیسی اولان خرستیانلار، ساویت (!؟)، مصر وه داها بر چوق دولتلهرنگ سفیرلهری بولونمشلاردر» دیگه ن بر خبر باسیلغان، که بودا ساویت روسیا حکومتینگ بو قلامونلغینی کورسه ته تورغان مثالارنگ بریدر.

عبدالوهاب

تورکستانه یاشلارینا

ای تورکستان یاشلاری برله شمه ک زمانی گه لدی
گیجه، گوندوز یانمادان چالیشماق زمانی گه لدی
توتوب چنگیز یولینی ساواشماق زمانی گه لدی
غیرتله نیب روسلاری چیقارماق زمانی گه لدی.

*

اوغوز بیلگیسیله بر زمان دینانی آلدی
جهالت بزله ری گورنه گونه سالدی
او قوجا تورکستان شمال قوردینا قالدی
حاضر لانیب قورتلاری اولاماق زمانی گه لدی.
ت. یولچی

گنبد قابوس، ذی القعدة، 1354 هـ. (فیورال 1936)

ایسکه روم: یوقاریدا، 36نچی بیتده، بر قسمی باسیلغان تیزمه‌نگ باش محرریمز چوقای اوغلی مصطفی بیکنک شخصیتینه باغیشلانیب یازیلغان سوڭ مصرعلاری مصطفی بیکنک تپله گی ایله چیقاریلیب قالدیریلدی. باشقارما

«سوغوش رقمالاری»

کوبدهن بیرلی بوتون دنیا افکار عامه‌سینی اوزیگه تارتیب کیلگن «سوغوش بولورمو، بولماسمی؟» دیگن سوراغ «لوقارنو بحرانی» (7. 3. 36) دان سوڭ کونده‌لیک مسئله حالینا کیچدی.

«سوغوشنی کیم وه کیمگه قارشنی باشلاماقچی؟» دیگن سؤالغا ایسه، حقیقی بین‌الملل صلح نیگیزینی قوروغا کوزله‌ری یتیمه‌تورغان وه حال حاضرغی قورقولو وضعیت اوچون مسئول بولغان آوروپا «دوربین دانشمندلیری» شو جوانی بیرهدرله: سوغوشنی آلمانیا ساویت روسیاغا قارشنی باشلار ایمش. شو مقصد بیلن آلمانیا «لوقارنو معاهده‌سینی بو-زوب، اوز ملی توپراغی بولغان راین نه‌ری حوالیسینا عسکری کوچله‌ر توپلای باشلاغان. آلمانیا اوزینگ ساویت روسیاغا قارشنی یاساغان «سو-غوش پلانی» ندا یالغز ایمه‌سدر؛ آلمانیا ایله بر جبهه‌ده آوروپادا لهستان، آسیادا یاپونیا تورغان ایمش...

بو وضعیت ییلااردان بیرلی چوواتیلیب کیلگن وهرسای معاهده‌سینک خطالاری، آینقسا روسیا ساویت حکومتینگ بوتون دنیا کوزی آلدیدا آچقیدان آچیق «ایکیب» کیلگن جنایتله‌ری میوه‌سی در...

وضعیت کیسکین بولسادا «شبهه‌سز سوغوش بولادی» دیب آیتب بولمایدی. فقط بوتون آوروپا آچقیدان آچیق سوغوشغا حاضر لانماقدادر. بعضی آوروپا غازیتالارندا «دوست» وه «دوشمان» جبهه‌سی عسکری کوچله‌رینی کورسه‌توچی استاتستیک معلوماتلار اوچراتیلماقدا. او جمله‌دهن پارسیده چیقاتورغان «Vu» (ویو) آنلی فرانسه‌سز مجموعه‌سینک 21. 3. 36 تاریخلی ساندا باسیلغان «سوغوش رقمالاری»نی، باشقالارغا

قاراغاندا تولوغراق کورونگه‌یندهن، توبه‌نده عیناً کتیرمه کده‌مز. «ویو» عسکری کوچله‌رنی ایکی غروپا آیرادر؛ برنچی غروپ: اینگلته‌ره، فرانسا، بلجیقا، چه‌خوسلوواکیا، رومانیا، یوغوسلاویا وه ساویت روسیا اوردولارندان توپلانیب، ایکنچی غروپ ایسه لهستان، ایتالیا، آلمانیا وه ماجارستان اوردولارندان عبارتدر.

بو بولونوش تخمین ایتله بیلهرک بر نهرسه بولوب، احقیقتدا «غروپ»، «جبهه» مسئله‌له‌ری او قادار آیدینلاشماغاندر. «دوستلق»، «دوشمانلق» ساویت روسیا مسئله‌سی آغا قویولغانداغنا بیلینه‌تورغان ایشدر. مثلاً: فرانسانک بویوک متفقی اینگلته‌ره‌ده کی احوال روحیه‌نگ، فرانسا ایله برلکده، «بولونمه‌س صلح» شعاری آستندا ساویت روسیانک قو-روچیسسی، مدافعه‌چیسسی بولایله‌جه‌گینی اویلاماق نا مساعد اولدینی کبی، فرانسانک دوستی یوغوسلاویانک‌دا ساویت حکومتی یارده‌میگه چیقیشی شبه‌لیدر. ایکنجیدهن، لهستان آلمانیاغا یاقین اولماق‌له برابر فرانسا ایله باغلانغان دوستلق معاهده‌سی یولوندان چیققان ایمه‌س. فقط ساویت روسیا-غا ایکی تورلو قاراشی بولغان بو ایکی بویوک ملتنگ — فرانسا وه لهستان‌نگ — دوستلغنی سنالیش میداندادر. لهستان آوروپا بویوک دولت‌له‌ری قاتاریغا یتیب قالغان بر دولت بولغانیدان، او خارجی سیاست وه مناسبتله‌رینی اوزینگ ملی وه تاریخی دولت باغلارینا (استقامتنه) قارانی آلیب بارماقدادر. بو کونکی لهستان هیچ کیمنگ «یتته‌ک» وه «نوسقاوی» بویونچا یورمه‌تورغان بر کوچدر...

بو ایضاحاتمز خلاصه‌سندا شونی هم آیریچا آیتب اوتوشنی لازم ناپامز، که بو کونکی سوغوشدا، خلق سایمندان وه اوردو رقمالارندان زیاده، او مملکتده حاکم اصول اداره (ره‌ریم) گه خلقنگ باغلانیشی داها زیاده رول اویناید. شو جهتی نظردا توتساگز، اهالیسی وه اوردو-سینگ سانی باقیمندان اوزیگه «قارشنی جبهه»‌دهن آنچا کوب کورونه-تورغان ساویت روسیانک سوغوشدان نیچین قورقادورغانلغی سببینی آگلاغان بولورسز.

ساویت حکومتی وه ساویت روسیا یقیلماغونچا آوروپادادا، آسیا-
دادا تینچلق، صلح یوق...

دولت	نفوسی	صلح وقتندا غمی عسکری ننگ سانئ	سفر برلك وقتندا قانچا کشینئ قورا لاندر بریلیر؟	بحر یه (دیگر) عسکری	مستملکه ده قانچا عسکری بار؟	هوا کوچی
(1) اینگلته ره	46 میلیون	152 200	4 میلیون	92 میگ	127 554	34 میگ کشی 1850 اوچقوج
(2) فرانس	41 میلیون	368 000	3 میلیون 800 میگ	57 182	213 000	40 000 کشی 5400 اوچقوج
(3) بیلجیقا	سکر میلیون 700 میگ	73 600	800 000	—	14 000	840 کشی 380 اوچقوج
(4) چه خو-سلوواقی	15 میلیون	143 500	بر میلیون 380 میگ	—	—	650 کشی 700 اوچقوج
(5) رومانیا	19 میلیون	101 400	بر میلیون 700 میگ	5859	—	13 600 کشی 940 اوچقوج
(6) یوغو-سلوواقی	اون تورت یاریم میلیون	138 000	بر میلیون 300 میگ	6300	—	10 000 کشی 860 اوچقوج
(7) ساویت روسیا	168 میلیون	1 300 000	12 میلیون	55 000	—	50 000 کشی 4500 اوچقوج
(8) لهستان	33 میلیون 800 میگ	271 000	3 میلیون	4135	—	8000 کشی 400 اوچقوج
(9) ایتالیا	42 یاریم میلیون	347 000	3 میلیون 800 میگ	54 600	—	30000 کشی 1500 اوچقوج
(10) آلمانیا	66 میلیون	550 000	6 میلیون	50 000	—	50 000 کشی
(11) ماجارستان	8 میلیون 700 میگ	33 000	800 000	—	—	؟
(12) آوستریا	6 میلیون 700 میگ	30 000	600 000	—	—	؟
(13) هولاندا	8 میلیون 600 میگ	19 500	800 000	4215	31 500	590 کشی 250 اوچقوج
(14) اسویجره	4 میلیون 100 میگ	40 000	350 000	—	—	2900 کشی 250 اوچقوج
(15) نهمستونیا	بر میلیون 200 میگ	13 000	90 000	856	—	500 کشی 50 اوچقوج

دولت	نفوسی	صاح وقتندا غمی عسکری ننگ سانئ	سفر برلك وقتندا قانچا کشینئ قورا لاندر بریلیر؟	بحر یه عسکری	مستملکه ده قانچا عسکری بار؟	هوا کوچی
(16) له تونیا	بر میلیون 900 میگ	19 000	140 000	1000	—	1000 کشی 100 اوچقوج
(17) لیتوانیا	2 میلیون 400 میگ	16 800	190 000	100	—	1000 کشی 110 اوچقوج
(18) فینلاندىیا	اوج یاریم میلیون	24 700	300 000	1300	—	800 کشی 120 اوچقوج
(19) اسویج	6 میلیون 200 میگ	23 000	575 000	6700	—	1000 کشی 91 اوچقوج
(20) نورویج	2 میلیون 800 میگ	11 000	240 000	2032	—	900 کشی 96 اوچقوج
(21) دانیمارقا	اوج میلیون 600 میگ	9 500	280 000	2150	—	500 کشی 60 اوچقوج
(22) یونانستان	6 میلیون 700 میگ	49 820	500 000	9418	—	3180 کشی 119 اوچقوج
(23) تورکیه	13 میلیون 700 میگ (*)	131 627	بر میلیون	9200	—	8383 کشی 370 اوچقوج
(24) بولغارستان	5 میلیون 900 میگ	32 315	500 000	250	—	؟
(25) اسپانیا	25 میلیون	116 000	بر میلیون 800 000	11 580	57 750	5500 کشی 500 اوچقوج
(26) پورتوغالیا	7 میلیون	30 000	650 000	6340	10 700	1000 کشی 130 اوچقوج

(21. 3. 36, „Vu“)

(*) بولتور نو بارده اونکه زیلگهن خلق ساناوینا کوره، تورکیه اهاالیسی 16 میلیون 188 میگ 767 در. («باش تورکستان» نك 72 نچی سانینا باقبلسین).

باشقارما مازغا کیلگهن مکتوب

پشاورده یاشاچی پورتداشلاریمزدان عبدالله بیك خدایارخان زاده افندی 21. 2. 36 تاریخلی مکتوبنده، مجموعه مزنگ شو ییلغی غینوار سانتدا باسیلغان «هندستاندا یاشاچی تورکستان مهاجرلهرینگ مهم بر

تویلانیسی « باشلقلی یازونگ بعضی نقطه لارینا تماس ایتب، 38نجی بیتده بحث ایتلگن پاخنا ماشیناسینگ اوز خصوصی ملکی ایکه نلگینی آغا سوره در.

«باش تورکستان» باشقارماسی شو مناسبتله یورتداشلاریمزدان اوز آرا مناقشلی خصوصی مسئله لهرنی برکنه ملی نشریاتمز بیتلهریگه هر قاندا ای بر طرزده بولسادا کیچیرو بیلن ملی نشریات مرکزی اوچون اوکغایسزلق توغدورماسلقلارینی بر داها اوتونه در.

دهلی «تورکستان مهاجرلهری برلگی» مرکزینک بر مراجعتی

احرمتلو عزیز ملتداشلاریمز!

مرکزنگ دینی وه ملی مطبوعات تأمین ایتیش تیلگی وجودگه چیقیب، شو میل 25نجی غینواردا هندستان حکومتدهن مرکز مدیری خواجه مسعود ضیائی افندی نامینا تورکی، فارسی وه اوردو تیللهریده «صدای مهاجرین» اسملی آیلق مجموعه چیقاروغا رخصت آلدی. مجبوعه ننگ برنجی ساینی 1355 هجری بیلینک باشلارندا چیقارو اوچون حاضرلق کورولمه کده. «صدای مهاجرین» نی پاشاتماق اوچون مادی، معنوی یاردهم ایتمهک هر بر دینداهش وه ملتداشنگ وظیفه سیدر.

«صدای مهاجرین» علمی، ادبی، تاریخی، اجتماعی مقاله لهر، عبرت آمیز وقعه لار، قرآن کریم ترجمه سی وه تفسیرلهری کبی یازولار باساجا قدر.

بیللگی: هندستان اوچون بر رویه، خارج اوچون ایکی رویه ایکی آنه در.

آده س: خواجه مسعود، بهاری املی، دارالمهاجرین. دهلی.

Pakari Emali „Darul-Muhajirin“ 719 Delhi — India.

باشقارمادار: آفغانستانداغی تورکستان مهاجرلهرینگ شو بیلنگ باشندا توپلاب یوللاغان آبونه لهری ده ایریشدی. کوب تشکرلهر ایتهمز.

Verantwortlich für Verlag und Redaktion: Dr. Tahir Schakir, Berlin-Wilmersdorf
Druck: Sonnendruckerei G. m. b. H., Berlin-Charlottenburg 4

مسئول مدیری: دوقتور طاهر شاکر.

مال قبرغینی — آلمان آبادان 28نجی مارتده «پراودا» غازیتاسیغا بیر-یلگن تیغراف خبرینه کوره، مالدارچیلق ساوخوز وه قولخوزلارینگ احتیاطسزلقلاری نتیجه سنده بو بیللگی مال بالالاری (قازاقچا «تولو») قریلماقدا ایمش. ساوخوزلار قومیساریاتینگ برنجی مارتغا قادار توپلا-دیغی استاتستیک معلوماتلارندان، بعضی ساوخوزلاردا 100ده 24، 28 حتی 30غاچا مال تولوسینگ قریلغانلغی کورونده دی.

بو خبرنی بیتکروچی «پراودا» غازیتاسی (29. 3. 36) ننگ آیتدی غنا کوره، بو مال قرغینینی کورسه ته تورغان رقملاز اوتکن ییلداغیدان ایکی دفعه آرتیقدر.

*

عیاض اسحاقی بیک آوروپاغا قایتدی

ایکی یاریم ییلدان بیرلی اوزاق شرقدا ملی تشکیلات ایشلهریله مشغول بولغان ایدیل-اورال ملی قورتولوش حرکتی باشلوغی عیاض اسحاقی بیک، اول تاماندانغی ایدیل-اورال ملتچیلهری طرفندان تورلو بیرلهرده یاسالغان بویوک مراسملهر بیلن کوزه تیلیب، بر آیلق یولچیلقدان سوک، شو آینگ 8نده ساغلقله فرانسغا آیاق باسدی.

عیاض بیک اوزاق شرقدان آیریلغاچ، موقدین ده چیقاتورغان رفیقمز «ملی بایراق» غازیتاسی، ایدیل-اورال ملی استقلال حرکتی باشلوغینگ آوروپا سیاحتینا آنالغان تورلو یازولاریله اول تاماندانغی ملتچیلهرنگ صمیمی حسیاتینا ترجمان بولدی.

عیاض بیکنی باش محرریمز چوقای اوغلی مصطفی بیک مارسیلیاغا باریب قارشلی آلدی. آوروپاداغی تورکستان استقلالچیلاری یراق شرق داغی آغیر وظیفه لهرینی موفقیتله به جهرگن محترم عیاض بیکنی پوره کدهن سلاملا، بوندان سوگراغی ایشلهرنده ده موفقیتلهرینی تیلهدرلهر.

باش تورکستان

نورکستاننک ملی فورتولوشی اورجونه کوره شویمی آبلو، مجموع
باش محرری: چوقای اوغلی مصطفی

1929نجی ییلنک ده قابر- | | مای (مایس) 1936 (1355 هجری) | | 78 ساره
ندهن چیقا باشلاغان

بو ساندا:

- 1 — بولشه ویکلهرنگ «ملی سیاست» اویونی طاهر
- 2 — ملی قادرو لار حاضر لاش جانای
- 3 — 1917نجی ییل خاطره پارچالاری (III) مصطفی
- 4 — تاشکنده دولت تیاتروسینگ «تاریخچه سی» اوقتای
- 5 — قومسومولنک مویزی سیندی تاشبالتا
- 6 — 1918—مای—1936 (قافقاسیالی دوستلاریمزغا) * * *
- 7 — بین الملل وضعیت م
- 8 — «قافقاسیا، تورکستان وه او قرائنا خلقلاری دوستلق قومیته سی»
فعالیتندهن
- 9 — آلمانچا مهم بر کتاب ع
- 10 — پشاوردهن مکتوب
- 11 — مفتی رضاءالدین فخرالدین حضرت وفات ایتدی
- 12 — تورکستان خبرلری

Yach Turkestan

Avril 1936

(Le jeune Turkestan)

No. 77

Revue mensuelle

Organe de défense nationale du Turkestan

Rédacteur en Chef: **Moustapha Tchokai-Oghly**

یولیمزغا توغرو کیلگهن بوتون یازولار اوچون مجموعه مزنگ ییتلهری
آچیقدر. باسیلماغان یازولار قایتاریلماس.

آبونہ شرطلری:

ییللغی 100 فرانسیز فرانقی، آلتی آیلغی 60 فرانق، اوچ آیلغی 30 فرانق.

اورال-ایلهک تیمیر یولی — «پراودا» نگ 36. 3. 8. تاریخلی سانتدا
خبر پیریلدیگنه کوره، پرورده سی کوبدهن حاضر لانغان اورال وه ایلهک
شهری آراسنداغی تیمیر یول ایندی ایشله نه باشلانمشدر. په گی سالینا
باشلاغان یولنگ اوزونلغی 263 کیلومه تردر.

*

مجموعه مزغا تیشلی هر تورلو یوللانمالار اوچون آدره س:

Moustapha Tchokai-Oghly

7, Square de la Fontaine

Nogent s. Marne (Seine)

France

شنعان تیلنده اثرلەر

«انقلاب وه ملتله» مجموعہ سینک 4نجی سائدا یازیلدیفا کوره، تاجیکستان دولت نشریاتی شنعان تیلنده بر قانچا کتابلار چیقارماق نیتندہ۔ در چیقاریلا جاق اثرلەر طبیعی لهین اثرلیری ایله بالالار اوچون کتابچا۔ لار وه شنعان شاعری شامبه زاده نگ اثرلیری در۔ شنعان تیلنده سویله و۔ چیلرنگ سانی 23 میگ جان بولوب، بولارنگ یارمیسی آفغانستاندا، یارمیسی تاجیکستاندا یاشاید رلار۔ تاجیکستاندا یاشا وچی شنعانلار شهبه سز لهین اثرلیریله تجربه یولیه تانیشر لار۔ اونگچون شنعان تیلنده چیقاریلا۔ جاق لهین «انقلابی فلسفه لیری» آفغانستان شنعانلاری اوچون حاضر۔ لاماقدادر۔

معلمسز، بناسز مکتب قورو پلانی

«سوسیالدی قازاغستان» نگ 36. 2. 11 تاریخلی سائدا یازیلدیفا کوره، تورغای آوداندا ایمدیگه چه مکتبله زنگ کوپچیلگی 2 صنفلی گه بولوب قالغان ایکن۔ بوتون آودانداغی 23 برنجی باسقیچ، اورتالاو (یعنی 7 ییلق) مکتبنگ 3 گه سی 3 صنفلی، قالغانلاری برنجی-ایکنچی صنفدهن گه عبارت ایکن۔

آودانلق حکومت اداره لیری بوندان سوگرا بو مکتبله رنی یه گیدن دن توزوشکه اورونماقچی ایمشلر۔ بو یه گئی پلانغا کوره، 13 مکتبلی 3 صنفلی، 3 مکتبلی 4 صنفلی، بر مکتبلی ده نولا اورتالاو مکتبلی حالینه قویماقچیلار۔ فقط پلانسی ایشکه آشیرا بیلمهک اوچون نه معلم وه نه ده بنا بارمش۔ بوتون آوداندا ایشکه یارایتورغان 4 گه مکتب بناسی بار ایکن۔ آودان دائره سنده کی 49 معلمنگ 12 گه سی 3نجی صنفده درس پیره آلاجاق حالده ایمش۔

بو خبرتی یازوچی «سوسیالدی قازاغستان» مخبری آودان باشلوق لارینگ بو پلانسی بیتهرک درجه ده معلم کوچی وه مکتب بناسی بولغاندا۔ غنا ایشکه آشیرلا آلاجاغینی اونوتماسقلارینی ایسکهرته در۔

بولشویکلرنک «ملی سیاست» اوبونی

روسیادا انقلاب چیقارچیقمانس روس ایمپریالیزمی کابوسی آستندا ایزیلمه کده بولغان خلقلارنگ هر بری اوز اوستنده کی یوکنی یه گید له تو، اوز باشینی قورتاریب آلو چاره له رینه توتوندی۔ «انقلابچی ده مو۔ قرانی» دیب آتالیب، یالتراق شعارلاری بیلن کوب ذهنلهرنی مشغول ایتب کیلگن عنصرده ایش باشینا کیلهر-کیلمه س بو یالتراق شعارلار آستینا یاشیرینغان روحینی کورسه تب قویدی۔ بونی قیسقاغنا تیلیب نه یتد که نده شو بزنگ خلق آراسندا کوب یایلغان فارسیجا بر بیت بیلن ایضاح ایتب کیتمهک ممکندر:

«آخری گرگ زاده گرگ شود

کرچ با آدمیان بزرگ شود»

او اسیر خلقلارنگ حیاتی احتیاجینی کوروب، اونی طبیعی بر نه رسه دیب قبول ایته آلمادی، بو خلقلارنگ اوز باشلارینا ملی توردهوش، ملی دولت قورو یولنداغی ایتمیلدیشله رینه مانع بولدی؛ اونلارنی ایسکیسی کبی روسیا اسارتنده ساقلاب قالو اوچون قولندان کیلگن بوتون چاره له رگه کیریشدی۔ فقط کار ایتمه دی۔ خلقلار بره م-بره م، پایه-پایه اوز حقلارینی تحقق ایتریب، ملی تورموشلارینی قورا باشلادیلار۔

روسیادا حاکمیتی قولینا توشوروب آلماق اوچون هر نه پیره گباز۔ لققا کیروده ن توختالماغان بولشویکلهر غیر روس خلقلار ایچنده تأیری بولایله جهک بوتون مسئله لهرنی، او جمله ده ن شو ملی مقدرات مسئله سینی اوز پروگراملارینا کیریب آلدیلار، ملتله رنگ روسیادان آیریلو وه استقلال حقیقی تانیا جاقلارینی اعلان ایدیله ر۔ اونلار بونگله اطراف، غیر روس اولکه لهرده قارشیلارنداغی روس فرقه لارینا قارشلی یوروتجه کلهری کوره شده غیر روس خلقلارنگ اوز طرفلارینی توتماسینی، هیچ بولماغاندا بیطرف قالیشینا تأمین ایتمه کچی ایدیله ر۔

اوز حقلاری اوچون کوره شمه کده بولغان ملی کوچله رنگ ملی

تورموش حقیقنی تانیغانینی اعلان ایتب اوتورغان بولشهویکلەرگه قارشى وضعیتینی غریب بر شکل آغاندهك بولوب قالدی. اونلارنك قارشیلارندا بربریله کورهشمه کده بولغان ایکی روس کوچی تورار ایدی. بو روس کوچلهرینگ بری ملی کورهشچیلهر دعواسینه قارشى منفی وضعیت آغان، ایکنچیسى ملی استقلال حقیقنی تانیجانینی اعلان ایتمه کده ایدی. طبیعی آرالقادا بو ایکنچی جریان بیلهن قیزبقوچیلاردا چقیدی. بو قیزیقو-چیلار بولشهویك روس بیاناتینگ صمیمی بولوب بولغانلیغینی قیدیریبدا اوتورمادیلار.

بو صورتله قیسقاغا بر مدت ایچنده هر طرفدا باشقا فرقه لارنی بیگب چیققان بولشهویکلهر تیزگنه قورالارینی ایمدیگهچه توقونمادیقلا-ری، بالغان وعدلهر بیلهن آداب کیلدیکلهری غیر روس ملتله مسئلهسینه طرف چویردیلهر. بو سفرده بولشهویکلهر غایتده اوستا حرکت ایتدیلهر. اصلنده بو غیر روس مستملکه اولکهلهرنده روس ایمپریالیزمی منافعینى قوروب تورغان چارلق دورى عسکری کوچلهرندهن کوچ آغان، اونلار نك قورالینا تانیغان بولشهویکلهر «بین الملل پروله تار وه مظلوم شرق ملتلهری زحمتکشلهری انقلابی» پردهسى آرقاسینا یاشیریندیلار. بوتون خلقلار کتلهلهرینی قارشیلارندا کورمهسلک اوچون پلانلارینگ برنچی پایهسى اولاراق «ملی ساویت دولتی» نظریهسینی چیقاردیلار. مهنه بو صورتله انقلاب آرقاسندا اوز مقدراتلارینی قورا باشلاغان خلقلارنی قایتا-دان روسیاغا باغلاش واسطهسى بولغان «ملی مستقل وه مختار ساویت جمهو-ریتلهری» میدانغا چیققان ایدی. ایلک سیرالاردا موسقووا بو «ملی ساویت جمهویریتلهری» بیلهن مستقل دولتلهر بیلهن معامله قیلغاندهك بولوب کو-رونوشکه اوروندی. حتی معاهدهلهر یاسادی. بونگلده ایچده وه تیشدا کوب گنه ساده دللهرنی آداب، آوتوب توتا بیلدی.

یاخشیلاب اورناشیب آغانندان سوک باغلانیش ایپلهرینی موسقوواغا طرف تارتا-تارتا بوتون ایشنی مرکزلهشکهن موسقووا حکمرانلیغی قولینا توپلادی. موسقووادا قیزیل روس ایمپریومینگ مرکزی، ملی اولکهلهر

اونك برهر مستملکهسى شکلینی آلدی. بو ملی اولکهلهر بوتونیسى قیزیل موسقووا ایمپریالیزمینه خدمت ایتهجهك بر شکلده قورولدی. «ملی ساویت جمهویریتلهری» دیگن نهرسه آتی بار اوزی یوق دیگن بر تاپماچا حالینه توشدی. نهایت قیزیل دیکتاتور ستالین بو «ملی مستقل، مختار جمهو-ریتلهر» نك استقلال، مختاریتمدهن بحث ایتونی بر «احقلاق» دیب کور-سهدی. ایمدی بو ستالین «احمقلارینگ» ایگ کهتلهلهری قیزیل ایمپه-ریالیزمینگ حالاده اوزینی ملی جمهویریتلهرنگ «قومیساری»، رئیس جمهویری، «فرقه باشلوغی» مهن دیب یوروجی بیرلی آگه تلهریدر. تور-کستاندا اکمل اکرام، فیض الله خواجهرلهرنگ معنا ایسکی کامل یوز باشیلاردان هیچ فرقی یوقدر. ظاهری فرق ایسه کامل یوز باشیلار آندا یورار ایکن فیض الله خواجهرلهرنگ اوتوموبیللهرده یورگه نی وه تور-کستان خلقینا او نسبتده آرتیق ظلم قیلغانندادر.

قیزیل روسیا بو صورتله غیر روس اولکهلهر خلقلارینی یالغز آداری جهتمدن ایسکی حالینه قایتارماقله قالمادی، اونلارنگ ایمدیگهچه اوز، ملی قالب کیله یاتقان کولتور، معنوی تورموشلارینادا قانلی پهنجهسینی اوزاتدی. او «ملی ساویت جمهویریتلهری» نك اقتصادی وه سیاسی مسئله-لهرده گنه ایمهس، کولتور وه معارف ایشلهرندهده قیزیل روسیا روسچیلغی تأثیرى آستندا بولونمالارینی تأمین ایشکه اوروندی. «ملی ساویت جمهو-ریتلهرینه» مکتب وه معارف ایشلهرندهده آزغنا بولسادا سربست ایش امکائی قالدیرمادی. مکتبلهرنگ پروگرامی، درسکلهری، حتی درس ساعتلهرینه قادار موسقووادان ییگیلهنب یوباریلاتورغان بولدی. «ملی ساویت جمهو-ریتلهری معارف قومیسارلاری» نك بو پروگرام، درسکلهرده ذره قادار اوزگهرتمه ایشلهرش حقلاریدا قالدیریلمادی.

بو «ملی ساویت جمهویریتلهر» نده غیر روس خلقلارنگ اوز ملی تاریخلهری، تیللهری، دینلهری، عمومیتله ملی کولتورلهری بیلهن علاقه، باغلانیشلارینی بتیریش یولندا صرف ایتلمه گن نهره گبازلوق قالدیریل-مادی. اونلارنگ ملی تاریخی، ادبیات وه ادبی تیللهری ایله باغلانیشلاری

بیریلیب، اونلارغا یہ کی «ہم شکلی ہم مفہومی اعتباریہ» روسلاشقان «یہ کی پرولہ تار» ادبی تیلی وہ ادبیاتی یاراتماچی بولادر.

مسئلہ ننگ ایک قیزیق جہتی سوک چیقان تاریخ مسئلہ سی اوستندہ کی ستالین تعلیماتی ایله توغماقدادر. بو ستالین تعلیماتی ایلمدیگه چه یازیلیب، او قوتولوب کیلگن ساویت تاریخلہرینی تبریب، بیرینہ یورتنی سہومہک وہ اونگ تاریخنہ، بو تاریخنی یاراتوچی شخصلہرگه سہوگی وہ حرمت ایله باغلانو نیگیزندہ تاریخلہر یاراتیش فکرینی آغا سورہدر. بو نظریہنی بعضی بر ساویت بیلہرمہنلہری روسیا ایلمپہریومی ایلمدیگه چه سویلہنب کیلیدیکی کبی تہررور، قانلی استیلا باسقینی یولیلہ ایمہس، بو دائرہ ایچندہ کی اولکہ وہ خلقلارنک طبیعی شرائط ایجابی برلہشمہلہریلہ یارانہ مشدر شکلندہ ایضاح ایتمہ کچی بولادرلار. ساویت حکومتی بو تعلیمات نیگیزندہ تاریخ درسکلہری حاضرلاب ایلمدیگه چه او قوتولوب کیلگن تاریخ درسکلہری بیرینہ کیریتو اوچون لازم کیلگن تدبیرلہرنی کور۔ دی. ساویت مطبوعاتی بو یہ کی تاریخ کوروشینی تشویق ایتو بیلہن اوغراشماقدادر.

بو تعلیمات بویونچا ساویت مکتبلہرندہ روس اوردولارینی ایديل دہن کیچیریب قازانسی قان دریاسی، یانغین خرابہسینہ چیورگن، بو صورتلہ بزنگ طرفعا روس استیلا حرکتی یولینی سالیب بیرگن «مدھش ایوان»۔ دان آلمش بوتون موسقوا پادشاھلاری، چارلاری بو ایلمپہریومی قوروچی، حرمتلہ خاطر لاناچاق شخصلہر بولادر. ایلمدی شو مدھش ایوان وہ اونی تعقیب ایتکەن موسقوا حکمدارلارینی تورک بالالارینا، بالخاصہ اونگ ییقیب یاقدینی قازاندا قالای تانیتو کیرہک؟ پەرروسکی، کائوفمان، چہرناہف، قاپاقووسکی، سکوبہلہف، ایوانوف۔ فولباوم، نہایت قورو۔ پاتکین کبی روس گہنہرالارینگ قانلی، کیرلی قولیلہ ایشلہنگنہ رذالت، توکولگن قان، ویران ایتیلگن کولتور آبدہلہری قالای کورسہیلوی کیرہک؟ تاریخی حقیقتنی می؟ یوقسا قیزیل یالغانی سویلہش کیرہک؟ تورکستاندا ساویت حکومتینک قورولوشی، اونگلہ باغلیقدہ کیچ

کەن تاریخی حادثہلہر حقیقی شکلندہ تصویر ایتیلیب کورسہیلہسہ تور۔ کستان بالاسینک بو تاریخکدہ سیوگی ایلہ باغلانیشی تصور ایتیلہ آلادر۔ می؟ تورکستان خلقی اوچون قارا، آق وہ قیزیل روسیا قولی آستندا کیچیردیکی دورنی اونگ تاریخی تورموشنداغی قارا گونلہر، حتی یہ کی بر «نہرکەنہ قون» دورہسی دیب کورسہ تو کیرہک. فقط اونگ تاریخی تورموشی شوروسیا قولی آستندا کیچیردیگی قارا گونلہردہن گنہ عبارت ایمہس. اونگ تاریخندہ اوزلہنہ تورغان کوب گنہ دورلہردہ بار. تورکستان ننگ یالغز اوز محیطندہ گنہ ایمہس، دنیا کولتور تاریخندہ سایہ لارلق رول اوینادینی دورلہری وہ بونگلہ متناسب موقعی بولغان.

«سمرقند صیقل روی زمینست»

بوخارا قوت اسلام دینست»

دیدیکلہری دور کوبدہ اوزاقلارغا عائد بر تاریخ ایمہسدر. تورکستان تاریخنہ مہنہ بو شرفلی دورلہرینی یاراتقان وہ بونگلہ خلقینا حرثی قیمتیلہ متناسب بر تورموش یاشاتقان شخصیتلہردہ بار. ایلمدی بو تاریخی دور وہ اونگ شخصیتلہری تورکستان بالالارینا قالای تانیتیلما لیدر؟ عجبا موسقوا تورکستان مکتبلہرینہ تورکستانلینگ سیومہسی، باغلانماسی، اوز۔ لہمہسی اوچون دہ گرالک بو تاریخی دورلہرنی ہمہ تاریخی حقیقتغا ہمہ اوزتعلیمات، شعارینگ افادہسینہ موافق تصویر ایتہ تورغان اثر حاضرلاب بیرہجہ کمی؟ بیرہ آلیرمی؟ — طبیعی یوق.

موسقوا بو سورغولارنگ جواینی کوبدہن پیریب قویدی. او اوز نظریہسینگ روسیا ایلمپہریومی تاریخنہ منحصر بولغانلیغینی یاشیرمایدیر. او روسیانی قورغان چارلارنی غنا قصد ایتہدر. اونگ خارچندہ بوتون تاریخی، بالخاصہ اسیر خلقلارنگ اوز تاریخنینی باشدان۔ آشاغی قارا، باشدان۔ آشاغی منفی ایتب کورسہتہدر. حتی او بو اسیر خلقلارغا اوز تاریخی تورموشلارینی تیکشیرو، حقیقتنی قیدیرو یولینی دا توسوب قو۔ یوشقا اورونادر.

دیہک یالغان شعارلار بیلہن سیاسی اوستوملگینی تأمین ایتہ بیلگن

قیزیل روسیا ایمپریالیزمی عینی یا لغانچلیق نیگیزنده بو خقلارنگ کولتور تورموشلارینی، حرثی کوروشلهرینی ده زهرلهب روسلاشترماقچی بولادر. فقط بو جهت اویلانیدینی قادار قولای بولماسا کیرهك.

تورکستان کولتور تاریخی یاش بالالارینک روحدادا اوزینی سیزدیرهلك بر درجهده چوقور اورناشقان بر حالدا یانادر. اونگ بو کولتوردهن غدا آلیب یتیشکن روحی یالغان-یاشیق یات، اویدورما نظریه-لهرنی رد ایتیهلهجهك قادار کوچکه ایگه در.

اونونماسلق کیرهك، که بو یاشلقدا 15 ییلدانبهری اوقوتولوب کیلگن ساویت تاریخ درسکلهرینگ بردهن بره نیچین تهرسینه چیوپریلیب قالغانینگ سببینی قیدیرارلق درجهده ساغلام منطق کوچی ده بار. او اوز کولتور تاریخینگ معنوی وه مادی آیدهلهرندن آلدینی الهام وه ساویت روسیا سیاستنده کورمه کده بولونیدینی سیلتاوارلاردان چیقارا ییلهجهکی منطقی نتیجه آرقاسندا تاریخی حقیقتنی ایزلهی باشلا یا جاق، باریب ایریشه-جه کی نقطهده قیزیل روسیانک ساخته بر شکلده تطبیق ایتمهك، بونگله اوزینی آلداتماق ایستهدیگی تهزنی حقیقی علمی وه ملی شکلده قوللانو، بونگله تاریخی حقیقتغا ایریشو بولاجا قدر.

ساویت روسیا ایمپریالیزمی ایسه باشقالار اوچون قازیدینی قویوغا اوزی توشهجه کدر.

طاهر

*

ملی قادرولار حاضر لاسه

ملی قادرولار مسئلهسینگ غیر روس اولکهلهر وه بالخاصه روسیا استیلاسنداغی تورک ایللهری اوچون نه قادار اهمیتلی ایکنلیگینی یازیب اوتوروشنگ هیچ لزومی یوق. بو حقددا قولغا توشکن معلوماتلار بولسا «یاش تورکستان» یتله رینده باسیب کیلمه کده مز. شو یولیمز ایله بو دفعهده «انقلاب وه ملتله» مجموعهسینگ 4نچی نومروسندا باسیلغان «ملی قادرولار حاضر لاش» باشقلی مقالهدهن استفاده ایترهك توبه نده کی

معلوماتلارنی کتیریب اوتوشنی لازم تاپامیز. مقاله صاحبی علی بوغدانوف دیگن بریسی مقالهسینگ باش طرفندا:

« بیلیملی ملی قادرولار حاضر لاش مسئلهسینی فرقه وه حکومت دفعه لارچا قوبوب کیلدی. مثلا اتفاق زراعت قومیسارلغی تأسیس ایتلهر وقت (1929نچی ییل) فرقه مرکز قومیته سی پله نومی (عموم توپلانیشی) بویوک سوسیالیست قیشلاق خوجالغی اوچون لازم کیلگن قادرولارنی تیزله تیب حاضر لاب چیقاریش مسئلهسینی بر مرکز دهن اداره ایتیش وه آرتندا قالغان آیریم ملی اولکهلهرنی اتفاق بروله تار مرکزله-ریندهن یوباریلاتورغان قادرولار بیلهن تأمین ایتب توروش بیلهن گنه حل ایتیله بیلهدی دیب قرار چیقارغان ایدی» دیدی.

بولشهویک یازوچیسینگ بو یوقاریدا کتیردیگمز جملهلهریندهن ملی قادرولار حاضر لاش مسئلهسینگ قالاچا حل ایتیلهجه کی آگلاشیلوب توروبدر: او مشهور موسقوا یولی در، یعنی روسیادان چیت اولکهلهرگه روس بیلهرمن قادرولاری یوباریب توروش دیبه کدر.

علی بوغدانوف نگ کتیردیگی معلوماتلاردان بز بورادا تورکستانغا عائد رقملا رینی آلامز. بوغدانوف نگ دیدیگینه کوره، اورتا آسیا جهو-ریتلهرنده آغیر صناعت قومیسارلغینا باغلی اینستیتوتلهرگه کیریب او قوچیلار سانی ییلدان ییلغا آزالماقدا. مثلاً: 1933نچی ییلی آغیر صناعت قومیسار-لغی اینستیتوتیگه 44 تاجیک، 9 تورکمن، 92 اوزبیک؛ 1934نچی ییلی 10 تاجیک، 6 تورکمن، 34 اوزبیک، 1935نچی ییلی بر گنه تاجیک، بر گنه تورکمن وه 46 اوزبیک قبول ایتلگن.

اورتا آسیادا آغیر صناعت قومیسارلغینا باغلی بر اینستیتوت، تاشکند ده، 3 تهخیکوم وه بر ایشچیلهر فاکولته سی («رافاک») بولوب، بولار-دان، 1935نچی ییل باشلارندا، اینستیتوتده اوقیتورغان 1043 طلبه دهن 9ی تاجیک، 10ی تورکمن وه 75ی اوزبیک بولغان. اوچ تهخیکومده اوقوچی 413 طلبه نگ بریسی گنه تاجیک، بر گنه سی تورکمن، 79ی اوزبیک؛ تاشکند ایشچیلهر فاکولته سنده کی 583 اوقوچیدان 35ی تاجیک وه 274ی اوزبیک بولغان. تورکمنلهردهن ایسه بر کشی ده یوق ایکن. قازاغستاندا آغیر صناعت قومیسارلغینا باغلی بر تاغچلیق اینستیتوتی،

7 تەخنىكوم وە 2 رابفاك (برىسى سەمەي، برىسى گورپه فەدە) بارا يەكەن. 1935 نچى يىل باشلاردا تاغچىلىق اينستىتوتىدە 145 او قوچى بولوب، بولاردان 33 گەنسە قازاق بولغان؛ باشقا بوتون آغىر صنعت يوكسەك مەكتەپلەرنە 174 گە قازاق او قورايەكەن.

يە گىل صنعت اوچون لازم بولغان مىلى قادرو لار حاضر لاش ايشى- دە ياخشى قوبولماغان. اورتا آسپادا يە گىل صنعت قوميسارلغينا باغلى مەكتەپلەر توبەندە گىلەردەر: تاشكەند توقوماچىلىق اينستىتوتى، تاشكەند صنعت آقادەمىياسى، تاشكەند وە فەرغانە توقوماچىلىق تەخنىكوملەرى وە تاشكەند ايشچىلەر فاكولتەسى.

بو مەكتەپلەرگە كىرىپ او قوچى تور كىستانلىلار سانى يىلدان يىلغا آزالىپ بارماقدا ايمش. بوگا سبب بولاراق بوغدانوف او قوچىلارنىڭ حاضر لقسز لىغىنى كورسەتەدر. نىجەدە بوتون يە گىل صنعت قوميسارلغى مەكتەپلەرنە او قوچى تور كىستانلىلار غىر تور كىستانلىلارغا (روسلارغا) نىسبەتاً 20% (يعنى بيشەن براگنە) تەشكىل ايتەرلەر ايكەن. بورادە شونى ھەم آيرىچا كورسەتەپ اوتوش لازم، كە مەنە شو «بىشەن بر» نك دە كويچىلگى درسەلەرنى روس تىلنەدە گنە دوام ايتكەزەر ايكەن. بو وضىت قارشىسندا بوغدانوف نك اوزى ھەم «حتى يە گىل صنعت مؤسسەلەرنىڭ بو يوك بر قىسمى ياراتىلغان أولكەلەردە منتظم بر صورتە مىلى قادرو لار حاضر لانا دىب ھىچ آيتب بولمايدىر» دىدى.

يوللار (تقليات) قوميسارلغى قادرو لارى دا يوقارىدا كىردىگىز آغىر وە يە گىل صنعت قوميسارلقلارى قادرو لارندان آلغا كىتكەن ايمەس لەر. تقليات تەخنىكوم وە يوكسەك تەخنىك مەكتەپلەرگە آلغان تور كىستان لىلارنىڭ سانى 1933 نچى يىلدان بەرى دائىما آزالىپ كىلمە كەدە؛ بالخاصە 1935 نچى يىلى تور كىستانلىلاردا بو مەكتەپلەرگە جو دە آز آلغان. اورتا آسپاداغى بوتون تەخنىكوملاردا او قوچى تور كىستانلىلار سانى 100 دە 17 دەن آزغا آرتقان (17,3%); چارچوى سو يوللارى تەخنىكومىندە او قوچى تور كىستانلى طلبەلەر 100 دە 15 بولوب، سەمەي تەخنىكومىگە

1935 نچى يىلى بر گنەدە بولسا تور كىستانلى قبول ايتلمە گەن. زراعت قوميسارلغىنا باغلى مەكتەپلەرگە اوتە يلك. قىرغىستانداغى 4 تەخنىكومىدە او قىتورغان 134 طلبە اىچىدە قىرغىز لار 41 گنە؛ قازاغىستاندا- غى 14 قىشلاق خوجالغى تەخنىكومىندە او قىتورغان 2102 طلبەدەن 573 قازاق؛ تور كىمە نستانداغى 5 تەخنىكومىدە او قىتورغان 782 طلبە آراسپادا 191 گنەسى تور كىمە نلەردەن. عشق آبادداغى يوكسەك قىشلاق خوجالغى اينستىتوتىدە 1. 1. 35 دە 429 او قوچى بولوب، بونك 100 دە 7 يارىم- گنەسى (دىمەك تەخمىنأ 32 كىشى) تور كىستانلى؛ بو سان 1. 1. 36 دە 40 قا ياقىنلاغان. اوستومز دە گى او قو يىلى ايسە پلاندا كورسەتەلگەن 124 اور- نىغا 11 گنە تور كىمەن قبول ايتلگەن.

سمر قند قىشلاق خوجالغى اينستىتوتى طلبەلەرى آراسندا 1. 1. 36 دە تور كىستانلىلار 100 دەن 38,9 نى تەشكىل ايتسەلەر، اوستومز دە گى او قو يىلى 100 دە 33,7 گە توشورولگەن.

تاشكەند قىشلاق خوجالغى اينستىتوتىدە تور كىستانلىلار 1. 1. 35 دە 100 دە 22,5 ايسە، 1. 1. 36 دە 18,7 گە توشكەن؛ اوستومز دە گى او قو يىلى 19,2 فائىز بولغان. تاشكەند سوغارپش وە قىشلاق خوجالغىنى مەخا- نىزە ايتش تەخنىكومىندە كى تور كىستانلىلار 1. 1. 35 دە 100 دە 10,8 بو- لوب، اوستومز دە گى او قو يىلى 100 دە 13,4 قبول ايتلگەن...

مەنە «بىطرف رىقلار» سز گە تور كىستاندا مىلى قادرو لار حاضر لاش ايشىنىڭ اىچ يوزىنى كورسەتەپ توروپدەر. بو رىقلار اوستونىدە اىضاحات بىرىپ اوتروشنىڭ ھىچ لزومى يوق.

بو قىمتلى معلومانلارنى بز گە بىتكىزىپ بىر گەن على بوغدانوف مقاله- سىنىڭ آياق طرفندان توبەندە داھا شايان دقت شهادتى كىر مە كدەمز:

1935 نچى يىلى كوزىندە اتفاق يىمەك صنعتى قوميسارلغى امرى بو- يونچا موسقواغا 20 اوزىك طلبەسى كىرىلگەن ايدى. بونلار موسقواداغى ايتا (گوشت) صنعتى متخصصلى اينستىتوتىگە قبول ايتلىش اوچون حاضر لانغانلار ايدى. فقط موسقواغا كىلگەندەن سوڭ اونلارنىڭ موافق

درجده حاضر ایسه سلکلهری بیلینب قالدی. اونگ اوستیگه اینستیتوت تورکستانلی طلبه لهر اوچون یاقوب-تورارلق جای هم تاپیب بیرالمادی. وضعیت بوندای ایکن اوزیک طلبه لهرینی... اوقراین اینستیتوتیگه یوبار-غانلار. روس تیلینده حاضرلق کوروبده روس اینستیتوتیگه قبول ایتمه-اگن تورکستانلیلار اوقراین تیلینی بیلمه گه نلهری حالدا اوقراین اینستیتوتی-تیگه قبول ایتمه بیلیرلرمی؟ طبیعی، قبول ایتمه بیلمه سلهر! تورکستانلی بیگیتمه لهرده اوقراین تیلینی بیلمه یمز دیب، اوقراینغا بارماسدان قالغانلار. آخردا موسقوالی خوجاینلار تورکستانلیلارنی اوز اوی-جایلاریغا قایتا-ریب یوبارغانلار... (*).

جانای

*

1917 نچی ییل خاطره پارچالاری

III.

(باشی 76-77 نچی سانلاردا)

آق مسجد مه نم اوسدیگم وه ایلك مکتبه کیریپ اوقی باشلادیغم بر شهردر. مه ن او بیرده یاشایتورغان اوزیک، قازاق، تاتار، روس وه یهودیلرنگ دیهرلك بوتونیسینی تانیمه ن. بوتون اهالی مه نی ینه ده یاخشیراق تانیدر. «معتبر، حرمتلی کشینگ بالاسینادا حرمت کورسه تیش کیرهك» دیگن بزنگ خلق عادتی بوونچا اهالی مه نگه ده کوب حرمت

(*) «... Осенью 1935г., по требованию НКПищепрома, в Москву прибыли 20 узбеков, прошедших на месте специальную подготовку для поступления в Московскую мясную институт. Оказалось, что для этого института они не были достаточно подготовлены, не смогли их обезпечить и общежитием в Москве. Тогда ничего лучшего не придумали, как направить их в Украинский институт, где обучение ведется на украинском языке. Когда же узбеки из за незнания этого языка отказались от поездки на Украину, им предложили разъехаться по домам, не позатившись даже устроить их в каких-либо других московских вузах».

(„Революция и Национальности“, 1936г. Апрель, № 4, Стр. 50)

کورسه تهر ایدی. آینقسا قازاقلار مه نی اوزلهرینگ طبیعی ممثللهری دیب کورهر هم مه نگه اوزلهرینگ مدافعه چیسی دیب قارارلار ایدی. په تهرس بورغدا اوقوب یوراکن وقتلاریمدادا بر قانچا دفعه لار آق مسجدگه قایب، حکومتگ مهاجرت ایشله رینه دائر ماته ریااللار توپلاب کیتکن ایدم. قازاق ممثللهری بیله ن تاشکنده وه په تهرسبورغا باریب یورهر ایدم. دفعه لارچا روس مستملکه سیاستی قوربانی بولغان مظلوم اهالینگ بیر-جایی وه سووینی مهاجرت اداره سی چه نگه لنده ن قورتاریپ قالا بیلگه نده ایدم. اولده ن بوکبی ایشله رنی کوروب، بلیب کیلگه ن آق مسجد خلقی مه نی برنجی تورکستان ولایتله ری اجراییه قومیته سی قورولتایغا اوز له ماینده سی ایتم یوبارماقچی بولدی وه سایلادی...

ایسکی تورکستان ولایتی دائره سی شهرله رینگ آراسندا آق مسجدنگ بعضی بر خصوصیتله ری بار ایدی... بو خصوصیتله رنگ برسی، بلکه ده ایگ مهمی بو دائره ده ایشله توره ن تیلماچلار کوبچیلگینگ آق مسجدلی بولغانی ایدی. یالغز سیردریا ولایتی دائره سنده گنه ایمه س، سمرقند وه فه رغانه ولایتله ری شهرله رنده ده والی، قضا باشلوغی، پولیس باشلوغی وه محکمه لهرده آق مسجدلی قازاق تیلماچلارنی اوچراتار ایدیگیز... آق مسجد شهری اوزی ایسه عادتاً کاتب وه تیلماچ نامزدی اویاسی شکلینی آلمان ایدی.

مستملکه حالدا بولغان بر مملکتنده بوندای کشیلهر او مملکتینگ ملی منافی باقیمندان ایگ ضررلی، ایگ قورقولو مخلوقلارداندر. طبیعی بوئگله بوتون تیلماچلار یامان کشیلهردر دیمهك چیقمایدر. آرادا اوز یورتداشلارندان رشوت آلماقچی بولوب، اداره باشلوغی بیله ن بر-گه له شب اوز خلقینی، یورتداشلارینی قیناب بوغوشغا اورونمایتورغان یاخشی، توغرو تیلماچلاردا اوچراتیلار ایدی.

مه ن اوزوم آقمولادا، آلمان-آنادا، تاشکننده، عشق آبادده، بوخارا، خیره وه باشقا بیرلهرده کوب اگنه تیلماچلارنی تانیر ایدم. بونلارنگ دیهرلك بوتونیسسی بر یاراماس ماده دن عینی اولچوده ایشله نگه ن ماللار

ایدی. کینگ یورتمزنی میلیونلارچا خلقی بیلن مستملکه قیلب باسیب اوتورغان روس ره ژیمی حقدا مه نه شو اوز خلقمز ناشلان دیلاری، تیلماچا لارغا قاراب حکم بیرو ممکن ایدی.

تیلماچلار ایچنده بر، بلکه ده بر گنه یاخشی صفتی بیلن تانیدیم شخص آق مسجد قضا باشلوقی یاندا ترجمانلق قیلاتورغان ایر علی قاسم اوغلی دیگن کشی ایدی. اونگ روحاً تمیز بولغانلیغینی، بایلق، آقچاغا قیزیق حرام یولغا کیرمه گنه لگینی قطعیتله سویلهش ممکن. او سوک درجه ده دیندار بر کشی ایدی. طهارتسز بر آدیلمده آتماس ایدی. یالغانی گناه، رشوتی حرام دیب تانیر ایدی. رشوت آلمان بر مسلماننگ دیندهن آیریلیب، کافر بولوب قالاچاغی قناعتنده ایدی. اونگچونده بو کشی هیچ بر صورتله منصبی کونه ریلمه ی، اوتورغان بیرنده اوتوروب قالغان ایدی. بوتون اوپی روس اداره سینه محکم اورناشیب، باشلوقینگ اعتماد دینی قازانب، اونگله برله شیب اوز خلقینی تالاماق، اوز توغانلارینگ قاینی سورماقدان باشقا بر نهرسه بولماغان انصافسز وه ایمانسز لار ایر علی نی «باسیب اوتوب» بویوگرهک اورونلارغا ایگه بولا یلگه نهر ایدی.

انقلاب خبری کیلیر- کیلمهس آق مسجد شهری وه قضاسی بیرلی اهاالیسی ایر علی نی ملی قومیتله رئیسلیگینه سایلادی. ایر علی اوز احوال روحیه سیله انقلابدان، بلکه ده عمومیتله سیاستدهن کوب اوزاق قالغان بر کشی ایدی. اوزمان آق مسجد اهاالیسی اوز آراسندا انقلابچی-سیاسی بر کشی قیدیریشغا توتونسا ایدی، بریسینی ده تاپا آلماس ایدی. دیپهرلک بوتون تیلماچلار ایر علی گنه قارشی برله شدیلهر. بوده غایتده طبیعی بر نهرسه ایدی. اونلار ایسکی خوجاینلارینی، بونگله به گیل گنه آقچا قازانب بایدیقیلاری منبعلارینی یوقالتدیلار. بو طفیلی عنصرلار به گئی توققان شرائط بیلن قولای غنا آگلاشا آلمادیلار. اونلار خلق بردهن بر گه اوز مقدراتینا خوجا بولوب کیتنه آلماس دیگن اویدا ایدیلهر وه اوز مقدراتینا خوجا بولوب آلمان خلقنگ کیچه گی یات، استثمارچی اداره نگ خدمتچیلهرینی اوز یاقینینا یولانماسلیغینی توشوندیلهر. اونگچونده اونلار

خلق اوستندهن باسب یاتقان ایسکی روس اداره سینگ ییقیشیله اوز همیانلارندا نوپا باشلادیقلاری بوشلوقنی تولدوروب بیردرلک بر کوچ قیدیرا باشلادیلار. مه نه بو قیدیریلغان کوچده محلی روس ایشچی-سالدات مملله-ری شورا لاری بولوب چقیدی. بوتون مهیده-چویده کاتب، تیلماچلار آرالقدان آق مسجد شهری وه قضاسی حکمرانلیغینی قولینه کیچیریب آلمان شو روس ایشچی وه سالداتلار شوراسی خدمتینه کیردیلهر. ملی قومیتله ایسه بو روس ایشچی وه سالداتلار شوراسینگ کوزینه توشکنن چوب ایدی. اونگچونده اونی یوقا تیشغا اوروندیلار. ملی شورا ایسه اوز یورتی، خلقینگ اداره سینه قاتناشو حقی بولغانلیغینی سویلهب، قارشی توردی... تیلماچلار ایسه خلقنی، «آق پادشاهنی ییقیتقان ایشچی وه سالداتلار شوراسینگ باشقا قارشیلق قیلانورغان هر قاندا ای کوچنی ده ییقا-جاغینی، خلق تینچلق بیلن بو یسونماغان تقدیرده ایشچی وه سالداتلار شوراسینگ جزا دسته لهری بیلن خلقنی قیریب بو یسونوشقا مجبور آیته-جه گینی» سویلهب، قورقوتدیلار. بو شایعه لاردان هاویلقب کیتکن خلق مملله ری بو حقدا ملی شورا باشلوقندان سورایدن لار. اودا بو هیجانغا توشوب کیتکن خلقنی آگلاب آوتوشقا اورونادر. مه نه بو حرکتی او-چون او کشی ایشچی وه سالداتلار شوراسینگ دو شمانی دیب چیقاریلادر. آق مسجدده کی مهیده تیلماچلار اوزلهرینگ ایر علی گنه قارشی یوروتقان بو اعواگرلکلهرنده اوز صنفلهرندهن که تته گنه کشیلهرنگ ده یارده مینی کوردیلهر. بو یارده مچیلهرنگ بری سابق سمرقند ولایت عدلیه محکمه سی قاشنداغی تیلماچ حسین ابراهیم، ایکنجیسی ایسه سابق سمرقند حربی والیسی یاندا تیلماچ (سوگراق خصوصی دعوا وکیل) سیر علی لاپین ایدی. بونلار ایکسیسه ده اصلاً آق مسجدلیدر. حسین ابراهیم انقلابدان آزغنا اول رشوتخورلق وه نا توغرو ترجمه ایتکه نلک بیلن عیله نیب ایشدهن قولغان ایدی. سیر علی ایسه سمرقند والیسی یانداغی وظیفه سینی تاشلاب، خصوصی دعوا وکیلگی قیلب یورده ایدی. بو قیلب یورگن ایشلهری وه حسابسز، موفقیتسز بویوک تجاری ایشلهر گه کیریب

کیتیش کبی حرکتلهری سیر علی نك اوز همشهریلهری ، آق مسجدیلهرله آراسینی آچیب یوباردی. سیر علی انقلاب باشلانغاندان سوڭ غنا قایتب آق مسجدگه کیله ییلدی. سیر علی کوب عقلی وه قابلتی برکشی بولغانی کبی ، سوڭ درجهده خودبین ایدی. او ایر علی نك خلق آراسندا داناها آرتق حرمت قازانوونی یاراتمادی. او اولچه روس ایشچی وه سالدانلار شوراسی یارده میسز ایر علی نی برطرف ایتش حرکتینه کیردی. آق مسجد قضاسی ملی شوراسی سیر علی نك ایزیندهن کیتهمدی. بو وقت سیر علی «خلق ممثللهری شوراسی» آنلی تشکیلاتی چقارادر. اولدوقچا کیگ پروغرام ییلن باشلادیغی بو قورولوشغا علاقه کورسه تویچیلهرده آز بولدی. او یوقاریدا اسمی کیچکن حسین ابراهیم نی ده بو تشکیلاتینا تارتدی...

حسین ابراهیم روس ایشچی وه سالدات شورالاری ییلن سیقی تماسکه کیره در. روس ایشچی وه سالدانلار شوراسی وه ، یوقاریدا سویله ن دیگی کبی رشوتخورلیغی وه یالغان ترجمه سی اوچون ایشدهن قوولغان ، حسین ابراهیم غایتده موافق دوستلار بولوب چیقیدیلار وه بررله رینی جوده یاخشی آڭلادیلار.

مه نه روسیا انقلابی باشلانغان کونندهن آلیب بزگه ، تورکستانغا اوزینگ منفور یوزینی کورسه ته باشلانغان ایدی...

دیمهك ، مه ن آق مسجدگه کیلگه ن چاغدا او بیرده اوچ تشکیلات بار ایدی:

- 1 — آق مسجد قضا ملی شوراسی (ایر علی قاسم رئیسگی / آستندا)؛
- 2 — آق مسجد قضاسی خلق ممثللهری شوراسی (باشلوغی سیر علی لاپین)؛
- 3 — آق مسجد ایشچی سالدانلار شوراسی. حسین ابراهیم باشدا بولغانی حالدا بوتون تیلماچلار ایچنده یاماننگ یامانی ، چیرکیننگ چیرکینی دیگه ن عنصرلار ، ته خنیکی ایشچی صفتنده ، مه نه شو اوچچی روس ایشچی سالدانلاری قورومینا تیلماچلققا کیرگه نلهر ایدی.

شهر خلقی هیجان ایچنده یاتیب ، اوخلی آلماسلق بر حالدا ایدی.

او ایرته سی کون قاندای بر حادثه ییلن قارشیلایشیب او یغانا جاغینی یلمه ی، یعنی وضعیتگه شو درجهده اینانمای تورار ایدی. چونکه عقلی-باشی بیرنده بولماغان آغا یوف اسملی برروس تیمیریول ایشچیسی باشچیلیغی آستنداغی ایشچی وه سالدانلار شوراسی هر کون بر تورلو ، توشونولمه گه ن ، کوتولمه گه ن شایعه تارقابت تورار ایدی. قوراللی سالدانلار هر کونی اویمه او ی یوروب تینتب ، کشیلهرنی حبس ایتب ، خوشلارینا کیلگه ن ایشانی آلیب کیشش کبی غیر مسؤل حرکتله رینی آرتیرماقدا ایدیلهر. ملی شورا ایسه روس ایشچی وه سالدانلاری شوراسی طرفندان چیقاریلماقدا بولغان بو ترتیبسز لکلهرنگ او گینی آلوغا ییتهرلك کوچده ایمه س ایدی. یه گی روس آداره سی ایسکیسینده ن ده یامانراق بولوب چیقدی...

سیر علی لاپین ییلن مه ن شخصی مناسباتگه کیلگه نده ، او کشی مه نی اوز اینیسی کبی یاخشی کوره ر ایدی دیسه م ممکن. فقط سیاسی مسئله لهر- ده بز برریمز گه یا قلاشادا آلمادیق. بر خصوصی کوروشمه مزده مه ن اوندان نیچین شو کیچمیشی نا تمیز بولغان حسین ابراهیم ایله شو قادار باغلانیب ماتاشدیغینی سورادم. مه ن بو سورغومغا سیر علی عینله بر وقتلار له نیننگ «زینوویه ف» حقدنا «شوندای چیرکین تیلهر سیز گه نیمه گه کیرهك؟» دیب قویولغان سورغوغا ، «کیمه غرق بولا یاتقاندا تیشیکلهرنی تیقاماق اوچون هر پاچا وراده ایشکه یارایدیر» (*) دیب قاپتارغان جوابینه اوخشاش بر جواب بیر گه ن ایدی. دیمهك «انسان پاچا ورالاری» حقدناغی حکمنده انقلابچی ، مارقسیست له نین بزنگ مارقسیزم وه انقلاب نظر په لهرنده ن کوب اوزاق قالغان ، مارقسیزمنگ آچیق دوشمانی سیر علی ییلن بر فکرده بولوب چیقادر. هر ایکسی ده سیاسی کوره شنگ معین دوره لهرنده هر چیرکین پاچا وراداندا فائده له نو ممکن دیگه ن فکرده ایدیلهر.

بزنگ اوز آرا تارتیشمالاریمز روس ایشچی وه سالدات شورالا- رینگ ایشینی یه گیلله تمه کده ایدی. مه ن آق مسجدده ایکی کون گنه قالدیم. بو ایکی کون ایچنده روس ایشچی وه سالدانلار شورالاری ییلن

(*) سوگراق «قومبته رن» باشیغا تعین ایتلگه ن زینوویه ف مه نه شو «انسان پاچا وراسی» در

بزنگ هر قانداى بر شكلده بر گه له شيب ايشلهى آليشيمز ممكن بولماس
ليغى قناعتنه كيدلم. بز، سوزنگ حقيقى معناسندا، باريشماس دوشمانلار
بولوب قالدیق. مهن بر نطقمدا انقلاب وه او انقلابدان چيققان بزنگ حق
وه حقوقمزه دن بحث ايتديگم زمان توپلانيشداغى سالدات وه ايشچيله
«بز گه په تهرسبورغ آووقاتى كيره ك ايمه س!، حاكيمت بز سالداتلارنگ،
ايشچيله رنگ حاكيمتيدرا!» حتى «اونى اولدوروش كيره ك!» ديگهن
باقيريشلار يله ن دفعه لارچا سوزيمنى كيسديله.

مه نم «روس انقلابچى ده موقراتيسى» نك قورومى ايشچى وه سال
داتلار شوراسى يله ن ايلك قارشىلاشوم مه نه شو شكلده بولغان ايدى. بو
ايسه كيله جهك اوچون هيچ قانداى بر ياخشيلق ايزى بولالماس ايدى...
بز اوز مى كيكه شيمزنى چاقيرديق. توركستان مركزى ايشچى
وه سالداتلار شوراسى وه موقت حكومت قوميتيه سى واسطه سيله قوتورغان
آق مسجد ايشچى وه سالداتلار شوراسينه تاثير ايتو وه بو صورته محلى
ملى قورولوشلارغا حركت امكانى قازانديرو كيره كلگى قرارغا آلدى.
آق مسجدده ن تاشكندگه قاراي كيتب بارا ياقاندا جولك (بايكه
قوم)، چيه لى، يه گى قورغان، توركستان، آريس وه باشقا بيرلرده
محلى خلق ممثللرهنه ن كيمنى اوچراتسام بوتونيسى روس سالداتلارى
شوراسى (ساوده پلار) ظلمهنه ن شكايه ت ايتديله. اوزلهرى سوادسز بولغان
قوراللى سالداتلار تيلماچلار يله ن بر گه آوول-آوول يوروب محلى مى
تشكيلاتلارنگ ايش وه وثيقه لارپنى تيكشيرده باشلاغانلار. بو سياحتلهر
ايسه حقيقتنه مال، بايلق توپلاو سياحتلهرى ايدى. خلقنى آچيقدان آچيق
تالاديلار. بو «ساوده پ» ممثللهرى قاشندا ايسكیده كى پرستاف، ژاندارما
مأمورلارينگ ايشله ديكلهرى «بالالار اويونى» كى بولوب كورونوب
قالدى. كيله جهك بوندان دا قورقولو بولوب كورونه باشلادى.

تاشكندده بز قانداى بر وضعيت قارشيسندا بولامز؟ عجب، محلى
«ايشچى-سالدات شورالارى» نك بيرلى خلققا كورسه تمه كده بولدوقلا-
رى ظلم وه خود كاملكلهرينى تاشكند واسطه سيله توروروب، خلقنگ

حق حياتينى قايتارماق ممكن بولورمو؟ اگرده مركزى ايشچى وه سالدات
شورالارى دا اوزينگ آق مسجد شعبه سى احوال روحيه سنده بولسا نيمه
بولادر؟

مه نه شو قارما قاريشيق وه هيچانلى اويلار ايچنده، 10. 4. 1917
تاريخنده تاشكندگه كيدلم. استاسيوندان توغرو توركستان ولايت ايشچى
وه سالداتلار شورالارى قونغره سى توپلانماقدا
بولغان ايسكى والى عمومى سراينه كيتدم.

*

تاشكند دولت تياتروسيدنگ «تاريخچه سى»

تاشكند هر باقيدان تا ايسكى چاغلاردا نهرى توركستانگ مر-
كزى سانالادر. فقط، بوتون توركستان كوله منده بونداى مهم خصوصيتگه
ايگه بولغان بو شهرنگ مدنى، معارف ايشلهرى، يعنى اونگ كولتور
احتياجى دائما اهمال ايتلگهن. اونگچوندر، كه تاشكندنگ كولتور احتيا-
جلارندان هيچ قايسى ايمديگه چه قاينقارلق درجه ده اوتله مگهن. بو
قيسقا يازودا تاشكندنگ مدنى احتياج لارندان يالغز برگه سى، مثلا
برطرف قيلينشى اونچا قيبين بولماغان تياترو احتياجى حقدان بحث ايمه ك
چى بولساق، اودا شونداى بر منظره عرض ايتهدر:

كوب يورتداشلاريمزغا معلومدر، كه تاشكندده انقلابچا بر گنه
تياترو بناسى بار ايدى. وقتيله «كاليزه ي» ايمدى «سوه ردلوف» ديب
آنالاتورغان بو تياترو بناسى دا تاشكند اهالي سينگ تياترو بناسيغا بولغان
احتياج دان اوز سرمايه سى وه اوز منفعتى اوچون قازانچ كوتكهن تسينساد-
زه اسملى بر گورجى بايى طرفندان سالنغان ايدى. بو بنا حقيقتدا صحنه
اويونلاريدان زياده «آت اويونلارى» (سيركوس) غا اويغون قيلينب
سالنغان وه اوزونچا زمان بو ايكي مقصد اوچون قوللانيلغاندر. فقط سو-

گراق، شهر اجزاخانه‌سی یاقینلغندا آیریچا بر سیر کوس سالینچا، بو بنا نو قول صحنه اثرلهرینی اویناشغا منحصر قیلندی؛ یعنی بو عمارت آرتق سیر کوس او یونلاریدان قورنولوب، بوتونله ی تیاترو بناسی حالینا کیر-دی. انقلابچا بو تیاترودا روسچا هم تور کچه اثرلر اوینالیر ایدی. انقلابدان سو گرادا حال شوندا.

چارلق ییقینلچ تور کستانلار اوچونده سیقلماسدان نفس آلیرلق فرصت کیلدی. وه بو فرصت چاغی تور کستان ادیب وه محررلهری اوچون توسقونسز قلم یوروتو وه ایر کینچه فکر بیان ایتو امکانی توغدی. تور-کستاندا ملی مفهومده وه تور کستان خلقینگ ملی ذوقینا او یغون صحنه اثرلهری یازیلدی. بو صورته تیاتروغا خلقینگ رغبتی تیز آرتدی. بو حال باشلیچا تاشکنده سیزیلدی. یه گئی تیاترو بنالارینا احتیاج بار ایدی. تیز «توران تیاتروسی» بتیریلیب ایشکه سالندی. اونگ آرقاسندان حه درده، «نوائی مکتبی» قارشیندا یه گئی بر تیاترو بناسینگ تمل ناشی قویولدی. نهایت بودا سالینب بیتدی وه ایمدی «حمزه تیاتروسی» دیب آنالادر. کوب آغیرلق وه قینلقلار آرقاسندا قورولغان بو ایکی تیاترو بناسینگ سالیند شندا بو یوک یارارلق کورسه تکهن وه خلقینگ مدنی احتیاجینی سیز گن تور کستانلار کوبدهن ساویت دوشمانی تانیلیب، ایشدهن چیقاریلغان وه تورلو طرفلارغا سورگون قیلغانلار. بو بیچاره لهرنگ عاقبتی شو درجه-دهدر، که آرتق اولاردان بعضیلارینگ تریکلگی حقندادا سویله و قیندیر. ساویت روسیا مستملکه سیاستی، ملی خلق خوجالغی باقیمندان، تور کستان خلقینی عمومی یوقسولققا سور و کله دی. شول سیده ن خلقینگ تریکچیلگی ده سوک درجه ده آغیر لاشیب کیتکه ن. ساویت دورنده تور کس-تان تور کلگی اوز ته نی وه روحینی تریبه له و احتیاجندان کیلیب چیققان بر کوب ملی عرف وه عادتدهن، مثلا پایگه وه اولاق کبی ملی آت چاپو او یونلارندان، محروم ایتلدیگی کبی؛ اوز موسیقینینی، آشولالارینی، وه اوز بیبو کولتورینی یاشاتوچی وه بولارنگ یوکسه لیشینه واسطه چیلق قیلوچی ملی عادتله رنده ده اوزا قلاشتریلمشدر. ملی خصوصیتینی سا قلاوغا

وه ملت افرادی آراسنداغی ایچکی روحی برلکنی اولغایتوغا؛ بربریگه قارشى ساینی، اورتاقلق، یاقینلق تو یغولارینی آسراوغا؛ تورلو طبقه وه تورلو مسلك ایگه لهری آراسنداغی طبیعی آهنگی کوچه پروگه خدمت ایتب، قارشیلقلی صمیمیتنی چوقورلاشتروغا یارایتورغان مهمانوازلقا، الفتچیلک، توکمه چیلک، گهپ، توی، چه لهر وه شولارغا اوخشاش بر کوب ملی عادتله ریمز بولشه ویک ره ژیمینگ یاراتدیغی اقتصادی وضعیت تأثیری آستندا آرتق تاریخگه قاریشیب کیتدی. مه نه بو حال خلق تورمو-شندا بو یوک بر بوشلق یاراتدی. خلق بو بوشلقنی بر پارچا تولدورماق وه جان سیقینتیسینی بر درجه گه قادار ازاله ایتمه ک ضرورتی سیزیب، تیاترو-لارغا آقدی. بولشه ویکلهر بو فرصتدان ره ژیم له نه فائده لهنه کچی بو-لوب، او یون پروگراملارینی «بو یورتما اثرلهر» یعنی «شکلچه ملی، مفهومچه بولشه ویک» پیسه لهر ایله تولدورا باشلاغانلار ایدی. خلق بو حرکتنی یاقترمای درحال تیاترودان قاجدی. بیله تله ر ساتیلما دی. صحنه تماشاچیسز قالدی. تیاترو باشلوقلاری ایله صنعتکارلارینی قایغی باس دی. اولار خلق آراسیغا بر آنکه ت نارایتیب، تماشاچیلارنگ رأینی سورماق مجبوریتی سیزدیله ر. نهایت قایتادان تورک اوپه را وه اوپره نلهری وه غرب قلاسیک اثرلهری اوینالیب، خلق تکرار تیاترو لارغا تارتیلدی. آرتق او یون پروگراملاری ترتیب ایتلیر که ن تیاترو باشلوقلارینگ، کتله نی قایتادان تیاترودان قاجیرماسلق اوچون، ممکن قادار خلق ذوقینا اعتبار وه رعایه ایتمه ک تمایلی کورسه تدیکلهری آگلاشید. قدادر.

مسئله ایله علاقه دار کشیله رده ن بر مونچاسی بعضی پیسه لهرنی تولوق صورتده اویناب کورسه ته یلیش امکانینی یاراتو وه تماشاچیلارنی کیره-گینچه قانقتر و اوچون تور کستانک بر کوب شهرلهرنده یه گئی تیاترو بنالارینا احتیاج بارلغینی سویله ب کیله درلهر. بو احتیاج کوبره ک تاشکند اوچون سیزیلمه کده ایدی.

بوندان ایکی ییل ایلگه ری، 1934نچی ییلنگ یازندا، مرکزی ساویت غازیتالارندا تاشکندده عینله پاریس ده کی بو یوک اوپه را بناسی

طرزنده به گي وه بويوك بر تياترو بناسي ساليئا باشلاغانلغي خبر بيريلگهن ايدى. بو شايان دقت خبر او زمان بر كوب آروبا غازيتا لارندا باسليپ چيقدى. حتى بهرلين غازيتا لارندان برى بو خبرنى باسارگهن ناشكند شهرينگ عمومى ياسايشندان دا قيسقاچا بحث ايتب «ساويت توركستاني مركزى ناشكندده پاريس بويوك اوپه راسى بناسينى تقليداً ساليئماقدا بولغان به گي تياترو بناسينگ بو شهر اوچون اورژينال بولا جايغينى» قيد ايتگهن ايدى (*).

ههر تاماندا بويوك علاقه او يغان بو وقعه توغروسندا يدى آي اوتكه ندهن سوگ بر ناشكند غازيتاسى شو خبرنى بيردى: «ناشكندده ساليئا باشلان تياترونك آقاده ميك شوسه ف تامانيدان ايشلنگهن لايحه سى آرخته كتورا وه گوزه لك باقيمندان مكمل وه يوقارى ديب تاپيلغان ايدى. لاكل بو لايحه نك زور بر كه مچيلگى چقيب قالدى. آقاده ميك شوسه فنگ بوتون بنا كارلغيا 15-12 لايحه يله ن ايشلنسه، تياترو بناكار لغى 33 مليون سومغا توشه دى. ايلك پلانغا موافق تياترونك بوتون بنا كارلغيا 15-12 مليون سوم خراجت قىلينيلى بيلگيله نكهن ايدى. شونك اوچون بو لايحه نى قايتادان توزوب چيقيشنى سوراب آقاده ميك شوسه ف يله ن گه پله شيش لازم تاپيلدى. اگر آقاده ميك شوسه ف اوز لايحه سيني اوزگه ريشكه كونه سه، لايحه اوچون به گيدن قونكورس (مسابقه) اعلان قىلينيلى وه بو قونكورسغا بوتون اتفاقدا كوزگه كورونگهن اڭ بيريك آرخته كتورلارنك تارتيليشى لازم. حاضر آقاده ميك تياتروسى قورولوشى اوچون باشلانغان بير قازيش ايشله رى وقتنچا توختا تيلدى» ديبله در. («قيزيل اوزيكيستان» 35. 2. 28؛ سان 49).

ينه شو غازيتانك 35. 6. 30 تاريخلى سائندا، آقاده ميك شوسه فنگ اوز پلانيلى بارچا اوزگه ريشله ر يله ن قايتادان ايشله ب چيققانلغى وه ايلك لايحه ايله كينگى اوزگه ريلگهن لايحه نى تيكشيريپ چيقيش اوچون يله رمه نلر دهن عبارت 12 كشيك بر سناو قوميسيونى توزولگه نلگى

*1) „Deutsche Allgemeine Zeitung“, 8. August 1934, Mittwoch abend.

يلديريليب، بو قوميسيونك 15نجى ايلولغا اوز فكرينى بيلديره جه گي خبر بيريلدى.

35. 7. 17 ده باسيلغان مذكور ناشكند غازيتاسندا اوزگه ريلگهن لايحه حقددا شو معلومات بيريلدى: تياترونك ايلك لايحه ده كورسه تيلگهن تيشقى شكلى بوزولماي، بر قانچا اوزگه ريشله ر ياسالغان وه تيجه ده ايلك لايحه ده كورسه تيلگهن تياترو بناسينگ 285 900 مكعب ميترلك عمومى حجمى كينگى لايحه ده آزاتريليب 220 661 مكعب ميترگه توشورولگهن. ديمه ك تياترو بناسينگ عمومى حجمى يوزده 23 قيسقار تيلغان. بو قيسقارتيش شونداي ياسالغان: بنانك كيگلگى 8 ميتر وه او زولغى 15 ميتر قيسقارتيليب، اوستكى قاباتلار بر آز توبه نله شتريلىپ، بنانك يو كسه كلگى ده توشورولمشدر. ايلگه رى اوزونچارق بولغان بنا كينگى لايحه ده قيسقاريپ، قويما توسنى آلغان ايمش. ايلك لايحه غا كوره تياترو بناسى 33 مليون سومغا توشه ر ايدى. كينگى لايحه غا كوره 24 مليون سومغا توشه ر ايمش.

ايلگه ريگى لايحه ده تياترو 2600 كشيگه مولجه لله نكهن ايدى. كينگيسينه كوره 2069 كشيكلدر. لايحه ده تاوش ايشيتديريش شرائطغا («آكوستيك» جهته) ياخشى اعتبار قىلينايدان، ساليئناچاق تياترودا هم اوپه را، هم ده دراما اوينا ما ق ممكن بولا جاقمش. تياترو بناسى بو رونغو «پانازار» دا قورولماقچيدر.

«قيزيل اوزيكيستان» نك اوتكه ن ييلنك سوگنجى كونى، يعنى 35. 12. 31 ده چيققان 301نجى سائندا، موضوع بحث تياترو بناسينگ كينگى لايحه سيني تيكشيريپ چيقيش اوچون سايلانغان سناو قوميسيونى فكرينك ده نهايت ايشيتيلگه نلگى وه اونك اوزيكيستان خلق قوميسار لارى شوراسى طرفندان تصديق ايتلگه نلگينه دائر قيسقاغنا بر خبر باسيلغان ايدى. بو خبرده كينگى لايحه بويونچا ايشله نه جه ك تياترودا 1800 اورون بولا جايغى بيلديريلگهن. ديمه ك لايحه قايتادان قيسقارتيليب، باشدا 2600 كشى اوچون مولجه لله نكهن تياترو، نهايت 1800 گنه تماشاچى سيغارلق قىلن

ایشله نمه کچیدر. شونی دا سویلهش کیرهك، که بودا هنوز لایحه ده در.

شو سطرلار یازیلیر که ن باشقارمازغا تورکستان ساویت غازیتالا- رینگ شو ییل مارت سوگیغا چیققان سانلاری کیلگن ایدی. بولار- ننگ دا هیچ برنده تیاتروننگ سالینا باشلاغانینی بیلدیروچی هیچ قانداي خبر اوچراتیلمادی. بوندان کورونه در، که بوندان ایکی ییل ایلگه ری، تاشکند شهرینگ پاریس ننگ بویوک اوپه را بناسی طرزنده بویوک بر تیاترو غا ایگه بولماقدا ایکه نلگی حقدنا تاراتیلغان وه ههر تاماندا. علاقه ایله قارشیلانغان خبرده، انسانلارنی آداو وه کوزله رنی بویاو اوچون یاسالیب کیلگن ساویت پروپاغاندا لارندان بری ایدی. آرتق بویاترو لایحه سینک دا، خلقنگ مدنی احتیاجلارینی اوته و اوچون قیلنغان برکوب پلانلار کبی ایشکه آشیریلمای کاغذ اوستونده قالب کیتجه گی آگلاشیلماقدادر. اوقتای

*

فورسومولنگ موپزی سیندی

ساویت حکومتی وه قومونست فرقه سی مرکزی طرفندان سوک زمانلاردا آنغان تدبیرلرنی دقت یله ن تعقیب ایتسه گز، دیهرلك بوتونیسینگ قیزیل ایمپه ریا لیزمنگ آدیم-آدیم سورو کله ب بارا یاتقان قارا هدفه توغرو بره ر آدیم بولغانینی کورده سز.

ساویتلر اتقاقی دائره سنده بو کونگه چه «ساویتلر اتقاقی علم آقاده- میسی»، «قومونست آقاده میسی» آتندا ایکی آقاده می بار ایدی. بونلار- دان برنجیسی ایسکی چارلق دوری «علم آقاده میسی» ننگ دوامی، ایکن- چیسی ایسه اوقتوبر انقلابی محصولی ایدی. یاقیندا ساویت حکومتی وه فرقه مرکزی قومیته سی طرفندان چیقاریلغان بر قرار ایله «قومونست آقاده میسی» بتیریلیب، اونگ ایشله ری وه اعضاسینگ مهم بر قسمی «روسیا علم آقاده میسی» نه بیرلشمدر.

روسیادا بولشه ویکلر ایش باشینا کیلگه نده بوتون مملکتده قومو-

نیست بولشه ویک فرقه سی منسوبله ری سان 70 میگ قادار ایدی. بوتون قارشی کوچله رده ن قیزیل دیکتاتورلق اوستوم چیقاندان سوک بو سان برده ن بره قاربیب یوزمیگلرگه ایریشدی. آز وقت ایچنده فرقه صفله رینه تولوشقان تورلو جنسده ن عنصرلارنگ مفکوره جهتنده ن ایشکه یاراماغان لیغینی یلگن له نین فرقه سینی اوز کوروشیله تریه له نگن یاش عنصر ییله ن تأمین ایتیش اوینی دا اونوما دی. له نین بالخاصه اوقتوبر انقلابندان سوگرا مکتب کوره تورغان بالالارنی فرقه سی مفکوره سینه او یغون تریه ایتدیرمه کچی بولدی. بو صورته لک ایلک نوبته سره ست «یوننه» لهر تشکیلاتی میدانغا کیلدی. اصل سیاسی یاشلار او یوشماسی سوگرا دان قورولغان «قومو- مول» ایدی. ایلک قورولوشوندان به ری، سوک زمانه قادار قوللانیب کید دیکی نظامنامه سی بو یونچا قومومول فرقه تشکیلاتینگ ایلک پایه سی سانا- لیر ایدی. اوگا بولشه ویکلر فرقه غا یاش عنصرلار تریه له ب، یتیشتریب بیروچی قاینق دیب قارارلار ایدی.

ایسکی نظامنامه سینه کوره «قومومول» اعضالیغینا 14 ایله 23 یاشلار آراسنداغی اوسپورونلار آلینار ایدی. 23 یاشینا قادار قومومول تشکیلا- تندا تریه کوروب سناودان کیچکه ن میگیتلر فرقه تشکیلاتینه کیچهرلر ایدی. اونگچونده قومومول تشکیلاتی وه اعضالاری همن-همن فرقه قورومولاری ترتیبات وه پره نسپله رینه تابع تولورلار ایدی.

قیزیل دیکتاتور ستالین ننگ سوک نطقلارینی دقتله اوقوغاندا تورلو یه گی تعبیرلر اوچراتیلادر. کوب گنه، کیگ معنا افاده ایتمه کنده بولغان بو تعبیرلرنگ بری «یله نلی وه یله نسز قومونستلر» بحشدر. بو تعبیر اورتاغا قویولغان کونده ن پیری، ایمدیگه چه مهم امتیازلارغا ایگه بو- لوب کیلگن فرقه لی وه قوموموللارنگ موپزی سناجانی تخمین ایتد مه کنده ایدی. ایلک سیرادا قومومولنگ موپزی سینغانینی کورمه کنده مز. یاقیندا توپلانغان قومومول قونغرهنده مه نه شو استقامتده بر اصلا- حات پروژه سی کیچیریلدی. بو یه گی نظامنامه گه کوره، قومومول فرقه- ننگ ایلک پایه سی، اوگا یاش عنصرلاردان نامزد حاضر لایتورغان قاینق

بولو رولندان محروم ایتلهدر. بوندان سوگرا قومومولنگ فرقه یلهن باغلانیشی یاغز اونگ تعلیماتینی تیکلاب، بویوروقلارینی ایشکه آشیرو-دان عبارت. بو کوندهن سوگرا قومومولغا کیرو ایسکیسی کبی آغیر شرطلارغا تابع توتولمايدر، قومومولغا کیروچینگ اصلی-نسلی تیکشیریلد مهیدر. بو جهتنی بوتون آچقلمینی یلهن کورسه نمه کچی بولغان ستالین «آناسی اوچون اوغلی مسؤل بولالمایدیر» دیدر. «قومومول» نگ ایس کیسی کبی اوزونچا بر تاقم قاراشلاری، خط حرکتی حتی بعضاً فرقه ایشله رینه ده تأثیر ایتو یولندا کورولوب کیلمه کده بولغان ایتمیلیشله ری بوتونله ی بئیر یله در. ایمدیگه چه یاش. قومونیسئلر تشکیلاتی 14 یلهن 23 یاش آراسنداغی یاش نسلی ایچینه آلا ر ایدی. یه گئی نظامنامه ده بو یاش چیه ره سی 26.15 گه چیقاریلغان. بونگله اونی یاشلار تشکیلاتی حالندان چیقاریب، اونگ اعضاسی ایچینه بر درجه گه قادر تیشکهن یاشلقنی دا کیریتمه کچی ایشله ر. بو کوندهن سوگرا عسکری خدمتینی بئیر گهن یاشلار اوپینا قایتقاندان سوگدا بر نیچه ییل قومومول صنفنده قالب ایشلی آلا جا قارمیش.

یه گئی نظامنامه گه کورده قومومول تشکیلاتینه کیزونگ ایک مهم شرطی ساویت حکومتینه صداقتله خدمت ایتو بولوب قالسادا بوئگ خارچنده سیاسی کوتور، یعنی مارکسیزم-لنینیزم نظریاتنه دائر یلگی سویه-سی وه استحصال اتداغی به جهریک کبی تقطه لارغادا آریچا اهمیت بیر یله-جه کدر.

ساویتله ر اتفاقی دائره سنده 14-23 یاشلار آراسنداغی اهالی طبقه سی 33 میلیون چاماسندا در. بوئگ 4 میلیون قاداری قومومولغا داخل ایهکن. نظامنامه ده قولایلقلار یاساو، تشکیلاتنگ سیاسی قاراقته رینی، فرقه ایله باغلیغینی بئیریب، اوگا کیگ خلق قاتلامی تشکیلاتی روحینی بیریشکه اورونولارنگ حکمتینی ده بو ایکی سان جوده یاخشی ایضاح ایتمه کده در. بو اوزا گه رتمه لر یلهن بر طرفدان قومومول یاشلق جبهه سنده ایکده بر چیقوب کیله یاتقان مخالفت آقینینی بئیرمه کچی بولسا لار، ایک

چی یاقدان ایمدیگه چه قومومولغا یاناشماغان 30 میلیونق یاشلق کتله-سینگ هیچ بولماغاندا بر قسمینی بو تشکیلات چه رچیوه سی ایچینه آلا یلمه کنی امید ایته درلر... عجا بونگله قینلق بئیر یلگهن، بولشه ویکله رده اویلا دیقلارینا ایریشکهن بولادرلارمی؟ بو سورغونگ جو اینی ده کیله-جه کده دقتله تعقیب ایتب باراجاغمز حادثات انکشافندهن چیقاراجاقمز. هر حالدا مسئله اویلان دیغی، پلانغا آلدیغی قادر قولای بولماسا کیره ک-ناشابلنا

1918-مئی-1936

(قافقاسیالی دوستلاریمزغا)

مای آبی قافقاسیا خلقلارینگ ملی استقلاللاری بایرامی تاریخیدر. 18 ییل بوندان اول 11 نچی مایدا شمالی قافقاسیا تاغلیلاری، 26 نچی مایدا گورجستان، 28 نچی مایدا آذربایجان (وه نهرمه نستان) استقلاللا-ری اعلان ایتلیدی. بو تاریخله ردهن باشلاب قافقاسیا خلقلاری روسیادان آریلیب اوز باشلارینا مستقل ملی تورموشلارینی قورا باشلادیلار. تأسف که بو یاش قافقاسیا دولتلهری کوب اوزون دوام ایته آلمادیلار، بری آرتندان بری قایتدان روس بویوندوروغی آستینا توشوب قالدیلار. ایمدیکی چاغدا قافقاسیا خلقلارینگ اوچرادیقلا ری بو موفقیتسز لکنک سببله رینی تیکشیریب، ایضاح ایتب اوتورو شو بیرده بزگه توشمیدر. بو جهتنی اویبه کتیب تیکشیریب، اوندان کیره کلی نتیجه نی چقارو قافقاسیالی دوستلاریمز وه اونلارنگ تشکیلاتلارینا عائد ایشدر. فقط بو فاجعه نگ نیگیزنده قافقاسیا خلقلارینگ اوز آرا برله شیب کوچلو قافقاسیا جبهه سی یاراتب اولگورمه گه نکلکله رینگ مهم گنه رولی بولغاندا ایکی تورلو فکر بولا آلمایدیر... کوچله رنگ بولونووی بر طرفدان کیچیک ملی جمهوریتله ر-نگ کوچینگ لازمی درجه ده تیز قورولوشینا مانع بولدی، ایکنچی یاقدان تاریخی دوشماننا اونلارنگ هر برینی آریلقدایقو قولایلغینی بیردی.

بین الملل وضعیت

بین الملل وضعیت هیچ آگلاشیلما تورغان درجده قاریشیب کیتدی. حتی «اتفاق»، «دوستلق» دیگن کبی ایکی تورلو آگلاشیلووی ممکن بولماغان تعبیرلرده آگلاشیلما س بر حالغا کیریپ قالدی. بو کون یا لغز تورکیه ننگ ساویت روسیا ییلن بولغان مناسباتی گنه تنیق وه آیدین بر شکلده در. ههر ایکی طرفنگ افکار عامه سی بو دوستلق وه اوئی ساقلاش کیره کلگندن عینی آچیقلدا بحث ایتدر. بو دوستلق هواسی بو کون ههر قاندا ای بولوتدان آزاد، تنیق دیب کورسه یله آلا در. بونگ خارجنده «دوستلق»، «اتفاق» دیگن تعبیرلر قای یرده نه افاده ایتدیکی یلنمه س بر حالغا کیلگن. مثالارغا یاناشایلق.

«بویوک آتاتتا» دیگن بر اتفاق بار ایدی. بو اتفاقا اینگلته ره، فرانس، ایتالیا وه یاپونیا کیره ایدی. ملتلهر جمعیتی فعالیتینی باشلاب یو. روحی بو اتفاق اوزینه الله طرفندان یر یوزنده صلح قاراغولی ایتیلیب تو. یولغان بر قوروم کبی قارار ایدی. ایمدی شو آتاتتا اوزی قایدا قالدی؟ یاپونیا ملتلهر جمعیتندن کوبدهن چیکیلیب کیتدی. بونگله او آتاتتادان دا چیکیلگن بولدی. ملتلهر جمعیتی نظامنامه سی بویونچا، ایتالیا بو کون ملتلهر جمعیتی ییلن سوغوش حالدا تورادر. آتاتانگ قالغان ایکی اعضاسی — اینگلته ره وه فرانس ایتالیانی اقتصادی جزا آستندا بوتادر. بو حرکتده اینگلته ره ننگ صیمی بولغانلیغینی بر درجه گه قادر قبول ایتدک ممکن ایشه ده فرانسانک بو تدیره مجبوریت آستندا قاتناشما قدا بولغانلیغینی ده کورمه ی بولماید. آتاتانگ اوپوشکن اعضاسی اینگلته ره وه فرانس بو کون دنیا حادثاتینی ایکی قطه نظر دان کوردر. اونلار دنیا سیاستنک قایسی بر مهم مسئله لهری اوستنده ده عمومی بر فکرده ایمه سلر.

بویوک آتاتتا ایشه ایکن یوغوسلاویا، چه خوسلو و اقییا وه رومانیا. دان عبارت «کیچیک آتاتتا» آنلی بر اتفاق دا قورولغان ایدی. بو دولته ره ننگ هه ممه سی ده فرانس ییلن اتفاق سیاستی وه اونگ حربی یارده می

قان، تیل، دین وه حرث مسئله لهری ملی دولت قورولوشینک اساس تملله ری بولغاندا شبهه یوق. فقط قانع تجربه کورسه تدی، گه جغرافی برلک مسئله سی قومشو خلقلار آراسنداغی ملی آیریلقلارنی دا اونوتدوروب، اونلارنی عمومی بر دولت قورو بولینه اوندا تورغان مهم عامله رنگ بریدر... ههر قاندا ای بر خریطه نی آچیب قارا. ساگز، درحال قافقاسیانگ بوندای جغرافی برلکله رنگ نادر بر نمونه سی بولغانی قناعتینی ایدینه جه کسگز. قافقاسیانگ ایگ مهم جغرافی وصفله ر. ندهن بری اونگ روسیادان دنیا ننگ ایگ بویوک تاغ سلسله رندهن بری ایله آیریلغانلیغیدر.

قافقاسیانک بو ایکی طبیعی-جغرافی صفتندن شو نتیجه چقادر: — قافقاسیا، طبیعی آیریم خلقلارنگ کولتور تورموشینا رعایت ایتدک شکلده قورولغان، برله شکه ن مستقل بر دولت شکلینی آلماید. قافقاسیا. ننگ برله شکه ن کوچله ری اونی روسیادان آیرغان تاغلارنی ینه ده یاخشی راق محکمله ب، اونی روس کوچله ری اوچون اوتولمه س بر شکلگه کیرته در.

قافقاسیا خلقلاری بونی جوده یاخشی آگلادیلار. قافقاسیادان کید گن خبرلر او طرفدا خلقلارنگ عمومی دوشمانغا قارش برله شکه ن بر جبهه ده کورده شمه کده بولغانلقلارینی یلدیره مه کده در. بو طرفدا مهاجرلر آراسندا کورولمه کده بولغان حادثه لهرده آیریم قافقاسیا خلقلاری مملته. رینک برله شکه ن قافقاسیا قونفده راسیونی دولتیچیلگی نیگیزی اوستنده قطعی صورتده ایشله ب بارا یاتقانلقلارینی کورسه تمه کده در. بز وقتیه قونفده ر. سیون پاکتی یاسالیشینی (14. 7. 34) دا یوره کده ن قوتلو لاغان ایدیک. بو کون قافقاسیا خلقلاری ملی قورتولوش بایراملارینی ایسلر که نده قافقاسیالی قارداش وه دوستلاریمزنگ عمومی قورتولوش حرکتله ریمز اوچون کوب مهم بولغان بو برله شکه ن قافقاسیا یولندا امیدلرینی تحقق ایتدیرولهرینی وه یاقین کیله جه ک مای بایراملارینی قورتولمش قافقاسیادا قارش آولارینی تیلیمز.

* * *

نیگزنده یوروب بارارلار ایدی. بویوک آتاتتا دولتلهری آراسندا تام بر تساند حکم سورباگن چاغلاردا ایتالیا متفقی فرانسانگ متفقلاری کیچیک آتاتتا دولتلهرینه دوشمان آوستریا وه مجارستاننی یاقلاب کیلدی. ایتالیاانگ آوستریا وه مجارستاننی یاقلاوی سوک زمانلاردا قطعی بر شکل آلدی. آوستریا حکومتی «سن-ژرمن» معاهدهسینی بوزوب اوزعسکری کوچلهرینی آرتیرو یولنداغی سوک قرارینی وه بو ایتالیا یاقلاوینا تایانب بیریب اوتورادر. فرانسانگ متفقلاری، کیچیک آتاتتا دولتلهری آوستریا حکومتینگ بو قرارینا اعتراض ایتدیلهر. فقط اعتراض ایتودن آرتیق بر نهرسه ایشلی آلمادیلار.

بوندان آچیق کورونوب تورادر، که بویوک آتاتتانگ ایکی اعضا-سی تا بو سوک عمومی بحراندان کوب اول برهرینه دوشمان ایکی جبهه-ده دوست وه متفقلار حاضرلی باشلاغانلار ایدی.

ایش بو قاداری یلهنده بیتهدی. کیچیک آتاتتاغا یاردهمچی اولماق اوزره یوغوسلاویا، رومانی، تورکیه وه یونانستاندان عبارت بالقان اتقاقی یاریلیدی. بو اتقاق اعضالاریدا خارجی سیاستلهری یولندا عینی استقا-متده ایمهس ایدیلر. یوقاریدا دینیلدیکی کبی یوغوسلاویا وه رومانیا فرانس طرفینی توتسالار، تورکیه-ساویت روسیا دوستلغی استقامتده یورودی. فرانس-ساویت اتقاقدان سوک بالقان اتقاقی اعضالاری آراسندا-غی بو آیریلقدادا بر درجه-گه قادار آزالغان بولدی. فقط بوندادا ایمدیگه-چه ساویت علیهدارلغی وضعیتندن آجرالمای کیله یاتقان یوغوسلاویا آیریلیب تورادر. بونگله برابر اورتا آوروپادا صلحنی ساقلاو، یعنی او دائره-ده آلمانیا وه ایتالیا نفوذینگ کوچیب کیتوونه مانع بولو سیاستده کیچیک آتاتتا وه بالقان اتقاقی بر فکرده کورونه-در. بو قورولوشلارغا قارشلی ایتالیان دوشماللغینگ بارغان ساری کوچیب بارا یاتقانیدا بونگله ایضاح ایتیلسه کیرهک. ایتالیا آوستریا وه مجارستاننی توتو یلهنگه کفاپله نهمیدی. او «آرناودلق» قادا قول اوزاتقان. بو کیچیک دولتنگ جغرافی موقعی اونگ ایتالیا سیاستده کی، بالخاصه اونگ یوغو-

سلاویاغا قارشلی سیاستده کی اهمیتی کوجه یتمه کده-در. سوک کونلهرنگ غازیتالاری ایتالیا یلهن آرناودلق آراسندا بر معاهده یاسالغانلغینی، بو معاهده بویونجا آرناودلققا 300 میگ ایتالیان مهاجری کتیریلمه کچی بولغانلغی آکلاشیلماقدادر. 300 میگ ایتالیان آرناودلق اهاالیسینگ اوچده بری دیمه کدر. بو مهاجر کتیرو سیاستینگ سیاسی معنا وه اهمیتی آکلاشیلماقتورغان بر نهرسه ایمهس.

آوروپا سیاستینگ تأثیرلی کوچلهرندهن تایلغان لهستانغا کیله پلک. لهستاننگ یا شو وه یا بونداغی آلاجغی وضعیت عموم آوروپا سیاستده کوب گنه رول اویناید.

لهستاننگ فرانس متفقی بولغانلغی تا ایسکیدهن بهری معلوم بر نهر-سه-در. عینی زماندا لهستان فرانسانگ آوروپا سیاستده باش رقیبی دیب تانیدیغی آلمانیا یلهنده دوستدر. لهستانی کیچیک آتاتتاغا کیرتو وه یا یاقلاشترو یولنداغی فرانس اورووشلاری ایمدیگه-چه بر نتیجه بیرمه ی کیله-در. بو اورووشلاردا فرانسانگ ایکنچی بر متفقی چه خوسلوواقیا ایله لهستان آراسنداغی بعضی آکلاشیلماسلق ایگ مهم مانع تشکیل ایتدر. فرانس ایمدیگه-چه لهستاننگ آلمانیاغا یاقینلغینی ضعیفله-ب، اوننی ساویت روسیاغ ایسیندیرو اورووشلارندا موفق بولالمای کیله-در. ساویت روسیا یلهن لهستان آراسندا تجاوز ایتمه سلق معاهدهسی بار. آکلاشیلغان بو-کونکی وضعیتده بو قاداری یتیشمه یدر.

کیچیک آتاتتانگ بر اعضاسی چه خوسلوواقیاغا قارشلی سوک درجه-ده ساویق وضعیتده بولغان لهستان عینی کیچیک آتاتتانگ ایکنچی اعضا-سی رومانی یلهن متفق حالندادر. بو اتقاق اصلنده ساویت روسیاغا قارشلی دیب کورولر ایدی. بو کون ایسه رومانی بر طرفدان ساویت روسیاغا سوک درجه یاقین کورونگن دولتلهرنگ بری سانالدیغی کبی، ایکنچی یاقدان او لهستان یلهن اتقاقینی ساقلاب کیله-در. لهستان کیچیک آتاتتا، آینقسا اوزینگ متفقی رومانیغا دوشمان مجارستان یلهن جوده یاقین. لهستاننگ وضعیتیه عمومیتله روسیاغا، خصوصاً ساویت روسیاغا، قاراشلی

یلهن تعین ایتلهدر. مه نه شونگ اوچونده لهستان فرانسغا کوچلو سیمپا-
تسی بولووینا قاراماسدان ساویت روسیا ایله اتقاقا کیرودن باش
قاجیریب کیلهدر.

رسماً معلوم بولغان بویوک، کیچیک آتاتتا وه بالقان اتقاقی کبی اوج
بویوک غروپنگ ایچکی کورونوشی مه نه شوندان عبارتدر. وضعیتنگ
کوبده یاخشی بولماغانلیغی آجیق کورونوب تورادر... بویوک آتاتتا
یومالانیب کیتدی. ههر بری آیریلقدان فرانسایلهن باغلانغان کیچیک
آتاتتا اعضاسی دا تیشقی سیاستلرنده برلهشکهن بر حالده ایمهس. بالقان
اتقاقی حقدادا همن-همن شونک عینینی سویلهش کیرهک.

تورکیه وضعیتنه دائر بر نقطه نی شویرده کورسه تب اوتوش فائده-
سز بولماسا کیرهک. مقاله نگ باشندا یاق یازدیغمز کبی تورکیه نگ ساویت
روسیاغا دوستلغی هواسی ههر قاندای شبهه بولوتدان آزاد بر حالدار.
تورکیه بالقان اتقاقینگ اعضاسیدر. بو اتقاقنگ تورکیه دن باشقا اعضاسی
فرانسا یلهن متفقدرلار. بز فرانسانگ تورکیه طرفندان تکلیف ایشلیگن
قارشیلقلی یاردهم معاهده سی پروژه سینی نیچین رد ایتکهنینی آگلای آلم-
دیق. تورکیه ایله فرانسا آراسنداغی اقتصادی مناسباتده عینی درجه ده
ضعفدر. پاریسده چیقاتورغان "L'Oeuvre" غازیتاسی 36. 4. 18 تاریخلی
ساندا بو نقطه غا تماس ایتب، تورکیه اخراجینگ یوزده 49 ی، یعنی
یارمسی قادارینی اشغال ایتکهن آلمانانگ فرانسا حسابنه قازانب کیتکه-
نینی یازادر. عینی غازیتا بو وضعیتنگ فرانسا اوچون ایکی نقطه دان قور-
قولو بولغانینی قید ایتهدر: برنجیده ن افکار عامه سینگ بر قسمی هم
سیاسی هم اقتصادی جهتدهن آلمانیا یلهن قیزقیسینب تورغان تورکیه یو-
غوسلویا یلهن اتقاددر. رومانیا وه یونانستاندا ایشلهرنگ باریشینا تأیری
ایمیدیه نده کوزولمه کده بولغان تورکیه بوغازلارنی قورالاندیریب،
حاکمیتینی تأمین ایتب آغاندان سوک تأیرینی آتیراجاقدر. بوغازلار قورالا
لانیدریلغاندان سوک روس کوچلهرینگ آروپا توپراغینا کیچمه سی
کلیدی تورکیه نك قولوندا بولوناجاقدر.

یه گیده ن بویوک آتاتتاغا قایتایلق.

بویوک آتاتتانگ قولوی کوبده ن معلومدر. بو یقیلونگ سببله-
ری ده یلگیلی. بو قولاب بارایاتقان بنانی توتوب تورایلو اوچون 1935
نچی یلی کوهلمده ایتالیان شهری ستره زادا فرانسایتالیاینگلته ره آرا-
سندا آکلاشما یاسالدى. بری کیچیک آتاتتا وه بالقان اتقاقینی حمایه
ایتوجی، ایکیچیسى دوشمانی بولغان فرانسایلهن ایتالیاینگلته ره یلهن
برلکده اورتا آروپادا موجود وضعیتنی قوروماقچی بولدیلار. بو ایسه
آوستریانگ آلمانیاغا قوشولووینا مانع بولو دیمه ک ایدی.

بو «ستره زاجبهه سی» دیگهن نه رسده کوب اوزون سورمه دی.
1935 نچی یلی ایکنچی اوقتوبردا ایتالیاجبشستانغا قارشى سوغوش
آچدی. فرانسایسته مه دیگی حالدا، ملتلهر جمعیتی نظامه سی بویونچا
ایتالیایا قارشى تطبیق ایتله جهک اقتصادی جزاغا قاتاشو مجبوریتنه قالدی.
مه نه شو ایتالیانگ جبشستان اوستینه سالدیرماسی آندان باشلاب آروپا
سیاستی بوتونله ی اوزگهردی. اونگ یه گئی بر دوره سی باشلاندى. ملتلهر
جمعیتی مؤسسله رنده ن برینگ جمعیت نظامه سینی بوزوشی آروپا سیا-
ستینی سارسیتمای قالالماس ایدی. ایتالیاجبشستان سوغوشی باشلانماس
دان اول ساویت روسیا یلهن معاهده یاساغان فرانسایلهن حاده دن سوک
ساویت روسیا یلهن داها زیاده باغلانیشغا قرار بیردی. چونکه او آلمانیا
یلهن بوزولوشوب قالغان تقدیرده روس کوچلهرنده ن فائده له نیشنی اویلا-
دی. بوگا جواباً آلمانیا لوقارنو معاهده سی احکامینه قارشى راین بویلارینا
عسکری کوچلهرینی کیریتدی. ایتالیاجبشستان اوستنه هجوم ایته باشلاغان
زمانگینگ تهرسی دیبه رلک بر وضعیت توغدی. او زمان اینگلته ره ملتلهر
جمعیتی نظامه سینی بوزغان ایتالیایا قارشى قطعی تدبیرلهر کورونی آغا
سورمش ایدی. او زمان آلمانیاغا قارشى ایتالیادوستلیغینی ساقلاماقچی
بولغان فرانسایلهن بوگا تورلو بوللار یلهن مانع بولدی. ایمدی ایسه فرانسایلهن
آلمانیاغا قارشى جذری تدبیرلهر کورونی آغا سوره باشلادی. مانع چقارو
رولینی بو سفر اینگلته ره آلدی... اوزینی «بوتون دنیا مظلوم حامیسی»

دیب آتاب یوروچی ساویت روسیا بو تارتیشمادا فرانس طرفینی توتدی. ایمدی او ایتالیا نك آوروپا ایشله رینه، یعنی آلمانیانی اوراب آلو سیاستینه، قاتناشیننی تأمین ایتمهك اوچون، اوگا قارشی تطبیق ایتمه كده بولغان جزانگ کوتهریلووینی ایستهمه كده در. («تاك» غازیتاسینگ 36. 4. 29 تاریخلی سایننا باقیلسین).

شرقدا ساویت روسیا بیلن یابونیا آراسی مخصوص بر شکل آلمشدر. 8. 4. 36 تاریخلی ساویت مطبوعاتی تا 12. 3. 36 ده ساویت روسیا بیلن تیشقی موغولستان آراسندا یاسالغان معاهده نی اعلان ایئدی. بو معاهده ده قارشیلقلی یاقلاو، یاردهم وعد ایتمه در. بو معاهده ههر نهرسه دن اول تیشقی موغولستان نك قطعی صورته ساویت روسیا قولینا توشدیگینی، 800 میگ قادار اها لیبی بولغان بو مملکتنگ ساویت روسیا نك یابونیاغا قارشی سوغوش کینده گینه آیلانغانینی کورسه ته در. مرکزی ختای حکو- متینک تکرار تکرار قیلغان اعتراضینا جواباً ساویت حکومتی ختای حکو- متینک صلح وه آسایشنی تأمین ایئوده ن عاجز بولغانینی، بونگچون ده او- زینگ او طرفدا کی منفعتینی قوروماق اوچون موغولستان خلق جمهوریتی حکومتی بیلن معاهده یاساوغا حقلی بولغانینی سو یله ب قویا قالدی.

موغولستان مسئله سی یالغز آسیا سیاستینگ گنه ایمه س، حتی دنیا سیاستینگ ایک مهم مسئله له رنده ن بریدر. بز بو مهم مسئله گه باشقا داها مناسب بر آندا قایتونی وعد ایتب، بو نقطه دا ایمدیگه چه هیچ کیمسه نك اهمیت بیرمه دیکی بر نقطه نی قید ایتب گنه کیتمه کچی بولامز: ساویت روسیا حکومتی «موغولستان خلق جمهوریتی» بیلن یاسادینی معاهده اوستنده کی مرکزی ختای حکومتی اعتراضینا بیر گنه جوابی بیلن بر دولت بیرینه یات کوچله رنك ایسته دیکی کبی کیریپ کیته بیرووی فکرینی حقلان بولدی. 1918 وه 1919 نچی ییللاردا سابق روسیا نك تورلو قسملاری بیلن معاهده، آگلاشمالار یاساغان آتئاتا دولته ری — فرانسا وه اینگلتیره عینله ساویت حکومتینگ موغولستانداغی حرکتینه اوخشاش حرکتده بولونغان ایدیله ر. شو قادار فرق ایله، که او زمان فرانسا وه

اینگلتیره او بیرلرده کی ملی ایتمیلشله رنی یاقلاغان وه هیچ بر صورته او بیرلهرنی اوز تورراقلا رینا قوشوب آلو نیتینی کورسه تمه گنه ایدیله ر. ساویت روسیا ایسه موغولستان نی کوبده ن اوز مستملکه سینه آیلاتریب قویغان.

مانجوریانی مستقل بر دولت حالینا کیریپتو او بی اوچون یابونیا نی ملتله جمعیتینی تاشلاب چیقیشغا مجبور ایتمه ن «بوپوک آوروپا» موغول ستانی یوتوب اوتورغان ساویت روسیاغا چورق ایتب اعتراض ایتمه دیگی بر طرفدا تورسون، اونی صلح پرسی، «بین الملل حقانیت» وه «اخلاق»- نك جانلی هیکلی کبی کوروب، قایدا اوتورغزاجاغینی دا بیلمه ی تورادر. اوز حقیقی مدافعه ایئوده ن عاجز ختاینگ توراغینی باسب آلیب اوتورغان بولشه ویکله ر آوروپانی 1918-1919 نچی ییللاردا «روسیا تو- پراغی» نا کوز تیکه نك، اونی باسقانلق وه یا باسماقچی بولغانلق بیلن عیبله یدرله ر.

بز بو یازیدا ایمدیکی بین الملل سیاسی وضعیتنی یوزده ن گنه بولسادا کورسه تب اوتوشکه اوروندوق. ایمدی شو قارما قاریشیق وضعیتده ن معین بر قناعتا کیلو او قوچیلارغا عائد بر ایشدر.

کوچلینگ نه گو ییز مینه باغلانغان «حقانیت» وه «حقوق تیکلگی» کبی «مقدس» پره نسپله رده ن قاندا ی معنا وه نتیجه چیقاجاغینی دا مدنی آوروپانگ «عقللی یلگیچله ری» سو یله سنله ر.

*

ایتالیا-حبشستان سوغوشی کوتولگه نیده ك بولوب نتیجه له ندی. حبش ستان اوردوسی مغلوب ایئلدی؛ حبشستان ایمپراتوری مملکتنده ن قاجیب کیتیش مجبوریتنده قالدی؛ ایتالیا اوردوسی حبشستان پایتختی «آدیس-آبابا» نی اشغال ایئدی. دیهرلك قورالسز وه معاصر حربی علم وه ته خنیک ده ن خبرسز حبشله رنك ایک قوتلی آوروپا اوردولارنده ن تایلغان ایتالیا اوردوسیغا 7 آی قادار قارشیلق کورسه تب سوغوشا بیلشله ری فوق العاده بر نهرسه در.

ایتالیانک ظفری ملتله جمعیتی اعتباری اوچون بویوک بر ضربه در...
ملتله جمعیتی بولماسا ایدی، ایتالیا حبشستان سوغوشی شبهه سز بولایچا
تیجه له نمه س ایدی. چونکه فرانسا وه اینگلتیره (بالخاصه اینگلتیره) کبی
آفریقادا بویوک منفعتلهری بولغان ایمپریالیست دولتله ایتالیا ننگ ظفریگه
یول قویماس ایدیلر.

زمانه ننگ ایگ بویوک فاجعه سی اودر، که «حبشستان واقعه سندان»
سوگدا بوکونگی آروپا بویوکلهری «اویالماسدان- قیزارماسدان» اعضا-
لادیقلاری معاهده وه آند لاشمالاریغا صداقلنده ندهن سویله یدرله...

«قافقاسیا، تورکستان وه او قرائنا خلقلاری دوستلق قومیته سی»

دعالمشرد

(باریسدهن مکتوب)

1) «قافقاسیا، تورکستان وه او قرائنا خلقلاری دوستلق قومیته سی»
نگ تکلیفی اوزهرینه، دوستلق قومیته سی اعضاسندان وه آذربایجان ملی
مرکزی باشلوقلارندان دو قور میر یعقوب بیگ، 17. 4. 36 ده پاریس
قونفرانس سالونلارینگ بریسده «آسیا مسئله سی» موضوعدا بر معروضه
او قوددی. بر یاریم ساعت دوام ایتکه ن بو معروضه سنده، میر یعقوب بیگ،
تیگلاوچیلار نظر دقیننی آیریچا یاپونیا سیاسی حرکتیگه توقتایب اوتدی.
یاپونیا ننگ مدنی وه بالخاصه اقتصادی ترقیسی بو بویوک دولتی آسیا
قطعه سیغا قارای آدیملر آتیشغا مجبور ایشله برابر، اونی «آسیا آسیا-
لیارینگدر» شعارینی میدانغا آتیب، بوتون «آسیاچیلق» مفکوره سینگ
بهادری بولوب چیقیشقادا مجبور ایتهدر. بویوک جهان سوغوشندان سوگ
یاپونیا ننگ صنعت ساحه سنداغی قازانغان پوتوقلاری وه سیاسی مقصدی وه
اونگ یورگوزوب کیلمه کده بولغان حرکتله رینه عائد تولوق وه اوستالیقله
تویلانغان معلوماتلار تیگلاوچیلار طرفندان شدتلی آلفیشلارله قارشى
آلینب، معروضه چینگ ایسته دیگی تأثیرنی بر اقدیغینی کورسه تدی.

(2) 36. 4. 20 ده «دوستلق قومیته» پاریسده یاشایتورغان او قرائنا

مهاجرلهری او یوشماسی رئیسى مهندس میخائیل ایهره میه فنگ معروضه-
سینی تیگلادی. ایهره میه فنگ سوگ و قتلار فرانسا ننگ بعضی اولکه لهریله
اجنبی مملکتله رده بولوب، اورا لاردا روسیادان آیریلما قیچی بولغان ملتله
وه اولار ننگ ملی حرکتله ری حقتدا پردیگی قونفرانس لارن سویله دی.
دوستلق قومیته اعضا لاری ایهره میه فنگ خارجه ده بیرگن قونفرانس لارن
«پرومه ته» جبهه سی اوچون کوب فائده لی تاپیب، او کشیگه بیان تشکر
ایتدی.

(3) 36. 4. 27 ده «قافقاسیا، تورکستان وه او قرائنا خلقلاری

دوستلق قومیته سی» قافقاسیا قونفده راسیون شوراسی ایله برلکده، قافقا-
سیا شوراسی رئیسى امین بیگ رسول زاده ننگ رئیسگی آستندا، عیاض بیگ
اسحاقی ننگ اوزاق شرق سیاحتی حقتدا معروضه سینی تیگلادی. عیاض
بیگ یازیشدا نه قادر اوستا بولسا، معروضه سویله شده ده او قادر اوستالق
کورسه تدی. خلغمز تعیرینی قوللانا راق عیاض بیگ بوتون تیگلاوچیلار-
نی ایکی ساعت «اوز آغزیغا قاراتیب اوتوردی» دییه یله مز. عیاض
بیگ بزنی، یاپونیا ننگ بزگه معلوم بولماسدان کیلگن بعضی اخلاقی وه
فکری خصوصیتله ریه نایشتریب، بوتون آروپا وه آمریکا، بالخاصه روسیا
ایمپریالیزمیگه قارشى باش کونه رگن بو بویوک آسیا دولتی ننگ کیچر-
مه کده بولدیغی سیاسی وضعیت وه آغا قویدیغی مقصد لارینی کوب معالی
قیسقا سوزله ر یله ن تصویرله ب پردی. طبعی اولاراق، عیاض بیگ معرو-
ضه سندا یاپونیا ننگ بزله رنی قیزیقتریب علاقه دار ایته تورغان سیاسی پروژه
وه مقصدله ری آیریچا اورون توندی...

اوندان سوگ اوزاق شرقدا یاشاچی غیر روس ملتله تورموشندان،
اولار ننگ ملی، سیاسی حرکتله رندهن، اوز آرا باغلانیش وه مناسبتله-
رندهن سویله ب پردی.

عیاض بیگ معروضه سینگ تیگلاوچیلار نظر دقیننی بالخاصه جلب
ایتکه ن بر نقطه سی، یاپونیا، مانجو-قو، موغولستان وه عموماً اوزاق شرقدا

اورناشقان تورك-تاتار توغانلار يېزىمغا عائد قىسمى بولدى... «ياگا مىلى يول»
 وه آينىقسا «مىلى بايراق» دا يازىلماقدا بولغان مقاله لهردهن اوزاق شرقدا-
 غى توغانلار يېزىمىنگ تورموشى وه اولار آراسندا عياض بىك بارغاندان سوڭ
 جانلائىب، نامرلاب، يايىلا باشلاغان مىلى سياسى حركت بارچامزىنگ دا
 معلومىمىزد...

عياض بىك معروضهسى كوب ده رين وه ياخشى تاثير قالدردى.
 معروضه سوڭندان قويولغان سوراقلار تيگلاوچىلارنىڭ اوزاق شرقدا
 كورونه باشلاغان حركتلەرگه نه درجه ده اهميت بىرگه نلهرىنى آچىق كور-
 سه تىب بىردى.

معروضه دان سوڭ قافقاسيا قونفده راسيون شوراسى رىئىسى امين بىك
 رسول زاده وه «قافقاسيا، توركستان وه او قراينا خلقلارى دوستلق قو-
 مپتهسى» رىئىسى شولگىن عياض بىك گه بو ايكى تشكىلات نامندان تشكر-
 لهر بىلدىردى. امين بىك رسول زاده تكلىفى اوزه رينه قافقاسيا شوراسى وه
 «دوستلق قومپتهسى» ناملارندان «مىلى بايراق» اداره سىگه اوزاق شرقدا-
 غى تورك-تاتار توغانلار يېزىمىنگ مىلى تشكىلات وه مىلى حركتلهرىنى تبرىكله ب
 مکتوبلەر يازىب يوبارىشقا قرار بىرىلدى.

ايگ سوڭ باش محررىمىز مصطفى بىك عياض بىكنىڭ اوزاق شرقدا
 اوچرادىنى قىينلقلار وه مىلى حركتىمىز دوشمانلارى طرفندان اوگا قارشى
 وحشيانه صورتده يورگوزولگهن هجومندهن بر نيچه سوز بىلن گنه بحث
 ايتب، تيگلاوچىلارنى عياض بىك گه سىمپاتى وه هجوم ايتكهن خولىغان
 لارغا قارشى نفرت بىلدىرىشكە دعوت ايتدى وه تيگلاوچىلاردا بونى
 آلتىشلار ايله قبول ايتدىلەر...

آلمانچا مهم بر كتاب

آلماندا هيتلەر وه اونىڭ فرقهسى ايش باشىنا كىلگه چ بهرلىن ده
 «آتى-قومپتهرن» نامندا بر قوروم ياسالغان. بو قوروم ساويت مملكتنده كى
 تورلو مظام وه قىناولارنى وه ساويت حكومتىنگ «قومپتهرن» آرقالى

دىيانك ههر تاماندا قىلىب تورغان بوزغون حركتلهرىنى آچىب كورسه توچى
 بر كوب نشرىاتيله افكار عامه نك نظر دقتىنى اوزىگه تارتىب كىلگهن مهم بر
 تشكىلاتدر. شو «آتى-قومپتهرن» اوتكهن آينىڭ سوڭلارنى توغرو ينه
 مهم بر اثر باسىب چىقاردى. بو اثر ساويت روسيا سياستينه وه «قومپتهرن»
 حر كاتىنا قارشى مجادله ميداندا تانىلغان، تورلو ملت وه مملكتلەرگه
 منسوب محررلهردهن 50 قادار يازىچىنىڭ مقاله لهرى توپلامندان عبارت
 بولوب، دوكتور آدولف ئه رت (Dr. Adolf Ehrt) نىڭ قاراماغندا، «دىنا
 بولشه وىزمى» (Der Weltbolschewismus) نامى آستندا چىقمىشدر (*). بو بو-
 يوك آلمانچا كتابدا 48 مملكت حقتا مقاله بار. نفىس كاغداغى باسىلغان
 506 بىتلنىڭ اثر بىش باغا بولونمىشدر:

ايلىك بابنده، 236.41 نچى بىتلهرنده، «قومپتهرن» نىڭ آوستراليا،
 به لىجىقا، دانىمارقا، فرانس، يونانستان، بويوك برىتانيا، هوللاندا، قانادا،
 لاتىن آمريقاسى، مە كىسيقو، نورويچ، اسويچ، اسويچره، اسپانيا، چه خو-
 سلوواقىا وه شمالى آمريقا قوشما جىمهورىتلهرى كىبى دهموقرات لىبرال
 دولتلەر توپراغنداغى فعالىتى حقتا؛ ايكچى بابنده: بولغارستان، آلمانىا،
 ايتاليا، يوغوسلاويا، آوستريا، مجارستان دهك دىكتاتورلق سىستهمى جارى
 (autoritär) مملكتلهرده كى بولشه وىكلەر فعالىتى توغروسندا؛ اوچنچى
 بابنده: (1) عرب اولكله لهرى، (2) تىشقى موغولستان، (3) سىام، هندوچىنى
 وه آسيانگ جنوب شرقىسنداغى باشقا اولكله لهر، (4) ما كىدونىا، (5) شرقى
 توركستان كىبى «غىرمستقل» اولكله لهرده كى ساويت روسيا سياستى وه
 بولشه وىك بوزغونچىلغى حقتا مهم معلوماتلار بىرىلمىشدر (**).

اثرنىڭ تورتنچى بابنده ساويت روسيانىڭ قوموشولارىغا يعنى آفغا-
 نستان، ختاي، ئەستلاند، فىنلاندىا، ايران، ياپونىا، لهستان، رومانىا وه

„Der Weltbolschewismus.“ Herausg. von der Anti-Komintern. Nibelungen Verlag G.m.b.H., Berlin-Leipzig 1936. (Der Vertrieb des Buches ist nicht öffentlich. In Deutschland erfolgt er durch den Hans Lhotzky-Verlag G.m.b.H., Grünwald-München-Leipzig-Berlin.)

(**) اثرنىڭ اوچنچى بابنده، 342-346 نچى بىتلهرنده، «شرقى توركستان» (Ostturkestan) باشلىنى ايله باسىلغان مقاله محررلهرىمىزدن دوكتور اسحاق اوغلى طرفندان يازىلمىشدر.

تورکيه کبي مملکتلەرگه قارشى قانداى مناسبات وه حرکاتده ايکه نلگى تحليل ايتلمشدر (*).

کتابنگ بيشچى بابى، 504.447 نچى بيتلهرى، ساويتلهر اتقاقينا تابع اولکه لهرده کى ساويت سياستينى تصوير ايتوچى مقاله لهرده ن عبارت بولوب، بولار سيرا سندان: 1) «آذربايجان» — هلال منشى؛ 2) «ايدىل-اورال» — ف. تيمير؛ 3) «قرىم» — جعفر سيد احمد؛ 4) «شمالى قافقاسيا» — م. قاراباغى وه 5) «غربى تورکستان» باشلىقى مقاله دوكتور طاهر شاكر طرفدان قلمغا آلىن، بو يازولارنگ بارچاسى دا ساويت روسيا محکومى تورک اولکه لهرنده کى وضعت حقددا اجنيله رگه عمومى قناعت بيره رلک مفهومده يازيلمشدر.

ساويت روسيا سياستى وه «قومينته رن» حرکاتينا ياقيندان تائيش 50 محررنگ قاتناشغى ايله چيقاريلغان وه 400 مختلف رسم وه خريطه نى حاوى بو بويوک اثر ههر طرفدا شدتلى علاقه او يغا تيب، مطبوعات اربابى طرفدان «وثيقه لار توپلامى» اولارق قارشيلاندى. ع.

پشاورده ن مکتوب

پشاورده ن نور محمد افندى باشقارمامزغا يازادرکه:

موقدينده چيقب تورغان «ملى بايراق» غازيتاسندا، محترم عياض اسحاقى افنديمزنگ صحتى حقددا باسيلغان يازيلارنى او قوغاچ، پشاورده ياشاوچى مهاجرلهريمز 4 نچى آپريلده مسجد ريشم گرانغا توپلا-نيب، عزيز جماعت خادمينگ صحتى اوچون دعا او قوديلار وه اوگا اوزون عمر تيله ديلهر. بو دعا مجلسينگ رئيسى حاجى محمد جان افندى ايدى. ندير جان افندى قرآن او قودى. اوندان سوگ رئيسگ تکليفى ايله عياض افندينگ تيزلکه ساغاليب کيتووى اوچون دعا او قولدى. مولوى حبيب الرحمن افندى عياض افندينگ مهاجرته کى فعاليتى حقددا معلومات

(* کتابنگ تورتنچى بابينگ سوگنداغى «تورکيه» (Türkei) باشلىقى 443-439 نچى بيتلهرنده کى مقاله تورکولوغ پروفه سور دوكتور يه شکه طرفندان يازيلمشدر.

بيريب اوتدى وه عياض افندينگ يالغز ايدىل-اورال تورک لگينگ ايمه س، روسيا محکومى بوتون تورک لهرنگ خيرخواه خادمى بولغانينى سويله دى. دعا مجلسينه قانخور بولشه ويک ظلمندان يورتمزنگ تيزره ک قورتولوشى اوچون قيلنغان فاتحه ايله نهايت بيريلدى.

بوتون ملى مجاهدلهريمزنى ساغيلا ب: نور محمد

مفتى رضاءالدين فخرالدين حضرت وفات ايتدى

رفيقمز «ملى يول» نگ تيلغراف آرقالى آلدينى معلوماتينا کوره، مفتى رضاءالدين فخرالدين حضرت شو ييل آپريلنگ 14 نده وفات ايتمشدر.

معلوم اولديغى اوزره رضاءالدين فخرالدين حضرت روسيا اسارتى آستنداغى تورک-اسلاملارنگ اؤگوب دينى ايشلهرى، عيني زماندا دينى وه ملى نشرياتى ساحه سندا بويوک خدمتلهر کورسه تکه ن بر ذاتدر. اونگ ذکا وه دهاسينه ياراشارلق کوچلو قلمى ايله يارات-دينى قيمتلى اثرلهرى تورکستاننگ تعصب قاراگيلغى تائيزنده قالغان افقى اوچونده بره ر ييلديز اورينى تومشم وه روسيا اسارتى آرقاسندا غفلته سورو کله نمش تورکستان تورک لگى اوچونده رهنما رولينى اوينامشدر.

مرحومنگ عزيز روحى قارشيسندا حرمتله باش ايگه مز.

«ياش تورکستان»

تورکستانه خبرلهرى:

تورکستانه معارف جهه سنده

«انقلاب وه ملتله ر» مجموعه سينگ شو ييلغى 4 نچى نومروسندا تورکستان معارف قوميسارى د. محمد اوغلىنگ اوزيگه قاراشلى معارف

ایشلهرندن معلومات بیریشکه اورونوب یازغان «یالپی سوادلق اوچون کورهش» باشقلی مقاله سیننی او قودوق. اوزی معارف قومیساری، اونگ اوستیگه بولشه ویک بولغان محمد اوغلی دان ایشنگ حقیقتینی کوتمهك «ته که دن سوت کوتمه کله» برابر در. اونگ چوندر، که محمد اوغلینگ قلمی آستیدان تورکمه نستان مکتبلهر که، مکتبلهر تورکمن بالالارینا تولا بولوب، یاشلیراق تورکمه نلهرنگ ایسه کتاب وه غازیتا لاردان کوزلهرینی آیرماسدان یورگه نلکلهرینی اورگه نمه کده مز.

«... انقلابدان اولگی تورکمه نستاندا یوکسه ک ته خیکی علم کور- گن تورکمن یوق ایکن؛ ایمی دی یوزلهرچه تورکمن مهندس، ته خیک، آغرانوم، طبیبلهر (دوقورلار) نگ سوسیالیست وطنینگ سعادت وه بختیار لغینا ایشله مه کده ایمشلهر.

لاف سوزلهرنده دوام ایتب محمد اوغلی «جمهوریت (تورکمه نستان) طب، په داغوزی (دارالمعلمین) قیشلاق خوجالغی اورتا وه یوک سه ک مکتبلهر بیله ن تولغان؛ 28 ته خیکومیمزدا بیش میگدن آرتیق طلبه او قوب یوروبدر؛ بوندان باشقا یوزلهرچه تورکمن طلبه لهری تورکمه نستان تاشقاریسینداغی یوکسه ک مکتبلهرده او قوماقدالار» دیدی. بورادا او قوجیلاریمزغا یوقاریدا باسیلغان «ملی قادرو لار حاضر لاش» باشقلی مقاله ده کتیریلگن رقم لارنی ایسله تیب اوتوشنی لازم تاپامیز. عینی مقاله دن تورکمه نستان تاشقاریسینداغی یوکسه ک مکتبلهرده ن هفت صنعتی او چون حاضر لانیب یورگن تورکمن طلبه لهرینک 5 گنه، ژه ئولوژی اینستید توتنده ده بیش گنه، ئه نهر گه تیک (٤هله کتیریک) اینستیتوتنده بر گنه، کشی ده ن عبارت ایکه نلیگینی وه کیمیا اینستیتوتنده ایسه برده تورکمن طلبه سینگ یوقلغینی او قوب توروبمز.

دیمه ک تورکمه نستان معارف قومیساری محمد اوغلینگ یالغانینی عینی مجموعه ده علی بوغدانوف رقم لار بیله ن کورسه تیب اوتمشدر. بوغدانوفنگ «آیغافلغی» (شهادتی) آز بولغانیده ک محمد اوغلی دا

Verantwortlich für Verlag und Redaktion: Dr. Tahir Schakir, Berlin-Wilmersdorf
Druck: Sonendruckerei G. m. b. H., Berlin-Charlottenburg 4

مسئول مدیری: دوقور ظاهر شاکر.

اوزینی اوزی یالغانچی ایتب کورسه تیب قویادی. مثلاً: «1925نچی ییل بیله ن 1935نچی ییل آرالغندا، یعنی سوگ اون ییل ایچنده سواد مکتبله رینی 800 میگ کشی تماملاب چیقانمیش. بوندان بوتون تورکمه نستان اها لیسندن 421 میگ یاشلی تورکمه ننگ سواد مکتبلهرینی دیهرلک ایکی دفعه تماملاب چیقانلغی آگلایشیلدر. حالبوکه محمد اوغلینگ دیدیگنچه، تورکمه نستاندا سواد سزلقنی یوقاتو مسئله سی ایمی دی ده حل ایتلمه گه ندر(*)؛ سوادلیلار ساننی بوتون جمهوریت کوله منده 55% ایمش. 421 میگ یاشلی اها لیسنی بار بر مملکتده 800 میگ یاشلی کشینک مکتبله ن او قوب چیقانلغینی ادعا ایتو وه بونگ اوستیگه شو 421 میگ کشینک یاریمیسندان کویسینگ سواد سز قالیشی کبی هیچ آگلایشیلمای تورغان نهرسه نی سویله و انصاف سز وه یالغانچی بولشه ویکلهر که مخصوص سفسطه در.

نوزده تبشی: «یاش تورکستان» نک 77نچی سانندا، 1) 6نچی بیتده، توبه نده ن 8نچی قاتار- 8نچی قاتارداغی «سوغوشچان خداسزلار» نک توغروسی «est un» نک توغروسی «est en» در. 2) 33نچی بیتده، یوقاریدان غی» در. 3) 38نچی بیتده، توبه نده ن 10نچی قاتارداغی «باغلارینا» نک توغروسی «باغدا- ربنا» در.

*) За десять лет (1925—1935) через сеть школ ликбезов было пропущено свыше 800 тыс. человек. Это означает, что весь активный возраст населения (421 тыс. человек) дважды прошел школы ликбеза. Несмотря на это, выполнение решения партии о ликвидации во втором пятилетии неграмотности всего трудового взрослого населения города и аула, а также полной ликвидации малограмотности среди рабочих промышленных предприятий, совхозов и МТС по Туркмении оценивается, как явно неудовлетворительное».

(„Революция и Национальности“, № 4 1936, Стр. 61)

باش تورکستان

تورکستانک ملی فورونولوشی اویسوه کوره شوچی آبلو، مجموعہ

باش محرری: چوقای اوغلی مصطفی

1929نجی ییلنک ده قابر- نندن چیقا باشلانغان
ایسوه (خزیران) 1936 (1355 هجری) | ساره 79

بو ساندرا:

- 1 — روسیا اسارتنده کی تورکلر نفوسی حقندا
اساویت استاتستیک خطالاری ع. اسحاق اوغلی
- 2 — روسیادا وضعیت وه بزنگ وظیفه مز
م.چ.
- 3 — ملی قادرو لار حاضر لاش
جانای
- 4 — 1917نجی ییل خاطره پارچالاری (VI)
مصطفی
- 5 — تورکستاندا «تیل سیاستی»
ایسهن تورسون
- 6 — شرقی تورکستاندا
اوقتای ✓
- 7 — بین الملل وضعیت
۰۲
- 8 — فلسطین ده
* * *
- 9 — وارشاوادا بر قونغرہ
طاهر
- 10 — ساویتلر اتقاقینگ اداری بولونوشی
- 11 — تورکستان خبرلری: سو تاشقینی؛ بر «اصلاحات» اورنه گی.
- 12 — تورلو خبرلر: پارسیده قافاسیالیلارنک مای بایرامی، وارشاوادا تورکستان حقندا
برقونرانس، وارشاوادا قریملی یاشلار فعالیتندن، غاندی نک اوغلی اسلام دینی قبول ایتدی،
حبشستاننک استیلا ایتلیشیکه قارشى پروتستولار، آفانستاندا (ایضاح)، باشقارمادان، باشقار-
مامزغا کیلگهن اثرلر.

Yach Turkestan

Mai 1936

(Le jeune Turkestan)

No. 78

Revue mensuelle

Organe de défense nationale du Turkestan

Rédacteur en Chef: **Moustapha Tchokai-Oghly**

یولیمزغا توغرو کیلگهن بوتون یازولار اوچون مجموعہ مزنگ یتلهری
آچقندر. باسیلماغان یازولار قایتار یلماس.

آبونه شرطلری:

ییلغی 100 فرانسز فرانقی، آلتی آیلغی 60 فرانق، اوج آیلغی 30 فرانق.

باشقارمادان: (1) ناغویا (یاپونیا) دان عمادالدین بای محمد افندیگ آبنونه بدلی
اولاراق یوللادیغی 43,20 فرانق ایریشدی. مجموعہ هر آی وقتندا
کونده ریلیب توروبدور. (2) باشقارمازغا «الاسلام فی بولونیا» نام علی
اسماعیل فورونوفتشنگ شو ییل قاهرده باسیلغان 64 یتلک اثری کیلدی.
(3) ختاینگ «Paotow» شهرنده یاشاوچی شریف ایسه نقول افندیگه: شو ییل
22 مارت وه 13 آپریلده یازغان مقاله لهر گز ایریشدی. باسالما دیق.

مجموعه مزغا تییشلی هر تورلو یوللانمالار اوچون آدرهس:

Moustapha Tchokai-Oghly

7, Square de la Fontaine

Nogent s. Marne (Seine)

France

وارشاوادا تورکستانه مقصد بر قونفرانس

ساویت روسیانک غیر روس خقلار تیل وه کوتورینی روسلاشترما سیاستینی تیکشیرمهک اوزره، شو آی باشندا وارشاوادا توبلانغان «پرومهته» گه منسوب خقلار قونفره سنده تورکستاننی تمشیل اینکهن دوقفور طاهر طاهر شاکر بیک شرق اینستیتوتی یاتداغی قریم وه ایدیل-اورال یاشلا-ری او یوشماسی تشبئی ایله اینستیتوت سالوندا «تورکستان تورک ادیباتنده ایچکی اوزگه ریشلر» موضوعنده بر قونفرانس بیرمشدر. آلمانچا سویله نه گهن بو معروضه او قرائنالی پروفه سور دویتسکی طرفندان لهجه گه ترجمه ایتمشدر.

وارشاوادا قریمی یاشلار فعالیتندن

قریمی یاشلاردان ایدیکه بیک وارشاوادا، شو آینگ 2 سنده، شرق اینستیتوتنده قریم-او قرائنا مناسباتی حقدنا مهم بر قونفرانس بیرمشدر. شو قونفرانسدا ایدیکه بیک، 1917 نچی ییلدان بیرگی قریم-او قرائنا مناسباتینی تحلیل ایتب، قریملی یاشلارنگ وقتله قریم وه او قرائنا ملی حکو-متلری آراسندا یاسالغان آگلاشما نیگیزنده یورودیکینی سویله ب، او قرائنا یاشلغینک دا او قرائنا ملی قهرمانی په تلورا طرفندان قبول ایتلگهن بو ایکی قومشو دوست خلقنگ آگلاشما یولینا قالای قارادیغینی آچیق سویله مه-سینی آغا سوردی. مجلسگه بویوک بر کتله حالدا قاتناشغان او قرائنا یاشلاری طرفندان قیلنغان مقابله ده عینی درجه ده آچیق، صمیمی وه مثبت ایدی. معروضه اوزون آلفیشلارله قارشیلانمش وه توبلانیس قریم وه او-قرائنا یاشلارینک قوچا قلاشیب او پوشمه له ریله توگه مشدر.

غاندی نك اوغلو اسلام دینینی قبول ایتدی

مشهور هند ملتچله ری باشلوغی ماهاتما غاندى نك اوغلو هیزالالا اسلام دینینی قبول ایتمشدر. آرتق اونگ اسمی عبدالله غاندى در. غاندى-نك هندستان ملی حرکننده اوینادیغی مهم رول وه دنیا کوله منده مشهور بر دینی فیلسوف ایکه نلگی نظر دا توتولسا، اونگ اوغلو نك اسلام دینینی قبول ایتیشی شبهه سز بویوک وه اهمیتلی بر وقعهدر. بوتون دنیا مطبوعاتی بو حادثه نی هند مسلمانلاری وه عموم اسلام دیناسی اوچون بویوک معنوی ظفر دیب یازماقدادر.

روسیا اسارتنده گی تورکلر نفوسی حقدنا

ساویت استاتستیک خطالاری

مجموعه مزنگ شو ساندنا موسقوادا چیقا تورغان روسچا «انقلاب وه ملتله» دیگن آیلق مجموعه نگ شو ییلغی 2 نچی ساندان بعضی استا-تستیک معلوماتلار آیلناراق باسیلماقدادر. «ساویتله اتفاقینگ اداری بو-لونوشی» باشلغی آستندا، 37-40 نچی بیتله رده، باسیلماقدنا بولغان وه ساویت منبعندان آلتغان بو رسمی معلوماتنگ آینیقسا ساویت روسیا محکومی تورک اولکه لهرنده کی اهالی سانینی کورسه توچی رقملاری شایان دقتدر. بو رقملارنی بر آراغا تویلاب قاراساگز، کورسه جه کسگر که، بو مقدار امیدیکه چه روسیا محکومی تورک-اسلاملارنگ ساناغی حقدنا سویله نیب یورگن مقداردان کوب فرقلیدر. بو فرق نه ده ن کیله در؟

روسیا حکومتینگ سیاسی اندیشه لهر تأیری آستندا اوز اداره سنده کی تورک-اسلاملارنگ سایبسینی از کورسه توگه اورونغانلغی، تورکلر ساننا-غینی توغرو کورسه تمهک تمایلنده بولغان تورکلر طرفندان غنا ایمهس، تورلو مملکت وه ملتله رگه منسوب آوروپالیلار طرفندان دا آغا سورولگهن حقلی وه توغرو بر ادعادر. بو ادعا آینیقسا روسیا حکومتی طرفندان 1897 نچی ییلی اوتکه زیلگن «یالپی خلق ساناوی» ندان سوگرا ایلدیز آتمشدر. او زمان، یعنی بوندان قرق ییل ایلگه ری، روسیا حاکمیتینی آستنداغی تورک-اسلاملارنی روس حکومتی 13 میلیون 900 میگ دیب کورسه تگهن ایدی. بو رسمی کورسه توگه قارشى تا او زمان روسیا نگ هم ایچندن، هم تیشیندان بر کوب اینانماوچیلار کوروندی. چونکه «یالپی خلق ساناوی» بالخاصه تورک-اسلام اولکه لهرینگ بویوک قسمندا تخمینى صورتده اوتکه زیلگن ایدی. بو حال غربی آوروپا خلق ساناوی اصولینی ییلوچی وه روس حکومتینگ سیاسی اندیشه لهرینی آگلاوچیلار نظرندا، ساناونگ تورک-اسلاملارغا عائد قسمندا روسچیلق تمایلینه بیریل-دیگی وه تورک-اسلاملار سایبسینگ کوب از کورسه تیلدیگی قناعتینی توغدوردی.

خلق ساناوندا تورك-اسلاملار حسايينا كوب قوپال يا گليشلق اوتكه زيد
ديگيني وه خلق ساييمينگ اولار حسايينا افراط درجده آز كورسه تيد
ديگيني ادعا ايتوچيله رگه كوره، 1897نچي يلغى خلق ساناوى تورك-
اسلاملار ياشايتورغان سمتهلرنك يالغز بعضى بر كيچيك، آيريم قسملارندا-
غنا ياسايب، باشقا سمتهلرده كى خلق ساييى ته لده ايتلگه ن شو جزئى
تيجه اساسندا تيكله شتريليب تخمين ايتلشدر. بو ادعا توغرو تاييلمشدر
وه يا قترما وچيلارى طرفدان اعتراض كورمه مشدر. شوني دا اونو تماسلق
كوره، كه عمومى تخمين اوچون نيگيز قيليب سايلانيب آلغان كيچيك
آيريم سمتهلرده، زمانينك اصولى بويونچا خلق ساناوى تطبيق ايتلير كه ن،
او زمانى او يوشوق اسلامى ذهنيته تاثيريله تورك-اسلام خاتونلارى كو بوچي-
لگى ساناودان چينده قالديريلغانلار. مهنه شو جهتهلرده نظرغا آليب،
1897نچي يلغى ساناودان سوگ رسمى طرفدان 13 مليون 900 ميگ
اولارق كورسه تيلگه ن تورك-اسلاملارنك ساني وضعيتى بيلوچيله رچه
افراط درجه آز كورونگه ن وه تا او زمان، يعنى بوندان قرق ييل
ايلگه رى روسيا حاكيمتى آستندا ياشاوچى تورك-اسلام خلقى 19-20
مليون اطرافندا تخمين ايتلگه ن ايدى.

روسيا دا ياپونيا مغلوبيتيني متعاقب باشلانغان 1905 انقلابندان سوگ
تورك-اسلام خلقى آراسندا مى، سياسى حركتلر يوز بيردى. قريم،
ايديل-اورال، توركستان وه قافقاسياداغى مى ايمتيليشلر كونده ن كونگه
تبلر ايتب، معين استقامت آلا باشلادى. تورك-اسلام افقندا ايسه باشلانغان
بو يه گى هوا روسيانك مسلمانلار حقنداغى سياسى انديشه لهريني پنه ده
اولغايتب يوباردى وه روسلارنك تورك-اسلام خلقينك سانيني آز كور-
سه تمهك تمايلى ده او نسبتده زور ايدى.

معلوم اولديغى اوزده، تورك-اسلام خلقينك يالغز بر قسمى، يعنى
آوروپادا ياشاوچى تورك-تاتارلارغنا عسكرى خدمتگه تارتيلار ايديله ر.
سوغوش چاغى قريم وه ايديل بويى ايله روسيا تاتارلارندان عسك
سايلانيب آلغاندا، روسيا اوردوسى قاتارينا تيزيلگه ن تاتار ييگيته لرينك

سانى دا، روس منبعلارينك همين دائره لهرده كى تورك-اسلام خلقى سايب
ميينى قوپال صورتده يا گليش كورسه تكه اكله رينه نظر دقتنى جلب
ايتمشدى (*).

عموميتله روسياغا قاراشلى اولكه لهرده خلق ساناوى غربى آوروپادا
جارى طرزده اوتكه زيلمه گه ندر. ايچكى روسيا، فينلانديا، روس اداره-
سند كى شرقى لهستان، بالطيق اولكه لهرى، او قراينا، قريم وه ايديل
بويلارندا اوتكه زيلگه ن ساناو ايله سبيريا، قافقاسيا وه توركستاندا تطبيق
قيلنغان خلق ساناوى اصولى بر بوندن آنچا فرقلى بولغان. خلق ساناوينك
روسيانك آوروپا قسمندا توغرو اوتكه زيلگه نلگى قبول ايتلسه ده، عيني
سمته كى تورك-اسلام خلقى حسايينا «شعورى وه اختياري يا گليشلق»
قيلنغانلى دفعه لارچا افشا ايتلمشدر. بالخاصه سفربرلك قيلنغان وه ساليق
توپلانغان چاغلاردا مملكتنك آوروپا قسمندا، يعنى قريم، ايديل بويى
وه روسياداغى تاتارلار سانينك دا قصداً آز كورسه تيلگه نلگى آكلانيلمشدر
روسيا دولتيه قاراشلى اولكه لهرده كى اهالى ساني ايمديگه چه
1897ده قيليب، تيجه سى 1905ده نشر ايتلگه ن استاتستيك نيگيزينه
تايانيلاراق كورسه تيلب كيله در. يعنى 1897ده ن سوگرا نه روسيادا وه
نده اوگا قاراشلى اولكه لهرده يالپى خلق ساناوى ياسالماغاندر. روسيا
مسئله لهرى ايله مشغول بولوچى غربى آوروپالى عالمله رنك روسيا
باقيمندان دا اڭ اينانچلى ساناو لاورغانلارى طرفندان دا، «معلوم وه آكلا-
شيلارلق سيده ن روسلار لهينه» (1) اوتكه زيلگه نلگى سويله نگه ن 1897

(* اونا داغى دينيه نظارتي منبعلارينا كوره، دنيا سوغوشى باشلانار چاغى ايديل-اورال
كوله منده كى تورك اسلام اهاليسى 6/8 مليون وه اورتودوكسى كليسا سينا منسوب توركله ر
(چو واش وه كيره شينلر) 1 1/3 مليون چاماسندا ايديله ر. بوني دنيا سوغوشندا تورك-تاتار-
لاردان آلغان عسك سائينك عمومى اهالى سائينا بولغان نسبتى ده تايبدا ايمه كده در.
1926ده ياسالغان خلق ساناوينى عيني زمانداغى دينيه نظارتي سانلارى بيله ن تيكله ش
ترگه نده، بوندان اون ييل بوروتو حسابله، ايديل اورالدا 7 مليون 848 ميگ تورك باردر
(Аяз Исхаки: „Идель-Урал“ Париж 1933, Стр. 46-47).

(1) Otto Hoetzsch: „Russland“, Berlin 1917, S. 334.

نچی ییلنی خلق ساناوینا کوره، روسلار 55 میلیون 600 میگ، او قرائندا- لیلار 22 میلیون 300 میگ، لهله 7 میلیون 900 میگ، فینله 3 میلیون، قافقاسیا تاغلیلاری بر میلیون 91 میگ، گورجوله 823 میگ، تورک-اسلاملار 13 میلیون 900 میگ ایدیله. مذکور ساناودا تورک-اسلام خاتونلاری کوپچیلگینگ چیتده قالدیریلغانلی، اوندا تورک-اسلاملار حسابینا بر قانچا تهخیککی خطالار اوتکه زیلگه نلگی وه سیاسی اندیشهلهر تأثیراتی آستندا بوندای قویال خطالارغا کوز یومولغانلی آغا سورو-لوب، تا او زمان، یعنی بوندان قرق ییل بورون، روسیا آداره سنده کی تورک-اسلاملار 19-20 میلیون اطرافندا تخمین ایتلیب، بو مقدار وقتیه حقیقتغا یاقین دیب تانیلغان ایدی.

چارلق دورینگ سوگنو ییلی سانالغان 1916 سوگلارندا روسیا رسمی منبعلاری آینیقسا بزنگ خلق حسابینا کوب خطالار ایله اوتکه-زیلگه 1897 نچی ییلنی استاتستیک گه اساسلانیب، روسیا حاکمیتی آستنداغی تورک-اسلام خلقینی 19 میلیون اطرافندا کورسه تمشله ردر. معارضلارغا، یعنی 1897 نچی ییلنی ساناودا تورکلهر حسابینا قصداً یا گلشلق اوتکه زیلگه نلگینی ادعا ایتوچیلر گه، کوره روسیا تابعیتنده کی تورک-اسلام خلقی 1916 نچی ییلی تقریباً 30 میلیون ایدی.

1917 انقلابینی متعاقب یوز بیرگه ن وقعه لار وه اولارنگ نتیجه-لهری بارچامزنگ خاطرندا وه کوز آلدیندا. فینلانديا، بالطیق بویی اولکه لهری وه لهستان ملی قورتولوش یولونداغی دعوالارندا موفق بو-لوب، اوزله رینی «ملتلهر زندانی» ندان قوتقاریب، اوز ملی دولتله رینی قو-زوب اوتورادرلار. اُک آغیرلق وه قینلقلارغا قاراماسدان او قرائندا، قریم، قافقاسیا، تورکستان وه ایدیله-اورالدا ملی قورتولوش، ملی تیله کلهر اوچون توختاوسز مجادله یوروتولدیگی بوتون دوستلارغا معلوم بولغانی کیی دوشمانلارغا دا معلوم بر حقیقتدر. شول سببده ن قیزیل روسیا چارلق روسیاسندان دا آرتغراق سیاسی اندیشه لهرا گه مبتلا بولوب، سوک درجه تلاش وه وسوسه ایچنده در. ساویت قومیسارلاری ایله فرته باشلوقلاری بر طرفدان

مملکت داخنده غلیان ایچنده بولغان غیر روس خلقلارغا ساویت دورنده ایریشیلگه ن تورلو نعمتلر آرقالی غیر روس خلقلارنگ هر باقیمدان رفاهه کوته ریلدیگینی سیراب، بو صورتله اولارنی آوتوغا تریشارلار-که ن، ینه عینی کیشلهر ساویت اسارتندن بوتوله ی بیزگه ن وه اوز نجاتینی ملی قورولوشدا کوروجی استقلالچی خلقلارنی، آینیقسا تورک-اسلام خلقینی تیشقی دنیاغا کوچسز کورسه تو مقصدیه، انقلابدان بورون 30 میلیون بولغان شو خلقنی، ایمدی 20 میلیون اطرافندا کورسه تورگه اورونماقدالار. تورک-اسلام خلقینگ ساویت استیلاسی وه اسارتی دورنده کورگه ن بوتون فلاکتله ری کوز آلدیغا کیلتریلمه کله برابر، ساغلام، عقل وه اُک صاحبی بولغانلار قاتارندا ساویت منبعلارینگ بو استاتستیک کورسه تمه له رنده مدهش بر افراط بارلنی قناعتی حاکمدر (*).

ساویت استاتستیک رقملاری او قولور که ن دائما بولشه ویکله رنگ سیاسی تمایلینی ایسله مه لی. بونی ایشله مه گه نله ر محقق قولایچا اغفال ایدیله پیلرله ر. ع. اسحاق اوغلی

روسیادا وضعیت وه بزنگ وظیفه مز

ساویتله ر روسیاسندا کوب مهم اوز گهریشله ر بولدی وه بولا یانادر. بو اوز گهریشله رده ن بعضیلاری حقدان بز اولچده یازغان ایدیله. بو اوز-گهریشله ر ساویتله ر روسیاسنداغی سیاسی، اجتماعی وه اقتصادی تورموش-نگ بوتون تارماقلارینی، ساویت حکومتینگ تیشقی وه ایچکی سیاستینی، حتی، ایسته سه گز، بولشه ویکلکنگ تمیلینی تشکیل ایتکه ن سیاسی، اجتماع-

*) „Von den vielen nichtrussischen Völkern, die heute unter der bolschewistischen Knute mehrere „selbständige“ und „nationale“ Republiken besitzen, stehen die Turko-Tartaren neben der Ukraine zahlenmäßig in der vordersten Reihe. Die Gesamtzahl aller Turko-Tartaren in der Sowjetunion beträgt nach der amtlichen Statistik der Sowjetregierung ungefähr 20 Millionen. Diese Zahl ist aber insofern nicht genau, weil man die Turko-Tartaren schon in der Zarenzeit gewöhnlich nicht unter 30 Millionen bezifferte.“

(„Völkischer Beobachter“, Ausgabe A Berlin, 3. Januar 1936, Nr. 3.)

عی وه عائله وی تورموش حقداغی «مارقسیزم نظریه لهری» نی ده اوراب آغان. بولشه ویکلهر ایمدیگه چه «فاحشه خانه» دیب آتاب کیلدیکلهری «ملتلر جمعیتی» نه کیریب «دنیا تالانچیلاری» دیب آتاب کیلدیکلهری کشیلهر قاتاریغا اوتوروب آلدیلار. بو حادثه «دنیا انقلابی» فکرینی یابیش وه بونی آچقیدان آچق پروباغاندا ایش نیگیزینه قورولغان بولشه ویک حکومتی بین الملل سیاستینگ آلت اوست بولووی دیمهک ایدی. قیزیل موسقوا «قیزیل باقشیلاری» نك چاقیروی، بویریوی ایله بین الملل انقلاب کیلمه دی. «قیزیل باقشیلار» بونی کورگه چ «دنیا تالانچیلاری» غا باش ایگوگه قرار بیریب «فاحشه خانه» دیب آنادیقلاری بیرگه کیتدیلهر.

ساویت حکومتی، «دنیا سوسیالیزمی حکومتی» بو حادثه دهن کوب بورون «دنیا سوسیالیزمی» نظریه سندنه واز کیچیپ، برگنه اولکهده سوسیالیزم یاراتیشغا قرار بیریب قویغان ایدی. شدتلی بر حرارت، بر شاشقیقلق ایچنده قولله کتیقله شتریش ایشینه باشلانندی. حتی اوی، روزغار اشیاسنه بارغونچا، بوتون شخصی ملک ایگه لگی حقی بئیریلدی. بو ایسه ههر نهرسه دهن اول مملکت بایلغنی بئیردی، فقر وسفالتکه سبب بولدی. آچلق توغدوردی. قیشلاق خلیقینگ مثلی کورولمه گن تظلمنه سبب بولدی. بو ملکیت علیهنده کی سیاستده قسماً پیر وه اوی حیوانی اوستنده ایگه لک حقیقی قایتادان تانو بیلهن توگه دی. بونگ اوزهرینه ساویت حکومتی قولخوزلارغا ایشله تدیکلهری پیر اوستنده ابدی ایگه لک حقی پیره باشلادی. بو ایسه «توراق دولت ملکی» دیگن نظریه دهن قسماً بولسادا واز کیچو دیمهک ایدی.

ساویت حکومتی اهلینی تورموش اوچون کیره کلی اشیا بیلهن تأمین ایتو ایشنده کی «قارتوچکا» سیسته مینی لغو ایتدی. بونگله ساویتلهر ایتلو ایشنده باشقا اهالی قاتلاملاری بیلهن بر قاتارغا توشوردی. شونی دا ایشچی وه ساویت مأمورینگ امتیازینی بئیریب، اونلارنی دا ارزاقله تأمین یلیب قویوشمز کیرهک، که «قارتوچکا سیسته می» ایمدیگه چه سوسیال لیستچه تأمین ایشنگ اساس تملی دیب کورولوب کیلمه کده ایدی.

«دولت تجارتی» پیره نسپنده نده قسماً واز کیچو توغرو کیلدی. اول «قولخوز سوداسی» دبدیکلهری اصولغا کیچدیلهر. سوگرا دان یاواش غنا، ایمدی کورک آتیب کون-کوندهن موقعینی کوچه یتمه کده بولغان خصوصی تجارت پولینا کیچدیلهر.

سوگرا سیرا فرقه صفلارینی تازالاشغا کیلدی. فرقه منسوبلهرینگ تخمیناً تورنده بری چیقاریلیب تاشلانندی. بونگ دا کفایت ایشمه دیگی آگلا-شیلدی. ههر قاندای یول بیلهن بولسادا فرقه اعضالارینی تاغی قالدیراق ایله کدهن کیچیریب، آراداغی، ایستهر ملی، ایستهرده انقلاب مفکوره سی باقیمندان، تورلو جنسدهن ستالین سیاستی علیهداری عنصرلارنی چقلا-ریب تاشلاش کیرهک ایدی. فرقه وئیقه لارینی تیکشیردیلهر. حاضر ایسه «فرقه بیله تله رینی آلماشترو» دیبه اوچنچی تورلو ایله مه عملیه سی اوتکه-زیلمه کده در. بو اوچ قاتلی تدیر نتیجه سنده فرقه صفداغیلار سانی تخمیناً یاری یاریغا آزالدی. بو کون فرقه صفلارنده ستالین وه فرقه کاتبه ری دیب یوروتدیگی، بلاواسطه اونگ اوزینه باغلانغان، مأمورلارینا سوزسز، توشونچه سز بوینسوچی کشیلهر، یعنی قیزیل موسقوا ایمپریالیزمینگ صادق آگه تله ری گنه قالدیلار.

ستالین اوچون ته لکه بو قاداری بیله نده بیتکن دیب سانا لا آلاس ایدی. یاش قومونست (قومومول) یتیشمه کده در. او «کیله جهک خلف» دیگن فرقه نظریه سی آچیتقیسی ایله یتیشمه کده ایدی. او فرقه ننگ تشویقات ایشله رنده کی بویروقلارینی ایشکه آشیریب کیله یاتقان بر مؤسسه-سی ایدی. قومومول یاواش-یاواش ایش باشداغی تاغالارنگ حرکت له رینه تنقیدی نظرله قاراب، ههر ایشله دیکلهرینی «آمنا» دیب قبول ایشمه ی، حتی باشچیلقد اوزینه موقع طلب ایته باشلادی. او بو طلبنده حقیقی دا ایدی. ذاتاً اونی شونگ اوچون یتیشترمه کده ایدیلهر. ستالین بوندادا اوزره ژیمی اوچون ته لکه کوردی. قومومولغا قارشی کوره ش باشلانندی. بو کوره ش ده «قومومولنگ موزینی سیندیرماق» ایله توگه دی. (بو حقد اوتکن سانداغی تاشالتا مقاله سینه باقیلسین.) یه گلی نظامنامه گه کوره

قومسومول سیاست وه فرقه ایشلهرندهن اوزاقلاشتریلیدی. او، ایمدی او قو، سپورت کبی نهرسهلهر بیلهن گنه شغلله نمه لیدر. بو کوندهن آلیب قومسومول اسمی هیچ بر تورلو امتیاز حقی افاده ایتمه دیگی کبی، فرقهغا کیروننگ ایلك پایه سی دیبده سانالمایدر. فرقهغا کیرمهك ایستهاگن بر قومسومولدا بو کوندهن سوڭ ههر بر ساویت تبعه سی کبی په گئی ستالین ره ژیمی ایله. گندهن اوتکه زیله جه کدر.

ستالینیزم بو قاداری بیلهنده تورمایدر. بو کونگه چه عائله تورموشینا قارشى یوروتولوب کیلگن کورهش عائله تورموشینگ شدتلی قوروق چپسی شکلینی آلماقچی بولوب تورادر. بولشهویک فرقه سی وه ساویت ره ژیمنه آرتیقچا سیوگی وه صداقلهرینی کورسه تمهك اوچون بالالار آنا-آنالاری تورموشندان چاقیمچیلق قیلشقا اوراگه تیلهر وه بو یولدا تریه له نهر ایدی. ایمدی ایسه بالالار قطعی صورته آنا-آناغا بو یسنوغا دعوت ایتیلمه کده لهر.

فرقه نك دینگه قارشى کورهش ایشی ده بر تا قم اوزگهریشلهر کیچیرمه کده در. اصل ستالین ایش پلانتدا 1937 ییلینا قدار ساویتلهر مملکتنده هیچ بر دین وه دینی مؤسسنگه ایزی قالماسلیغی کیرهك ایدی. بو تاریخگه چه ساویت روسیادا نه بر دینی آبده وه نده بر دیندار کشی قالمالی ایدی. بولشهویکلهر بو کون بو جبهه دهده کیری چیکلمه کده لهر. ساویت حکومتینك دینگه قارشى ایشلهرینك باشلوغی یاروسلافسکی — ساویت حکومتینك بو جبهه ده مغلوبیتگه اوچراغانینی اعتراف ایتیش مجبوریتنده قالدی. بولشهویکلهر تورکستاندا مسلمان اهلینك دینی وه دینی بایراملارینی ماسقارا ایتب، اوگا قارشى حرکتلهرنده دوام ایتدیكله. ری حالدا، روسیاننگ اوزنده ایمدی بوندای نهرسه یوق. ساویت حکو- متی روسیانهك ایچنده عبادت ایتمهك ایسته گن کیشیلهرنگ عبادتخانه لهرده توپلانماسینا هیچ بر تورلو مانع بولمادیغی کبی، سوڭ خبرلهر که قاراغاندا، خرستیان عبادتخانه لهرنده قونعراق چالوغادا مساعده ایتمه کچی در...

بو قاریدا کتیردیگمز کبی ساویت حکومتینك مارقس-لنین طرفندان

قویولغان پروله تار دیکتاتورلیغی پره نسپله رندهن آزغانینی کورسه ته تورغان مثاللارنی ایسته نیلگن قادار کوب کتیرمهك ممکن. فقط بزنگ بو پیرده مفکوره وه خوجالق ساحه لارینك بوتونیسنده کی بولشهویکلهر موفقیتسز- لگینی تثبیت ایتب کیتوویمز اوچون ایندیلك بو قاداری دا بیتهدر. بالخاصه خارجدن تهلكه کوتوب، قورقوب توردیكلهری بر چاغدا ایش باشندا توتونوب قالا یلمهك اوچون بوندای جدی گذشتلهر بیلهن بولسادا، ایچده اوزلهری اوچون داها. او یغون بر شرائط، بونگله داها کوچلو بر تاپانچ حاضر لاو یولینی قیدیرماق مجبوریتی سیزه درلهر.

ستالین «فرقه سز بولشهویکلهر» دن بحث ایتدی. بو «فرقه سز بولشه- ویکلهر» بوتون ساویت دولت، خوجالق مؤسسله رنده وه صنایعدا توپلانغان میلیونلارچا بیلهرمه ن ایشیلهردر. غالباً بو کون ائک کوب امتیازی بولغان عنصرده شو «فرقه سز بولشهویکلهر» در. بونلارغا تاپانب آلتانندان سوڭ غنا ستالین اول «ساویت پاتریوتیزمی» سواگرادا «روس پاتریوتیزمی»، «سا- ویتلهر اتفاقدا روس خلقینك برنجیلگی»، «روسلار ملی غروری» ندهن بحث ایتدی.

ساویت روسیا ایچنده کی غیر روس اولکه لهر، علی الخصوص تور- کستان اوچون ائک قورقولو بولوب کورونه تورغان نقطه دا شودر. انقلابغا قادارغی دوردهن بز نه بر ته خنیک وه یا باشقا بر ساحه نك بیلهره ملی قازانا بیلدیك. بوتون اداره وه خوجالق آپاراتلاری یا فرقه لی بیلهر- مه نلهر، بو بولماغاندا روس ملتچیسى بیلهرمه نلهر قولنادر. طبیعی بو بیلهرمه ن افندیلهرنگ بوتونیسى «روسلق غروری» بیلهن تولوب تاشقان روس ملتچیلهریدر. اونلار کوزنده تورکستان «روسیاننگ آیریلماس بر پارچاسی» در. روسیا اوچون خارجدن کوتولگن تهلكه یاقلاشدینی (آگلاشیلغان بو جهت کوندهن کونگه یاقلاشماقادر) ستالین نك بو «فرقه سز بولشهویکلهری» بزنگ یورتمزدا روس قیزیل اوردوسندان آز اهمیتلی رول اویناما یا جاقلا در. مه نه اونلارنك ملی قادرولار تیشتر وگه

توشونه بىلدىكلەرى يول بىلەن مانع بولوب كىلولەرىنگ اصل سىبى دە موندادر.

ستالين رجعتلەرىنگ توركىستان اوچون اهمىتى ، فائىدەسى يوقدر . اونكچون توركىستانلىلار اونگ بوندای رجعتلەرىندە ، موقت گذشتلەرىندە اهمىت بىرمەلیدرلەر . بز بولشەوىك حكومتىنگ شو وە يا بو خر كىنە گنە ايمەس ، اونگ بوتونلگىنە مملكتەزده ، بولشەوىك وە يا غير بولشەوىك بارى بر ، روس حاكىمىتە قارشى كورەشەمز . طىبعى بزنگ مهاجرتە يوروتوب تورغان كورەش حر كتمز يورتمزداغى قىزغىن كورەشنگ بر عكس صداىندان عبارتدر . بز وقتى كىلگەندە بوتون توركىستانلىلارنگ مىلى بايراق آستندا توپلانب ، مىلى حقلارىنى قورى آلاجاقلارينا اينانامز .

مچ .

مىلى قادرولار ماضىلار

مىلى قادرو — دولت اىچندە ھەر ساحەدا ايشلەوچى خادم وە بىلەر . مەن ايشچىلەر دىمە كدر . بو كون اجنىلەر قول آستندا ، فقط ايرتەك اوز مىلى استقلالىنى آلا بىلەجەگىنە ايناندىغىمىز توركىستان كىبى بوپوك بر مملكتە مىلى قادرو مسئلەسى ائگ مهم وە جانلى مسئلەدر . توركىستاننگ بوتون كىلە . جەگى مەنە شو مىلى خادم وە بىلەرمەن ايشچىلەرگە باغلى در . حتى ساويت مكنبلەرىندە دە درس كوروب چىققان توركىستانلى خادم وە بىلەرمەن ايشچىلەر نە قادار كوب بولسا ، مىلى توركىستان كىلەجەگى اوچون او قادار قازانچىدر . اونكچوندر ، كە بز مىلى قادرو مسئلەسىگە قايتا-قايتا قايرىلىپ تورامز .

«ياش توركىستان» نك سوگىچى (78) سانددا ، موسقوادا چىقاتور . غان «اقلاب وە ملتەر» مجموعەسندان ، «مىلى قادرولار» غا عائد رقبىلار كىتىرگەن ايدىك . بو دفعە تاشكند غازىتاسى «پراودا ووستوكا» نك اوشبو يىل برنچى آپرىل ساندان چىقارپ توبەندەگى معلوماتلارنى باسماقدامز . ساويتلەر اتقافى مركزى اجرائىه قومىتەسى يانداغى ملتەر شورى .

سىنگ تكليفى اوزەرىنە بوغدانوف دىگەن برىسى اوزىكىستان مكنبلەرىنى تفتيش ايتكەن . تفتيش تىجەسىنى او اوزىكىستان اجرائىه قومىتەسى ھىت برىاستىگە شو يىل مارتنگ 28 نە بىلدىرگەن .

بوتون اورتا آسيا كوله منده ائگ برنچى اورون توتقان تاشكند دولت دارالفونىنى سوگ اون يىل اىچندە تمام ايتب چىققان اېكى مىگ (2000) لك متخصص آراسندا اونلاب غنا توركىستانلىلار بار ايكەن .

باشقا اوزىكىستان مكنبلەرىنگ كوپىسندە عىنى وضعىت . تاشكند صناعىت اىنستىتوتندە او قوچى 1084 طلبەنگ 109 غناسى اوزىكلەرايكەن . «توركىستان طلبەلەرىنگ سانى بو اىنستىتوتندە يىلدان يىلغا آزايماقدا» ايمش تاشكند زراعت اىنستىتوتندە او قوچى 700 طلبەدەن 42 اوزىك وە 50 باشقا توركىستانلىلار (بارىسى 92) .

سوغارىش اىنستىتوتندە 746 طلبە بولوب ، اولارنگ 53ى اوزىك وە باشقا توركىستانلىلاردان 38 (جمعا 91) در .

بوغدانوف دىدر كە «اوزىكىستاندا سوگ يىللارى بىتەرلك درجەدە اورتا وە يوكسەك تەخنىكى مكنبلەر آچىلدى . بو لەنىن ستالين مىلى سىا . ستىنگ بوپوك ظفرى دىمەك در . مثلاً سمرقند دىبەرلك يوكسەك مكنبلەر شەرىگە اينالترىلدى . فقط عملدە بو يوكسەك (تەخنىكى) مكنبلەر اوزلە . رىگە تاپشىرىلغان مىلى تەخنىكى قادرولار حاضر لاشن وظىفەسىنى بەجەرە آلمانلار» .

قىزىل افندى بوغدانوف «لەنىن ستالين مىلى سياستىنى» توغرو تصوير ايتكەن ؛ بو سياست توركىستان شەرىلەرىندە توركىستان خلقى حساىغا ، اولارنگ آقچاسىغا كوبرەك مكنبلەر آچىپ ، روس بالالارىنى اوقوتماق ، توركىستان بالالارىنى تورلو-توراو حىلەلەر بىلەن مكنبلەردەن محروم قالدىرماقدان عبارتدر .

بوغدانوف نك سوزلەرىگە كورە ، يوكسەك مكنبلەرىنگ كوپچى لىگندە توركىستانلى معلملەر يوق بولوب ، حتى ائگ توبەنگى صنفلاردادا بوتون درسلەر روسچا اوقوتولار ايمش .

بو كسهك مکتبهلر بر ياقدا تورسون، اورتا مکتبهلر اوچونده درسلك لهلر يوق. يازيليب حاضرلانغان درسلكلهلرني توركستان جمهوريتلهر مطبعه لاري باسماس ايكه نلهر. مثلاً توركستانلي پروفهسور قاري نيازي طرفندان حاضرلانغان رياضيات درسلك كتابي تاشكند مطبعه لارندا باسيلا آلماسدان، قازانغا يوبارييلغان...

اورتا مکتبهلرده وضعيت بوندای ايكه ن، طبيعي يوكسهك مکتبهلر اوچون يارارلق طلبه لهر يتيشترپ بيرالميدرلار. مثلاً اوتكه ن ييلي جهو-ريت (يعني اوزيكستان) اورتا مکتبهلهری آنجاق 29 اوزيك طلبه سي حاضرلاب چيقارا ييلگه ن!...

بو وضعيت توركستاندان اجنبي حكمرانلغی آييليب تاشلانغونچا دوام ايتجه كدر. اجنبي استيلاسندان آزاد بولغاندان سوڭ غنا توركستان خلقی اوز آقچاسيغا اوز بالالاريني ملی دولت احتياجي طلبنه موافق بر صورتده اوقوتا ييلهجه كدر.

1917نجی يیل خاطر ه پارچالاری

IV.

(باشی 76-78نجی سانلاردا)

بورونغو والی عمومی سرایندان توركستانلیلار كوڭلنده قايغیلی خاطرهلرگه قالغان. توركستان خلقینگ بو سرايغا قاراشینی، اوگا قارشی بولغان عضینگ درجه سینی كورسه تیش اوچون يالغز بو سراینگ ايچنده ياشاغانلاردان بر نيچه سينگ اسمینی ايسله شده كفايت ايتسه كيرهك. مه نه گه نهرال دوخوفسكوی. 1898نجی يیلغی انديجان قوزغالا-ندان سوڭ بوتون آندچان علما، روحانیلارینی مسجد جامعگه توپلاب، بوتون سینی تیز چوكوب سجده ايتيشكه مجبور ايتكه ن، اوزی اڭ اولوغ سانالغان علمادان بر قانچاسینگ سجده ده ياتقان باشی اوستنده ن باسیب اوتكه ن شو دوخوفسكوی ایدی. بوندای خورلاونی برده توركستانلی اونوتماغاندر.

مه نه گه نهرال ایوانوف. بو كشی تاشكندنی روسلار آلاز چاغندا ياش ضابط او لاراق قاتناشقانلاردان ایدی. او كشی اوز قولى آستنداغی مأمورلارغا بيرلی خلققا هيچ بر صورتله آچينماسلق كيزه كلگینی، اوگا ههر زمان روس موشتومینگ كوچینی سيزديرپ توروش لرومینی تلقین ايتهر ایدی.

مه نه ظالم روس والی عموميله ری ايچنده ده اڭ چير كین وه غدار ير تيب — گه نهرال سامسونوف. «روس موژيكيگ اوغریسی ده ههر قانداي توركستانلیدان، اونگ اولياسندان هم ياخشيدر» ديگه ن شو كشی ایدی. ولایت وه قضا باشلوقلارینا توركستانلیلارنگ مهاجرت اداره سی طرفندان ايشله نگه ن حقسزلقلار اوستنده كتيرديكله ری عريضه لارنی قبول ايتمه سيلگینی ده شو كشی بويورغان ایدی. اوليا-آنا مسجدینه چارنگ وه اوزینگ رسمینی آسديرغان دا شو سامسونوف ایدی...

گه نهرال مارتنه نس... توركستانلیلارنگ ههر قانداي بر روس ضابطی وه مأمورینی كوراگه نده اورندان توروب تعظیم يله ن قارشی آلو مجبوري تي ديگه ن مشهور 3 آوغوست 1916 تاريخلی بويروق مه نه شو اگه نهرال مارتنه نس طرفندان چيقاريلغان ایدی. بو گه نهرال مارتنه نس زمانندا يز توركستانلیلارغا اوز يورتمز شهرله ری باغچالارندا، كوچه له رنده او-توروشغا اذن بيريلمه س ایدی...

نهايت بو قلامونيلنگ نادر نمونه سی سوڭ والی ع.ومی گه نهرال قوروياتكين كيله در. بر طرفدان اوز سرايندا توركستان خلقی ممثله رینی «بر قارداش كبی» قبول ايتكه ن بولوب كورونگه ن قوروياتكين، آرقا-دان ييتی سوداغی بوتون قازاق، قيرغيزلارنی قووب بيرلهرینی روس مهاجرلهرینه بولوشتوروب بيريش امرینی بيرپ اوتورار ایدی. جزاح شهرینگ وه كوب قيشلاقلارنگ ويران ايتیلیشی، فولبوم، ایوانوف، كراسيلنيكوف وه باشقالارنگ اداره سی آستنداغی جزا دسته لهری طرفند-دان قيريلغان اون ميگلهرچه معصوم خلق قانی مسؤلیتی شو گه نهرال

بو والیٰ عمومی سرایی یانندان اوتوب بارایاتقاندا تورکستانلیلار قوللارینی قاووشتریب، باشلارینی ایگیب، عرض تعظیم اییب اوتمهلی ایدیلر... مه نه شو سرایدا ایمدی ولایت شورالاری وه تورکستان اجتماعی اویوشمالاری قونغرهمسی توپلانماقدادر...

سراینگ بویوک قبول سالونی. دیوارلارداغی چار وه عائله سی، والیٰ عمومیله رسمه لری بوتونسی توشورولگن. فقط تورکستانگ روسلار طرفندان استیلا اییلشی حادثه لهرندن تورلو صحنه لهرنی کور. سه تمه ک اوزره مشهور رسام وهره ششایگین طرفندان یاسالغان بویوک رسم تابلولاری آسیلیب تورادر ایدی. بو غالباً، روس حاکمیتنگ دوامینی کورسه تمه ک اوزره قالدیریلغان ایدی... بویوک سالون قاریشیب اوتورغان روسلار، تورکستانلیلار مثله لری ییلن تولغان ایدی. اوزون هیئت ریاست اساسی اطرافینی روسلار، اوزله رینی روس دیب یوره تورغان یهودیلر تولدورغان ایدیلر. اورتادا یه گی تاشکنده شهر باشلوغی (بلدییه رئیس) ایوانوف اوتورادر. بزنگ تورکستانلیلاردان کورک کوزلو کلو اوزون بویلو محمود خواجه یهودی افندی ایله کیچیک بویلو عیدالله خواجه کوزگه ایلیشمه کده ایدی. یاندا، ماسانگ سوگینه یاقین بر میرنده، شاه اسلام شاه احمد اوتورار ایدی. اونگ یاقیندا قاب-قارا سه ریکیبای آقای اوغلی.

مه ن سالونفا کیراگن چاغیمدا تانیمادیم بر روس میرنده ایدی. او کشینگ قایراب قایراب، تکرار لاب سویله دیکی شو سوزله ری خاطریمده: «انقلابی روس انقلابچیلاری، روس ایشچیلری، روس سالداتلار»

ری ایشله دیلر. اونگچونده تورکستاندا آداره، حاکمیت بز روسلار.

نگدر. میریلر بز نیمه بیرسه ک اونگله قناعته نه لیدرلر...

بو سوزله رنی سویله وچی خوقند تجارت مکتبی معلمه رنده ن، خلچچی سوسیالیستلر غروپینه منسوب نه کورا (Nekora) اسملی بر کشی. نه کورا سوزی توگه گنده ن سوگ تنفس اعلان اییلدی. بزنگ ایچیمزده ن

نه کوراغا جواب بیرمه کچی بولغانلار کوب گنه چقیدی. مجلسنی چوزوب یوبارماسلق اوچون اوز آرا شاه اسلام شاه احمدنگ گنه سویله وی اوستنده آگلاشدیق.

شاه احمد بیک کوب یاخشی جواب قایتاردی. فقط نه کورا نطقی ییلن اورتاغا چیققان تأثیر بوتونله ی تارقالماغاندیک بولدی. قونغرغا قاتاشغان روس کشیلهرینگ، قای فرقه غا منسوب بولغانلیغینا قاراماس دان، بوتونیسنده شو نه کورانگ آچیب سویله ب یوباردیغی قاراش بار. لیغی، فقط یالغز «انقلابچیلق نزاکتی» ایشله گن کبی بولوب گنه برده ن بر گه سویله ب یوباریشدا تارتینب تورولغانلیغی سیزیلدی، کورولدی.

قونغرغا تورکستانگ بوتون قسملارندان کشیلر قاتاشغان. اونگ چون اونلار واسطه سیله اطرافداغی احوالات ییلن تانیشماق فرصتی ده توفقان ایدی. کوب و کیلله ر معین طلبه لری کورسه تیگن ماندا تار ایله کیلگن ایدیلر. خلق وه مملکتی «ایشچی وه سالداتلار شوراسی» حاکمیتنده ن قوتقارو کیره کلگینی بوتون اطراف و کیلله ری بر آغیزدان طلب ایتمه کده ایدیلر. و کیلله رینگ سویله دیکله رنده ن بو «ایشچی وه سالداتلار شورالاری» نگ ایسکی پرستافلاردان کوب یامان بولغانلق لاری آچق کورونمه کده ایدی. اهلینی تورلو یوللار ییلن قیناب تالا. ماقد ایدیلر. بعضی بر و کیلله ر «بزگه قورال بیرگز» دیگن قطعی طلب ییلن کیلگه نله ر ایدی. فقط کیم اونلارغا قورال بیرسین؟ انقلابنگ برنجی کوتنده ن آلیب بوتون حاکمیت کوچی «ایشچی سالداتلار شورالاری» قولینه کیچیب کیتکن. بونی بورونغو والیٰ عمومی سرایندا توپلان ماقد بولغان قونغرهمده حاکم احوال روحیه ده آچق کورسه تمه کده ایدی. بز کوبچیلک بولساقدا کوچلو تشکیلاتغا باغلانا آلمانا، اونگچونده ائقانونی حق، دعوالاریمزنی ایشکه آشیرا ییلو امکانتدان محروم بر کوبچیلک ایدیک. روس آزچیلیغی ایسه بوتون آداره آپاراتینی، قوراللی کوچله رنی وه باشقا وسائطنی قولوندا بولوندورماقله قوماندان وضعیتینی آلیب تورار ایدی. روسلارنگ ایشچی وه سالدات شورالارینا قارشى

طبقه لاری ایسه بزنگ، خلقمزغا حیوانچاسینا ظلم ایتم او تورغان «ایشچی سالدات شورالاری» ندان دا یامانراق دوشمانلاریهز اییدی. بز تورکستانلار ایسه ولایت قومیتله رنده نده یوقاریلاب کیته آلمادق، حتی عینی دائرهده بربرینه قارشیلقدان باشقا ایش یلمه گن بر نیچه اویوشمالار اوچرایلغانی دا بار اییدی. هر بر قضا وه یا ولایت تشکیلاتی اوزینی مستقل بر قوروم، او دائره حقندا سوز سویلهشکه یالغز اوزینی گنه صلا- حیتدار دیب تانیدی، اوز یانداغی ایکنچی بر تشکیلاتغا ایسه نه قیمت وه نه اهمیت بیردی. بو بربریه اوروشوب-تارتیشیب یاشاغان قوروملار بر- برندن سیاسی، مفکوره وی پروگرام جهندن آیریلغانلقدان ایمهس، یالغز باشداغی کشیله رنگ شخصی قارشیلقلاری یوزندن تارتیشارلار اییدی. بو حال بز گه هیچ بر تورلو یاخشلیق وعد ایتمه کده ایمهس اییدی. بونی روسلار یاخشی غنا کوروب، یلیب بارارلار اییدی. اونگچونده اونلار بزنگ ملی طلبله ریمزنی نظر اعتبارغا آلماسلقدان جاسارنلی آدیملر آتا یلمه کده ایدیلهر.

قونغرهداغی روسلار آراسندا ایکی آقیم کوروندی: بونلاردان بری «ایشچی وه سالداتلار شوراسی» نگ طرفدارلاری، که بونلار بزنگ بیرلی تشکیلاتلارنی ساویلهر، که باغلاماچی بولارلار اییدی. «ایشچی وه سالداتلار شوراسی» نگ فعال دوشمانلاردان توپلانغان ایکنچی آقیمنگ باشندا سابق تاشکند شهر باشلوغی (هلدییه رئیس) وه تورکستان ولایتی رسمی غازیتاسینک باش محرری ماللیتسکی تورار اییدی. بو ایکنچی آقیم داغی روسلار بیرلیله رنی روسلاردان آیریپ، بربرینه دوشمان ایکی غروب یاراتماچی بولوب اوروندیلار. ماللیتسکی تاشکندده (عموماً تورکستان شهرله رنده) بری روس ایکنچیسسی بیرلی اهالیغا مخصوص اولماق اوزره ایکی مستقل شهر آدارهسی قوروش پروژهسی چیقاردی. ماللیتسکی نگ دلیلی ده غایتده ساده اییدی. او «روسلار بیرلیله ر» قارشلی اقلیت بولوب تورمامالیدرلار» دیر اییدی. بو بیرده ماللیتسکی پروژهسینگ تفصیلاتینا کیرمهک ایستهمه یمن، چونکه بر آز سوگرا بو مسئله گه ینه قایتاجاقمهن.

ماللیتسکی پروژهسی قونغرهداغی روس ممثللر، حتی ائک سول انقلابچی فرقه لار طرفدارلاری طرفندان دا اعتراضا اوچرامادی. بو پروژه گه قارشلی تورکستان خلقی ممثلی گنه سویله دی. نهایت پروژه قونغرهدا مسئله لهری قاناردان توشورولدی. فقط شونی دا قید ایش کیرهک، که قونغرهدا او پروژهنی رد ایتم چیقاریب تاشلاغان قرار چیقارمادی...

نه کورانک شایان حیرت نطقیه ماللیتسکی پروژهسی وه اونگ اطرا- فدا یوروتولغان مناقشه له رنی نیگلاو بزنگ محلی ملی قورولوشلاریمز آراسندا توغوب اوسوب بارا یاتقان «بر ملی مرکز کیرهک» دیگن قاراشنگ ایشکه آشووینی تیزله تکه ن بولدی. بونگ اوچون مخصوص قونغرهدا توپلاماق آرتیق تاپیلدی. تورکستاننگ هر طرفندان سایلانیب کیلیگن وکیللره نگ حاضر بولغانلیغی بوندای مرکزی بر تشکیلاتی سایلان قالدیریش امکانبینی بیرمه کده اییدی. «تورکستان اولکه مرکزی مسلمان شوراسی» اسمیله مرکزی تشکیلات قورولغان بولدی. بو مرکزی ملی تشکیلاتغا هر ولایتده ن ممثللر کیردی. ولایت ملی شورالاری رئیسله- ری بو «مرکزی شورا» نگ اعضاسی سانایرلار اییدی. تیز گنه دائمی صورتده تاشکندده اوتورماق اوزره اجرائیه قومیتهسی ده سایلانندی. بو اولکه مرکزی شوراسینگ رئیسلیگینه مهن سایلانغان ایدم...

ائک مهم ملی مرکزنگ باشلوغی بولونماق خوش کورونه جهک بر نهرسه ایدیسه ده مرکزی شورا اعضاسی ایچنده یاشچا ایگ کیچیک بولغانم حالدا رئیسلیک اورینا توشوب قالووم مهن گه جووه آغیر تأیر اییدی؛ چونکه بو حال مهن گ شخصی قدر و قیمت نتیجهسی بولماسدان، بزنگ ضیالی کوچله ریمزنگ آزلغینی وه اوگا بولغان تشنه لگ، زنی کورسه تهردی.. مهن اوزوم تورکستان ملی حرکتی قورولوشندا سوگنچی، عادی بر نفر، قارا بر ایشچی «مردکار» بولوب قاتناشسام اوزومنی نه قادار بختلی یله ر ایدییم! فقط تقدیر مهنی ملی حرکتیمز، ملی قورولوشیمزنگ ائک نازیک وه مسؤیلتلی بر دورنده اولکه ملی تشکیلاتینگ باشینا کتیریب قویدی.

بزنګ اولکه شورامز قارشيسندا غايتده مهم مسئلهلر تورار ایدی. ولایت تشکیلاتلاریمزنی بر درجه گه قادار بولسادا ترتیبگه سالماغیمز لازم ایدی. موقت حکومتنگ تورکستان قومیتیهسی، «اولکه ایشچی وه سالداتلار شوراسی» کبی مؤسسهلر بیلهن مناسبات یوروتو، مجلس مؤسسان سایلاولارینا حاضر لانوکی بر قاتار مسئلهلر او یولوب یانار ایدی. فقط باشدانق سویلهب قویای، که ئه لده ایتدیگمز موفقیت کوب بولوب چیقمادی...

تورکستاندا «تیل سیاستی»

بر قانچا وقت بوندان اول موسقوادا توپلانغان یه گئی الفبا قومیتیه-سینگ 6نچی سه سیه سنده (قورولتائیندا) بر سورو روس ییلهرمه نلهرینگ تورک جمهوریتلهرینی تمثیل ایتکه ن بولوب بارغانلارینی وه او توپلا-نیشدا گویا تمثیل ایتدیکلهری «ملی ج. هوریتده» تیل مسئله سینگ انکشا-فندان بحث ایتکه ن یولوب، او بیرلرده ایشکه آشیرماقدا بولوندوقلاری سیاسی پروگراملارینی تحلیل شکلنده حساب بیریب قایتقانلقلارینی دا بیلهمز. بو توپلانیشدا تورکمه نستان نی پوتسه لویه ف (Проф. Поцелуев) وه بوغدا-نوا (Богданова) اسملی ایکی روس تمثیل ایتدیله ر ایدی. بو سه سیه ده کورولگه ن اساس مسئله ده تورک اولکه لهرنده «أملا اصلاحاتی»، «بین-الملل وه ساویت» آناما لاری کیریتش وه اونگ ترتیبی مسئله سی ایدی. تورکمه نستاندا «أملا اصلاحاتی» اوستنده پوتسه لویه ف، «بین الملل وه ساویت آناما لاری حقدنا» بوغدانوا سویله دی.

قویولغان مسئله نگ ماهیت وه تفصیلاتینا کیرمه ی توروب، شو ایکی ممثلنگ شخصیتی اوزیده قیزیل روس اویونینگ ماهیتینی آچیق کورسه تب بیرمه کده در... بر تورک خلقینگ کوتور وه تیل قورولوشی مسئله سیننی ایکی روس تمثیل ایتهدرلر. او تیل وه کوتورنگ کیله-جه کده کی انکشاف استقامتینی موسقواداغی روس ییلهرمه نلهری چیزیب

بیریب، بو ایکی روس ییلهرمه نی باشدا بولغانی حالدا بر سورو روس کوچله ری زورله ایشکه آشیرماقلا در...

توپلانیش توگه دی. ساویت ییلهرمه نلهری حسابلارینی بیریب، یه گئی تعلیماتلارینی آلیب ایش بیرلهرینه قایتدیله ر. تورکمه نستان نگ «روس ممثللهری» ده قاپتار-قایتماس مای آبی ایچنده توپلانوی قرارلاشتریلغان تورکمه نستان تیل قورولتائی حاضرلیغینا توتوندیلر. قومیسونلار توزو-لوب، پروژله ر حاضر لاندی. ایمدی بو قومیسونلاردا کورولگه ن ایش، حاضر لانغان پروژله رده ن بر قسمی اوستنده گی مانهریالاردا بزنګ قو-لومزدار. بو مسئله گه قورولتای مانهریالاری قولومزغا کیلگه نده ن سوک-غنا اساس صورتده یاناشا بیلجه گیمزنی بیلگه نمز حالدا، ایمدیگه چه چیققان پروژله مانهریالارندان «آناما لار» مسئله سی اوستنده، بو قومیسون نگ باشلوغی بوغدانوا طرفندان یازیلغان بر مقاله اوستنده حاضر دانا ق توختاب اوتونی لازم تاپامز.

ایسته ر موسقواداغی 6نچی سه سیه ده سویله گه ن معروضه سندا، ایسته ر ده «تورکمه نسکایا ایسکرا» ده (36. 4. 9) وه «ساویت تورکمه نستا-نی» (*)(36. 4. 15-14) نده چیققان مقاله سنده بوغدانوا تورکمه نستاندا یه گئی تیل قورولوشینی پروله تار علیهداری آقیملاردان تازالاو اوچون چیکدیکلهری زحمت وه کیچیردیکلهری آغیرلقلاردان بحث ایتب سوز-گه باشلایدر. بوغدانواغا کوره بو آغیرلقلار کوموش علی بوری اوغلی، گلدی اوغلی وه باشقا کیشیلر باشچیلینی آستندا تورلو وقلاردا میداننا چیققان بیرلی ملتچیلک آقیملارندان بولغان. بوغدانوا تورلو زحمتلر ایله «مغلوب ایتیلگه ن» بو ملتچیلک آقیملارینگ قارشیلینی باشلیچا تورکمه ن تیلینه «بین الملل وه ساویت آناما لاری» نی کیرتیمه سلک، مطلقا آلتناغی لازم کیلگه ن بعضی بر آناما لارنی دا بوتونله ی اوزاگه رتب یوباریشغا اورونو-لارندا بولغانینی سویله یدر.

(* بو غازینا بورون «شورالار تورکمه نستاننی» دیب آنالار ایدی. ایمدی بو غازینا اسمینگ اوزگه ریشی «تورک تبلیگه ایسکیده ن کیریب قالغان عرب سوزله ری چیقاریلیب، اورنیغا روس سوزله ری قوللانیلین» دیگه ن قرانک نتیجه سی در.

بوغدانووا قولى آستنداغى قوميسيون گويۇ توركمه نستاندا
«اجتماعى-سياسى» آتامالار مسئله سيني تيكشيرگەن. تيكشيريلگەن ماتەرى-
ياللاردان چيقاريلغان نتيجه نى بوغدانووا قويداغىچا خلاصه ايتەدر:

- 1 — ھەر نەرسە دەن اول توركمەن تيلينگ اوز بايلغندان؛
- 2 — ايسكى سوزلەرنى تيريلتو وە يە گى سوزلەر ياراتو جەتتەن؛
- 3 — توركمەنچە گە كيريب اورناشيب قالغان عربچا-فارسىچا سوزلەردەن
فائدا لايىلماقچىدر.
- 4 — بين الملل وە بين المللەشكەن ساويت (يعنى روس — ا.ت.) آتامالار
لارى توركمەن تيلينە سەل كېي آقماقدادر.
- 5 — توركمەن تيلينە روس سوزلەرى وە روس غرامەرى عنصر لارى
كيرتيلمە كەدەر.
- 6 — آزماز بولسادا محلى شيوەلەر بايلقلارندان فائدا لايىلماقدادر.

بوغدانووانك اوز يازيسنداغى تفصيلات، باشلاب يورودىگى قو-
ميسيونينگ فعاليتى وە قورولتايفى حاضر لادىغى پروژە اونگ بو نتيئەلە-
رندەن 5.4 مادەلەردەن باشقاسى غير صمىيى، صرف تيشقى كورسەتەش
اوچون كيرتيلگەن لاف سوزلەردەن گنە عبارت ايگە نىيى آچىق كورسەت-
مە كەدەر. بزنگ قولومزدا بو ادعانى تاييد ايتە جەك ساويت تيل سياستى
ماتەرياللارى كوب بولسادا، بو پيردە، بوغدانووانك يازى، پروژە سندنەن
اوزاقلاشيب كىتمە سلك اوچون، ايمەدليك شو تاييت يەلەن گنە كفايتلەنە
مە كچى بولامز. ذاتاً بوغدانووا قوميسيونينگ توركمەنستان تيل قونەرسى
اوچون حاضر لادىغى پروژە سى دە اصل مقصدنگ نيمە ايگە نىيى تعيندە
ھىچ بر تورلو شېھە قالدیرمايماقچى بر ماھىتدەدەر.

بوغدانووا قوميسيونى «يە گى توركمەن پرولەتار ادبى تىلى» نك
انكشافدە روس تىلى وە اونگ بايلقلارندان تورلو استقامتدە فائدا لائو
تمايلاتى كورەدەر. اولكچون دە «مادامكە بوندای بر تمايلات بار، بز
اونگ انكشافينە مانع بولالمایمەز» دیدەر.

بوغدانووا قوميسيونينك حاضر لادىغى پروژە ايسە تماميلە «بين الملل وە
بين المللەشكەن ساويت آتامالارى، روس سوزلەرى وە روس غرامەرى
عنصر لارى» نك توركمەن تيلينە «سەل كېي آقماسى» يولنى بر آزدا
كيگە يتب، بو يول اوستندە چىقىپ قالووى مەمکن بولغان بوتون مانع لارنى
برطرف ايتمەك يولندادر.

بوغدانووا قوميسيونى توركمەن تيلينە آز وقتدا اعظمى صورتدە يات
سوزلەر، يالغز سوزلەر كيريتوگنە ايمەس، بو تىلنى اعظمى صورتدە روس
تىلى تاثيرى آستينا آلايلو اوچون لازم ديب تاپدىغى بوتون چارەلەرنى
پروژە سىنە كيرتەدەر. او تورلو قوشومچالار ايله سوز جنسلەرى ياراتو
تدبيرلەرنە قادار فائدا لائماقچى بولادەر. بو فائدا لائولاردادا تورك تىلى،
توركمەن لەجەسىنىك اساس خصوصيتلەرى قطعياً اعتبارغا آلىنمايدەر.
بر قسم روسچا قوشومچالارنىك عينلە توركمەنچە گە كىچە جە گى
مخصوص قىد ايتىلمە كەدەر.

بوغدانووا بو صورتلە توركمەن تيلينە «سەل كېي آقماقچى» يات
سوزلەرنك سويلەنىشى وە يازىلىشى مسئله سندنە تەماس ايتەدەر. قوميسيون
بين الملل آتامالارنىك توركمەن خلقىنىك سويلەشدىگى شەكلگە كيرتەش
سويلەش وە يازىشنى رد ايتەدەر. بونكەلە بر نىچە يىل اول ملتچىلكلە
عيبە نىب سورگونگە يوباريلغان توركستانلى تىلچىلەر طرفندان آلتا سو-
رولگەن اساسغا، فقط قارشى بر استقامتدەن، كىلپ اوتورادەرلار. او زمان
بوكون ساويت جەسخانەلەرنە درە كسز يوقالپ كىتكەن «بورونفو معارف
قوميسارى اورونباسارى باتو باشدا بولغانى حالدا برغروپ توركستانلى
تىلچىلەر ادبى تىل ايله كىگ خلق كتلەسى طرفندان سويلەنگەن تىلنك ھەر
زمان بر قادار فرقى بولغانلىغىنى آلتا سورگەنلەر ايدى. اونلار تا او زمان
موسقوا فرقة مركزينك ناشر افكارى «پراودا» تىلنك نە روس موژىكى
وە نەدە روس ايشچىسى كىگ كتلەسىنىك سويلەمە تىلنك عىنى بولما-
غانلىغىنى دە مثال ايتب كورسەتكەنلەر ايدى. او زمان ساويت حكومتى بو

قاراش اوچون اونلارنى كىگ خلق كئله سنده اوزاق قالغان، بورژوا
تأثيرى آستندا قالغان عنصر دىب عييله گن ايدى.

ساويت حكومتى او زمان اولارغا قارشى چىقماقلى تىل انكشافىنى
يوروب كيله ياتقان طبعى چىغيرندان چىقارماقچى، اونى كوتله شترىب
ضعيفله ندىر مه كچى، بونىگله «بين المملله شكهن روس آتامالارى» آقنى
اوچون مجرا، زمين حاضر لاما قچى ايدى. ايمدى ايسه وظيفه نىگ بوجهى
بيتىدى. يول حاضر لاندى. بيتهرك درجه ده كوك آتيلغانلىغى قناعتى حاصل
بولدى. فقط ايكنچى طرفدان خلق وه حتى ايسكىده ساويت حكومتى
اوبونينا بيرىلب چىقغانلاردان بر قسى «يه گى پروله تار تىلى» يله ن خلق
كئله سى آراسنداغى آچىقلىقنى بر اوچوروم شكلىنى آلب بارا ياتقانىنى
كوردى. بو صورته بوندان اولگى مقاله ده بحث ايتديگمز «بارى بر
سزنىگ ياراتماق ايسته دىگىز تيلده خلق تىلى بولالمايدىر. اودا بر اووچ
قومونىست سرايلىلارى تىلى گنه بولوب قالا جاقدر» ديگن آقيم اورتاغا
چىقدى. ايكنچى بر طرفدا ايسه «يه گى پروله تار ادبى تىلى خلقدان آيرىلغان،
هيچ كيمگه آگلاشيلماس بر «ژارگون» بولوب قالىدى» دىب باقىرىلدى.

ساويت حكومتى اوچون ده قطعى قرارغا كىلو، حقيقى «وزىنى
كورسه تو زمانى كىلب تيرالدى. 1934 نچى يىلى اوزبىكستاندا وه بو
آرالدا باشقا تورك «ملى» ساويت جمهوريتلهرنده ايشكه آشيريلغان ايدى
ايمدى تور كنه نستاندا قورولتايدان اوتكه زىلمه كچيدى.

بو حاضر لانغان پروژده، بين المملل آتامالارنىگ سويله نيش وه
يازىلىشنىگ يرلى خلق كىگ كئله سى سويله مه تىلى شكلىنه كيريشيلووينى رد
ايتكهن ساويت حكومتى آتامالارنى اصل چىقديغى تيلده ن آلو نظريه-
سبنى ده، قطعى صورته رد ايتهدىر.

قومىسيون پروژهنده بو بحثكه دائر قسم بوغدانووا طرفندان شون
داى كورسه تيله در: بين المملل آتامالارنىگ تور كهن تيلينه همان-همان
يالغز روس تىلى آرقالى كيره جه گىنى، عىنى زماندا تور كهن وه روس

تيلله رى آراسنداغى باغلايشنى كوچه تو كيره كلىگىنى نظردا توقان پروژ
بين المملل آتامالارنىگ يازىلىشى مسئله سنده آتامانىگ اصل چىقديغى تيلده كى
شكلىنده ايمه س، روس ادبى تيلنده كى شكلىنده آينيشىنى لازم ناپادر.

ايش بو قادارى ييله نده قالمايدىر. تور كهن وه روس تيلله رىنىگ
فونه تىك باقىمندان بر برينه اويمايدىغندان توقان آغير لقلارنى بر طرف ايت
يىلمه ك اوچون بو آتامالارنىگ روس ادبى تيلنده كى شكلىنى ساقلاب
قالا يىلمه سى وه روسچا تلفظنى تولا بيره يىلمه سىنى تأمين اوچون قو-
مىسيون بر تاقم مخصوص مر كب اشاره لهر قبول ايتهدىر. ja, je, jo, ju
روسچا Ц = ,,ts“, Ш = ,,sç“, Дж = ,,c“, كى روسچا «x» حرفى
عنىله تور كنه نچه گه آيناندر (совхоз, колхоз).

مسئله نىگ اُك قىزىغىنى كورىگ: روسچا «r» حرفى اصل روسچانك
غ، گ يرله رىنى تو توچى تاوش اوچون قوللانيدىغى كى، روسچادا
مقابلى بولماغان اجنبى تيلله رده كى «h» نىگ ده مقابلى اولاراق قوللانيلير.
تور كچه نىگ بوتون لهجه لهرنده ده «h» نىگ مقابلىنى بيره ييله جه ك تاوش
باردىر. ايسكى حروفاتدا بز بو لاتىنچا «h» نى «ه»، «ح» ايله افاده ايتب
كىلمه كده ايدىك. بو كونكى لاتىنچا الفبا دادا ه = h شكلىنده آينمىشدر.
بوتون تورك لهجه لهرينه او جمله ده ن تور كنه نچه گه بين المملل آتامالارنى
روس ادبى تيلنده كى شكلىنده آلونى بو يورغان ساويت حكومتى، ايسته ر
اصل «روسچا» «r» ايسته رده باشقا تيلله رده كى «h» نىگ مقابلى اولاراق
قوللانيلغان «r» نى فرقسز «g» شكلىنده آينماسىنى امر ايتهدىر. بو حسابلا
بوتون دنبادا «هيدرو» (Hydro) «Hidro» «Harmon» شكلىنده قوللانيلغان، تور ك
چه نىگ بوتون لهجه لهرنده ده عىنى شكلىنده «ه» نىگ مقابلى «h» ايله افاده
ممكهن بولغان بو وه بوگا اوخشاش جذرله رده ن چىققان سوزلهر گيدرو،
گارمون (gidro)، (garmon) شكلىنده يازىلىشغا مجبور توتولاجاقدر...

مه نه ساويت مفهومده بين المملل ديمه ك بودىر. بو جنسده ن «پن-
الممللكنى» ستالين ههر بر روس ملتچىسى، اونىگ دا ايگ قاراسى ييله ن
بولوشه آلا جاقدر.

جهان افکار عامه‌سی حبشستان وه آق دیگر بولارنداغی حادثه-
له‌له مشغول ایکن، ساویت روسیا تورلو اینتریغالار وه عسکری کوچیله
اوز تأثیری آستینا آلدیغی شرقی تورکستاندا کیگ مقیاسدا فعالیتده‌در.
او طرفدان آلتان خبرله‌راگه قاراغاندا، باشلیچا جونغاریا (یعنی شرقی
تورکستانک غربی قسمی) دا وه موغولستان هم قانسو یاقینلیقلاریدا
مدافعه وه هجوم بیرله‌ری وه اوچقوچلارغا مخصوص کیگ میدانلار
حاضر لانه‌مشر. غربی تورکستان ایله شرقی تورکستان آراسیداغی بوللار-
نگ سوغوش حاضرلغی باقیمندان مهم سانالانورغانلاری تیزلیک ایله
توزه‌تیلیب، آغیر یوک آفتاموییلله‌ری یوره بیله‌رلک حالغا قویولمشر.

شرفی تورکستانداغی ساویت فعالیتی یاغز حربی باقیمندان مهم
سانالانورغان بعضی حاضرقلارنی کورو ایشله‌ریگه منحصر ایمه‌سدر. اُنک
مهم اورونوشلاردان بری ده یاواش-یاواش ایچکی آداره‌نی ساویت آدام-
لاری قولینا اوتکوزمه‌ک بولغاندر. مملکتنگ هر طرفدا «گ. پ. او.»
تشکیلاتلاری قورولوب، هر بر حرکت ساویت قوتورولی آستینا آلیند
مشر. اورومچی ده اوتوروجی حکومت کشیله‌ری ایسه آرتق هر قاندای
مستقل حرکتدن محروم ایتلیب، یاغز موسقوانگ تعلیماتی بو یونچا
قیمیلداوجی بره‌ر قوغورچاق حالینا قویولمشرلاردر.

شرفی تورکستاندا ایچکی آداره ساویت روسیا حسابینا شو طرزده
امنیت آستینا آلینمشر:

شبه‌لی عنصرلار تورلو یوللار بیله‌ن ایشده‌ن اوزاقلاشتریلمشلار.
هر قاندای بر ملاحظه وه یا اندیشه ایله ایش باشندان اوزاقلاشتریلمای
قالغانلار ایسه محلی شرائطغا او یغون بر طرزده یاشیرین پولیس قاراماغی
آستینا آلینب، بو صورتله ساویت حر کاتینا ضرر کیلتریلمه‌یه‌چه‌ک بر وضعیت
پاراتیلمشر. سوک آلتان معلوماتلارغا قاراغاندا بو حال شرقی تورکستان
نگ، خوتان وه اطراف قسمی مستنا اولماق اوزره، هر طرفیناشاملدر.

کاشغاردا هاقنادا ایکی تاپقیر چیقیب تورغان «ینکی حیات» غازیتا-
سینگ 35. 12. 9. تاریخلی 115 نچی سانددا خواجه نیاز حاجی نگ او-
زون بر خطا بنامه‌سی باسیلغان. شو خطا بنامه‌نگ بیسنچی بولومنده، جهاز
گیرله‌راگه قارشى کوره‌شمه‌ک مقصدیله «فندیخوی» دیگه‌ن بر تشکیلات
قورولغانلغی بیلدیریلده‌در. اسمندن نیمه دیمه‌ک بولغانلغی بز تورکله‌رگه
آگلاشیلماپتورغان بو سیاسی قوروم حقددا شو سوزلهر یازیلده‌مشر:

«بو تشکیلات (یعنی «فندیخوی») خلقنی جهانگیرلکگه قارشى
قویوب، شو یولدا تشویقات، ترغیبات ایشله‌رینی آلیب بارادر. هر کیم-
نگ وه حکومت خادمه‌لرینگ بو تشکیلاتغا اُنک یاقیندان قاتناشیب، یارده‌م
له‌ر کورسه‌تیب توروشلاری لازم. جهانگیرلهر بزله‌رگه دوشمان، شورا
حکومتی دوست بولوب تورماقدا. بز شورا حکومتی ایله سودا علاقه‌سینی
محکم‌له‌یه‌ز. لیکن شورا حکومتی بزنی اوزیگه تارتیب آلتاق ایمه‌س،
بلکه بزنگ ترقیاتمز اوچون یارده‌م بیریشه‌در. مونی خلقغا یاخشی توشون
توروب، فتنه خورلارنی رسوا قیلش کیره‌ک» دیله‌در. کاشغار غازیتا-
سندان آلینب، یوقاریدا کتیریلگه‌ن جمله‌له‌ردن ساویت روسیانگ شرقی
تورکستاندا قایسی استقامتده ایشله‌مه‌کده بولغانلغی هر کیمگه‌ده آگلا-
شیلسا کیره‌ک.

خواجه نیاز حاجی، خطا بنامه‌سینگ باشقا بر بیرنده، خلق آراسندا-
غی ناراضیقلارغادا یاناشیب، «اوزینی داهی حسابلاماق بولوب یورگه‌ن
کشیلهر چیتله‌رده، بلکه یاشیرین اوز ایچیمزده، تورلوك اغوا، فتنه، فساد-
لارنی تارقایتشغا حرکت قیلماقدا لار» دیب، سوزلهرنده دوام ایتیره‌ک:
«کینگی وقتلاردا آلتان بعضی خبرله‌رگه قاراغاندا، یورت آراسیدا
تورلوك آلدی-قاچدی، نه‌ری-بیری سوزلهر تارالغانغا اوخشايدر. خواجه
نیاز حاجی ختایلارغا ساتیلدی. شرقی تورکستانگ مستقل بولوشی کیره‌ک
ایدی. شورا حکومتی شرقی تورکستاننی تارتیب آلتاقچی، انقلاب
تیجه‌سز بولدی. بزنی ختایلار ایزمه‌کده وهکذا دیگه‌ن تهمت اغوالارینی
تارقاقچیلار بارغا اوخشايدر...» دیب، خلقنگ احوال روحیه‌سینی

آگدیروچی بعضی نقطه لارنی بیلدیریب اوتهدر. وضعیتنی بیلوچیلر که معلوم-در، که شرقی تورکستان خلقی میگلرچه قوربانلار بیریب، قوزغالان وه انقلاب یاساب، اوز ملی تیله گینی آچیقچا میدانغا چیقاریب، ملی حکومتینی اعلان ایتب، بونیکله ملی تورموشنگ ایلک تمل تاشینی قویوب، ملی استقامتمده ایمتیلر کهن مسئله که ساویتلر مداخله ایتدیلهرده اونی قایتادان فجاعتگه سوروکلهدیلر. شرقی تورکستان خلقی انقلابنگ نتیجه سز قایلشندا خواجه نیاز حاجی نگ غایت مآثر رول اوینغانلغینی، اوننگ ساتیلغانلغینی لایقوله سیزمشدر. او بو حقداغی ناراضیلغینی، نفرتینی هر وسیله ایله سویلهمه کده، حتی اوز حسیاتینی خواجه نیاز حاجی نک قولاقلا-رینا قادار ایشیتدیرمه کدهدر.

خلقنگ یورتداغی وضعیتدن نه درجده قایغیرماقدا بولغانلغی او-رومچی که یاغیب تورغان امضاسز عریضه لارداندا آپ-آچیق آکلاشیلماق دادر. کاشغار، یارکند، آقسو وه شوگا اوخشاش بویوک شهرلرده کی وضعیتدن مثالار کیلتره که اورومچی که «شرقی تورکستانی بولشه ویک آداملاری باسیب کیتدی» دیگن مفهومده امضاسز عریضه لار بارغانلغینی اورومچی ده چیقاتورغان رسمی غازیتا هم تصدیق ایشمشدر. امضاسز عریضه لاردان بریده مذکور رسمی اورومچی غازیتاسی باشقارماسینا یوللانمشدر. شول مرکزی غازیتا کاشغاردان آلدیغی امضاسز عریضه غا جواب بیرو که اورونار کهن، شرقی تورکستاندا اداره لرده یتیشه رلک آدام یوقلغینی، شونگ اوچون شورا آداملارینگ معارف وه باشقا اداره-لرده ایشله یورغانلارینی آغا سوروب، «بزله ایشیلر که محتاجدر-مز. لیکن شورا کیشیلرینی اداره اصولیمزنی ساویت حکومتی دیک قوروب بیریشگه چاقیرغان ایمه سبز. اورومچی که عریضه یوللاوچیلار حکومتگه یامان مقصد یلهن بهتان قیلغوچیلاردر» دیب مقابله ایتمشدر.

«شورا حکومتینگ شرقی تورکستانگ ترقیاتی اوچون یاردهم بیرمه کده بولغانینی» سویله وچی خواجه نیاز حاجی، یوقاریدا قسماً بحث ایتلگن خطابنامه سینگ باش طرفندا («ینکی حیات» سان 115، ص. 1،

ستون — 2ده)، حکومت وه جمعیت ایشله ریده ملتیکه قارامای، بیلیمیکه قاراب لایق ایشله ر بیریلیب، یول، کوپروکلر توزه تیلگه یینی وه صحرا خوجالغینگ اصلاح قیلغانینی بیلدیره در.

شرقی تورکستاندا ساویت فعالیتی هر ساحه دا کیگ مقیاسدا دوام ایتمه کدهدر. ایش بوندای کیتهرسه، ساویت روسیا یاقیندا، اوزی اوچون تیشقی موغولستاندا یاراتدیغی او یغون وضعیتنی شرقی تورکستاندا یاراتانا بیله که کدر.

*

بین الملل وضعیت

حبشستاننگ ایتالیا طرفندان استیلا ایلیل، اونی ایتالیاغا مستملکه صفتنده قوشوب آلتانلق، ایتالیا قرالینگ حبشستان ایمپراتوری اعلان ایتلیشی، اونسزدا چووالجق بر حالدا بولغان بین الملل مناسباتی ینه ده قاریشتریب یوباردی. بونیکله وضعیتنی اوز گه تو امکانی، سوغوش دوام ایتب تورغان زمانغا قاراغاندا، ینه ده آغیرراق بولوب کیتدی. ملتله جمعیتینگ اعتبار وه حیثیتی ایتالیا لارنی حبشستاندان قوب چقیب، ایسکی وضعیتنی قایتادان تورغوزوشنی طلب ایته ایدی. فقط بو کون بوندای بر حرکتگه کیریشنی هیچ کیم او یلامایدی دا. بو کون بوندای بر وظیفه نی اوستنه آلاتورغان بر دولت ده تایلما سا کیره ک. ایکنچی طرف دان حبشستاننگ استیلا ایلیل ایتالیاغا قوشولغانلغینی رسماً نانودا ملتله جمعیتی اعضاسندان بری سینگ عینی جمعیت اعضاسندان ایکنچسی طرفند دان استیلا وه مستملکه ایتلووینی قبول ایتو بولادر، که بودا «بین الملل حقانیت» وه «بین الملل معاهده لرنگ قدسیتی» کی پره نسپله رنی آیاق آستینا آلتانلق دیمه کدر. دیه که آوروپا چیماس بر یولغا کیریب قالدی. بونگ مسؤلیتی دنیا سیاستینی باشلاب آلیب یوروچی دولته رده ن، سوزده ملتله جمعیتی نظامنامه سنه صداقت کورسه تکه ن بولوب کورونوب، ایشده

بو جمعیت قرارینی تولا سینگا ایشکه آشیروغا مانع بولغانلار بونینا توشه در. بو بویوک دولته رده ن شو وه یا بونیسینگ معنوی اعتباری مسئله سی بزنی هیچ بر تورلو علاقه دار ایتمه یدر. بز ایتالیا-جیستستان مسئله سی اوستنده تیز-تیز توروب، بو مسئله نگ باریشندا عموم آوروپا سیاستینی یوروتوچی دولته رده ن شو وه یا بو دولتنگ معنوی مسئولیتی اوستنده اصرار له توختاساق وه بین الملل حق وه اخلاق مدافعه چیسسی رولینی تاقید غانلار دائره سنده کی ایکی یوزلولا کورونوشله رینی آجیب کورسه تیشکه اورونساق، بز بونلارنگ بوتونیسینی اوزیمزنگ کیله جه گیمز اوچون سابق چیقارماق اوچون گنه ایشله یمز. فکریمزنی سو گینه قدار سویله ب بیتیره یلیک: لاگرده کیچیک خلقلار (دولتلر) ایرتن اوز امنیتله ری ایچایی ملتله جمعیتی نظامنامه سینی بوزغان ایتالیا ییلن معاهده یاساشغا تونسلار خطا ایشله گن بولما یدرلار. چونکه «بین الملل اخلاق وه حقانیت» نگ باریشینی کوزه تیب، قوروب بارو رولی کیچیک دولتلر اوموزلاریغا توشه یدر. کیچیک دولتلرنگ تاریخی وظیفه لهری باشلیچا اوز آزادلق وه استقلاللارینی قورودان عبارتدر. «بین الملل وجدان، انصاف محکمه سی» قارشیندا هممه نگ تیگلگینی قوروماق رولینی اوستنه آغان وجدان، حیثیت، انصاف، اخلاق دیگن بوتون بین الملل پره نسپله راکه توکوروب کیلگن، موسقوا بولشه ویکله رینی بو «پن- الملل عدالت» قوروقچیلغی باشینا قدار چیقارغان ایکی یوزلو بویوک لهرنگ بر کون کیلیب ده هر قاندای بر منفعت اوی ییلن کوچمز دوستلارینی ساتیب یوبارماسقلارینا قطعیتله اینایب بولما یدر.

(2) جیستستان نگ ایتالیا نلار طرفندان استیلا ایتیلووی ییلن ملتله جمعیتینگ معنوی نفوذی بوتونله ی توآگه گن درجه گه کیلدی. ملتله جمعیتینی باشلاب یوروچی دولتلر — فرانسا وه اینگلته رده در. بو ایکی مملکت مطبوعاتدا سوک و قتلادا ملتله جمعیتینگ اصلاحی بحثی وه آوروپا مسئله سینی یولغا قویونک تورلو شکلله ری کوبگینه اوچرا تیما قدار. 26 آپریل وه 3 مای سایلارینا قدار ایش باشندا بولغان فرانسا حکو-

متی اینگلته ره، فرانسا، ایتالیا دان عبارت «ستره زا جبهه سینی» قایتادان تیریلته رده ن کوب بحث اینکن ایدی. 2نچی بین الملل باشچیلارندان فرانسوز سوسیالیستلهری باشلوغی لهئون بلومنگ قولی آستندا قورولما قدا بولغان یه کی فرانسوز حکومتی دائره سنده ایسه اوچ بویوک «ده مو قرا- تیک» (*) دولت، یعنی اینگلته ره، فرانسا وه ساویت روسیا (!؟)، آراسندا سیقی باغلا نیشدان کوبره ک سوز بولما قدار. طبیعی بونلارنگ بوتونیسسی تصور، ذهنی پروژله رده ن گنه عبارتدر. بو پروژله رنگ قای بیرگه باریب توختاوی حقدان ایمدیده ن بر نهرسه سویله ب بولما یدر.

دنیا مطبوعاتی اینگلته ره حکومتینه آوروپا ایشله رینی ترتیبگه سالو یولدا شوندا ی بر پروژله عطف ایتمه کده در. اینگلته ره حکومتی اصلنده بولشه ویکله ر طرفندان اورتاغا قویولوب دا، سو گرادان فرانسوز حکومتی طرفندان قوانچله قبول ایتلگن «صلحنک بولونمه سلگی» وه اونگله «بر توغما» «عومی قولله کتیف مدافعه» نظریه سیگه قارشسی ایمش. اینگلته ره حکومتی گویا آروپانی تورلو دائره لهرگه آیریب، بو دائره لهر ایچنده گنه امنیت مسئله سینی تأمین ایتمه کچی ایبش.

آوروپا بین الملل سیاستی حقدان ایناچلی معلوماتلار پیروی ییلن مشهور فرانسوز غازیتاسی «L'Oeuvre» (8. 5. 36) اینگلته ره پلانینی قویوداغیچا کورسه تمه کده در: (1) غربی آوروپا — بو غروپنگ ایچینه فرانسا، بویوک بریتانیا، هوللاند، به لچقا هم آلمانیا کیره در. (2) مرکزی آوروپا — ایتالیا، کیچیک آتاتتا دولتلهری، آوستریا وه مجارستان؛ (3) شرقی آوروپا — روسیا، لهستان، بالطق مملکتلهری، فینلاندا وه آلمانیا؛ (4) بالقان — یوغوسلاویا، بولغارستان، یونانستان وه تورکیه؛ نهایت (5) آق دیگز دائره سی — اینگلته ره، فرانسا ایله آق دیگز اطرافی دولتلهرینی ایچینه آلا در.

(*) بز بو «ده مو قراتیک» سوزینی، ساویت روسیا حقداندا قوللانیما قدا بولغانی اوچون، تیرناق ایچینه آلدیق.

فرانسا مطبوعاتی اینگلتهره که عطف ایتلگه‌ن بو پروژنه نی یاخشی قارشی آلمادی. چونکه فرانسوز مطبوعاتی کوره، بو پلاتنگ تحققی ایتدیریلمه‌سی ایله برنجیده‌ن اینگلتهره — آوستریا، چه‌خوسلو و اقیبا، یوغوسلاویا و بالقان دولته‌رینه قارشی تمهدله‌رنده‌ن آزاد ایتلگه‌ن بو لادر. ایکنجیده‌ن مرکزی و شرقی آوروپادا آلمانیاغا سربست میدان بیریلگه‌ن بولادر. اوچنجیده‌ن فرانسا آلمانیا طرفدان هجومگه مغروض قالغان تقدیرده (فرانسا دائمی صورته شو اندیشه تأییری آستندا یاشایدنر.) او یالغز اینگلتهره، به‌لیقا و هولاندان یاردهم آلا بیلجه‌ک؛ لهستان، کیچیک آتاتتا، بالقان اتقاقی دولته‌ری یارده‌منده‌ن محروم قالاچاق و فرانسا بیلن اتقادا بولماغان اورتا آوروپا و بالقان دولته‌ری ساویت روسیانک یارده‌مچی کوچله‌رینی اوز تور اقلانندان اوتکه‌ز مه‌یه‌جه‌کله‌ردنر.

«بولونمه‌س صلح» و «عمومی قولله‌ کتیف مدافعه» نظریه‌لرینک عملی قیمتی ایسه ایتالیا-جیشستان سوغوشندا بوتون آچقیلیغی بیلن میدانغا چیقدی. بو سوغوش آچق کورسه‌تدی، که «صلح» بولونمه‌س بر نه‌رسه ایمه‌سدر. «عمومی قولله‌ کتیف مدافعه» ننگ حکمتی شو بولدی، که جیشستان ایتالیا طرفدان استیلا ایتلیدی. ایکنجی طرفدان معین دایره‌لرده‌کی آکلاشمالارغا اینانما‌یتورغان بولغاندا عمومی آکلاشمانک قانداغی عملی قیمتی بولا آلدنر؟!

3) یراق شرقداغی وضعیتده عینی کیرکینلگنده قالماقدادر...

یابونیا تیشقی ایشله‌ر ناظری آرتا 36. 5. 6ده یابونیا ایمپراتورلیغی پارلا-مانی منبرنده‌ن سویله‌گن نطقندا یابونیا و ساویت روسیا مناسباتینا تماس ایتب:

«ساویت روسیا بیلن یابونیا آراسنداغی حاضرگی مناسباتی بختلی دیب آتاب بولمایدنر. ساویت حکومتینگ یراق شرقنگ تورلو چیگه‌ره-له‌رنده سوک درجه‌ده آرتیق سوغوش کوچله‌ری ساقلای بو دایره‌ده صلحنی تهدید ایتمه‌کده‌در. یابونیانک شرقی آسیادا صلحنی ساقلای اورو-

نوشلارندا بو وضعیتگه قارشی لاقید قالا آلمایا جاغینی آچق سویله‌مه‌ک چی بولامه‌ن» دیدی. («ایزوستیه» 36. 5. 8).

ساویت مطبوعاتی (دیمه‌ک ساویت حکومتی) ختایی «یابون ایمپه-ریالیزمنده‌ن» قوروماق یولندا آمریکا، اینگلتهره و ساویت روسیا برلگینی وجود که چیقاریش اوچون شدتلی پروپاگاندا یورومه‌کده‌در. آکلاشینغان آمریقادا ساویت شیرلاما لارینا قولاق بیریب تیگلا‌یتورغان نفوذلو دایره-له‌رده یوق ایمه‌سدر. بو آمریقالی افندیله‌رنک وضعیتنی نادر کوروله‌تورغان غرابته‌رنک بریدنر. اوزله‌ری ختایلارنی ایکنجی درجه‌ده‌کی («ساریق توسلو، قیسق کوزلو») بر عرق انسانلاری دیب مملکتله‌رینه ختای مهاجر-له‌رینی کیرتیمه‌یدرله‌ر. ایکنجی طرفدان تیشقی موغولستان و شرقی تورکستانک ساویت روسیا طرفدان یوتولوب قویولغانینی قبول ایتب، ختایی یابونیاغا قارشی قوروماقچی بولادنر! اینگلتهره‌گه کیلگه‌نده او ایمدیگه‌جه ساویت روسیانک می، یوقسا یابونیانگمی طرفینی توتوش حقتدا قطعی قرار بیرمه‌ی کیله‌در. فقط شو قاداری کورولدی، که اینگلته‌ره پارلامانینگ یاقینداغی مجلسله‌رنده‌ن برنده بر مبعوث طرفدان ساویت روسیا-موغولستان معاهده‌سی اوستنده بیریلگه‌ن بر سورغوغا حکو-مت رئیسی غایتده آیدین جواب بیریب کیچدی. بالدوین بو جواپنده اینگلته‌ره‌نگ موغولستاننی ختای ننگ بر پارچاسی دیب بیلدیگینی و بو معاهده‌گه هیچ بر تورلو قیمت بیرمه‌دیگینی و اوننی تانیما‌دیغینی آکلا-دی. اینگلته‌ره‌نگ ساویت روسیا حکومتی و بعضی آوروپالی دوستلاری طرفدان اصرارله اوندالماقدای بولغان یولغادا کیرمه‌ی، بونیکله ساویت روسیا تیگیرمانینا سو قویمای قالا جاغینی دا امید ایتمه‌ک ممکندر... بونی ذاتا یوقاریدا نقل ایتدیگمز پروژده آچق کورسه‌تمه‌کده‌در. م.

فلسطین ده

بر یاریم آیدان آرتقدر، که فلسطینده قانلی سوغوش دوام ایتمه‌ک ده‌در. بز بوندای فلسطین قاریشیق‌لارینا برنجی دفعه شاهد بولماقدای ایمه‌س

مز. تا 1920 نچی یلداں آلیب 1921، 1928، 1929 نچی یللاری تکرارلانغان فلسطین قاریشقیقلاری بو کون بر داها تکرارلانماقدادر. اوتکن اغتشاشلار آراسندا اؤ مهم وه قیزغینی 1929 نچی ییلغی قاریشقیقل ایدی. ایستهر اوتکن، ایستهرده ایمدیگی فلسطین قاریشقیقلی اصلنده ایکی نهرسه گه قارشی بولوب بارادر. بر طرفدان او فلسطینگه یهودی مهاجری کتیرواگه قارشی بولسا، ایکنچی طرفدان بو یهودی مهاجرتینی حمایه ایتمه کده بولغان اینگیلز حاکمیتینه قارشیدر. 1917/18 نچی ییلا- ری اینگیلز کوچله ری طرفدان اشغال ایتمه کن فلسطین 1920 نچی ییلی «سان رهمو» دا توپلانغان آتانتا دولتلهری مثلله ری طرفدان اینگلته ره مانداتی آستینا بیریلگه ن ایدی. اینگلته ره حکومتی تا 1917 نچی ییلی یهودیله راکه فلسطینده «ملی اوچاق» قوروب بیرونی وعد ایتمه کن ایدی. اینگلته ره بو وعدیله بر طرفدان یهودی سرمایه سینی آتانتا طرفینا تارت- ماقچی بولغان بولسا، ایکنچی یاقدان ینه اینگلته ره نگ اوز (تورکیه گه قارشی) پروپاغاندا سیله اوسمه کده بولغان «عرب برلگی» حرکتینه قارشی بر تایانچ نقطه سی یاراتماقنی اویلاغان ایدی. اینگلته ره حکومتینگ هرر ایکی مقصدی ده نه لده ایتمه دی. 1917 نچی ییلی فلسطینده «یهودی اوچا- غی» قوروشغا وعد بیراگه ن، مشهور بالفور بیاتنامه سی نشر ایتمه کنده ن سوؤ آق یهودی سرمایه سی آتانتا یارده مینه سو کبی آقا باشلاغان ایدی. «یهودی ملی اوچاغی» مسئله سینی حمایه ایتمه چی فلسطینده کی اینگیلز مانداتی حکومتی ایسه برله شکه ن عرب دولتینگ قورولماسی یینگ کفیلی رولینی کورمه کده در. بو مقصد لارنگ هرر ایکسی ده فلسطین عربله رینگ حیاتی منفعلله ری علیه ندر. اون اوچ عصردان به ری فلسطین عرب یورنی سانا لادر. یهودیله ر بو بیرده اهمیتسز بر اقلیت سانا لار لار ایدی. مثلا دنیا سوغوشی باشلانار آلدیندا 700 میگ عرب اهالیگه قارشی 50 میگ چاماسندا غنا یهودی بار ایدی. ایمدی ایسه بو عرب وه یهودی اهالینگ سانلارندا کی نسبت کوب گنه اوز گهریلگه ن. روس دیموقراتی وه یهودی ملتچیسسی پوله کوف- لیتوفتسه ف کبی فلسطین یهودیله ری مسئله سی ییلگیچی

سوزله رینه اینانماق ممکن ایسه، حاضرغی چاغدا فلسطینده 850 میگ عرب وه 375 میگ یهودی بار. («پوسله دنیه نوووستی» 12. 5. 36). فلسطینگه کیلگه ن یهودیله ر عربله رنگ بیرینی ساتب آلماقدار. بربرینه باغلیغی کوچلو بولغان یهودیله رنگ آقچاسی دا کوب. عربلار ایسه بر طرفدان یهودی مهاجرینه قارشی بروته ست ایتمه توپالان چیقار- سالار، ایکنچی یاقدان یهودیله راکه بیرله رینی ساتب اونلارنی کوچه تیه- درله ر وه بونگله اوز تورموش وه کوره ش نیگیزله رینی کوچسزله ندیره- درله ر. حاضرغی قوزغالانلارنگ. هدفی برنچیده ن عرب کوبچیلگی ییلن بیرلی مختار حکومتی قورو، ایکنچیده ن فلسطینگه یهودی مهاجر- تینی قطعی صورتده منع ایتمه، اوچنچیده ن عربلارغا یهودیگه بیر ساتونی منع ایتمه.

حاضرغی فلسطین قوزغالانلاری اولدوقچا جدی بر ماهیتده در. یهودیله ر هم عربلار طرفدان اولگه نله رنگ ساننی دا کوب گنه. عربلار یهودی مالینی بایقوت ایتمه، ایش تاشلاو کبی چاره لراگه کیردیله ر. کون یوق، که غازیتالار بر قانچا عرب وه یهودی نگ اولدورولگه نلگی خبرینی کتیرمه سین. غازیتالار بو سفرگی قوزغالاندا سوریه، عراق وه باشقا اولگه لهرده کی عربلارنگ دا فلسطین عربلارینا یارده م کورسه تمه کده بولغانقلارینی یازماقدالار. عربلار اوز هدفله رنده ن یهودی مهاجرتینی توختاتونی غنا بولسادا تحقق ایتمه ره بیلجه کله رمی؟ — بو حقدایمیدینه ن هیچ بر تورلو حکم بیریب بولما یدر. بوتون دینادا یهودیله ر 13 میلیون غنا. فقط اونلار بای وه برله شکه ن. کوبچیلگی «قولونی» (مستملکه)، «ماندات»، «حمایه» دیگه ن تورلو اسمله ر ایله یات دولتلهر آداره سینه کیریپ قالغان عرب اولگه لهرنده یاشاچی یوز میلیوندان آرتیق عرب اهالی بو کون اوز حیاتی منفعتینی قورودان دا عاجز بولوب کورونمه کده در. «مسلمان برادر- لگی»، «اتحاد اسلام» کبی پارلاق شعارلارنی سویله ب یوروچی عاشق لارنگ معرفتی، قابلیتیی مه نه شو فلسطین مثالنده سینا لاجا قدر.

ملی حق، ملی منفعت باقیمندان بز، فلسطین عربلارینگ تورموش کوره شله رنده، کیمگه وه نیمه گه قارشی بولسادا، موفق بولوب چیقو- لارینی جانان تیله یمز.

* * *

وارشاوادا بر قونغرہ

وارشاوادا «پرومته» تشکیلاتی، ساویت روسیا حکومتینگ اوز قولی آستندا قالغان غیر روس خلقلارینگ تیل وه کولتورینه قارشی وحشیانه بر صورتده یورومه کده بولوندیغی روسلاشترما سیاستی وه بو یوزدهن اسیر خلقلار تیل وه کولتورینه یو کله تیلمه کده بولغان آغیر لقلار، غیر طبیعی کلهر مسئله سینیی کوروشمه ک اوزره، بو اسیر خلقلار، مثله رندهن بر قونغرہ چاقیردی. وارشاوادا «گنج خرستیانلار» او یوشماسینک یورتنی سالوندا توبلانغان بو قونغرہ غا آذربایجان، شمالی قافقاسیا، قریم، ایدیل- اورال، تورکستان، گورجستان، او قرائنا، قازاچیا، مولداویا، شرقی قاره لیا، اینگه رمانلاند وه قومی اولکه وه خلقلاری ممثلهری قاتناشدیلار. بو سوک اوچ فین اولکه سی (یعنی قاره لیا، اینگه رمانلاند وه قومی) ممثلهری قارداش فین یورتدان کیلدیلهر. بو وضعیتنی، داغیندیقلاری تورلو یات اولکه لهردهن کیلگن بز تورک اولکه لهری ممثلهری وضعیتنی ییلن چاقیشتریب وضعیتمزدهن تویدیغیم آچینی آچیق سویله مه هی کیچه آلمانایمهن.

مجلس 31نجی مای ایرته ساعت 11ده وارشاوادا «پرومته» تشکیلاتی باشلوقی او قرائنالی پروفه سور شمال ستوتسکی طرفندان آچیلیب، تورلو کشیلهر طرفندان تبریک سوزلهری سور- له ندی. قورتولوشچی خلقلار ممثلهرینی قورتولوش له خلقی یورتنده بختلی له خلقی نامینا سه ناتور سه ده تسکی قوتلولادی. لهستان مسلمه انلاری نامینا مدعی، عمومی کرپچینسکی تبریک ایتدی. ایدیل- اورال تورک ملی قورتولوش حرکتی یولباشچیسسی عیاض اسحاقی بیک قونغرہ ی یراق شرقداغی تورک- تاتارلار ملی مرکزی نامینا قوتلولادی. قریم تورکلهری قورتو لوش حرکتی باشچیسسی جعفر سید احمد بیک قریم نورکلهری نامینا تبریک ایتب، قورتولوشچی خلقلار ممثلهرینی غیرت، صمیمیت وه سبقتی جبهه برلگی آرقادا شلیغینا اوندادی.

تبریک نطقلاری ییتکه ندهن سوک، سابق لهستان مینسترلهر رندهن له نون واسیله وسکی چنابلاری، ایسکیده چارلق روسیاسی طرفندان له تیل وه کولتورینه قارشی یوروتولگهن روسلاشترما سیاستینی کورسه ته چه ک قیمتلی بر قونفرانس بیردی. بو قونفرانس ایله ایلمک

مجلس توگه دی. اطرافدان کیلگهن قوناقلار «پرومته» هیئتیی ایله برلکده اوگله ییمه گنه دعوت ایتیلدیله ر.

اوگله دهن سوک ساعت 5ده ایکنچی توبلانیش باشلاندى. گورجو ممثلی دو قوتور ناقاشیدزه طرفندان آچیلغان بو توبلانیشدا سیراسیله ممثلهرنگ معروضه لاری تیکلاندى.

بزنگ تورک- اسلام اولکه لهر رندهن آذربایجان حقتدا «قورتولوش» محرله رندهن میرزا بالا بیک، ایدیل- اورال حقتدا عیاض بیک، قریم حقتدا گنج قریملی توغانلاریزردان دو قوتور عبدالله ذهنی بیک، شمالی قافقاسیا حقتدا ییلانتی بیک سویله دی. ساویت روسیانک تور- کستانداغی تیل سیاستی وه تورکستان خلقینگ بوکا قارشی آچدیغی قطعی کوره شی، تورکستان تورک تیلی وه کولتوری چیده ملی وجودینگ کورسه ته کده بولغان مقاومتینی قیسقاچا کورسه - تمه کده توشمشدی.

شو نقطه دا قید ایتیله سی لازم کیلگهن اینک مهم نقطه بو معروضه چیلارنگ عمومیتله بالخاصه تورک- اسلام اولکه لهری حقتدا غیلارینگ بر برینی تکمیل ایته چه ک بر ماهیتده قورولغا- نیلغی ایدی. بو تورک- اسلام اولکه لهر رندهن یوروتولمه کده بولغان کوره شنک بر تیل وه کولتورنی یات استیلادان قوروماق حرکتینگ تورلو تارماقلار رندان غنا عبارت ایکه نینی بو معروضه لاردا کتیر یلگهن ماته ریا لاردا بر دها تأیید ایتدی.

کیچ وقتغاچا سورگهن معروضه لار توگه گه ندهن سوک بو معروضه لارنگ کتیردیکی ماته ریا لارغا تایان بر تقریر حاضرلماق اوچون، هه ر اولکه وه خلقدان بره ر ممثل اولماق اوزره، بر قومیسون سایلاندى. بونکله ایکنچی مجلس ده توگه گهن بولدی. برنجی ایون کونی ایرته ساعت اوندا قومیسون توبلانیب تقریر مسئله سینیی کوروشدی. تورلو طرفدان تقدیم ایتلا- گهن آیریم تقریرلار دان عمومی شکلگه قوبولغان بر تقریر حاضرلاندى.

بو قومیسون توبلانیسی توگه گه ندهن سوک اطرافدان کیلگهن ممثلهر ییلن وارشاوا «پرومته» هیئتیی اوتوروشی باشلاندى. بو بیرده ده کوره شچی خلقلارنی علاقه دار ایته تورغان تورلو مسئله لهر اوستنده فکر آیشیندی. بو ایکی توبلانتی اوگله گه قادارغی وقتنگ بوتو- نیسنی اشغار ایتدی. اوگله دهن سوک توبلانغان عمومی مجلس، قومیسون طرفندان تقدیم ایتیلگهن تقریرنی تیکلاب، او حقتدا مذاکره آچیب، بر تأقیم قوشومچالار کیرشمه ک صورتله قبول ایتدی.

تقریرده خلاصه تورلو خلق، اولکه ممثلهری طرفندان کتیر یلگهن ماته ریا لار دان ساویت روسیا قومونیسست فرقه سینگ غیر روس خلقلار وه اونلارنگ تیل، کولتورلهرینی 16نجی فرقه قونغرہ سنده قبول ایتدیگی «خلقلار پروله تارلاری» برله شکه ن کولتورینگ بر گنه تیلی، یعنی له نین وه ستالیننی یتیشترگهن روس تیلی، روس کولتوری هدفنه طرف سوروکله مه ک اوچون وحشیانه زور لاما قدا بولغانلغی تثبیت ایتیلهدر. قونغرہ ساویت روسیا طرفندان وحشیانه بر صورتده یوروتولمه کده بولغان بو

روسلاشترما سياستينى قطعيتله پروتستو ايتهدر.

قونفره ساويت روسيانگ تورلو خلق تيل وه كوتورينه قارشى يورومه كده بولونديغى بو غير انساني جبر سياستى اوگينى آلو يولندا ياردهمده بولونمالارى اوچون بوتون دنيا علم آفاده ميله رينه مراجعت ايتيلمه سيني لازم تاپادر.

عيني زماندا قونفره، اعضاسندان برى سانالغان ساويت روسيانگ اوز قولى آستنداغى غير روس خلقلارنگ تيل وه كوتورينه قارشى كورسه تمه كده بولونديغى ظلمه، ملتله جمعيتينگ نظر دقيقى جلب ايتشنى كيرهك تاپادر. قونفره ملتله جمعيتنه مراجعتنده ياقين توپلا تيلار-ندان برنده بو مسئله نى تيكشيريپ، مظلوم خلقلارغا ياردهمده بولونماسيني اوتونه در.

قونفره، ممثلله طرفندان سويله ننگه ن معروضه لارنگ دا توپلو حالدا ملتله جمعيتى وه مراجعت ايتيله جهك علمى مؤسسه لهر كه، مراجعتنامه ايله برلكده تقديم ايتيلمه سيني لازم تاپادر.

قونفره بو ماته ريبالارنگ قيسقا بر زمان ايچنده توپلو حالدا نشر ايتيليب كيگ دنيا خلق قاتلامينادا بيلديريلمه سيني لازم تاپادر.

بو صورته ايشيني سواگنه كتير اگن قونفره آقشام «پرومه ته» طرفندان ترتيب ايتيلگن بويوك ضيافت ييلن توگه دى...

بو توپلانىش روسيا اسارتندن قورولماق اوچون كوره شمه كده بولغان خلقلارنگ مقدرات برلكه ريني، بو مقدرات برلكى، بربرينه محكم كوچلو ايله ر ييلن باغلانغان، برله شيك جبهه كيره كلگينگ ههر طرفدا بوتون آچيقلى ايله آگلاشيلغانليغيني، اينقسا بو كوروشنگ ياشلق آراسندا كوچلو بولغانيني كورسه تدى، كه بو جهت بوتون كوره شچيله ر اوچون سيوينچلى بر كورونوشدر.

ساويتلهر اتفاقينگ ادارى بولونوشى

بولندان بر قانچا وقت اول ساويتلهر اتفاقينگ ادارى بولونوشى حقتدا «ياش تورگستان» دا يازيب اوتكهن ايديك. شونداى بولسا هم، شو (3176)

(1936نجى) ييل باشينا چاقلى بولغان اوزگه ريشله رنى نظر دا توتوب، بو مسئله كه عائد معلوماتلارنى قايتادان باسشنى او قوچيلاريمز اوچون فائده لى كوردوك.

I — قيسقارتيب «ساويتلهر روسياسى» ديب آتاب كيلديگمز «سوسياليست ساويت جمهوريتلهرى اتفاقي» 7 «مستقل» سوسياليست ساويت جمهورى «نده ن مركب در. بو «مستقل» وه حقوقچا تيگ جمهوريتلهر توبه نده كيلهر: (1) روسيا سوسياليست ساويت فده راسيونى؛ (2) به لوروسيا؛ (3) او-قراينا؛ (4) ماوراي قافقاسيا سوسياليست ساويت فده راسيونى؛ (5) اوزبېكستان؛ (6) توركمه نستان وه (7) تاجيكستان.

II — بولاردان روسيا سوسياليست ساويت فده راسيونى ايچيگه 15 مى مختار سوسياليست ساويت جمهوريتى؛ 11 مختار مى اولكه؛ 12 ولايت (Край)؛ 11 سنجاق (Область) وه 20 دائره (Округ) كيره دى.

بزنى اينقسا مى مختار جمهوريت وه مى مختار اولكه لهر علاقه دار ايتهورغايندان، بوراده يالغز اولارنگ تيزمه سيني كتيرمه كده مز. 15 مى مختار سوسياليست ساويت جمهوريتى توبه نده كيلهدر:

(1) باشقوردستان، (2) تانارستان، (3) قازاغستان، (4) قيرغزستان، (5) قارا قالاغستان، (6) قريم، (7) بوريات-مونغولستان، (8) قاره ليا، (9) داغستان، (10) قالموق مختار جمهوريتى، (11) موردوا، (12) ايديل بويى آلمان مختار جمهوريتى، (13) اورمود (بوروننو «ووتياك»)، (14) چواش، (15) ياقوتستان.

مختار مى اولكه لهر

(1) آديگه ي، (2) قاربarda-بالقار، (3) قاراچاي، (4) شمالى اوسه تيا، (5) چه چن-اينكوش، (6) چه ركه س (*)، (7) اويرات، (8) ماري، (9) كومي (زيران)، (10) يهودى، (11) خاقاس.

ماوراي قافقاسيا سوسياليست ساويت فده راسيونى اوچ ساويت

(*). بو آلتى اولكه شمالى قافقاسيادادر.

سوسیالیست جمهوریتیندهن مرکبدر. بونلار: 1) آذربایجان، 2) گور-
جستان، 3) ئه رمه نستاندر. آذربایجان نخبچوان ملی مختار جمهوریتی ایله
تاغلی قاراباغ مختار اولکه سینی اوز ایچیکه آلادر.

گورجستانغا ایسه آبخازیا وه آجارتان ملی مختار جمهوریتله ری
ایله جنوبی اوسه تیا اولکه سی کیره در.

اوقرایناغا مولداویا ملی مختار جمهوریتی کیره در.
تاجیکستانغا ایسه تاغلی بدخشان مختار اولکه سی داخل در.

III — بورادا تورک ایلله ریندهن قورولغان ملی جمهوریتله رگه عائد بعضی
معلوماتلارنی بیریب اوتوشنی لازم کوره میز.

1) باشقوردستان: مرکزی اوقا شهری؛ کوله می (بویو کلیگی)
145 100 کیلومه تر مربع بولوب، اهالیسی 1. 1. 31 حسابی بویونچا،
ایکی میلیون سیکز یوز سکسان توقوز میگ توقوز یوز (2 889 900)؛
بونلار ایچنده باشقوردلار تخمیناً یوزده 24 (%24) در.

2) تاتارستان: مرکزی قازان شهری در. کوله می 67 100 مربع
کیلومه تر بولوب، 1. 1. 31 حسابی بویونچا، اهالیسی ایکی میلیون
یدی یوز سکسان تورق میگ توقوز یوز (2 784 900) در.

3) قازاغستان: مرکزی آما-آنا شهری در؛ کوله می 2 853 300
مربع کیلومه ترودر. 1. 1. 33 حسابی کوره، اهالیسی آلتی میلیون یدی
یوز توقسان آلتی میگ آلتی یوز (6 796 600) در.

4) قیرغزستان: مرکزی پیشپهک (بولشه ویکله رچه «فروزه»)،
کوله می 196 700 مربع کیلومه ترودر؛ 1. 1. 33 حسابی بویونچا، اهالیسی
بر میلیون اوچ یوز ایکی میگ بر یوز (1 302 100) در.

5) قارا قالمغانستان: مرکزی تورق کول؛ کوله می 125 700 مربع
کیلومه تر بولوب، 1. 1. 33 حسابی بویونچا اوچ یوز بیتمیش بیش
میگ بیش یوز (375 500) اهالیسی بار.

6) اوزبیکستان: مرکزی تاشکند؛ کوله می 172 000 مربع کیلو-

مه تر بولوب، اهالیسی، 1. 1. 33 حسابی بویونچا، بیش میلیون قرق
تورت میگ اوچ یوز (5 044 300) در.

7) تورکمنستان: مرکزی عشق آباد؛ کوله می 443 649 مربع
کیلومه ترودر؛ اهالیسی، 1. 1. 33 حسابی بویونچا، بر میلیون ایکی یوز
آلتیمیش سکیز میگ توقوز یوز (1 268 900) در.

8) تاجیکستان: مرکزی دوشنبه (بولشه ویکله رچه «ستالین آباد»؛
کوله می 143 900 مربع کیلومه ترودر؛ اهالیسی، 1. 1. 33 حسابی بویونچا،
بر میلیون اوچ یوز اوتوز ایکی میگ یدی یوز (1 332 700) در.

دیمهک آلتی ملی جمهوریت اگه پارچالانغان مقدس یورتیهز تور-
کستان نك توپراقچا بویو کلیگی اوچ میلیون توقوز یوز اوتوز بیش میگ
ایکی یوز قرق توقوز (3 935 249) مربع کیلومه ترودر. دیمهک تور-
کستان، آلمانیا وه فرانسا کبی آوروپانگ ایکی بویوک دولتندهن، اوچ
تا قیر بویوکدر. نفوسی ایسه، 1. 1. 33 حسابی بویونچا، اون آلتی میلیون
بر یوز اون سکیز میگ بر یوز (16 118 100) در.

9) قریم: مرکزی سیمفروپول شهری؛ کوله می 26 000 مربع
کیلومه ترودر؛ اهالیسی، 1. 1. 33 حسابی بویونچا، یدی یوز توقسان بر
میگ (791 000) در؛ بونگ یوزده 25 ی، یعنی تورتدهن بردهن آرتغراغی
قریم تورکلهری حصه سیغا توشه در.

10) آذربایجان: مرکزی باکودر؛ کوله می 86 000 مربع کیلو-
مه تر بولوب، نفوسی، 1. 1. 33 حسابی بویونچا، ایکی میلیون سکیز
یوز توقسان بر میگ (2 891 000) در.

IV — بوتون ساویتلهر اتفاقینک کوله می 21 153 600 مربع کیلو-
مه تر بولوب؛ نفوسی، 1. 1. 33 حسابی بویونچا، یوز آلتیمیش بیش
میلیون یدی یوز قرق سکیز میگ تورق یوز (165 748 400) در.

(روسچا «اتقلاب وه ملتلهر» مجموعه سینگ 1936 نچی ییلغی
2 نچی سانغا باقیلسین).

تورکستانه خبرلری :

سو تاشقینی — تورکستاندان موسقوا غازیتا لارینا بیریلگن خبرلرگه کوره، سیردریا حدان تاشقاری تاشیب کیتب، فهرغانه وه خوجند ولایت لهریله تاشکند اطرافدا توبه نگی چیرچیق بویینی سو باسیب کیتکن. نارین، قارادریا، آقبورا، آندیجان سای، شهرخان سای وه باشقا بر قانچا که ته آریق وه سای سولاری کونه ریلیب، اونلارچا قیشلاق، میگ لهرچه هه کتار ایکین پیری سو آستیدا قالمشدر. آمودریا هه قورقونچلو وضعیت آلمشدر.

بر «اصلاحات» اورنه گی — عشق آبادده کونده لیک اولاراق چقیب تورغان «شورالار تورکمنستانی» غازیتاسی شو پیل 30 مارت، 74 نچی ساتندان اعتباراً آرتق «ساویت تورکمنستانی» (اوز املاسیله (Sovet Tyrkmenistanb نامیله چقا باشلامشدر.

*

تورلو خبرلر:

باریسره قافقاسیالیلارنک مای بایرامی

ماینک 24 نده، پاریسده، قافقاسیا قونفدراسیونینا منسوب خقلار نماینده لهری تشبئی ایله آذربایجان، گورجستان وه شمالی قافقاسیا جمهوریتلرینک مای بایراملاری، یعنی استقلاللارینی اعلان ایتوله رینگ پیل دونومی برلیکده تسعید ایتلمشدر. کوب صمیمی هوا ایچنده اوتکه زیلگن بو بایرامغا پاریسده یاشاوی بوتون غیر روس ملی استقلالچیلاری قاتناش مشلارددر.

Verantwortlich für Verlag und Redaktion: Dr. Tahir Schakir, Berlin-Wilmersdorf
Druck: Sonnendruckerei G. m. b. H., Berlin-Charlottenburg 4
مسؤل مدیری: دوقتور طاهر شاکر.

هکستانه نک استیلر ایتلیبیکه فارسی پروتستولدر

1 — پاریس وه پاریس اطرافدا یاشاوی عرب، آفریقا وه آمریقا لری قارالار، فرانسز مجلس اعیانی اعضاسندان موبیو موریزه نگی ریاستی آستندا اوتکه زیلگن بر توپلانیشدا، ایتالیانک حبشستانی استیلا ایتیشیگه قارشی پروتستو بیان ایتدیلهر. (Populaire 11. 5. 36).

2 — «تاک» غازیتاسینک (12. 5. 36) پیردیگی بر خبرگه کوره، هندستانک قالقونتا شهرنده، «حبشستان کونی» اوتکه زیلیب، «هندستان قونره سی» رئیس جواهر لال نهرو باشلغندا حبشستانک استیلا ایتلیشیگه قارشی طنطنه لری نمایشله ر یاسالغان.

*

افغانستاندا (ایضاح)

مجموعه مزنگ 76 نچی سانی، 32 نچی بیتنده، آفغانستان حکو- متینگ بوندان سوک آفغان طلبه لهرینگ آوروپادا ایمهس، یاپونیدا او قو- لاری حقندا قرار چیقارغانلغینی بر آلمان غازیتاسندان آلاراق باسغان ایدیک. حالبوکه کابلده چقاتورغان «اصلاح» دیگن غازیتانگ شو پیل 6 نچی وه 15 نچی غینواردا باسیلغان سانلارینگ («اغزام یکدسته از طلبای افغانی بجاپان»، «در اطراف اعزام محصلین افغانی بخارج» سرلوحه لری) باش مقاله لهری مفهومندن، اوز خلقینگ ترقی وه تعالیسی اوچون مهم آدیملر آتباقدان بولغان آفغانستان حکومتی طرفندان هه آوروپا، هه آسیا مملکتلهریگه طلبه لهر یوللانباقدان اولدیغی آگلا- شیلماقدادر.

*

1 — اورون آزلغندان بو سانغا دوست مطبوعاتدان آلامدیق. توکستان خبرلهری ایله بعضی مهم یازولارنی دا ساقلاب قالدو مجبورتی توغدی.
2 — مدینه منوره ده رضا بیگه: بهرلین دارالفنوننی مآذونی سعیده خانغا آتاب یازغان، «تبریک» نام شعرگز وقتندا ایریشکه ندر. حرمین شریفده یاشاوی تورکستانلیلارنک احوالی اجتهادی وه ملی اضطرابی حقندا یازغان اوزون یازوگرینی دا آغانمز. کوب رحمت.

3 — نانکینده کی تورکستانلیلار جمعیتنک 21. 3. 36 تاریخی، 3 نومرولو مکتوبنده قیلغان او- تونوچینی به جردیک. یوللانلارنک ایریشیب- ایریشه که نلگی بیلدیزیلسه بیدی.

باش توكستان

توركستانك ملي قورنولوشى اورجود كوره شوخى آبلو مجوعه

باش محررى: چوقاي اوغلى مصطفى

1929نجى يىلىك ده قابر - | | ابول - آوغوست 1936 (1355 هجرى) | | ساره 81-80 | | ندهن چيقا باشلاغان

بو ساند:

- 1 - 1916نجى يىل (20نجى يىللىنى مناسبتيله) باش مقاله
- 2 - 1916نجى يىل 25نجى ايون تاريخلى بچار فرمانينك روسچا متنى
- 3 - 1916نجى يىلنى قوزغالانغا عائد بعضى بر معلومات
- 4 - بر آلمان ضابطىنك 1916نجى يىلنى جزاخ قوزغالانغا عائد خاطرلهرى ع.
- 5 - توركستان مهاجرله رينه «باش توكستان»
- 6 - ساويت قانون اساسيسى چوقاي اوغلى مصطفى
- 7 - توركستاندا «تيل سياستى» ايسه ن تورسون
- 8 - توركستان دوكتور اسحاق اوغلى
- 9 - بين الملل وضعيت: ايتاليا موقيتتى، ايتاليا - آلمانيا ياقينلاشيسى، اورتا آوروپا اتفاقي، لوندون قونفرانسى، بوغازلار مسئلهسى (آ - تاريخچهسى، ب - موگنرو قونفرانسى ج - توركيه وه ساويت روسيا)، اسپانيا، انگلتهره - مصر مناسباتى، فلسطين ده .
- 10 - قواشنى ايتك بيله ن يايىب بولمايدى
- 11 - ملي وجدان وظيفهسى
- 12 - مصطفى بيك اثرينك مصادره ايتلىشى (توركيه، فرانسجه)
- 13 - بر ياش يورتداشمز نك موقيتتى
- 14 - تورلو خبرلر

Yach Turkestan

Juin 1936

(Le jeune Turkestan)

No. 79

Revue mensuelle

Organe de défense nationale du Turkestan

Rédacteur en Chef: **Moustapha Tchokai-Oghly**

يوليمزغا توغرو كيلگن بوتون يازولار اوچون مجوعه مزنگ ييتلهرى
آچيقدر. باسيلماغان يازولار قايتار بيلماس.

آبونه شرطلرى:

يىللىنى 100 فرانسز فرانكى، آلتى آيلنى 60 فرانك، اوچ آيلنى 30 فرانك.

باشقار مامزغا كيلگن اثرلر

- 1 - موقدين ده معلم محى الدين قربانغلى طرفندان يازيلغان «عرب الفباسى»، ناشرى: يراق شرق ايديل-اورال تورك - تاتار مسلمانلار يئتك دينى، ملي مركز معارف شعبهسى. بهاسى: بره ملب 60 سهن، كوله ب (50 نسخه ده ن كم بولماو شرطيله) 40 سهن در. سورتا اوچون آدره س:
- The Central executive Committee of Idel-Ural Turko-Tatar: Religions National Societies in The Far East. Nip. P. O. Box 104 Mukden
- 2 - دوكتور رضانور بيكنك «تورك بيلمك ره ووسى» جلد 2، كتاب 1 (سان 5) مندرجهسى (1 «بسته»، 2) على شير نوائى، 3 «La Rime turque»، 4) توركيه اسملر (فرانسزچه)، 5) پارسى كئبخانه سنده كى تورك قوليازما اثرلر تزيى (فرانسزچه)، 6) قايفوسز آبدال (توركيه)، 7) كويرولو زاده فؤاد بيكنك جوايىنا جواب (توركيه).
- 3 - «صدى مهاجرين» توركى، اوردو وه فارسى تيلله ريده دهلى ده شو يىل آبريل آيدا تاشباسمادا باسيلغان مجوعه. هر برى 33 ييتلك در.
- آدره سى: بهارى املى، «دارالمهاجرين» دهلى - هندستان.
- Pahari Emali „Darul-Muhajirin“ 719 Delhi-India

مجوعه مزغا تيشلى هر تورلو يوللانلار اوچون آدره س:

Moustapha Tchokai-Oghly

7, Square de la Fontaine

Nogent s. Marne (Seine)

France

1916 نچی ییل

(20 نچی ییلینی مناسبتله)

1916 نچی ییل تورکستان تاریخینگ ایگ مهم وه مدهش نقطه-لارندان برینی تشکیل ایتدر وه شبهه سز کیله جه کده ده شوندا ی بولوب قالا جاقدر. حتی بو تاریخده یورتمز وه خلقه، زنگ کیچیردیگی فجایعینی ذهنلریمزدهن بولشه ویک روسیانگ ایله، زده ایشله مه کده بولوندینی مظالم-ده چقارا آلامشدر، آلاما جاقدر وه آلاما لیدر. تورکستان خلقی بو کون بولشه ویک روسیا مظالمینی اونگ قولی آستندا قالغان بوتون خلقلار ایله برلکده کورمه کده وه کیچر مه کده ایسه، 1916 نچی ییل آغیرلیغینی یالغز باشینا کوتهر گن ایدی. جبهه باشلارنداغی دائره لهر مستنا اولماق اوزره، بوتون روسیا خلقلاری تینچلق ایچنده یاشاغان بر چاغدا بزنگ خلق چارلق روسیاسی جلا دلاری پنجه لهری آراسندا چیرپینما قدا ایدی.

تورکستانلی یاش نسل ایمدی 1916 نچی ییلی حادثه لهرینی ایسه لی-ده آلماس. اونگ بو حادثه لهر حقداغی بیلگیسی یا او یرده بو یرده ایشیتب قالغانلارندان وه یاده بولشه ویک منبع لارندان او قوب ایملدی کله-رندن گنه عبارت. ساویت منبع لاری بو عصیان حرکتی حادثه لهرینی توغرو یرمه کله برابر اوندان صنفی قاراقته رده بر کوره ش چقارماق اورونوش لاری یله ن اونگ عمومی ملی کوتهر یلیش استقامتنده کی حقیقی قاراقته-رینی بوزوب یوبارادر لار. بو نقطه نظرله صرف تورکستان خلقینگ روسیا وه روس حکمرانلیغینا قارشى عمومی کوتهر یلیشندن عبارت بولغان 1916 نچی ییلی عصیانینه، حتی آز قالا بولشه ویکلک شعار لاری تأثیری آستندا چیققان، تورکستانلیلارننگ اوز آرا وطنداش سوغوشی شکلینی یریب یوبارادر لار. 1916 نچی ییلغی تورکستان کوتهر یلیشی حادثه لهرینی حقیقی شکلنده قویوب، تحلیل ایتب کورسه نمه کله تورکستان یاشلیغی ذهنینی بولشه ویک یالغانلارندان تازا لاماق تورکستان ملتچی جماعت

(3183)

مصطفی بیک اثرینک مصادره ایتلیغی

باش محرریمز چوقای اوغلی مصطفی بیکنگ، اوتکه ن ییل سو کلا رندا، روس تیلنده «تورکستان ساویتلهر حاکمیتی آستندا» نام بر اثری چیقدیغینی او قوچیلاریمز بیلرلهر. بو اثر حقددا دوست تورک وه غیر تورک مطبوعاتدا، حتی بزنگ ملی حرکتیمز گه دشمن بولغان روس مجموعه وه غازیتا لارندا دا مقاله لهر یازیلوب چیقدی. بو یازو لارننگ بوتون ییسنده مصطفی بیک اثرینک ساویتلهر حاکمیتنه قارشى یازیلغان اثرلهر آراسندا آیریچا بر اورون توتانورغانلغی سویله نمشدر (*).

عینی اثرینک بر قسمی وقتیه فرانسه زجه نشر ایتلگه نده سوسیالیست غازیتاسی «Le Populaire» دهن تاریخ، اوک طرف ناشر افکاری «Journal des Debats» غاچا بارچا مهم فرانسه غازیتا وه مجموعه لاری اتردهن ستایشله بحث ایتکه ن، ساویت مطبوعاتی ایسه او اثرنی «ایکنچی اینترناسیونال وه عموماً ساویتلهر دوشمانی زمره لهر اوچون قیمتلی بر بایرام هدیه سی» دیب آناغان ایدی.

دوست وه دوشمان مطبوعاتینک بو یازو لاری مصطفی بیک اثرینک بولشه ویکلهر دیکتاتورلیغینا قارشى قاندا ی کوچلو بر قورال ایکه نلگینی کورسه تمه یدرمی؟ اثر آنچاغنا تارالدی. اونی اوزاق شرقدان سور اوچیلاردا چیقدی. خاربین ده کی «روس» («Русь»)، دیگن بر کتاب مغازه سی اثر-دهن 20 عدد آلدیرغان ایدی. فقط خاربین سازوری، دیمه ک یاپون-مانجو سازوری، اثرنی ضررلی (!) تاپب مصادره ایتکه ن. («روس» مغازه سینگ 36. 3. 24 تاریخلی، 5267 نومرولو مکتوبیگه باقیلسین). عموماً بولشه ویزمگه وه بولشه ویک حاکمیتیگه قارشى بولغان بر اثرینک اوزاق شرقدا یاپون مانجو لارغا ضررلی دیب تاپیلغانلغینی قاندا ی ایضاح ایتو کیره ک... بزگه دوستجا سویله ب یورگن اوزاق شرقلیلار بو وقعنی قاندا ی ایضاح ایتدرلهر؟

(*) «Bulletin du Bureau de Presse Ukrainien» No. 13 (27. 1. 36).

«Vschód» No. 4—1.

«Кавказ»

«Современные Записки» № 60.

«Иллюстрированная Россия» № 4 (18. 1. 36).

«Русский в Аргентине» (25, 1. 36).

خادمه رینگ ایک مهم وظیفه لهرندهن بریدر. بو یازی قسما گنه بولسادا شو وظیفه نی اونه کچی بولادر.

*

1916 نچی ییلی قوزغالانینگ باشینی چار II نچی نيقولای ننگ غیر روس خلقلارنی سوغوش خدمتته آلو حقتدا 1916 نچی ییلی 25 نچی ایون (8 ایول) تاریخله چیقاردیغی فرمان تشکیل ایتهدر.

بو تاریخی وثیقه ننگ مفهومی شوندا عبارتدر:

ایمپراتور حضرتلهری 1916 نچی ییلی ایون آیینگ 25 نچی کونده عالی فرمان چیقارماق لطفنده بولوندیلار:

1 — جبهده، قورالانو، حربی مناسبات نقلیه ایشله رنده هم شونک کبی دولتک هر تورلو قورالانو اوچون کیره کلی ایشله رنده قوللانماق اوزره، ایمپریوم غیر روس تبعه سندان 19-43 یاش آراسنداغی ایر کهک اهالی شو سوغوش دوام ایتکن مدته خدمتکه تاریملیدر. (آ) پریمور، أمور، قامچات، ساخالین ولایتله رنده، یاقوت ولایتینگ اورتا قولوم، و زخویان و ویلوی دائره لهرنده، یه نیسه ی غوبهریه و قزاسینک توروخان، بوغوجان قسملارندا، نوم غوبهریه و قزاسینک توغور قسمندا همده توبول غوبهریه سینگ بهریوزوف، سورغوت قضا لارندا یاشوچی، پیرسز-پورتسز سانغیب (قاگئیب) یوروچیلر مستنا اولماق اوزره، سیریا غوبهریه و ولایتلهری ایله آسترخان ولایتی غیر روس اهالیسی؛

(ب) سیردریا، فهرانه، سمرقند، آقمولا، سهمه ی، یدی سو، اورال،

تورغای و ماورای قاسپی ولایتلهری پیرلی اهالیسی؛

(ج) نهرهک و قوبان ولایتلهرینگ همده ماورای قافقاسیا (عسکری خدمتده بولغان مسلمان اوسه تینلهر عینی جنسدهن عسکری خدمت اوتهی- تورغان تورک و کورد اهالی مستنا اولماق اوزره) مسلمان اهالیسی، ماورای قافقاسیادا یاشوچی بهزیدلهر، خرستیان-اینگیلیولار و سوخوم

دائره سینک خرستیان آبخازلاری و هم ستاوروپول غوبهریه سنده کی تورکمه نلهر، نوغایلار، قالمیقار و باشقا غیر روس پیرلی خلقلار.

2 — برنچی ماده که کوره ایشکه آلینا جاق غیر روس اهالینگ

باشینی تثبیت ایتمهک همده 1914 نچی ییلی 3 آوغوستندا پادشاه طرفدان تصدیق ایتیلگن حربی شورا نظامنامه سینه توفیقا، بو ایشچیلهرنی ایشکه تارتو پروگرامینی ایشله ب چیقاریش، ایچکی ایشله هم سوغوش ایشله ری نظارتلهرینگ اوز آرا آگلاشما لارینا قالدیریلادر (*).

خلقدا هیجان توغدورماسلیغی ممکن بولماغانلیغی قناعیتنه کیلمهک

اوچون بو وثیقه بیله ن یوزدهن گنه تانیشو اوزی ده کفایت ایتهدر... بردهن بر که 19 بیله ن 43 آراسنداغی 25 یاشنگ ایشکه تاریلووینا ایریچا دقت ایتو کیرهک. بو ایسه ایشکه یارارلق یاشندا بولغان ایر کهک اهالینگ همین-

همین بوتونسی دیبهک ایدی. بونگ اوستنه قاندا ی بر زماندا آلینماقچی ایدی؟ — قیشلاقدا خوجالق ایشله رینگ تام قیزیغان بر آندا! خلقنک هیجانغا کیلیب عصیان کوتهرمه سی اوچون بو ایکی اشاره اوزی کافی ایدی. بونگ اوستنه کیلیب تایاناتورغان کوب عامللهرده بار ایدی. مثلا:

یاش تعینی مسئله سنده 17-18 یاشیلارنگ 19-20 دپ قبول ایتیلب خدمتکه آلینب کیتمه سی، بوگا مقابل 20-21 یاشیلارنگ 18 بولوب قورتولوب قالماسی کبی آغیرلقلاردا بار ایدی. شونگ کبی 40 یاشندا-

غیلارنگ 44 بولوب قوتولوب قالماسی، 44-45 یاشنداغیلارنگ ایسه 42-43 بولوب کیریپ کیتمه سی ده قولای بر مسئله ایدی. بزده، تورکستاندا توغوم دفتری یوروتو مسئله سی یوق ایدی، یاش یالغز شاهدلهرنگ کور-

سه تووی یولیه تثبیت ایتیه بیله جهک ایدی. باشقا سوز بیله ن ته تیکه نده بو صورتله تورلو جنسدهن سوء استعماللارغا کیگ بر میدان آچیلش بولونماقدا ایدی. بعضیلاری حقسز اولاراق قورتولوب قالایدیگی کبی، بعضیلاری

حقسز اولاراق اولارنگ پیرینه توشوب کیته بیله جه کدی. ایکنچی بر مسئله شدتلی کوزگه تاشلانماقدا ایدی: عینله تورکستانلیر کبی

(*) "Новое Время" غازیتاسینک 1916 نچی ییلی 7 (20) ایول سانندان آلتغان

بو 25 ایون 1916 ییل تاریخی چار نيقولای فرمانینگ روسچا متنی 11 نچی بیتده کتیریلشدر.

سوغوش خدمته آينماي كيلگن توركستانداغي بوتون روس اهالي بو
عسكري ايش مجبوريتندن آزاد قالديريلدي. بو ايسه غايتده طبيعي او-
لاراق توركستانلاردا چار فرمانينگ صرف توركستانلارغا ضرر كيترو
اوچون چيقاريلغانليغي، اونگ توركستان تورك خلقينا دوشمانچيلىق اثرى-
گنه بولغانليغي قناعتى توغدوردى.

بويله لكله، بز، توركستانلارنى عسكري ايشلەرگه آلونى امر
ايتمه كده بولغان بو چار فرمانى عيني زماندا توركستانلارنى عصيانغا
چاقيرماقدا بولغان بر ياتامه فرمانى ديب تلقى ايته آلاجاقمز.
چار فرمانى چيقار-چيقيماس، ايلك كونلهرنده ياق، اغتاش باشلان
دى. توركستان خلقينگ روس حكومتى كوچلهرى ييلن ايلك توقاشما-
سى 24 ايولدا تاشكندده بولدى. او زماننگ غازيتا خبرى حادثه نى
قويوداغيجا تثبيت ايتهدر:

ايشچيلر توپلاو مسئله سيني مذاكره اوچون ايليكباشيلار پوليس
اداره سينه چاقيريلغان ايدى. بو پوليس اداره سى آلديجا ايرته دن توپلانغان
اير كهك خاتن اهالي «بالالاريمزنى بيرگونچه شو بيرده اوله مز!» ديب
باقيريشيب تورماقدا ايدى. بو خلق كتله سى زور ييلن پوليس اداره سى
حوليسنه تولدى، توسوقلق اوچون قارشيسينا چيقيقان ميرشبلهرنى اوروب
تاشلادى. كتله اداره بناسى تيره زه لهرينه، ميرشبلهرگه قازاتب تاش ياغدير-
دى. بر قاراولنى اوروب، اولدوروب تاشلادى. كتله پوليس باشلوقلا-
رينا ياشماق اوزره ايكن، اوگا قارشى اوق آتيلدى. قوزغالانتى باسترو
اوچون ضابطلار مكاتبى طلبه سندن بر دسته سى چاقيريلدى وه اونلار طرف
ندان كتله ده تارقايتيلدى. قوزغالانچيلاردان 11 كشى اولدى، 15 كشى
يارالاندى...

مه نه شو منظره بوتون توركستان نك ههر طرفندا تكرار لانادر. ههر
طرفدا بو خلق غليانينگ قوربانلارى ميگباشى، امين وه ايليكباش وه
باشقلار كى روس اداره سينگ يرلى خدمتچيلهرى بولدى. بو كشيهر
اوز باشقلارينگ امرى ييلن خدمته آيناتورغانلارنگ ليسته سيني توزو

ييلن مشغول ايديلهر. خلقده زورله بولارنگ ليسته سيني تارتب آلدى. بو
بيچاره يرلى مأمورلهردهن كيچيك بر مقاومت، حتى ليسته نى بيرمه كده،
خلق طلبنه اتقياد ايشمه كده كيچيك بر تردد كورسه توچيله ر خلق كتله سى
طرفدان درحال توتولوب، اولدورولوب يوباريلدى.

«بالالاريمزنى بيرگونچه، سوغوش خدمته بارغونچا شو بيرده
اوز بيريمز، اوز يورته زدا اوله مز!» ديگن يوكسه ك تاوش سه مه يدهن
عشق آبادغا، آلمانلار اوردان قادار كيگ توركستان نك ههر طرفندا
عيني شدتله ايشيتيلدى.

خلق قورالسز، حاضر قسز قوزغالدى — عصيان ايتدى.
طبيعى بز بو يازيدا 1916 نچى يىلى قوزغالانينگ تفصيلاتينا كيريش
مه كچى بولمايمز. ذاتا كيچيك بر مجموعه مقاله سنده بوگا امكاندا
بو قدر. بو مخصوص تيكشيريلىب اثر يازيلاجاق مهم بر موضوعدر. بو بيرده
قيسقاغا بر مجموعه مقاله سنده قوزغالانينگ عمومى قاراقتهرى ييلن
نايشا ييلمه كده بيتهر.

1916 نچى يىلى قوزغالانينگ قاراقتهرى نه ايدى؟
قطعى بولغان بر نقطه بولسا اودا حر كتنگ فوق العاده ليغي وه اونگ
يالغز حكومت اوچون ايمه س، عصيان كوته راگن خلقينگ اوزى اوچونده
كوتولمه گن بر وقتدا وه كوتولمه گن بر شكلده چيقيانيدر.
ايكنچى، ههر تورلو شهبه دن آزاد بولغان بر نقطه توركستان خلقينى
قوزغالانقان عامللهر آراسندا توركستانلارنگ اوز آرا «صنفى كوره شده»
بولونديقلارى كى عنصرنگ قطعيا يوقليغيدر. بو بولا آلماس ايدى.
چونكه بايى، يارليمى، عالمى، سوادسزى، شهرلى مى، قيشلا قليمى،
اوتراقى، كوچه به مى، بارى بر بوتون توركستانلار تيگ صورنده
حقسز، حقوقسز ايديلهر. اونلار بوتونسى ليسته گه آلغان ايدى. بوتونسى
بر تورلو جبهه گه يوباريلو قورقوسى آستندا ايدى. فقط حكومت اداره سى
خلقنك چار فرمانينه قارشيلغندا، مقاومتنده برلگينى كورگه چ خط حر-
كتينى اوزگهرتدى. ايش مجبورى سفر برلكدهن كوگلولو خدمتچى

توپلاو شكلينه آيلا تيريلدى وه اوز ييرينه باشقاسيني ياللاب يوبارو ترتيبى كيريتيلدى. بو سوك او يونله قسماً شهرلرده گنه خلق برلگيني كاوشاتا يلگن بولسا لاردا، دالا ايسكيسى كى فرمانغا بويسينماسلق قاراشندا قطعى قالدى. اهالى احوال روحيه سنده كى كير كينلكنى يوشانا يلو اوچون تورلو ولايتلرده كى واليلر تورلوجه واسطه لارغا مراجعت ايتديلر. بزنگ تيلمز وه فارسىچانى ياخشى بيله تورغان سمرقند واليسى ليقوشين آيت وه حديثلردهن پارچالار كتيبر بر بيانامه نشر ايتدر. او بو بيانامه سنده بر طرفدان چارنگ مرحتيني وعد ايتدر، ايكچى طرفدان چارنگ غضبينه اوچراب قالدو ايله تهديد ايتدر. ياخشى عربچه بيله تورغان فەرغانه واليسى گيسپئوس سه لله چاپان كيب مسجدگه باريب قرآن او قوب وه اونى او- بوب مجبورى ايشچى آلينماسلىغى اوچون سوز بيردر وه اوزى ايسته گنه- لهردهن اگنه يوبار يلاجاغيني سويله يد. يه گى والى عمومى گنه رال قورو- پاتكين ايسه توركستان خلقينا قارشى بهسله ديكى سوگسز سه وگيسندهن بحث ايتب، او خلقنى «روس برادرلرينه» ياردهمگه چاقيردى...

توركستان خلقى ايسه بو مراجعتلرنگ بوتونسيني هيچ بر نهرسه ايشيتمه گن بر كهر كى قارشى آلدى وه اولارغا هيچ بر تورلو علاقه كورسه تمه دى... آرتيق اوزيني كوچلو حس ايتمه ي باشلان پترسبورغ حكومتى ايسه فرماننى قايتب آلاندا حكومتنگ اعتبارى بوتونله ي توشوب كيته جهك اوبى بيلن ايشچيلر توپلاونى سه تابر آيينه كيچيك دى...

هر كون بر باشقا بيردهن آلاولانب كوته ريله ياتقان قوزغالان حر كتى هر طرفدا عموم خلق كوته ريليشى شكلنده بارماقدا ايدى... مه نه مثال اوچون جزاخ كوته ريليشيني آلايق. بو جزاخ حادثه سى 1916 نچى يلى مى كوره شينگ ايگ بويوك صحنه لهرندهن، كورونوش لهرندهن برى ايدى. بو بيرده كى عصيان حر كتى ندير خواجه عبدالسلام اوغلى آلى بر ايشان طرفدان اداره ايتلدر. سابق «چار دهر» يگى اولادندهن اولدوقچا مشهور باى كشيلىردهن سانالغان عبدالرحمان خواجه عبدالجبار اوغلى نى عصيان باشلوغينگ ايگ ياقين ياردمچيسى حالنده

كوره مز. بوندان سوا گراغى شخصلاردان امام ملا محمد رحيم ملا عبد- الرحيم اوغلى، جزاخ كه تته بايلاردان شريف باى بچه خدای بيردى اوغلى؛ اوز ايلي ايچنده كينگ نفوذى بولغان سانزار بيى توره قول توردى بيك اوغلى؛ باى وه نفوذلو كشيلىردهن على قول جوره باى اوغلى؛ محمد مراد وه قوربان باى حسين اوغللارى... عصياتى باشلاب يوروجى كشيلىدر. طبيعى بو ليسته جزاخ عصيانيني باشلاب يوروجى وه اونگ اداره سینه قاتناشوجيلارنگ كيچيك بر قسمى گنه سيدر. بو كوته ريليشنگ صنف وه طبقه آيرماسيسز عموم خلق عصيانى بولغانليني آچيق كورسه- تيش اوچون بو قادارى اوزى ده يتسه كيرهك.

*

ايمدى قازاق- قيرغز وه تور كمنه دالالارينا طرف چيگز. او بير- دهده عيني شو عموم خلق حر كتى قاراقتهريني كوره سز. قازاق باى وه او- روغ باشقلارى، قيرغز ماناپلارى، تور كمنه، بالخاصه يه ومود اوروغ باشلوقلارى بارچالارى عصيان صفلرنده درلر. اكرده بولشه ويكله رنگ يازديقلارى كى توركستان ليلار آراسندا «صنفى كوره ش» باشلانغان وه يادا ديديكلهرى كى توركستانلى بايلار، اوروغ باشلوقلارى وه روحاينلار روس مستملكه چيلهرى، ايه پهر يالايستلهرى ايله برله شيب كيتكهن بولسا لار ايدى، قوزغالان بر آى هم دوام ايته آلماس ايدى. يوق، عصيان عموم خلق كوته ريليشى قاراقتهرنده ايدى. طبيعى آرادا صنفى بوزوب چيقو- چيلقلاردا بولدى. فقط بوندا ييلارى بايلار، كه مبه غه لهر، علما هم سواد- سز جماعت ايچندهن، يعنى هر طبقه دان، چيقدى. هر حالدا بونلار آيريم شخصلر مسئله سى اولاراق اورتاغا چيققان حادثه لهردر، كه بولشه- ويك «صنفى كوره ش» نظريه سینه نيگيز بولمالايدر.

بو كوره ش ايلك نوبته روس اداره سینه قارشى ايدى. اونگچون ده او كيم بولغانينا قاراماسدان او اداره گه خدمت ايتوچيلهر گه قارشى كيتدى. بالخاصه يدى سو كى روس مهاجرى قالىن اوتورتولغان دائره- لهرده قوزغالان شدتلى رنگ آلدى...

روس حکومتی سیاستی تورکستاندا کوبدهن عصیان زمینی حاضر-
لامش ایدی. عمومی حقوقسزلق وه روس مهاجرلهرینه تورکستانلیلارنگ
پیرینی تارتب آلیب بیرمه کله، تورکستانلیلارنی اوز غداسی حسابینه پاختا
میدانینی کیگه یتب روسیا صناعیعی پاختا یلهن تأمین ایتمهک باهنده کی
روس سیاستی تورکستاندا ندریجاً عصیان زمینینی حاضر لاب کیلگه ایدی.
خلقنگ قوزغالشی اوچون یالغز بر تورکواگنه یتهرلک ایدی.
بو روسیا علیهداری حرکتنگ ایزلهری تا سوغوش باشلانار آلدندا ایاق
سزیلگه ن ایدی. اوز آرا سویله شمه لهرنده، کیزلی مجلسلهرنده تورکستان-
لیلار روسیانک سوغوشنی یوقالتووینه باغلاغان امیدلهرینی آچیق سویلهر-
لهر ایدی. سوغوش اوچون یاردهم توپلاولار، تورکلهرنی استانبولدان
عمومیتله آوروپادان قوماق، آیا صوفیه جامعینگ باشینا خاچ اوتورتماق
کبی طلبلهرنی ایچینه آغان روس چیقیشلاری تورکستانلیلارنگ ملی وه
دینی روحینی ایزمه کده، کین وه غضبینی آرتیرماقدا ایدی. بو وضعیتده
چارنگ تورکستانلیلارنی سوغوش خدمتینه آلو فرمانی ده یانماقدا بولغان
اونکه مای قویغاندیک بولدی.

عصیان تورکستانلیلارنگ ایچکی تینچالو، روسلار یلهن آگلاشولا-
ری ایله ایمهس، کوره شنگ غیر مساوی کوچ وه حاضرلق ایچنده بولغا-
نی، بو صورتله دو شماننگ اوستوم کیلگه نلگی ایله باستریلدی. قورالسز
عصیان بایراغی کونه رگه ن تورکستانلیلار قارشیسندا تپشندان تیرناغینا
قادر قوراللانغان ایمه راتورلق عسکرلهری وه روس مهاجرلهرنده ن تو-
زولگه ن روس عسکری کوچلهری تورار ایدی. چیکسز درجه ده حقسز-
لق نیگیزینه قورولغان روس حاکمیتی ره ژیعی تورکستانلیلارنی قورالسز
بولغانی حالدا عصیان بایراغی کونه ریب، روس توپی، مه ترالیوزی وه
سونگوسینه قارشنی چقیشغا مجبور ایتکه ن ایدی. طبیعی بوندای قورالسز
حاضرلقسز چیققان بر کونه ریلشنگ نتیجه سی موفقیت ایمهس، او خلقتنگ
باشینا چیکسز بر ظلم بولوی دا اولده ن ییلگیلی ایدی...
خلق وه مملکت شدتلی بر ضربه گه معروض قالدی. یالغز یدی سو-

نگ اوزنده جزا دسته لهری قوربانلارینگ ساننی یوز میگه نی آشیب کیتدی.
رسمی روس منبعلارینا کوره 60 میگدان آرتیق قازاق-قیرغز عائله سی شرقی
تورکستاننا کوچوب کیتدیله ر. اون میگله رچه اهالی یول اوستنده، قارلی
تاغلاردا وه آجلق ایچنده قیریب کیتدی. جار کلد، پیشهک، قارا قول
قضالاری بوتولهای ییرلی اهالیده ن تمیزله نیب، یرلهری روس سالدانلا-
ری، مهاجر موژیکلهرینه یریلدی.

ایرانغا، آفغانستانغا، موغولستانغا نه قادر اهالی قاچیب کیتدی،
اولارنگ سانینی کیسه بلمه یدر...

1917نجی ییلی کوکله منده چارلق ره ژیعی یقیلدی. تورکستانلیلار-
نی عسکری ایشگه آلو بو پروغی بتریلدی. جبهه گه بو باریلغانلار قایتا
باشلادیلار. فقط بونگله یورتمز، ایله ز باشینا کیلگه ن فاجعه توگه گن
بولمادی. انقلاب، بونگله برلکده بزنگ یورت مقدراتی بر نیچه آی اول
کوگلو اولاراق توپلان چار حکومتینگ امری ایله بزنگ خلقتی قیر-
غان، یورتی داغغان روس مهاجر موژیکلهری ایله روس اوردوسی
سالدانلاری قولینه توشوب قالدی. انقلاب باشلانغانینگ 8نجی آیندا بو-
تون روسیا وه اونگ قولی آستنداغی اولکه لهرده روس ایشچی-سالدات
وه کریستیانلاری دپکتاتورلیغی اعلان ایتیلدی. مه نه شو دیکتاتورلق ایمدی
19 ییلدان پیری دوام ایتب کیله در.

1916نجی ییلغی تورکستان خلقی قوزغالانینگ «تورکستانلیلارنگ
روس موژیک وه سالدانلاریله برادرلگی» شعاری آستندا چیقانینی سویله و
کبی وجدانسزلقنی کورسه توچیلهر تورکستانلی قومونیستلهر آراسندا
اوچرانیلادر.

1916نجی ییلی عصیانینگ 20نجی ییلینی قارشنی آغاندا بوتون تور-
کستانلیلار خالق ناموسی اوچون اولگه ن ملی قوزغالان شهیدلهرینگ
یوکسهک روحی قارشیسندا باش ایگیب، اولارنی ایسله ملی وه اولارنگ
روحه فاتحه او قومالیدزلار. بوتون تورکستانلیلار اونوتما مالیدزلار، که
بو شهیدلهرنگ باشلادیغی کوره ش حالدا دوام ایتمه کده در وه او، روس

1916نجى يىلغى قوزغالانغا عائد بعضى بر معلومات

رسمى معلوماتلارغا قاراغاندا، جزائى اجراءات نتيجهسندە يالغز جزاخ قىساسندا 24 قيشلاق بوتونلەي يىر يىلەن يىكسان ايتلمشدر. 11 قيشلاق يارمىسندان تورتمدە اوچينه قادار وه 11 قيشلاقدا قىسمأ ويران ايتلمشدر. سمرقند واليسى گەنەرال لىقوشىن نىگ توركىستان والىء عموميىسىگە 1916نجى يىلى 20نجى آوغوستدە يازغان 759نجى رقملى راپوريندە 50 قيشلاق نابد بولغانلى يىلدىر يىل، بو قيشلاقلارنىڭ اسملەرىدە درج ايتلمشدر. (موسقوادا چىقاتورغان «Красный Архив» نام مجموءە نىگ 1933نجى يىلغى 60نجى سانىنا باقىلسىن). يىنە شو رسىي مىنبەلارغا كوره، جزاخ قوزغالانى زاماندا اولدورولگەن يىرلىلەرنىڭ سانى 958 جاندر (*). يىدى سو واليسى طرفندان يىرلىگەن يىللىق ايشى حسابندە يىدى سو قوزغالانى حقددا قوبوداغى سانلار اوچراتىلادد:

94 روس قيشلاغى يىرلىلەرنىڭ ھجومىنە معروض قالغان. 5373 اوى ياندىر يىلېب داغىتلانغان. روسلاردان 684 كىشى يارالانېب، 1905 كىشى او-لدورولگەن. دەرە كىز يوقالېب كىتكەنلەر 1105 كىشىدر. (سوگرا دان بو يوقالغانلاردان بر قىسمىنىڭ قوزغالانچىلار طرفندان ختاي توپراغىنا اوتكەزىلېب كىتكەنلىكى اڭگاشىلدى). عىسكەر قاتارندان 3 ضابط، 53 عىسكەر اولگەن، 77 عىسكەر دەرە كىز يوقالغان، 41 يارالانغان. بوتون توركىستاندا اولدورولگەن روسلار 2325 كىشىدر، دەرە كىز يوقالېب كىتكەنلەر 1384 كىشى. 9000 قادار خوجالىق داغىتىلغان. يىرلى خلىقدان قىرىلغان، محو ايتىلگەنلەرنىڭ آنىق سانى معلوم اېمەس. فقط اونىڭ اونلارچا مىڭ تشكيل ايتكەنىدە آنىق. 1917نجى

(* شۇ سانلارنى آلىپ اوتوردىغىز «Былое» نام لەنىنغراد مجموءەسىنىڭ 1925نجى يىلغى 27-28نجى سانلارندا «حقيقى سان غالباً 5000 اطرافىندا بولسا كىرەك» دىب يازىلغان. 1916نجى يىلغى توركىستان عىصبانى روسىا دولت دوماسىندا مذاكرە ايتىلېر كەن يالغز جزاخ شەرى ايله اونىڭ ياقىن اطرافىندا اولدورولگەن توركىستانلىلارنىڭ سانى 12 مىڭدەن آرتىق كورسە تىلگەن ايدى.

پروله تارى دىكتاتورلىغى قوروب اوتورغان قانخور يات جلادلارنىڭ استىلاسىندان يورتىزنىڭ قورتولووى يىلەن گەنە سوگىنا اېرەجە كدر. توركىستان خلىقى مىلى منافعى اوچون اولگەن 1916نجى يىلى قوز-غالانى شەھىدلەرنىڭ قانى وه روحى توركىستانىڭ يات دىكتاتورلىق ظلمى وه استىلاسىندان بوتونلەي قورتارىلماسىنى طلب ايتەد...

«Государю Императору благоугодно было, в 25 день июня 1916 года, Высочайше соизволить повелеть:

1. Для работ по устройству оборонительных сооружений и военных сообщений в районе действующих армий, а равно для всяких иных, необходимых для государственной обороны, работ, привлечь в течение настоящей войны нижепоименованное мужское инородческое население Империи, в возрасте от 19 до 43 лет включительно:

- а) инородческое население Астраханской губернии и всех губерний и областей Сибири, за исключением бродячих инородцев и всех вообще инородцев, обитающих в областях Приморской, Амурской, Камчатской и Сахалинской, в округах Средне-Колымской, Верхоянской и Вилюйской-Якутской области, в Туруханском и Богучанском отделениях Енисейской губ. и уезда, в Тогурском отделении Томской губ. и уезда, а также в Березовском и Сургутском уездах Тобольской губ.;
- б) инородческое население областей Сыр-Дарьинской, Ферганской, Самаркандской, Акмолинской, Семипалатинской, Семиреченской, Уральской, Тургайской и Закаспийской;
- в) мусульманское население Терской и Кубанской областей и Закавказья (за исключением подлежащих отбыванию воинской повинности натурою осетин-мусульман, а также не подлежащих сей повинности турок и курдов), обитающих в Закавказье езидов, ингилойцев-христиан и абхазцев-христиан Сухумского округа, равно как тухмен, ногайцев, калмыков и прочих подобных им инородцев Ставропольской губернии, и

2. определение возрастов инородческого населения, подлежащего привлечению к работам, согласно предыдущему (1) пункту, а равно установление подробных правил привлечения их к сим работам применительно к порядку, заключающемуся в Высочайше утвержденном 3 авг. 1914 г. положении военного совета, предоставить соглашению министерств вн. дел и военного.»

ییلی برنچی فیبرالینه قادار 347 کشی اولوم جزاسینا، 168 کشی مجبوری ایش سورگونینه، 357 کشی ده قاماققا حکم ایتیلگن ایدی. اولوم جزا- سینا محکوم ایتیلگه نلردهن 51 اعدام ایتیلگن.

تورکستانک بیش ولايتندهن 250 میگ ایشچی آیلنماقچی ایکه ن، 1917نچی ییلنگ فیبرالیغاچا 120 میگ ایشچی آیلنا ییلگن.

سابق والی عمومیلک آرخیونده کی ایشلهرنگ برنده جزاخ قضا- سنداغی خیرآباد قیشلاغینا یوباریلغان بیرلی مسلمان آگه تله ردهن برینگ 5 غینوار 1917نچی ییلی تاریخلی بر ییلدیریشی باپ. او پیرده «جزا دسته- لهری حرکاتندهن اهالی او درجه ده ضرر کورگن، او درجه ده قورققان که او حکومتکه قارشى ههر قاندای بر کونه ریلش حقندا حتی او یلاماق اوچونده قورقادر. او ایمدی ده تیسیر یول ایشچیلهری وه ساتچی سالدا- لار طرفندان کورمه کده بولغان بوتون آغیرلقلارنی چورق ایتهمی یو- توب کیلمه کده در. حتی روس عسکرله ری وه ایشچیلهری طرفندان ایشله- نگن اوغورلق، تالانچیلقلار حقندا اداره گه باریب شکایت ده ایتهمی در. بورونغو قیشلاق بابی بو ترتیبسزک، تالان آرقاسندا بو کون «تالانمش، بار-یوغندان آیریلمش بر تیله نچیدر» دیله در.

*

«دالالاردا گیزلی توپلانیشلار یاسالیب خط حرکت چیزیلدی. خانلار(*) حرکت باشلوقلاری سایلاندى. تاغلاردا یاشیرینغان تیسیرچیلهر طرفندان نیزه لهر حاضر لاندی. قازاق-قیرغز رایونلارندا یاشاوجی اوز- بیکلهر قازاق-قیرغز لار ایچنده شدتلی تشویقات یوروتدیله ر، اولارنی تورکستانک اوزبیکلهر دائره سنده چیققان کونه ریلشگه یارده مگه چاقیر- دیلار. قازاق-قیرغز دالالارنداغی حرکت اولکه نگ اوتراق قسمندا- غیسینا نسبتاً مشکل بر شکلده باردی. بوتون دائره نگ ههر طرفندا قوز-

(*) بو خان ساپلو - بولشه ویکلهرله تورار یسقول کی تورکستانلی قیزیل مأمور- لارنگ 1916نچی ییلغی خلق کونه ریلشینی بروله تار انقلابی حرکتی دیب توره تیشکه اورو- نوشلارینگک تامایله اساسسز وه اویدورما بولغانلیغینا مهم بر دلیلدر.

غالان حرکتی دیهرلک بر وقتدا باشلاندى. قوزغالانچیلار درحال جدی سوغوش حرکاتینه کیچدیله ر. ییگیتلهر دسته، بولوکلهر گه آیریلدیله ر. ههر دسته وه بولوک منسویبک اوزینه مخصوص آیریلق نشانی ده بار ایدی. آز وقت ایچنده حرکت حقیقی بر سوغوش حرکتی شکلینی آلدی. روس مهاجر موشتومزورلاری طرفندان شدتلی قارشیلق کوره جه کلهرینی اولدهن سیزگن قوزغالانچیلار، اولارغا باشداناق قطعی ضربه بیریشنی او یلادیله ر. 8-6 آوغوستلاردا قوزغالانچیلار کونه ریلدیله ر. 9نچی او- غوستدا اطرافداغی بوتون پوستا استاسیونلاری بوزولوب، تیلگراف باغلا- نیشلاری اوزولدی. اولیا-آنا، بیشهک، آلمانا-آنا، قارا قول وه جارکند قضالارندا باشلانغان قوزغالان حرکتنه یوز میگدن آرتیق کشی قاتنا شغان ایدی.

روس قیشلاقلاری یاندریلا باشلادی. یالقین وه تونون کوکنی قاپلاب آلدی.

ایسوق کول اطرافندا «بوام» کیچدنده قوزغالانچیلار 170 میلتيق وه 40 میگ اوقدان عبارت بر قورال بوکینی توتوب آلدیلار. داها اولده نده آلمان قوراللاری بار ایدی. روس مهاجرله ری قیشلاتلارینی اوراب آلماق بولی ییله ن گنه ساقلاب تورا آلدیلار.

عصیان تولقونی شهرله رگه یاقینلاشدی. توقماق وه قارا قولنی اوراب آلمان قوزغالانچیلار اولارنی بر هافتادان آرتیق محاصره آستندا توتدیله ر. دونگه نلهرنگ ده بر قسمی عصیانچیلارغا قوشولدی. اولکه نگ اوزبیکلهر قسمندا قوزغالاتی یاتیشترا ییلگن حکومت قیرغزستاندا شدتلی جزالاندریو حرکتی قرارینی آلدی. تورکستانک باشقا ولایتلهرندهن عسکر یوباریلدیغی کی جبهه ده نده ایکی آلتق بولوک ایله توپلار یوباریلدی. بونگ اوستیگه حکومت طرفندان روس مهاجرلهریگه ده قو- رال تارقاتیلدی. اولاردان کوگلولو دسته لهر توزولدی... بیتهرلک درجه ده قوراللانماغان قوزغالانچیلار تاغلارغا چیکلیشکه مجبور بولدیله ر. سو- غوش کوب شدتلی وه قیزغین بولدی. ههر ایکی طرفدا رحمسزچه سینه

کوره شدی. سه مهی وه فهرغانه دهن یوللانغان عسکرلر قوزغالانچیلار
دائره سینی اوراب آلا باشلادیلار.

1916نجی ییلی اوقتورنده قوزغالانچیلار بوتونله ییگیلیدی.
حکومت عسکری دسته لهری وه کواگلولو کوچله ری قولنا توشوره بید
گه نله رنی وحشیانه بر صورتده اولدوره بیردیلر... عصیانچی خلقنگ
بوتون مال وه ملکی تالاندی. میگلهرچه قورالی قوی سوروله ری، اوپور-
لو ییلقیلار تارتیب آلدی. خلاصه وحشی بر شکلده ظلم وه تعظم حکم
سورمه کده ایدی.

60 میگ قادار قیرغز عائله سی ختای طرفینا کوچوب کیتدی. میگ
له رچه انسان تاغلاردا توگوب، آچلقدان قیرلیب مهجو اولدی. چیگهره-
دهن کیچکهن تورکستانلیلار ایسه ختای مأمورینا بیم بولدیلار.»

(بو معلومات غالوزو وه بوژقونک «اورتا آسیادا 1916نجی ییلغی عصیان» اتلی 1932
نجی ییلی تاشکندده چیققان روسچا اثر ندهن آلدی.

П. Галузо и Ф. Божко: „Восстание 1916 года в Средней
Азии“, Москва, Ташкент 1932 (стр. 33—34).

*

بر آلمان ضابطینک 1916نجی ییلغی جزاخ قوزغالانینا عائد خاطرله ری

تورکستاننک روسیا استیلا سینا قارشى مجادله سی تاریخنده مهم اورون
تونا تورغان 1916نجی ییلغی یالپی خلق قوزغالانی حقندا بر کوب اروپا
نشریاتندا او جمله دهن آلمان نشریاتی ییتلهرنده تورلو مناسبته بحث
ایتلمشدر. قوزغالوننگ یگره نچی ییل دونومینی ایسله یهره ک شو حقدان
آلمانلار طرفندان یازیلغان یازولارنگ دا بعضیلارینی کوزدهن کیچیره-
که ن، تورکستان خلقینگ جهان سوغوشینگ اڭ قیزغین بر چاغندا روس
حاکمیتینه قارشى کوته ردیگی قوزغالانینگ آلمانلار تامانندان دامختلف
استقامتندن کورولوب قلمغا آلدیغی قناعتینی ایدیندیک وه شو یازولارنک
بر پارچاسیله اوقوچیلاریمزنی دا تانیشتیرب اومه کنی ضروری تاپدیق.

«بختلی تصادف آرقاسندا تورکستانغا باریب چقیب، بیتهرلک درجه-
ده بیرلی تیلنی اورا گه نیب، تورکستاننی وه اونگ خلقینی یاقیندان تانیغان
لمغینی» سوله وچی اوستریا ضابطلارندان فریتس ویلفورت بوندان آلتی
ییل ایلگه ری «تورکستان خاطرله ری» نام بر کتاب نشر ایتمشدر (*).
ویلفورتنگ بو اثری، اونگ تورکستاندا آلتی ییل ایچنده کورگه ن وه
ییلگه نله رینی ایچینه آغان وه اونگ کونده لیک خاطرله رندهن اولاشتر-
یلیب، ویانه لی دوقتور هانس پراگه رنگ یارده میله کتاب حالینا قویولغان
«خاطره لهر توپلامی» در. شو خاطرله ر توپلامیندان آگلاما قدامز، که
ویلفورت، اوز یورتداشی وه قورال آرقاداشلاری ایله، یعنی اوستریالی
سوغوش اسیرلهری ایله، 1916نجی ییلی یاز آیلارینی جزاخ قورغانندا،
روس عسکرلهری قاراماغندا کیچیره کله برابر، جزاخ قوزغالانینی
یاقیندان مشاهده ایتیلیمش وه قسمه آده خاطرله دفترینه کیچیره ییلمشدر.
ایمدی بز ویلفورتنی بر آز تیگلا یلق:

«26نجی ایول 1916. جزاخداغی تیپنج توروموشیمز توسته تدهن بو-
زولدی. بو قورقونچاو وقعه لار کونی بز اوچون سربستلک کتیره ییله-
جه گی کبی اولومده کتیره ییلیدی. اول امرده بو کون هم باشقالاریده ک
کیچمه کده ایدی. فقط قورغانداغی عسکرلهر پوستاچیسى یالغز باشینا
هارسیلاب، پوستاسز وه ههر دائم یاتندا بر گه یوره تورغان روس عسکر-
سز یوگوروب کیلیب بز گه خبرنی کتیردی. ایسکی شهرده آچققدان
آچیق قوزغالان باشلانمش، روس کوچله ری سفربر قیلنشلاردی. بو-
لوندیمز قورغاننگ یاقینندان ایلك قورال کورولتولهری ایشیتلمه کده وه
بولارنک ایسکی شهر طرفندا ایکه نلگی سیزیلمه کده ایدی. بزنگ اوسه
تیمز گه قویولغان روس ساقچیلاری مسئله نگ ماهیتینی آگلاماسدان تورار
لار ایکه ن قورغانغا توسته تدهن بر آرابا کیریب کیلیدی وه کیسکین قورال
لاردان اولارغا، یعنی بزنگ اوستیمزدهن قاراب تورغان روس ساتچی

(*) Fritz Willfort. „Turkestanisches Tagebuch“, Sechs Jahre in Russisch-
Zentralasien. Unter Mitarbeit von Hans Prager. Mit 27 Abbildungen und
2 Karten. Wien 1930. S. 335.

عسکرلەر ییگه، تاراتیلدی. یاواش-یاواش آکلاشیلدی، که بیرلهر ایسکی شهرده قوزغالان چیقاریب، جزاخ یاقینداغی تیمیر یوللارنی بوزوب، تیمیر یولدا چالیشاتورغان کیشیلرنی ده اولدورمشلردی. تیز بز اسیرلر اوستنده کی نظارت کیسکینله شتریلیب، تاشقاریغا چیقوویمز آتو بیلهن تهیدید ایتلیب یاساق قیلندی.

برآزدان کیین وقعه نی بلاواسطه سیر ایته بیلمه کده ایدیک: بزنگ رایون چیکره لهری باشنداغی تپه لهر گه آتلق وه قوراللق تور کستانلیلار بو- یوک وه کیچیک غروبلاز حالندا بیتیلیب، بو طرفدان قورغاننا هجوم ایتمه ک ایشینی کوروشمه کده ایدیلر. ههر طرفدا، بزدهن بر نیچه یوز آدم ایلگه ریگی ده توبلانغان آنلیلار تورلو جنسدهن قوراللاز بیلهن یاراقلانان ایدی لهر. بز ههر آن اولارنگ هجومینی کوتمه کده ایدیک. روس عسکرله ری بزنگ بوتونیمزنی حولیکه توبلاب، باریمزنگ قورغان اولیلریگه کیریپ، تیرهزه وه ایشیکلهرنی یاییب اوتورماغیمزنی سویله دیلر. اولزهری قورغاننک مهم نقطه لاری ایلر شهر گه چیقاتورغان جنوب دروازه سینی تود دیلار. بز اوزیمزنی تهامیله سوغوش ایچنده سیزمه کده ایدیک.

یاواش-یاواش بز گه شو خبرلهرده ایریشدی: اوزیکلهر یالغز تیمیر یوللارنی بوزماقله قالمای، تلغراف وه تلفون سیملهرینی ده اوزوب تاشلاب، تیمیر یول بو یوندا سالنغان قازا اول اولیلرنه گی بازچا ایر کهک، خاتون وه بالالارنی برطرف ایتمشلر وه جزاخ استاسیوندا تورت مأمورنی اولدورمشلردی. برده نبر گه شرق تاماندان بویوک وه قاپقارا توتون بو- لوتلاری یوکسه لدی: قوزغالانچیلار استاسیونداغی نه فتنی ده یاندرمشلار- دی. آرالیدا بزنگ په گی قوماندان قیشلامزدا (لاگه رده) په گی تدبیر- لهر کورمشدی: قیشلامزدا سالنغان بوتون اوی وه سو به لهرنی بوزدوردی. آچقیدا یاتونی، سودان فائده لهنونی منع هه یله دی.

نهایت کیچکه یاقین وقعه نگ قانداغی باشلانغانینی اور گه ندیک: ایسکی شهرده کی کیگ میدانغا شهر آقسا قاللاری ایلر شهر اطرافداغی قازاق اول باشلوقلاری چاقیریلیب، اولارغا تور کستانلیلارنگ سوغوش

جبهه لهرنده خدمت ایته جه کلهری حقداغی بوروق بیلدیریلگن... غلیانغا کیلگن بیرلی اهالی هیجان ایچنده په گی شهر گه تامان یوره باشلانغان. بو حادثه نی ایشیتکه ن جزاخ قضا باشلوغی میر آلا ی روکین، وضعیتگه حاکم بولماق وه تینچلقنی احداث ایتنه ک نیتی ایلر پولیس باشلوغی بیلهن ایسکی شهر گه بارار که ن یولدا آراباسندان چیقاریلیب اولدوروله در وه یارچا-بارچا قیلنغان اولوگی کوچه توزلاری آراسینا قاریشادر. پولیس باشلوغی زوتوغلوفنگ اولدورولوشی داها زیاده دهشتلی ایدی. میر آلاینی کوزه تیب بارایاتقان ایکی اوزیکده ساده چه اولدورولمشدی (*).

کیچ سکونت کیر گه نده ک بولدی. بونیکله برابر کیچه، ههم بز لهر (یعنی 80 آوستریا ضابطی وه یانداغیلاری) ههم ده تیمیر یولنگ بوزو- لووی ایلر اطرافداغی روس کوچلهرینگ تیز ایریشیب کیله آلماتورغانینی اویلاب قایغروچی روسلار اوچون کوب بحرانی کیچدی.»

«27نجی ایول 1916. تاگ آغاردی. کیچه سی اوزیکلهرنگ جزاخ گه هجوم ایته جه کلهری کوتولگن ایدی، ایتمه دیلر. روسلاردا، اوز- لهری اوچون اطرافدان بیتهرک یارده مچی کوچلر کیلیب ایریشمه گه- نیدن، ایسکی شهر گه هجوم ایتو گه جسارت ایتمه دیلر...»

کیچ قایتادان آیشیلار ایشیلدی. ساعت 8 لهر گه توغرو بوتخانه قوگراقلاری چالیناراق روس اهالینگ قورغانغا سیغینیشی بیلدیریلمه کده ایدی. عسکرلهردهن قوزغالانی باسترو حقداغی روس پلانینی دا ایشیت دیک. بو تامانداغی مستملکه سوغوشینگ ماهیتینی کورسه تو اوچون شایان قید بولغان بو روس پلانی بو یونجا اولچه ایسکی شهر روس عسکرلهری طرفدان تالاناجاق، سوگرا تو یغا توتولوب یاندریللاجاق، ایشنگ دوا- مینی ده بو کون ایریشیب کیله جهک قازاچیلار قیلاجاق، یعنی اولار اطراف قیشلاقلارغا چیقیب، ههر بر اولگن روس اوچون اگ آزندا یوز تور- کستانلینی اولدوره جه کلهردی...»

«28نجی ایول 1916. بزنگ په گی قوماندان، بز آوستریالیلارنگ

(* بو ایکی اوزیک تیماچ ذاکر جان اوغلی ایلر ساقچی بیگت کاملدهن عبارتدر. ع.

تورکستان قوزغالانچیلاری ایله برکه ایشلهشیپ کیتجه گیمز اندیشهسی ایله، بزنگ بوتون تیله کلهریمز که رعایه ایتمهك اوچون کوزگه ایلینهر- لک درجده غیرت کورسه تمه کده ایدی. بو کون بزگه عینی حرکتلهرنگ سمرقند، تاشکند، خوجند وه فهرغانه ده هم باشلانیب، تورکستانلیلارنگ عمومی هیجان ایچنده قوزغالدیقلاری معلوم بولدی.

روس عسکرلهرنگ ده ایچندن راحتسز ایکه نلکلهری شو وقعه ایله تثبیت ایتلمشدی: بزنگ سوغوش اسیرلهرندن بر نیچهسی مقتول میر آلائی روکین اوچون یاسالغان تابوتی روس عسکرلهری قاراماغندا قورغاندان حاستباخانه گه آلیب بارارلار ایکه ن یولدا توسه تدهن «اوزیکلهر کیله یاتر!» دیگن تاوشن یوکسه لیر. روس عسکرلهری ده بو تاوشنی ایشیتهر- ایشیتمه س تابوتی کوچه اورتاسینا تاشلانیب، اسیرلهر ییلن برگه قورغانغا قایتب کیله درلهر...»

«29نچی ایول 1916. بو کوننگ اولگیسندن ده حدتلی بولاتور- غانینی بزدهن هیچ کیم توشونمه گن ایدی. بولوندیغیمز رایوندا توسه تدهن قوراللانغان آنلق اوزیکلهرنی کوروب قالدیق. روس ساقچیلار یوگو- روب کیلیب، اوز سلاح آرقاداشلارینی وقعه دان خبردار ایتدیلهر. بییشوز- گه یاقین اوزیک بولوندیغیمز رایونغا کیرمشدی. بزنگ قوماندان تیز بز اسیرلهرنگ قورغانغا یقیلیب قویولوشیمزانی امر ایتمشدی... امثالسز بر قارما- قاریشقلق یوز بوردی. روسلار اوزیکلهر طرفدان مجو ایتله جه کله- ری قورقوسینا بیریلگه نلکلهرینی آچیقجا کورسه تمه کده وه عجله، هیجان ایچنده قورغانغا یوگورمه کده ایدیلهر. روس پوی ایسه بوتخانه قوگراف- لارینی چالماقله روس اهالیسینی قورغانغا قاچیب کیریشکه دعوت ایتمه- کده ایدی.

بو کون قورغان ائک اینانچلی بر سیغینجاق ایدی. چونکه روس عسکرلهریله تولوق ایدی. تاشکند وه سمرقندده نده 200 پیاده عسکر ایله ایکی توپنگ کیلیب قالیشی هر آن کوتولوب تورادی. بو کوننگ ائک مهم وقعه سی ایکی توپنگ ایریشیب کیلیشی ایدی.

توپنگ بری ایسکی شهرگه، ایکنچیس قوزغالانچیلارنگ هجوم ایته- جه کلهری استقامتگه قاراتیلیب اورناشتریلدی. بز تیره له ریمزدهن بوتون حادثاتنی تعقیب ایته ییلمه کده ایدیک. بزنگ سول طرفیه زدان بر نیچه یوز آدمیمده تورلو استقامتلهرگه قاراتیلیب اورناشتریلغان توپلارنی ساعت II لهرده یانغین بومبالاریله ایشکه سالیب، ایسکی شهرنی بر نیچه بیرندهن توپغا توتدیلهر. توپ اوتلارندان یانغان شهرنگ توتونلاری آسماتنی بولوت کبی قاپلادی. بوئنگ اوستنه روس عسکرلهرنگ آنلق قازاچی بولومی، قوزغا- لانچیلارنی تاغلارغا تارقاتو اوچون، 3میتیرجه اوزون نیزه له ریله ایسکی شهر- گه، باشقا بر قسمی دا بزنگ قیشلا قارشیسینا تامان یورودیلهر. شایان دقته در، که اوزیکلهر شو قادر مدهشن آیشلارغا معروض قالماقله برابر، اوز شهید وه یارالیلارینی هیچ بریرده تاشلاب کیتمه سدهن اوزله ریله برگه آت اوستنده آلیب کیتکه نلهر. توشدهن سوئک ایسکی شهردهن قایتقان قازاچیلار تالانیب آلتغان نهرسه لهرنی آنلاریغا آرئیب کیلمه کده ایدیلهر... ایسکی شهرنگ بوتونله ی سو یولوب محو ایتدیگی، حتی قازاچیلارنگ اوچراد- دیقلاری قارت کشیلهرنی ده درحال اولدورگه نلکلهری سویله فیردی... اطرافداغی بارچا قیشلاقلاردا هر طرفدان توپغا توتولوب یاندیریلمشدی»

«30نچی ایول 1916. تینچ بر کون، فقط اولدوروجی بر ایستقلق بار (C 58). روس عسکرلهری آدایشیب یورگن بزاقلارنی، ایشهك وه ایتلهرنی آئیب اولدورمه کله وقت کیچیردیلهر. یه گئی مسجدنی بوزوب خراب ایتمهك اوچون ایسکی شهر توشدهن سوئک قایتادان بر ساعت قادار توپغا توتولدی. پیترسبورغدان قوزغالانتی باسترو اوچون «15 چاقریم محیطنداغی بوتون قوزغالانچی خلق یوقایتسین» دیگن بر بویروق کیلگه نلگی، قوزغالان حرکتی باشلوقلارندان اوچ کشینگ روس اداره سینه تسلیم ایتلگه نلگی، بو بیرده کی قاماقخانه نگ ییرلی قوزغالانچیلار ایله تولغانلغی وه اولارنگ شو کونلهرده اولدورولجه کلهری سویله- نیردی. روس عسکرلهری بوتون کوتنی اطرافنی تالاماق، یاندیرماق وه اولدورمه کله کیچیردیلهر.»

«31نجی ایول 1916. شهر سوغوش میداننا اوخشایدی. قورغاندا، کوچده، کلیسا میداندا، هر طرفدا اوردو بیرلهشکن. «جزا باتالیو-نی» آتالغان بر تابور کیلگن. یاقینداغی پارکده هم اوردو اورناشغان. اولارنگ اشاره سی (Signale) بزنگ تامانغاچا ایشیتلیر وه کیچه سی شرقید لاری دا. تالانچیلق آرتق شعار حالینی آلدی. بزنگ اوستیمزده تورغان ساقچیلاردا آرتق باشقا نهرسه ده ن سویله مه ی، بزله رگه گله مه لرنی، تورلو کوموش زینت اشیا لارینی، ایپه ک روما لارنی وه مسجدله رده ن تالانغان قیمتلی توقوما اشیا لارنی وه باشقا تورلو نهرسه لهرنی ساتما قچی بولادر لار. بو قیمتلی محلی صنعت اثر لهرینی بر نیچه گینه کوموش سومغا آلو ممکن ایکن، اولارنی انسان قانغا بویاب آلیشنگ نه حاجتی بار ایدی. سالداتلار یه گئی یه گئی نهرسه لهر کیلتریب، چواته کلهرینی پوللار ییلن تیزلیکده لیم-لیق تولدوروب آلمشلاردی. بو نهرسه لهرنی اولار احتمال برگه سونگو سوقماسیله آلمشلاردی. ساقچی قولی (Patrouille) غا منسوب سالداتلار ایسه آنلاریضا تورلو ایپه ک کورپه-یاستیق، قیمتلی معدن ایدیشلهری وه باشقا تورلو بویوملار، اوی اشیا سی کبی تورلو نهرسه لهر یو کله ب قایتب کیلمه کده ایدیلهر. کیچ بولغاچ ویران ایتلمش ایسکی شهر تاماندا کوك اوت یالینی ایله قیزارمش وه بوتون هوا بانین قوقوسیله تولمشدی.»

«برنجی آوغوست 1916. قامالغان وه کوچیلگی خانون وه بالا-چا قالاردان عبارت بولغان بیرلیله رده ن یاشیرینچا چیقیب کیتب دالاداغی ایکی نهرسه لرنی سوغاروغا اورونوچیلارنی روس عسکرلهری توتوب سو-رو کله ب کتیردیلهر. بیرلیله رده قوللاریغا توشوره. بیلدیکلهری روسلادان رحمسزچه اوج آله ما قدا ایدیلهر. اوزیکلهر تاغلاردا چاچیلیب یاشاوچی روس مهاجرلهریگه هجوم ایتب، ایرکه کلهرینی اولدورمه کده وه خاتون-لارینی تاغلارغا آلیب کیتمه کده ایدیلهر. یاقیندا ینه ده بویوک بر اختلال یاسالاجاغی، بو حرکتگه 70 000 قوراللق کشینگ قاتناشاغی وه

بولارنگ ایمدیده ن جزاخ ایله سمرقند آراسندا توپلانا باشلادیق لاری روایت قیلما قدا ایدی...»

«2نجی آوغوست 1916. ایسکی جزاخ بیر ییلن یکسان ایتلگن. کوزگه ایلینه رلک بوتون نهرسه یاندریلیب بئیریلگن. هر طرفدا اولوک لهر وه تلف بولغان آنلار یاتادر. مه نه شولارنی ایندی بز سوغوش اسپرلهری کوممه لیدرمز. بوتون اولوکلهرنی اوز بیرنده کومه ک امری بیرلگه نیده ن، آت وه انسان اولوکلهری بر چوقورغا تاشلانیب آرالاش کومولدی. توپلو تورغان بیرلهرده ایسه اولوکلهر کویدورولدی. یازنگ یاندریچی ایسیقلغندا بوتون هوا اولوک وه ساسیق حیوان لاشه-لهرنده بوزولوب کیتکن وه میقروبلار ایله تولغان ایدی. شو سیرادا ائک نفر نلی وحشیلکلهرگه شاهد بولغانلیغیمزدا تأسف ییلن سویله نمه لی. روسلار اولوکلهر آراسندا خیریللاب، جان چیکیشیب یاتقان یاریم اولوک لهرگه نزه لهر تیقیب، اولارنی دا کومه رلک حالغا قویما قدا ایدیلهر. بو قادار قورقونچلو ایشنی به جهرگه نلگیمز اوچون «ناچالنیک» بزگه کوب ییمه ک بیرگه نی کبی او بزنی تالانیب قورغانغا تاشیلغان نهرسه لهر ییلن مثلا: کورپه، یاستیق، چای، تاماکی، قوروق میوه وه باشقا کوب نهرسه-لهر ییلنده تأمین ایتمشدی...»

«4نجی آوغوست 1916. کیچه قایتادان کورولتولو توپ پاتیریللا-ری ایشیتیمشیدیک. جزاخنگ 20 چاقریم شرقداغی زامین یاندا منتظم بر سوغوش بولغان ایدی. بو کون ایسه آراسیرا توپ آیلما قدا. ینه ده اطراف دان روس کوچلهری کیلیب توروبدر وه بولارغا قوماندا ایتجه ک گه نه-رانلک دا کیلیشی کوتوله در. جزاخ گه باراتورغان کوچله رنگ بارپسی اورتولوب کیزله تیلگن اوچقاچار لار ییلن توسولوب قویولغان. 4 توپ وه 2000 چه عسکر امرگه حاضر. تاشکنده کی ایکی آیروپلانی دا بو بیرگه کیلتریب، تاقیر تاغلار اوستنده ن اوچوب، کشیات ایشینی کیگه ی-ترمه کچیلهر. بزنگ قیشلانی بوشاتماق احتمالی بارغان ساری اولغایما قدا»

«11نجی آوغوست 1916. بو کون کوب یاقیمسز بر وقعه کیچیر-

ديك. «ناچالنيك» اوز ياوري وه يوز قادار عسكر يپلهن توسه تدهن بزنگ قيشلاغا كيلىب، اوتكور بر تينتو ياسادى. بز يالغز كينمهك اوچون بيريد گهن وقتدان غنا فائده له نيپ، مهم نهرسه له ريمزنى بر نيچه تايه ايچنده ياشيرا ييلديك. روسلارنگ بزنگ اوستيمزده كى نظارتى سوڭ درجه اوتكور ايدى. اولار تينتو چاغى، بزنى اويدن چيقاريب، يوله كده سيراغا تور- غوزوب، اوينگ آستينى اوستگه كوته رديلهر وه ههر طرفنى قيديريب، بوتون اشيامزنى قاراب، بزنگ قوزغالانچيلار يپلهن قاتناشيغيمز بارلغينا دائر هيچ بر تورلو حجت تاپالماديلار...

شونى دا آيتب اوتهى، كه روس سالداتلارى تالاب توپلانغان شو قادار حيوانلارى اوچون چوپانلارغا محتاج ايديله. اوزنيك چوپانلارى آرتق قايتب كيلمه يتورغانلاريدان، حيوانلارنى اوتلاتو اوچون اوستريا ضابطلارنى چوپان اولاراق ييلگيله ديله. بونيگله بز اوچون قيشلادا «حيوان باقىچى» ديگهن يه گى بر رتبه چيقدى. قيشلادا بزگه قارشى آلنگان تدبيرلر تكرر اورتادان قالديريلدى...

«14نجى آوغوست 1916. جزاخ قضاى قوزغالانى باسترو ايشى روسلارغا كوتولگه نيدن كوب كوب قيشلاقلار توغدمشدى... تاغ ايته كلهرنده كى قيشلاقلارغا كيتكهن روس ساقچيلار قولى (Patrouille) ندان بر نقرى ده كبرى قايتمادى... اطراف اولگه ندهك وه كچهسى شاقاللار تا بزنگ ياقينمزداغى قورغان ديوار لاريغا چا كيلىب اولاماقدا ايديله.»

سوك سوز: سوگزدان آڭلادىغيمزغا كوره، جزاخ حقيقتدا قوزغا- لان حر كتنينگ قايناغى بولغان ايدى. روسلار توركستان خلقينگ بو اختلالى دولاييسيله توركستانغا 100 000 كشيلىك اوردو توپلاماق مجبو- ريتنده قالمشلاردى. نامانگاندا بو يوك قوزغالان ياسالغان، حتى قوزغا- لانچيلار ايكي روس اوچقاچارىنى قولغا توشوروگه موفق بولغانلار، فقط او قوراللارنى قوللانونى ايچلهرندن كيمسه به جهره آلمان...»

ويلفورت اثرينگ 76نجى بيتنده، روس اسارتى زنجيرىنى قيريب آتماق املى ايله قوزغاليش ياساغان توركستان خلقينگ عصرى قوراللار- نى قوللانا بيلمه گه نلكدن گنه موفقيتسزلكگه اوچراغانلغىنى يازادر. ع.

*

توركستانه مهاجرلر ريسه

عزيز يورتداشلار، 1916نجى يىلغى قوزغاليش توركستان خلقينگ مىلى قورتولوش وه اونگ اولتچىلىق، «ورتچىلىق حر كتنينگ مهم بر صفحه- سىنى تشكيل ايتهدر. مجموعه مزنگ شو ساندا مىلى دعوا بولندا قيلنغان يالپى خلق قوزغالانى اوچون مهمچه اورون آيريليب، او حقدقا بعضى بر معلومات بيريلدى. توركستان مىلى نشرياتى توركستانى يات اسارتندهن قوتقارو نيتى ايله قيلنغان خلق قوزغالانينگ 20 يىلليغىنى ايسلهر كهن، دياننگ ههر تامانغا ياييلغان مهاجر توغانلار ريمزايى بولوندى وقلارى شهر وه قيشلاقلاردا اوز آرا ييغىليشيب، مذكور خلق قوزغالانى حقدقا معلومات بروجى توپلانيشلار ياساب اوتوگه چاقيرادر. «باش توركستان»

*

ساويت قانون اساسيسى

بويوك آلمان دولت ايرى بيسمارق «آدارهسى انصافلى بولماغان بر ميرده قانون چيقارونگ فائدهسى هم يوق» ديگهن ايدى. اوتكهن ايون آيننگ 12سنده اعلان ايتيلگهن ساويت قانون اساسيسىنى او قوغان بر كشى بيسمارقنىك بو غايتده ساده، فقط كوب معنيدار سوزىنى غير اختيارى صورتده ايسلهيدر. قانون اساسى متى 11 اجنبى تيلگه ترجمه ايتيلب 15 مليون نسخه نشر ايتيلب تارقايلمشدر. بو صورتله ساويت قانون اساسيسى يالغز ساويت وطنداشلارى ايمهس، دنيا افكار عامهسى محاكه سینه وضع ايتيلمشدر.

بو قانون اساسى اعلان ايتيليش مناسبتيله بوتون ساويت كشيلىرىنى

قاپلاب آلمان «سهوینچ» حقدنا سوز قیلب اوتورونگ کیره کی ده یوق. اونلار وقیله «حرابی قومونیزم» دوره سینی ده عینی درجه ده سهوینچ ایله قارشی آلمشلار ایدی. اونی بئیرگه ن (یه گی اقتصادی سیاست) «نپ» دوره سینی ده اوندان آز بولماغان بر سهوینچ اوه هیجان ایچنده قارشیلانلار ایدی. ساویت حکومتی ملتلهر جمعیتی وه اوه رسای معاهده. سینه قارشی شدتلی کوره ش سیاستی یوروتقاندا ساویت کشیله ری اونی «اورا!» دیب باقیریشیب آلفیشلاغانلار ایدی. ایهدی ایسه عینی ساویت وطنداشلاری ساویت حکومتینک ملتلهر جمعیتی ییلن دوستنندان توپدیقه لاری سهوینچ هیجانلارینی بئیره آلمای زحمتله نه درلهر. ینه شو ساویت وطنداشلاری وه رسای معاهده سینی ساویت روسیانگ یگانه قوروجیسی دیب کوره باشلاغانلار.

مجلس مؤسسان قوولوب تارقانلغاندان سوک توپلانغان 3نچی ساویت لهر قونغره سنده له نین «دهموقراسی بورژوا دولتیچلیگی فورملارندان بریدر. بوتون سوسیالیزم خائله ری اونگ آرقاسندان کیته درلهر. انقلاب بورژوا قورولوشی چه رچیوه سنده ن چقماغان آنلاردا بزده دهموقراسی طرفینی توندوق. فقط انقلابنگ باریشندا سوسیالیزمنگ ایلك یانغینینی کورونچه، بز پروله تار دیکتاتورلیغی یولینی توندوق وه بو یولدا قطعی صورتده تورماقدامز» دیگه ن ایدی.

له نین نک بو سوزنده ن 18 ییل کیجدی... له نین نگ وارثی ستالین طرفندان حاضر لانغان قانون اساسیده «پروله تار دیکتاتورلیغی» دیگه ن تعیرنی قوللانودان دا وان کیچیب، بار کوچی ییلن باقیریب، له نین طرفندان «بورژوا دولت فورمی وه سوسیالیزم خائله رینگ گنه تیله گی» دیب کورسه تیلگه ن «دهموقراسی» نی تلقین ایتب اوتورادر. اوقیله له نین ییلن برلکده دهموقراسینی تلغین ایتب، اونی بوتون بختسز لکله رنک منبعی دیب کورگه ن ساویت وطنداشلاری بو کون ستالین ایله برلکده «یاشاسین دهموقراسی!» دیب باقیریب، ایمدیگه چه مقدس ساناب کیلدیک

له ری پروله تار دیکتاتورلیغی بیرینه «دهموقراسی» کیچمه کله «ساویتلهر اتفاقی حقیقی مفهومده بوتون زحمتکش خلق دولتی بولادی» دیگه ن فکرله سهوینچلهرینی هیچ قایغا سیغدیرا آلمای یانادرلار. یه گی قانون اساسی پروژه سی مناسبتیله ساویت کشیله رینگ کور. سه تمه کده بولوندیقلاری سهوینچ وه هیجان باغیرتیلارینا اعتبار ایتمه سلک کیره کلگینک اصل عاملله ری مه نه شونلاردر.

تیشقی دنیا افکار عامه سنده یه گی ساویت قانون اساسیسه قارشی اینانماسلق کوچلیره ک کورونه در. بورژوا غازی تالارینگ بوتونبسی اونی منفی قارشیلادیلار.

ساویت دوستی غازی تالاردان فرانسوز خارجه سینگ رسمی ناشر افکاری سانالغان «ناک» (Le Temps) غازی تاسینگ، ساویت قانون اساسیسه قارشی آلدیغی غایده کیسکین تقیدی قاراشینی آیریچا قید ایتب کیتش کیره ک. بو غازی تانگ باش مقاله سی، یعنی فرانسوز خارجه سینگ رسمی قاراشی بولوب، «Le Mirage de la Constitution Soviétique» دیگه ن باشلوقلیدر. فرانسوز سوسیالیستلهری باش ناشر افکاری «پوپولهر» («Le Populaire») ده بوندان آز منفی قاراشدا ایمه س. آوروپا قومونوست له ری مستنا بولغانی حالدا، آوروپا افکار عامه سینگ ساویت قانون اسل. سیدی پروژه سینه بو قادر منفی قاراشی دا ساویتلهرنگ اوز تجربه سینه نیگیز له نکه ن.

✱ ساویت قانون اساسیسه بزنگ قاراشیمز ایسه ههر نهرسه ده ن اول اوز ملی کوره شیمز باقیمندان اولاجاق. نه اونگ آیریم نقطه لاری وه نه ده عمومی روحی بزنی «قازانا» آلادر. بز ساویتلهر اتفاقینا معین باقیشلا یاناشامز. یورتمزنی، روسیانگ قیزیلغا بویانغانندان غنا عبارت بولغان، ساویتلهر اتفاقینا ههر قاندا ی بر شکله باغلا تورغان بر قانون اساسینی بز رد ایتمه ز. فقط بو وضعیتیمز هیچ بر صورتله بزنگ بو قانون حقدنا فکر سویله ب کیتو حقمزنی نزع ایتمه یدر. چونکه ایمدیکی وضعیتده او- نیگله بزنگ یورتمز وه خلقیمز مقدراتی باغلیدر.

پروژه نك 2 نچى قسمنك 13 نچى مادهسى ساويتلەر اتقاقىنى تىگ حقوقلو ساويت جمهوريتلەر نىگ اوز ايسته گى يىلەن برلەشە سندنەن توزولگەن «متفق سوسياليست ساويتلەر جمهوريتى» دىب بىلگىلەيدىر. بو متفق تىگ حقوقلو جمهوريتلەر توبە نەندە گىلەردىر:

- 1) روسيا فەدەراتىف سوسياليست ساويت جمهوريتى؛
- 2) او قراپنا سوسياليست ساويت جمهوريتى؛
- 3) بەلوروسيا سوسياليست ساويت جمهوريتى؛
- 4) آذربايجان سوسياليست ساويت جمهوريتى؛
- 5) گورجستان سوسياليست ساويت جمهوريتى؛
- 6) ئەرمەنستان سوسياليست ساويت جمهوريتى؛
- 7) توركمنەستان سوسياليست ساويت جمهوريتى؛
- 8) اوزبىكستان سوسياليست ساويت جمهوريتى؛
- 9) تاجىكستان سوسياليست ساويت جمهوريتى؛
- 10) قازاغستان سوسياليست ساويت جمهوريتى؛
- 11) قىرغىزستان سوسياليست ساويت جمهوريتى.

بو صورتلە ساويتلەر اتقاقى ايمديگە چە بولغان يدى پىرىنە اون بر «تىگ حقوقلو» سوسياليست جمهوريتلەرى برلەشە سندنەن توزولەردىر. يە گى قانون اساسىدە توركستانداغى مختارىتلى جمهوريتلەردەن ايگىسى، يعنى قازاغستان ايله قىرغىزستان، اتقاق جمهوريتلەرى قاتارىنا آلىنەشدر. ايمديگە چە روسيا فەدەراسيونىنا تابع بولغان قارا قالپاق مختار جمهوريتى دە اوزبىكستان ايچىنە آلمشدر. (26 نچى ماده).

17 نچى ماده متفق جمهوريتلەردەن ھەر برىنگ ايسته گە نەندە ساويتلەر اتقاقدان آيرىلا يىلو حقىنى بىلگىلەيدىر.

ايسكىدە ھەر متفق جمهوريتنك ايسته گە نەندە اتقاقدان سربست آيرىلا يىلو حقى دە قلاراسيون، يعنى بيانامە، شكلىندە تايىلغان ايدى. بونگىلە برابر او معناسز سوزلەردەن گە عبارت بولوب كىلدى. ايمدى مخصوص بر مادە حالدا قانون اساسىغا آلىشى ايله اونك حقيقتغا آيلان ب كيتوونى اويلا ب

اوتوروشغا اورون يوق. بوگا رىغماً، اساس اعتباريله، بو ايسته گە نەندە سربست آيرىلا يىلو حقى مسئلهسى بوتونلەى اهميتسىز سانالا آلميدىر. ايجابندا بو جانسز حرفلەر گە جان كىرتتو توركستان (وہ باشقا مىلى اولكەلەر) قومونىستلەر نىگ مىلى شعورلارندان آسليدىر.

يا لغز ساويت وطنداشلارينا بىرىلگەن حرىتلەرنى ساناب چىقو اوزى كۆب گنە بىر آليرلق بر نەرسەدر. فقط بو حرىتلەرنىگ بوتونىسى «سوسيا-لېزم قورولوشىنى محكمەلەمەك» اوچون گنە بىرىلگەن. باشقاچا قىلىب ئەتەكە نەندە سوسيا لېزم قورولوشى حقدىا بولشە وىزم پروگرامندا يازىلغاندان باشقا ھىچ بر تورلو فكر بيان ايتو وە يا سوسيا لېزمىنى تنقىد ايتور گە اذن بىرىلمەيدىر.

ساويت قانون اساسىسىنگ 126 نچى مادەسى داھا زىيادە قىزىقسار. لقدر. مەنە او مادەنگ تولوق متنى:

«زحمتكشەلەرنىگ منافعينا توفىقاً خلق كئەسىنگ مستقل تشكىلات ياراتو وە سياسى فعاليتدە كى حر كئەلەرنى انكشاف ايتدېرو غايەسى ايله ساويتلەر اتقاقى وطنداشلارينا ھەكارلار اتقاقى، قوئوپەراتىف برلكلەرى، ياشلار اوپوشمالارى، سپور وە (وطن) مدافعەچىلارى تشكىلاتلارى، حرى، تەخنىكى وە علمى اوپوشمالاردا برلەشە بىلمەك حقى بىرىلەدر. اھالىنك ايشچى صنفى وە باشقا طبقەلارنداغى داھا فعال وە اوزىنى حس ايتە بىلە تورغان، شعورلو عنصر، زحمتكشەلەرنىگ سوسيا لېزم قورولوشى كورەشندە كى آلى قاتارندا زحمتكشەلەرنىگ اجتماعى وە دولتى قورولو-شندا يولباشچى بولوب كىلگەن دستەسى ساويتلەر اتقاقى قومونىست فرقە-سىنى تشكىل ايتەدرلەر.»

بو مادەنى ياخشىلا ب او قوب اونگ مضمونى اوستندە بر قادر دقتلە اويلانغان بولسا گىز، بو مادەنگ ساويت قانون اساسىنگ وطنداشلارينا بىر گەن بوتون «حرىتلەرى»نى بشىرەدر، دىگەن بر گنە توغرو نتيجه گە كىلىرسىز.

بر آزدا آغا باسیب 141نچی ماده گه یاناشیگ. او مادهده (ساویت تشریحی مؤسسسهلرینه) «سایلاو اوتکه زیلگه نده نامزدلر قویو حقی اجتماعی تشکیلاتلار وه زحمتکشلر اوپوشمالارینا: قومونیست فرقهسی تشکیلاتلاری، همکارلار اتقاقی قوئوپه راسیونلار، یاشلار اوپوشمالاری، حرث اوپوشمالارینا حصر ایتیلدر» دیلگن.

ایلك باقیشدا بو بیرده سانالغان تشکیلاتلارنك بونونسی تیگ حقوقلو کبی کورونهدر. فقط 126نچی مادهده قیلنغان آیرمالارنی خاطر لاساگز، او بیرده «آلداغی فعال وه اوزله رینی حس ایته ییله تورغان شعورلو وطن داشلار قومونیست فرقهسینی تشکیل ایته جه کلر» دینلدیگینی کوره سز. بونی باشقا چاراق قیلیب هه تیکه نده قومونیست فرقهسینا کیرمه گن کیشیلر فعال وه اوزینی حس ایته تورغان شعورلو سانالا آلمایدلرلار. قومونیست فرقهسینا کیرمه گن %98 (یوزده 98) ساویت وطن داشلاری، مثلاً: عالملر، پروفه سورلار، معروف ته خیکه رلر، هکیملر، مهندسله رده ن قومونیست فرقهسینا کیرمه ک ایسته مه گنلر ساویت قانون اساسینده غیر فعال، غیر شعوری، اوزینی حس ایته ییلمه ی تورغان، عقلی تولماغان عنصر دیب قبول ایتیلمه لیدرلر.

عجبا ساویت تشریحیه سنده بو غیر فعال وه غیر شعوری طبقه ننگ لیسته له ریله مبعوث بولغان کیشیلر ننگ رولی نیمه بولادر؟ عومیتله کیم بو شعورسز، عقلی یتیشمه گن طبقه ننگ نامزدی بولوب سایلانونی قبول ایتهر ایکن؟ — بو سورغونی قویو اوگا جواب بیرونی ایجاب ایتدیره در. حقیقی مبعوث نامزدلیگی قومونیست فرقهسی طرفندانغا قویولغانلار بولادر.

بویله لکه «بوتون زحمتکشلر دولتنده» ده حاکمیت بر گنه قومونیست فرقهسی قولندا قالا بارغان بولادر. بو صورته ایسکی روس پروله تازی دیکتاتورلیغی ره ژیمینگ بوتون یاقیمسز قللاری به گی قانون اساسی آرقاسینا یاشیرینب قالا باراجا قدر.

بز ساویت قانون اساسیسی حقنداغی شو یازینی بیره ر آلدندا او-

زیمزنگ اساس وضعیت زنی بوتون قطعیتله بر داها ایسله ب اوتیلک: هیچ قانداغی بر ساویت قانون اساسیسی بزنی قانقتر آلمایدر؛ تور- کستاننک ملی غایه سی روسیاننک اسارتنده ن بوتونله ی قورتولما قدر. به گی ساویت قانون اساسیسی بز گه اوز ملی قورتولوش کوره شمزنی دوام ایتدیره مک، اونی قیزدیرماق اوچون کیره کلی کوچنی بیرمه لیدر. «بر وه ایرکین تورکستان» بزنگ سوک هدف وه دائمی شعاریه زدر.

چوقای رولونین

تورکستاندا «تیل سیاستی»

کوبده ن پیری حاضر لانیب کیله یاتقان تورکمه نستان ساویت تیل قورولتایی نهایت اوتکه ن مای ایچنده توپلانندی. قورولتایغا یالغز تورک مه نستان وه تورکستاننک باشقا قسه لارندان ایمه س، ساویت روسیاننک مرکزنده نده آتاقلی «عالملر» قاتناشدیلار.

تورکستاندا تورک تیلی وه تورک کولتوری باشینا کثیر یلمه کده بولغان فاجعه صحنه لهرنده ن برینی تشکیل ایتکن بو توپلانیش حقیقتاً ده بر فاجعه صحنه سی بولوب کیچدی. بو یالغز بز تورکستانلیلار، تورکستان ملی منا- فعی باقیمندان ایمه س، حتی ساویت روسیا نهیره گبازلیغی باقیمندان دا بر فاجعه صحنه سی بولدی... او بیرده روسلق، روسچیلیق ایله تورکلک، تور- کستانلیق چارپیشدی.

1934نچی ییلی اوزیکستاندا، داها اول وه سوگرا باشقا تورک «ملی ساویت» جمهوریتلهرنده اوتکه زیلدیگی کبی بو بیرده ده قونعره املا وه آتامالار مسئله سی یله ن مشغول بولدی.

املا حقنداغی ساویت پروژه سینی پوتسه لویه فسکی، آتامالار اوستنده- کی پروژه نی ده بوغدانووا اسملی بریسی سویله دی. بو معروضه لارننگ ایکسیسه ده یالغز تورکلک، تورکستانلیق، تورک کولتوری، تورک تیلی،

تورکمن شیوهسینه یات بولوب قالاسدان عمومیتله علمی کوروشکده بوتونله یاندر. ههر ایکی معروضه دادا حاکم نقطه ساویت حکومتینگ تور-کستاندا یوروتوب کیلمه کده بولغان روسلاشترما تیل وه کولتور سیاستیدر. ذاتاً بو جهتی معروضه چی بوغدانووا اوزی آچیق سویلهب بیرمه کده در. او «ههر کیمگه معلوم بر نهرسه در، که بز تیل مسئله لهرینی سیاست مسئله له رندهن آیرا آلمایمز. اگرده تیل قورولوشی ایشینگ بوتون ساحه لاری اوستنده دقتله بر کوز کیزدیرسه ک بولارنک بوتونیسنده ملتچیلک ایزلهری کورهمز» دیدر. («تورکمنسکایا ایسکرا» 26. 5. 36).

بزنگ اوچون بو قونغره کوب جهته دن کوتولگه نندهن مهمره ک بو-لوب چیقدی. بر کره او ساویت روسیانگ کولتور یقیچی، یرتقیچ سیا-ستینی اوز وثیقه لاریله قایتادان اثبات ایتکن بولدی. ایکنچی طرفدان او قومونستلک مفکوره سی تأیری آستندا ساویت روسیا دیکتاتورلیغی سیاستی چهرچوه سی ایچنده یتیشمه کده بولغان یاش انقلابچی تورکستان تورک ملتچیلگی مقاومتی وه اونگ بو ساحه دا مدافعه ایتدیکی نقطه نظر لهرینی آچیق کورسه تدی.

عمومیتله قونغره ده سویله نکه نلر، بالخاصه ساویت سیستمی باشلوق لارینک کتیردیکلهری مثالار ساویت حکومتینگ سیاستنده کی شدته رغماً تورکستان ملتچیلگینگ تیل وه کولتور ساحه سندا حالا قیریل آله-دیغینی کورسه تمه کده در.

فرقه کاتبی، حکومت باشلوقی، معارف قومیساری کبی مسؤل کشیلر طرفدان سویله نکه ن اوزون نطقلار، قونغره آلدیندا وه قونغره مجلسلهرنده بولوب اوتکن مناقشه لهردهن تورلو یوللارله غازیتا یتیلهرینه کیچیب قالغانلاری دا بو ملتچی عنصر لارنگ ساویت تیل سیاستنه قارشی تنقیدلهری، اوز پروغراملاری حقدن بر فکر ایدینه ک اوچون یتهرلکدر. تورکمنستاندا 1930نجی ییلی برنجی تورکمن تیل کیگه شی یاسالغان ایدی. او زمانغا قدار تیل وه کولتور ایشلهرینگ باشندا توروب سوگرادان ملتچیلکله عیبله نب قاماقا آلغان بوری اوغلی کوموش علی وه

یولداشلاری تورار لار ایدی. بو غروپ 1930نجی ییلی کیگه شنده اوز پروژهلهرینی اوتکه زدیله ر. سوگرادان بو مسئله ده ملتچیلک ایزی کور-دیکی اویینه توشکن ساویت حکومتی 1931نجی ییلی بولارنی برطرف ایتب، تیل قورولوشی مسئله سنده ملتچیلک ایزلهرینی بتیرگه نینه قانع بولغان ایدی.

مه نه ایمدی بو قونغره ده فرقه کاتبی آنا محمد اوغلی ملتچیلهرنی، سیاستا، تا او زمان ییققان بولوب کورونسه لهرده ایشده اولارغا قارشی سوک کونلهرگه قدار هیچ بر نهرسه قیلامای کیلدیکیلهرینی، تیل قورو-لوش مسئله سینگ بوتونله ی شو ملتچیلهر نظریه سی تأیری آستندا قالیب کیله یاتقانی، ساویت تیلچیلهرینگ آغیز لارینی آچیب غنا اوتوردیق لارینی سویله ب یردی («تورکمنسکایا ایسکرا» 27. 5. 36). معارف قومیساری دولت محمد اوغلی ایسه «بز ایددیگه چه ملتچیلهر قولندا قالیب کیله یاتقان ایسکی تیلچیلک نظریه لهرینی ایسته مه یمز» دیدر. (عینی غازیتا 22. 5. 36).

ساویت تورکمنستانینگ باش غازیتاسی «تورکمنسکایا ایسکرا» (18. 5. 36) تیل قونغره سینه آتاب یازدیغی باش مقاله سنده «اونلارنی (بوتون ساویتلهر اتفاقینا تابع خلقلارنی) برله شکن، بر تیلده سویله یتور-غان بر کولتورگه قوشوب یوبارو شرائطینی حاضر لاماق اوچون ملی کول-تورنی تکامل وه انکشاف ایتدیرو کیره ک» دیگن ستالین سوزینی کتیرب قونغره اهلینی شو مهم غایه نی اونوتماسلققا اوندا یدر.

فرقه کاتبی آنا محمد ایسه «بز ملی کولتور قورولوشه زدا اوزیمز-نی بوتون ساویتلهر اتفاقی وه عموم بین الملل انقلاب حرکتی میدانتدا بو-لوب تورغانلاردان تاش دیوار لار یله ن آیریب ساقلای آلمایمز» دیدر. («تورکمنسکایا ایسکرا» 27. 5. 36). تورکستان تورک کولتوری نامینا ایشله نمه کده بولغان بو میرزه لکنگ قای استقامتده بولغانلیغی، تورکمن-ستانداغی کولتور قورولوشی بناسینگ حقیقتاده ههر طرفغا ایشیگی بولوب بولماغانلیغی، یوقسا بر طرفغا دروازه آچیب، باشقا طرفلار «تاش دیوار-

لار» بیلەن بورولوب آلتماچی بولغانلیغی بر آز قویوداغی تفصیلاتدان آڭلاشیلاجاقدیر.

بر طرفدان ملتچیلەرنی تارمار ایتدیك، تیردیك دیب باقیردیقلاری، ایکنچی طرفدان توپلاندیقلاری بیرده ملتچیلەرگه قارشى كورهش آچودان باشقا ایشلەری بولماغانلقدان توققان منطقسزلقنى آڭلاغان بولسا كیرهك، گنه آنا محمد اوز نطقدا ملتچيلك بحثنه كره كره شو اوپورولوشنى تولدوروشغا كوب گنه اوروندى. اونگ كورسه توونجه ملتچیلەرنگ يالغز ايشده گي ايزلەری ایمهس، حتی اوزلەری ده حالا بیتمه گن، اونلار حالده شرائطغا اوغون بر شكده كوره شمه كده لەر. او اوزینگ بو ادعا سینی قطعیله شترمهك اوچون یاتین زمانلاردا یازیلغان حتی قونغرە باشلانار آلدندا وه قونغرە مذاکرە لرنده سويلهنگه نلەردەن مثاللار كتیره در. او، «یرلی ملتچیلەرنگ توب نظریه لەری نیمه؟» دیگن سورغونی بیریب اوزیچه جواب قایتارادر.

«بورى اوغلى، گهلدى اوغلى، قول محمد اوغلى جنسندن ملتچي لهرنگ جدى علمى بر كوروشكه تايناغانلقلاريني سويلهش كيچيريله مس بر ياگليشلق بولور ايدى. بونگله برابر بو جهت اونلارنگ بوتون غدا سيني «پان توركيستلك» (تورك برلگي) قايناغندان آلمان «نەسكە ريجي ملتچيلك» نظریه لەرنی آچیب كورسەت ب او توشنى منع ایتمه یدر. مەنە گهلدى اوغلى، بورى اوغلى، فرید افندی وه باشقالارنگ فعالیتنده کی پان تورکیستلك چیزینینی كورسەتە تورغان بر نیچه مثال:

گهلدى اوغلى حتی 1935نجی ییلی «تورکەنستان» غازیاسندا تورکەن تیلینك قورولوشی وه یه گئی آتامالار حقدان:

«هەر قانداى بر نەرسەنى آتاماق اوچون اوز تیلیمزده آتامایلیما. غان تقدیرده اوزیک، قازاق، تاتار، آذری... کبی اوز توغانلاریمز تیلله رینه مراجعت ایتب، چین تورك سوزلەرنی سايلا ب آلیشمز كیرهك. ایکنچی نوبتده یعنی بونلاردا تاپیلماغان تقدیرده اوغور، چاغانای ادبیات دورە لەری ایسکی تورك ادبی تیللە رینه مراجعتله اونلاردان آلیش كیرهك. قیسقا قیل ب

تەتکەندە آتامالار بحثندە بر طرفدان تیلیمزنی پایشیمز، ایکنچی یاقدان اونگ کیگ (تورکلك*) قاراقتەرنی ساقلاشیمز كیرهك. اگرده مسئله نی تیلیمزنی مطلقا باشقا بر تیلنگ تأیرینه بو یسیندیرو شکندە قویا تورغان بولساق، کیلگ، هیچ اویلابدا اوتورماسدان، شو باشداناق اوز توغان تورك قومشولاریمزدان بری تیلندەن، ایسکی چاغانای وه اوغور ادبیاتلا ری بایلقلارندان یات تیللەر بیلەن قاتیشماغان تازه تورك سوزلەرنی سايلا ب آلا باشلایمز» دیب یازادر.

آنا محمد سوزینه دوام ایتب:

«مەنە ایکنچی بر مثال: فرید افندی تورکەن تیلی حقدان یازغان بر یازیسندا «هەر تورك بالاسی اوز تیلینگ کیلجه گینی بیلگیله گەندە تورک ملك اوی بیلەن گنه ایشلە یدر» دیب یازدی» دیگەندەن سوگ «بو کون دە ایشلەب یورگن کیشیلەرنی اورتاغا ترتیب كوره بلك دیب قارا خان، موسی اسماعیل وه باشقالارنی آنا یدر.

فرقه کاتبی سوزینه کوره، 1931نجی ییلی چیققان توزکەنچه غرا مەرنده «خلافت دوری» عثمانلی تورکجه سینه باغلان ب آچیقدان آچیق تورکچيلك قیلغان قارا خاننگ حالده بو کوروشنده قالیب کیله یاتقانی فرقه مرکزینجه معلوم ایمش. ینه شو قارا خان قورولتای حاضرلینی دور لەرنده یازغان بر یازیسندا «بزنگ اوستمزگه توشکەن ایگ مهم وظیفه لهرنگ بری مستقل تورکەن ادبی تیلی نیگیزینی حاضر لاما قدر وه مخدوم قولی وه باشقا ایسکی تورکەن بویوک یازیچیلارندان بحث ایتب، تورک مەن خلقینا قاراتیب «اونلار سزنگ بوتون یارارلقلاریگز، کەمچیلکله ریگزنی یاخشی بیلپ، اونی توغرو افاده ایتب، یول کورسەتکەن حقیقی رهبرلەریگز وه چین ملت خادملەری ایدی.» وه یه گئی آتامالار مسئله سینه تماس ایتکەن بر یازیسندا «سوسیالیزم، اینتەرناسیونال وه باشقا شونگ کبی سوزلەر، باشقا تورك اوروغلارندا بولغانی کبی بزدهده عریچه سوزلەر بیلەن افاده ایتیلگە نلەر. بو آتامالار تورکەن او قوچیسى اوچون یات سوزلەر

(*) بو تعبیر ساویت غازیتاسی طرفندان تیرناق ایچینە آلمشدر.

ایمهس. او بونلارغا اورگهنب قالغان. اونگچون بونلارنی «بین الملل» دیب
آتالیب کیلمه کده بولغان یه گئی سوزلەر ییلهن آلهشتریب یورو کیرهك
ایمهس» دیب یازغان.

قول محمد اوغلی اوغوز داستانی حقندا یازغان بر یازیسندا «ادبی
باقیمدان بو داستانتک تیلی باشقا تورک اوروغلارینا بولغانی کبی تورکمه
اوچونده کوب مهمدر» دیب یازغان.

موسی اسماعیل اوغلی قونغرہ مناسبتیلہ سویله گهنده «مهن بین الملل
آناما لارغا قارشى ایمهسهمن. فقط (بونداى بر بهانه ایله) تیلیمزنی روس
سوزلہری باسقینی آستندا قالديریلووی بزنگ اوچون بر خورلقدر» دیدر.
توپلانغان قونغرہ حقندا «بو قونغرہ تورکمه تیلینی یا گلش مجراغا
سالیب یوباراجاق. بزدهده تاتارلارداغی وضعیت توغاجاق. اونلار داها
اول روسلاشتریلغان تیللہرینی ایمدی یوقالتادا باشلادیلار» دیدر.

تورکمهستان باش غازی تاسی «تورکمه نسکایا ایسکرا» قونغرہغا
آتاغان باش مقاله سنده ملتچیلہرنک فعالیتندہن بحث آچیب «بوتون دوشمان
عنصر لار تیل مسئله سینگ اهمیتینی غایتده یاخشی آگلادیلار. بوتون ملی
جمهوریتلہرده، او جملهدهن تورکمه نستاندا تیل مسئله سی بوش بیرگه
شدتلی کورهش میدانی بولمادی. ساویت حکومتی عمری اوزونی تورک
مه نستاندا یه گئی تیل قورولووی ایشندہ ملتچیلہر بار کوچلہری ییلهن
قارشیلق ایتب کیله درلہر» دیدر.

تورکمه نستاندا تیل سیاستی ایشلہرینک ساویت حکومتی ایسته گهنديک
یورومه گهندهن بحث ایتب کیلگهن حکومت باشلوغی آتابایوف اونگ
سبیلہرینی ساویت تیلچیلہرندہ کی سوادسزلق، غیرصمیمیلک اوستنه بوساحده
«پان تورکیستلک» وه ملتچیلک نظریہلہری تأثیری کوچلو بولانندا تاپادر.
تورکمه نستان معارف قومیساری دولت محمد اوغلی ملتچیلہرنک
تیلچیلک ساحه سندا تعقیب ایئدیکلہری غایه نی «تورکمه ن تیلینی، بونگله
تورکمه ن خلقینی بوتون ساویتلہر اتقاقی خلقلارینا اورتاق سوسیالیزم قو-
رولوشندان آیرب آلیب قالماق» بولغانلیغینی سویله یدر. ساویت معروضہ.

چیسى بوغدانووا ملتچیلہر طرفندان کورولمه کده بولغان قارشیلق چیش
لار، تیشقی کورونوش اعتباریلہ تورلوچه بولوب کورونسهده، هدف
اعتباریلہ بر بولغانینی، اصل عمومی هدفنک «ملی تیلنی سوسیالیزم قورولوشی
آقینلاری تأثیرندن ساقلاب قالماق» بولغانلیغینی سویله یدر.

معارف قومیساری تیل مسئله سنده کی ملتچیلک آقینینی (1) اوتوب
کیتکهن ایسکی ادبیات تیلینی یه گیدن یاییب، محکملمهک؛ (2) بویوک
شیوه لہردن برینک اوستوملیگینی قورماق؛ (3) بین الملل آتامالارنی تورک
مه نچه گه کیرگیزمه سلک کبی غایه لہر تعقیب ایئدیکی نی سویله یدر.

ایمدی بو کیچیک-کیچیک نهنه لہرینی نقل ایئدیگمز تارتیشمانی بر
پارچا تحلیل ایتب کوره یلیک. تورکمه ن، عمومیتلہ تورکستان تیلچیلہری،
یه گئی ادبی تیل قورولوشندا، هر نهرسهدهن اول تیلنگ اوز بایلغینا
تایانماقچی بولادرلار. تورکمه ن تیلچیلہریده ساویت روسیا سیاستی بو-
زندہن تورلو تیللہر حالدا قبول ایتمهک مجبوریتندہ بولوندوقلاری تورک
تیلی شیوه لہری بایلقلارینی استفاده ایته ییلهجه کلہری ایگ طبیعی بر منبع
دیبه قبول ایتمه کده درلہر. ساویت سیاستی یوزندہن هر قانداى بر آغیرلق
چیقما سین اوچون مراجعت ایتهجه کلہری شیوه تیللہرینی ده «اوزیکچه،
قازاقچا، تاتارچا، آذری تورکچہ سی» دیبه آچیق کورسه تمه کده لہر.
تورکمه نچه نک اوزندہ وه تورموشدا قوللاندیماقدا بولغان تورک شیوه لہرندہ
تایلمایغان سوزلہر، آتامالار اوچون اویغور، چاغاتای ادبیاتی دوره لہری
کبی عینی تیلنگ تاریخی بایلغینا مراجعت ایتمه کچی بولادرلار. هر ایکی
تقدیردهده تازه تورک کوکندهن بولغان سوزلہرینی ترجیحاً آلماقچی
بولادرلار.

ساویت سیاستی ایسه بو کوروشنی «پان تورکیستلک» دیب کورسه تب
بونداى حرکتلہرگه قطعاً یول بیرمه یهجه گینی سویلمه کده در.

✽ ملتچیلہرینی «برادر جمهوریتلہر تیللہری» تأثیرینی قویماسلق اوی
یلهن عیلمه کده بولغانلقلارینی دا یوقاریدا کورگهن ایدیک. ایمدی اوز-
یکستان، قازاغستان، قیرغزستان، تاتارستان، باشقوردستان، آذربایجان

ساویت جمهوریتله رنده یاشاغان خلقلاردا «شو برادر» لهر قاتارینا کیره- دیمی؟ یوقسا تور کستانلیلار اوچون گه نهرال قوروپاتکین اینگ کورسه ندیکی «روس برادرلهر» دن باشقا قارداش تانیلما دیهی؟ بو جمهوریتله رنگ بوتون- نیسندہ سویله ننگن تیل، بوتون بایلیغی بیله ن، ساویت قانون اساسیسینچه روسچا بیله ن تیگ حقا ایگه بولغان رسمی تیللهر سانالادر. ایهدی بو عینی مملکتده رسمی تیل دیب قبول ایتیلگه ن تیللهرده ن بریسنگ تأثیر- نده ن قاجماق، ایکچیسینگ تأثیرینی ایزلهمه ک گناه سانالماقدادر.

تورکمه ن تیلچیلهری تیلنی اوز تاریخینه باغلی بر صورتده انکشاف ایتدیریشنی اونی تاریخده ن آیرماسلقنی تیلهدرلهر. ساویت حکومتی ایسه بوندان خلق کتله سینک تورموشدا سویله شکه ن تیلنده ن آیریلو دیگه ن بر نتیجه نی چیقارماقچی بولادر. تورکمه ن تیلچیلهری کیره کلی سوز، آناما- لارنی تورکمه نچه، تورکچه ننگ اوز بایلغندا قیدیرماقچی بولادرلار. ساویت حکومتی ایسه بونی تورکمه نچه نی «تجرید»، اونی «برادر» خلقلار تیللهری تأثیرنده ن آیرماق دیب کورسه ندر. تورکمه ن تیلچیلهری خلق طرفندان به نیمسه لگه ن، خلقنگ آگلاشدا هیچ بر تورلو زحمت چیکمه- دیککی یات سوزلهرنی ساقلاماقچی، اونلارنی ساقلاونی خلق اوچون یات بولغان یه گئی «بین الملل» آنامالار بیله ن آلاشتروغا ترجیح ایتهدرلهر. ساویت حکومتی ایسه بوندا «پان تورکیستلک»، «پان اسلامیتلک» ایزلهری کوره در. ایکچیی یاقدان بین الملل آنامالارنی تورکمه ن خلقی سویله گه ن شکلده آلیب، اونی خلق سویله گه ن شکلده یازوغادا یول بیرمه یدر.

تورکمه ن تیلچیلهری یه گئی تیلنگ معین بر چه رچیوه ایچنده انکشاف ایتوونی تأمین اوچون ایمدیگه چه هر تیلنگ یوروب کیچیش بولون- دینی نورمال یولغا کیرمه کچی بولادرلار. اولار کینگ بایلغان وه لسانیات باقیمندان ایگ موافق تایلغان محلی شیوه لهرده ن برینی نیگیز ایتب آلیب، اونی باشقا شیوه لهرده کی بایقلارله کیگه یتمه ک طریقله تیل قورولوشی ایشینه کیریشمه کچی بولغانلار. 1930 نچی ییلی تیل کیگه شنده بوری اوغلی باشدا بولغان هیئت شو نیگیزده ایشکه باشلاغان. تورکچه ننگ

ساغلام انکشاف یولینا کیریپ کیتیشینی ایسته مه گه ن ساویت حکومتی ایسه بو حرکنی گناه ساناب، او هیئتی تارقتمش وه بو کونکی قونغرہ پزو- غرامینی حاضر لاغان جریاتی توغدورمشدر. برآز او یلاب کورولسه بو بوری اوغلی کوموش علی طرفندان باشلانغان یول خارجنده دینادا بر تیل انکشاف ایتب اوسکه نمی؟ بو کونکی یو کسه ک آلمان تیلینگ نیگیزی هاتووه ر شیوه سی ایمه سه سی؟ بو کونکی روس ادبی تیلنده کیگ روسیانک هر طرفینی باسقان بر برینه آگلاشیلما یاتورغان شیوه لهرنگ بوتونینی توپ- لانماق صورتله قورولدییینی ادعا ایتب بولادرمی؟ بو کونکی ساویت روس ادبیاتی تیلنده یوزلهرچه ییملاردان بهری فهؤودالار، چارلار، ملک دارلار، سرمایه دارلار دورلهرینی ترنم ایتب کیلگه ن «روس قلاسیک ادبیاتی» تیلینگ، بو کونکی سیسته منگ حاکم صنفی سانالغان روس پرو- له تاری وه یاده روس خلقینگ یوزده 85 نی تشکیل ایتکهن روس موژیکی تیلینگ نه قادار تأثیری بار ایگه ن؟ بو کونکی «پراودا» وه ساویت ادبیاتی تیلنده نه روس پروله تاری وه نه ده روس موژیکی تیلینگ ذره قادار تأثیری باردر. او روس تیلینگ تاریخی یولندا انکشاف ایتب بارادر. ایهدی ساویتلهرچه بوگا «یه گئی ساویت روس ادبی تیلی» ننگ روس خلق کتله سی وه پروله تار طبقه سندان اوزا قلاشماغی وه یا اوزاق قالماغی دیب قارای- تورغان بر کشی بارمی؟ — طبیعی یوقدر. چونکه ساویت سیاستچه او تیلنگ هر قاندای «برله شترمه» گه تابع توتولماغی لازم ایمه س. ساویت سیاستینگ «ساویتلهر جئتنده» یاراتماق ایسته دیککی برله شکه ن کولتورنگ بر گنه تیلی دیب کوزده توتولغان سوک هدفده شو روس تیلینگ اوزگه- سیدر.

✱ فرقه کاتبی آنا محمد تورکمه ن ملتچی تیلچیلهری نظریه لهرینی، سوزلهرینی نقل ایتب کیلب، اونلارنگ علمی اساسی بولون، ادییینی ادعا ایتمه ک کبی اح- قلقنی دا قیلیب اوتدی. بالعکس ساویت روسیا ایمه ریالیزمی جلالاری سونگوسی ته دیدی آستنادا جسارت بیله ن سویله ننگه ن سوز- لهر، اورتاغا قویولغان آتی ساویت دیب عیبه ننگه ن کوروشلهر کوچلو

علمی، منطقی، تاریخی اساسغا تايانغانلاردر. ساویت پروژلهری طرفندان اورتاغا قوبولوب قوراللی ده موگوغلارنگ تهدید کار نطقلارینا تايانیب کیچیریلمهك ایستهنگن تهز (نظریه) لهر ایسه نهیره گباز روس قوروتتو- سندان غنا عبارت ایدی. بو جهتی ههر نه رسه دن زیاده قوتغره نك باریشی کورسه ندی... آیلا رچا دوام ایتکه ن حاضرلق، قهار ساویت ته رورینه تايانغان ساویت تهز (نظریه) لهری یالغز علمی وه منطقی نیگیز نده ن باشقا بر تايانچیغی بولماغان، آنجاق فرصت کیلگه نده بر نیچه سوز آیتب قالو یولدا اورتاغا چیققان ملتچیلهر نظریه سی قارشیسندا تورا آمادی. بونی ساویت مستشرق وه تورك تیلی متخصصلارینگ باش نهیره گبازی آقاده میک سامویلوویچ نك سوزلهری قلاسیك بر شکلده کورسه تب بیرمه کده در. او اوز ره ژیسورلیغی ایله حاضر لانغان تهزله رده ن بر قانچاسینگ شدتلی اعتراضلارغا معروض قالغانینی کوردر- کورمه س «ایمدیگی دورده» معرو- ضه چیلار طرفندان مدافعه ایتلگن رسمی ساویت تهزی علیه نه رأی بیرمهك مجبوریتنده قالدی. «آقاده میک» دیگن بر علم عنوانی آستینا یاشیرینغان بو نهیره گبازنگ علمی موقعینگ قدسیتینه نه درجه ده رعایت ایتدیگینی کورسه تیش اوچون اونگ سوزنده ن بر نقطه سیننی کتیریب اومه کچی بولامز. املا بحثنده یه گئی کیریتیله جهك آناما لارنگ روسچا قاراقته رینی ساقلاماق اوچون بوتون تورك جمهوریتله رنده قیلغانلاری کبی تورکبه نه ستاندادا بر تاقیم علاوه حرفله ر، مرکب اشاره لهر یاراتماق ایسته مشله ردی. بو جهت کوب شدتلی اعتراضلارغا سبب بولدی. «تیلیمزنی روسلاشتر- درلار» دیگن نظریه عمومی بر شکل آلدی. او جهله دن «X»، «خ» حرفی ده شدتلی مناقشه لهر آچدی. بو حرفنگ کیره کلگی وه کیره ک مه سلگی حقدنا ساویت متخصصلارندان بعضیلاری دا بیرله رنگ تورک مه نچه ده یالغز «H»، «ح»، «ه» نك افاده ایتدیگی بر گنه تاوش بارددر (*).

(*) «خ» تاوشی اطرافنداغی ساویت نهیره گبازلنی تورکستاننك قازاغستان قسمندادا کورولدی. طبیعی قازاق شیوه سنده ده «خ» سه سی یوق، اونکچون سوگرادان آلتان لاتین الفبا سندا بو تاوش اوچون آیریجا بر شکل کورولماید. فقط ساویت روسچیلاری بو

اونکچون «X»، دیه بر حرف چیقارو کیرهك ایمه س دیگن نظریه گه قو- شولوب کیتدیله ر.

بوغدانووا کبی روسچا سوزله رنی روس کبی سویله ته بیلمهك عاشق. لاری ایسه، بو روسلق روحینی ساقلاماق اوچون، تورکمه تنگ آغز وه ناماغنداغی تاوش سیستمینی ده اوزگه رتیرمهك اوچون جان چیکدیله ر.

حاکم احوال روحیه دن «X»، نك ههر حالدا کیچمه یه جه گینی آگلا- غان سامویلوویچ بو حقدنا شونداغی بر نقطه نظر سویله دی: —

«مه ن ایمدیگی وضعیت (Stadium) نی نظر اعتبارغا آلیب تورکمه ن الفبا سندان «X»، حرفینی توشوروب، یالغز «h» نی ساقلو طرفداری بولغان یولداشلارغا قوشولامه ن. فقط بو بر قانچا وقت سوگرا «X»، حرفینی کیر- یتیش وقتی قایتادان کیلمه س دیبهك بولمایدر. بو کونکی دورده «X»، حرفینی چیقاریش معقول» (*).

«آقاده میک» لقبی تاشیغان روس نهیره گبازی سامویلوویچ نك بو حثی سوزینگ معناسینی توغرو آگلایا بیلمهك اوچون اونگ باشچیلغی آستنداغی او یونچیلاردان بوغدانووا نك قوتغره توپلانیشدان بر قانچا کونله رگه اول عینی تورکمه نستان غازیتاسی بیلهرینده یازغانلارندان بر نقطه سیننی ایسله ب اوتوشمز کیرهك. بوغدانووا بو یازیسندا ساویت حکو- متینك توغرو سیاستی سایه سنده تورکمه ن تیلینه روس سوزله ری، ساویت بین الملل آناما لاری سیل کبی آقماقدا بولغانلیغینی، حتی بعضی بر روس تیلی غراهه ری عنصرلارینی ایمدیده ن تورکمه نچه گه کیچیرمهك شرائطی حاضر لانغانلیغینی یازغان ایدی. ایمدی سامویلوویچ نك حثی سوزینی بو بوغدانووانك مه نه شو یازدیقلاری ایله باغلا ساگز سر آچیلیب کیتددر.

تورک شیوه سینده روسچا «X» («خ») نی کیرگزه بیلو اوچون «قازاق» نی «قازاخ» دیب یازیلیشی کیره کلگی حقدنا بر نظریه چیقاردیلار. آرتق قازاغستان روسچا «قازاغستان» «Kazakhstan» شکلنده یازیلماقدا وه بو ساویت او یونیا آوروپا جموعه لارندان بعضیلاری مثلا «Ost-Europa» هه م کور کورینه قربان بولماقدادر.

(*) دیبهك سامویلوویچ دا تورکمه ن شیوه سنده «خ» سه سینك بولغانینی رد ایته آلماید، لاکن او بو کونکی حاکم «سیاسی سه س» گه بیریلیب کیتب، اوزینک علمی قناعتینی اوزگه رتیب اوتوروبدر.

قونغرده اوچراتیلغان آغیرقلار سامویلوویچغا بو روس تیلی عنصرینگ تورکمه‌نچه‌گه کیریتو وقتی ایریشه‌دیکی قعاتینی بیرمشدر. اونکچون حاضرلقتی بر آزدا تیره‌نله‌شتر و لزومی سیزیلمشدر. اونگ بر قانچا وقت سوگرا "x" «خ» حرفی مسئله‌سینه قایتب کیلو حقداغی قیدی‌داشوندان توغما قدادر...

* سامویلوویچینگ بو کوروشنده روس نه‌یره‌گبازلینغان باشقا نیمه کوروب بولادر؟ اونگ، سامویلوویچینگ، تاقیندینی علمی لقبندان باشقا بر علمیلگی بارمی؟! طبعی یوقدر.

آنا محمد تورکمه‌ن ملتچیلرینگ ساویت تیل سیاستنده روسلاشترما عنصری کوردیکلهرینی قید ایتب، قومونیت فرقه‌سی باقی‌بندان تورک مه‌نچه‌نی روسلاشترونک عفو ایتدیه‌س بر گناه سانالاجاغینی، فرقه‌سی وه ساویت حکومتینگ قطعاً تورکمه‌نچه‌نی روسلاشترماق نیتنده بولونما‌دیقه‌لارینی سویله‌یدر... بو ادعاسینگ آرقاسندان «بز ملی تیلنی تمثیل ایتبه‌ک ایسته‌میز» دیب اعتراف‌ده ایتب قوبادر.

آنا محمد ملتچیلر بیله‌ن قیلغان بر طرفلی مناقشه‌سینه دوام ایتب موسی اسماعیل وه باشقا ملتچیلهر‌گه قاراتیب «تورکمه‌نچه‌نگ روسلاشتریا ماسلغی اوچون موسی اسماعیل لارینگ نه امر ایتدیکلهرینی بیلمه‌ک قیزیق بولور ایدی» دیدر.

بو سورغو اوزی بولشه‌ویک ده‌موغوژپسندان باشقا بر معنا افاده ایتمه‌یدر. چونکه بولسا، قونغرده سویله‌نگه‌نلهر وه آنا محمدینگ اوزی‌ده داخل بولغانی حالدا بوتون ساویت معروضه‌چی، ناطقلارینگ موضوعلارندا مهم اورون توتقان ملتچیلهر بحثی تورکمه‌نچه‌نی روسلاشتر-ماسلق اوچون اونلارنگ نه‌لهر توشوندیکلهری، نه‌لهر ایسته‌دیکلهری، امر ایتدیکلهرینی آچیق کورسه‌تمه‌کده‌در. مسئله‌نی بر آزدا آچیق قیلب آیتباق لازم کیله‌در.

ملتچیلهر تیلیمزنی روسلاشتراسز دیدر لار. اونلار بو ادعالارندا ساویت سیاستی وه قونغرده اوتکه‌زلیگه‌ن ساویت پروژه‌لهرینگ اوزینه‌گنه

تایانادر لار. اونلار بوغدانوانگ‌دا اعتراف ایتدیکی روس سوزلهری، ساویت آتامالارینگ تورکمه‌نچه‌نی سیل کبی باسماق‌دا بولغانینی، روس تیلی غرامهری عنصرلارینا قادار تورکمه‌نچه‌گه کیچیرمه‌ک اورونوشلار-ینی، ساویت تیلچیلهرینگ تورکمه‌نچه‌ایله روسچانگ فونه‌تیک جهتندن بوتونله‌ی بر برینه ضد قاراقته‌رده کی تیللهر بولغانلیغینی اعتراف ایتدیکلهری حالدا تورکمه‌نچه‌گه روسچا سوزلهرنی روس تیلنده کی قاراقته‌رنده سوقه‌ماق اورونوشلارینی «تورکمه‌نچه‌گه جبراً کیریتیلمه‌کچی بولغان «بین-الملل آتامالار»نی نه اصل آتامانگ چیققان تیلنده آلشغا وه نه‌ده اونی تورکمه‌ن خلقینگ سویله‌شمه‌ تیلینه اویدوروشغا یول بیریلدیکینی، اونلارنی روس ادبی تیلنده کی شکلنده آلینیشینی مجبوری ایتکه‌ن، بو اساسدا بو-تون تورک شیوه‌لهرنده املا لغتلهری چیقارماق‌دا بولغان ساویت روسیا تشبثله-رینی، اوز شیوه، تیللهرنده «ه» = «h» ایله په‌ک اعلا افاده ایته‌یلدی‌کله‌ری بین‌الملل سوز، آتامالارنی‌دا «h» تاوشی بولماغا‌نلقدان «ر» (گ، غ) ایله افاده ایته‌تورغان روس تیلینه اویوشغا مجبور ایتو اورونوشلارینی توشونه‌در. بو، روس تیلنده بولوب سزنگ تیل‌گیزده بولماغان سه‌سله‌رنی آلش، روسچادا بولماغان سه‌سله‌ریگزنی‌ده چیقاریب تاشلامالیسز، یعنی روسلق اوچون آغیز وه تاماقلارینگزداغی تاوش سیستمه‌لهرینگزنی‌ده آلاما-شترمالیسز دیمه‌کدر.

آنا محمدینگ سورغو‌سندان ایکنچی قسمی تورکمه‌نچه‌نی روسلا-شترماسلق اوچون ملتچیلهرنگ نه امر ایتدیکلهری مفهومنده‌در.

بو جهتنک جوابینی قسماً آنا محمد اوزی طرفندان نقل ایتیلگه‌ن 1935نجی ییلی «تورکمه‌نستان» غازی‌تاسندا چیققان قارا خان یازیسندا تاپادر. ینه‌ده آچیقراق قیلیب نه‌تیکه‌نده تورکمه‌نچه‌نی، عومومیتله تورکچه‌نی روسلاشترماسلق اوچون اونگ طبیعی یولندا انکشافینه مانع بولماسلق، ههر تیل کبی اونگ‌دا طبیعی علمی، تاریخی یولینا توغان سالماسلق کیره‌ک. او‌گادا بوتون تیللهرنگ انکشاف ایتب کیلدیکی توغرو، طبیعی یولدا یورومه‌گینه مساعده ایتیلسه، داها آچغنی ساویت حکومتی

روس تېلى اوچون توشوندىگى، روا كوردىكله زىنى اوز قولى آستندا اسير بولغان خاقلارنىڭ تېلىنەدە عىنى نىسبەتە روا كورسە، آرتىق ھېچ بىر نەرسە كىرەك ايمەس...

طېبعى قىزىل روس ايمپېريالىستلەرى بونى ايشلەمەسلەر. اونلار قونغرەلەر ياساب، «روسلاشترما» سياستلەرىنى دوام ايتدېرەجە كلەر. بو صورتدە تور كىستان ملتچى ياشلىغى دا مقاومتدە، كورەشندە دوام ايتەجە كىدر. ھەدەف تېلمزنىڭ روس تائىرى آستىنا توشوب كىتە، سەلگى، يورتىز، خەلقمىزنىڭ روس استىلاسندىن قورتولماسىدەر.

*

تور كىستان

باشقارمادار: آذربايجان، شامى قافقاسيا، گورجستان، ايدىل-اورال، قىرىم، تور كىستان، اوراينا وە شولار كى باشقا غىرى روس اولكەلەرنىڭ مىللەلەرى قاتنا شغان وارشاواداغى «پرومەتە» اويوشماسىنىڭ «پرومەتە ياشلىغى» سەكسبونى طرفىندان لە تېلىندە «ياش پرومەتە» نامىندا بىر مجموعه چىقارلمىشدر. باى مىدرجە ايله چىقىش بو 44 بويوك بېتىك مجموعه دا روسيا اسارتىندەن قورتولماق اوچون مىلى ھەركەت يورگوزوب تورغان اولكەلەرگە عائد ماقالەلەر باسىلمىشدر. مىحرلەر يىزدەن دوقتور اسحاق اوغلى عبدالوھابنىڭ مذكور مجموعه دا «تور كىستان» باشلىغى ايله باسىلغان وە يورتىزنىڭ ايسكى مەدىنىتى ھقتا مەلومات يېرە تورغان ماقالەسىنىڭ تور كىچەسىنى، تور كىستانلى او قوچىلار يىز اوچون فائىدەلى دىب بىلىگەنمىزدەن، توبەندە كىترەمە كەدەمىز.

تور كىستان — تور كى اىلى ياخود تور كى يورتى دىمە كىدر. بو بويوك اولكە شىرقى وە غىرى تور كىستان نامىلە باشلىچا ايكى قىسمغا بولونەدەر. اوتكەن عصرنىڭ 80 نچى يىللارنىڭ بىرى روس استىلاسى آستىنا كىرگەن غىرى تور كىستاننىڭ كىڭلىگى تەقريباً تورت مىليون مەربەج كىلومەترو بولوب، بو كونىڭى قازاغىستان، قىرغىزىستان، قارا قاپلۇغىستان ناملى اوچ «مەختار ولايت» ايله اوزبېكىستان، تاجىكىستان، تور كىمەنستان آنالغان اوچ «اتفاق جەمھورىيىتى» نى اوز اىچىگە آلادەر.

سوك زىمانلارغا چا ختاي اداۋەسندە قالىپ، نھايت اوزون سوزگەن مەجدالە آرقاسىندا 1933 نچى يىلى مىلى ھكومتىنى قورغان، فقط موسقوا.

نىڭ تورلو عىسكىرى مەداخلىسى وە ايتىرىغا لارى نىجەسندە آرتق بوتونلەرى ساويت تائىرى آستىنا آلغان شىرقى تور كىستاننىڭ كىڭلىگى ايسە 1871000 كىلومەترو مەربىدەر.

تور كىستاننىڭ، شىرقى وە غىرى قىسمى بىرلەكە، تەقريباً 27 مىليونلىق اھالىسى بولوب، بونىڭ %95 ى تور كى-اسلامدەر.

بوتون تور كىلەرنىڭ بېشىگى بولغان تور كىستان، عىنى زىماندا مەدىنىتىڭ ۱۰ دە بېشىگى سانالادەر. بىر آرىقا خىرىيات ھىتىنىڭ 1904 نچى يىلى خىزىر داڭزىنىڭ شىرقىدا، عشق آباد ياقىنلارنىڭ توپراقلار آستىندا تاپدىغى تارىخى اثرلەر تور كىستاننىڭ، علم دىياسى نىظىندا، مەدىنىت مەدنى بولغانلىغى قىتەغىنى اويغاتمىشدر. مذكور خىرىيات ھىتى رېئىسى پومپەللى دىگەن بىر آرىقالى بىلگىچ، قازىلېب تاپىلغان وئىقەلارنى علمنىڭ بىطرف كوزىلە تىكشىرگەندەن سوك، تور كىستاننىڭ بو قىسمىدا (1) neolitik مەدىنىتىڭ مىلادى دەن بورون 9 نچى، حيوانلارنى اھلىلەشترمەنىڭ 8 نچى مىگە، مەدىنە صنەتلارنىڭ 6 نچى مىگە، عىنى اىمىدىگە قادار مەدىنىچىلىككە اڭ قەدەلى بولغان مىسوپوتامىياداغى سوس (*). دان 1000 يىل اول باشلايدىغىنى افادە وە اعلان ايتىمىشدر. تور كىستاننىڭ شىمال قىسمىداغى قازاق-قىرغىز دالالارنىدا اڭ ايسكى دورلەردە ياشامىش تور كىلەردەن قالما مازارلار، قورغانلار

(1) وە (2) بشىرت مەدىنىتى دورىنى تاش وە تورلو مەدىنە (مىلا تىمىر) دورلەرگە بولەدەر. تاش دورى - بشىرتنىڭ مىلادىدەن مىگەلەرچە يىل بورون اوزىگە تېشىلى تورلو اوى اشىياسى وە قوراللىرىنى تاشدان غنا ايشلەپ يورگەن وقتى دىمە كىدر. ماقالەدە بىتەن ايتلەن neolitik - نەئولىتىك مەدىنىت «يەڭى تاش» مەدىنىتى دىب تاشنى يونتوب، سىللىق قىلىپ ايشلەتەلەيلىگەن دورىنى آتايىدەرلار. «تىمىر دورى» ايسە بشىرتنىڭ اوزىگە تېشىلى ھەر تورلو نەرسەنى تاش دورىدەن مىگەلەرچە يىل سوك، نەق مىلادىدەن عصرلارچا اول تىمىر مەدىنىدان ايشلەپ چىقارايلىگەن دورىدەن باشلانادەر.

بو دورلەر نىشىرت مەدىنىتىنىڭ اىمىدىگى سويەسندەن كوپ توبەن بولغان زىمانلارغا عائدەر. بىزى آروپا عالملىرىنىڭ اثرلەردەن تىمىر دورىنىڭ، شىرقى آروپانىڭ روسيا دولتى قورولغان قىسمىدا، مىلادىنىڭ 9 نچى عصرىغا چا دوام ايتكەنلىگى آڭلاشلىماقدادەر. بوندىن روس خەلقىنىڭ مەدىنىت باقىمىندان نەقادار كىچ قالغانلىغى آچىق صورتدە كورونوب توروبدور.

(*). مەلوم اولدىغى اوزرە سىبىريا ايله تونىدە سوس (Sus) نامىلە بىر شىر باردەر.

ایچندن تاپیلغان تاریخی اثرلرده ایسکی تورک مدنیتی حقتدا کافی درجه- ده آیدینلق بیرمه کده در. بو حوالیده یاشاوجی تورکلر آنا یادگاری تلقی ایتدیکلهری بو مزارلارغا مقدس نظریله قاراب، اولارغا توقونماسلار ایدی. فقط کوی تپهچهلر شکلنده بولغان بو مقدسات روس مهاجرله- رینگ دقتینی جلب ایتمشدر. روسلار بو مزارلارنی تیشیب، ایچندن تونج، آلتین، کوموش، باقر وه تیمیردهن یاپیلش تورلو آلت وه زینت نهرسهلهری چیقارمشلاردر. حتی بعضی روس مهاجرلهری ایکینجیلک ایش- لهرینی بوتونله تاشلاب، بو مزارلارنی قازیماق وه تونج، آلتین ایشانی چیقاریب ساتماقله تریکچیلک ایتمشلردر. بو صورتله بر نیچه ییل ایچنده بویوک ثروتلر توپلاب بای بولغان روسلار کورولمشدر. فقط آنچاغینا سوگرا علمی حفريات هپتله مراقبهسی آستندا یاسالش وه اصول دائره- سندهده قازیمشدر. بو طرفلاردا تاپیلغان نهرسهلردهن تورکلهرنگ و قتیله معدنچیلک صنعتینا سوگ درجه اهمیتله باقدیققلاری آگلاشیدماقدادر. له زینت برادده کی «هرمیتاژ» (Ermitage)، موزه سنده تورکستاننگ شمال قسند- غی قازاق- قیرغیز دالالارندا تاپیلغان نهرسهلر آراسندا چه کیچ (بالغا) توشش بر معدن ایشچیسینی تمیل ایتتورغان کیچیک باقر بر هیکل بو- لونماقدادر. شو طرفلاردا قازیلیب چیقاریلغان اثرلردهن تیمیر دورینه (2) عائد: قازما، بورغو، بالتا، پیچاق، اوق اوچی، قالیلاما آلتلهری، قیلیچ، سونگو، زره، چاقماق؛ قوشون تاقیمینا عائد: سولوق، اوزهنگی، اوی تریکچیلکینه قاراشلی چاقماق؛ ایکینجیلککه تیگیشلی: آماچ تیشی، اوراق؛ بولاردان باشقا توقالار، کهمهز تزیناتی، قوپچالار، تورلو بو- یوکلکده چوی (میخ)لهر بار. تیمیر دورینه عائد بو نهرسهلهرنگ بر قانچاسی آلتین وه باقردان یاسالمشدر. ایچلهرنده سوپه کدهن یاسالغان زینت ایشیاسی وه چومله کلرده بار. تورکستانداغی تورک صنعتینگ اینجه- لگینی، گوزه للگینی وه تورکلهر مهارتینی کورسهته تورغان بو قیمتلی اثرلر موسقوا وه له نینغراد موزه لهرندهن باشقا تومسق، کراسنویارسک مو- زه لهرینی ده بیزمه کده در. لوندونداغی «British Museum» دهده شو تورک

اثرلهرندهن گوزله بر قولله کسیون بارلغینی آوروپالی بیلگیچلهر حیرتله سویلهر وه یازارلار. شو فرصتده تورکستاندا تیمیر صنعتینگ و قتیله نه درجهده یوکسهلدیگینی کورسهته تورغان وثیقه لاردان ینه بریسینی ذکر ایتمهک کیرهک. تاپیلغان بعضی وثیقه لاردا تورکستاندا و قتیله تورکلهرنگ سالیقلارنی معدنن یاسالغان ایشالار ایله توله دیکلهری بیلدیریله در. «آلمان تورفان هیئتی» نگ 1902، 1904، 1907، وه 1914نجی ییللارداغی تورفان علمی سفرنده شرقی تورکستاندان کتیردیگی وه آبرلیننگ «Museum für Völkerkunde» نام موزه سینگ بویوک بر قاناتینی بیزه ب تورغان قیمتلی اثرلر ایله بو تاریخی اثرلر اطرافداغی نشریاتده تور- کستان تورکلهرینگ اسلامیتدهن اولگی یوکسهک مدنیتی حقتدا کیگ گنه معلومات بیرمه کده در.

تورکلهر جهان تاریخنده دولتی، اداره چی، انضباطچی، یارانو- چی بر عرق اولاراق تاپیلغانلار. تورکلرده عادتاً بلورلشمش بولغان بو عرقی صفتلار، طبیعی اسلامیتنی قبولدان سوگرادا پارلاقلیغی ساقلا- مشدر. اسلام مدنیتی ائک کوب تورکلهر طرفندان به نیمسه ندی وه غدا سینی- دا ائک کوب تورک ذکاسندهن آلدی. تورکلهرنگ اسلامیتنی قبولدان سوگرا قورغان وه تورکستاندان باشلاغان دولتلهری شونلاردر: سامان اوغوللاری دولتی (874-999)، غزنه لیلر دولتی (962-1183)، قارا خانلیلار دولتی (932-1212)، بویوک سلجوق ایمپراتورلغی، خوارزم- شاهلیلار دولتی (1077-1231)، تورک موغول یاخود چنگیز خان ایمپه- راتورلغی وه اونگ پارچالانماسندان سوگرا تورکستان ایمپه راتورلغی؛ چاغانای سلالهسی، نهایت مرکزی سمرقند بولغان بویوک تیمور ایمپهرا- تورلغی.

بوتون بو ایمپه راتورلقلار یالغز تورک تاریخینگ ایمهس، جهان تاریخینگ ائک مراقلی بحیثینی تشکیل ایتهدرلر. آینیقسا تیمور ایمپه راتور- لغی آداری وه عسکری قورولوشی باقیمندان ائک بویوک وه اورنه کلی بر

دولت بولغان. بو بويوك دولتى قوروجى تيمور، ياراتيليشى وه يارانديغى اثرلەر اعتباريله، بشرپتده نادر سيمالار قاتاريندا ائك يوكسهك اورون آوچى بويوك بر توركدور. تيمور تورك توره سینه رعایه تويغوسى حاكم قوماندان وه عسکرلهريله بر قاتاردا ادیبله رنى، شاعر لارنى، صنعتكار لارنى دا جانان سيوه وه اولارغا يوره كدهن حرمت ايتهدى. اونگچون ادیيات، فن وه صنعت تيمور دورنده پارلامشدر. تيمور پايختى سمرقندله برابر توركستانك باشقا شهرلهرنى ده اعمار ايتدیرمش، گوزهل باغچالار، جامعالر، سرايلار، مدرسه لهر، حمامالار، دستگاهالار وه فابریقالار ياپدیر- مشدر. او جمله ده سمرقنده بر كاغد فابریقاسى ياپدیرمشدى. ايکيچي- لککه اهميت بيريپ، آمودريا ايله سردريا آراسندا آریقلار قازدیرمشدر. ايه كچيلك ده تيمور دورنده ايله ريله مشدر.

تيمور اوردوسى تشکيلات وه تهخنيكى قوراللايشى باقمندان زما- نينگ ائك مكممل وه منظم بر اوردوسى سانالير. لزومنده دالا وه تاغلق بیره رده حرب ايتيله جهك صورنده تعليم وه تربيه كورمش تيمور اوردو- سينگ يارده مچى قطعه لارى دا موجود ايدى كه شونلاردور: 1 — كوبروك چى قطعاتى، بونلار كيمه وه قاييق ياساماقدا، كوبروكلهر قورماقدا ايشله ييلرلهردى؛ 2 — آتش آتماقدا قوللانيلاتورغان قطعه لار؛ 3 — محاصره آتله رنى وه آتش آتاتورغان ماكنه لهرنى ياساوچى وه قوللانو- چى صنايع قطعه لارى؛ 4 — تاغلاردا حرکت اوچون تاغلق اهلیدهن توبلانغان تعليم كورمش خصوصى ياده عسکرلهرى. تيمور توركستاندا حرب صنايعينك ترقيسى اوچونده آيريچا همت صرف ايتمشدر.

تيمور اوغوللارى ايله تورونلاريغا (نيره لهریگه) ديسپلين روحى، عسکر تربيه سى وه علم سيوگيسى بيريپ بوپوتكهن. شاه رخ، خليل سلطان، حسين بايقارا وه بابورلهر عینی زماندا ادیب، شاعر وه علم صاحبی ذاتلار بولوب، اوز اثرلهريله فكر حياتينا قاتناشغانلار وه عالمه رنى ده تورلو يوللار ايله تشويق ايتكهنلهر. بولار دورنده آينقسا ماورای النهرده رسم ايله گوزهل يازى صنعتى ده كوب ترقى ايتمشدر. تيمورنگ تورونلا-

رندان اولوغيك ايسه مشهور رياضيون وه منجم بولوب، سمرقنده ديناكك ائك گوزهل اثرلهرندن برى بولغان اوچ قاتلىق رصد خانهنى ياپدیرمشدر. معلوم اولديغى اوزده اولوغيك اثرلهرى آوروبادا ترجمه وه تدقيق ايتلمشدر. شو بيرده شونى دا سويلهب اوتبهك كيرهك، كه بوتون توركلكنگ ائك بويوك شاعر لارندان برى بولغان على شير نوائى (1550ده اولمشدر) تيمور اوغوللارى زماندا ياشامش وه اولارنگ ادبى، علمى اولتوروشلهرنده توركچه نك حقينى موفقيتله مدافعه ايتمش، ههمده «محاكمة اللغتين» آئلى اثريله توركچه نك فارسچادان اوستونلگينى اثبات ايتمشدر. فقط سو گرادان زمان بزنگ عليهمزگه يورودى. تيمور ايمپراتور-

لنى كيچيك- كيچيك خانلقلارغا بولونوب، بو خانلار بربرلهريله بوغوش دييلار. بو صورته توركستان يواش- يواش آوروبانگ اورتا عصر داغى وضعيته توشدى. عالمه ريمز مثبت علملهر اورنيغا علوم دينيه گه بيريلديلهر. خلق دينى تعصبگه سوروكله ندى. توركستان اقلارنى ميستيزم باسدى. توركستان داغى انحطاط (آرقاغا كيتيش) دورنده، فائده لهنونى توشونگهن روس چارى بويوك په ترو بو باى تورك اولكه سيني ده استيلا پلانلارنى قوردى. بو پلان ايكى يوز يىلق تارتيشمادان سوگرا ايشكه آشيريليب، 19نچى عصر نك 80نچى يىللارندا غربى توركستان استيلا ايتلدى.

ايمدى ده شرقى توركستانك بوتوله ي ساويت روسيا تاثيرى آستينا آلينديغى «امر واقع» كى قارشيدا تورادر. بونيكله چار بويوك په ترونك هندستان حدودلاريغا ايريشو پلانينگ تماميله ايشكه آشيريلغانينا شاهد بولونماقدادر.

2 عصر بويى دوام ايتكهن قانلى تارتيشمالار سوگندا توركستان روس اسارتىگه كيردى. بو «اوچوروم»، بو فلاكتله موازى توركستاندا يه گلى تاريخى بر مجادله دورى باشلاندر، كه بونى بز توركستان تاريخنده مى قورتولوش كوره شى دورى ديب آتايمز. فلاكت حضورنده قوللارنى قاووشروب، باش ايگيب تورماق توركله رنك عرقى صفتلارندان ايمه سدر. تورك خلقندا عرقينا مخصوص خارق العاده بر حيات قابليتتى بار. اونگچون

تورکستان ملی قورتولوش حرکتی یاقین کیله جه کده نمره سینی پیره جهک
وه تورکستان تورکلیگی مسعود بولا جا قدر. دو قوتور اسحاق اوغلی

* * *

بین الملل وضعیت

(1) ایتالیا موفقیتی — ملتله جمعیتی ایول توپلانیسی ایتالیانگ یا لغز
حبشستانغا ایمهس، حتی جمعیتنگ اوزینه، ینه ده آچقراق قلیب نه یتیکه نده
بو بو یوک مؤسسهنی باشلاب یوروچی دولتله رگه قارشیدا، غالبیتینی تثبیت
ایتب تارقالدی. بیچاره حبش ایمپراتورینگ ملتله جمعیتی توپلانیسندا
حاضر بولغانی ایسه «انصاف»، «وجدان» وه «ضعیفله رنی حمایه» کبی
مفکوره وی، اخلاقی اساسلار اوستندن سوز سویله ب، دم اوروب بونی
اوزله رینه حق ایتب یورگن آق آوروپا دیپلوماتلارینگ انصافینا
بر قارا له که (داغ) دهک بولوب کوروندی. حبش ایمپراتورینگ ملتله
جمعیتی منبرندهن سویله دیگی سوزی غیر صمیمی وعدله ر وه معناسز،
اولچوسز قرارلار چیقارتو یوللاری یله ن او بیچاره نی کوچلو ایتالیاغا
قارشى غیر مساوی کوره شکه اونده گه نله رگه قارشى شدتلی اتهام رنگینی
آلدى.

اگر سیاسیون وه دیپلوماتلار «اویات» وه «وجدانی مسئولیت» دیگن
نهرسه لهرده ن اولوب قالاتورغان بولسا یدی، دنیا سیاستی وه خلقلار مقدره
تینی آداره ایتب کیلگن آوروپا، حبش ایمپراتورینگ بو نطقدان سوک،
سیاسیون وه دیپلوماتلاردان بوتونله ی محروم قالار ایدی.

ایتالیانک بو غلبه سی عموم آوروپا وه دنیا سیاستی یه گئی اوزگه
ریشله رینگ باشلانچی دیمه کدر. بوتون دنیا وه بالخاصه آوروپادا قوت
موازنه سی اوزگه ره جهک. بو یوک دولتله ر آراسندا ایکنجی درجه ده کی
دولتله رده ن سانالیب کیلگن ایتالیا ایگ آلفی صفگه چقب کیتدی. اینقسا
ایتالیانک آق دیگزده کوچیب کیتکهنینی آریچا قید ایش کیرهک.

ایمدیگه چه «دیگزلر حاکمی» سانالیب کیلگن بو یوک بریتانیا ایتالیا ایله
حسابلاشماق مجبوریتنده در. بو یوک بریتانیا ایمپریومینی هندستان وه یراق
شرق یله ن باغلا توره رغان سوش قانالی یولی ته لکه لی بر وضعیتکه توشوب
قالدی. سوغوش حیققان تقدیرده اینگلته ره ننگ هندستان یله ن باغلا نیسی
ایتالیا طرفندان کیسیلیب قویولا آلا جا قدر. «بو یورق تایمس» غازتاسینک
(ایبول باشلارندا) یازو ونا قاراغاندا اینگلته ره حکومتی هندستان وه یراق
شرق یله ن باغلا نیسینی «آلاتیک» (بحر محیط اطلسی) اوزه رنده ن قو-
روب، او یولنی تحکیم وه انکشاف ایتدیرمهک مسئله سینی مذاکره ایتمه ک
ده در. آفریقانگ جنوب تامانلارینی آیلانیب کیته تورغان بو یول ایسه
سوش قانالی یولندان کوب گنه اوزون وه قیمتلی در.

ایتالیانک قازانچی اوز مستملکه سینی حبشستان حسابنه کیگه یتکن
بولونداغنا ایمهس، بو موفقیتنگ اصل مهم قسمی فرانسا وه اینگلته ره کبی
ایمدیگه چه آوروپانی یله ب کیلگن بو یوک دولتله ر حسابنه سیاسی اعتبا-
رینی آرتیرغانلغیدر. طبیعی ایتالیا حبشستانی استیلا ایتو یله ن تینچالما یا جاق
وه آوروپادا اوز وضعیت یله متناسب تأثیر وه موقع قازانیسغا اورونجا قدر.

(2) ایتالیا وه آلمانیا یاقینلاشسی — ایتالیانی، یوقاریدا بحث ایتدی-
گیمز سیاسی غایه سینه ایله جهک یول بو دولتنگ آلمانیا ایله یاقینلاشو ویدر.
بو ایکی دولت آراسنداغی مناسبات، بعضیلارنک ادعاسینچا گویا آلمانیا
یارده میله باشلانمش وقتیه آوستریا فاسیونال سوسیالیستله رینگ حکومت
باشلوغی دولفوسنی اولدوروش یله ن نتیجه لنگن بختسز بر حرکت
ده ن سوک، بر آز ساوقلانغان ایدی. چونکه ایتالیا هم بوندای بر حرکت
تیجه سنده آوستریانگ آلمانیاغا قوشولوب کیته جه گنده ن خوفلانغان
ایدی. آوستریانگ آلمانیاغا قوشولووی ایسه «وه رسای سنیسته مینی»،
اونگ یاراتدیغی فرانساغا دوست دولتله رنک اتقاقی کیچیک آتاقا سیسته-
مینی، فرانسوز ساویت، ساویت چه خوسلو واقا اتقاقلاری، ساویت وه
رومانیا یاقینلاشووی کبی باغلا نیشلارنی بوزوب یوباریب، اورتا آوروپا وه

بالقانلاردا آلمان اوستوملگی یاراتیب قویو احتمالی بر طرفدا تورسون ، ایتالیانک دا بو دائرهده تعقیب ایتدیکی منافعینا قارشی کورولمه کده ایدی . ایتالیا-حبشستان سوغوشی سیاسی هوانی بوتونله اوز گهرتیب یو- باردی . ملتله جمعیتینه کیر گن دولته ردهن اوچ گنسی ، یعنی آلبانیا ، مجارستان وه اوستریا ، ایتالیاغا قارشی تطبیق ایتله جهك اقتصادی جزاغا قوشولودان باش تارتدیلار . ملتله جمعیتی اعضاسی سانالماغان آلمانیدا ایتالیاغا قارشی بیطرف دوستانه بر وضعیت آلدی . اقتصادی جزا حرکتی بتیریلگه ندهن سوکدا ایسکی دوستلاری فرانسا وه اینگلتیرهنگ پالینب یالوارولارینا رغماً ، ایتالیا بو دولته رله ایسکیسی کبی سیاسی جبهه توتماق دان باش تارتدی . قطعی صورتده آلمانیاغا یاقینلاشو یولینی توندی . آرا- لقا (اون برنچی ایولده) ، شبهه سز ایتالیانک واسطه چیلغی ایله ، آلمانیا بیلهن اوستریا آراسندا بر آگلاشما یاسادی . بو آگلاشما بو یونچا آلمانیا اوستریانگ استقلالینی تاب اوکدا حرمت وه رعایت ایتشکه وعد بیرهدر . بو صورتله ، بر مدت اوچون گنه بولسادا ، ایتالیانی قورقوتغان اوستریانی آلمانیاغا قوشوب آلو مسئلهسی اورتادان کوته ریلگه ن بولادر . بونگله بر طرفدان فرانساغا ، ایکنچی طرفدان ساویت روسیاغا تاپانغان کیچیک آتاتنا وه بالقان اتفاقینا قارشی برلهشکن ایتالیا-آلمانیا جبههسی توزولگه ن بولا- در . شو بیرده آچیق آگلاب کیتیشمز کیرهك بولغان بر نقطه دا بو ایتالیا- آلمانیا آگلاشوونینگ بالقان اتفاقی وه کیچیک آتاتنا دولته رینه قارشی ایمهس ، اساسدا ساویت سیستمینه بونگله اروپا خلقلاری ذهنینه بولشه . ویکلکنک صلح یولی ایله بیرلهشیب بارا یاتقانی زمین توغدورغان فرانسوز ساویت اتفاقینا قارشی بولغانغیدر .

(3) «قورققانغا قوش کورونور» دیگه ن بر خلق مثل بار . کوب کشیلر بو ایتالیا-آلمانیا یاقینلاشووندا «آلمانیا-اوستریا-مجارستان-ایتالیا وه لهستان» دان عبارت بویوک بر «اورتا اروپا» (Mittel-Europa) ، اتفاقینگ باشلانغیچینی کورمه کده لهر . اگرده حقیقتده شوندا ی بر اتفاق توزولسه ایدی ، طبیعتله او باشلیچا ساویت روسیاغا قارشی بولور ایدی . طبیعی بز

کیله جهك حادثه لهر اوستونده اولدهن تخمینلهر یوروتوب اوتورمه کچی ایمه سز . ذاتاً بوگا احتیاج دا کورونمه یدر . بز ساویت روسیانک اروپالی دوستلارینا بخت وه تینچلق تیلهمه کله برابر ، بوتون توجه منگ خلقه منزی ایزیب ، قانینی سوروب یاتقانلارنگ ییکلووی طرفدا بولغانلیغینی دا یاشیریب تورا آلمایمز .

(4) آروپانگ بو کونکی وضعیتینی هیچ بر حادثه ، اونکه ن 22نجی ایولده لوندوندا بولوب اونکه ن «مرحوم لوقارنو» غا صادق قالغان اینگله تهره ، فرانسا وه به لچقا دولته رلی ممثلله ری توپلانیشی قادار آچیق کور- سه تب بیره آلمایدر . بو توپلانیشقا چاقیریلغان ایتالیا اوکدا قاتناشودان باش تارتدی ... ایتالیا اوزینگ بوندای بر توپلانیشقا قاتناشوی اوچون آلمانیا ممثلینگ ده چاقیریلوونینی همده حبشستان سوغوشی زماندا اوزینه قارشی تورلو آق دیگزر ساحلی دولته رلی بیلهن یاسالغان آگلاشما لارنگ بتیرید لویونینی شرط قویدی . اینگلتیره ، فرانسا وه به لچقا حکومتلله ری ممثلله ری توپلانب ، سه تباردا آلمانیا وه ایتالیا ممثلله ری بیلهن کوروشوشکه وه اوندان سوک داها بر آز وقت کیچیریب ، لهستان-کیچیک آتاتنا وه ساویت روسیا ممثلله ری قاتناشی بیلهن توپلاناچاق بر قورفرانس مسئله سینی کوروشمه کچی بولوب تارقالدیلار...

بو وضعیت هرر قاندا ی حتی سیاست وه دیپلوماسی ایله قطعاً علاقه- سی بولماغان کشیلر اوچون «دانشمند» آروپانگ قاندا ی بر چیماس یول ایچنده بولغانلیغینی آچیق کورسه تمه کده در . آروپانگ بر قسبندا آلمان اوستوملگی (هه گه مونیسی) قورولوب قالووندان چوچوب کیتکه ن بر قسم آروپالیلار ساویت روسیا قوچاغینا آتیدیلار . فقط آلمانیا تیگ حقوقله قاتناشیب ، اونگله آگلاشیلما دیقچا آروپادا اساسلی بر سیاسی وضعیت یاراتو ممکن بولماغانلیغی ، ایکنچی طرفدان «دنیا انقلابی» اوچا- غی ، ساویت روسیا توردوقچا اوزون مدتی صلح سیاستی یوروتوب بولما- یاچاغی دا بوتون آچیقلیغی بیلهن هرر کیمگه هم معلومدر .

(5) بوغازلار مسئلهسى

«بوغازلار مسئلهسى» دیرکهن قارا دېگزر بیلن مهرمه ره دېگزی آراسنداغی «استانبول» (بوسفور) بوغازی ایله آق دېگزر بیلن مهرمه ره دېگزینی بیرلهشتره تورغان «چاناق قلعه» (داردانل) بوغازی وه مهرمه ره دېگزی ره ژیمینی آکلماق کیرهك.

بوتون أوروبا بین الملل سیاستنده اڭ مهم اورون توتقان بو مسئله-نگ تاریخچهسى حقتا قیسقاچا سویلهب اوتوشنی لازم تاپامیز.

عثمانلی تورک ایمپراتورلغی دورینگ برنجی عصرلارندا بوغازلار تورکیه دهن باشقا دولتله رنگ هم حربی، هم تجارت کیمه لهری اوچون قاپالی ایدی. یعنی هیچ بر تورلو کیمه بوغازلاردان اوتنه آلماس ایدی. سوگراق، بین الملل تجارت کوچیب عثمانلی ایمپراتورلغی پارلاق دورینی یوقاتا باشلاغاچ، بوغازلار مسئلهسى بین الملل سیاسی مذاکره لهر قاتاریغا کیردی وه تجارت کیمه لهری اوچون آچیلدی.

1774ده تورکیه ایله روسیا آراسندا کوچوک قاینارجی معاهدهسى امضالانیرکهن روسیا بوغازلارنگ روس سوغوش کیمه لهری اوچون ده آچیق بولوشینی طلب ایتدیسه ده موفق بولالماغان ایدی. او زمان بوغاز-لارنگ تورکیه دهن باشقا دولتله رنگ سوغوش کیمه لهری اوچون قاپالی قالیشی أوروبا دولتله ری وه آینقسا اینگلته ره منفعتینا اویغون بولغانیدان، تورکیه اوزی اوچون بو طرفلاردان یاردم تاپا بیلیر ایدی. مثلا تورکیه-نگ بوغازلاردان هیچ بر دولتنگ سوغوش کیمه لهری اوتکوزمه سلیك حقتاغی «ایسکی حقی» اینگلته ره ایله 1809ده یاسالغان معاهده ده آیریچا قید ایتلیب تایلغان ایدی. ینه شو اینگلته ره نگ قارشیلغی نتیجه سنده روسیا 1829نجی ییلغی «ادرنه معاهدهسى» چاغی بوغازلاردان سوغوش کیمه-لهرینی اوتکوزوش حقینى آلالمای قالغان ایدی. 1841ده لوندوندا تورکیه، اینگلته ره، روسیا، فرانسا، پروسیا وه اوستریا آرالارندا بوغاز-

لار مسئله سینه دائر امضالانغان قرارنامه ده هم یوقاریدا قید ایتلگهن نقطه، یعنی تورکیه دهن باشقا دولتله رنگ سوغوش کیمه لهری اوچون بوغازلار-نگ قاپالی قالیشی، قایتادان قبول قیلنغان ایدی. عینی قرار 1856نجی ییلی «پاریس» وه 1871نجی ییلی لوندون معاهده نامه لهرنده تکرار تصدیق ایتلمشدر. دیهك بویوک جهان سوغوشینا قادار بوغازلار بوتون اجنبی دولتله رنگ سوغوش کیمه لهری اوچون قاپالی دیب تایلار ایدی وه بوغازلار اطرافینی قورغانلاشتره وه قوراللاشتره تورکیه نگ هیچ بر دولت طرفندان اعتراض قیلنمایتورغان بو حقی ایدی.

تورکیه نگ بوغازلار اوستنده کی بو حقینا برانچی دفعه اولاراق 1918نجی ییلنگ اوقتوبرندا آتاتتا دولتله رنگ تورکیه گه کوچلهب امضا-لانغان «مودروس متارکسی» نده ضربه بیریلدی. مه نه او وقتدان باشلاب بوغازلار سوغوشدان یه گیب چیقان آتاتتا دولتله ری قولینا کیردی. حتی آنادولو استقلال سوغوشندان یه گیب چیقان تورکیه تا 1923نجی ییلنگ 24نجی ایولنده امضالانغان لوزان معاهده سیغاچا بوغازلارغا ایگه بولا آلمای قالغان. لوزان معاهده سی ایسه بوغازلارنی شوندا ی بر ره ژیم آستینا سالمشدر: (1) بوغازلار (سوغوش چقیب قالغان تقدیرده تورکیه گه دوشمان دولت استینا ایتله رهك) سوغوش وه صلح چاغی ههر بر دولتنک تجارت وه سوغوش کیمه لهری اوچون آچیق اعلان ایتله دی. ههر بر دولته قارا دېگزرگه، بو دېگزر اطرافنداغی اڭ کوچلو دولت سوغوش کیمه لهری قادار، حربی کیمه لهر کیرگیزیشکه حق بیریلدی؛ (2) چاناق قلعه وه استانبول بوغازلارینگ معین کینگلکده ایکی طرفی وه مهرمه ره دېگزرینگ امیر علی آرالیندان باشقا بوتون آراللاری هم آطه لار دېگزر-نگ بعضی آراللاری تورکیه طرفندان تحکیم ایتلمه یدر؛ بو طرفلاردا بویوک توپ، دېگزر وه هوا کوچله ری اوچون دائمی توراق یاسالما یدر هم پولیس وه جاندارمادان باشقا عسکری کوچ توتولما یدر؛ استانبول وه اونک تیوره گنده کی تورک عسکری 12میگ کشیدن آرتیما یدر؛ (3) بوغازلارغا بیلگیله نگهن بو ره ژیمینی ساقلاب توروب اوچون لوزان معاهده-

سینگ بو مسئله گه عائد قسمینی امضالان دولته، یعنی تورکیه، بول غارستان، یونانستان، رومانی، یوغوسلاویا، ایتالیا، فرانسه وه اینگلتهره، ممثلهرندهن عبارت «بوغازلار قومیسونی» تعیین ایتلهدی...

تورکیه حکومتینک طلبی «بوغازلار رهژیمی اوزگهریلین وه تورکیه بوغازلار اطرافینی قورغانلاشترو وه قورالاندیروغا حقلی بولسون» دان عبارتندر...

ایمدی بوغازلار مسئله سینی قایتادان تیکشیریب رهژیمنینی یه گیدهن توزو اوچون اسویچره ننگ «موگترو» شهرنده 22 نچی ایوندهن باشلاب توپلانغان قونفرانس بیتدی. تورکیه ننگ طلبی قبول ایتیلدی. چاناق قلعه بوغازی قیلاری تورک اوردوسی طرفدان اشغال ایتیلدی. تورکیه بویوک ملت مجلسی بوغازلارنی تحکیم اوچون کورسه-تیلگن تخصیصات پروژه سینی قبول ایتدی. بز قارداش تورکیه ننگ بو موفقیتی اوچون قوانب غنا قالماسدان، اونگ عصرلاردان پیری یلهب کیلدیگی بو بوغازلار اوستنده کی تولوق حاکمیتینک هیچ بر صورتله اخلال ایتلمه سدن کیتدی کچه اوسوب باروونینی امید ایتب تیلهب قلامز. موگتروده امضالانغان آگلاشما «لوزان معاهده سی» یلهن یلگیله-نیب ایمدی گچه دوام ایتب کیلمه کده بولغان رهژیمنی بتیرگن بولماقله برابر، سوغوشدان اولگی دور وضعیتندن کوب اوزاقدر. آگلاشما بو-غازلارنی یانغز تجارت کیمله لری اوچون ایمهس، حتی سوغوش کیله-لری اوچون ده آچیق قالدیرادر. بالخاصه سوغوش کیمله لرینک بوغاز-لاردان کیچوووی بر تاقم شرائطکه باغلانغان.

شونی دا هه تیش کیرهک، که یه گی آگلاشمدان تورکیه ایله بر قاناردا فائده له لب چیقان بر دولت ساویت روسیادر. ساویت روسیا بو-کونکی شرائط ایچنده ممکن بولغانتی اعظمی صورتده قازانندی، بونگله او ایسکی ایمپراتورلق روسیاسینک او یلاب دا بیتلهمای قالدیریب کیتدی کله لرینک مهم بر قسمینی تحق ایتدیرگن بولدی. روسیانک یاقین شرق، بالقان وه آق دیگر سیاستنده کی اساس نقطه ننگ بری، بلکه ده آک

مهمی روس سوغوش کیمله لرینک قارا دیگردهن سربست چیقیب، اوگا سربست کیره یلیشی ایدی. ساویت حکومتی اوزینک بو موفقیتینی تورکیه یلهن بولغان دوستلیغنا وه آریچا فرانسا طرفدان کوردیگی یازده مگه بورجلودر.

موگترو توپلانیشی اتناسندا تورکیه ساویت دوستلغی اوستنده قارا بولوتلار کورونگن آنلاردا بولوب اوتدی. موسقوا غازیتالاری «پراودا» (1.7.36)، «ایزوه ستیه» (2.7.36) موگترو قونفرانسینا آتالغان باش مقاله-لهرنده تورکله رنگ موگتروده کی حرکتلهرندهن هیچده ممنون وه راضی بولماغانلقلارینی آچیق یازدیلار. بو مقاله لهر اولکه ساویت غازیتالارینک بوتونیسینه کوچورولدی. بر آن ایچنده بوتون ساویت روسیانی تورکیه ننگ حرکتی حقتدا شبهه توینغوسی قاپلاب آلماندیک بولدی.

موگترو توپلانیشی زماندا ساویت-تورک مناسباتندا کورونگن ساووق لقمی پاریسده چیقاتورغان روس غازیتاسی «پوسله دینه نووستی» ننگ فرانسیز تبعه سندان بولغان بر مخبری جوده یاخشی قیلب کورسه ته یلگن. بز بو کشینک یازیسندان بر نیچه سطرینی کتیریب اومه کچی مز:

«موسقوا یلهن آقارا آراسندا چیقان کیرکینلک اوزیچه قالدی وه او کیتدی کچه اولغایا جاقدر. ساویت حکومتینک تورکیه گه قارشی اعتمادسزلگی یوقالیب کیتمه دی. شنبه کونی (18.7.36 ده) بولوب اوتکه ن مجلسده سویله وچیلهر ایچنده تورکیه حکومتینه کورسه تکه ن توغرو وه انصافلی حرکتی اوچون اوگا تشکر ایتمه کنی لازم تاپماغان برگه ناطق لیتونوف ایدی. بو نقطه غا نظر دقتی جلب ایتلگنده ساویت مرخصلاری هیئتندن بریسی «نه ایچین تشکر ایتمه لیمز؟!» دیب جواب قایتاردی.

توفیق رشدی ده اوزینک اجنبی مرخصلارینا قاراتیب سویله دیگی سوکظ نطقندا لیتونوف حقتدا (بورونغوسی کبی) «دوستم» دیب سویله مه دی، اوگا مسلکداش («Collega») دیب گنه کیچدی.

ساویت اتفاقینا قارشی تورکیه وضعیتینک اوزگهریلیشی سببی غایتده

بسیطدر. موسقوا روسیانك ملی منافعینا اویغون بر سیاست یورونه باشلاغاچ توركله اوگا اعتمادسزلك كورسه تیب خوف ایته باشلادیلار. تورك هیئت مرخصه سی اعضاسندان بری، بر اینگلز غازیتاچیسى یله ن بولغان مصاحبه- سنده آقمى، قیزیلمى باری بر، بو روسلارنگ عصر لاردان پیری دوام ایتب کیله یاتقان مقصدی آق دیگزر اگه سربست کیچه ییلو اوچون بوغازلار- غا حاکم بولماقدان عبارتدر» دیدی. بونگ اوچون تورکیه غایتده طبیعی اولاراق اوزینه 19نجی عصر بویونجا روسیا زورلیغینا قارشى یاردهم کور- سه تیب کیلگن بویوک بریتانیادا قایتادان تاپانچ ایزلی باشلادی. تاریخ تکرار لانا در. طبیعی تیشقی کورونوشنده ساویت-تورکیه اتقاقی دوام ایته- جهك. فقط فرانسا-لهستان اتقاقی کبی بارا-بارا اونگ دا معناسی یوقالیب کیتووی احتمالی بار.» («بوسله دینه نووستی» 36. 7. 23).

ساویت حکومتی اوزون غنا وقتدان بهری دوام ایتب کیله یاتقان تورکیه دوستلغندان سواگسز فائده له نیب «یامان اورگه نیب قالدیغندان» تور- کیه نك تیشقی سیاستده اوزیچه، سربست حرکت ایتووینی یاراتمایدر. بوغازلار مسئله سینگ قویولوشی اوزی آوروپا وه تورکیه ده بولوب کیل- گن بویوک اوزگهریشله رنی آچیق کورسه تمه کده در. تورکیه اوزینه دوستلار قیدیریش وه اوز تیشقی سیاستی استقامتینی بیلگیله شده اوزینی بورونعودان سربسترهك حس ایتمه کده در. ایتالیانگ حبشستانداغی غالبیتی بو حادثه نك آق دیگزرده کی موازنه مسئله سینه قیلغان تأثیر یله اینگلته ره نك تورکیه گه یاخشی علاقه کورسه تمه باشلاوی، ایتالیانگ تهدید کار وضعیتینی کبی حادثه له ر تورك ممثلهرینگ مواگنروده سویله شس طرزله رینه تأثیر- سز قالمادی. ساویت روسیانگ قارا دیگزرده گی کوچی، سوغوش کیبه- له ری اهمیتسزدر (بو حقد «تایس» نك 36. 7. 9 تاریخلی نومرندا چیققان مهم مقاله گه باقیلسین). بونگچونده اوز مملکتی منافعینی کور- زه تکه ن تورکیه حکومتی ممثلهری اینگلته ره حکومتنه داها زیاده قیزیق دیلار. بو حال طبیعیله موسقوانگ جانینی سیقدی. موگرو قونفرانسی- یته ر-بیتمه س اینگلته ره ایله ساویت روسیا آراسندا دیگزر وه اقتصاد مسئله-

له ری اوستنده آکلاشما یاسالغانلیغی (*) بو ایکی دولت آراسنداغی منا- سباتنك نورمال ایکه نینی کورسه ته در. تورکیه نك شو، ساویت روسیاغا دوشمان بولماغان اینگلته ره گه قارشى سربست حرکتینه روس بولشه ویک له رینگ بو قادار قیزغینلق، هیجان کورسه توله ری ایسه اولارنگ تور- کیه تیشقی سیاستینك دائمی صورتده ساویت روسیا منافعینا تابع بولوب بارووینی ایسته گه نله رنده ن چیقادر.

(6) اسپانیادا بر نیچه هافتادان پیری قیزغین وطنداش سوغوشی دوام ایته در. اسپانیا حادثه له رینگ بین الملل سیاست وه مناسبات باقیمندان اهمیتیی، اونگ فاشیزم ایله سوسیالیزم-قوم، مونیزم آقیملاری آراسنداغی کون کونده ن کوچه یب، اوسوب بارا یاتقان تاریشمانی عکس ایتدیر- مه سنده در.

موسقوا طرفندان اداره ایتمیله کده بولغان «قوم اینته رن» نك بو یرو- غی یله ن اسپانیادا فاشیزمگه قارشى برله شکه ن جبهه توزولگن ایدی. بو جبهه ده توپلانغان فرقه لار یه گی ساییلاردا قازانب چیقدی لار. 7نجی آپریلده اسپانیا رئیس جمهوری بیرنده ن توشورولدی. یه گی «خلق جبهه- سی» حکومتی اوزینگ اجتماعی پلانلارینی ایشکه آشیرا باشلادی. بو صورتله بو کون قانلی بر سوغوش تشکلینی آلیب کیتکه ن تاریشمالار باشلاندى.

بر طرفدا فرانسا، ایکنچی یاقدا آلمانیا وه ایتالیا بولونماق اوزره ایکی طرف دولته ر بیرنده ن اسپانیاداغی کورده شچی کوچله رگه یاشیرین یاردهم ایتکه نك ایله شبهه لهندی. فرانسوز مطبوعاتینگ حکومتگه یاقین، سول قسمی آلمانیا وه ایتالیانی اسپانیول ملتچیلهرینه آسترتن قورال بیر- گه نك یله ن عیبسه، فرانسوز ساغ طرف، یعنی مخالف غازیتالار، فرانسوز حکومتینك اوزینی سوسیالیستله ر تأثیرنده کی مادرید حکومتنه قورال بیرگه نك یله ن عیبله یدر. اگرده بو اسپانیادا کورده شمه کده بولغان کوچ-

(*) بو حقد فرانسوزچه «تاگ» («Le Temps») غازیتاسینك برنجی آوغوست نسخه سینا باقیلسین.

لەرگه آسترتن ياردهم ايتيلمه كده بولغانلغى حقيقتغا اويغون بولسا، قارشيلقلى ياردهم ايتوچى ايتاليا، آلمانيا وه فرانسآ آراسندا سوغوش چيقىب، بلكه ده سوڭ راق اونكده عمومى سوغوشقا آيلانيب كيتووينه سبب بولا آلا جاقدى. بو تهلكه، آگلاشيلغان، ايگ اول فرانسآ طرفندان كورولدى. اونكچونده او اينگلتهره، آلمانيا وه ايتاليا حكومتلهرينه اسپانيا حادثه لهرينه قارشى عمومى بيطر فلک ساقلاو آگلاش، اسپينى تكليف ايتدى. ساويت حكومتى ايسه فاشيزم عليه دار لارى، يعنى مادريد حكومتى، فائده سينه ياردهمده توپلى باشلادى. «ژورنال ده ژنه ف» (36، 31، 7، Le Journal de Genève) وه «ماتن» (7-8 VIII، Le Matin) كىي مهم غازيتالار اسپانيا حادثاتينا موسقوانك قاتناشيني كورسه تهجهك مهم ماتهر يالار كتير ديلهر.

(7) اينگلتهره مصر مناسباتى — آيلاردان بهرى دوام ايتب كيله ياتقان اينگلتهره وه مصر مذاكره لهرى نهايت بر آگلاشما ياساما قله نتيجه لهندى. بو آگلاشما ايله اول 1924 نچى ييلينا (مصر داغى اينگليز عسكر لهرى باش قوماندانى لى ستهك اولدورولگونچه) قادارغى شرايطنى قايتارادر. يعنى مصر قايتادان سودان اداره سينه قاتناشو حقينى قازانادر. بوندان باشقا آگلاشما بويونچا «قايتو لاسيونلار» نى بتيرو وه سويش قانالى بويلارى مستشا اولماق اوزره، مصر توپراغندا اينگليز عسكرى كوچلهرينى چيقارو نظردا توتولادر. بو صورته مصر تام استقلالينا بر آزدا ياقينلاشقان بولدى. بين الملل سياستده كى آغير لقلار، بالخاصه اونك حبشستان داغى ايتاليا غلبه سندن سوڭ آلديغى كيسكين وضعيتى مصر ليلارنگ موقفيتته آنچاغنا ياردهم ايتكهن حادثه لهردر. طبعى بو مصرنگ اينگليز هه گه مويتسندن قورتولو حر كتنده مصر ملتچيله رى فرقه سى «وفد» نگ اويناغان مهم رولينى هيچ بر صورته كيجيلتمه يدر.

(8) فلسطين قارشى قىلقلارى دوام ايتمه كده در. ايپول آبي ايچنده كوب قيزيشيب كيتكهن يهوديلهر وه اينگلتهره نگ يهوديلك منفعيتينى قوروغان سياستنه قارشى، فلسطين عربلارى حر كتنى سوڭ زمانلاردا بر آز

يوشالغان كىي بولدى. طبعى بونى عربلارنگ اوز طلبلهر نندن واز كيجيب قوراللازىنى تاشلاب، كوره سندن توختاغانلارى ديب قبول ايتب بولمايدر.

قوياشنى ايتك بيله ن ياييب بولمايدى (*)

ساويت روسيانگ آمريقاداغى سفيري ترويانووسكى آمريقا افكار عامه سينى آلداتيش مقصديله، مذكور مملكتنگ بويوك سياسى وه اشليكي دائره سنده بيرديكى بر قونفرانسدا آغزىنى كوپورتوب: «ساويت مملكتنده آچلق حكم سوره دى ديگهن سوزلهر — ساويت حكومتى عليه نه يورگو- زولگهن بوچ سوز وه بهتانلار بولوب، بو پروپاگاندا خارجه ساويت حكومتى دوستانلارى بولغان سرمايه دار عنصرلار تامانندان يورگوزوله- دى» ديدى وه بر قانچا قوترولسز رقىملارنى كتىرو ايله برابر، ساويت روسيادا 1934 نچى ييلداغى غلله اونوملهرى يوتوقلاريندان وه كيگ خلق كتله سى تأميناتينگ يوقارى درجه ده كوتهريلوونندن ماقناتيب بحث ايتهدى.

براق، آمريقا افكار عامه سى ترويانووسكى ننگ بو ماقناتيشلارغا ايشانيرميكهن؟

ترويانووسكى اوزيچه گه پيره بيرسين، اما بز بو بيرده اوز كوزيمزله كورگهن آچلىق فجاجيتينى، عيناً، مبالغه سز كورسه تب اوتوشنى لازم تاپامز: تور كستانك بويوك شهرلهر ريده، مثلاً: تاشكندنگ مركز كوچه له- ريده ههر آديمده آچلقدان اولوب ياتقان ياخود ايندى اوله ي ديب ياتقان يالانچ ساووقدان قاپقارايب قالغانلار سانا قسز ايدى...

خلقدا بو مظلوملارغا ياردهم بيره رلك حال قالغان ايمه س ايدى. بو آچلق ياش بالالار، قارتلار وه خانن- قزلارنى كيگ خلق كتله سينى رحمسز صورته قيردى...

(*) تور كستان چيگه ره سندن يوللانغان بو مقاله بر آز كيجيك، باشقارمازغا 30. 6. 36 ده يتشيب كيلدى.

تورکستاننگ تاشکند، سمرقند، بخارا، خوقند وه اندیجان کبی شهرله ریده ایت، ایشهک سره کوزونمهی قالدی. اوی حیوانلارینی ایچکی روسیادان آچلقدان تورکستانغا سیغینغان روسلار کوچمه کوچه یوروب اولاب ییب بئیردیله... شهر وه استاسیونلاردا کیگ خلق کتلهسی نان اورنیغا کونجهره ییب، شیشیب قریلا پیردی... روسلار ایش حیوانی بولغان ایشه کلهرنی ده ییب بئیردیله. بونغا پولیس اداره له ریده مانع بولا آلمادیلار. چونکه منع قیلغان تقدیرده روسلار بونگ اورنیغا نان تاییب پرونی تیلهردیله. بازارلاردا بر دانه تاشباقانی بر سومدان آلیب ایکی سومغاچا ساتدیله... سویولغان تاشباقالارنی «ستالین تاووغی» دیب ماقتاب ساتاردیلار. ساسیغان، یاراماس توزلی بالیقارغا «ساویت توگوزی» دیب اسم بیرلگن ایدی...

تورکستان شهرله ری نفوسینگ کوز قاماشترارلق درجه ده اوسوشی بو آچلققا مثبت بر دلیلدر. مثلا: تاشکندنگ نفوسی 1930/31 نچی میللار- دا اوچیوز میگ چاماسیدا ایکن، 1932/33 نچی میللاردا 600 میگ گه باریب پیتدی. بو اوسوشله ریرلی خلق حسایدان بولمای، آچلق نتیجه- سیده ایچکی روسیادان قاچیب چیقان روس مهاجرله ری حسابینادر. ترویانونوسکی نگ دیدیگچه 1934 نچی ییلدا غه لله اونومی یاخشی بولغان بولسا، بونگ خلق تأمیناتی ایله اصلا مناسبتی یوقدر. بوگا قوییدا- غی مثبت دلیلله ر بار:

برنچیده، غه لله یتیشکن بولسادا، دهقانلار قولیغا قالدیریلمای، قطعی نرخ ایله یغیشتریلیب حکومت قولیغا آلینغان. ایکنچیده، قطعی نرخ ییلن آنلغان غه لله نی حکومت خلققا خواهلغان نرخیکه ساتیب، زورلق ییلن آنلغان غه لله برابریکه ساویت حکومتی دهقانلارنی صنعت ماللاری ییلن ده تأمینلهمه گن...

کوپیراتیفلهرده بر مه ترو چیت 3 سوم 50 تین؛ بر کیلوگرام شه کهر 7 سوم 50 تین؛ بر لیتر و چیگیت مایی 18 سوم، بر کیلوگرام گورونچ

10-12 سوم؛ بر کیلوگرام سیغر ایتی 15 سوم؛ 10 دانه مایهک 6 سوم وه هکذا... فقط دهقاننگ بر پوت بوغدا ییغا 60 تین توله پیدرله ر. ناننگ بر کیلوگرامینی بر سومدان آلیب 2 سوم 80 تینگچه ساتادیلار.

1932/33 نچی وه اوندان کینگی میللاردا بولغان وه بولا یاتقان آچلق فاجعه لاری طبیعی بولمای، «قرهمل» دیکتاتورلاری تامانیدان صنعی صورتده یاسالغان فاجعه لار بولوب، بوندان خلقنی یاواش-یاواش بئیریشگه محکوم ایتلگه نلیگی آچقدان آچیق کورونوب تورادی... ترویانونوسکی اوز نطقینک ینه بر جایدا «آلتون کانلاریمزدان 150 میلیون سوملق آلتون چیقاردیق» دیدی (*). براق، او بو آلتونلارنگ %90 نینی جبر، ظلم ییلن «گ. پ. او.» تامانیدان تورلوچه نهیرهک وه قیناشلار نتیجه سیده مظلوم خلق چوانته گیده ن آلینغانلیغینی آیتماسدان اوتهدی...

آلتون یغیش مسئله سیده کوب کشیله ر «گ. پ. او.» نگ «تریکلر مزاری» دا قیناش وه آچلقدا توتولغانلقلار نندان گناهمز اولوب کیتدیله ر. چونکه بو آداملاردا آلتون دیگن نه رسه نگ اوزی سره یوق ایدی... شول مسئله ده 95 یاشلارغا کیراگن وه آیاقدان قالغان قارتلارنی دا آیامای، رحمسز صورتده قیناییب اولدوردیلله ر. شوندان قیاس قیلش کیرهک، که آلتونلارینی تا پدیریب آغونچا کوب کشیله رنگ پیشیکده گی بالالارینی دا اوزله ری ییلن بر گه قاماتب قینادیلار...

«قرهمل» دیکتاتورلاری بو صنعی آچلقنی نه مقصدله بو قادار اوزاق

(*) مشهور اقتصادچی پروفه سور پروفو پویچنک قاراماغندا پراغندا چیقاتورغان روسچا «اقتصاد بولله تهنی» نک شو ییلگی 129 نچی سانندا، رسمی ساویت منبعلاریندان آلینب باسیلغان معلوماته کوره، 1934 نچی ییلی ساویت روسیادا 132 000 کیلوگرام آلتون چیقاریلمشدر. 1935 نچی ییلی ایسه 182 میگ کیلرگرام آلتون چیقاریلغان. بو ایسه اوچ میلیارد فرانس فرانتیدر. بو سان ساویت روسیادا آلتون تاپونک 1930 نچی ییلغا قاراغاندا 4 دفعه آرتقانی کورسه تدر. «اقتصاد بولله تهنی» که بو معلوماتنی بیرگن مشهور آمریقا ییلهرمه نی لاوری «طرفیه-دان 1934/35 نچی ییللاری تایلغان آلتون حقندا بیرلگن سانلارنی تخمینی دیب قبول ایتش کیرهک» دیدر. باشقارما.

دوام ایندیله دیلەر؟ دیگن سورغوغا — بونگ بیلن خلغمزنی کوچسز- له بندیریب، اوزله ریگه اطاعت قیلدیریش وه رحمنز صورته دنیاا مئلی کورولمه گن روشده استمار قیلش وه سوغوش چیقبا قالغان تقدیرده خلغنی حکومتگه قارشى باش کوترمه پورغان قیلپ قویوش اوچون گنه یاسا لغان، دیب جواب بیرله دی. بو تضیقلا آیتسا ساویتلەر قول آستداعی محکوم ملته رنگ ساویتلەر گه قارشى بولغان دوشمانلیغینی ینه ده آرتیراق کسکینله شترمه کده وه بو ملته رنی آزادلقا اونده مه کده در. قوبلای

ملی و جہادہ وظیفہ سی (*)

بو یوک دین عالمیز رضاء الدین بن فخرالدین حضرتنگ وفاتی خبری بارچامزنگ کوا گلینه قایغی اورونلا شتردی. قیزیل روسلار قولندا مسخره قیلینا تورغان دینیمزنگ اولوغ حامیسی مفتی حضرتنگ اولومی آلدیمزغا برکوب سوراغلار کتیریب قویدی. مهاجرتده یاشاوجی زمره، بو یوک استاذلارنگ خدمتله ریدن اوز ملی، دینی بارلغمزنی ساقلاو او- چون کوچ تاپاتورغانیدن، اولارنگ حیاتدان آونوب امیدله نیردی. فقط تقدیر سوگنو بیلار بونگ امید یلدیزلاریمزدان بر نیچه سین برین- برین سوندوردی. تورک برلگی متفکری یوسف آقچورانگ آرا مزدان کیتووندهن توققان قایغیلاریمز پوره کلهریمزنی ایزه رکن رضاء الدین فخرالدین حضرتنی ده یوقالتدیق. بز قیزیل روسلارنگ بلاسندان قورتولو نیتی بیلن ایلیمز، یورتمزدان اوزا قلاشب کیتکهنده محترم استاذ اوز یرندن قوزغالما ی، ظالم بولشه ویکلهرنگ بوتون ظلملارینا چیده ب، اوز دینی وظیفه سی باشدا قالدی. خلغمزنگ او یانوی اوچون بولشه- ویکلهر آراسندا قالیب بوتون آغیرلقلارنی اختیار ایتدیه ده، اونگ آغیر وضعیتده ایکنن کیره گینچه آگلامادیق وه لازمی یاردهم چاره لهرینه کیریش مه دیک. بو بزنگ باریمزنگ اوستنده کیچیریلمه س بر بورج بولوب

(*) اورون آزلغندان قیسقارتیلدی. باشقارما.

قالدی. خلغمز، یورتمز، ملی وه دینی ایشلهریمز یولندا خدمت ایتوچی اولوغ ذاتلاریمزغا وقتندا یاردهم بیرمه و، اولارنگ آلدیمزغا قویغان فکر وه خدمتله ریگه کیره گینچه اعتبار ایتمه و، ملی وه دینی بارلغمزنی یاشا- توغا توزه لته آلماسلق ضرر کتیره در. یولباشچیلاریمزنگ وفاتدان سوگن غینا، اولارنگ فائده سندن محروم بولوب قالغاندان کینن گنه مدحلا ر یازا باشلاو، بزنگ ملی تو یغو مزنگ درجه سینی تیشنچه کوتره آلماید. جماعت خادمه لهریمزنگ، استاذ وه یولباشچیلاریمزنگ قدرن اولار ساغ بولوب ایشله ب یاتقان چاغلارندا بیلو، بر طرفدان اولارغا یهنگیلمک کتیره س، ایکنچی یاقدان اولارنگ ملتیمز اوچون قیلغان خدمتله رینگ قیمتینی آرتدیرادر. یولباشچیلاریمزنگ بوتون آغیرلقلارینا قاتنا شو ملتینی سیویچی یورنداشلاریمزنگ ملی بورجی، وجدانی وظیفه سی ایکنه نلگینی اونوتما س لمیمز کیره ک. معلم عمادالدین بای محمد، ناغویا یاپونیا.

بر یاش یورنداشمزنک موفقیتی

آتقارا حقوق فاکولته سی مأذونله رندن یورنداشمز زاهد قاسم اوز- بولاق بیک بیلیمینی کیگه یتمه ک اوچون آلمانیاغا کیلیب، مشهور تاریخی علم اوجاقلارندان سانالغان یه نا دارالفنونینا اورنا شغان ایدی. زاهد بیک توغانمز شو ییل ایول آیی ایچنده دو قنورا امتحانینی موفقیته لهر یریب، آوغوست باشندا تورکیه گه قایتب کیتدی. اونگ تورکیه جمهوریتی قانون

اساسیسی اوستنده یازغان علمی اثری یاقیندا «یاش تورکستان» نشریاتی قاتارندا باسیلیب چیقا جاقدر.

«یاش تورکستان» توغانمز زاهد بیکنی بیلیم یولنداغی موفقیتی اوچون قوتلو- لارکن اوگا بوندان سوگرادا کوب ملی وه علمی موفقیتلهر تیلهر وه ملی فعالیتی بیلن کیله جه ک یاشلق اوچون آورنه ک بولووینی تمنی ایته در.

دو قنور زاهد قاسم اوزبولاق بیک

Confiscation par les autorités Mandchou-Japonaises

A KHARBINE DU LIVRE DE MUSTAPHA TCHOKAI-OGHLY

„Le Turkestan au pouvoir des Soviets“

Certaines choses se soumettent fort difficilement à la compréhension. Une de ces choses vient de se produire avec le livre de notre rédacteur en chef Mustapha Tchokai-Oghly „Le Turkestan au pouvoir des Soviets“.

Ce livre en première édition parut en langue française en 1928 en réponse aux assertions mensongères des communistes français sur le Turkestan soviétique. Il fut l'objet de mentions particulièrement favorables non seulement de la presse conservatrice-bourgeoise, mais de la presse socialiste. A Moscou les Bolcheviks lui consacèrent une des séances de la session du Comité Central Exécutif de l'U.R.S.S. Le résultat immédiat à la publication de ce livre fut, que le compte rendu en préparation des communistes français sur leur voyage au Turkestan ne fut pas publié . . .

A l'issue de l'année passée parut la deuxième édition complétée en langue russe. Les éditions en langues française, allemande, russe et turque relatant la parution de ce livre parlaient unanimement de sa valeur comme document contre le régime soviétique et la politique soviétique au Turkestan. Une librairie russe de Kharbine, désirant évidemment faire connaître à sa clientèle la teneur de ce livre, en fit venir 20 exemplaires. Or, à leur arrivée à Kharbine, ces livres furent saisis par les autorités Mandchou-Japonaises et confisqués.

Tout le monde parle et écrit au sujet d'une vague sympathie japonaise pour le mouvement national-libérateur des peuples asiatiques, de la lutte des Japonais contre les influences soviétiques en Asie.

Si la sympathie japonaise pour notre mouvement national-libérateur s'exprime par la confiscation et l'interdiction de propager un livre dont l'unique but est la lutte contre la dictature soviétique au Turkestan, disons alors franchement qu'une telle „sympathie“ ne suscite aucune gratitude de notre part.

„YACH TURKESTAN“.

*

باشقارلار: 1 - دهلي ده خواجه مسعود، محمد اعظم وه عبدالرحمن افندي له ركه: 13. 7. 36 تاريخلى مکتوبگز ايريشدى. باشقارمامزنى علاقه دار ايتكهن

مسئله حقن داغى ايضاحاتگز اوچون رحمت.

2 - كابل ده منور خان افنديگه: 24. 5. 36 تاريخلى مکتوبگزده قىلغان اوتونچگزگه سيو- نيچله رعايه ايتلدى.

3 - پشاورده خواجه نذير جان افنديگه: نشر بامزنى تارقاقو حقن داغى ايسكه ريشگز اوچون

Verantwortlich für Verlag und Redaktion: Dr. Tahir Schakir, Berlin-Wilmersdorf
Druck: Sonnendruckerei G. m. b. H., Berlin-Charlottenburg 4

مسئول مدیری: دوكتور طاهر شاکر.

کوب رحمت. آرزوگز بويونچا بوندان سوگ اوز آدره سگزگه هم مجموعه يوللاب تورامز.

4 - ناغويادا معلم عمادالدين باي محمد افنديگه: 2. 7. 36 تاريخلى مکتوبگزنى آلاچ مجموعه - مزك 76 نچي ساندان آدره سگزگه يته ايكي عدد يوللاندى. برىسنى ناغويا محله - سبنه تاپشيروگزنى اوتونمهز.

5 - بومباي دا عبدالمؤمن افنديگه: طرفگزدان آبونه بدلى اولاراق يوللانغان تورث دوللار ايول باشندا ايريشدى.

6 - لاهورده ح. م. ذكريا افنديگه: مراجعتنامه گز ايله مکتوبگز ايريشدى. اورون آزلغندان مجموعه مزغا مراجعتنامه گزدهن اقتباس ايتمه ديك.

7 - مجموعه مزدا اورون آزلغندان بو نسخه غا تورکستان خبرله رى کيرگيزه آلماديق وه باش محرريمز چوقاي اوغلى مصطفى بيکنک «1917 نچي ييل خاطره پارچالارى» (V) سرلوحه لى مقاله سى وه باشقا مانه ربالار نى کيله جهك سانغا ساقلاو مجبوريتنده قالدیق.

*

آچيق تشکر

تورکستان شهرنده بيش کونده بر تاپقير چيقاتورغان «قىزىل تورکستان» ايله آقتموبه ده کونده ليک اولاراق چيقاتورغان «سوسىالدى جول» نى وه بوخا- رادا هافتادا اوچ تاپقير چيقاتورغان تورکچه-تاجيکچه «بوخارا پروله تارى» نى باشقارمامزغا يوللاب توروچى نامعلوم دوستلارغا «ياش تورکستان» تشکرله ر بيلديره در.

*

توزه نيش: «ياش تورکستان» نك 79 نچي سانى، 7 نچي بيتنده كى توبه ندهن 3 نچي قاتار يعنى «ايشچى وه ساويت مأمورينگ امتيازىنى بتيرىب، اونلارنى دا ارزاقله تأمين»

ديگهن سوزله رى عىنى صحيفه نك توبه ندهن 4 نچي قاتارىغا قويوب اوقوناليدىر.

باش تورکستان

تورکستاننک ملی فورتنولوشی اوچون کوره شوچی آیلو مجموعہ
باش محرری: چوقای اوغلی مصطفی

1929نجی ییلنک ده قابر- | | 1936 (ایلول) 1355 هجری) | | 82 سارہ

بو ساندا:

- 1 — ساویت قوشخانه لہری
- 2 — ساویت روسیادا بحران
- 3 — تورکستاننک کولتور وه تاریخی اثرلہریگہ سوء قصد
- 4 — «سواد جہہ سندنہ»
- 5 — 1917نجی ییل خاطرہ پارچالاری (V) مصطفی
- 6 — شرقی تورکستاندا: باشقارمادان «باش تورکستان»
- 7 — محترم برادریمز مصطفی افندی قویاش بیک
- 8 — شرقی تورکستان احوالی «»
- 9 — بین الملل وضعیت
- 10 — تورکستان خبرلہری: قادرو مسئلہ سی .
- 11 — تورلو خبرلہر: «تورکستان تورک گہنچلہر برلگی» نک بیللق توپلا- نیشی، یہ گئی «باش تورکستان» نشریاتی، «تورکستان تورک گہنچلہر برلگی» نشریاتی، باشقارمادان .

Yach Turkestan

Juillet-Août 1936 (Le jeune Turkestan) No. 80-81

Revue mensuelle

Organe de défense nationale du Turkestan

Rédacteur en Chef: **Moustapha Tchokai-Oghly**

یولیمزغا توغرو کیلگن بوتون یازولار اوچون مجموعہ مزنگ ییتلہری
آچقندر. باسیلماغان یازولار قایتاریلماس.

آبونہ شرطلہری:

ییللنی 100 فرانسیز فرانقی، آلتی آیلنی 60 فرانق، اوج آیلنی 30 فرانق .

تورک مهاجرلہری بالالاری اوچون

یراق شرق ایڈیل-اورال تورک-تاتار مسلمانلارینگ موقدیندہ کی
ملی مرکزی معارف شعبہ سی چیت اولکہ لہردہ کی ملی باشلانغیچ مکتبلہر
اوچون تیورہ کلہری «ملی بایراق» وه ملی جماعت خادملہری رسیلہری
ایلہ یزہنگن شہادتنامہ باستریب چیقارمشدر. ینہ شو ملی مرکزنگ
معارف شعبہ سی، تورک مهاجرلہری بالالارینی اوز آنا تیلینی اوقوشغا
قیزیقتروچی مدنی بر اصولغا تاپانیب، تورک-تاتار بالالاری اوچون آپریم
تورک حرفلہری باستریب تارقاگمشدر. موقدیندہ کی ملی مرکزنگ بوندای
یاقیملی ایڈیتیلشلہرینی طبیعی بز یورہ کدہن آلقیشلایمز.

مجموعہ مزغا تیشلی ہر تورلو یوللانمالار اوچون آدرہ س:

Moustapha Tchokai-Oghly

7, Square de la Fontaine

Nogent s. Marne (Seine)

France

فادرو مسلدی

1 — سمرقنده کی اکمل اکرام اسمینه آنالغان اوزبیکستان دولت دارالفنوندا په داغوزی آقاده میسی وه طب اینستیتوتی اولماق اوزره ایکی قسم باردرد.

حاضر بو دارالفنونده او قوچی طلبه لهر ایچنده 330 اوزبیک ، 73 تاجیک ، 27 بوخارا یهودیسی بار ایکن. اوتکن ییل دارالفنونتی بتیریب چیققان 179 کشینگ 69 اوزبیک ، 13 تاجیک ، 4 یری یهودی ، ایکیسی قازاق بولغان.

دارالفنونده 19 پروفه سور ، 37 دوچن (کیچیک پروفه سور) ، 75 آسیستان (پروفه سور یارده مچیسی) ، 54 اسپرانت (پروفه سور لققا حاضر- لانوچی) بار ایکن. دارالفنونده علمی ایشله رده خدمت ایتوچی یریلهر 77 کشی ایمش. بو یتمش یدی یری علمی ایشچی قاندای اورونلار- دادرد؟ بو سورغوغا ساویت غازیتاسی («پراودا ووستوکا» 3. 4. 36) جواب یرمه ی کیچمه کده در.

2 — تاشکنده کی یولداشبای آخون بابا اوغلی اسمینه آنالغان فهلدشهر مکتبی بو ییل اوزبیکستانغا 48 په گی تیش هکیمی ، 23 په گی تیش ته خیکه ری ، 52 دایه ، 42 اجزاجی یرمشدر. («پر. ووس.» 4. 7. 36) اوزبیکستانغا «قازاندریلغان» بو په گی متخصصلاردان کوبچیلکنک کیمله رده ن عبارت بولغان لیغینی مه نه ایگ یاخشی درجه ییلن بتیرگن تیش هکیمله ری لیسته سی دیب کتیریلگن قوبوداغی اسمله ر آچیق کور- سه تمه کده در: 1) به نده رسکایا ، 2) گیبه نکو ، 3) ژه مچوزنیکووا ، 4) ایوانووا ، 5) له نچیتسکایا ، 6) سه لهر نه وا. بو 6 کشینگ بریسی ده تور- کستانلی ایمه س.

3 — تورکمه نستانداغی طب اینستیتوتی بو ییل برنچی دفعه اولاراق 49 هکیم چیقارمشدر. ساویت غازیتاسی («تورکمه نسکایا ایسکرا» 1936 2نچی ایول) بو ایلك تورکمه نستان طب اینستیتوتی چیقارغان قادرونگ یاشلارینا قدار ساناب چیقدینی حالدا ، اونلارنگ ملی منسوبیتله ری حقددا (دوامی قاپانک 3نچی بیتنه)

ساویت قوشخانه لهری

په گنده ن ایشلی باشلادیلار. اوتکن آوغوست آینگ 19-24 لهری آراسندا موسقوادا ، «تروتسکی-زینوویه فچیلهر» دیب آنالغان ، 16 کشیک بر غروب بولشه ویکله رنگ محاکمه لهری بولوب اوتدی. 16 عییلینگ بو- توبیسی اولوم جزاسینه محکوم ایتلیب اعدام ایتلیدی (25. 8. 36). اعدام ایتلیگه نلهر آراسندا زینوویه ف ، کامینه ف ، سمیرنوف ، باقایه ف وه باشقا- لار کبی اوقتوبر انقلابینگ مشهور سیمالاری بار. زینوویه ف ایله کامینه ف له نینگ ایگ یاقین ایش یولداشلاری ایدی. له نین بولشه ویک فرقه سین- دا اونلارله برلکده قورمش ، اوقتوبر انقلابینی اونلارله برلکده حاضر- لامش ایدی... اونلار «له نین سیاسی یوروسی» (یعنی بوتون حاکمیتتی قولدا توتقان مؤسسه) نگده اعضالاری ایدیلهر. بو یوروغا اونلاردان باشقا له نینگ اوزی ، تروتسکی ، تومسکی ، ریقوف ، بوخارین هم ستالین داخل ایدیلهر. له نین 12 ییل بوندان اولوب کیتدی. تروتسکی اون ییلدا نهری سورگونده یوروبدر. زینوویه ف ، کامینه ف ستالین محکمه- سی طرفندان اعدام ایتلیدیلهر. ینه شونلار کبی اعدام ته لکه سی قارشیندا تورغان تومسکی اوز اوزینی اولدوردی... ریقوف ییلن بوخارین «ترو- تسکی-زینوویه ف غروپی» ایله باغلانیشلاری بولغانلق ییلن شبهه لیدرلهر. دیمه ک بو صورتله ایسکی «له نین مرکز زمره سنده ن» یالغزغا ستالین قالدی. طبیعی آیلپ اولدورولگن بولشه ویکله رنگ مقدراتی بزنی هیچ بر صورتله علاقه دار ایتمه یدر. بز ایسکی «له نین زمره سی» اعضا لارینگ شبهه آستندا بولغانلارینادا هیچ بر تورلو سیمپاتی ییلدیرمه ک ایسته مه ییز. زینوویه ف ، کامینه ف اورنیغا بوتون دسته سیله ستالین نگ اوزی ده آیلپ کیتسه یدی ، بز او گادا هیچ قایغیرماس ، آچینماس ایدیک... بو کا رغما ، بزنگ بو کون «ساویت قوشخانه» سی اوستنده مخصوص توختاب اومه- کچی بولغانمز ساویت روسیا حکمرانلارینگ حیوانی احوال روحیه وه حرکتله رینی قید ایتب کورسه تب اوتوش اوچون گنده در. اوقوچیلاریمز

بین الملل وضعیت اوستنده کی مقاله مزده موسقوا اعداملارینگ اوروپا افکار عامه سنده قالدیرغان تأثیرنی ده بالتفصیل کوره جه کله در. بو پیرده ایسه ساویت جلادلارینگ 16 قوربانلارینی عیله و حادثه سندن چیقاتور-غان نتیجه اوستنده قیسقاغنا توختاب اومه کچی بولامز.

«وجدانسز یالغانچیلار»، «آلچاقلار»، «خلق دوشمانلاری»، «تیس-کهریچی ایتلر»، «فاشیزم ایتلری»، «پروووقاتورلار» مه نه سز گه ساویت مطبوعاتینگ له نین نگ ایگ یاقین دوستلاری، معنوی وارثلری، «اوق-توبر انقلابینگ آتالاری» غا عطف ایتکه و صفله رندهن بر نیچه نمونه سی. بشریت تورموشیغا عائد هر ساحه داغی نظریه و حکمنده و بوتون حرکتلرینده له نین نی «خطاسز» دیب قبول ایتکیزوچی ستالین وه ستا-لینچیلار اوچون کامینه ف، زینوویه ف، سمیرنوف وه باشقالارغا قارشی بوندای عیله رنی سویله و ممکن بولماس ایدی. چونکه اونلارچا له نین «اجتماعی تورموش قانونلارینی بیلگیله و» وه «اوزینگ یاقین ایش-چیلرینی سایلار» دا هیچ بر زمان یا گلشمامشدر. ستالین نك «خطاسز لنی» وه قازاندینی اعتباری دا اوزینگ له نین یاشاب تورغان وقتده قومونوست فرقه سی باش کاتبلگینه سایلانووینا اساسلاند. زینوویه ف، کامینه ف وه باشقالارینی اوزینگ ایگ یاقین ایش یولداشلاری ایتب سایلار کن له نین اولارنی یاقیندان بیلگن وه اونلارنگ «دنیا پروله تار انقلابی» ایشینه صداقتله بیرلیب ایشله ولرینه ده اینانغاندر. له نین زینوویه فنی بوش بیر گه «قوم ایتلرن» اجرائه قومینه سی رئیس لگنه وه انقلاب قایناغی بولوب تایلغان په نهرسبورغ شوراسی باشچیلیغینا، کامینه فنی — موسقوا شوراسی رئیس-لگنه، محنت وه مدافعه شوراسی باشچیلیغینا هم قومیسارلار شوراسی رئیس و صفنده اوزینگ اوروناسارلیغینا تعیین ایتمه گن بولسا کیره ک.

بز طبعی ساویت محکمه سینک عدالتی حقدنا مناقشه یوروتنه کچی بولمایمز. فرض ایتیلک، که ساویت مطبوعاتینگ له نین نگ دوستلاری، ایگ یاقین ایشچیلرینه عطف ایتدیکی و صفله ری توغرو بولا قالسین. بو صورتده چیقاتورغان نتیجه نیمه بولادر؟ بوندان چیقاتورغان بر گنه منطقی

نتیجه «بویوک اوقتوبر انقلابی» نگ «خلق دوشمانلاری»، «آلچاقلار»، «باشقینچیلار»، «تالانچیلار» وه «خائنلر» طرفندان یورگوزولگن بر حرکت بولغانلغیدر.

ستالین طرفندان اعدام ایتیلگن دوستلارینی سایلاردا له نین نگ یا گلشغان بولویونی ده سویله و ممکن بولور. بو صورتده له نین نگ ستالین-نگ اوزینی سایلاردا یا گلشماغانلیغینی قالای تأمین ایتب بولادر؟

ساویت روسیا باشلوقلارندا حیوانی بر احوال روحیه، حیوانی خصلت حاکمدر. ساویت اخلاقینگ تملی «علیه داریگنی، اوزی کیچه کی ایش یولداشک، مفکوره داشک، «بویوک اوقتوبر انقلابی» نی یار ااتوچی کشی-له ردهن بولسادا، چیر کینلک، بیچراقلق ایله بولاشتیرب معنویاتینی توشو-روب اولدورا!» دیگن کبی انسانیتسزک، وحشت اساسی اوستنه قورولغان. ساویت محکمه سینه توشوب، ساویت قوشخانه سینگ ایشیگی آلدیغا کیتلریلگه نلرنگ بوتونسی مه نه شوندای بر اخلاقی نیگیز اوستنه قو-رولغان ساویت سیستمی حکمینه بو پسینداق، اونگ بوتون چیر کین طلبله-رینی اوز آغزلار یله «سربسته» قبول ایتمه ک مجبوریتنده درلر. «بویوک اوقتوبر» نی توغدوروچی «قیزیل انقلاب آتالاری» زینوویه ف، کامینه ف وه باشقالاری اوزلرینی «فاشیزم ایتلری»، «باندیتلر» دیب آتادیلار... بو ایسه هر نهرسه دن اول بوگون ساویت روسیادا حاکم ره ژیمنگ وقتیله مهم انقلابچی سانالغان کشیله رنی ده قانداق اخلاقی سویه گه کیتیرب چیقاردیغینی کورسه تدر!

غیر اختیاری صورتده ذهنمز اوز یورتیزغا طرف بورولادر. بز شو نقطه دا مکتب وه سیاسی تربیه سینی شو حیوانی، وحشی احوال روحیه وه مورال حکم سورگن منبعدان آلیش مجبوریتنده قالغان تورکستان یاشلیغینی اویلایمز. بو وضعیتده کی وطنمز یاشلینی وه یورتمز کیله جه گی اوچون جانیمز آچیدر. فقط ساغلام ملی اساسگه قورولغان ملی تورموش کوره شی غایه سی، کیرله نمه س تازه تورک قانینگ کوچی، قوتینی بو تازه قانندان آلاتورغان بو کسه ک تورک اخلاقی تورکستان یاشلینی ستالین، زینوویه ف

وه يولداشلار يېنگ (بزجه اونلار بوتونيسي بر درختنك ميوله ريدر) چير- كين اخلاقي ميراثلارندان ساقلار ديگن کوچلو ايمانزله تسلي تاپما- قدامز.

تور كستان ياشلاري! موسقوانك چير كين درسله رندهن ساقلانينكلار! موسقوا مكنبله رنده او قوماق مجبوريتنده ايكه نسله ر هر يچ بر زمان توركلك روخذان آيريلما گلار. چونكه نازه تورك قاني وه يالغز او قانتك ياراتديغي يوكسهك توركلك روحي سگا ساغلام اخلاقي قوت منبعي بولا جاقدر.

*

ساويت روسيادا بحران

روسيادا سياسي انقلابي قازايب چيققان بولشه ويكله ر اش باشينا كيله ر- كيلمه س اجتماعي وه اقتصادي انقلاب ياساو پلانلاري توزديلر. اجتماعي انقلاب نظريه لهر خلقنك عرف وعادت، ديني، ملي، حرثي تالميلاريني بوتونله ييميريب، بيرينه يه گي «ماركسيزم» اساسندا توزولگن بر جمعيت چيقارماق استقامتنده باردی. ايمديگه چه بشریت- جمعيت تورمو- شينك نيگيزي ساناليب كيلگن عائله، عقیده، ملكيت كبي اساسلارني رد ايتديلر. اقتصادي تورموشني دا مه نه شو اوز اساسلارينا خدمت ايتجهك بر يولدا قورماققا اورونديلار.

ساويت حكومتينك اقتصادي انقلاب ديديكی نظريه سي اوزي ده تورلو دوره لهر كيچيردي. او بويوك سرمايه، ملك، بايلقني مصادره بوليله باشلاب، نهايت، كيچيك مقياسدا بولسادا، خصوصي تشبثي انكار درجه سينه كيليب ايريشدي. كيچيك- بويوك صنايع بوتونله ي دولت قولينه كيچدي... سوسيا- ليستيك بويوك صنايع قورو تشبثنه كيچيلدي... ياواش- ياواش كاسبلر (اصناف) مشغوليتي، خصوصي مه يده تجارت ده بتيريلدي. قيشلاق خوجاليني قولله كتيفله شتريلدي. اهالي ايكي طبقه غا آيريليب، بري حقسز ديب آتاليب

هر بر نهرسه دن محروم قالديريلدي. ايكنچي قسيمي ايسه «قارتوچقا سيسته مي» ايله دولت قولينه باقم ايتيلدي. بو صورتله 170 ميليون اهالي قرمل سر ايندا توپلانغان بولشه ويكلك باشلو قلاري ديكره تله ري ايله اداره ايتيله جهك، چاليشتير يلاجاق، باقيلاجاق ايدى.

ايشنك قارا گني بولمه لهرده توزوله ييله جهك پلان قسيمي بهك اعلا يورودي ايسه ده اونك اقتصادنك طبيعي قانونلاري، خلقنك روحياتي ايله باغلي قسيمي قرمل باشلو قلار ينگ ايسته ديكی كبي يورومه دي.

بوكونده اهاليسينك يوزده 80 قيشلاق خوجاليني باغلي بولغان بر مملكتنده، نه قادار بويوك «گيگانتلار» ياراتيلش بولماسين، اقتصادي وضعيت باشليجا قيشلاق خوجالينينك باريشندان آسيلدر. ساغلام بز نيگيز- ده كي خوجالق سياستي ده مه نه شو 80% اهالينك تورموشيني اوزينه باغلاغان خوجالق تارماغينك منافعيني كوزه تب يوروتولمه ليدر.

ييتهرلك درجه ده پروله تارسز پروله تار ديكتاتورليني سيسته مي قور- غان ساويت حكومتي هر نهرسه دن اول اوزينه تاپانچيق بولا آليرلق كوچلو، متشكل بر پروله تار طبقه سي ياراتب آليشقا اوروندي. اونك بو سياسي غايه سيني تأمين اوچون ايتجه كه كي فداكارلق دا قيشلاق خوجاليني وه تورموشي بلاواسطه اوگا باغلاغان 80% اهالي حسابنه ايدى. ذاتا ايمديگه چه روسيا خوجاليني سوروكلب. كيله ياتقان بو خوجالق تارما- غي دا شو قيشلاق خوجاليني ايدى. بونك متضرر بولووي بوتون خوجالق قورولوشينك ضربه له نووي ديمهك ايدى.

يوقاريدادا اشاره ايتديگمز كبي ساويت حكومتي اقتصادي سياستنده تطبيق ايتديگي تجربه لهرى نتيجه سنده قيشلاق خوجاليني قولله كتيفله شترو (عمومله شترو) ديگن نقطه غا كيليب چيقدى دا بر نيچه بيل ايچنده بوتون قيشلاق خوجالينينك 90 فائضدان آرتيغيني قولله كتيفله شتردي... بويغلي قايراتي دان ايكني 96,3 ميليون هه كتار كورسه تيله در. بونك 13 ميليوني ساوخوز ايكنيله ري، 80,1 ميليوني قولخوز، 3,2 ميليوني آيريم خوجالقلار

ایکینی در... بو ایسه هر نهرسه دن اول قولله کتیفله شترو درجه سینی کورسه تدر.

بو درجه که کیلگه ندهن سوک ایشنگ بو یولدا یورومه به جه گی آگلا- شیلدی. قطعی قولله کتیف سیستم اساسدان کیری به چیکیلیش باشلانیدی. دهقانغا منفعت کورسه تو مجبوری تی توغدی. اوگا قسماً بولسادا تملک حقی بیریلدی. قولخوزلار قولنداغی بیرنگ قولخوزغا داخل قیشلاقلیلار ملکی بولغانلیغی تانیلیدی. قولخوزچیلارنگ خصوصی استفاده سی اوچون کیچیک مقیاسدا بیرلر آیریلدی. اولدهن کوب آغیر یوک آستندا توتولماقدا بولغان آیریم خوجالقلارغادا بر پارچا به نگیلک ایشله ندی.

بو به گی تدبیرلر سوگندا قولخوزچی دهقاننگ بر پارچاغنا خصو- صی ملکنده کنی ایش ایله عمومی قولخوز ملکنده کی ایشینگ نتیجه سینی مقایسه ایسه گز، قولله کتیف خوجالق آغیرلقلارینگ قایدان چیقیب کیله یاتقانی دا آگلاب آلا رسز. بو حالنگ ایگ آچیق مثالینی حیوانچلیق ایشنده کوره جه کسگز. بو کون بیله جاری تر تیده آت، ایش کوچی اول- راق، قولخوزلاردا عمومی ملک سانالادر. قارامال، کیچیک حیوان قسماً خصوصی ملک اولاراق قبول ایتیلدر. پلان بو یونچا آت باشی 2 میلیون 60 میگ آرتوی کیره ک ایدی. بوتون شدتلی تدبیرلر که رغماً بو آرتو بر میلیون 6 یوز میگدن آرتمای تورادر. قارامالنگ آرتوی ایسه پلان دان بر فائض آرتقدر. کیچیک مال جنسندن بو فرق ینه ده آرتقدر. چونکه اونداهقاننگ منفعتی داها کیگره ک قاتناشقان.

ایمدیگه چه ساویت مطبوعاتی هر اونوم توپلاو دورنده پلانی «یوزده یوز»، «یوزده یوز اون» به جه ردیک دیب داوول چالیب چیقسادا، سوگرا- دان چیققان رسمی ساویت حسابلارندا قطعی بر سان کورولدیکی جوده آزد. 1935نجی ییلی اونومینی مولوتوف 5,5 میلیارد بوددهن آرتیغراق دیب گنه کیچدی... بو سان ایسه ییلاردا نهری کورسه تیلب کیله یاتقان بر اولچودر. 1933، 1934نجی حتی 1930نجی ییلی دا اونوم شو مقداردا کورسه تیلگن ایدی. ساویت مطبوعاتینگ «ییلدان ییلغا اوسوب بارایاتقان»

اونوم «کیگه یب بارایاتقان» ایکین ییری حقدناغی نشریاتی نی ایسله سه گز، نهره کبازلکنگ اوستی آچیلیب قالادر.

1936نجی ییلی پلانی دان ایکینی اوچون 6 میلیارد 380 میلیون بود اونوم کورسه تدر. بو ییل ساویت روسیانگ بو یوک بر قسمندا قوراقلق بولوب ایکیننگ اوسوی ناچار بولغانلیغی هر کسکه معلوم بر نهرسه در. بوگا رغماً ساویت مطبوعاتینگ پلانی «یوزده یوز» دن آرتیریب چیقارا- جاغیندا هیچ شبهه یوقدر. فقط ساویت حکومتی یاریم ییل سوگرا چیقارا- جاغی حسابدا ینه غیر معین بر سانی کورسه تب کیچه چه کدر. ساویت خوجالیغینا آغیر تأیری تورلو جهتلره دن ایمیدنه سیزیله باشلاغان بو اونومسزلکنک ایگ آغیر یوک کی ده شبهه سز اهالی، برنجی نوبته دهقان خلقی اوستنه توشه جه کدر.

ساویت حکومتینگ قیشلاق خوجالیغینی ویران ایتو درجه سنده فدا- کارلق ایتب قوردیغی صنایع، «گیگاتلار» دا اقتصادی روللارینا اوسوب بیته آلمای کیله در... بو آچیققلنی تولدورو اوچون ساویت حکومتینگ سوک اوایل چیقاردیغی تدبیره «ستاخانوفچلیق» ایش مه تودی ایدی. او بو صورته ایشلهب چیقارو بهاسینی، ایشچینگ حقیقی اوزگه رتمیچه استحصالات مقدارینی آرتیرماق، بونگله ایچنده بولوندیغی آغیرلقلنی قسماً آراتنا یلمه ک اوینده ایدی. بز ذاتاً وقتیله بو مسئله اورتاغا چیقار- چیماس اوز قناعتزنی سویلهب کیچکه ن ایدیک. مه نه ایمدی بيطرف اجنبی بیلر- مه نلرینک ده عینی نتیجه که کیلب چیقدیقلارینا شاهد بولماق دامز. اونلاردا بو کون «ستاخانوفچلیق» ایش مه تودینگ خارجا قارشی بر «بلوف» («لاف سوز») دن باشقا بر نهرسه بولماغانلیغینی وه ایشچی، زحمتکش خلقنی قامچیلاب، اونگ یاراتوچی کوچینی استثمار اورونوشندان باشقا بر ایشکه یاراماغانلیغینی سویلمه مه کده لهر.

ساویت مطبوعاتندا کوب گنه کورولتولهر قویارغان نشریاتنده کیتیر- یلگن مثالارنگ ایگ یاخشیمی بو کون شخص وه یا آیریم مؤسسه لهر که منحصر حادثه لهر گنه بولوب قالدی. عموم ساویت صنایعی وه خوجالیغی

باقیمندان «ستاخانوفچیلق» ننگ قولاغانلیغینی قطعیله سویلهمهك مکندر. دیمهك ساویت حکومتی استحصالات پلان سانلارینی تولدورو، حتی آر-تیریب بهجهره یولدا «ستاخانوفچیلققا» باغلاغان امیدنده انکسار خیالغا اوچرادى. قولتوقداغی تار بوزلار سوغا توشدی.

ساویت حکومتینک شدتلی بر مالی اقتصاد بحرانی ایچنده بولوندیغی دا یاشیرین بر نهرسه ایمهس. او بو آغیرلقدان قورتولوش، هیچ بولماغاندا اونى بر آز ینگیلله ته بیلش اوچون هر چاره گه باش اوروب کیله در. یو-روتدیغی قرض سیاستی ده اولادیغی وه احتیاجینک طلب ایتدیکی نتیجه نی بیرمه ی کیله در. ساویت حکومتی اوتکن ییل ایشکه آشیردیغی آقچا سیسته می ره فورمی ایله بر پارچا مقرر بر آقچا سیسته منه ایریشه جه گینی، بونکله اقتصادی وضعیتنده کی تولقوتنی بر قادر ساکنله شتره بیلجه گینی امید ایتمشدی. امیدینک تیرسینه اولاراق بو ره فورم سوگندا بر «اینفیلا-سیون» (کاغد آقچا کوبه تیریلش) علامتی کورونوب قالدی. بو کون تداولده بولونغان بانقونولار (کاغد آقچالار) 1935 نچی ییل ایپول آینا نسبتاً یوزده 45 آرتمشدر. اقتصادی باقیمدان بو آرتونوی حقلاندر اچاق عاملده اورنادا یوقدر.

خوجالقنک ههر تارماغندا یوروتولاجاق کیچیک بر یوقلاما ههر نهر-سه دن اول ساویت خوجالقداغی بحرانیگ کوچیب بارایاتقانی، ههمده اونگ طبیعی اقتصادی تورموشداغی طبیعی بحرانلار جنسیده ن بولماغان لیغینی آچیق کورسه تدر. ساویت خوجالقداغی بحران ساویت خوجالق سیسته منده کی اورغانیک خسته لقنک توغوردیغی پره نسپ بحرانیدر. بو بحرانیگ پیشیلمه سی ساویت سیسته مینک عاقبتی ایله سیقی باغلیدر.

ساویت حکومتی اوزی ایله بر یاشدا بولغان بو بحران، آغیرلقدان قورتولو اوچون هر طرفغا باش اوروب کیله در. ساویت خوجالق سیا-ستنده کورولگن تجربه لرنی چیقارغان عامللر ایچنده، ایگ مهملر-نده ن بری، شبهه سز، شو آغیرلقلاردان چیقا یلو اوی بولمشدر. ساویت حکومتی بو یولدا اقتصادی، سیاسی تدبیرلر بیلن گنه کفایتله نمده ی. بر

قانچا دفعه لار زجری تدبیرلر، تهرورلار ایله خلقنی قورقوتو، بویله لکه وضعیتکه حاکم بولوب قالو یولینه ده کیریب چیقدی.

ساویت حکومتینک کوردیکی تدبیرلری، اقتصادی اویونلاری بحرانی ینگیلله تو یولدا هیچ بر تورلو تأثیر ایته آلمای غنا قالمادی، تیرسینه بحرانی کوچه تیدی، اهلینک اوموزنده کی یو کینی آرتیردی... ساویت حکومتی خلق احوال روحیه سینک آرتیق یوک کوبه ره آلمایا چاق درجه گه کیلگه نلگینی سیز گن بولسا کیرهك، که سوک زمانلاردا بر کوب جنسده ن گذشته رده بولونوب خلقنی یو باتماقچی، اونگ روحنده کی کیر کینلکنی یومشناماقچی بولوب کوردی. مه نه شو مقصدله اوزی باشچیلق قیلیب «آرچا بایرامی» یاساب بیردی، کلیسا لارغا قارشى یومشاقراق تاوراندی. فقط آج-یالانچ خلققا «آرچا بایرامی»، کلیسانگ قونراقلاری دا اوله نگن، امید ایتلگن تأثیرینی ایشله مه دی. آرادا چیقغان تورلو سیبلر بحرانی ینده کوچه تیدی؛ احوال روحیه ده کی کیر کینلک آرتدی. نار-ضیلار تاوشی ایشیتیله باشلادی؛ یعنی بحران سیاسی رولینی اوینی باشلا-دی. ساویت حکومتی بر داها قانلی تدبیرینه توتوبندی. فقط او بو سفر بر آز باشقا چاراق بر قاراقته رده ایدی. بو سفر تهرورنک قوربانى ههر زمانکیسی کبی گناهسز خلق ایچنده ن ایمهس، جلادلارنک اوز صفله-رندن بولدی (*).

عجبا بو قادر اقتصادی، اجتماعی وه سیاسی تدبیرلر بیلن اوگی آلینا آلمان بحران وه اونگ وضعیتکه تأیری شوندا ی خلقنی قورقوتولار بیلن توختانیلا آلاجاقمی؟ بو حادثه نی تعقیب ایتکن علامتلر قیزیل قره مل امیدینک تیرسینی کورسه تمه کده در...

بحران دا ساویت سیاستینک بوتون تارماقلارینی قاپلاب آلمان، اوله ندیگنده ن کوب کیگ وه تیره گدر. تیمور اوغلی

(*) بو حقدان شو سانداغی «ساویت فوشخانه لری» باشلوقلی باش مقاله گه باقیلسین.

تورکستاندا كۆلتور وە تارىخى اثرلەرگە سۈە قىصد

بو كۈنكى مەدېنتىك وە مەدەنىيەت دولتلىرىنىڭ كۆمۈر مەھمۇمىيەتلىرىگە بىرى كىچىمىشنىڭ تارىخىي ئىپادىسىگە سايغىيىلە باقماق وە مەدەنىيەت مەدەنىيەتلىرىگە ئائىدە قىممەتلى ئىپادىسىگە بوزولۇدۇن، يوقالۇدۇن ساقلانۇ تەدبىرلەرگە كىرىشمە كىرىشە. مەدەنىيەتلىرىگە قورۇلغان دولتلىرىنىڭ بوزولۇشى عىسىمىزنىڭ بۇ ئىشە بىرىشىگە دىققەت رەئىيەت ئىپادىسى. ھالبۇكى ساۋىت روسىيە ھۆكۈمەتلى، ئىنقىسائىزنىڭ تور كىستاندا، بۇ بىرىشىنىڭ بوزولۇشى تىسكەرىسىنى ئىشلەمە كەدەر. تور كىستان وە تور كىستاننىڭ كىچىمىش وە كىلەجە كىلە قارشى ئوز خىسۇمەتلىنى ياشىمايتورغان روس بولشە-ۋىك ھۆكۈمەتلى بىزنىڭ يورۇدۇغى جامە، تىرە، مەدرسە، سىرايلىرى كىبى ئانا-بابا يادگارى تارىخىي اثرلەرگە سىفى كوزلە باققان بولۇپ تور كى-ئىسلام كۆلتورىنى، تور كى ئىنقىسائىنى بۇ كۈنكى ئىنقىسائىلار نەزەردا جانلاندىرۇچى بولۇشە. تارىخىي اثرلەرنى مەھمۇمىيەتلىرىگە كەدەر. تارىخىي ئىپادىسى بىنالىرى ساۋىت ئادارە-لەرنى بوزۇغى ئىپادىسىگە ئىشەلمەقدا وە ئىشەلمەقدا كۆچەلەرگە، كۆپۈر كۆلەرگە وە سالىنا ياتقان ساۋىت ئادارە-لەرنى بىنالىرىغا ئىشەلمە كەدەر (*). ساۋىت ئادارەلەرنىڭ ئىشەلمەقدا قوللىرى ئارتق مزارلىقلارغاچا ئوزانمىشەر.

شۇ يىلى كۆكەم سۇگىدا وە ياز ئىشەلمەقدا چىققان ساۋىت غازىتالارنىدا تور كىستاننىڭ بىر كۆپ شەھەرلەرنە بەئىزى مزارلىقلار ئىپادىسىگە زىيارەتكارلارنىڭ تەمىمىلە ئورۇنلارنى قالدۇرىلماقدا ئىكەنلىكىگە، بۇ ئىشەلمەقدا پاراماس ھەركەت بوزۇدۇن بەك ئونەملى تارىخىي كىتابەلەرنىڭ، قازىلمىش-ئىپادىسىگە كوزلە يازولارنىڭ مەھمۇمىيەتلىرىگە بولغانىنا دائىر خىرلەر بار، كە ئولارنى ئوقۇر-كەن ئىنقىسائىنىڭ ئىپادىسىگە يانادىر.

تور كى تارىخىي اثرلەرگە قارشى سۇك دىرەجە سايغىمىزلىق كۆرسەتۇچى بولۇشەۋىكلەر تور كى-ئىسلام مەدەنىيەتلىرىنىڭ مەھمۇمىيەتلىرىگە سانا لاتورغان بۇ.

(* «ياش تور كىستان» نىڭ 61-بىتى ساندۇغى «تارىخىي ئىپادىسىگە مەھمۇمىيەتلىرىگە ھالى» وە 69-بىتى ساندۇغى «تور كىستان كۆلتور اثرلەرنىڭ ئىپادىسى» باشلىقلى مەقالەلەرگە باقىمىز.

خاراڭگ سەنئەت وە مەمار اھلىنى ھىران قىلغان وە تارىخىي خاھەرە اولارنى ساقلانۇشى دىققەتكارچا ئىشەلمەقدا قىممەتلى تارىخىي دىرۋازەلەرنىڭ بوزۇ-مىشلارنىڭ بوزۇلۇشى سەنئەت خاھەرەلەرنى ساقلانۇشى قىممەتلىرىگە بۇ ھەقتە غى شەكائەتلىرى ئىپادىسىگە ئىشەلمەقدا قارشى «بۇخارا دىرۋازەلەرنى ھىچ قانداق رول ئولمايدى» دىق مەقابە ئىشەلمەقدا وە سەرقەد دىرۋازەلەرنى باشلاپ بوزۇش ئىشەلمەقدا كىرىشۈرگە قىرار بىرىلمىشەر. («قىزىل ئوزبىكىستان» 36، 4، 2).

ئىشەلمەقدا ئىشەلمەقدا غازىتاسىنىڭ «بوزۇلۇشەلمەقدا» باشلىقلى خىرلەرنە: «ئىمىر-نىڭ (بۇخارا دىققەتكارچا) يازلىق سىرايلىرى ئىپادىسىگە تور كىستاندا ئاز اولۇپ ئورۇنلارنى زوقۇم ئاچقى (Oleander)، قاكئوس، آگاۋ (Agave)، مەھمۇمىيەتلىرىگە، خىرما وە باشقا ئوسۇملەكلەر بار ئىدى. سىرايلىرى ئورۇنلارنى ئىشەلمەقدا (بىر ئىشەلمەقدا) رى خىلق قىممەتلىرىنىڭ ئورمان ئادارەسى، سۇ خوجالىقى وە باشقا (بىر ئىشەلمەقدا) باغنى ساقلانۇشە قىلۇشە ئىپادىسىگە، ئاچقاچلارنى كىسىپ بوزۇلۇشەلمەقدا نادر وە مەھمۇمىيەتلىرىگە ئاچقاچلارنىڭ 614 تىپى كىسىپ ئىشەلمەقدا.

«تارىخىي يادگارلار بوزۇلۇپ كەتتە» باشلىقلى بىر خىرلەرنە شو سوزلەرنى ئوقۇمىز: «بۇخارا دىققەتكارچا ئىشەلمەقدا خاھەرەلەرنى تەشەببۇس قىلۇشە او-چۇن اطراف شەھەرلەرنە كۆپ كىشىلەر كىلەدۇلەر. ھىچى موسقۇوا، لەنىزىن غىراد، خارقوف شەھەرلەرنە ھەم كىلىپ تۇرۇشەدۇلەر. اولار ئىشەلمەقدا بىنالىرىنىڭ خاھەرە جەھەتلىرىگە ئىشەلمەقدا كەتتە ئىشەلمەقدا، قىسقى خىرلەرنە بوزۇلۇشەلمەقدا بارا ياتقانغا ئاچقاچلار، افسۇس ئىشەلمەقدا.

ھىچىقەتتە بۇخارا دىققەتكارچا ئىشەلمەقدا كەم ئىشەلمەقدا بىرەدۇلەر. اولارنى تۇزە-تەمىدۇلەر. تۇزەتۇشە بىر ياقدا تۇرسۇن، «مىنارە»، «مەسجىد كلان»، «دەۋان ئىشەلمەقدا مەدرسەسى» كىبى كۆزگە كۆرۈنگەن خاھەرەلەرنىڭ بوزۇلۇشىغا يول قۇيماقدا.

«مىنارە» نىڭ تۇپىدەن ئارا با ئوتتۇرىغا يول ئالغانلار. ئارا بالار او ياق-بوياققا ئوتتۇرىغا كەتتە كۆپچە كىيىم-كەچەك ئىشەلمەقدا سىندۇرۇپ تۇشۇرۇدۇ. مەسجىد كلاننى «غەللە تۇپلاش» (Zagotzerno) مۇسەسسەسى ئىشەلمەقدا،

حولی ایچیده کی بوتون تاشلارنی قویاریپ تاشلاغان. وه باشقالار.

«زرگران» محلهسیده بر مدرسه بار. او بوخاراداغی مدرسه لهرنگ اڭ که تهسی وه ایسکیسی. شونگ اوچون خاطره جهتیدهن باشقالاردان اهمیتلیرهك سانالادی. شوگا قارامای او شونداغی تاشلانیدیق حالداکه، که ته دروازه سینی هم قولوفلاب قویماغانلار. آداملار اونگ غیشینی، یاغاجلارینی بوزوب، آلیب کیته یاتیرلار. («قیز. اوز.» 36. 4. 19).

میگ تورلو قینلقلار آرقاسندا بر آراغا توپلایلا آغان تاریخی اثرلهرنگ ده آرتق پاسلایب، ماغالاب چیریمهك وه بوزولماق تهلهکسهینه اوچرا دیغینی ساویت نشریاتندان اورگه نمه کده مز.. «قیزیل اوزیکستان»-نگ شو ییلغی 11نچی مای نسخه سندا، «صنعت خزینه لهری قولوف آستیدا» باشقلی مقاله سنده، ن. محمود نامندا بر تورکستانلی تاشکنده کی صنعت موزه سی احوالندان معلومات بره رکه ن، موزه ایچنده کی تاریخی اثرلر حقندا شو سوزلهرنی یازادر: «اوستالارنگ، رساملارنگ، تور-کستان خلقینگ 80 000دهن آرتیق اثری اوچ ییلدان بویان ناباب زخ ییر تولادا یاتیب کیلمه کده. گیلهملهرنی، سوزانیلارنی، ایپهك بویوملارنی، ایسکی زمان پوللارینی، یاغاج وه گه نچکه قویولغان نقشلارنی زخ ییر تولادا ماغال باسیب یاتماقدا. بو نهرسه لهرگه تورکستاننگ 15، 16، 17، 18 وه 19نچی عصر تاریخیگه دائر قلاسیك اوستالارینگ بوتون ییر یو-زیگه شهرت چیقارغان اثرلر دیسه ممکن... صنعت موزه سیده کی بو قیبتلی نهرسه لهرنگ بو احوالدا یاتیشی سرسریلهر ایشدر» دیدر. بو تورکستانلی محررده تاشکنده صنعت موزه سنده کی ترتیبسز لکلهر اوچون باشلیچا ساویت حکومتینی یعنی اوزیکستان خلق معارف قومیسارلغی ایله اوزیکستان خلق قومیسارلاری شوراسی قاشیداغی صنعت ایشلهری باشقارماسینی مسؤل کو-رهدر وه تورکستان خلقینگ بر نیچه عصرلق صنعت اثرلهرینی بورونفو فابریقا آشخانه سینگ ییر تولاسیغا یاشیریب قویغان اوزیکستان معارف خلق قومیسارلغی «خادمی» ته لوفنگ یاراماس حرکتلهرندهن شکایت ایته در.

ساویت حکومتی وه اونگ تورکستانداغی اداره هم مأمورلاری تورک-اسلام کولتور اثرلهریگه صنفی کوزله قاراغان بولوب، اولارنی رحسز چه یقیتیب بوزماقدا ایکن، ینه عینی دولتنگ اداره وه باشلوقلاری روسلقا عائد اثرلهرنگ بوتونیسینی بویوک اعتنا ایله ساقلاوفا تریشماتدا وه بو روس اثرلهرینگ بر قسمینی روسیا مرکز لهرندهن تورکستاننگ بویوک شهرلهریگه آلیب باریب تشهر ایتمه کده وه کوچه به سهرگیلهر یاساب، تورکستاندا روس کولتوری پروپاغانداسی قیلماقدا لار. تور-کستان غازیتا لاردان اورگه ندیگمز که کوره، موسقوا وه له نیغراد موزه-لهرندهن کیلتر یلیب تاشکنده کورسه تیلگه ن تاریخی رسملهرنگ کوی بورونفو روسیا تورموشینی تصویر ایته در. اولار آراسیدا 19نچی عصرنگ باشندا ایشلهرنگه ن خاتونلارنگ صورتی، او جمله دهن برنچی نیقولای زمانداغی بر گه نهرال عالمه سینگ رسمی وه رسام ماقووسکی نگ 19نچی عصرداغی روس مالیه بورژوآسی سیمالارینی کورسه تویچی بر کوب رسملهری باردر.

*

«سواد جبهه سنده»

ساویت معارف سیاستنده ایگ کوب سویله نگه ن مسئله لهرنگ بری، شبهه سز، سواد مسئله سیدر... طبیعتیله ده مهم بولغان بو مسئله گه سویله نید دیگی، گورولتو یاسالدیغی نسبتده اورونولسایدی، نتیجه ده هر حالدا بو کونکیسندن یاخشیراق بولور ایدی.

ساویت حکومتینگ بو مسئله اوستنده کی قرارلارینی یان یانفا تیزیب قارشیسینا کورولگه ن ایشی ده قویسایدیق غایتده کولونج بر وضعیت توقان بولور ایدی. مه نه شو سوگی کیلمه گه ن قرارلاردان برینی ده شو ییل 26 غینوارندا ساویت مرکزی حکومتی وه فرقه مرکزی قومیته سی چیقاردی. بو قرارداد 1936/37 ییللار ایچنده ساویتلهر اتفاقدا یاشاویچ خلقلارنگ بوتونسی یوزده یوز سوادلی حالغا کیتیریلمه کچی بولادر.

طبیعی قیزیل قرەملنك بو قرارینی اطراف اولكەلەردە كى محلی «حكومتلەر» قرارلاری تعقیب ایئدی.

اوزبیکستان فرقه مرکزی وه حكومتی 20نچی فیبرالدا چیقارغان قرارندا سواد چیقارو ایئشندە اوزبیکستانك آرقادا قالغانلیغینی تثبیت ایئب، مرکزی فرقه وه حكومت قرارینی به جهره ییلو اوچون 1936نچی ییلی 520 میگ سوادسز، 250 میگ چەلە سوادلی کشینگ مکتبکە تارتیلو-وینی. کیره کلی تاپاد... («پراودا ووستوگا» 3. 6. 36).

قازاغستان حكومتی وه اولكە فرقه قومیتەسی 1935نچی ییلی او-چون بیلگیلەنگەن پلانك یارمیسى قادارغناسی به جهریلگەنگینی (350 میگدەن 182 میگ) بونگدە رسى کورسەتودەن گنە عبارت بولغانلیغینی کورسەتەب، 1936نچی ییلی قطعى صورتدە 450 میگ سوادسز، 150 میگ چەلە سوادلی کشینگ مکتبکە تارتیلووی کیرهك دیگەن قرار چیقاراد. («قازاغستانسکایا پراودا» 28. 2. 36).

ایمى برآزدا کورە یلیك بو سوگنچی، ساویتلەرچە «جدی» تلقی ایئیلگەن قرارلاردان سوگ ایش قالای بارار ایكەن؟

تورکستاندا ساویت حكومتینك باش ناشر افکاری سانالاتورغان «پراودا ووستوگا» غازیئاسی (3. 6. 36) سواد مسئله سینە آتالغان بر مقاله سندە «بر قانچا رایونلار جنایت دیه جەك درجەدە آرقادا قالب جھو-ریتنی آرقاغا سیلئەمە کدەدرلەر» دیگەندەن سوگ بو رایونلارنی ساناید. مسئلهنگ ایگ مهم ییری بو رایونلارنگ قانداى ییرلەر ایكەنیدر.

مەنە او مقالهنگ کورسەتووی: !
خوقند رایوندا سوادسز لارنگ یوزدە 37 گنەسى مکتبکە تارتیلغان. تاشکندە — 17,3%، نامانگاندا — 48,9% (چەلە سوادلیلار 41%)؛ اندیجاندا — 61,7%، تەرمیزدە — 60% (چەلە سوادلیلار — 21%)؛ فەرغانەدە چەلە سوادلیلار — 28%.

عینی مقاله گە کورە، مکتبکە تارتیلغانلار آراسندا درسکە دوام نسبتی یوزدە 40/35 گنەدر... بو علاوہنی ایئکەندەن سوگ ساویت محرری «مر-

کزى فرقه وه حكومت قرارينك قولايانليغى» نتيجه سيني چيقارادر. ينه شو كشي اونلاب رايونلارنك فرقه وه حكومت قراريني اعتبارغادا آلمان ديقلاريني كورسەتەدر.

بو كون خوقند شەرنە رسماً بیلگیلەنە بیلگەن 9 میگ قادار سوادسز كشي بار ایمش. ایشنگ قیزیغی شوندا، كە شو خوقند شەری معارف قو-میسارلیغی طرفندان تا 1932نچی ییلی یوز فائض سوادلی (دیمەك سوادسز بیردە كشي بولماغان) بر شەردیب اعلان ایئیلب، توی یاسالغان ایدی. ایمدی 1936نچی ییلی 9 میگ سوادسز كشي بارلیغی، بونگدا یالغز 1500 قاداریسی مکتبکە تارتیلغانلیغی، مکتبکە تارتیلغانلارنگ درسگە دوامی یوزدە 30-35نی کیچمە گەنلگی بیلینب تورادر.

مەنە اوزبیکستانك مرکزی تاشکند شەری. بو بیردە حاضرەدە 84 800 سوادسز كشي کورسەتیلەدر. بو ییل رسماً مکتبکە تارتیلدی دیب قبول ایئیلگەن ساندا 20 میگدر.

اوزبیکستان فرقه مرکزی، مرکزی حكومت وه فرقه قرارینگ ایشکە آشیریلیشینی تیکشیرو اوچون بر هیئت بیلگیلەنگەن ایدی. مەنە بو هیئت طرفندان یوروتولغان تیکشیرو نتيجه سیندە اوزبیکستان فرقه مرکزی بر قرار چیقاردی (26نچی مايدا).

فرقه مرکزی بو قرارندا، مرکزی فرقه وه حكومت مهم وه جدی قرارینگ ایشکە آشیریلووی ایشینگ تاشکندە کی باریشینی قانیقما سلق دیب تاپدی. تاشکند اوچون بیلگیلەنگەن اصغری پلاندا به جهریلمە گەن. رایون، محله، مؤسسەلەر بویونچا کورولگەن تدبیر وه ایشدە قانیقارلق ایمەس... کوب بیرلەردە سوادسز وه چەلە سوادلی کشیلەر بر گە او قو-تولادریلار. باشلانغیچ فرقه قوروملاری سواد چیقارو ایشی ییلەن هیچ بر تورلو مشغول بولمايدرلار. ایگ مهم مؤسسەلەردە سواد چیقارو ایشلەری فرقه وه ایشچی تشکیلاتلاری قاراماغینا آلینماغان. («پراودا ووستوگا» 10 ایون 1936).

«پراودا ووستوگا» غازیئاسی ینه شو سواد مسئله سینە حصر ایئدیگی

بر مقاله سنده (36. 6. 8) سواد مسئله سی جبهه سنده کی موفقیتسز لکنگ سبیلرینی آختارادر. مقاله صاحبی هر نهرسه دن اول معارف قومیسارلیقی باشنداغیلارنگ اداره سز لگینی کتیره در. بو ساویت محررینه کوره، معارف قومیسارلیقی ایمیگه چه نه جبهه وریتده کی سوادسز، چهله سوادلیلار وه نهده سواد مکتبله ری وه اونلاردا او قوجیلارنگ آنیق سانیینی بیلر ایکن. شو ییلنگ آپریلمدهده معارف قومیسارلیقی باشقلاری سوادسز لارنگ یوزده 91,4 ی، چهله سوادلیلارنگ یوزده 89,5 ی مکتبکه تاریلغان دیب سویلهب، یازیب هم اوزلرینی هم باشقلارنی آلداتیب یورار لاریدی. مه نه ایمی کیچیک بر یوقلاما نتیجه سنده بو سانلار، اونلارغا قورولغان پلانلار آلت اوست بولوب تورادر. حقیقته بو کورسه یلگن سانلارنگ یارمیسسی دا یوق ایکن. توغریسینی نه تکه نده حقیقی وضعیتینی ایمی دیده کیسه یلمه یدر.

قازاغاندا — آندره یه ف، بورلی توبه، اورجار، آلاکول، ماقانچی، سارقان، کهسکه له ک، آقسو، آباگوز وه باشقا آودانلاردا سوادسز لارنگ %50 ی ده مکتبکه تاریلا آماغان. کوب رایونلاردا سوادسز لارنگ آنیق سانی دا ییلنمه یدر. حتی سوادسز لارنی مکتبکه تاریلا پلانیینی یوزده 107 نسبتنده آشیقچاسی بیلن به جهردیگ دیب یورگن آما-آنانگ اوزنده نه قادر سواد مکتبی وه اونلاردا او قوچی بارلیغینی آیقلا بیلوچی یوق ایکن. هیچ بر یرده سواد مکتبله ری او قوجیلارنیگ درسکه دوام نسبتی یوزده 40-50 نی کیچمه یدر.

«سوسیالدی قازاغستان» غازیتاسی (36. 4. 8) سواد مسئله سینگ بوندای آغیر وضعیتده قالغانلیغی سببینی معلملر یتیشمه گه نده، بار معلملر-نگ ده بیلیم جهته دن کوب توبه ن درجه ده، حتی کوپینچه کیز کیلگن کشیلرگنه بولغانلغندا کوره در. معلملرگه قیمت یروچی بر کشی ده یوق ایکن. اونلارغا آیلا اوزونی معاش یریلیمه دیکی کیی اونلارنگ قالای توروب قالای باشادیغینی قایغیروچی کشی ده یوق. اونگچون قولندان آز بولسادا ایش کیله تورغان کشی عمومیتله معلم، بالخاصه سواد مکتبله رنده

معلم بولوب قالماسلق اوچون اورونار ایکن. قازاغستان حکومتی وه اولکه فرقه قومیته سی توپلانیینی شو ییلنگ برنجی یاریمندا بوتون اولکه ده 81818 سوادسز وه چهله سوادلی او قوتولدیغینی، بونگ ایسه ییللق پلاننگ یالغز یوزده 13,6 سینی تشکیل ایتدیگینی تثبیت ایتب سواد چیقارو ایشینگ باریشندان ناراضیلیغینی بیلدیره در. بو اوپورولوشنگ سببی اول- راقدا معارف قومیسارلیغی وه محلی اداره لارنگ فرقه مرکزی قرارینا قیمت یرمه دیکلهرینی، اونگچون ده اوز ایشله رینی بو قرارنگ طلبنه کوره اوزگه رتمه دیکلهرینی کورسه نه در. («قازاغ. پراودا» 36. 7. 17).

کوب یرله رده تولا تورت ییللق مکتب قورولا آماغانلیغی وه مکتبله رنگ معلم، بنا هم درس قورالاری ایله تأمین ایتیلیمه گه نلگی، مکتب یاشنداغی بالالارنگ تولا مکتبکه تاریلا آماغانلیغی، بونگله یه کی نسلنگ بر قسمی دا شو سوادسز وه چهله سوادلیلار قاتارینا کیرمه گده بولغانلیغی دا علاوه ایتیلسه ساویت حکومتینگ «جدی» بر ایش کورگن بولوب چیقاردیغی بو قرارنگ دا باری بر اولگیلهری کیی کوز بو یاماقدان عبارت بولوب قالاغی شو باشدان آق کورونوب قالادر. تاشبالتا

*

1917 نچی ییل خاطر ه پارچالاری

V.

(باشی 76-79 نچی سانلاردا)

عمومی اخلاقی وه فلسفی باقیمدان یاخشی وه یامان خلقلار دیگن نهرسه یوق وه بولالمایدردا. بوتون خلقلار تیگدر. لکن سیاسی باقیمدان مسئله باشقاچارا قدر. بو یرده خلقلار حاضرقلی، آز حاضرقلی دیگن کیی بر قانچا طبقه لارغا آیریلا درلار. بالخاصه ایسکی چارلق وه بو کونگی ساویت روسیاسی کیی تورلو ملتله رده ن توزولگن «قوراما دولت» ایچینده حقوقچا بر تیگمک وه ملی مقدرات مسئله سی اوستنده کی کوره ش دورنده بو فرقلارنگ اهمیتی آنچاغنا مهمدر.

بو كوره شده سياسي حاضرق بيله ن حاضر سزلق آراسنداغي فرقك نه ديمهك بولغانيني بز تور كستانلار اوز تجربه مزدهن كوروب-پليب كيله مز. تور كستان توركلهري آسيا خلقلارينگ كوب گنهسي بيله ن ههر بر نقطه نظر دان اولچوشه بيله جهك بر حالدا وه اوز باشلارينا بر دولت قو-روب اونى يوروتيه بيله جهك بر حاضر لقدادر لار. بو قوراجاقلارى دولت ده مقرر بر قانچا قومشولارين قاراغاندا ياخشى بولماسادا، اولارين كنده ن ياماندا بولماس ايدى. لکن تقدیر باشقا چاراق كئيردى. بز وقتندا عصرى سياسي قورولوش اعتباريله بزدهن آلدا بولغان بويوك بر خلقنگ چه نكه-ليگه توشوب قالدیق. او بزدهن بايراق بولغانى كى بزدهن كوب كوچلو تشكيلات قورا بيلگه ن، ههر جهتده ن بزدهن كوب آرتيق قوراللانايلىگه ن ايدى. بو خلقنگ چه نكه ليدن چيقماق اوچون بزنگ مى حق يولندا يوروتكهن كوره شمزنگ موفقيتلى چيقووى اوچون عصرى سياسي حاضرق سويه مز 1917نجى يىلى انقلابى بيله ن قارشيلاشديغمز دورده گيسنده ن كوب آرتيق بولووى تيش ايدى.

ههر چند انقلاب اوزى بزنى تور توب كوزيمزنى آچيب، بزدهن بر گه آنچاغنا آغا سوروب يوباردى ايسه ده، سياسي ياراتيش، قورولوش اوچون بو قادارى اوزى كفايت ايمهس ايدى. تور او جهتلهدن حاضر-لانغان بيله رهن كوچلر وه خلق كتله سينگ قورولوش، تشكيلات يارانو يولنداغي تجربه سي كيرهك ايدى. بولارنگ ايكي سي ده بزده كيره گى نسبتده يوق ايدى. بولارنگ بيرينى ايسه نه مى هيچان وه نه ده انقلابى ايمشيلش تولدورا آلا جاقدى. بيله رهن بمنور كوچ تشكيلات تجربه لهرى ايسه تاريخك تينچ، نورمال وقتلاردا تيشتر بليب، قازاينلا بيله جهك عنصر-لاريدر. تاريخك بو حاضرق زمانلارى ايسه بزنگ اوچون آغير بر مى اسارت، تظلم دورى بولوب كيچدى. مه نه ايمدى مى قورولوش وه اوگا حاضر لانيش يولنداغي مانع لار بيتدى، سربستچه يورى آلامز ديه جهك بر آندا اونكهن دورنگ آغير تيجه سيني سيزه باشلادق. بز انقلابنگ كتير-ديكى امكانلارنى مى منافع مز اوچون فائده له نوده ن عاجز بولوب قالدیق.

بزنگ يولمزدا ايكي بويوك مانع تورار ايدى. بولارنگ برى مى حر كتمزنگ اساس دوشمانلارى بولسا، ايكنچيسى اوزيمزنگ آرتدا قال غانلغيمز وه متشكل حر كت يولنداغي تجربه مزنگ تيجه سه گه نلگيدر. بو ايكي مانعنگ ايگ قورقو لوسى دا شو ايكنچيسى ايدى.

ملى مر كزيمز قورولغاندان سوگ ضعف مز، كه مچيلكله ريمز داها آيديراق بولوب كورونه باشلادى. اطرافدان مى مر كز گه كيله باشلان ماتهر ياللار يه گى وضعيتى آگلش وه اوگا قاراب ايشله شده ترتيب يوق ليغينگ قورقونچ بر منظره سيني بير مه كده ايدى.

تور كستانك دالا دائره لهرى بوتونله ي روس ايشچى وه سالداتلار-رى شوراسى حكىمى آستينا توشوب قالغان ايدى. مى تشكيلانلاردا اوروق تشكيلاتى نيگيزنده قورولوب كوينچه بر بيله آگلشالماغانلقلارى تيجه-سند روس ايشچى وه سالداتلار شورالارينگ تور كستان دوشمانى حر كتله-رينى كوچه تيمه كده ايديلر.

تور كستان شهر لهرى، بالخاصه قيشلاق تشكيلاتلارى ايشچى وه سالداتلار شوراسى تاثيرنده ن بر درجه گه قادار آزاد ايدى. بوگا قارشى بو بيرده «جديدچيلك»، «قديمچيلك» كوره شى شدتلى ايدى. فقط بزنگ مى اجتماعى قورولوشن باقيمندان چيقووى مجبورى وه طبيعى بولغان بو كوره شده روس حاكيمتى شرايطى آستندا قورقونچ بر نهرسه بولوب كيتدى.

تور كمنستاندا ايسه بو اوز آرا كوره شلر قازاق-قيرغزلار آراسندا-غندان آرتيراق اوروغچيلق قارا قته رنده ايدى. بونگ اوستنه تور كمنه لهر عموم تور كستان مى حر كنده ن تارتينگ قراب تور ديلاردا تور كستان مى مر كزبه نماينده لهرينى يوبارماسدان قالديلار.

ملى مر كزنگ محلى تشكيلاتلارنى ياراشترو، اولارغا بر تورلو شكل يرو حقنداغي اورونوشلارى كوينچه تيجه سز قالدى. مرحوم مفتى محمود خواجه بيهبودى افندى، ناصر خان توره، عابد جان محمود، مير عادل كه وه باشقالار كى كشيله رنگ غيرت وه همته لرى آرقاسندا

سمرقند و فرغانه ولایتلارنده قضا و ولایت تشکیلاتلارینی بر درجه گه قادار یولغا قویا بیلگن ایدیک. باشقا بیرلرده ایسه ایشلر بزنی سوڭ درجه ده قایقیرتاجاق «ایشچی و سالدات شورا لاری» نی سه ویتیره جهك بر وضعیتده بارماقدا ایدی.

ایچکی تاریخیملا لارنگ عموم تورکستان ملی منافعنی اوچون ایگ قورقولو شکل آلمان پیری ده تاشکند ایدی. هر چند اصلنده اولکه تشکیلاتنی دیب آقالماغان بولسا لاردا ایشده بوتون اولکه اهلایسی احوال رو- حیه سینه تأثیر ایتمه کده بولغان ایکی مهم تشکیلات «شورای اسلامی» و «علما جمعیتی» بربرینه قارشی شدتلی درجه ده کوره شمه کده ایدی.

منور قاری باشچیلینی آستندا یوروگن «شورای اسلامی» یه گئی دورنگ امر ایتمه کده بولوندیغی تورموش طلبلیری و یورتیزنگ یات بر استیلا آستندا بولونغانلار توفقان شرائطنی کوزده توتوب بر اصلاحات پلانی اورتاغا آتماقدا ایدی. تورکیه، افغانستان، ایران، مصر و باشقا عرب اولکه لهری کبی حر، مستقل و یاریم مستقل اسلام مملکتلهرینده کیچیریل گن و کیچیریلمه کده بولغان تجربه لهرده ملی حرکتیزنگ قای یول و استقامتده بارووی لازم کیلگه نینی آچیق کورسه تمه کده ایدی. ایسکی نسلنگ سوگسز هجوم و سوکوشلهرینه معروض قالغان، آکلاشیلغان حاضرغا چادا قالب کیله یاتقان «جدیدچیلک» نگ یول و استقامتی مه نه شوندا عبارت ایدی.

باشندا مرحوم سیر علی لاپین تورغان «علما جمعیتی» ایسه مسئله گه بر آز باشقا چاراق یاناشدی. انقلاب، یعنی روسیاده اداره ره ژیمینگ دیکیش مه سینی «علما جمعیتی» حضرت عثمان زماندان پیری مسلمان خلقلار تاریخنده کورولمه گن خلفای راشدین دولتچیلک قورولوشینی قایتاریش فرصتی دیب کورمه کچی بولدی. «علما جمعیتی» رئیس سیر علی لاپین اوز جمعیتی نامندان موقت حکومتک تورکستان قومیته سینه تاپشیردیغی پروژه سنده تورکستاندا «محکمه شرعی» اسمیله بر قوه شرعیه مجلس

اعیان (سه نات) قورولوب ایسته ر بوتون روسیا مجلس مؤسسائی، ایسته رده سوگردان عموم روسیا پارلامانی طرفندان تورکستانه دائر چیقاریلماق قانولارنگ بو محکمه شرعیه تصدیقینا تابع توتونی طلب ایتمه کده ایدی. مسلمانلق باقیمندان بوکوب یاقیملی بر تکلیف ایدی. لکن بر سیاسی طلب اولاراق یاش بالانگ آینی توشوروب بیر دیگن طلبینه اوخشاردی. بو یوکسهک مسلمانلق غایه سینی ایشکه آشیرا بیلو اوچون ایگ اول تورکس تاننی روسیا اسارتندن بوتونله ی قورتارغان بولو کیرهک ایدی. فقط «علما جمعیتی» ده او زمانکی بوتون ملی تشکیلاتلاریمز، تصور ایتیلگن روسیا فده راسیونی ایچنده، مختاریت گنه طلب ایتمه کده ایدیلر (*).

سوگراق عینی پروژه کیچیک اوزگه رتمه لهر ایله تورکستان بولشه. ییک شورالارنگ 3نچی قونفره سینه تقدیم ایتلیدی. بو زمان «علما جمعیتی» تورکستان حقدای قانون ترتیب و تدبیرلهرینی شریعتکه اوغون قلیب یوروتکهن تقدیرده ساویت حکومتی ایله بر گه ایشله شیشکه راضی بولغانلیغینی بیلدیراگن ایدی...

«شورای اسلامی» ایله «علما جمعیتی» آراسینی کیلیشترو یولنداغی اورو- نوشلار هیچ بر تورلو فائده بیرمه دی. قورولتایلاریمزنگ بریسنده تورکس تاننگ هر طرفندان کیلگن و کیلله رنگ قاتناشی بیلن بر هیئت تو- زولدی. بو هیئت ایکی اوپوشمانی تاپشیدرو یولینی قیدیردی. هیئت بو مقصد بیلن شیخاوند ظهور مدرسه سنده «علما جمعیتی» توپلانیشینا قاتنا- شدی و بر نتیجه چیقارا آلمای کیلیدی.

(*) بو پروژه نک بر سیاسی توشونوش اثری بولمای، «علما جمعیتی» باشلیقنیک کیچیرمه کده بولوندیغی ایچکی بر فاجعه سینک نتیجه سی بولغانلیغینی مه ن سوگردان آکلادم. آلمانیا مغلوب بولوب داغلا یاتقاندا بیرلین کوچله رنده ن بری اورتاسندا قولینا قرآن توتوب توروب اوزینی سافلاماق، فاجعه دان قورتولماق اوچون آلمانلارنگ اسلام شریعتی یولینی قبول ایشلهری لازم ایکه نلگینی سویله دیگینی، دیبهک اولارنی مسلمانلققا دعوت ایتدیکنی سیرعلی لاپین 1919نچی ییلی باکوده اوزومگه سویله ب بوردی. زواللی سیرعلی مسلمان تورکیه نک خرسنیا آلمانلاردا اول مغلوب بولوب قالغانینی، مسلمان خلیفه سینک اوز مسلمان تبعه- لاری - عربلارنگ خلیفه گه قارشی عصیان بایراغی کوتوردیکلهرینی یا بوتونله ی بیلمه یدر و یاده بولارنی کورمهک ایسته، گن در!

«علماء جمعیتی» تاشکندده خلق کتله سینک کوچلو نفوذندن فائده نهدمه کده ایدی. بو وضعیت «علماء جمعیتی» ننگ سیاسی خط حرکتنده کی او یغونسلقلارنی دا اورتوب کیتمه کده ایدی.

«علماء جمعیتی» وه «شورای اسلامیة» آراسنداغی آیریلق بزنگ عموم ملی کوره شمزنی ضعیفله ندرمه کده وه ایشله ریه زنی چوا لاشترما قدا ایدی. ایکنچی طرفدان «علماء جمعیتی» ننگ سیاسی پروگرامی ملی حرکت مزنگ آچیق دوشمانلاریغا بزنگ علیه زده قورال بیرمه کده ایدی. عینی زماندا او «موقت حکومت» ننگ تورکستان مختاریتینی قبول ایتکه نینی آچیق سویله ب، اونی اوز پروگرامینا کیریتکه ن قسمنداغی بزنگ ایشله رگه بولغان سیمپاتینی ده آزالتما قدا ایدی. چونکه دنیا ننگ هیچ بر بیرنده هیچ بر دولت «علماء جمعیتی» پروژه سینک طلب ایتدیک کی عموم دولت مؤسسائی طرفدان چیقاریلغان قانونی محلی تشریحی مؤسسە نك قاراماغینا، تصویبینه تابع توتونی قبول ایته آلماس ایدی.

بو ایکی جمعیت آراسنداغی قارشیلق تاشکند بلدیبه سی سایلای زما نی آچیق کوره ش شکلینی آلیب کیتدی. بو تارتیشمادا بر طرفنگ ایکنچید سنه قارش قاندا واسطه لار قوللانیب کوره ش یوروتدیک کی حقتدا بو بیرده یازیب اوتورماقچی ایمه سه ن. خلاصه سی «علماء جمعیتی» لیسته سی غالب بولوب چیقدی. «علماء جمعیتی» اوزینگ موفقیتینی بر ملی موفقیتکه آیلا ترا بیلسه دیدی، مهن جانندان سه وینگه ن بولار ایدم. تأسفله ر، که ایش بوندای بولوب چیقما دی. سایلایونی قازانب چیققانلار ناوشله براو ک روس مونارشیتستی بلدیبه رئیس لگنه سایلان دی. بلدیبه رئیس لگی اوچون «علماء جمعیتی» طرفدان کوره تیلگه ن نامزدلر آراسندا 1916نجی ییلی جزاخ شهرینگ تخریب ایتیلووی مسؤلارینگ بری، سمرقند ولایتی حربی وا لیس، گه نه رال لیقوشین وه 1916نجی ییلی عصیانه قاتناشقانلق بیلن عیب له نب اعداما محکوم ایتیلگه ن تورکستانلیلارنی عفو ایتو حقتدا گه نه رال قورویا تکی ن که مراجعت تیلگرامی یازودان باش تارتقان وه بو غیر اخلاقی حرکتی اوچون تورکستان محکمه سی طرفدان آوا قانلق حقتدان محروم

ایتیلگه ن آرسه نیه ف کبی کشیله رنگ بارلیغینی یوزله ریم قیزارمای ایسله ی آلمایه ن. مه نه شوندا ی وجدانی وه قانلی پنجه لری گناه سز تورکستان لیلار قانی بیلن بویانغان کشیله رنی «علماء جمعیتی» تاشکند بلدیبه سی باشینا کتیریب اوتورتماقچی بولغان ایدی.

بر روسنگ بلدیبه رئیس لگینه سایلانوی اوزی سایلایونی قازانغان کوبچیلکنک ایشنی آلیب بارودان عاجز ایکه نینی کوره ته در. بوندان دا تورکستان ملی حرکتی دوشمانلاری «تورکستانلیلار مختاریتینی قلا ی اداره ایته آلالار؟» دیگه ن مسئله نی چیقاردیلار. بلدیبه رئیس لگنه سایلان گان کشینگ ینه ده مونارشیتست ایکه نلگی آچیق آکلا شیلغاچ بلدیبه سایلان وینی قازانغان بو کوبچیلکه انقلاب ایشله رینی تاپشیریب قویو ممکنی؟ دیگه ن جدی بر سورغو توغدی. چونکه تورکستان مختاریتی مسئله سی اوزی ده انقلاب محصولی، یعنی انقلابنگ اوزی دیمه ک ایدی.

تاشکند بلدیبه سایلانندان سوک «شورای اسلامیة» ننگ نفوذ وه اعتباری روس انقلابچیلارینگ، بزنگ ملی حرکتکه علاقه کوره ته کنه قسمی کوزنده ده، آنچاغنا توشکه ن بولدی. «ایشچی سالداتلار شوراسی» ندان آلمش حکومت قومیته سینه بارغونچا هه مه، مسلمانلار کوبچیلگینگ روس مونارشیتستلری بیلن اتقاقدان، بو صورته بر ارتجاع توغوندان قور قونا باشلادی. تورکستان مرکزی ایشچی وه سالداتلار شوراسی روس مونارشیتستلری متفق «مسلمان ارتجاعچیلارینا» هه م مختاریتچیلرگه قار شی کوره شکه حاضر بولونو حقتدا هه ر طرفعا تیلگرافلار یوللادی. ایش چی سالداتلار شوراسی وه حکومت قومیته سی توپلانیشندا، وقتیله مالیتسکی طرفندان کیریتیلگه ن («یاش تورکستان» ننگ 79نجی سان 18/17 بئتلهرینه باقیلسین). تورکستاندا بلدیبه لرنی مسلمان وه روس قسملارینا آبرو پروژه سینه قایتیش مسئله سی قایتادان کورولدی. په ته رسبورغدا موقت حکومت دائره سنده بر قسم اعضاسینی حکومت طرفندان بیلگیله ی تورغان بلدیبه اجراء (شهر اوپراواسی) اداره سی یاراتو نظریه سی توغدی.

بو پروژله رنگ بوتونیس ی ده بزنگ ملی ایشیمز اوچون ضررلی

بولغانى كىبى مىلى حىيىتىمىز اوچون بىر حىقارت دىبەك ايدى..

يازىق كە بىز شونداى ضعيف بىر وضعىتدە بولوب چىقىدۇق. بىر دستە روس سالداتى ، روس ايشچىسى بىزنىڭ حىقمتىدا بولۇپ قارايدۇ ، بىزنىڭ حىقمتىمىز بىزنىڭ كورسەتەيلىدى ۋە انقلابچى موقت حىقمتدە بىزنى انقلابنىڭ كىتىردىكى اساس يوتوقدان محروم ايتىشنى مەكەن ۋە لازم تاپىدى. طىبىي بىز بولۇپ كورسەتەيلىدى شىدئەتلى اعتراضلاردا بولۇندۇق ، پىرۋتەست ۋە كوپچىلىك حىقمتىنى دعوا ايتىدىك. فقط اوز اوزىمىز اوچون اعتراض ايتىمەيلىز ، كە بوتون بولۇپ ياقىمىز انقلابلارنىڭ گىناھى اوز اوستىمىزە ايدى. بىزنىڭ كوپچىلىك گىمىز ، بىزنىڭ سىياسەتتە ارتدا قالدۇمىز ۋە حىقمت ايتەيلىمە. گەنلىگىمىز ، سىياسى مەسىلەلەرنى تورموشنىڭ باشقا مەسىلەلەرنىڭ ايرىپ قويا الماغانىز اوستىمىز گە بولۇپ قادار اغىر انقلابلارنى كىتىرمە كە ايدى.

مىلى مەركىزىمىزنىڭ پىرۋتەستى اولكە ايشچى ۋە سالداتلار شوراسى ۋە حىقمت قومىتەسى حىقمتە مانع بولۇپ تەسىر كورسەتە المادى. مالىتسىكى پىرۋتەستى بەشى بىر اوز گەرتەلەرلە تصدىق اوچون پەتەرسبورغا يوبارىلىدى. 1917 نچى يىلى ايمول آيى سولۇندا ، بولۇپ پىرۋتەستى ، موقت حىقمت مەنى پەتەرسبورغا چاقىردى. مەن كوپچىلىك حىقمتىنى ياقلايدىم ، كىچىرىشكە تىرىشەم. ذاتا مىلى مەركىزىمىزنىڭ قىرارىدا شو مەفھومدە ايدى. موقت حىقمتنىڭ باشلۇغىدا ايشچى ايشلەر ناظىرى ايله بولغان خىصوصى كوروشمەلەر يەنە تاشكەند بىلدىيە سايلاندا كوپچىلىك قازاندى چىققان غروپنىڭ بىلدىيە رەئىسلىكىگە بىر موفار شىستىنى سايلاب قويدىنى اوچون تاسەمىنى بىلدىردىم. كىنگ بىر انقلابچىلىق تىجرىبەسى بولغان ايشچى ايشلەر ناظىرى مەنگە :

« ايمىدى سىز بولۇپ اىتەنچى علمى كوپچىلىكىگە ايتەنچە كىسكىز ؟

دىگەن سورغۇنى قويدى...

مەن دە « طىبىي ايتەنچە مەن ۋە ايتەمىز ، چونكى بولۇپ كوپچىلىك تاشكەند اھالىسى ، خىلقىمىزنىڭ بىر قىسمى طرفندان سىرست سايلاندا سايلاندى كىتىر- بىلدى » دىگەن جوابى بىردىم.

بولۇپ قارشى او « پاراماس انقلابچى ايكەنسز » دىب قويدى.

مەن دە « بولۇپ مەكەن. سىزنىڭ روس انقلابچىلارنى توشۇشنىڭچە اوزومنىڭ

بىر انقلابچىدان زىيادە بولۇپ مەننى اوزومدە سىزە مەن » دىدىم.

تاشكەنددە ايكى شەھەر بىلدىيەسىنى توشۇش پىرۋتەستى موقت حىقمت ايشلەرى آراسىدا قالدى. حىقمت اونى تصدىق ايتىشنىڭچە ايشلەرى كىبى اونى رەدە ايتەدى. بولۇپ پىرۋتەستى 1917 نچى يىلى سەنئەت بىرئەنە ، مىلى مەركىزىمىزنىڭ كورسەتەتۇرى ۋە موقت حىقمت باشلۇغى كەرتىسكىنىڭ خىصوصى اصرارى ايله مەن موقت حىقمت تور كىستان قومىتەسى اعضاءىغا تەيىن ايتىلگەندەن سولۇغنا بىشىلدى. (دوامى بار)

* * *

شىرقى تور كىستاندا

باشقارمادان : بوتون تور كىستانلىلارنىڭ نظرى شىرقى تور كىستانغا تىكىلمە. كەدەدەر. او بىردەن كىلگەن ياخشى-يامان ھەر بىر مەلۇماتى بىز كىمال دقتلە قارشى الماقتامىز. بارچامىزنىڭدا قىوانچلە قارشى آلدۇمىز شىرقى تور- كىستان مىلى حىقمتنىڭ قانداى آياقلىنىپ تورغانىدا كوز آلدۇمىز دادىر. بولۇپ كىم مەسئۇلىتىلى ، خىواجه نىياز حاجى مى ، يوقسا تابت داملامى عىلىنى ؟ بونى آختارىپ اوتوروش حاضرچاقق « كون تىرىبى » گە قوپولانورغان مەسىلە. لەردەن ايمەس. شىرقى تور كىستان توركلەرى ، بولۇپ كىچىرىپ كىلگەن مىلى تورموشندان راضى بولسايدىلار ، اون خىواجه نىياز حاجى ۋە يوز تابت داملا بىرلەشىپ قورالسز خىلقنى قانلى كورەشكە چىقاردا بىلمەس ايدى. دىمەك شىرقى تور كىستان توركلەرى مىلى حىقمتنىڭ اساسى ، قانداغى اولاردا مىلى روح ۋە مىلى حىقمتنىڭ يەگىدەن اويغانىشى بولغاندىر.

خلق حر کتکه کیربده، حرکتی توغرو باشلاب آلیب کیته ییله تورغان وه اونی توغرو آلیب کیشش اوچون حاضرلغی بولغان کشیلهر چیقماسا، اونگدا مسئولیت وه عیبی ظالم ختای حاکمیتی وه حکمدار لاری بونیغا توشه در.

توبه نده شرقی تورکستانغا عائد کیلتر ییلمه کده بولغان مقاله، بو- کونگه چه شخصاً تانیما دیغمز بر کشی طرفدان یازیلیب، بزگه شرقی تور- کستان چیکه ره سندهن یوللانمشدر. مقاله ایگه سینگ امضاسی — قویاش بیک در. مقاله سینگ باش طرفندا باش محرریمز نامینا یازغان مکتوبندهن قویاش بیک نگ، یعنی مقاله ایگه سینگ، «استقلال دیگن نهرسه دهن یوز قایتارغانلار» دان بولغانلغی کورونمه کده در. موفقیتسز لکله آیاقلانغان هر بر حر کتدهن یوز قایتاروچیلار بولووی طبیعی نهرسه بولغانی کبی، شرقی تورکستانلار آراسنادا بوندای کشیله رنگ بولوشی «غیر قانونی» ایمه سه در... بز قویاش بیک وه اونگ فکرنده کی شرقی تورکستانلی توغانلا- ریمزغا قاراتیب آتیماقچیمز که ملی غایه، ملی استقلال غایه سی بر کشی وه بر قانچا نسلنک عمر ییله اولچوله آلماتورغان ابدی، مهنگولک بر غایه در. ملتینی سیوگه نهر، ملتینه بختلی تورموش تیله گن کشیلهر بو کونکی موفقیتسز لکدهن نه قدارد آچینسارلاردا، ملی غایه دهن یوز قایتارماسینلار؛ ملی استقلالدان یوز قایتاریش دیمه ک، ملتینگ یاتلار — شرقی تورکستان تورکله رینگ ختایلار وه روسلار آیاقلاری آستندا قالا باریشیغا راضیلق ییلدیریش دیمه کدر. شرقی تورکستان ملی حرکتی ایهدیلک موفقیتسز- لککه اوچراغان ایکن «یاشاسین شرقی تورکستان ملی استقلالی!» دیشیمز کیره ک.

محترم برادریمز مصطفی افندی،

یاقین برادرینگز واسطه سی ییلن سزله رنی غیاباً تانیدیق. غایه لهریمز بر بولغانیدین دایما سزله ر ییلن بر گه ایگه نیهز گه ایشانسینلار. احوالیمزنی یازماق، «باش تورکستان» صحیفه لهریده وه بوتون دنیا حضوریده بو یرده

اوینالغان اویون وه دسیسه لهرنی آچماق ایسته ییمز. نه چاره که اول طرف اوز غوغاسیدا، بزگه قاراغان مو یوق...

افسوس که حر کتمزده کی یا گلیشلق وه بونگ اوستیگه هیچ بر طرفدان یاردهم کورمه سلیک یوزه سیدن یورتمز مه نه بو کون طعن ایتلگن مانجوریا- دان بدتر نفوذ آستیدا، حبستاندان بدتر استیلا قیلنغان حالدا. فقط مانجوریا- غا خیر خواه بولغان، حبستانغا جانی کویگه نهر بزنی عقللاریدان مو واتکه ر مه سلهر. «طیب، طیب ایمه س، باشیدین اوتکن طیب» دیدرله ر. سزله ر شونداغ المزده سزله ر، بزنگ نیمه حالدا ایگه نیمزنی سزله ر یاخشی ییله سز. داخلدان بر خبر بیریشکه مو قورقوب قالغانمز. عجباً بو سمارلا- ریمز سزله ر گه یتیشیرمی؟ یوقمو؟

کوگل آرزو قیلار ایدی، که دنیا مطبوعاتیغا بر ایکی آه وفغانمز عکس ایتمه... مرکز بزنی ترک ایتمه سه. بز یالغان سیاستنگ اسیری بولدا- ساق. اگر اویون توپی دیک بوندان بونغا آتیلیب یوره تورغان اویونچوق بولساق، باری انسان وه انسانی معامله نی بیلیر بیرسینگ قولیغا توشه ک. بز استقلال دیگن نهرسه دهن یوز قایتارغانمز. بز او مقدس غایه نی کو- گلیمزدهن چقارغانمز. حاضرلیمز یوق ملت ایگه نهمز. باری بشری وه مشروع قاعده خلافینه چیقیب کیتمه یلک دیرمز. آه... اوخ... ییله مز که بومو فائده سزدر! باشقا بر نهرسه گه اقتداریمز بو ساعتده یوق...

قویاش بیک. 15نجی مای 1936.

شرقی تورکستانه احوالی

بز شرقی تورکستان خلقی، خصوصاً تورک نسلندهن بولغان اویغور- لار، اوزون مدت یانک زی-شنگ وه جنگ-شورین لهر کبی منفعتپرست ظالم مأمورلارینگ ظلم، استبدادی آستیدا بویوک خاقانلق اولکه سیده اعلان قیلنغان آزادلق نوریدین محروم قالب، حقوقسزلقدن یاشاب، ظالم مأمور- لارینگ وحشی، رحمسز معامله وه سیاستلهریگه طاقت کیلترالهای، اولکه مزنگ همه یریده قوزغالیش یاسادیق. بو قوزغالیش اتناسنده ثابت

داملا حاجم، عبدالله آخوند و محمد امين داملا لار ديك شخصلار باشدا بولغانى حالدا استقلال اعلان قىلندى. مملكتنگ شرايطغا قاراتقاندا استقلال- لىت ممكن ايمهس ايدى. استقلال اعلان قىلىنىشى ايله باش وكىل، شاه منصور، جلاله الملك وە فلان فلان ديگەن مختلف ناملار اوز آرا نزاغلارغا سبب بولدى. نانكىن حكومتى حمايه سىده توروب حرىت طلب قىلغۇچى خواجه نياز حاجيم وە محمود سيجانگ لار اولارغا قوشولمادى. قانسو طرفيدان كىلگەن دونگەن ما-جو-اينگ بو احوالى غنىمت بىلىپ، اسلام حكومتى قورامەن دىب، بر مونچا اورتاغا كىرىپ، خىلى تفرقه وە اختلافغا سبب بولدى. بز اويغورلار ميگەب، ميگەب قربانلار بىردىك. بويوك آداملاريمز اولوب، توگەب كىتدى وە كوپ زيان وە ويرانچىلقلارغا او- چرادىق. بو حادثه وە بو اوتكەن ايشلەر ايسكى حكومت باشلۇغى جنك- شورين نى قاچىشغا وە اونگ اورنىدا اولتورغان شىنگدوين نى حرىت اعلان قىلىشغا مجبور ايتدى. ما-جو-اينگ نى وە باشقا تفرقه چىلارنى يورتدين قولاب چىقارپ يوق ايتىش وە خلوص نىت ايله بولغان حرىت اعلانى كافى ايدى. آنداغ بولمادى. مانجورىادا ياپونلار محاربه سىگە قارشى طاقت كىلتزالماي قاچىپ روسيا آرقالى شرقى توركستانغا كىلگەن ختاي قىزىل قوشونلارنىيى حكومتگە اعضا قىلىپ، اولارنى قوراللاتردى. ساويت روسيادان ياراغ وە آيروپلان همم عسكرلەر آلب، بو صورتلە وضعيتگە حاكم بولوندى...

ما-جو-اينگ 64 نفر آدمى ايله روسياغا قاچىپ، اونگ تيموره- كىده گىلەر خوتاندا قالدىلار. حاضر شرقى توركستانگ جنوب قسمى- خوتان وە اطرافى آيرىچا بر حكومت بولوب ياشاب تورادر. ما-جو-اينگ ماسكاودا توروب، خوتانداغىلار بىلەن علاقەسى همم بار.

شرقى توركستاندا ايشو كونلەردە تورلو-تورلو سياست وە حكومتلەر وجودگە كىلىپ، بيچاره خلقنگ باشدا عجيب عجيب اويونلار كورونوب تورادر. حكومت دىنگە قارشىدر. خلق دىنسىزلكگە قارشىدر. دىندار بولغانلار ترحم وە شفقتغا لائق وە مستحق درلار. اولارنگ احوالى

خراب وە بولشه ويكلك رواجلاناقدادر. دىندار بولغان كشىلەر حكومتگە يارامايدر. اولارنگ آيتقان سوزلەرى همم اعتبارغا آلىنمايدر. سياسى وە اجتماعى آدارەلەرنگ باشلوقلارى كوچىلىگى مانجورىادان قاچىپ كىل- گەن ختاي قىزىل قوشونلاريدىن بولوب، آزغناسى بىرلىك اويغورلاردان- مو بار. اما عمومى آدارەلەردە بولشه ويكلەردىن اوروناسار وە مشاورى صفتىدە ايكى، اوچ كشى بار. هر بر ايش شولارنگ مصلحت وە تدبىرى بىلەن يورگوزولەدر. همم ايش بولشه ويكلەر قولدادر... آدارەدين چىقا- رىلغان اعلان وە خطلارغا آدارە باشلۇغى اعضا آتپ تامغا باسسامو. اما خطداغى سوز وە مضمونلار قومونىستلەرنگ در.

شرقى توركستان باشلوقلارى «بز نانكىن حكومتىگە قارايمز» ديدرلەر. اما اوزلەرى ماسكاودان كىلگەن مأمورلارنگ سوزلەرى بىلەن حرىت قىلىپ، قىلغان ايشلەرى روسيانگدر. ايش باشلوقلارينگ اكثرى قومونىستلەردر.

راست سوزنى آيتقان گناھكار بولور. غازىتالاردا وە وعظلاردا ياپون جهانگىر، ما-جو-اينگ جهانگىرنگ ايتى وە باشقالار فلان دىب تىل اوزاتقوچىلارنگ هممەسى قومونىستلەردر. بعضى بىرلىك آداملاردىن بو طريقەدا سوزلەر صادر بولسامو مجبوريدر. غازىتالارداغى سوزلەر مجبو- رى وە وعظ همم مجبورى. خواجه نياز حاجيم وە محمود سيجانگ لار وە اورومچى دەكى باشلوقلارنگ بارچاسى هر بر ايشدە ساويت قونسولغا مراجعت قىلادىلار، اوگا اطاعت قىلماقدالار.

دوين يانيدا مالىكوف، جوشى وە فوجوشى يانيدا منصور ديگەن مشاورلار بار. بولار روسيادان كىلگەنلەر. باشقا آدارەلەردەكى مشاور وە اوروناسارلار صفتىدە اوتوروجىلارنگ هممەسى بولشه ويكلەردر. كاشغاردە- مو عىنى حال. بو طرفدا ابوخوف ناملق بر گەنەرال 14 قومونىست مشاور وە ملازمى ايله تورادر. بو طرفنگ بوتون سياسى وە اجتماعى ايشلەرى گەنەرال ابوخوف ايله قونسول تريفولوف طرفندان آدارە قىلنادر. سياست بىلەن بىلەن اوزگەرمە كدە. 1935نجى يىلى حكومتنگ 6 شعارى مخفى

ایدی. حاضر 1936 نچی بیلی حکومتنگ شو آلتی شعاری اعلان ایلیب
توبه نده گیچه در:

1) جهانگیرلەر که قارشی توروش؛ 2) اتفاق وه تینچلقنی ساقلاش؛
3) شرقی تورکستانی اصلاح قیلیش؛ 4) ساویت حکومتی ایله دوستلقنی
ساقلاش؛ 5) پاراخورلقنی یوقا تیش؛ 6) همه ملتله زنی حقوقدا تیگ قیلش
بولوب، بو شعارلار غازیتا بیتلهرنده وه وعظالاردا اعلان قیلندی. قوممو-
زیستلر آرتق آشکارا حرکت قیلماقدا لار. بیریکلهرنی نظر لاری ایلمه یدر.
شرقی تورکستان دین مرکز حکومتکه هیچ علاقه یوق. او قوش اوچون
نانکین اگه باریشغا رخصت یوق. او قوش اوچون روسیادین باشقا بیرگه
باریش ممکن ایله سن. حاضر شرقی تورکستان دین روسیا توپراغیغا بارغان
200 بالا تاشکند ایله ماسکاو دا او قوماقدا.

روسیاداغی «گ. پ. او.» آداره سی شرقی تورکستاندا ختایچا «باو-
ئوخو» وه «گونگ ئوخو» نامیله قورولوب، ههر تاماندا بولشه ویکلهرگه
قارشی آداملارنی توتوب حبسکه آلماقدا وه رحه سز قینا مقدا در.
اولکه مزده تورت پیرده مطبعه غا اجازه بیریلگهن. اما مدیرلهری
ختایلاردین بیلگیله نگهن.

خلقمزنگ اوز زکات، اوقاف وه سائر خیرات دینه سیدین توپلاب
تشکیل ایتکهن شفاخانه سینی 1936 نچی بیل مارت آیدا حکومت قاراما-
غیغا آلیب، مسلمان دو قتور وه خدمتچیلهرینی چیقاریب، اورونلاریغا
قومونبست دو قتورلارنی تویدی.

کاشغاردا ختای خلقی طرفیدین ایکی پیرده مکتب یاسالیب، مکتب
بناسی وه طلبه لهرینگ کییم وه معاشلاری حکومت طرفیدین بولوب، او قو-
چیلاری ختای وه او یغور بالالاریدر. کاشغاردا مسلمانلار طرفیدین 260
مکتب آچیلیب، بولاردا 100 000 اسلام بالاسی او قیدر. مکتب بنالاری،
تعمیری، او قوچیلارنگ کییم، معاشلاری وه باشقا لوازمات خلقنگ عشر،
زکات، اوقاف وه سائر دینی خیراتیدین تأمین قیلنغاندر.
شرقی تورکستاندا ایش باشندا بولغان بولشه ویکلهر: 1) اورومچی-

ده روسیادین کیلگهن مالیکوف، دوین یانیدا مشاوردر. 2) اورومچی ده
فوجوشی یانیدا روسیادین کیلگهن منصوردر. بو کشتی اورومچی ده کی
او یغور آقارتو او یوشماسیدا اورونباسارلق وظیفه سینی هم به جهریب تورادر.
3) اورومچی ده کی او یغور آقارتو او یوشماسینگ رئیس یورتمزدا بولشه-
ویکلهرگه ساتیلغانلاردین عبداللهدر. 4) اورومچی ده مالیه آداره سینگ
باشلوغی مانجوریادین کیلگهن قومونبست ختای خوتجاننگدر. 5) کاش
غاردا سلینگ یامونده مشاور اولاراق روسیادین کیلگهن گهنرال ابوخوف
اوتورادر. ینه شو مؤسسده روسیادین کیلگهن قومونبست عیسی (مشاور).
4 روس وه 4 تانار بار. 6) کاشغاردا دو تایی محکمه سیده مانجوریادین
کیلگهن قومونبست ختای شین جین-حاننگ شوی لان ایله یورتمزده بولشه-
ویکلهرگه ساتیلغان ابوالقاسم (کاتب) بار. 7) کاشغاردا «باوئوخو» (گ.
پ. او.) باشلغی روسیادین کیلگهن قادر حاجیدر. 8) کاشغاردا عدلیه
محکمه سی باشلغی مانجوریادین کیلگهن قومونبست ختای وانگ میندی
بولوب، اونگ اورونباساری یورتمزدا بولشه ویکلهرگه ساتیلغان ناصر
بکدر. 9) کاشغاردا صحیه آداره سیده روسیادین کیلگهن ایکی نفر قوممو-
بست روس دو قتوری بار. 10) کاشغاردا مالیه آداره سی باشلوغی مانجو-
ریادین کیلگهن وانگ روشین بولوب، اونگ اورونباساری یورتمزده
بولشه ویکلهرگه ساتیلغانلاردان عبدالقادردر. 11) کاشغار معارف آداره-
سیده ناظر مانجوریادین کیلگهن قومونبست ختای لانگ دوخین، اونگ
اورونباساری یورتمزدا بولشه ویکلهرگه ساتیلغانلاردان خواجه یوسفدر.
12) یارکند کهنه شهرشن لیک محکمه سیده سیجاننگ روسیادین کیلگهن
احمد رحیم بولوب، اونگ اورونباساری یورتمزدا بولشه ویکلهرگه ساتیل-
غانلاردان غافردر. 13) یارکند یهنگی شهرشن لیک محکمه سیده مانجو-
ریادین کیلگهن بر ختای قومونبستی اوتورادر. 14) آقسودا دو تایی
یانیداغی مشاور روسیادین کیلگهن قومونبست ایوانوفدر. 15)
آقسودا دو تایی یانیدا روسیادین کیلگهن قومونبست گهنرال آتوئوف
اوتورادر. 16) آقسودا یهنگی شهرشن لیک محکمه سیده روسیادین کیلگهن

شرقی تورکستانلی قومونیست عبدالله افندی ایشله پدر. 17) تورفان شن لیک محکمه سی رئیس اورونباساری روسیادین کیلگن قومونیست یوسف افندی در. 18) قومول دوتای محکمه سی رئیس اورونباساری روسیادین کیلگن آبابی افندی. دوتای مانجورپادین کیلگن ختای قومونیستی لیودر.

ساویت روسیانگ اورومچی، کاشغار، ایلی وه چووه چه کده قون سولخانه لهری بار. اورومچی ده کی قون سول آپریسوف، کاشغارداغی قون سول تریقو لوف در. شرقی تورکستانلی قویاش بیک. 15 نچی مای 1936

*

بین الملل وضعیت

فرانسا تیشقی ایشله نظارتی ناشر افکاری «تاگ» («Le Temps») غازیتاسی بو کونکی اروپا وضعیتینی «عمومی، قارشیلقلی قورقو» („Une peur générale et réciproque“), دوری دیب آتایدرب. بو غازیتانیك سوزینه کوره، آلمانیا حکومتی قومونیزم پروپاگاندا سندان چوچیدیککی کبی، اوستالیقله یوراکوزلوب کیلگن پروپاگانداغا بیر-یلگن آلمان خلقی دا فرانسا ساویت هجومندهن قورقارمیش. ساویت روسیا ایسه آلمانیا هجومینه معروض قالوی قورقوسی ایچنده در. تونا نهری بویی (یعنی اورنا اروپا) مملکتلهری هم لهستان بر طرفدان قومونیزمدن چوچوسه لهر، ایکنچی یاقدان آلمان حرکتندن هورکه درلهر. ایتالیا نه آلمانیا ننگ آدریاتیق دیگری شمالنده گی پلانلارینا وه نه ده آق دیگزرده اینگلته رننگ اوگا قارشی آلاجاغی وضعیتنه اینانادر. بو یوک بریتانیا ایسه اوز حربی کوچلهرینک ضعیف لگندهن قورقوغا توشکهن. فرانسوزلهرده دائمی قورقو هیجانی ایچنده یاشاب کیله درلهر. («تاگ» 3 نچی سه تابر، 1936).

ایسکی فیلسوفلار قورقوننی «یاخشیلق باشلانغیچی» دیب تانیغان بولسالار، سیاسی کشیلهر قورقوننی «یامانلققا باشلانغیچی» دیب قبول ایته.

درلهر. بز، سیاسیلهر دورنده، اونلارننگ حکمی آستندا یاشادیمیزدان، اولارننگ قورقو حقداغی فکری یله ن کوربه ک حسابلاشیش مجبوریتنده من. «عموم وه قارشیلقلی قورقو» دان چیقیش یول وه عمللهرینی کور-سه تیش بز کبی اروپا وضعیتینی چیتندن بیطرفانه باقیب، تعقیب ایتوچیلهر-گه توشمه پدر. بو جهت اروپا دولت ایرلهرننگ گنه کوره جهک، بیسه جهک ایشله ریدر.

عجبا اروپا سیاسیلهری هر طرفنی قانقترارلق بر یول، واسطه تاپیب بوتون اروپا خلقلارینی قارشیلقلی قورقو هیجانی ایچنده یاشاودان قور-نارا آلاجاقلارمی؟ یوقسا یامانلققا باشلانغیچی «قورقو» ننگ سورو کلمه-سیله، مطلق بر سوغوشغا ایلته جهک قارشیلقلی بربریگه دوشمان اتفاقلار توزو یولینه توشوب کیتته جه کله رمی؟ مه نه بو کون بوتون دنیانی قیزیقترغان ایگ مهم مسئله بو سورغونگ جواپدر.

بو کون آلمانلاردا، فرانسانگ ساغ هم سول قاناتلارنداغی سیا-سیلهری ده «آلمان-فرانسا یاقلاشماسی بولماغونچا بو آغیر وضعیتندهن چیقیب» بولماپدر دیدرلهر. اینگلزله رده قاچاندان بیری بو فکرنی سویله ب کیله-درلهر. لهلهرنی تیمکلا ساگزدا عینی فکرنی ایشیته سز. فرانسانگ ایگ صمیمی دوستلارندان سانالیب کیلگن چه خوسلو واقیا رئیس جمهوری دو قوتور به نه شده آوروپادا تینچلق توغدورماق اوچون ایگ اول فرانسا-آلمانیا یاقلاشماسی کیره کلگینی سویله دیدی. بونلارننگ بوتونیسنه رغما، فرانسا-آلمانیا مناسباتدا یاقلاشو اثری کورولمه دیککی بر طرفدا تورسون، بعضیلاری ساوقلقنک آرتقانیی کورمه کده لهر. بو یاقلاشوغا توسوقلق قیلا یاققان ایچکی آغیرلقلاردان باشقا، یاقلاشوننی ایسته مه تورهان، اوگا مانع بولاتورغان تیشقی عنصرنک دا بارلیغی سیزیلهدر. یوقاریدا ذکر ایتدیگمز «تاگ» غازیتاسی مه نه بو مهم سورغوغا جواب پیره در. فرانسا خارجه نطا-رتینک رسمی ناشر افکاری سانالغان بو غازیتا «ساویت روسیانگ فرانسا ایله آلمانیا آراسنداغی یاقلاشوغا قارشی بوتون کوچینی صرف ایتمه کده» بولغانلیغینی یازادر.

„ des efforts réitérés pour empêcher toute détente dans les relations franco-allemandes“)

يا گيلماساق فرانسوز خارجهسى بو، هر كيمگه معلوم بولغانى حالدا، ياشيرين توتوب كېلىنگەن مسئله حقندا برنجى دفعه آچيق سويلەب اوتورادر. فرانسوز خارجهسى رسماً بولنداي شهادت بېرىپ قويغاندان سوڭ، ساويت حكومتىنىڭ صلحپوررلگىدەن لاف اوروب سويلەشنىڭ نە معناسى قالدۇر؟ دېگەن بر سورغۇ اوز اوزندەن كېلىپ چىقادر. ساويت حكومتىنىڭ فرانسۇ-آلمانىا آڭلاشماسىنا مانع بولو يولنداغى اورونوشلارى بىلەن تېشىقى ايشلەر قومىسارى لىتونوفنىڭ ملتەر جمعيتى مېنرەدەن ساويت روسيانىڭ دىنا صلحى يولندا چالېشدىغى حقنداغى سوزلەرىنى قالاي برلەشتىرىپ، قالاي آڭلاب بولادۇر؟!

بو سورغۇ طبعى سوز كېلىشى سورغوسىدر. اونىڭ جوابى يوقدر. فقط آوروپانىڭ فاجعهسى شونادۇر، كە آلمانىا-فرانسۇ آڭلاشماسىنى عومى تېنچلىقنىڭ اساسى دېب كوراگەن فرانسوز دولت كىشىلەرى عىنى زماندا بو آڭلاشمانى بوزو، بولدىرماو اوچون بوتون كوچىنى صرف ايتب ياتقان ساويت روسىيانى آوروپا، حتى بوتون دىنا صلحى پرىلەرى اوچاغى دېب تانىماقچى وە شو ساويت روسىيانى بوتون تېشىقى تھلكەلەردەن قورونى فرانسۇ حكومتىنىڭ اىنگ مەم وظيفەسى كېبى كورمە كچى بولادۇر.

2 — كىڭ مقياسدا قويولغان پروپاگاندا ساويت روسىا حقندا بىلدىگىسى ساياز بولغان آوروپالىلار، بالخاصە اورتا وە كىچىك بورژوانىڭ بعضى بر طبقە لارى آراسىندا ساويت حكومتىنىڭ مملكت اىچىدە محكمەلگى وە ساويتلەر اتفاقدى حقيقى دەموقراتى اساسلارنىڭ قازانېپ كوك آتا باشلاغانلىغى اېنانچى توغدىروروب، اونى كوپ گە كوچە تېكەن ايدى. ساويت حكومتىنىڭ تورتكو وە ياردمى آستىدا فرانسۇدا «فرقه سز ايشچىلەر قوتقە-دەراسىونى» ايله «قومونىست ايشچىلەر قوتقەدەراسىونى» عومى بر «محت قوتقەدەراسىونى» («la Confédération Générale du Travail») شكلندە برلەشكەندەن سوڭ، 2نچى ھەم 3نچى بىن الملل فرقه لارى آرا-

سندادا بوتون ايشچىلەرنى بر ايشچى فرقه سىندا توپلاش، بو صورتلە ايكى بىن المللى بر تشكىلات حالينە قويو مسئلهسى اطرافىدا مذاكرەلەر يورۇ-تولمە كدە ايدى. ايشچى قوتقەدەراسىونلارنىدا بولغانى كېبى بو مذاكرەلەر-نگ دە ياقىن كېلەجە كدە مثبت بر شكلمدە نىجەلە نووى اوپلەنمە كدە ايدى. موسقوا حكومتى آوروپا قومونىست فرقه لارىنا، بالخاصە فرانسوز قومونى-نىستلەرىنە سوسىيالىستلەرگە ھجوم ايتو، اولارنى «فاشىزم» بىلەن عىبلەونى قويونى امر ايدى. ساويت حكومتىنىڭ حال حاضرغى تېشىقى سياست منفعى اوچون اگە يوروتدىكى بو تاكتىك «2نچى بىن الملل» گە منسوب سوسىيالىستلەر تىخت رىاستندە كى فرانسۇدا ياخشى غنا نىجە بىردى. ايش بو درجە-گە كېلگەندە معلوم «تروتسكى-زىنووىە فېچىلەر» محاكمەسى مسئلهسى كېلىپ چىقدى. زىنووىە ف، كامېنەف وە باشقالار كېبى مشهور انقلابچىلارغا قارشى ايتىلغان اتھام آوروپا سوسىيالىستلەرى طرفدان اساسسز يالغان وە ساويت محكمەسىنىڭ قوللانغان اصولى آڭلاشلماسلىق درجەدە غرىب بر نەرسە دېب قبول ايتىلدى. فرانسوز سوسىيالىستلەرنىڭ مەم رول اوپنادىغى 2نچى ايتنەرناسىونال باشلوقلارى مسئله گە «برادرچەسىنە» قارىشىب ساويت حكومتىندەن «اوقتوبر انقلابى آتالارى» جراسىنى يوشالتونى سورادى. موسقوا ايسە «آلمانىا قورقوسى» ايله گە يوزىنە كېبى آلدىغى ماسفاسىنى درحال چىقارىپ آندى وە آوروپا سوسىيالىستلەرى باشلوقلارنى عىبلەب اونلارنى ايسكىسى كېبى پىچراقلاي باشلادى. موسقوا «پراودا» سى ايله پارىس «پوپولەر» («Populaire») غازىتالارى آراسىندا قىزغىن مناقشە باشلا-ندى. «پوپولەر» نىڭ، عوموم دەموقراتىك مېلىكتلەردە قبول ايتىلگەن محام-كەمە اصولىنى ايسلەتمەك اوزرە قىلغان، كىچىك گە اشارەسىنە «پراودا» فرانسوز حكومتى باشلوقى غازىتاسىنى «فاشىست جانىلەرىنى» «آلمان سىياسى پوليس» آگەتلەرىنى مدافە ايتكەنلەك بىلەن عىبلەب، اونلارنى سو كوپ، تحقير ايتب جواب قايتاردى.

«پوپولەر» نىڭ باش محررى صفتندە فرانسوز حكومت باشلوقى موسيو بلمونك اورونباسارى «براك» (Bracke) نىڭ («پوپولەر» 31 آوغ).

ایله عینی غازیتانک 1نچی سه تا بر ساندا چیقان 2نچی بین الملل کاتبی اوتو باوور (Otto Bauer) یازیسی 2نچی بین الملل گه منسوب سوسیا-لیستلرنک انکسار خیالاری درجه سینی کورسه تدر. براق هم باوور بر آغیزدان ساویت حکومتینگ «توزمیلمهس یا گلیشیلینی» همده اوزینگ کوپ کوچ صرف ایتمه کده بولوندیغی 2نچی وه 3نچی بین المللنی برله-شئرو تشبثی مقدراته تأثیرسز قالما یا جاق خطاسینی قید ایتمه کده لهر.

زینوویهف، کامینهف وه باشقا «اوقتوبر انقلابی آتالاری» نگ اولدیریلووی، عینی زماندا «پراودا» غازیتاسینگ باش محرری بوخارین، سابق شورالار اتقاقی حکومت باشلوغی، حال حاضرده پوستا-تلغراف قو-میساری ریقوف، «ایزوهسته» تیشقی سیاست یازوچیس قارل رادهک، سابق دولت بانقاسی باشلوغی بیه تا کوف، سابق مالیه قومیساری هم سابق لوندون سفیری سو کولیکوف، سهره بریه کوف، اوغلانوف وه باشقالار کبی بیریک قومونیسته، مهم روللاردا یورگن کشیلرنک «خائلق، فاشیزم آگه تلگی» ایله عیله نیشله ری آوروپاداغی ساویت روسیا دوستلا-رینی دا، غیر اختیاری بر صورتده، عمومیتله ساویت روسیانی اداره ایتو-چیلر دائره سنده تازه انصافلی کشیلر بارمی ایکن؟ دیگن سورغونی بیرشکه مجبور ایتمه کده در. موسقوا محاکمه سی ساویت روسیانگ کیچیر-مه کده بولدیغی آغیر وضعیتنی آچیب چیقاریب قویدی. موسقوا محاکمه سی محکومله ری اعدام ایتیلر-ایتمه س قیزیل اوردودادا تینچلق بولماغانلینی وه او قرائندا قوزغالان حرکتی خبری تارقالدی. «پراودا» (19 آوغ.) قافاسیادا، تورکستاندا (تاجیکستاندا) «تروتسکیچیلر» نگ تیسکه ری-چیلک حرکتلر نده ن یازدی (*).

بز بو مسئله اوستنده بر آز کیلگه توختاشنی کیره کلی ناپدیق. چونکه ایستهر ساویت روسیانک ایچکی وضعیتنی، ایستهرده آوروپا سوسیا-

(* آوروپا غازیتالاری، ساویت مملکتینگ خسته نقطه سی دیب کورسه تدیکی اوز-بیکستان هم تورکمنستاندا تیسکه ری حرکت بارلیغندان، کیگ مقیاسدا توقفات یاسالغانندان، قازاغستان وه آذربایجاندا فرقه ایچنده کیزلی تشکیلات تایلغانندان، بو تشکیلاتلارنگ ساویت روسیادان آریلو سیاستی کوزه تدیکله ری کورولدیکی یازیلدی.

لیست وه قومونیسست فرقه لارینی بر گنه ایشچی فرقه سی حالینه کیترو او-رونوشلارینگ موفقیتلی بولوب چیقوی بو کونکی آوروپا سیاسی سیسته-مینی آلت اوست ایته یله جهک بر ماهیتده کی مهم مسئله لهر در.

بز آوروپا سوسیالیستلرینی موسقوا جلاد لارندان اوزا قلاشیب کیته آلدرد، دیگن اویدان کوپ اوزاقمز. بونگله بر ایزر «پوهلر» ایله «پراودا» آراسنداغی مناقشه نگ سوسیالیست وه قومونیسست فرقه لارینی «برلشکن ایشچی فرقه سینا» آیلانرو اورو نوشلارینا بر قانچا وقت توسقونلق ایتووننده شبهه یو قدر.

25نچی آوغوستده کی موسقوا اعداملرینگ بین الملل اهمیتیه ده مه نه بوندان عبارتدر.

3 — 12نچی آوغوستده ساویت حکومتی عسکرگه آلو یاشینی 21دهن 19غا توشوروشکه قرار بوردی. یله رمه لهر سوزنچه بو تدبیر قیزیل اوردو سائینی یاریم میلیون آرتیرا جاقدر. بو کونکی «عموم وه قارشیلقلی قورقو» دورنده بو ساویت حکومتی تدبیرینگ تأثیرسز قالووی ممکن ده ایمه س ایدی. ساویت حکومتی حرکتینه برنچی جوابنی آلمانیا بوردی. بوده غایتده طبیعی ایدی. ساویت مطبوعاتینگ ایستهدیگنر سائینی آلیب قاراساگز، او پیرده «آلمان فاشیزمی» نه قارشی کوره شکه چاقیرغان مقاله-سز بیرسینی ده اوچراتا آلمایسز. اسپانیداغی، فرانساداغی «برلشکن سو-سیالیست وه قومونیسته ر جبهه سی» بوتونیسسی، «آلمان تهله کسه» دیب اورتاغا چیقیب، اوگا قارشی کوره ش جبهه سی توزمه ک ایسته گن، موسقوا بولشه ویکله ری فعالیتی محصولدر. مه نه ساویت حکومتیگه جواباً 24 آوغو-ستده آلمانیا دولت باشلوغی آدولف هیتلر عسکری خدمت وقتینی بر ییلدان ایکی ییلغا کونه ریش دیکرته چیقاردی. آوروپا مطبوعاتینگ ساویت حکومتی عسکری کوچلرینگ آرتیریلوونینی هیچ بر تنقیدسز خبر بیرب گنه کیچکن قسمی آلمانینگ عسکری خدمت مدتی آرتیرو-ندهن تهله ک توغما قدا بولغانینی یازا باشلادی. ایگ کوپ هیجان کورسه ده کهن پیرده فرانس بولدی. بو پیرده ده حربی حاضرلقنی کوچه پترشکه

كۈرىشىدىلەر. فرانسىدە كى ھىجان اونىكلە اتقاقتا بولغان اولكلەلەرگە دە سىراىت ايتدى. بو صورتلە ساۋىت ھىكومىتىنگ عسكىرى خىدمىتكە آنونچىلار ساينىنى آرتىرو خىركىتى بوتون آوروپادا عسكىرى خىزىرلىقتى آرتىرو مېجىبو- رىتى تويغوسىنى وە خىركىتىنى توغدىردى. بىر بىر نەن قورقو، بىر بىر نەنە اېنانماو ھواسى بىر آزدا قالىنلاشقان بولدى. ساۋىت ھىكومىتى «دىناصلخىنە» مەنە شونداى خىدمىت ايتىمە كەدەر.

4 — بو كۈنكى بىن المللى سىاستىنگ اىگ مېم مەئىلەلەرنەن بىرى شېھەسز لېھىستان اوردوسى باشلۇغى گە نەرال رېدىسىمغىلى نىگ پارىس سىيا- خىدىر. فرانسىا ايلە لېھىستان آراسىندا كۈب يىللاردا ان بىرى كىلە ياتقان بىر اتقاقتا بار. آراقىدا بىر نېچە فرانسوز قايىنەلەرى لېھىستان مەنەفى ايلە حسابلاش مايتورغان خىركىتلەردە بولوندىلار؛ خىتى آرادا لېھىستاننى اھىيىتى آز مەللىكە لەردەن ساناب او يوزدەن خىركىت ايتىپ كىتىشلەردە بولدى. دىنانىگ ھەر طرفىدا او جەملەدەن فرانسىادا لېھىستانغا وەرساى مەھەدەسەنەن سوئۇغىنا قورولغان بىر دولت دىب گە قاراب، اونىگ اھىيىتىنى دە شو نىقە نىظردان اولچەب يا كىلىشىپ يورۇچىلەر كۈب گە ايدى. خىقىقتە لېھىستانغا بونداى قاراش توغرو ايمەس ايدى. ھەر خىند لېھىستان روسىيا، آلمانىيا ھەم آوسترىيا - مېجارسىتان آستىدا پارچالانىپ ياشاب كىلگەن بولسا دا لە خىلقى اوزىنىگ اىچكى مىلى دولت تورموشىنى دوام ايتدىردى. لېھىستاننىگ اسارت دورى اونىگ دولت تورموشىدا صرف تىشقى بىر اوزولوش غىنا بولوب قالىدى. دىنا سوغوشى سوئۇغىنا لېھىستان مىلى دولت تورموشىغا قاوشقاندا، او مەنە شو «تىشقى اوزولوشى» غىنا بىرىب، اوز مىلى دولت تورموشىنى يوروتوب كىتە باشلادى. مەنە شونىگ اوچون دە آز وقت اىچىندە او آوروپا سىياستىدە مېم رول اوينايتورغان غىنا لارنىگ بىرى بولوب آلدى. ساۋىت روسىيادا شېھە- سىز بولاجاقتا خادىنەلەردە لېھىستان كۈب مېم رول اويناياجاقتىر. لېھىستاننىك ساۋىت روسىيا وە آلمانىيا كىبى اىكى بو بۈك دولتىنگ اورتاسىغا توشكەن جىغرافىيى وەئىتى، اونىگ سىياسى وەئىتىنى دە اولدوقچا نازىكلەشتىرەدەر. عقلى باشىدا بولغان ھىچ بىر لە دولت ابرى لېھىستاننىگ ھەر اىكى طرفىغا قارشى كىر كىن

وەئىتىدە قالو قىرارىنە كىلە آلمائىدەر. لېھىستاننىگ ھەر اىكى طرف قوموشوسى يىلەن دە طىبىقى قوموشولقدا ياشاو وە اونلاردان قايسىسى لېھىستاننىك دولت مەنەفىنى خىركىتلەسلەك يولدا آرتىغىراق تەمىنات بىرسە، اونىكلە ياقىنراق توروسىياسى مەنە شو وەئىتىنگ توغدىردىنى شىراقتا اندەر. 1934 نىچى يىلى غىناوراندان لېھىستان ايلە آلمانىيا آراسىندا بىر دوستلىق مەھەدەسى ياسالدى. بو مەھەدە بو بونچا ھەر اىكى طرف 10 يىللىق مدت اىچىندە آرادا چىقاقتا آكلاشلىماسلىقتى قورال كۈچىلە بىشىو يولنىە كىر مەسلەك وە بىر بىرگە تىجاوز ايتىمەسلەك گە سوز بىرەدەر. بو مەھەدە لېھىستان اوچون سوئۇغىنا دىر جەدە فائىدەلى ايدى. بو صورتلە آلمانىيا طرفىدان تەمىن ايتىلپ آلماندىن سوئۇغىنا او تىنچلىقتا اوزىنىك اىچكى «دولت قورولوش» سىياستىدە دوام ايتە بىلە جە كدى. مەنە شو مەھەدەنى فرانسوزلەر اوزلەرىگە لېھىستان طرفىدان بىر دوشمانلىق بولمىسا ھەم دوستلىققا يارامىز خىركىت كىبى قىبول ايتدىلەر. بو صورتلە فرانسىا ايلە لېھىستان آراسىنداى اتقاقتى دا مەناسى يوق دىر جەسىنە توشدى دىب كۈر- سەتدىلەر. فرانسىا ساۋىت مەھەدەسى، لېھىستان فرانسىا مەناسىنى يەنە بىر آز ساۋىتدى...

آكلاشلىغان لېھىستان اوردوسى باشلۇغى گە نەرال رېدىسىمغىلى نىگ بو زىارتى شونداى آكلاشلىماسلىقلارنى بىرىو وە اىكى دولت آراسىنداى ايسكى دوستلىقنى جانلاندىرو اوچوندىر. ساۋىت روسىياداى اىچكى خادىنە- لەر، آوروپادا سوغوش چىققان تىقىدە، اونىگ ايشكە يارارلق بىر كۈچ بولوندا فرانسوزلارنىك ايناچىنى بىر مە كە بولسا، آرادا دا تىشىغ مەئىلە- سى كىبى لېھىستاننى اندىشە گە سالاجاقتا خادىنەلەردە كوروندى. مەنە بو سو- رىتلە ھەر اىكى طرف، يەنى فرانسىا ھەم لېھىستان، اوچون ايسكى دوستلىق، تىنچلىق مەناسىنى يا كارتو وە كۈچلەندىرو زمىنى خىزىرلانغان بولدى. لېھىستان ايلە سىقى باغلاشنىك فرانسىا خىلقى طرفىدان نە قادار ايتىمەنىلگە- نىنى بو وقتقا لېھىستانغا بارىشماز دوشمانلىق كورسە تىب كىلگەن فرانسوز قومونىستلەرنىك دە «ھومەنىتە» («L'Humanité») صحىفەلەرنە باشلوقلا- رى مورىس تورەز (Maurice Thorez) قولىلە گە نەرال رېدىسىمغىلى نى

قوتلاب «ياشاسين لهستان» ديب يازيب چيقديقلازندان استدلال ايتمهك ممكندر.

فرانسوز مطبوعاتينك بيرديگي معلوماتلاريفا كوره، ياگارتيلغان لهستان-فرانسا اتفاقي لهستان حكومتينك موسقوا بولشويكلهريگه قارشى بوكونگه چه آليب كيلديگي وضعيگه تاثير ايتمهيه چه كيش (*). لهستان غازيتالاري لهستان ايله آلمانيا آراسنداغي دوستلننگ دا بورونيسي كبي دوام ايتب كيتهجه گندن بحث ايتمه كده درلهر.

5 — اوتكهن آينگ سوڭ كونلهرنده رومانيا حكومتي ديگيشدى. بو اوزگهريش شهبه سز رومانيا تيشقى سياستي استقامتنده بر اوزگهريش بولووي علامتيدر. بو اوزگهريش يالغز باشقالار اوچون گنه ايمهس، حتى رومانيا خارجيه سي اوچون يگانه كشي ديب قبول ايتليلب كيلگهن ايسكي خارجيه نظري نيقولاي تيتولهسكونك اوزى اوچون ده كوتولمه گهن بر حادته بولدى. تيتولهسكونك سياستي سيقى فرانسا دوستلغى اساسينه قو- رولغان ايدى. پراغدا به نهش، بوخاريستده تيتولهسكو فرانسانك اينانچلى دوستلاري ديب تانيلار وه مملكتلهرى تيشقى سياستيني فرانسانك رايى ايله بيلگيلهنگهن يولدا يوروتوب كيلمه كده ايديلهر.

تيتولهسكو ساويت دوستلارندان ديب تانباغان ايدى. رومانيدا باشقا تورلو كوچلهرده چيقيب قالدى. آوروپادا بولشويكلهركه قارشى ايگ كوچلو قوت سانالغان آلمانيا ايله ياناشو طلب ايتلدى. حكومت سياستنده بو استقامتده بر اوزگهريش چيقارو اورونوشلاري فرا- نساغا تانباغان تيتولهسكونك قارشيلغينا اوچراب كيلدى. مه نه ايمدى تيتولهسكو اوزى او- زى اوچون ده كوتوله گهن بر طرزده حكومتدهن اوزاقلاشتريلغان بولوب قالدى. بر قانچا غازيتالار رومانيا تيشقى سياستنده آلمانيا ايله آكلاشما استقامتنده اوزگهريشدهن بحث ايتمهك دهلهر بلاواسطه ساويت روسيا ايله قومشو بولغان رومانيانك ياقين هافتا، آيلار ايچنده آچيقدان آچيق بونداي يولغا توشووينه اينانماق قين. بونگله برابر تيتولهسكونك بردهن بر حكومتدهن اوزاقلاشتريلووي رومانيا خارجى سياستي استقامتنده هر قانداي بر اوزگهريش بولغانلغيني كورسه تهر. اونكچوندركه فرانسا خارجيه سنك ناسر افكارى «تاك» (4.9.30) يوشاق، دوستانه فقط قطعي صورتده رومانياغا تيشقى سياستنده بونداي اوزگهريش ياساو- نك اوزى اوچون قيدلىق توغدوراچاغيني ايسلهتمه كده در.

(*) ساويت حكومتينك گنه رال ريدز-سيمغلى نك پارس زيارتنده نه درجه ده متأثر بولغانلغيني «اپزوه سته» غازيتاسينك 3.9.36 ساننداغي «زيارتلهر وه ساويت» باشلوقلى مقاله سي آپ-آچيق كورسهتمه كده در.

Verantwortlich für Verlag und Redaktion: Dr. Tahir Shakir, Berlin-Wilmersdorf
Druck: Sonnendruckerei G. m. b. H., Berlin-Charlottenburg 4

مسئول مدیری: دوقتور طاهر شاکر.

بر نهرسهده يازمايدر... ذانا قسماً غازيتادا كتيريلگهن ليسته اولارنگ توركمهن وه توركستانلىق بيلهن علاقەسى بولماغان يات عنصر لار بولغا- نيني آچيق كورسهتمه كده در.

ديمهك توركهنستان «ملى ساويت جمهوريتى» توركمهن-توركستان خلقى مى وجوديني سوراجاق طفيلي عنصر لارنى كوچه يتمه ككه گنه خدمت ايتمه كده در.

توركهن-توركستان خلقى آقچاسى بيلهن نه قادار روس، يهودى وه باشقا يات عنصر لارنگ بيلهرمه ن بولوب چيقديني توركستان خلقيني طبيعي قيزيقترمايدر. اوگا اوز قايغيسيني آكلايتورغان، يوره كدهن باغلا- نيب اوزينه خدمت ايتتورغان، اوز بالالارندان تيشكهن بيلهرمه نلهر كيره كدر. بو ايسه ساويت حكومتينگ ايشينه كيلمه بيدر.

4 — اورتا آسيا يول مهندسلهرى اينستيتوتى اوتكهن 30 نچى ايونده بيش ياشيني تولدورمشدر. بو مؤسسە بيش يىللق عمرنده 199 مهندس چيقارمش. شو بيل اينستيتوتى بشروچيلهر سانى 167 كشي ايمش. حاضردا اينستيتوتنك 729 اوچوچيسى بار ايمش. («پراودا ووس» 30. 6. 36).

يوقاريداغي مثاللاردان آچيق كورونوب تورادر، كه ساويت حكو- متى يرليلهردهن بر دانه دايه، فهدشير وه يا شفقت همشيره سي تيشترسه يوز تورلو منت بيلهن يازيب توركستانلىلارنى متتدار ايتب، اجنيلهرنگ كوزيني بوياشنى هيچ قاچيرمايدر. اگر شو مكتهبى بشيرب چيققان 199 مهندس وه يا مكتهبه او قوماقدا بولغان 729 طلبه ايچنده بر ييچه گنه بولسادا يرلى خلق بالالارى بولسايدى، ساويت حكومتي اونى نه قادار قيمتكه ساتو يوليني دا بيلهر ايدى. چورق ايتلمه ي تورغانيدان بو مهم ضايع وه باغلايش بيلهرمه نلهرى مكتهبه بر گنه بولسادا يرلى خلق بالاسى قوبولما- غانلغى آكلاشيلماقدا در.

«توركستان تورك گه نچلهر برلگى» نك يىللق توپلانيشى

شو آى ايچنده استانبولداغي «توركستان تورك گه نچلهر برلگى» نك يالى توپلا- نيشى ياسالاجاغيني اوگره ندبك. يرلى شرائطنك بيرديگى امكان داخلىنده بر بارلق كور- سه تيب، ايشلب كيله ياتقان ياش توركستانلى مى مفكوره چيلهر او يوشماسى فعاليتيني «ياش توركستان» دقت وه سيوينچله تعقيب ايتب كيلمه كده در. گه نچلهر برلگيني اوتكهن يىلغى فعاليتى وه بو يىلغى توپلانيشى مناسبيله قوتلولاركهن، اوگا كيله جك بيل اوچون ده اونوملو فعاليت بيله يمز. «ياش توركستان»

باش تورکستان

تورکستاننک ملی فورتنولوشی اورجونه کوره شویعی آبلن مجوعه

باش محرری: چوقای اوغلی مصطفی

1929نجی بیانک ده قابر- اوقتنوبر (برنجی نشرین) 1936 (1355 هجری) | 83 ساره | ندهن چیقا باشلاغان

بو ساندا:

- 1 — تورکستاندا ساویت صنایع سیاستی طاهر
- 2 — «ملی عکس الانقلاچی» می، یوقسا «ملی انقلاچی» می؛ چوقای اوغلی مصطفی
- 3 — 1917نجی ییل خاطرہ پارچالاری (VI) مصطفی
- 4 — بوزغونچیلیق ع
- 5 — ساویت مکتبی تاشبالنا
- 6 — آذربایجان حقندا بالتابای
- 7 — بین الملل وضعیت ۴
- 8 — ملت یولباشچیلاریغا بر مراجعت اعظم هاشمی
- 9 — «قافقاسیا، تورکستان وه او قرائنا خلقلاری دوستلق قومپتہسی» حر کتله رندهن
- 10 — تورکستان خیرلہری: اوزبیکستاندا 10 ییللق مکتب وه اورتا مکتبدهن چیققان طلبہ، عالی مکتبلہ رده قادرو لار قالای حاضرلانا در، عالی مکتبلہ رده بیرلی قادرو لار، بناسز مکتب، یوزده یوز سوادلی خلق (۱۹)
- 11 — تورلو خیرلہر: بر اوتونج؛ «تورکستان تورک گہنچلہر برلگی» نشریاتی «تورکستان تورک گہنچلہر برلگی» نک ییل دونومی بایرامی

Yach Turkestan

Septembre 1936

(Le Jeune Turkestan)

No. 82

Revue mensuelle

Organe de défense nationale du Turkestan

Rédacteur en Chef: **Moustapha Tchokai-Oghly**

یولیمزغا توغرو کیلگن بوتون یازولار اوچون مجموعہ مزنگ بیتلہری
آچقندر. باسیلماغان یازولار قایتاریلماس.

آبونہ شرطلہری:

ییللی 100 فرانسز فرانکی، آلتی آیللی 60 فرانق، اوچ آیللی 30 فرانق.

یہ گئی «باش تورکستان» نشریاتی

شو ییل ایول آیی ایچندہ آلمانیک مشهور تاریخی علم اوچاقلارندان سانالغان یہنا دارالفنوندا دوقتورا امتحانینی موفقیتلہ بنیرگن باش یورتداشلاریمزدان زاہد قاسم اوزبولاق بیکنک تورکیہ قانون اساسیسی حقندا یازغان

„Das türkische Verfassungssystem“

ناملی 76 بیتلک علمی اثری «باش تورکستان» طرفندان باسیلیب چیقدی.

«تورکستان تورک گہنچلہر برلگی» نشریاتی

یورتداشمز دوقتور احمد جان ابراہیم اوقای طرفندان استانبولداغی «تورکستان تورک گہنچلہر برلگی» نده بیریلگن «بویوک تیمیر» باشقلی قونفرانس برلک طرفندان کتایجا حالندا چیقاریلمشدر.

باشقارمادان: پیشہ کدہ چیقاتورغان «قیزیل قیرغیزستان» غازی تاسی ایلہ تاشکندہ منتشر «ساویت ادبیاتی» دیگن مجموعہ وه آلمانادا چیقاتورغان «ادیبات میدانی» آلتی مجموعہ ایلہ «قازاق ادبیاتی» نام ادبی غازی تاشقارمامرگا کیلہ باشلادی.

مجموعہ مزغا تیشلی ہر تورلو یوللانلار اوچون آدرہس:

Moustapha Tchokai-Oghly

7, Square de la Fontaine

Nogent s. Marne (Seine)

France

تور كستاندا ساوۋىت صنایع سىياسىتى

ساوۋىت حكومتى خوجالق سىياسىتىدا صناعتلەندىرۈش مەسىلىسىنىڭ مەھم اورون تۈندىغى بۈگۈن ھەر كىمگە مەلۇم بىر نەرسەدۇر. ساوۋىت حكومتى ھەر طرفدا بولغانى كېيى تور كستاندا تورلو صنایع مۇسسەلەرى قورۇب ، قورۇشقا اورونۇپ ياتادۇر. بۇ بو يازىدا طىبىي تور كستانداغى ساوۋىت صنایعىنىڭ ۋە بو صنایع استحصالاتىنىڭ مجرد سانلارى اوستىدە سوز قىلماقچى اىنە سەمزم... بو يىردە بۇنى قىزىقتۇرغان نۇقتە بو ساوۋىت صنایعىداغى ایشچىلەر مەسىلىسى ، اونىڭدا مىلى رىنگ ۋە قاراقچىلەر بىر.

قازاغىستان فرقه مركزى باش كاتىبى ئەرمەنى مىرزوپان 1934 نچى يىلى باشندا قازاغىستانداغى پىرىك ھىزلى كىسبەلەردە ایشلەۋچى ایشچىلەر سانىنى 75 800 كورسەتكەن ايدى. («سوسىيالىدى قازاغىستان» 10 غىنوار 1934)، عىنى ھىزلى كىسب ایشچىلەرىنىڭ %36,5 سى (يعنى كورسە-نىلگەن «فائىض» توغرى بولسا، 27 667 ایشچى) نىڭ قازاق-تۈرك ايكەينى دە بۇ قازاغىستان حكومتى باشلوغى عىسى اوغلى اوراز سوزىدەن بىلەمۇ. («سوسىيالىدى قازاغىستان» 16. 1. 34).

بايلىغى جەھەتتەن بوتون ساوۋىتلەر اتفاقدى اوچىچى اورون تۇتقان كوموركانى قاراغاندىدا 1934 نچى يىلى كومور چىقارو ایشلەنگەن ایشچىدەن %40,1 نىڭ قازاق ايكەينى دە عىنى «سوسىيالىدى قازاغىستان» (18. 10. 35) دا او قوب اوتورامۇ (*).

تور كەمەستان اجرائىمە قومىتەسى باشلوغى آيتاقوف تور كەمەستاندا 1934 نچى يىلى صنایع ایشچىسىنىڭ 11 414 كىشى ايكەينى سۈبەلەيدۇر. («تور كەمەستاندا ايسىكرا» 16. 1. 35). عىنى يىلى تور كەمەستانداغى صنایع ایشچىلەرى سانىنى 11 384 كىشى دىب كورسەتكەن تور كەمەستان فرقه مركزى باش كاتىبى «پوپوك» پىرلى ایشچىلەر نىسبىتى مەسىلەسىنە كىلگە.

(* «ياش تور كستان» نىڭ 77 نچى سانى 23-24 نچى يىتلەردە كى رىقلار اىلە تىگەشتىر ياسىن.

اوزىبكىستاندا 10 يىللىق مەكتەپ ۋە اورتا مەكتەپدەن چىققان طلبە اوزىبكىستاندا اوزىبكچە درس پىرىلە تورغان اون يىللىق مەكتەپلەر سوڭ درجەدە آزدۇر. بوتون جەمهورىتدە بونداغى مەكتەپلەرنىڭ سانى 12 كەدۇر. اورتا مەكتەپلەردە اوزىبكچە درسلىكلەر تىشىمەيدۇر. عالى مەكتەپلەر اوچون ايسە اوزىبكچە درسلىكلەر بوتونلەي يوقدۇر. اوتكەن يىل بوتون جەمهورىت دائىرەسىدە اورتا مەكتەپلەر آنجاق 29 اوزىبك يىگىتى چىقارمىدۇر. («پراۋدا ۋوستوكا» 1. 4. 36).

عالى مەكتەپلەردە قارولار قارلى ھاضرلاندۇر ؟

اورتا آسپاداغى دارالفنون ۋە عمومىتەلە عالى مەكتەپلەرنى تىكشىرگەن بوغدانوف آتلى بىرىسى اوزىبكىستان فرقه مركزىدە سۈبەلەدىكى نۇقتىدا: «دارالفنوندە سوڭ اون يىل اىچىدە تىشىكەن اركىكى مىگ بىلەرمەن اىچىدە تور كستان پىرلى خلقى بالالارى اونلاپ غنا سانالادۇر. اوزىبكىستاننىڭ باشقا مەكتەپلەردەدە ۋە ۋە ۋە ۋە شونىڭ عىنىدۇر. مىلا تاشكند صنایع اىنستىتوتىدە كى 1084 طلبەنىڭ 109 سى اوزىبكچەدۇر. پىرلى خلقى مەنسۈبى طلبە سانى يىلدان يىلغا آزالىب بارادۇر. تاشكند قىشلاق خوجا-لىغى اىنستىتوتىدە كى 700 طلبەنىڭ 42 كەسى اوزىبك ، 50 سى باشقا پىرلى خىلقلارغا مەنسۈبەلەر. سوغارىش اىنستىتوتىدە كى 746 طلبەنىڭ 53 سى اوز-بىك ، 38 سى باشقا پىرلى خلقى مەنسۈبەلەر» دىدۇر. («پىر. ۋوس» 1. 4. 36). آلمدا-آنا ۋە لايتىدە قالغان استاسىيونداغى آۋول خوجالىغى تەخنىكومى بو يىل 22 ایشچى ھاضرلاب چىقارغان... بو يىل ، يعنى ساوۋىت حكومىتىنىڭ 19 نچى ياشىدا ، قازاغىستاننىڭ مركزى يانداغى بو تەخنىكومنى تىرىپ چىقۇچى 22 ياشنىڭ بىر كەسى قازاق اىمىش. («سوسىيالىدى قازا-غىستان» 21. 7. 36).

عالى مەكتەپلەردە پىرلى قارولار

عالى مەكتەپلەر كۈبچىلگەندە اوزىبكچەدەن ھاضرلقىلى مەلم ، مدرسەلەر يوقدۇر. حتى اىك آشاغى صىقلاردا دا درس روس تىلىدە يۈرۈتۈلادۇر. (دوامى قاپاننىڭ 3 نچى يىتىدە)

نده سان كورسه تهمه سدهن «تور كيمه ن ايشچيله رى سانى آرئدى» (!!) ديب-
گنه كيچه در. («تور كيمه نسكاي ايسكرا» 20. 10. 34).

ريسقول اوغلى تورار 1935 نچى يىلى موسقو وادا چيققان روسچا
«قيرغيزستان» آتلى اثر نده «قيرغيزستانداغى صنايع ايشچيسى سانى 1933
نچى يىلى 13 ميگكه كوته ريلدى، بونگ 4 ياريم ميگكى ييرلى قيرغيز-
لاردر» ديب يازادر. (ص — 79).

1933 نچى يىلى له نينغراددا علم آقاده ميسى طرفندان چيقاريلغان
روسچا «تاجيكستان مسئله لهرى» آتلى اثر نده تاجيكستانداغى صنايع پروله-
تارى 1932 نچى يىلى 3645 كشى كورسه تيله در. (ص. 21). عيىنى اثر گه
كوره بو ساتنگ 39,5% ي (يعنى تخميناً 1440 ي) ييرلى خلقداندر.

فيض الله خواجه اوزبكيستاندا 1936 نچى يىلى صنايع ايشچيسى
سانىنى عموميتله 46 995 كشى كورسه تيله در. بونگ 6328 ي آغير صنايع
قوميسارليغى قاراماغنداغى صنايعدا، 18 560 ي ننگيل صنايع قوميسارليغى،
9251 ي كيچيك صنايع قوميسارليغى، 12 956 سى ييرلى صنايع قوميسار-
ليغى قاراماغنداغى تورلو صنايع مؤسسله رنده ايشلهر ايگهن. («پراودا
ووستوكا» 15. 2. 36) (*).

ايمدى بو نيش تور كستان جمهوريتى اوچون كورسه تيلگهن سانى
توپلاساك 150 854 كشى بولادر. بوتون تور كستان اوچون تولوق
سانى نه لده ايمهك اوچون قارا قالاغستان حقداغى سان ايله اوزبكيستان
دان باشقا قسمنگ سوگ يىلىغى فرقىنى بيليشيمز كيرهك ايدى، كه مع التأسف
ايمدليك قولومزدا موجود مانه ريال ايچنده بو احتياجنى تولدورا آليرلق
قسم يوقدر. بونگله برابر يوقاريدا قيد ايتديگمز هدفكه ياناشماق اوچون
بو جهت كوب مهم بر مانع تشكيل ايمهيدر.

ههر نهرسه دهن اول دقت ايتجه كمز نقطه بو صنايع دائره سنده كى

(*) فيض الله خواجه اوزبكيستانداغى صنايع ايشچيله رى سانى مجموعىنى 46 995 ديب
كورسه تيله در. حالبوكه $6328 + 18\,560 + 9251 + 12\,956 = 47\,095$ ايتدهر. بولشه ويكله
طرفندان كورسه تيلگهن رفلاردا بونداى خطالار كوب اوچر الادر. باشقارما.

ايش هيئتبنگ مى قورولوشى مسئله سيدر. يوقاريداغى قيدلهردهن آچيق
كوردوك، كه ساويت كشيله رى طرفندان مثبت تايىلب كورسه تيلگهن يير-
لهردهه ييرلى ايشچيله رىگ نسبتى 30-40 فاضلى كيچمهيدر. ههله اوز-
بكيستان، تور كيمه نستان كى قسملاردا ساويت حكومتى، «بن المللجى»
قومونىست فرقه سى باشلوقلارى كورسه نوگه يارارلق بر نسبت ده توزه
آلماغانلار. بو جهتتى ده بز جوده ياخشى ييله مز... تور كستان كاسبه لهرى
حسابينه قورولغان، اون ميگله رچه تور كستان كاسبه لهرىنى خانه ويران
ايتكهن توقوما فابريقالارى، تور كستان يىلله كيشلهرينگ نه كمه گيىنى
قولندان آلغان ايهك فابريقالارندادا ييرلى خلق ايشچيله رى نسبتى
تورنده بردهن آرتيق ايمه س.

ديمهك ساويت صنايع سياستى ده قيزيل روسيانگ مهاجرت سياستى
احتياجلارنى تظمين ايمه كده، يه گى كشيريله جهك روس مهاجر ايشچيسى،
تور كستاندا روس پروله تارى ديكتاتورلىنى وه روسلار اوستوملديگينگ
حقيقى قادروسى ايچين اورون حاضر لاما قدادر... بو ساويت حكومتى
صنايع قورو «پروله تار ييتشرو» سياستينگ مى قورولوش جهتتى.
ايمدى برآزدا ييرلهر حصه سينا توشكهن «اورون» نى كيفيت
«صفت» جهتندن وه «پروله تار» سيسته مى آستندا تور كستانلى ايشچيله ر-
«پروله تارلار» نك كوردىكى معامله نى كوزدهن كيچيره يليك.

بز تور كستاندا ييرلى ايشچينك عيىنى ايشده كى روس ايشچيسى ايله
عيىنى معامله نى كورمه ديگيىنى كوبدهن ييله مز. ياقيندا اوتكه زيلگهن فرقه
صفلارنى تازا لاولو معره كه سى نتيجه سنده ييرلى ايشچينگ عيىنى ايشده كى
روس ايشچيسندهن 5-6 دفعه آز ايش حقى آلدغيىنى، اونك روس ايشچي-
سندن داها يامان بيدريليب، ايچيريلديگيىنى، روس ايشچيسندهن كوب
يامان شرائط ايچنده ياشايدغيىنى، آز ايش حقى آلدغيىنى حالدا داها آغير
ايشلهرده، داها اوزون ايشلهر يىلدېگيىنى، يالغز ايش باشنداغى مديرلهردهن-
گنه ايمه س، روس ايشچيله رى طرفنداندا حقارت كوردىگيىنى، حتى
مؤسسه مديرلهرى طرفندان جزا اولاراق كونه رچه قويوغا («ايش زندا-

نى «اغ» توشورولوب ياتيريلديغىنى پەنەرس، گەي، مانجارا كېي اورتا
آسيادا فرقه ايشلەرنى باشلاب يورگەن كشيەلەر آغزىندان ايشيتديك.

بونلارنىڭ بوتونىسى كىچىب كىتدى. فرقه تازا لاندى. كىچىرىلگەن
«ياڭلىشقلار» دا تقيد ايتىلدى. مەنە ايمدى ياقىن كۈنلەرنىڭ غازىتاسى
تور كستاندا ايگ مەم صنایع مركزى سانالغان «اۈچنچى ساويت كومور
بازىسى» قاراغاندى حقندا نەلەر يازادر:

«قازاغستانسكايا پراودا» (23. 7. 36) قاراغاندىدا پىرلى قازاق
توركلەردەن پىلەرمەن ايشچىلەرنىڭ عمومىتەلە آزىلغىنى، اولارنى حاضر لاو،
يوقارىلاتو يولندا اورونوش بولماغانلىغىنى، حتى بعضى بر ساحە لاردا
آزماز بولغان پىلەرمەن ايشچىلەر سانىنىڭ دا آزالىب بارا ياتقانىنى، مثلا بر
پىل اول شاختا مەخانىكى ايشلەرنە ايشلەۈچى پىلەرمەن قازاق ايشچىلەرى
سانى 134 ايگەن، بو پىل 105 كشى اگنە قالغانلىغىنى يازادر. شاختا باشلوۋ
لارى، مؤسسە مديرلەرى، شەبە باشچىلارى آراسىندا پىرلى خلق كشيەلىرى
جودە آز، بوتونىسى اون كشىنى كىچمەيدىر. حتى بوتون كان دائىرەسندە
برگنە قازاق پىلەرمەن صنایع ايشچىسى بار ايگەن. اونى دە كان باشچىلىغى
قووب يوبارغان. كان ادارەسندە پىرلى خىدمەتچى برەملەب گنە اوچرايتىلا.
دز. كان دائىرەسى «زحمتكشەلەر اتفاقى» ادارەسى ايسە ىنەدە بر باد.

شاختا باشلوۋقلارى، پىلەرمەنلەر پىرلىلەرنى ايشكە تارتو، اولارنىڭ
هنرىنى آرپىرپ آلغا باسولارنىنى تامين ايتو پىرنە پىرلى ايشچىلەرنى
ايشدەن قووب چىقارو يوللارنىنى قىدىرادلار ايگەن. بو صورتە سوڭ بر
پىل ايچندە كاندە مىگدەن آرتىق پىرلى ايشچى آزالغان. پىرلەرنە طىبعى
روس مهاجرى كىتيرىلگەن.

اكثريتى قارا ايش دائىرەسندە قالدېرىلغان پىرلى ايشچىلەرنىڭ باقم وە تاميناتى
مسئەسى دە عىنى ايشدە كى روس ايشچىلەرنىڭ كىنە قاراغاندا كۈب يامان
قويولغان. او يامان پىردە ياشايدىر، اوگا درجەسىنى كوتەرىپ تورموشىنى
توزەتو امكانى دە پىرلىمەيدىر. پىرلىلەر ايچندەن خىقىب دا اوز يورتدا باشلا.

رىنگ بو جەتتىنى تامين اوچون قاينىروچى درحال ملتچىلىك بىلەن عىبەلەن
ايشدەن اوزا قلاشتىر يلادر...

كان دائىرەسندە كى پىرلى ايشچىنىڭ كۈبچىلىگى سوادسىز، چەلە
سوادلىلەر ايگەن. اوتكەن ايمون نىڭ برندە كاندە 3095 سوادسىز، چەلە
سوادلى ايشچى سانالمشدر. بولارنىڭ %47 گنەسى سواد مەكتەنە تارتىلغان
بولسادا درسەلەرگە دوام ايتىش نىسبتى يوزدە ايللىنى كىچمەيدىر. ايشچىلەر-
نىڭ تەكشىكى پىلگىسىنى آرتىرو، ايشچىگە اصغرى تەكشىكى معلومات
پىرو درسەلەرنە آلغان 674 ايشچىنىڭ 171ى پىرلىلەردەن ايمش.

مەنە ساويت غازىتاسىندان اقتباس ايتىدىگمىز بو معلومات اوزى ساويت
صنایع خوجالىغىنداغى ايشچىلەر مسئلەسىنىڭ فرقه صفلارىنى تازا لاو معرە كە
لەرنەن سوڭ دا عىنەلە دوام ايتمە كدە بولغانىنى كورسەتەدر. بزچە ساويت
حكومتى تور دوۋچا بو مسئلەدە عىنى استقامتدە انكشاف ايتىب بارا جا قدر.
چونكە او عموماً روسيا مسئلەگە سياستىنىڭ اساس عنصرلارندان برىدر.
آرادا سويلەنگەن تقيدلار دە پىرلىلەرنى يوپاتو اوچون اگنە چىقاريلغان
قىزىل روس بوشبوغازلغىندان عبارتدر. تور كستانلى زحمتكش ايشچىنىڭ
حقى آتچاق مىل تور كستاننىڭ قورولماسىلە تامين ايتىلەجە كدر. طاهر

*

«مىلى عكس الانقلابچى» مى، يوقسا «مىلى انقلابچى» مى؟

ساويت قانون اساسىسىنىڭ تصدىق ايتىلو زمانى ياقلاشماقدادر. بوتون
ساويتلەر اتفاقدى سىقى بر تازا لاش معرە كەسى اوتكەن زىلمە كدەدر. اوزون
مىللاردان پىرى فرقه دە ايشلەب كىلگەن، ستارلى قومونىستلەردەن دە كۈبلە-
رى بو فرقه وئىقە لارنىنى تىكشىرو وە آلماشترو ايلە كلەرنەن كىچە آلا.
دىلار. بونگەلە برابر موسقوا «پراودا» سىنچا «فرقه وئىقە لارنىنى تىكشىرو وە
آلماشترو ايشلەرى ياخشى اوتكەن زىلمەگەن تشكىلاتلار دادا ياشىرىنپ كىرىب
آلغان بارىشماز دوشمانلارنىڭ قالماغانلىغىنا ايتاىب بولمايدىر.» موسقوا
غازىتاسى حقلىدر. فرقهغا كىرىب آلغان ستالىن دىكتاتورلىغىنى دوشمانلارنى

کوبدر. بوندایلازینی دیکتاتورلوق اوزی ده توغدوروب، کوبه ییب تو- رادر. فرقه ایچنده «باشیرینغان دوشمان» غا قارشى کورهش اوز کولکه- سینه قارشى کورهشدهن عبارتدر.

روسیانک اوزنده کی باریشماز «دوشمانلار» ایله غیر روس چیت اولکه له رده کی «باریشماز دوشمانلار» بربرندهن باشقادر. روسیادا اونلار تروتسکیچیلر، زینوویه فچیلر در. اساسدا بونلار یه نه شو بولشه ویکلر بولوب، ستالین ننگ شخصی ره ژیمینه قارشى کورهشدهرلر. اونلار ستالین ره ژیمیکه «له نینیزم اساسلارینی» بوزو دیب قارایدرلار. اونلار «دائمی انقلابی تازه له نینیزم» نی تورغوزماقچی بولادرلار. اونلار ستالین طرفد دان «ساویت پارتیوتیزمی» دیب آنالیب تورغوزولغان روس شووینیزمنده (ستالین طرفدان اعلان ایتلگن «روس خلقینگ برنجیلگی» شعارینی خاطر لاگز!) قارشیدرلار. چونکه تروتسکی وه زینوویه فچیلر فکر نچه روس اوستوملگی اطراف، غیر روس اولکه له رده محلی ملتچیلک توغدو- راجا قدر وه «دنیا انقلابی» یولیندان تایدیراجا قدر.

اطراف ملی اولکه له رده کی دوشمانلار بوتونله ی باشقاچادر. بو بیرده اونلار «ملی عکس انقلابچیلک آگه تی» دیب آنالادرلار. ساویتلر اتفاقا اوچون بونلار تروتسکیچیلک، زینوویه فچیلک دهن داها تهلکه لیدر- لهر. بولارنگ غایه سی، هدفی ستالین نی هر قاندا ی باشقا بریسی، «تازه بر له نینچی» یله ن آلماشرودان عبارت ایسه؛ ساویت ایچکی یا نیشقی سیاستی استقامتینی اوز گه توده اولارنگ هدفی ایسه. اولارنگ هدفی، مقصدی اوز یورتلارینی هیچ بر صورتله روسیا، قاپسی رنگده بولسا بولسون، اونگ دولتی، ره ژیمی ایله باغلاماق، اوندان بوتونله ی آیریلما قدر. اونلار یورتلارینی ساویت روسیادان آریب آلماقچی بولادرلار. ساویت مطبو- عاتی اوزی ده غیر روس فرقه دوشمانلارینی شوندا ی قیلیب یلگیله یدر.

نسبتاً اوزون غنا وقتدان پیری تورکستان ساویت مطبوعاتی بو «ملی عکس انقلاب آگه تلهری» ندهن بحث ایتمه سدهن کیله دی. بولشه ویکلر بونگله بر او یون قیلماق وه بزنی تورکستاندا «ملی عکس انقلابچیلک»

دهره کسر، ایزسز یوقالیب کیتدی دیگن او یگه کشرمه ک ایسته دیلهر. فقط سوک فرقه صفلارینی تازالاش، فرقه وثیقه لارینی تیکشیرو، آلماشرو معره که له ری تورکستاندا «ملی عکس انقلابچیلک آگه تلگی» ننگ یوقا- لیب ییتب کیتمه گه نلگینی وه یوقالیب کپتو ایتنده هم بولماغانلیغینی کور- سه ندی. مه نه 16، 21 ایول هم 2 آوغوستده چیقان «قازاغستانسکایا پراودا» نسخه لارندا قازاغستان فرقه مرکز پر ویاغاندا شعبه سی باشلوغی الیاس قابل اوغلینک «سعد وقاصچیلار»، «خوجان اوغلیچیلار»، «مه گد- دهش اوغلیچیلار» غا آنالغان اوچ بویوک مقاله سی چقدی. هر اوچ مقاله- ده «علمی، حرثی ایش میدانینگ تورلو نارماقلارندا اوچراتیلا یاتقان» بو ملتچیلک آقملارینا قارشى قطعی کورهشکه چاقیرو یله ن آیاقلانغان. مقاله صاحبی بو «ملتچیلک آقملارینگ» قایسی طرزدا بوی کور- سه تیب یورگه نینی آچیق صورتده یازیب کورسه تمه سه ده، اونگ «سعد وقاصچیلک»، «خوجان اوغلیچیلک»، «مه گدهش اوغلیچیلک» بالخاصه اولنچی ایکسینی مخصوص تکرار-تکرار قید ایتووی او آقملارینگ نیمه دن عبارت ایکه نلیگینی آچیق آگلاتماقدادر.

اسماعیل سعد وقاص، خوجان اوغلی سلطان بیک وه مه گدهش اوغلی بولشه ویکلر دوری باشلاریندا ناق ساویت حکومتینه قوشولوب کیتکن کئشیلهرده ندر... ساویت حکومتی یله ن تشریک مساعی ایتدیکلر- ری اوزون ییلار سورگن تجربه له ریله اونلارنگ ساویتلرگه شخصی منصبپرستلک آرقاسندا قوشولماغانلقلارینی کورسه ندی. مثلاً، بز یاقیندان تانیدیغمز خوجان اوغلی سلطان بیک حقندا، اونگ قطعاً شخصی منفعتکه بیرلیمه ی تورغان، صرف خلق منافعینی توشونوب، اونگچون قایغیرغان بر مفکوره چی بولغانلیغینی قطعیتله سویلی آلامز وه اونگ ایمدی ده شو اصل قاراقهرینی ساقلانلیغینی امید ایتمز.

اسماعیل سعد وقاص حقندا عینینی سویلی آلامز. مه گدهش اوغلینی بز هیچ تانیمایمز. اونگ دا سلطان بیک وه اسماعیل جنسدهن بولغانینی ایسته ر ایدیک...

ایلاس قابل اوغلی بو «ملی عکس انقلاب آگه تله رینی» قارالو اوچون قارا بویا قی هیج آیاماسدان قوللانغان. اونلارنگ تورکستانی ساویتلر اتفاقندان آریب آلو غایه سی کوزه تدیکلهرینی، مستقل ملی سیاسی عضویت یاراتیشغا تورلو مه تودلار قوللانیب اوروندیقارینی سویدله یدر. ایلاس نگ آتالغان جریانلارغا اسناد ایتدیگی هدف بودر. بو حقیقتغا او یادرمی؟ طبیعی بز اسماعیل سعد وقاص، سلطان بیک خوجان، مه گدهش اوغلی وه باشقالار تورکستانی ساویت روسیادان آریب آلو غایه سی آرقاسندا بولسا لار کوب سه وینه مز. فقط بز بو مسئله نگ بوتونله ی ایلاس قویغانچا بولماسیغی اوینده مز. هیج بولماغاندا بز بولشه ویک مطبو- عاینک اسماعیل سعد وقاص، سلطان بیک خوجان وه مه گدهش اوغلی- لاری حقندا کتیردیگی ماته ریالدان، بولشه ویکلر طرفندان بز گه عیب قیلیب آیتلیب کیله یاتقان «سه پارایتستک»، یعنی روسیادان تماماً آریلو فکرنده بولغانلقلاری قناعتینی بیررلک بر نهرسه تاپا آلمادیق. اونلار، بزچه، بولشه ویکلرنگ ملتله رگه اوزمقدراتی حقندا بیرگن وعدله رینگ توغرو تطبیق ایتیلو وینی گنه طلب ایتدیله ر. بو ایسه تورکستانغا بر درجه اوز ملی سیاسی قورولوشینی اوزی تعین ایتو حقی بیرلو وونده وه روس ایشچی، سالداتلاری، عمومیتله روسلار طرفندان بولایاتقان تضیق، زور- لونی بیرو، تورکستانغا روس مهاجری کیترونک بر کره لک توختا- تیلووی دیمه کدهن باشقا بر نهرسه افاده ایتمه یدر...

سلطان بیک خوجان، اسماعیل سعد وقاص وه مه گدهش اوغلی تورکستانلیدرلار وه خلقلاری، یورتلاری شرائطینی جوده یاخشی بیله- درلر. اونگچونده مثلاً «قازاق آوولندا صنفی کورهش بار» دیب آیتا آلمایدرلار وه او بیرگه صنعی صورته صنفی کورهش اوتی یاندیرونی پروتست ایتمه یچده قالا آلمادیلار. بولشه ویکلرنگ اوقتوبر انقلابی عرفه سنده وه باشلارندا بیرگن وعدله رینی توتولاری اوزی تورکستانی نهایت النهایه ملی استقلالینه ایلتب چیقاراجاق ایدی.

اونگچون یوقاریدا اسمی کیچکن اوچ تورکستانلینی تورکستانی

ساویتلر اتفاقندان آریب آلو ایتیلیشی بیلهن عیبه ونده ایلاس قابل اوغلی قسماً حقلی دا بولا بیلر. فقط ایلاس قابل اوغلی اسماعیل، سلطان بیک وه مه گدهشله رینی بولشه ویکلرنگ اوزله ری طرفندان بیریلگن وعدنی توغرو تطبیق ایتیلو وینی طلب ایتدیکلهری اوچون ایمه س، بوتونله ی باشقا جهته دن، یعنی اونلارنی تورکستان «ملی عکس انقلابی» دائره لهری ایله باغلانیب گنه تورکستانی روسیادان آریو یولغا توشدیله ر دیب عیبه یدر. ساویت روسیا طرفندان اطراف غیر روس اولکه لهر گه بیریلگن وعدنی صمیمی صورته ایشکه آشیریش بو ملتله رنگ روسیادان آریلیب کیتوله- ری اوچون یول حاضرلاشنی اعتراف دیمه کدر. بونیکله قیزیل روس ایمپریالیزمی مدافعه سی وه اونک دوشمانلارینا قارشى قوللاندىغى كورهش قورالینک ائك كوچلوسى قولدان چیقاریلغان بولورایدی. اونگچون ساویت روس ایمپریالیزمی وه «روس پروله تارى دیکتاتورلیغی» سیستمی دوشمانلا رینی «تهسکه ریچی ملتچیلک» ایله عیبه ش مجبوریتی توققان. بولشه ویک «فرقه کوره شی ملتینغان» آتماق اوچون ایگ قولای وه موافق نشان ناختاسی دا «تهسکه ریچی ملتچیلک آگه تلگی» در. طبیعی اسماعیل سعد وقاص نگ علی خان بو که یخان ایله باغلانیشی بولماغان ایمه س. مه نه شو اسماعیل نگ شوه تسوف اسملی ساویت «دوشمانی» بر پروفه سور ایله برلکده قازاغستان نك ایچ طرفلارینا «علی خان بو که یخان ته کسپه دیتسیو- نی (تیکشیرمه سیاحتی)» یوروتکه نینی، سعد وقاصچیلارنگ ده بو تیکشیر- مه نگ «علمی ماته ریالارینا تایانیب» قازاق آوولندا سوسیالیستیک قورو- لوشقا قارشى چیقماقدا بولغانینی یازادر.

«قازاق آوولندا سوسیالیستیک قورولوش» دیمه ک برنچیده ن روس مهاجری کیترو، ایکچیده ن قازاق ماللارینی قولله کتیغله شترو، اوچنچیه- دن تورلو جنسده ن قولخوز، ساوخوز خوجالقلاری قورو، نهایت عموم تورکستان تورک خلقی اوروغلارندان آیریم «مستقل قازاق ملتى» یاراتو اورونوشیدر... بو صورته قازاغستاندا اوزبیک، تورکمن، قیرغیز وه باشقا تورک اوروغلاری «ملی اقلیتلر»، کیلگییتی روسلار ایسه اوقتوبر

انقلابی یاراتیب بیرگن «بویوک قارداشلار»، ایگ یه گئی ستالین تعبیرله «باشلاب یوروجی»، «برنجی اورندا توروجی» برادرلر بولوب قالدیلار. ایلاس قابل اوغلی «سلطان بیک خوجان ننگ چوقای اوغلی مصطفی-دان تعلیمات آلدیغینی» ادعا ایتهدر. ایلاس «خوجان اوغلیچیلننگ» تام معناسیله تیسکه ریچی چوقایچیلننگ چین آزانلیغی، «ملی بورژوا-بایلق» مفکوره سینی عکس ایتدیره تورغان بر دایره «بولوب چیقدیغینی یازادر. ایلاس بو ادعاسینی اثبات اوچون بر سورو دلیللر کیره در: اولاً خوجان اوغلی غروبی تهسکه ریچی ملتچیلر لیدهری مصطفی چوقای طرفندان اداره ایتیلگن «خوقد بورژوا ملتچی مختاریت حرکتی» نه قوشولوب کیتکن ایدی. سوک خوقد مختاریتی بئیریلگه ندهن سوک خوجان اوغلی چیلار «برک تووی» غازیئاسندا مصطفی چوقای قومپانسینگ قویلووی وه مختاریتنک بقیلووی حادته سینگ تعزیه سینی توتوب یازدی. ایلاس سلطان بیک خوجان اوغلینی عیبله ونده دوام ایتب «خوجان اوغلی 1922 نچی ییلی تیسکه ریچی احمد بایتورسوننی تاشکنده چاقیردی وه اونی «ملی قهرمان» قیلیب حرمتله دی. 1923 نچی ییلی 4 نچی مایدا خوجان اوغلی وه اونگ طرفدارلاری «آق جول» غازیئاسندا احمد بایتورسوننی اوزله رینگ «معنوی، مفکوره وی آتاسی» دیب اعلان ایتدیله... «چو-قایچیلق» آزانلیغی وه احمد بایتورسونغا مفکوره آتاسی ادیب قاراش احوال روحیه سینک یه نه ایکی ییل دوام ایتدیگینی ده شو ایلاس یازیسندان اورگه نمه کده مز... «آق جول» غازیئاسینگ تیسکه ریچی چوقایچیلق، آق مهاجرلر نظریه سینی تمثیل ایتدیکی ستالین طرفندان آجیب سویله ندهن سوک غنا، یعنی 1925 نچی ییلی باشندا «غازیتا» اداره سی، یولی اوزگه رتیلدی. سوگردان بوتونله ی بئیریلدی.

ستالین ننگ شخصاً قاتناشوی «مصطفی چوقایچیلق» ننگ او وقت حقیقتاً خوفلی بر رنگ آغانینی کورسه تسه، ایمدی 1936 نچی ییل ایول آیلارندادا اوگا قارشی کوره ش مجبوریتی قویلووی بو «ملی عکس الان قلابچیلق مفکوره سی» ننگ کوب گنه ایله ریله ب کیتکه نینی ایما ایتمه یدرمی؟

بر نقطه نی قید ایتب اوتوش کیره ک. «خوقد مختاریت حکومتی» وه «آلاش-اوردا» زمانداغی چوقایچیلق کوبدهن کیچیب کیتکن دور-له درر. بو کونکی «چوقایچیلق» ایسه حقیقی مفهومیله تورکستانی روسیا چه ننگه لندهن قورناریب آلو حرکتی طبعی بو حرکت تورکستاندا روس پروله تاری دیکتاتورلیغینه، ساویت روسیا ایمپریالیزمینه، قانداغی شکل وه رنگه بولسون اصلاً روس اوستوملگی، باشچیلیغی، «برنجیلگینه» قارشی قطعی کوره ش حرکتی. اگرده قیزیل موسقوا نظریه سنده بو «عکس انقلابچیلق» ایسه، بز مه نه شو ملی عکس انقلابچیلاردرمز. فقط موسقوا نظریه سینک بزنگ اوچون بر قیمتی یوقدر. بز اوز ملی نظریه مز یله ن تورامز وه اونگله یاشاما قچی بولامز. ملی نظریه مز ایله بز اوزیمزنی حقیقی ملی انقلابچیلار دیب یله مز.

بز اوز خلقمزنی اوز یورتمزدا یات ایمپریالیزم حکمرانلیغینا قارشی کوره شکه چاقیرغان حقیقی ملی انقلابچیلاردرمز. قابل اوغلی ایلاس مقاله-له ری بزنگ بو کوره ش چاقیرمالاریمز ننگ یورتمزدا خلقمز ایچینه ایریش مه کده بولغانلیغینی وه بو ملی قورتولوش اوچون کوره شه کده بولغان کوچله ر بارلیغینی اثبات ایتمه کده در.

طبعی بز بو کوره شچه ن کوچله رنی اوز آزانلیغیمز دیب آتاماقدان ساقلانامز. چونکه بز اوزیمزنی مملکتیمزده اوسوب بارا یاتقان روسیا ایمپریالیزمینه قارشی کوره ش حرکتی خارجه ده کی آزانلیغی خدمت-کاری دیب آتاماقچی مز. ایشنگ حقیقتده شونداغی ایکه نلگی امیدنده مز. چوقای اوغلی مصطفی

1917 نچی ییل خاطره پارچالاری

VI.

(باشی 76-79، 82 نچی سانلاردا)

موقت حکومتک تورکستان قومپته سی وه «تورکستان مرکز ایشچی سالداتلار شوراسی» طرفندان حکومتکه تقدیم ایتیلگن تاشکنده بلدییه سینی

یئرلی وه روس بلدیله له رینه بولو پروژه سی آرقاسیدان ایکچی بر پروژه ده چیقیب قالدی. بو پروژه ده عموم روسیا مجلس مؤسسائیغا تورکستانداغی روس اهالیدهن آیریم مبعوثلار سایلانو پلانی دیب کوسه تیلمه کده ایدی. بو پروژه نی توزوچیلار روس اجتماعی تشکیلاتلاری برلگی ایدی. اونی ایلك تاپقیر اورتاغا چیقاروچی ایسه ایسکی سوسیالیست ره وولوسیونه ر: میخایل سوسنوفسکی ایدی. تورکستان 6 سایللو دائره سینه آیریلغان ایدی. بو دائره له رنگ هیچ بریسنده روسلارنگ سانی اوزله رینه آیریم مبعوث چقارا بیلجهک درجده ایمهس ایدی. مه نه شو جهتنی نظرده توتقان پروژه مؤلفله ری (روس اجتماعی جمعیتله ری برلگی) بوتون تورکستانداغی روسلارنی بر سایللو دائره سنده دیب قبول ایتب، اونلارنگ بوتون بیسی تاوشیله آیریم مبعوثلار چقارونی کوزده توتماقدا ایدیلر. اولکه ایشچی وه سالداتلار شوراسی روسلارنگ بو طلمینی آچیق یاقلاب چقما دی ایسه ده اونی رده ایتمه دی. حکومت قومیته سی ایسه بو پروژه گه آنچاغنا قیزیق دی. بو تورکستانداغی روسلارغا تورکستان خلقتدان آیریم بر سیاسی تورموش حقی بیرونک ملی تورکستاننگ کیله جهک سیاسی انکشافده کوب فنا تأیری بولووینی اوزون ایضاح ایتب اوتوروش ده کیرهک ایمهس. آیریم روس بلدیله له ری، مجلس مؤسسائدا تورکستاندان آیریم روس مبعوثلاری دیگن نهرسه له یورتمزنگ ملی وجودینه قالدالغان بر خنجر وه اولدوروچی بر زهر دیمهک ایدی. ایگ قیزیقی دا شوندا ایدی، که بونگ کبی تورکستاننگ ملی قورولوشینا دوشمان، انقلاب اساسلارینا قارشى، تورکستاندا بیرلله ره روسلار آراسینداغی مناسبات باقیمندان سوک درجده خوفلی پروژه له ر موقت حکومت قومیته سی طرفندان یاردهم کورمه کده ایدی...

بو حکومت قومیته سی دیگن نهرسه اوزی نیمه ایدی؟ بو سورغو-نگ جوابی غایتده مهمدر.

انقلابچی موقت حکومت توشونوشنده، حکومت قومیته سی په گئی انقلابی دورنگ سیماسی دیمهک ایدی. او تورکستان انقلابی تشکیلاتلاری

یعنی بزنگ ملی مرکزیمز وه اولکه ایشچی وه سالداتلار شوراسی ایله آگلاشما یولندا تورکستاننی اداره ایتجهک ایدی. اولکه ده قاهر بر اکثریت تشکیل ایتدیگمز اوچون، طبیعی حکومت قومیته سی قرار بیرب ایش یوروتارکن ایگ کوب بزنگ رأیمز ایله حسابلاشمالی ایدی. بختکه قارشى تشکیلاتمزنگ کوچسزلگی، تهخیکی قادرو لاریه بزنگ یوقلیغندان بز کوچیلگمزدهن فائده له نه آلمادق. تهخیکی کیفیت ریاضی کمیتدهن اوستون بولوب کیتدی. حکومت قومیته سی ایشچی وه سالداتلار شوراسی ایله حسابلاشمالینی کیتدیگچه آرتیرب باریب، نهایت اونگ قولندا اویونچاق درجه سینه توشوب قالدی... وضعیتنگ بوندای بولوب کیتووینه بر درجه گه قادار حکومت قومیته سینک قورولوشی دا سبب بولدی. موقت حکومت تورکستان قومیته سی ایلك قورولوشندا شو 9 کشیده ن عبارت ایدی:

(1 ن. ن. شچه پکین، 2) پره او بر اژه نسکی، 3) لیپوفسکی، 4) په لپاتیه فسکی، 5) شکاپسکی، 6) گه نهرال عبدالعزیز دولتشین، 7) صدری مقصودی، 8) محمد جان تینیشبای، 9) علی خان بو که یخان.

علی خان بو که یخان عینی زماندا تورغای ولایتی قومیساری بولغان. نلغندان تورکستان قومیته سی ایشینه هیچ قاتناشا آلمادی، حتی او کشی تاشکندگه کیلمه دی ده. اونگچون اونگ تورکستان حکومت قومیته سینه تعیین ایتیلوی بر نمایشدهن گنه عبارت ایدی. قالغان 8 اعضانگ 5 روس، 3 ی تورک ایدی. بو 8 حکومت قومیته سی اعضاسی ایچنده بررگه سیاسی سیماسی بیلگیلی کشی قومیته رئیسى شچه پکین ایدی. بو کشی «قادهت» فرقه سینگ مهم کشیله رندهن بری ایدی. پره او بر اژه نسکی انقلابچی فرقه کشیله رندهن ایدی. لیپوفسکی ایسه قاچاندر تاشکند غیمنازیو-مندا او قوغان بولغانی اوچون قومیته گه کیریب قالغان ایدی. په نهرسبورغ آدووقاتلارندان په لپاتیه فسکی ایسه انقلابدان بر ییل بورون تورکستانغا باریب قایتغانی اوچون قومیته گه کیر، گن ایدی. او کشی بزنگ مملکت مسئله له ری، وضعیتنی بیلن قیزیقیب ایمهس، آرزان بهاغا کوب فائده کتیره

تورغان يېر تايېب آلو اويى بىلەن توركىستانغا بارىپ قايىقان ايدى. شكا-
پسكى قىعاتى اعتبارىلە سول فرقه كىشىلەرنىڭ بولسادا مھاجرت ايشلەرنىڭ
اڭ فعال ايشچىلەرنىڭ بىرى ايدى. بونىڭلە برابر شونى دا آيتش كېرەك، كە
اوقومىتەنك روس اعضاسى آراسىدا توركىستاننى بىلە تورغان بىرگە كىشى ايدى.
ايمدى بر آزدا قومىتەنك تورك اعضاسى قىندا سوز قىلايلىق. گەنە-
رال عبدالعزىز دولتىن انقلابغا چاقىلى دا، انقلاب باشلانغاندا سوڭدا
روس حكومتىنك اعتمادىنى قازاينىپ يوراگەن نادر مسلمان گەنەراللارنىڭ
برى ايدى. او هيچ بر تورلو سياست بىلەن مشغول بولماس ھەمدە سياست
بىلەن قىزىقماس ايدى. هيچ كىيگە ضرر كىتىرمەدىكى كىي فائەسى دە آن
تىگەر ايدى. براق اوياتلى كىشى ايدى.

1916 نچى يىلى گەنەرال قوروياتكىن گەنەرال عبدالعزىز افندىنى
توركىستانغا اوز يانينا خدمتەكە چاقىردى (*). طبعى بونىڭلە توركىستانداغى
سوڭ چار والى عمومىسى قوروياتكىن نىڭ 1916 نچى يىلى خلق عصيانىنى
باسدىرودا قىلغان ظلمى، قىسز توككەن قاننىڭ مسؤلىتى هيچ بر
صورتلە گەنەرال دولتىن اوستىنە توشمەيدىر. دولتىن قوروياتكىن يانينا
خدمتەكە بارغاندا روس اوردوسىنك صادق ضابطى، مطيع بر مأمور
صفتىلە گە كىتدى.

موقت حكومت توركىستان قومىتەسىنە دە او عىنيلە شونداغى مطيع بر مأمور
صفتىدە كىردى. طبعى يە گى شرائط ايچىدە توركىستان اوچون فائەلى بولا
يىلو اويى دە يوق ايمەس ايدى. اوزىنك وضعىتىدە كى ايسكى رەزىيەلە باغلىق
لىغىدان توققان آغىرلىغى قىندا دفعە لارچا اوزومگە سويلە گەن دە ايدى.

توركىستان حكومت قومىتەسىنك ايكنچى تورك اعضاسى صدرى
مقصودى بىك ايدى. بو كىشى «قادت» فرقهسىنە منسوب ايدى. انقلابنىڭ
ايلىك كۈنلەرنە دە تەتەرسبورغدا توپلانغان «قادت» فرقهسى قونغەرسىدە
روسيا قولى آستىداغى مسلمان اھالى مقدراتىنى «قادت» فرقهسىلە باغلاو

(* قوروياتكىن، عبدالعزىز افندىنك توصىيەسىلە، مەنى دە بر خدمتەكە تعيين ايتەكچى
بولغان ايدى، فقط مەن قبول ايتەدم.

كېي احتياطسىزلىقىدا بولونوب قويدى. صدرى مقصودى بىك روسيا مسلمان-
لارى ايچىدەن روسيا دولت دوماسىنا قاتناشقان كىشىلەرنىڭ، شېھەسز، اڭ
دراپتېلىسى ايدى. فقط اونىڭ روس مىلى لىبەرال دەموقرات فرقهسىنا
منسوب بولوى اوزىنى كۈب نقتە لاردا باغلاب توتماقدا ايدى (*). بر آن
آشاغىدا كۈرە جەگىمىز كېي بو باغلىغى اونىڭ توركىستان مسئەسى كېي
بر ميداندا اوزىنى كۈرسەتۈۈپنە دە توسوقلىق قىلدى...

موقت حكومت توركىستان قومىتەسىنك اوچىچى تورك اعضاسى دا
توركىستانلى مهندس محمد جان تىنشىباي ايدى. بو كىشىگە دە سياسى
كۈرۈشى بر درجە گە قادار «قادت» لەرگە ياقىن ايدى. اونى ياقىندان
يىلوچىلەرنىڭ سوزلەرىگە كۈرە قابىلىتى، ياخشى مهندس بولسادا، او مھم
بر سياسى سىما بولالماغان ايدى. تەتەرسبورغ مهندسلەر اينستىتوتىنى بىرەر
بىر مەس سياسى حركتەكە آتقان بو كىشىگە توركىستان خلقى نە قادار
اميد باغلاغان ايدى!...

موقت حكومت توركىستان قومىتەسىنك اعضالارى باقىمىدان قورۇ-
لوشى مەنە شونداغى عبارت ايدى. ايچلەرنە دە رېئىس شچەپكىن دەن باشقا
كۈزگە كۈرۈنگەن سياسى بر سىما يوق ايدى. او كىشى دە «قادت»
ايدى. حكومت قومىتەسىنك ادارى آپاراتى بوتۈنسىلە ايسكى والى
عمومى ادارەسىدەن عبارت ايدى. اولارنىڭ باشىدا قارت يە فرەموف تو-
رار ايدى. بو كىشى ايسە دىنا سوغوشى باشلانغاندا شرقى پروسىادا مغلوب
بولغان روس اوردوسىنك قوماندانى، توركىستانلىلارنىڭ لغىتەنە اوچراغان
ايسكى توركىستان والى عمومىسى سامسوفونىڭ اوڭ قولى وە شىخسى
دوستى ايدى.

حكومت قومىتەسىدەن بىر توركىستانلىلار ناراضى ايدىك. بىر موقت
حكومتكە توركىستان قومىتەسى قورولوشىدا اوز گەرىشى ياسا، اونىڭ
بىزنىڭ سايلادىغىمىز كىشىلەرنى كىرىتىش استقامىتىدە بر تائىر اجرا ايتە يىلە.

(* او زمانى تورك سياسى آدمەلەرنىڭ كۈبى، مىلا يوسف آقچورا وە على مردان
بىك توپچىباشىدان باشلا- تا بىزنىڭ على خان بوگەيخانغاچا بوتۈنسى مشهور مىلىكوف
باشچىلىقىداغى «قادت» فرقهسىنا منسوب ايدىلەر.

جه كمي ايديك؟ طبعی يوق. بز اوز کوچسزليگمزنى نظرده توتوب پته ترسبورغدان اوستمز: گه يوباريلغان هيئت يلهن قناعتلهب تورماق مجبو- ريتنده ايديك.

حکومت قوميتەسى ياندا بر کيگەش مجلسى قورولغان ایدی. بو کيگەش مجلسينه حکومت قوميتەسى اعضاسندان باشقا بزنگ ملی مرکز همده ايشچی وه سالدات شورالاری اعضاسی کیره ایدی. بوتون مهم سیاسی مسئلهلەر مەنە شو کيگەش مجلسنده کورولوب، قرارلاشتريلير ایدی. حکومت قوميتەسینگ تينچ ايش تورموشی بر ياريم آی قادارغا دوام ايتە يلدى. قوميتە تاشکند. گه كيلەر- كيلەس اونگ رئيسی شچەپکين ايله ايشچی-سالداتلار شوراسی آراسندا آگلاشماسلقلار چيqa باشلاغان ایدی. آزادە لی کشی بولغان شچەپکين ايشچی-سالداتلار شوراسی طرفە-دان بولاياتقان تضييقا تابع بولوب قالماق ايسته مەدی. سياستاً بز تورکستانە ليلارغا او قاداردا سيمپاتيك قاراشی بولماغان شچەپکين بو کوره شنده بزله رگه تايانماقچی بولدى. بز ايسه او قورولوشندا قوميتە گه تايانچيق بولماق ايسته مەديک وه بولماديق... يوره کدهن ايسته مەديگمز بو حکومت قوميتەسینه قارشى دا چيقماديق. سیاسی فعالیت ديگەن نەرسەنگ حقیقی معناسینی يله تورغان براکشی بزنگ فاجعه مرنی آگلاسا کیرهك ديب اويلەيمەن. بز حکومت قوميتەسینی ياقيرماديق، همده اوگا قارشى کو- رەشمەكده ايسته مەديک. چونکه بزنگ اوچون داها قورقولو بولغان بر کوچ، يعنی ايشچی وه سالداتلار شوراسی، بو حکومت قوميتەسى اورنينا کوز تیکيب تورغان ایدی. بزنگ فعالیتمز وضعیتتی اولچوب يچهك وه فرصت کوتمه کدهن عبارت بولوب قالدی... حکومت قوميتەسینگ ايشچی وه سالداتلار شوراسندان بز اوچون آرتيق بولغان بر نقطەسى او مجلس مؤسسائغاچا هيچ بر مسئلهنى قطعى صورتده پيشوگه کيريشمە يهجه کدی. مجلس مؤسسائندان بز اوز مختاريت اداره مزننگ تصديق ايتيب چيقووينی امید ايتمه کده ايديك... ايشچی وه سالداتلار شوراسی ايسه بزنگ ملی مختاريت، مختار اداره مز مسئلهلەريله هيچ بر حسابلاشماسدان اوز

حاکمیتینی قطعى صورتده محکمه مەك ايسته ر ایدی... تاشکندده چيقاتورغان روسچا «تورکستانسکی کوریره» غازيتاسی 5 سە تاير 1917 تاريخلى نسخه سندا: «ايسکی ره ژيم زماندا روس توپلا- رينا توشکەن وظیفه ايمدی ايشچی وه سالداتلار شوراسی اوموزندا در. انقلابچی ايشچی، سالدات وه کره ستیان رسماً ايسکی روس سربازی اورنینی تونادر» ديب يازغان ایدی.

داها سوگرا، بولشه ويکلەرننگ «ملتله رنی قورتارو» انقلابندان سولک، بولشه ويک فرقه مرکزی ممثلی يوز فاضلی له نينچی گه تورگی سافاروف «فيرال انقلابی دورندهن آليب روس مهاجری تورکستان قيشلاق وه آووللارینی اوز چوته گی کبی يلهب آلا باشلادی» ديگەن شکلده تثبيت ايتە در.

مەنە بزنگ تورکستاندا کوب سه وينچله قارشى آلديغمز انقلاب تيز- گينینی قولغا آلمان روس انقلابچی ده موقراتیسی تشکيلاتلارندان سانالغان ايشچی وه سالداتلار شوراسینی ياقلاودان چيکينگە نمزنگ اصل سببی ده بو ایدی. تورکستاندا «ايشچی وه سالداتلار شوراسی» نگ حکومت قو- ميتەسینی يیکووی ده بزنگ اوچون يورتمزدا «روس توپی وه ايسکی روس سربازی» نگ غلبەسى بولوب کوروندى...

بر نيچه توقاشمادان سولک شچەپکين تورکستان شرايطندا ايشچی وه سالداتلار شوراسی ايله براگه له شيب ايشله يه ييلمەك امکاني بولماغانليغی قناعتينه کيلىب، ماى سوگندا، بردهن براگه تاشکنددهن جوناب کيتدی. حکومت قوميتەسى اعضاسندان پرە او براژە نسکی، دولتشين هم صدری مقصودی يکده رئيسلەرينه ايه ريب کيتديله ر. دولتشين نگ شچەپکين ايله براگه له شيب کيتووينی بر عسکری مأمورنگ عسکری ديستسپلين تويفو- سندان کيلدی ديب آگلاش ممکن. فقط صدری يکنگ کيتووينی ايسه رئيسينه قارشى فرقه آرقاداشلغی کورسە تو اوپی يلهن ديب گنه ايضاح ايتب بولادر. حکومت قوميتەسى اعضاسندان ايکی کشی، يعنی ليپوفسکی، يه لپاتيه فسکی تاشکندده قالدی. شکاپسکی ايله محمد جان تينشيبای دائمی

صورتده يېتى سودا ايدىلەر. يېتەرلك درجده اعتبارى ھەم سىياسى توشونچە-سى بولماغان لېئوڧسكى ھەم يەلپاتىەفسكى آز وقت ايچىندە ايشچى ۋە سالداتلار شوراسىنىڭ مطيع قوراللارى بولوب قالدىلار... ايشچى ۋە سالداتلار شوراسى اعضاساندان بىرىسى كېلمەى قالغاندا كېڭەش مجلسى توپلانمىسىنى باشلامايتورغان بولدىلار. ھۆكۈم قۇمىتەسى اعضاسى قالدىقلا-رى آراساندان رېئىسكىنى اوستىنە آغان يەلپاتىەفسكى «مىخائېل ياقولەويچ قايدا؟»، «گريگورى اساقوويچ قايدا؟»، «بر آزدا يولداس بەلىكوفنى كۈتەيلىك!» (*). دىب كەنە بىزنى كۈتدۈروب تورار ايدى. بو يولداشلارى ايسە كۈنچە اوزون، اوزون كۈتدۈرىپ كېلەرلەر ايدى. يەنە شو لېئوڧسكى ھەم يەلپاتىەفسكى افندىلەر فېتەرمان، بەلىكوف ۋە باشقا يولداشلار ايلە بىرگە شىب ايسكى ماللىتسكى نك تاشكند بىلدىەسىنى بولو پروژەسىنى قازىب چىقاردىلار. يەنە شو كشىلەر سوسنوفسكى نك تور كستانداغى روسلارغا بىرلى خىلقدان آيرىلىپ آيرىم مجلس مۇسسان دىپوتاتلارى سايلاو حقى پروژەسىنى ياقلاب چىقدىلار...

شچەپكىن كىتكۈنچە تور كستان قۇمىتەسى قورولوشندان سوڭ درجە دە ناراضى بولغان ايشچى ۋە سالداتلار شوراسى ايمدى اونندان كۈب ممنون ايدى. ايشچى ۋە سالداتلار شوراسى يەلپاتىەفسكى ۋە لېئوڧسكى نك «بەجەرىكسزلك، زواللىقلارى» ندان فائەلەئىب تور كستاندا مجلس مۇسسان توپلانغونچا بوتون پروگرامىنى ايشكە آشىرىپ اولگورمەسەدە، بىز تور كستان توركلەرىنى ايشدەن چىقارىپ، تامامىلە آرقاغا آتېپ قويا بىلە-جە كلەرى قناعندا ايدى. بىز ايسە ھۆكۈم قۇمىتەسىنى يەڭگىدەن تۈزدۈرۈ، اونگە بىزگە اونەملى كشىلەرنى كىرېتو يولېلە ايشنى تۈزەتمە كچى بولدوق. مىلى مەركىزىمىز، ايش يەلپاتىەفسكى ايلە لېئوڧسكى افندىلەرنىڭ قولندا قالا باردىقچا بىز نك اوچون تەلكە كوچەب بارا اياقانلغى ۋە مەملىكەت-اوچون انقلابدان اميد ايتدىكلەرىمىز غايەلەرنك قورقۇ آستىنا كىرمە كدە ايكەنلگى قناعتنە كىلدى. بىزىمە ايشچى ۋە سالداتلار شوراسى آراسىندا يەڭگى ھۆكۈم قۇمىتەسى اعضا نامزدلەرى اوستىندە اوزون اوزون مذاكرە-

(*). بو اوج شخس ايشچى ۋە سالداتلار شوراسى باشچىلارىدۇر.

لەر باشلاندى. ايشچى ۋە سالداتلار شوراسى گویا بىز نك آرزومىزغا رعايت ايتكەن بولوب ھۆكۈم قۇمىتەسىنىڭ ايسكى اعضا لارندان صدرى مقصودى ۋە حتى گەنەرال دولتشىن نك قايتادان ھۆكۈم قۇمىتەسىنە اعضا بولولارېنا راضىلىق بىلدۈردى. فقط ايمدى بىز اوزبىز اولارنى ھۆكۈم قۇمىتەسىنە كىرېتوگە قارشى ايدىك. ايسكى ھۆكۈم قۇمىتەسى رېئىسى «قادت» شچەپكىن اگە باغلائىب تور كستاننى تاشلاب كىتكەن كشىلەرنىڭ قايتب كىلوۋىنى ايسنەمەدىك. يەلپاتىەفسكى، لېئوڧسكى كىبى ھۆكۈم قۇمىتەسى اعضاسى تاشكندە قالدىلار كۈ. نىچىن اولار كىبى مثالا صدرى مقصودى بىك دە تاشكندە قالا بارمادى؟ اونگ تاشكندە بولوب توروۋى بىز او-چون سوڭ درجده كىرە كلى ايدى. فقط صدرى بىك باشقاچا اويلادى، قايتب كىتدى. «يولنىڭ ياخشى بولسون» دىگەن فېكرگە كىلدىك دە اونگ قايتادان تەيىن ايتىلوۋىنى سوراماسغا، حتى موقت ھۆكۈم اوزى تەيىن اتمەك ايسنەسە اوڭا راضى بولماسلىققا قرار چىقارېلدى... ۱۹۵۴م ايشچى ۋە سالداتلار شورالارېنى ۱۹۵۴م بىزنى قانىقترا آلاتورغان نامزد جۈدە آزايدى... اولار اوز پلانلارېنا ياراتورغان كشىلەرنى آلتا سوردىكلەرى كىبى بىزدە اوز كشىلەرىمىزنى كورسەتدىك. مذاكرەمىز اوزون سوردى. ھۆكۈم قۇمىتەسى تۈزۈلمەدى. عدلىە دە فورمى، توپراق ايشلەرى اصلا-حاتى كىبى دە فورملار بىرى بىرىنى تەقېب ايتدى. مجلس مۇسسان سايلاولا-رى قانۇنى حاضرلائىب اولگورمە كدە ايدى. تور كستاندا ناراضىلىق كوچەيدى. آشىقماق كىرەك ايدى.

* * *

بوز غونچىلىق

بىر تورك ادبىي آنادولونى موفقىتەلە تصوير ايتەر كەن، بو تورك اولكە-سىنى باشىنك اورتاسى تراش ايتلمىش، اطرافىدا ساچلار بىراقىلدش ايسكى

بر تورك باشينا اوخشاتادر. آنادولونگ اورتا يايلاغى توزلق، قوراقلق، بوش و قايغىلى بر قطعه حالندادر. بو يايلاقدان اطرافغا توغرو كيتيلسه سولار آرتار، اوسوملكلر آرتار، خلق تيغزلغى آرتار، زفام-عمران آرتار، فيض و برکت آرتار. طبيعتى باقيمندان توركستاني دا، آنادولو كى، ايسكى بر تورك باشينا اوخشاتو ممكندر. شو فرقله كه، توركستان يالغز اورتاسى غنا ايمهس، تقريباً تورتهن اوچ حصهسى تراش ايتلش ايسكى بر تورك باشينا به گزه تيله آير. بو بويوك تورك اولكه سينگ طبيعى منظرهسى حقتدا عمومى بر قناعت آلماق اوچون باشليچا حزر ايله آرال دگزلهرى آراسنداغى «اوست يورت» نى، اونگ جنوبنده حزر ايله آمودريا اورتاسنداغى «قارا قوم» نى، آمودريا ايله سردريا آرالارنداغى «قزىل قوم» نى، تيان-شان ايله پامير-آلاى تاغلارى ايتله كلهرنده كى چوللهرنى، وه چو درياسى بيله ن قارا تاغ سیرتلارى آراسنداغى «مويون قوم» بيله ن بالقاش كولى جنوبنده كى «سارى ايشهك اوتراو» ديگن چولنى هم بوتون دياچا مشهور كيگ «غوبى» چولنى تصور ايتمهك كيرهك.

علم، تاريخ توركستانك بو چوللهرندهن شايدن دقت نهرسه لهر سويد لهب، دنيا نظر دقتينى كويدهن بو قوم منطقه لارى آستينا تارتمشدر. ياريم عصردان پيرى بو سحرلى چوللهر دنيا نك تورلو بورچه كلهرندهن بارغان بر قانچا علمى هيئتلهر، حفرياتچيلار، علم عاشقلارى طرفدان تيكشيريپ مه كدهدر. ههر دفعه سندا يه گلى يه گلى نهرسه لهر تايبليپ، نتيجه ده بو چول-لهرنگ بويوك بر مدنيت مدفى بولغانلغى آگلاشيلمشدر. طبيعتنگ ظلمى آرقاسندا كيگه يگن بو چوللهر ديگر طرفدان بزنگ خلقمزننگ طبيعتله مجادله قوتينى اولغايتقان، اونگ ذكاسينى يوكسه لتهن وه اوگا هيچ بر عرقدا كورونمه يتورغان بعضى بارز صفتلار پيرىب، اوگا تاريخده يوكسهك بر اورون قازاترغان. خلقمز يورتينگ طبيعى آغير شرايطينى ياخشى وه توغرو آگلاب، ذكاسينى اوگا كوره ايشله تيب، يوكسهك بر كوتور ياراتقان وه توركستاني بشريت كوتورنى بيشيگى حالينا قويوب،

بوتون علم دنياسى نظرينى بو اولكه گه تامان قاراتوغا موفق بولغاندر. بعضى تاريخى وثيقه لارغا وه زه ئولوژيك تيكشيره لهر نتيجه سيگه قاراغاندا، دنيا نك باشقا قطعه سندا بولغانى كى بزنگ توركستاندا، تاريخدهن اولكى وه تاريخى دورلهرده بر نيچه تاثير آغير قوراقلق بولغان وه طبيعتك بو قاتنغ ظلمندان خلقمز هم مدنيت كوپ ضررلهر كورگه ندر. طبيعتك بوندای ظلمندان اوزينى هم مدنيتينى قوروماقنى حياتى مسئله-لهر يدهن ديب بيلگن خلق اوگا كوره تدبيرلهر آلماندر. مملكيتينگ آبادان قسمينى قوراقلق وه قوم سيللهرى تاثير يدهن كيله تورغان تورلو فلاكتلهردهن ساقلاماق اوچون توركستان خلقى چوللهر گه بيشيگه تيرشيب، ياغمور جنسدهن آغاچلار اوتكه زيب، اقليمنگ اوزگه ريشيگه تيرشيب، ياغمور وه رطوبتنگ آرتيشيغا چاليشقان وه بو صورته بو منطقه لاردا مدنى حياتى انكشاف ايتديرگن. فقط يورتمزدا حاكم روس ادارهسى باشندا، تورو-چيلار بوتونله ي باشقا محيطده توغوب اوسكه ن وه بو جهته دن بو تورك اولكه سينگ طبيعى، مدنى شرايطينى تصور ايتله بيلو معرفندهن محروم، توبه ن سويه لى انسان سورولهرى بولغانلار يدان، كيچميشى پهك ايسكى دورلهر گه اوزاناتورغان توركستان خلقى كوتورينى تقدير ايتله آلمانغان وه اونى فلاكتنگه توغرو سوروكله گه نلهر. روس پروله تارياتى حاكميتى دورنده ايسه يورتمز وه خلقمز اوستنده كى فلاكت ينه ده زورايدى. بو حاكميت، بوتون غير روس اولكه لهرده بولغانى كى، بزنگ توركستاندا-دا باسقينچلىق، بوزغونچلىق وه يقينچلىق بيله ن باشلانيب، 18 ييلدان بويان شو نيگيزده حكم سوروب كيلمه كدهدر.

* * *

ساويت دورينك ايلك ييللارندان باشلاياراق توركستاننگ ههر طرفندا، اينقسا شهرلهرده كومكوك كو كهرىب تورغان آغاچلار ترئيسز صورته كيسيلىپ، تونكه لهر يگه چه چيقاريليب، احتياجا صرف ايتله باشلا-دى. بو حركت بارا-بارا قيشلاقلاردا هم كورولدى. توركستاندا آغاچلار اوك كوپ آريقلار بويندا ايكيگه ندر. بو آغاچلارنگ اوزون وه چيرماشيق

ایلدیزلہری ایلہ آریقلارنگ بویلاری محکم توتولور، بو صورتلہ تور-کستان خلقی تریکچیلگندہ عادتا قان نامارلاری اورندا بولغان آریقلار بوزولودان ساقلا نیلیر وه سوغاریش ایشلہرینی ضربہ گہ اوچر اتما سلق تآمین ایتلیردی. تورکستان خلقی بو اہمیتلی جہتی کوپ تقدیر ایتکەن. اونکچون خلق انقلاب باشلارندا بوزولغانلارنی تیزلکدہ توزہ توگہ کیری-شیب، ساویت بالئاسیلہ کیسیلگەن آغاچلار اورینی ممکن قادر قیسقا زمان ایچندہ تولدیروغا اورونوب، تورلو کوچہ نلہر اوتکوزہ باشلاغان ایدی. فقط بولشہویکلہر شو سیرالاردا «قولخوز سیاستینی» اورتاغایب، قیشلاقلاردا خصوصی ملکیتی تانیمایتورغانلارینی اعلان ایتب، خلقنگ آبادانلق یولداغی اورونوشلارینی عقیم قالدیردیلار. قیشلاقلاردا بومباکی ایشیتیلگەن بو قوللہ کتیفلہ شتریش خبری ایش حیوانلارینگ برده نبرگہ آزایشیغادا سبیت بیردی. ساویت دہ ژیمینگ توغدی رینی بوندا ی حاللار دہقانلارنگ تیر توکوب ایشلہب یاتقان ایکین بیرلہریگہ، ایکینلہریگہ وه اونوملہریگہ بولغان طبیعی قیزیقوینی سوندوردی. ایش وه اوی حیوانلا-ری سانینگ حدان تاشقاری آزالووی بیرنی گوگلب توروش امکانینی قالدیرماغانی کبی، ییللاردانبہری تطبیق ایتلہ یاتقان مجبوری پاختا ایکو سیاستی دہ ایکین بیرلہرینی کوچسزلہ تریب قویدی. آرتق مملکتنگ ہر طرفدان آغاچلارنگ کیسیلگہ نلگندہن حاصل بولا یاتقان اقلیم اوزگہ-ریشینی سیزدیروچی تاوشلار ایشیتلمہ کدہدر. بو شکایت تاوشلاری «اوست یورت»، «قارا قوم» وه «قیزیل قوم» چوللہریگہ یاقین وه بیتیشیک منطقہ لاردان کیلمہ کدہدر.

* * *

حزر ایلہ آرال دگزلہری آراسنداغی «اوست یورت» دگزلہری یوزیدہن 180 میترچہ یوکسہک بولوب، شرق وه جنوب تامانلاری اونقور-چوتقور جارلار ییلہن اورالغاندر. آقار سودان محرمدر. بو چولنگ قومی آز، توپراغی شور بولوب، قوروق کوللہری بارد.

«اوست یورت»نگ جنوبندہ کی، حزر ایلہ آمودریا آراسنداغی

«قارا قوم» دگزلہری یوزیدہن 90-120 میترچہ یوقاریدر. قارا قومنگ «بار-خان» آتالغان یاپ-یا لانچ، یعنی اوسوملکلہردہن محروم، قوم تپہلہری بار. شامل تأثیریلہ تیز-تیز اورونلارینی اوزگہرتیب توراتورغان ناقا شکندہ کی بو «کوچہ بہ تپہلہر» (بارخانلار) چول تیوہرہ گندہ کی ایکین بیر-لہری، قیشلاقلار وه شہرلہر اوچون دائما تہلکہ تشکیل ایتہدرلہر.

«اوست یورت»دا بولغانی کبی «قارا قوم»دا ہمہ آقار سولار یوقدر. بو چولدہ آمودریانگ حزر دگزیگہ قویولغان زمانیغا عائد «اوز بوی» ایلہ «تاقیر» دیگہن چوقورقلار بار. بولارغا قار وه یاغمور سولاری توپلانیر، کوکلہم چاغی کیچیک-کیچیک کوللہر حالینہ کیلیر، فقط یازدا بولار قورورلار.

آمودریا ایلہ سردریا آراسنداغی «قیزیل قوم» چولی «قارا قوم»دان کیگڑہک ہمہ اوندان یوقاریرا قدر. فقط بونگ «بارخانلاری» ایکین بیر-لہری اوچون جنوبندہ کی قارا قوم «بارخانلاری» قادر تہلکہ تشکیل ایتہیدر. بو چوللہردہ کی ساکساوول، جوزگەن، چہنگەل، زہرہک، گل جعفری کبی آغاچلار ایلہ تورکستانگ بوتون چوللہریدہ اوچراللا-تورغان وه توپہنگ اٹک کوب سویوب یی یہ تورغان یاتاق اوتی قوم سیللہ-ریگہ مانع بولوچی اوسوملکلہردہندر. انقلابدان بورون بو اوسوملکلہر ایلہ چول قییلارنداغی چہ کہلہ کزارلارغا قارشی ترتیبسز حرکت قیلنماس وه اوتون احتیاجینا رغماً بو اوسوملکلہر قوم سیللہرینی تورہ تہ جہک وه ایکین بیرلہرینی تہلکہ گہ قویاجاق طرزدہ توپلانماس ایدی. فقط ساویت دہ ژیمی تورکستاندا ہر ساحہدا بولغانی کبی بو باہدادا بوزغونچیلق، ترتیبسزک یاراتمشدر. ایددی اوتونسزلق، کوہورسزلق «چول اورمانلا-ری»نگ بیتیشیگہ وه چہ کہلہ کزارلارنگ کہمہ بیتیشیگہ سبب بولماقدا وه تہلکہ بارغان ساری زورایماقدادر. ساویت حکومتی بو تہلکہ نی کورہ ییلہیدر وه یا کورمہکندہ ایستہمہیدر. یاقینداغنا بر تاشکند غازیتاسندا بیر ایشلہری خلق قومیسارلغینگ اورمان ادارہسی اورناشقان امیرنگ بوخاراداغی یازلق سرایندا نادر وه میوہلی آغاچلاردان 614 تونگ

کیسیلیب تاشلانغانینی او قومادیقمی؟ کوزلهری قارشیندا کومکوک کو-
کهریب تورغان نادر آغاچلارنی کیسیب تاشلانغان «اورمان اُدارهسی»
چوللهرده کی اوسوملکله ایله چه کهله کزارلار اوچون مو قایغیراجاق؟
ساویت حکومتی تورکستاننی یله-یله فلاکتگه، اوچوروملارغا سورو کله-
مه کده در.

ع.

*

ساویت مکتبی

تورکستانک قایسی بر قسمنده بولماسین بر قومیسارانی سویله تبه گز
آز قالا موفقیتیدن کوز آچیلما آلامدینی قناعتینه کیله یازاسز... ایمدی شو
قومیسارلارنک سوزی وه بیرگن سانلارینی ایسده توتوب آز وقت ساویت
مطبوعاتینی تعقیب ایتسه گز، بو سویله ننگن رسمی سوزلهر، کورسه تیلگن
سانلارنک قورو یالغاندان غنا عبارت ایکنه نینی کورسز. اوتکه ن ساندا
بولشه ویکلهرنک کوب ماقتان دیقلاری معارف جبهه سندن سواد مسئله سینک
قالای تورغانینی کوزدهن کیچیرگن ایدیک. ایمدی ده بر آز مکتب
مسئله سینی کوره یلک.

قازاغستان قومیسارلاری باشلوغی عیسی اوغلی اورازغا قالسا قازا-
غستاندا اوتکه ن او قوییلندا 7901 ابتدائی مکتب بولوب اوانلاردا 797 میگ
بالا او قوغان. 1936 نچی ییلی باشندا تولوق بولماغان اورتا مکتبلهر 672،
او قوچیسسی 99078، تولا اورتا مکتب 116، او قوچیسسی 6220 بولغان.
(«قازاغستانسکیا پراودا» 22. 3. 36).

«سوسیالدی قازاغستان» (1. 9. 36) ننگ بیرگن معلوماتیغا کوره
1936/37 نچی او قوییلندا قازاغستاندا 6291 باشلانغیچ، 881 تولوق
بولماغان «اورتالو مکتبی» وه 270 تولوق اورتا مکتبی بولاجاق. قازاق
بالالاری اوچون 349 تولوق بولماغان اورتا («اورتالو») وه 68 اورتا
مکتبی بولور ایمیش. قازاغستان معارف قومیساری جورگن اوغلی «قازا-

غستانسکیا پراودا» (26. 8. 36) دا چیققان مقاله سنده 1936/37 او قوی
ییلی اوچون 7912 باشلانغیچ مکتب معلمی یتشمه گه نلگینی، اورتا وه
اورتالو مکتبلهری اوچون کیره ک بولغان 2571 معلمدهن آتجاج 1222
سینگ بارلغینی ییلدیره در.

اوزیکستان قومیسارلاری باشلوغی فیض الله خواجه 1934/35 نچی
او قوییلندا یاق اوزیکستاندا باشلانغیچ مکتبلهرده 501 میگ، اورتا مکتب
لهرده 27 میگ بالا او قودینغیلی سویله گن ایدی. («ق. اوز.» 15.1.35)
یه نه شو فیض الله خواجه تا او زمان اوزیکستاندا 13 680 باشلانغیچ مکتب
او قوتوچیسسی، اورتا مکتبلهرده 2708 او قوتوچیی بارلغینی سویله دی.

تورکمنستان اجرائیه قومیته سی باشلوغی آتابای اوغلی قایغیسز
1935 نچی ییلی باشندا 1934/35 او قوییلی باشلانغیچ مکتب او قوچیلاری
سانینی 108 میگ کورسه تکه ن ایدی. («تورکمنسکیا ایسکرا» 1935
16 نچی غینوار). 1934/35 او قوییلندا قازاغستاندا 48 میگ مکتب
باشنداغی بالانگ مکتبکه کیرالمای قالغانینی بز «سوسیالدی قازاغستان»
دان یله مز. («سوسیالدی قازاغستان» 26. 7. 35). شو غازیتاغا کوره
قازاغستانداغی باشلانغیچ مکتبلهرنک %14,7 گنسی، (دیمه ک 7 دهن
برانگه سی) تورت صنفیلدر. یاریمندان آرتیغی 1-2 نچی صنفدان آرتق بولما-
غان مکتبلهردر. بو صورتده اورازنگ 797 میگ قوروق سوزدهن گنه
عبارت بولوب قالمایدی می؟!

مکتب دیگه نده نه لهر توشونولدیگی معلومدر. اول او مکتبنی بو-
روته یله جه ک معلم کیره کدر. معلم تاپیلغاندان سوکدا ایشنگ یورویه
یلمه سی اوچون موافق بنا، درسک وه باشقا درس قورالاری لازمدر.
اول بز معلم مسئله سینه بر کوز سالایلق. «سوسیالدی قازاغستان» غا
کوره، قازاغستان باشلانغیچ مکتبلهرنده او قوتوب یورگن معلملهرنک
%71,9 ی یلیمی ابتدائی درجه دهن آرتما ی تورغان کشیلهردر. اورتا مکتبلهر
معلملهرنک %86,6 عالی مکتب بتیرمه گن، یعنی تحصیلی اورتا درجه-
نی کیچمه گن کشیلهردر...

عینی غازیبا معلملرنیڭ بېلیم سویه سینی کورسه تبهك اوچون اورتا مکتبله رده درس بیریب یوراکن معلملر اوچون یاسالغان یوقلاما لارنڭ نتیجه لهرینی کتیره در. سه مه ی ده 95 اورتا مکتب معلمینه یوقلاما اوچون بر یازی یازدیریلغان. بوتونینی بر لکده 1000 دن آرتق، یعنی اورتا حسابله آدم باشینا 10 چاماسندا خطا قیلغان. قازاغستان مرکزی آلمانا آنادا ایسه عینی ایشنی آدم باشینا 14 خطا ایله کورگه نلهر. («سوسیالدی قازا-غستان» 3. 4. 36).

یاقیندا اوزبیکستان معارف قومیسارلیغی یاندا بر معلملر کیگش مجلسی بولوب اوتدی. او بیرده اوزبیکستان مکتبله رینگ هر جهتدهن آچینارلق حالی کورسه تیلیب بیردی. او جمله دهن بریسی بوخارادان بر معلمه یولداشینک کیچیک بر مکتوبده 54 خطا ایشله دیگینی، ایکنجی بریسی ده باشقا بر یولداشینک 150 سوزلک بر یازیدا 215 خطا قیلغانلیغینی سویله یدر. بوندای مثاللارنی نقل ایتمک کیلگن معلم «بوندای معلمنڭ طلبه سندهن نیمه کوتوب بولادرس؟» دیدر. («پراودا ووستوکا» 23 آوغ. 1936). اوزبیکستاندا رسماً معلم عنوانینی یوروته بیله جهك معلملهرنی آیرماق اوچون بر سه ره لمه معره کرسی اوتکه زیلگن. تا 1932 نچی ییلی تولا سوادلی اعلان ایتمکگن خوفند رایوندا یوقلامادان کیچکهن 160 معلمنڭ یالغز 16 سی بو لقبنی یوروته بیلو حقیقی قازانغان.

یه نه شو معلملر کیگشی مذاکره لهرندهن آگلاشیلدی، که بو قادر کورولتولهرگه رغماً یه نه اوزبیکستان مکتبله رینگ کوی آغیلاردا اور-ناشقان... مقصدغا یارارلق بناسی بولغان مکتبله رنڭده بناسی تعمیر ایتمک مه یدر. یه گئی سالغان بنا لاردا مکتب اوچون یازارلق قیلینب سالینمایدن... قازاغستان غازیبا لارنداغی اطرافدان بیریلگن خبرلهرنی او قوسا گز اهلینگ بو ییل، یعنی باشلانغان 1936/37 او قو ییلندا بالا لارینگ مکتبسز، کوچه ده قالولارندان قورقوب توردیغینی کوره سز. تورکستاندا بو جهتنک قای وضعیتده ایکنینی هر نه رسه دهن یاخشیراق اوزبیکستان فرقه قومیته سینڭ 10-13 ایون 1936 مکتب سالو ایشینگ وضعیتینی

اوستنده چیقارغان قراری کورسه نه در. («پراودا ووستوکا» 16. 7. 36). بو جهتلهرنی ده قبول ایتمک. درسک، درس اوچون کیره کلی قو-

رانلار بولونماسا قالای درس بیره سز؟!

مه نه یوقاریداغی معلملر کیگشده معلملر معارف قومیسارلیغنڭ فعالیتسز لگندهن شکایت ایتمه درلهر. بر معلم «بزه دن درسله رنڭ کورگه ز-مه لی بولووی طلب ایتمه در. بزه اونی جانله-باشله قبول ایتمه ز. فقط ایش یالغز طلب قبول ایتمه یلن گنه بیتمه یدر. درسنی کورگه زمه لی ایشلی آماق اوچون کیره کلی آلات بیرلمه لیدر. فیزیک، کیمیا آلاتی لابوراتوار-لارندان قطع نظر ایتمک. مکتبله ریمزده عادی جغرافیا خریطه سی دا یوقدر» دیدر. «قازاغستانسکایا پراودا» غازیبا سندا بر آتارنڭ شکایتی بار. («قازاغستانسکایا پراودا» 11. 8. 36) اون، یوز میگلهرچه یاش بالالار او جمله دهن مه نم اوغلووم بو ییل برنجی صنف مکتبکه بارادر. اوغلوومنا روسچا هم قازاتچا الفبا کتابی، دفتر وه باشقا درس آلاتی آماق اوچون هر کون نشریات اداره سی مغازه سینه باریب بوش قایتمه ن. باشقا-لاردا عینی حالدار. مغازه قارشیسندا ساعتله رچه توروب الفبا یوق...، جغرافیا یوق...، عمومی تاریخ یوق...، دفتر یوق... وه هکذا دیگن سوزلهرنی گنه ایشیتب قایتمه ز. درس وقتی ایسه اوزاق ایتمه س» دیدر. بونلارنڭ بوتونیسینی ده قبول ایتمه یلک. ساویت قومیسار لاری طرفند دان کورسه تیلگن سانلار بوندای فیجیع بر شکلده گنه بولسادا اورتادا یوقدر. مه نه سزاگه تورکستاندا قیشلاق مکتبی دیب کورسه تیلگن مؤسس-نڭ حقیقی منظره سی:

عشق آباد رایونی آوول مکتبله ری حالی تیکشیریلگن. او جمله دهن «عشق آباد» آوولندا «بودیوتی» اسمنه آنالغان مکتبه اوتکه ن (یعنی 34/35) ییل ایکی موازی برنجی صنفده 49 بالا او قوغان. او قو ییلی سو گندا 21 بالا ایکنجی صنفکه اوتکه زیلگن. بو ییل دا مکتبه یه نه ایکی موازی برنجی صنف بار. ایکنجی صنف عمومیتله آچیلماغان. ایمدی ایکنجی صنفکه کیچیریلگن بالالار قایدا؟ اونلار قایتادان برنجی صنفکه

کیرگن. او پیرده او قیدرلار. 4 بالا اوز تشبثی ایله قومشوسنداغی نمونه مکتبینگ ایکنجی صنفه کیچکهن. دیمهک ایکی ییلدان پیری بو مکتبه ایکی موازی برنجی صنفه 49 طلبه او قیدر. ایکنجی ییلی بونلارنگ 24 ی په گئی کیلگن او قوچیلار، قالغانی اوتکهن ییلغی او قوچی... ایمدی اوتکهن ییلنگ او قوچیسندان 25 طلبه اورتادا یوق. اونلارنگ 4 ی نمونه مکتبینه کیچدی. دیمهک 21 یاش بالا برنجی صنفدن آیریلیب مکتب کورمه گنلهر قاتارینا کیرگن بولدی. ایکنجی بر دایره نگ مکتبلرندده او قوچی 445 طلبه نگ 172 سی برنجی ییل طلبه سی گنه بو. لوب، قالغان 273 ی ایکنجی، اوچنجی، حتی تورتنجی ییلدان پیری عینی نهرسه لرنی تکرارلاب او قوب اوتورغان زواللی بالالاردر. («تورکمه ز سکایا ایسکرا» 29. 5. 36).

بو ساتنی دایملارغا آیرسا گز، هر ییلی 60.50 کیشیک بر دسته نک یوقاریداغی 21 بالا عاقبتنه معروض بولوندیغینی کوره سز. بودا آچیق کورسه تب تورادر که ساویت حکومتی تورکستاندا سوادسزلقنی بتیرودهن بحث ایتب، ایشده اونی آرتیرماقدادر. بو یالغز بر تورکمه نستاننگ مرگری عشق آباد دایره سینه وه یا تورکمه نستانغا منحصر بر نهرسه بولما. سدان تورکستاننگ هر طرفندا، بالخاصه اول، قیشلاق مکتبلرندده، حاکم بر وضعیتدر. حقیقی وضعیت بو مرکزده ایکن 797، 501، 108 میگ دیگن سانلار حقدای قلاهی حکم پیرو کیره کلگی حقدای او قوب چیلاریمز اوزله ری او یلاب کورسونلر.

سان جهتی بو قادر شبهه لی کورونگن ساویت مکتبینگ آزدرد. کوبدر مکتب اولاراق افاده ایته جهک معنادا معلملرینگ سوپه سی، تشکیلات اولاراق قورولوشی، درس قورالاری وه دیگر کیره کلی نهرسه لهر ییلن تأمین ایتیله گنلگندن آسپیدر، که بو جهتده یوقاریدا قیسقا نقل ایندیگمز مثاللارندان آچیق کورونوب تورادر. بونلارنگ بوتویسی اوسته ساویت مکتب سیاستنده کی «شکلچه ملی، مفهومچه پروله تارچا» دیگن روسلاشترما کولتور سیاستینی ده قویسا گز، ساویت مکتبینگ

برکتسز لگی عاملله ری ده کوز آلدیگرغا کیلیب تیرالغان بولادر...
ناشالنا

*

آذربایجان حقدای

بر آز وقتدانه ری موسقوانگ «پراودا» غازیتاسی ساویت روسیاغا منسوب «ملی جمهوریتلر» حقدای مقاله لهر درج ایتب کیلمه کده در. بو سیرادا «پراودا» نگ 36. 7. 14 تاریخلی ساندا آذربایجان قومونست فرقه سینک مرکز قومیته سی کاتبی باغیروف نگ آذربایجان حقدای یازغان مقاله سینی اوچراتدیق.

باغیروف سوزینه آذربایجاننگ طبیعی جغرافی وضعیتنده کی گو- زه لک وه اونگ پیرآستی، پیراوستنده کی بایلقلارینی تصویر ایتب باشلادی. طبیعی آذربایجاننگ جغرافی وضعیتنده کی گوزه لک وه طبیعتنده کی بایلق ایله ماقتانو نه ساویت حکومتنه وه نه ده اونگ پاکوده کی مالایی باغیروفا توشه در...

باغیروف طرفندان پیریلگن معلوماتغا کوره، بو کون آذربایجاندا 3 میلیوندان آرتیغراق اهالی بار. بو اهالینگ یوزده 34 ی شهرله رده، یوزده 66 سی قیشلاقدا یاشایدن. اهالینگ ملی جهتدن قورولوشی قویو- داغیچا کورسه تیلدر: 60,2% — تورکلر؛ 12,5% — ټهرمه نی؛ 12,4% — روس؛ قالغان 14,9% ده تالیس، لهزگی، تات، گورجو وه باشقا خلقلاردر.

باغیروفا قالسا، آذربایجان زحمتکش خلقی بولشه ویک روسیا انقلا- بینا (داها توغروسی استیلا سینا) قدارغی بوتون تاریخی تورموشینی ظلم آستداغنا کیچیرگن ده اونی «خلاصکار» بولشه ویک روسیا اوردوسی غنا «آزادلققا چیقارغان».

بزچه بو تنقید ایتوگه ده آرزیماتورغان بولشه ویک ده موغوغلاری قوروتوسیدر.

باغیروف ساویت دورنده آذربایجان خوجالیغینگ اوسوروندهن سوز
آچیب، 1913نجی ییلی 20 میگ تون غنا بولغان نهفت صنایعی استحصال-
لائینگ حاضردا 56 میگ تونغا چیقدیغینی سویله یدر.

روس ایمپریالیزمینگ آذربایجان بایلیغینی استثمار ایتوی مقایسه سی
اولاراق آلماندا روس ایمپریالیزمی باقی باندان بونگ بر اوسو بولغانلیغی
مقرردر. (عجبا، آذربایجاندا ملی حکومت ایش باشندا بولسا ایدی باکو
نهفت استحصالاتی هیچ ترقی ایتمه سدهن 1913نجی ییلغی درجه سنده
توختاب قالا جاقمیدی؟) فقط بو پیرده بحث تورک آذربایجان زحمتکش
خلقی اوستنده بولغانی اوچون بو استثمار اوسورونک او زحمتکش خلققا
کثیرمه کده بولوندیغی فائده سندهن بر نهرسه کورسه تو کیره ک ایدی. بو کون
نهفت استحصالاتی 3 کره گه یاقین آرتدیغی حالدا، آذربایجان زحمتکش
خلقینگ اوز کونده لک احتیاجی اوچون کیره کلی نهفت محصولاتی تاپا
آلمای اوتوردیغی هیچ کی بدهن یاشیرین ایمه س. بو اوسودهن آذربایجان
زحمتکش خلقی حسابنه، ساویت روسیا استیلا سینگ 15 ییللیغینی بایرام
ایتکه نده ستالین-مولوتوف طرفندان یوللانغان تبریک تیغرامندا کورسه-
تیلدیگی کبی «بوتون سوسیالیست ساویت جمهوریتلیری اتفاقینگ آذر-
بایجان قارا آلتونی-نهفتی ایله یاشاما قدا بولغانلیغی ایله غرور لانو» دان
باشقا بر نهرسه ده توشمه یدر.

باغیروف آذربایجانینگ تورلو بایقلارندان فائده لهنونگ اوسکه ن
لگینی، آذربایجاندا تورلو جنسدهن صنایع قورولدیغینی سویله ب ماقتانادر.
فقط او بو اوسو، یه گی قورولو لارینگ آذربایجان خلقی تورموشینا نه
کبی فائده کتیردیگینی بر نیچه گنه سوز بیلن بولسادا سویله مه یدر. ذاتاً
او بو جهتکه کیره ده آلماس... چونکه بو صورتده بو استیلا سینگ
کیگه یووی، صنایع قورولووی ایله باغلانغان روس مهاجری مسئله سینک ده
آچیلیب کیتووی احتمالی باردر.

مثلا نهفت استحصالاتی 3 دفعه آرتمش، او استحصالات قولندا
ایشله گن آذربایجان تورک خلقی ایشچیسى نه قادر آرتمشدر، اونگ

تورموشی قالای قورولمشدر؟ دیگن سورغوغا نه باغیروف وه نه ده باشقا
بر ساویت مالایی یاناشادر...

باغیروف «آذربایجان قیشلاق خوجالیغینگ اساس ایکینی باختادر»
دیندر. بودا اونگ مسئله نی تورک آذربایجان زحمتکش خلقی باقی بندان
ایمه س، روس ایمپریالیزمی، روس صنایعینگ خام مال بیلن تأمین
ایتیلووی باقیمندان غنا کوردیگینی کورسه تمه کده در. باغیروف آراس،
کور نهرلیری حوضه لهنده 160 میگ هه کنار پیر سوغار یلدیغینی سوید
له یدر. فقط بو پیردهن آذربایجان تورکلیری اوچون فائده لهنو ایشینگ
قالای قورولدیغینی سویله مه یدر...

باغیروفقا کوره، آذربایجان قیشلاق خوجالیغینگ ایکنجی مهم
تارماغی مالدارلقدرد. او مال باشینگ یانغز 1935نجی ییلی آت — یوزده
6,7، قارا مال یوزده 13,2، قوی-اچچکی یوزده 24,8، تونغوز یوزده
23,2 آرتدیغینی سویله یدر. بو آرتو طبیعی 1934نجی ییلغا نسبتآدر.
باغیروف بونی دا نهفت استحصالاندا ایشله دیکی کبی 1913نجی ییل ایله ده
مقایسه ایتب کیچمه لی ایدی.

کولتور ساحه سنداغی ساویت حکومتی یوتوغینگ ایک مهمی آذر-
بایجاندا تالیش، کورد، پاخور، اودین وه باشقا «کیچیک ملتله ر» یازی
تیلینی توزوب، اولارغا اوز تیلله رنده یازو پیریلگه نلگی وه آذربایجاندا
یاشاوچی خلقلار اوچون 15 تیلده مکتب قورولغانلیغی ایمش.

ایک بویوک یوتوقدا روس قلاسیکه رلیری اثرلیری ایله «مارقسیزم
داهیلیری» مارقس، ئەنگه لس، له نین، ستالین اثرلرینگ آذری تورک
چه سینه ترجمه ایتلیب کیگ خلق کتله سی ایچینه تارقاتیلغانلیغی ایمش.

بو نقطه دا آچیق کورسه تب تورادر، که باغیروف قویدینی مسئله نگ
هیچ بر نقطه سیننی تمیل ایتبه ک ایسته دیکی آذربایجان تورک زحمتکش
خلقی باقیمندان کورمه یدر...

بالتابای

*

بین الملل وضعیت

بالخاصه آوروپادا سوڭ درجه قاریشیب کیتدی. بر پیرده، تورلو دولتلر آراسندا چیقغان آغیرلقلارنی کوچله بتیریب، بر آڭلاشما قیلیب اولگور-مه یچه ایکنچی یاقدان باشقا آغیرلق چیقیب تورادر. بونلارنگ بوتونسی آوروپا سیاستنده ساغلام توشونجه وه انصاف حاکم بولماغاندان چیقیب تورادر...

1) ایتالیا-حبشستان تاریخمسی زهرلی ایشیغله آوروپا سیاسی افقلا-رینی بر داها یاریتدی. جمعیت نظامنامه سیننگ روح وه متنی طلبینه اساساً ایتالیا حبشستانغا هجوم ایتکه نلک ایله عیبله نیب، اقتصادی جزاغا تابع تو-تولغان ایدی. بو حرکتدن روحلانیب حبشستان کوچلو ایتالیاغا قارشى غیر مساوی کوره شکه کیردی وه یه گیلیب چیقدی. حبشستان نگ یارمید سندان آرتیغی ایتالیا قولندا. حبشستان ایمپراتوری مملکتینی ناشلاب چیقدی. ایتالیا حبشستانی اوز مستملکه سی دیب اعلان ایتدی وه ایتالیا قرالی حبشستان ایمپراتوری دیب آنالدى. غایت نازیک بر وضعیت توغدی. ایتالیا دیکتاتورى موسسولینی، اوزینگ ملتله جمعیتی ایشینه قاتناشویینی یه نه ده توغورراق، آچیقراق قیلیب ټکه نده فرانساه اونگله متفق دولتلر یله ن براگه لشیب ایشله شوینی ملتله جمعیتی طرفندان حبشستان-نگ ایتالیا طرفندان ضبط ایتلیشینی تانیلووی شرطیله باغلا دی. بو ایسه ملتله جمعیتینگ داها اوزی طرفندان حقسز دیب اعلان ایتلگن نهرسه نی توغرو تاپو وه ملتله جمعیتی اعضالاری طرفندان تکرار-تکرار سویله نه یاققان «بولونمه س عمومی صلح»، «عمومی تینچلق» کبی آندلارنی دا هواغا اوچوروب یوبارو دیمه ک بولور ایدی. اونگچونده عملی بر معنا افاده ایتمه سه ده، قوروق سوزده گنه بولسادا، حبشستان «حقینی» یاقلاو ملتله جمعیتی پره نسپینی یاقلاو بولوب چیقدی. فقط ایتالیا ملتله جمعیتی ایشله رینه فعلا قاتناشما دیقچا بو کونکی وضعیتده بعضیلار اوچون اڭ مهم سانالغان اورتا آوروپادا آلمان نفوذینه قارشى پروژله ر قولاغان بولادر.

بو آغیر وضعیتده ن قالای چیقیب بولادر؟ فرانساه خارجیه نظارتی ناشر افکاری «ناڭ» («Le Temps») «امر واقع» نی قبول ایتیش یولینی توصیه ایتدی (*). 22 سه نابرده توپلانغان ملتله جمعیتی مه نه شو استقامتده حاضر لاندی. شو پیرده بر نقطه نی دا قید ایتب اوتوش کیره ک، که بو کونکی فرانساه حکومتنده، اوزله ری ایش باشینا کیلگوتچه، حبشستاننگ ایتالیا طرفندان استیلا ایتلیشینی قطعاً قبول ایتمه سلکنی، حتی حبشستان مسئله سی اوستونده ایتالیا یله ن سیاسی مناسبتنی اوزوشنی دا طلب ایتب کیلگن کیشیلر اوتورادر لار. ملتله جمعیتی باش کاتبی اینگلته ره وه فرانساه حکو-متله ری ایله آڭلاشقاندان سوڭ، روماغا باریب موسسولینی غا حبشستان نماینده له رینی مجلسکه قویماسلق وعدینی بیریب کیلدی. موسسولینی ده بو شرط آستندا ملتله جمعیتی ایشله رینه قاتناشما قچی بولدی. ملتله جمعیتی توپلانیشی آچیلدی. فرانساه وه اینگلته ره حکومتله ری ایله آڭلاشما سو-گندا یاسالغان بو پروژله سوغا توشوب کیتدی. ملتله جمعیتنه کیلگن نماینده له ر ماندا تالارینی تیکشیروچی قومیسون، اوزون وه زخم تلی مذا-کره ده ن سوڭ، حبشستان ممثلله ری مسئله سینی پیشونی ملتله جمعیتینگ عمومی توپلانیشینا حواله ایتدی. اورتا وه کیچیک دولتلر بویوکله ر (یعنی فرانسه وه اینگلته ره) نگ جمعیت نظامنامه سی اساسلارینی آباق آستینا آلولارینا قارشى عصیان کوته ردیلر. اینگلته ره هم فرانساه باشداغی پلان ممثلله رینگ بو سفر کی توپلاتیغنا قاتناشو حقلارینی تانوغا قول کوته ردیلر. طبیعی بو نهایت النهایه ملتله جمعیتینگ، حبشستاننگ ایتالیا طرفندان استیلا ایتیلگه نلگینی تانیا جاغینا مانع بولالمایدر. اورتا وه کیچیک دولتلرنگ فرانساه وه اینگلته ره طلبله رینه قارشى تورولاری دا اوزون چیکه آلماس. ایتالیا-حبشستان حادثه سی اوزی کورسه تدی، که بویوک دولتلرنگ وعدله رینه، اولارنگ ملتله جمعیتی پره نسپیلرینگ «قدسیتینی» مدافعه-

(*) Les difficultés qui existent du côté italien peuvent être surmontées, car la diplomatie ne manque pas de ressources lorsqu'il s'agit de régler, en ménageant toutes les susceptibilités, une situation de fait sur laquelle il n'y a plus à revenir. («Le Temps» 17. IX. 1936.)

چی بویوب قالا باراتورغانلارینا کوب اینانو یارایماید. بونگله برابر ایتالیانگ کوچی اوسوب بارادر. ایتالیا ملتله جمعیتی بیلنه اینگلتهره-فرانسا بلوقدان نه قادر اوزاقلاشدیقچا او قادر آلمانیا بیلنه سیقیلاشماقدادر. اورتا وه کیچیک دولتلهرده نهایت حبشستانگ ایتالیا طرفدان استیلا ایتلیگه نلگی، یعنی جمعیت نظامنامهسی احکامینه قارشی کوچلینگ حقیقی تانیماق مجبوریتنده قالا جاقلاردر. اورتا وه کیچیک دولتلهرنک بوندای حرکننه قیزماقدا حقسزلق بولور ایدی.

(2) ایتالیا ملتله جمعیتینگ بو سفرکی توپلاتیسی ایشله رینه قاتنا-شودان باش تارتدی. 19نچی اوقتورده توپلانوی اوپله ننگن «لوقارنو» غا مربوط بیش دولت، یعنی اینگلتهره، فرانسا، بهلیجقا، آلمانیا هم ایتالیا توپلانیشی وقتندا بیغیلا آلا جاقمی؟ فرانسا بو قونفرانسقا ساویت روسیانی قاتناشرونی اوپله گن ایدی. ساویت روسیانی غربی آوروپا ایشله رینه قاتناشروغا قارشی بولوب کیله یاتقان آلمانیا بو گادا قارشی توردی. ایتالیا آلمانیا ننگ قاتناشویسز «لوقارنو دولتله ری» توپلانوی ننگ فائده سز ایکه-نینی بیلدیردی. ایمدی ملتله جمعیتی طرفدان حبشستان ممثلله ری حقی تانیلغاندان سوک ایتالیانگ لوقارنو دولتله ری توپلانیشینا بارمای قالیشی دا محتملدر. ایتالیا قارشیندا قیلنغان بوتون تعظیمله ره وه حبشستان حساینیا اوگا قیلنغان بوتون گذشله ره بوتون بیسی اونی مه نه شو «لوقارنو دولتله ری» توپلانیشینا کتیره بیلمه ک وه اونی آلمانیا بیلنه یاقینلاشیب کیتوگه قویماسلق اوچون در.

(3) آوروپانگ یه گئی قومیناسیونلاری چیزیقلا ری قطعیه لشمه کده-در. ایمدیگه چه بوتون بویوک دولتله رنی قارشیلقلی یارده م معاهده سیله باغلا-شترماق پلانی حاکم ایدی. بو قومیناسیونگ ایگه سی فرانسا اوچون اتفاق «اوزی ایسته گن تقدیرده آلمانیا ایله برلکده، ایسته مه گن تقدیرده آلمانیا سز» توزوله جه ک بو اتفاقا ساویت روسیا ننگ کیره جه کی مقرر وه لازم سانالار ایدی. مسئله بو معاهده گه اینگلته رهنی تارتا بیلمه ک اطرافندا توختاغان ایدی. اینگلته ره ننگ قطعی وضعیتی بیلگیلی بولماغانلیغی اوچون

بو حقدان تورلو شایعه لاردا تارقالماقدا ایدی. ایمدی بوندای تورلو تخمین-له رگه نهایت بیریلدی. اینگلته ره خارجه ناظری ملتله جمعیتی منبرنده ن اوز حکومتینگ غربی آوروپا اوچون گنه بوندای تدافعی اتفاق مذاکره سنه روسیا فائده سیگه اوز اوستیگه هیچ بر «وظیفه» آلماق ایسته مه یدر. فرانسا-حاضر بولغانلیغینی آچیق قیلیب سویله ب بیردی. اینگلیز مینستری سوزینگ مضمونی غایتده آچقندر - اینگلته ره شرقی آوروپادا بولوی محتمل حادثاتغا قاتناشماق ایسته مه یدر. باشقا چاراق قیلیب هه یته کهنده اینگلته ره هر قاندا بر دولت ایله ساویت روسیا آراسندا بر حادثه چقا قالسا اینگلته ره روسیا فائده سیگه اوز اوستیگه هیچ بر «وظیفه» آلماق ایسته مه یدر. فرانسا-نگ وضعیتی بوندای ایمه س. سابق ناظر پول بونکورننگ فرانسا مجلس اعیانیده سویله دیگنچه، آلمانیا طرفدان ساویت روسیا غا هجوم بولغان تقدیرده فرانسا-ساویت معاهده سی بویونچا فرانسا آلمانیا غا قارشی چقشقا مجبوردر. (پاریس غازیئاسی «Gringoire» ننگ 36. 9. 4. وه 6. 26. تاریخلی نسخه لارینا باقیلسین). فرانسا حکومتینه یاقین دائره لرده اینگلیز مینستری سوزی بویوک تأثیر قالدیرمشد.

اینگلیز تیشقی ایشله ناظرینگ ملتله جمعیتی نظامنامه سینی وهرسای معاهده سنده ن آیرونی تکلیف ایتکه ن سوزی بلکه داها مهم ایدی. ملتله جمعیتی نظامنامه سی وهرسای معاهده سینک ایلك قسمی (1-26 ماده لهری) نده ن عبارتدر. شو ننگچون ده وهرسای معاهده سینک بعضی دولتله رگه کوچله ب آرقالاتدیغی وظیفه ملتله جمعیتیه قارشی سربسته چه قبول ایتلیگن وظیفه دیمه ک بولادر. ملتله جمعیتینگ قورواوی مراسمی وناقتندا ایسه جمعیتکه کیرگن بوتون دولتله ر تیگ حقوقلو اعضا سانالماقدادر. بر شو نقطه دا حاضرده «ملتله جمعیتینگ مدافعه سی» وهرسای معاهده سینگ مقدسلیگی طرفداری بولوب آلفان بولشه-ویکلهرنک شو وهرسای معاهده سی حقدانغی حکمله رینی کتیریب اوتسه ک هیچ کیمسه ننگ کواکلینه تیککه ن وه منفعتنه توقونغان بولماسمز دیب اوید-لایمز. مثلاً ساویت خارجی قومیساریاتی طرفدان نشر ایتلیگن «وه-ر-

سای» نام بر کتابده موقت بین الملل سیاست ترکیبی منفعتلاری اوچون گنه بیچیلگه ن مجبوس کییمی «арестантский халат» «وهرسای معاهده سی چوروب، او پیر، بو پیرله رندن پیرتیلیب بارا یاتوبدر» دیلیگه ن (*).

سوز آراسندا شونی دا قید ایتب کیتیلک، که اینگلته ره نیشقی ایشله ر ناظری طرفدان سویله نگه ن ههر ایکی نطقدا کی، یالغز غربی آوروپادا قارشیلقلی یارده م معاهده لهرینی یاساو ههم ملتله ر جمعیتی نظامنامه سینی وهرسای معاهده سندن آورو، فکرله ری آلمان سیاستی یولی اوستنده یاتادر. طبیعی بوندان اینگلته ره ایله آلمانیا آراسندا بر آگلاشما بارلیغی فکرینه کیلیب بولماید... فقط آیدین بولغان بر نقطه بولسا اودا بو کون آوروپانی تینچالتو یولنداغی ایگ مهم مسئله لهرده اینگلته ره قاراشینگ آلمانیا وضعیتنه یاقین تورادرغانلغیدر.

4) اسپانیا و طنداش سوغوشلاری باشلانغانا مه نه اییدی اوچ آیدان آرتیب بارادر. (سوغوش 19نجی ایولده باشلانغان اییدی). اسپانیا وطنه داش سوغوشلارندا حتی روسیاداغی و طنداش سوغوشلارندان دا شدتلی حرکتله ر، صحنه لهر کورولمه کده در... بو پیرده کی سوغوشلارنی روسیا داغندان آیراتورغان نقطه یالغز اسپانیول خلقینگ قاراقتهرندن توغاتورده غان عاملله ر گنه ایمه س؛ حکومت طرفدارلاری ههم عصیانچی کوچله رنگ مفکوره فرقلاری دا اوگا کوب گنه تأثیر ایتهدر. بز طرفدا قومونیسیت، آنارشیبستله ر نفوذی، ایکنجی طرفدا ایسه فاشیزم تأثیری حاکمدر. بو کون اسپانیا دا کیچیک مقیاسدا بو کونکی آوروپادا قارشی قارشینا تورغان قومونیزم وه فاشیزم کوره شی بارادر دیبه ک ممکندر. اسپانیا و طنداش سو غوشلارینگ برده ن بره بین الملل بر حادثه اهمیتی نی آلیب کیتووی، تورلو مملکتله رده، تورلو سیاسی دائره لهرده بو قادر بویوک هیجان توغدیدر دیفینگ سببی ده بودر.

(*) „Под напором множества центробежных сил арестантский халат Версальского мира, скроенный в угоду чисто временной комбинации международных сил, треснул по швам и то и дело лопаются то в одном, то в другом месте.“ („Версаль“. Изд. Литиздата НКВД, Москва, 1925).

بو کوره شده سوسیالیست، قومونیسیت، آنارشیبستله رمی، یوقسا فاشیبستله رمی قازانا جاق؟ آوروپادا کوب گنه نهرسه لهر بو سورغو ننگ جوا بندان آسیددر. اگرده اسپانیا دا ساویت حکومتی قورو اوب قالسا (بو کونکی مادرید حکومتی طرفی قازانیب چیقسا اسپانیا دا ساویت حکومتی بولوب کیتووی ممکندر). بوتون ایبه ریا یاریم آطه سی (اسپانیا ههم پورته کیز برلکده) ننگ ساویتله شیب کیتووی تهلکه سی بار... سوللا شیب بارا یاتقان فرانسانک یاننداغی ساویت اسپانیسی آلمانیا بیله ن ایتالیانی قاینیرته نیی قالماید. حتی به لحیقا ههم اینگلته ره ده اویلا گقراب قالسا کیره ک. اسپانیا عصیانچیلارینگ ایتالیا ههم آلمانیا طرفدان معزوی (حتی مادی) یارده م کوردیکله ری مسئله سی بوندان چیقادر. اسپانیا دا فاشیزم ننگ قازانووی ایسه فرانسانی فاشیبست اسپانیا ایله ایتالیا وه ناسیونال سوسیالیست آلمانیا آراسندا قالدیرادر. فرانسا، بالخاصه اونگ سول سیاسی دائره لهری، بو وضعیتنه ن قورقادر لار. اسپانیا مادرید حکومتی طرفینگ فرانسادان معزوی (حتی مادی) یارده م کوردیکله ری مسئله سی ده بو نقطه دان توغادر.

اسپانیا حادثه لهرینگ آوروپا اوچون تهلکه لی بولوب کورونوشی ده مه نه بوندان چیقادر.

ملت یولباشچیلارینغا بر مراجعت

هندستانک بومبای شهرندن تورکستانلی اعظم هاشمی افندی طرفه دان باشقارما مزغا «ملت یولباشچیلارینغا بر مراجعت» باشقلی اوزون بر یازو یوللانمشدر. بز بو مراجعت حقدناغی اوز فکرینه زنی مجموعه مز ننگ کیله جه ک ساتندا بیلدیره جه کمز. ایبدیلک اونگ تورکستان مهاجرله ریگه عائد قسمینی بر آز قیسقار تیب کتیره کده مز:

«روس قیزیل استبدادیده ن قیسلیب، عزیز یورتیدان مجبوری وداع لاشیب چیققان تورکستانلیلار ننگ بر قانچا میگی قوشنومز آفغانستاندار لار. بولار ننگ بر قانچا سیله یاقیندان کوروشوب دردله شدم. آفغان مأهور لاری بیله نده کوروشوب سویله شدم. معامله لهریده ن ممنون قالدیم. قرال حضرتله رینگ مذهبی یاقینلیغمز یوزه سیده ن بز ننگ تورکستان مهاجرله ریگه

خیرخواهانه حیسانده ایکه نالکله رینی ایشیتب کوب قووانیب ، الله بختیار ایتسین دیب دعا لار ایتدیک .

هندستان غازیتا لاری ایرانغا سیغینغان تورکستان مهاجرلهرینگ 50 میگگ، یتیشکه نینی یازدی لار... قیزیل موسقوانی وه قومونوستله رنی یاقلاب یازوچی بر هندستان غازیتاسی حجازداغی تورکستانلی حاجیلهرنی 23 میگ 5 یوز 35 دیب یازغاندا ، هندستانداغی «تورکستان مهاجرلهری پیرلگی» طرفندان «اولار حاجی ایمهس ، مهاجرلهردر ، روسیا اسارتنده- کی مسلمانلارغا دین شعاری منع قیلنغان» دیب مقابله ایتدی...

مهاجرلهریمزنگ بعضی حرکاتی ملی تهلیکه لهرنی سیزدیرتبه کده در. اگر مهاجرلهرنگ بعضیلاریدان «نه بیردهن وه قایسی ملتدهن سز؟» دیب سوراسا گز ، پاسپورتلاریغا قاراب توروب اوزلهرینی آفغانی ، چینی ، ایرانی یا که عرب که نسبت پیریب قویادر لار. بز بولارغا عیب قویماچی ایبهسه مز. بلکه پریشانقلارینی آیتماقچیمز.

حجازدا صابر قاری ، عبدالله موسی ، یوسف خان وه شولارغا اوخشاغانلار بولشه ویک ایلچیسینگ آشیننی آشاغانلار. بو یوز- دهن مهاجرلهر اورتاسیدا اختلاف بولغان وه بول آش بز که حلال می ، حرام می ؟ دیگن سوراقلار قویولغان. مهاجرلهر برلگی مرکزی تامانیدان حراملغی ، حتی سفارتکه بارغان وجدانسلار برله سویله شوونگ هم مهاجرلهرنگ دین وه ملی ناموسیغا خلافغینی بیلدیروچی عربچا فتوا باستریلیب حجازغا یوباریلغان وه مکه ، مدینه دیوارلاریغا یایشتریلغان. مهاجرلهر بو فتوانی اوقوب ، اول خائنه رنگ تیلینی قیسغانلار.

عرب اولکه لهریده ، آفریقا ساحلاریدا ، هندستاندا چاچیلیب یور- گن میگله رچه تورکستانلی مهاجرلهر بار. بولارنگ مالی وضعیتنی سوک درجده آغیر. اینگلته ره مستملکه لهریده یاشوچی یهودی وه روس مهاجر- لهرینگ تورموشی تورکستاندان قاچیب بو طرفلارغا یایلغان بزنگ تورک مهاجرلهری تورموشدان کوب یوقایدر. اینگلته ره مستملکه لهریده روسلار غا معاش بار. اولارغا رسمی خدمتله ر پیریلگن. سوزلهری ده کیسکین.

فقط هندستاندا عصرلارچا حکمرانلق قیلغان ، مدینت اوردگه تکه ن تور- کستان اولادی کوجه لهرده یاتیب تهلیکه لهرکه معروض قالماقدا... تور- کستان مهاجرلهرینی بوندای یاراماس حاللاردان قوتقارو کیره ک. اولار- نگ وضعیتینی توزه تو وه پریشانلقنی یوقانو چاره لهرینی کورو اوچون آسیادا عمومی بر قونغره یاسالسا... مونداغ اولوغ بر حرکتکه کیرمه سده ن اول بر حکومتک توجهی قازانلسا... الحمد لله بزنگ خلقدان هیچ بر دولت وه هیچ بر ملت نفرته نگن ایمهس. دولتله رکه انسانلق نامیغا مراجعت ایتسه ، شوندای قورقولو مرحله مزده بزله رکه آچینوچی وه آغیر تورموشیمزنی قولایلاشتروچی ناپیلیب قالار میکن؟ دیب امید ایتهمز.

بو مراجعتنی تورکستان شرفینی ، تورک ناموسینی حمایه اوچون بولشه ویک روس ره رژیمگه قارشی مجادله یورگوزمه کده بولغان ایمانلی ، وجدانلی ملتداشلاریمک جدی مطالعه لارینا تقدیم ایتهمن.» اعظم هاشمی ، بومبای.

قافقاسیا ، تورکستان وه اوقراینا خلقلاری دوستلق قومیتنی مرکترنده
اوتکه ن ییللار کبی بو ییل هم قافقاسیا ، تورکستان وه اوقراینا خلقلاری دوستلق قومیتنی ملتله ر جمعیتی عمومی قورولتاپینا ، تمثیل ایتدیکلهری خلقلار نامندان ، 25نچی سه نبارده بر میمورانوم ناپیشردی. قافقاسیا وکیللهری ، تورکستان ملی برلگی ممثلی باش محرریمز چوقای اوغلی مصطفی بیک وه اوقراینا وکیللی طرفلارندان امضالانغان بو میمورانومدا تورکستان ، قافقاسیا وه اوقراینا کبی بویوک اولکه لهر اجنبی تضییقی آستندا توردوقچا آوروپانگ شرقی قسمندا هیچ بر زمان صلح هواسی ایسمه یه جه گینه بوتون ملتله ر جمعیتی نظر دقتنی تاریلمشدر. میمورانومدا تورکستان ، قافقاسیا وه اوقراینا خلقلارینگ ییللاردانبرلی یوروتوب کیله یاتقان ملی قوروتولوش مجادله لهرینی تام ملی بر موفقیت قازانمادیقچا توختام یا جاقلاری آیریچا قید ایتلمشدر.

دوستلق قومیتنی سینگ بو میمورانومی فرانسوا وه آلمانیا رادیو ستاسیونلاری طرفندان بوتون دنیاغا تارقاتیلدی وه اونک متننی اسویچره ، لهستان ، مجارستان وه ایتالیا غازیتالارندا باسیلیب چیقدی .

تاتارستان وه باشقردستان مختار جمهوریتلهری قانون اساسیسی

«ایزووستیا» غازیتاسینگ 15 وه 27 نچی سه تبار سانلارندا باسیلیب چیققان تاتارستان اجرا قومیتهسی باشلوغی بایچورین ایله باشقردستان اجرا قومیتهسی رئیسسی افضل طاهر وف مقاله لهرندهن، معلومه یز بولغان ساویتلهر اتقاقی قانون اساسیسینا تاینیلاراق، ایدیل-اورال اولکه سینگ بو ایکی «جمهوریتی» اوچون قانون اساسیلار حاضر لانتماقدا ایکه نالگی آگلا-شیلماقدادر.

موسقوا بولشه ویکلهری طرفندان کورسه تیلیب، چیزیلیب بیرلیگه یول یلهن توزوله یاتقان تاتارستان وه باشقردستان قانون اساسی لارینگ تیجه سیننی آلدان ییگیله و قینن ایمه سدر. تاتار وه باشقرد تورکلهرینی بربریگه «یات خلق»، اولارنی «آزچیلق»، «کویچیلک» دیب کور-سه تیب، هر ایکی تورک اوروغینی دا روسلار ییلهن «برادرلهر شتریب» قویماقچیلار.

پاریس کورگه زمه سیگه قاندای حاضر ق کوروله کده؟

موسقوا غازیتالارینگ تاشکند، عشق آباد وه آلمان-آنادان آلیب تاراز دینی خبرلهر گه کوره، 1937 نچی ییل یازدا پاریسده آچیلماق عموم دنیا سهزگیسینه کتیریب کورسه تو اوچون تورکستان بیرلی صنعت تموم نه لهری حاضر لانتماقدادر. مثلا اوزیک تورکلهری اوستالاری تورلو جنس ایدیشلهر، ایپک وه یاغاچ بویمولاری ایشله مه کده لهر. مشهور اوستا ضیا قاری 5 دانه اویم یاغاچ پرده ایشله مه کده ایپش. تورکمن وه قازاق تورکلهری گیلهمچی خاتونلاری دا بوتون دنیاچا مشهور تورکستان گیلهم لهری توقوماقدا ایمشلهر. «ایزووستیا» ایله «پراودا» نگ (23. 9. 36) یازدیقلارینا کوره بو کیله ملهر ستالین، ووروشیلوف، ماقسیم گورکی، پوشکین وه فرانز ادیله رندهن آنری باریوس وه رومن روللان کبی یات عنصر لارنگ سیما لاریله ییزه لهجه کدر.

«ملی شعبه» دیب یوروتولغان قسملاردا ایسه درسلهر یا ترجمه ایتیلو طریقندا وه یاده کیزه کی قاندا علمی حاضر یعنی بولغان کیشیلهر طرفدان بیرله در. بیرلی خلقدان او قوتوچیلار قاندروسی اهمیتسز درجه ده آزدر. («پراودا ووستوکا» 1. 4. 36).

بناسر مکتب، یوزده یوز سوادلی خلوق!

آقوبه ده چیقاتورغان «سوسیالیدی جول» غازیتاسینگ «مکتب سالو وه توزه تو یوموشداغی کهره ناولق یوقاتیلین» باشلوقی بر ستونده قویوب داغی معلوماتلارنی اوچراندیق.

غازیتانگ تاینن آودانی مخبری «قورولوش یوموشی آرتدا قالدی» سرلوحه لی یازیسندا مکتب سالو، تعمیر ایتو ایشینگ آستا بارا یاتقانینی حکایه ایتب کیلیب «آودان باشقارماسی مکتبلهرده کی قورولوش ایشینی آشیقترماسا یه گی او قوییلندا مکتبلهرنگ یورتمسز قالووی شبهه سز» دیب بیره در. قوستانای مخبری اوز یازیسینا «مکتب یه گی او قوییلینا ییته تن ایمه س» دیگه ن باشلوق بیردر. ایرغز مخبری «مکتب غمن قاچان اویلایدی» دیب یازادر. چالغار مخبری ایسه «4 ییلدان بیری کهره گه سی ده قالان بولغان یوق» دیدر.

مه نه بو مثاللار قازاغستاندا مکتب بناسی مسئله سینگ قاندای فحیح وضعیتده ایکه نینی آچیق کورسه تسه کیره ک.

بر اوتونچ

شرقی تورکستان ملی قوروتولوش مجادله سیگه مه نگ ایله بر گه قاتناشغان آرقاداشلارنگ بعضیلاری ساغ قالمش وه بعضیلاری بولشه ویک لهرله قهرمانچا چاریشراق شهید توشمشله دردر. سلامت قالغانلار وه تیشقی اولکله ر گه سیغینغانلارنگ شو هجران کونله رنده قای یرده ایکه نکلله رینی مه نگه خبر بیریشله رینی اوتونوب قارداشلق سلامیله شرقی تورکستان سابق ملی حکومتی اعضاسندان

سلطان بیک بختیار بیک

آدره س: استانبول، سلطان احمد، محمد پاشا یوقوشی نومرو 40.

Sultan Baytiyar

Istanbul, Sultan Ahmet Mehmet paşa yukuşu No. 40

Verantwortlich für Verlag und Redaktion: Dr. Tahir Schakir, Berlin-Wilmersdorf
Druck: Sonnendruckerei G. m. b. H., Berlin-Charlottenburg 4

مسئول مدیری: دوقتور طاهر شاکر.

باش تورکستان

تورکستانک ملی فورتولوشی اوچون کوره شریعی آبلو مجموع

باش محرری: چوقای اوغلی مصطفی

1929نجی ییلنک ده قابر- نو یابیر (ایکنچی نشرین) 1936 (1355 هجری) 84 سار

ندهن چیقما باشلاغان

بوساندا:

- 1 — مهاجرنده کی ملی وظیفه مز باش مقاله
- 2 — 1917^{25. X} 1936^{7. XI} * * * * * مصطفی
- 3 — 1917نجی ییل خاطره پارچالاری (VII) طاهر
- 4 — ساویت خوجالغندا
- 5 — تورکستاندا «هاملهت» ترجمه سی اوستنده مناقشه لهر باش تورکستانلی
- 6 — بین الملل وضعیت
- 7 — ملی آذربایجان «مساوات» خلق فرقه سینک قونفرانسی
- 8 — قارداش وه جبهه داش مطبوعاتی بیتلهر ندهن
- 9 — تورکستان خبرلهری: قیرغیزستاندا به کی معلم قادرولاری، «قازاغستان آداری بولونوشنده اوز گهریش»، تورکستان ییر بایلقلاری، خلق دستانلاری، یارامسز وکیللهر، اوتراقچیلق، قیمتلی قول یازما اثرلهر، قوزغالانچی ایمان اوغلی آمانگه. لدی هیکی،
- 10 — تورلو خبرلهر: تورک مهاجرلهری نظر دقتنه، «ملی بایراق» بر یاشینی تولدوردی، بهرلینده، باشقارمادان.

Yach Turkestan

Octobre 1936

(Le Jeune Turkestan)

No. 83

Revue mensuelle

Organe de défense nationale du Turkestan

Rédacteur en Chef: **Moustapha Tchokai-Oghly**

یولیمزغا توغرو کیلگن بوتون یازولار اوچون مجموعهمزنگ بیتلهری
آچقندر. باسیلماغان یازولار قایتار یلماس.

آبونہ شرط لری:

ییلنی 100 فرانسز فرانقی، آلتی آیلنی 60 فرانق، اوچ آیلنی 30 فرانق.

«تورکستان تورک گه نچلهر برلگی» نشریاتی

شو ییل باشندا استانبولداغی «تورکستان تورک گه نچلهر برلگی»
سالوندا قوجا اوغلی عثمان ییک طرفدان «تورکستان» موضوعندا او-
قولغان مروضه «تورکستان تورک گه نچلهر برلگی» نامانندان کتابچا حالندا
باستر یلمشدر. 12 بیتلک بو کتابچانگ سو اگیدا تورکستان خریطه سی بار.
دهلی ده چیقار یلماقدا بولغان «صدای مهاجرین» نام آیلق مجموعه-
نگ شو ییلنی مای وه ایون نسخه لاری، یعنی 2نجی وه 3نجی سانلاری،
باشقارما مازغا کیلدی.

«تورکستان تورک گه نچلهر برلگی» نگ ییل دونومی بایرامی

ییلدر ییلدیگینه کوره، استانبولداغی «تورکستان تورک گه نچلهر برلگی» نگ 9نجی ییل
دونومی ده شو آیتک 4نده اوتکن ییللارداغی کیب مراسمله قارشیلانمشدر. مراسمگه استانا-
بولدا یاشاویچی تورکستانلیلار ایله صمیمی دائره لهرنگ یوکسهک شخصیتلهر ندهن قاتناشمشلاردر.
بایرام پک صمیمی هوا ایچنده کوب باقیملی کیچمیش وه قاتناشوچیلارنی کوب سیوینتر مشدر.

مجموعه مازغا تییشلی ههر تورلو یوللانلار اوچون آدره س:

Moustapha Tchokai-Oghly

7, Square de la Fontaine

Nogent s. Marne (Seine)

France

اڭ اینانچلی متبعلاردان او گره ندیگمزه کوره، تیشدان ساویت توپرا-
غینا کیرمه کده بولغان قاپالی وه آچیق بوتون مکتوبلهر شدتلی قوتورولدان
کیچیریلمه کده در. سوڭ زمانلار تورکستان چیگه ره لهرینه یاقین بیرلهرده ن
باشقارمازغا یوللانغان خطلاردا، تورکستان وه قافقاسیا وضعیتنه عائد
بعضی معلومات سیراسندا، تاشقاریدان او طرفلارغا یازیلماق مکتوبلهرده
اوتکه زیلپیشی محتمل کیچیک بر احتیاط سزلقنک او تامانداغیلارغا کوب آغیر-
لقلار کیلتره جه گی قیدایتیله در وه خارجه یاشاوجی تورکلهرنک آذربایجان،
تورکستان، ایدیل-اورال وه قریم کبی ساویت اسارتنده بولغان تورک
اولکه لهریگه یازماق مکتوبلهرنده بو جهتی کوزده ن قاچیرماسلقلاری
اخطار ایتله در. بونگ کبی اخطارنی یاقیندا قافقاسیا- او قرائنا آرقالی
آوروپاغا کیلگن بعضی ملتداسلاریمزدا قیدماقدا بولغانلاریدان، مهاجر
تورکلهرنک ساویت اسارتنده یاشاماقدان بولغان قارینداس وه تانیشلارینک
وضعیتینی نظردا توتوب، اولارغا یازماق مکتوبلهرده سوڭ درجه احتیا-
طلق کورسه تولهرینی اوتونه مز.

برلین ده: 1 — قازانک روسلار طرفدان استیلا ایتلووینه 384 میل
تولو مناسبتی ایله «یاگا ملی پول» باشقارماسی بو پیل هم برلین ده بر
ماتم کیچه سی یاسادی. کیچه گه برلین وه اطرافندا یاشاوجی تورک
مهاجرلهریله گورجوستان وه او قرائنا ممللهری قاتناشدیلار. قرآن او قولدی
وه صمیمی نطقلار سویله نه ره ک تاریخی کون وه شهیدلهر روحی ایسله ندی.
2 — یاقیندا اوزاق شرفدان قایتقان ایدیل-اورال ملی قورتولوش
حرکتی باشلوغی عیاض اسحاق بیک طرفندان، اوتتورینگ 23 نده،
برلینده کی «هومولت هاوس» دا «ساویتلهرده ملتله مسئله سی وه اوزاق
شرق» موضوعندا روس تیلنده بر قونفرانس بیریلدی. تورکستان استقلال
چیلرندان دو قنور اسحاق اوغلی اوقتای بکنگده قاتناشیغی بولغان بر
هیئت طرفندان یاسالغان بو قونفرانسغا او قرائنا، قافقاسیا، تورکستان،
ایدیل-اورال مهاجرلهریله بعضی آلمان دائره لهرنده ن روسچا بیله تورغان
کشیلهر چاقیریلغانلار ایدی. قونفرانس آلفیشلار بیله ن بیتدی وه مفهومی
بعضی آلمان غازیتلاریندا باسیلیب چیقدی.

مهاجر تده کی ملی وظیفه مز

«یاش تورکستان» نگ اوتکه ن ساندا باسیلغان یورتداسمز اعظم
هاشمی افندیکن «مراجعتی» بز، بوتون تورکستانلیلار قارشیسینا کوب مهم
وه نازیک بر مسئله قویوب تورویدور. اعظم اهاشمی هندستان، عرب
اولکه لهری، افغانستان وه باشقا مملکتلهرده کی مهاجرلهر تورموشندان
بعضی نهرسه لهر کوروب حقیقی «ملی تهلکه» سیزگن:

1) «اگر مهاجرلهرنگ بعضیلاریدان «نه بیرده ن وه قابسی ملتده ن-
سز؟» دیب سوراسا گز، پاسپورتلاریغا قاراب توروب اوزلهرینی آفغانی،
چینی، ایرانی دیب یا که عربگه نسبت بیریب قویادرلار.» دیدر.

2) عربستانک حجاز کبی مکه هم مدینه نی اوز ایچینه آغان بز
مسلمانلارچا مقدس سانالغان قسیندا بعضی بر تورکستانلیلارنگ (اسمله-
رینی ده کورسه ته در) ساویت سفارتینه باریب ضیافت ییب یورو کبی تور-
کستان مهاجرلهری اخلاقینا یاراشما یورتورغان حرکتده بولغانلقلارینی
سویله یدر.

3) عرب اولکه لهرنده، آفریقا ساحلاریندا وه هندستاندا یاشاوجی
تورکستان مهاجرلهرینک تورموشی سوڭ درجه ده آغیر، اینگلیز مستملکه-
لهرنده یهودیلهر، روس مهاجرلهرینک یاشایشی بزنگ مهاجرلهرگه قارا-
غاندا کوب دفعه لار یاخشی. بو طرفلاردا روس مهاجرلهرینک سوزلهری ده
کیسکین. فقط عصرلارچا بو مملکتنی اداره ایتکه ن وه اوگا کولتور
کتیرگن تورکستان خلقی بالالاری کوچه لهرده یاتیب تهلکه لی تورموش
اوتکوزمه کده درلهر...

اعظم هاشمی افندیکن مراجعتنده کی مهم نقطه لار شونلاردور. بزده،
قیسقاغنا بولسادا، شو نقطه لار اوستنده بر آز توختاب اومه کچی مز.
حجازدا بعضی بر تورکستانلیلارنگ ساویت سفارتینه باریب کیلدیگ
لهری حقدان «یاش تورکستان» برنجی دفعه یازما یدر. تورکستانلیلارغا
ساویت سفارتی یولینی آچیب کورسه تیب بیرگن کشینگ سابق قاضی

قارت عبدالرشید ابراهیم بولغانلیغینی شو بیرده بر داها ایسلب اوتوش اورونمز بولماسا کیرهك. ساویت سفیری «خدا سز لار» باشلوقی نذیر توره قولنی مسلمان عرب دائره له رینه باشلاب کیرتیوچی ده شو قاضی عبدالرشید ابراهیم بولدی. او نذیرنگ «خدا سز لوق یوزینی مسلمانلار طرفدان اوزینه عطف ایتلیگن حرمت، اعتبار ایله یاشیردی وه بونگله مسلمانلار اوزینه کورسه تکه ن صمیمیتله رینی سوء استعمال ایتدی. («یاش تور کستان» ننگ 68 نچی سانداعی رشید قاضی ننگ نذیر توره قول ایله یان یانغا اوتوروب چیقارغان رسمله رینه دقت ایتلیسن) (*).

ایش ساویت سفارتنده بیگن آشنی «حرام» دپ فتوا چیقارویله ن. گنه بیتمه یدر. بوندای آشخور کشیلر اگه قارشی آچیق نفرت بیلدیریب، اوزله رینی ملی جماعت تورموشینا قاتناشا آلیاس حالغا توپوش کیرهك ایدی. بزنگ تور کستانلیلار بوندای حرکت ایتیه یله جهك وضعیتده میدرله ر؟ بز بو سورغوغا مثبت جواب پیروگه جسارت ایته آلمای تورامز. چونکه بوندای حرکت اوچون مهاجرله ر کتله سینگ ملی وه سیاسی توشونو. شده کی سویه سینگ معین درجه ده کوتهریلگن بولووی کیرهك.

ایمندی بزنگ مهاجر کتله له ری آراسندا بو سویه قالای تورادر؟ بو سورغونگ ایگ آچیق جواینی اعظم هاشمی افندیگ «مهاجرله ری بز-نگ بعضیلارندان نه بیرده ن وه قایسی ملتده ن سز؟» دپ سوراسا گز، پاساپورتلارینا قاراب «آفغانی، چینی، ایرانی، عرب» دپ جواب پیریش له ری حقداعی قیدی بیرمه کده در. بو سوزله رنگ ایچکی معناسی اوستنده برآز اویلاش کیرهك. پاسپورت دیگن نهرسه هیچ بر وقت بر کشیگه «ملیت» بیرمه یدر وه یا اونگ «ملیتینی» اوزگهر تیپده قویما یدر. پاسپورت دیگن نهرسه، ایگه سینگ اونی پیروچی حکومتنگ تبعه سی بولغانلیغینی-غنا تصدیق ایتهدر. تور کستان مهاجری، قولندا قالای بر پاسپورتی بولسا

(* رشید قاضی، نذیر توره قولف آشنی توکبوداغی «یاگی یابون نجبری» چاپی یله ن باسدیریب یورویدر. «یاگی یابون نجبری» ننگ 45 نچی سانیدا «توخته یوف» امضاسیله «مقدس مسلک لک یاگی یابون نجبری ناظرلارینا مراجعت» نی یازغان افندی نظر دقتهدر.)

بولسون، ههر زمان تور کستانلی بولوب قالادر وه ابدیا تور کستانلی بولوب قالما یدر... تور کستانلی بولغانلیغینی سویله وده ن توختاغان کشی، مهاجرلک وصفنده نده آیریلادر. طبیعی مهاجرلک قولای وه فاده لی بر وصف ایمه سدر. فقط او بزنی دائمی صورتده یورتمز ایله باغلاب توتاتور-غان کوچلو بر ایدر. اگر مهن مهاجر بولسام، اوزومنی مهاجر دپ ساناسام، یورتم وه خلقمندان اوزولماغان بولامهن؛ دائمی صورتده وطنغا قایتو اویندا بولامهن وه بونگ اوچون اورونامهن؛ دیمهك یورتمینگ قور-تولوشی اوچون کوره شه مهن. «ختای» چیلق بر طرفدا قالسین، حتی عرب وه باشقا بر اسلام ملتنده ن بولوش دا «پاسپورت ایگه سیگه» تور کستان ملی آزادلنی، ملی استقلالیتی اوچون کوره شیش وظیفه سینی بیرمه یدر وه بیرده آلمایدر. تور کستاننگ قورتلوش مسئله سی بوتون تور کستانلیلار-نگ مقدس وظیفه سی بولوب تانیلادر. مهنه اولدوقچا آچی وه چیر کین مهاجرلک وصفینگ بوتونیمز اوچون مقدس بولغان تور کستان ایله صیقی باغلیغی دا بونگ اوچوندر.

قوللارندا توتقان پاسپورتلارینا قاراماسدان، بوتون تور کستانلیلارنگ دائمی تور کستانلی بولوب قالولاری، دائما او مقدس یورتمگ قورتو-لوشی یولونی توشونوب حرکت ایتوله ری، ههر زمان وه ههر آن اوچون آچیق کوره ش میدارینا آیلوغا حاضر بولولاری لزومی ده شو مقدس ملی قورتولوش اوچوندر. ملی قورتولوش کوره شیمز «ملی تورتلوشلار عصری» سانالغان تورموش دوریمزنگ معنا وه اهیتینی اطراف تیره سنده-کی یورتداشلارینا لایقیله آکلاتماق وظیفه سی ههر بر منور تور کستانلیغا توشهدر.

اعظم هاشمی افندی «مراجعتینگ» 3 نچی ماده سینه کیچه مز. بو قسمدا هاشیمی افندی یهودی وه روس مهاجرله رینگ بزنگ مهاجرله-له ریمزده ن کوب دغه لار آرتیق، یاخشی یاشادیقلا رینی یازادر. اعظم هاشمی افندی وه بوتون باشقا تور کستانلیلار ههر نهرسه ده ن اول «نیچین بوندای؟» دیگن سورغونی قوبوب، اونگ جواینی آختارمالی ایدیلهر. نیچین

يهودى وه روس مهاجرلهرى تور كستان مهاجرلهرندهن ياخشى وضعيته
ياشايدرلار؟ بو طبعى بزنگ يورتداشلا ريمزنگ تور كستانلى، او برلهرينگ
يهودى وه يا روس بولغانلارى اوچون ايمه سدر. يهوديله ر، روسلار يات مملكت
لهرده تورموشلاريني قازانا يلموده بزدهن آلدادرلار. اولار بو كوهرى تورموش
اوچون كيره كللى تهخنيك بيلمى بيلهن قوراللاناندرلار. بزله ر ايسه ياقين
كونلهر كه چه بو تهخنيك بيلمى كى نهرسه لهر كه «شيتا تىگ او يلاب چقار
ديغى بر نهرسه» ديب قاراب كيلديك. تور كستانلار نك كو پچيلگى كيچميش-
ده كى آنا بابا لارينگ به جهر يكله رينه كوب اهميت بيريب سويله يدرلهر. بو
جوده ياخشى، حتى ياش عنصرنى تربيه لاش اوچون كيره كللى نهرسه سدر.
فقط بو كون بزنى ايزيب تورغان قوتنگ قارشيسنا اوزينگ تهخنيكسى،
اوزينگ ما كينه لى قوراللى وه اوگا يارارلق بيلم وه حاضرلق بيله
چيقوويمز كيرهك... بر وقتلار بوتون دنيا نى تيتره تكه ن بويوك تيمورنگ
بايتختى اوستنده بو كون بولشه ويك موسقوانگ بايراغى بيلله نمه كده
بولغانليغى اونتوماسليغى، كيرهك... بزنگ يورتمزداغى بو قيزيل موسقوا
حكمرانليغى بر دسته قوراللى روس سالدانلارى ايله ايشچيله رى تور-
غوزدى... بزنى بو بلادان بويوك تيمورنگ روحى وه آنا لارينگ
دعاسى ساقلاب قالا آلمادى. بز ايمدى اوز يورتمزدا تينچ ياشايا بيلمهك
حقنداندا محروم بر حالدامز. مه نه بر وقتلار بويوك ايمپراتورلقلار قو-
روب، دنيا نك بويوك بر قسمينا كوتور تارقاتقان يورتمز، خلقمزنك
بو كونكى فاجعه سى بودر.

بو آغىرلقدان چيقونك بر يولى باره ي؟

اعظم هاشمى افندى اولدهن ههر قانداى بر دولتنك توجهى قازا-
نيليب عمومى مهاجرلهر قونغره سى چاقيرونى تكليف ايتهدر. بز حر كتنز-
كه علاقه كورسه توجيله رنك بولوينا اينانامز. فقط ههر قانداى بر دولت،
ايچلهرندهن ايگ دوستانه بولغانينكدا بز كه قونغره توبلاو اوچون ياردهم
ايته آلوينا اينانا آلماي تورامز. طبعى بوندان بو يولدا اورونوب كورو
كيرهك ايمه س ديگهن معنا چيقمايدر. حتى اورونوب كوروشده كيرهك.

بز ايشنى دها ينگل، تحققى قولاي بولغان طرفدان باشلاشنى موافق
تاپار ايديك. بربرندهن اوزاق تورلو مملكتلهرده ياشاوچى عموم تور كستان
مهاجرلهرى مسئله سينه كيلگونچه، ههر اولكه ده كى مهاجر غروپلارى
قونغره انسلارنى چاقيريب، او دائره لهر اوچون مى مركزلهر يارتماققا
اورونا باشلاساق. بو پلاتنى به جهره بيلسهك، تورلو دائره لهرده توزولگهن
ملى مركزلهر ريمزنگ مشاوره سىنى چاقيريب عمومى باشقارما توزو يو-
لبنى آلساق.

ههر زمان اوچون اونتولماسليغى كيرهك بولغان بر نقطه بار: —
اوزيمزنگ تورموش وه ايش قابليتى كورسه توجى تشكيلاتيمز وه جدى
فعالتمز بولمايچا تاشقاريدان هيچ بر تورلو علاقه وه ياردهمدهن دواملى
نتيجه كوتوب بولمايدر...

بز بو سطرلارنى بيرره آلدندا بر دها تكرار ايتيليك، كه «پاس-
پورت ملتى» قاراشينا قارشى قطعى كوره ش يوروتو ههر بر آگلى
تور كستانلينك ايگ مقدس مى وظيفه سيدر. بو كوره ش طبعى اوروش،
سوغوشو كوره شى بولماسين. بونداى كوره ش دائما ايضاح ايتو، آگلاتو،
تشويق ايتو، مهاجر كتله سينك مى وجدانينى اوياتق توتو بولندا يورو-
توله در.

*

1936^{25. X} 1917^{7. XI}

ساويت حكومتى 20 ياشينا كيرمهك اوزره در. نه بولشه ويكله رنك اوز
لهرى وه نه ده اونلار نك دوست هم دوشمانلارى ساويت حكومتى عيرد-
نك بو قادار اوزانا بيلووينى تخمين ايتكه ن ايديله ر. بوتون بولشه ويك
دوست وه دوشمانلارى ساويت حكومتينك تيزدهن يقيليب، يو قابلي كينه-
جه گى قناعتمده ايديله ر. چونكه اونلار بوتونيسى روسيا كى آرقادا
قانغان، دهقان وه سانچادا كوب بولماغان پروله تارينك كو پچيلگى
سوادسز، چه له سوادلى بولغان بر مملكتده پروله تار ديك تاتورليغى پرو-

گرامینک تحقق ایتدیر یله ییلووینه اینانماسلار ایدی. آوروپانگ آلدای مملکتلهرنده پروله تار انقلابی بولماینچا اوزون یاشایا ییلوله رینه بولشه. ویکلر اوزله ریه اینانماسلار ایدی. باشدا له نین بولغانی حالدا بولشه. ویکلر رنگ بوتونیسی آلماندا پروله تار انقلابی بولوب قالوینا کوب امید باغلاغان ایدیلر. کوب یاقین کونلر اوچون دیب توشولدیگی بو انقلابنک کیچیک قالووی دا هر کسدن زیاده بولشه ویک اوقتور انقلابی آناسی له نین نگ جانینی سیقما قدا، یوره گینی تیرمه کده ایدی. 7نجی فرقه قونغرهنده (8.6 مارت 1918) له نین «آلمان انقلابیسز بز محو اولاجاقمز. بلکه ده به تهرسبورغدا ایبهس، هوسقوادادا ایبهس، ولادی ووستوکدا، داها اوزاق بیرلرگه چیکلیب، بلکه ده به تهرسبورغ ایله موسقوا آراسندا غیسندان کوب آرتیق مسافله ر ایچنده سورونوش مجبوریتنده قالاجاقمز» باشقا بر یرده «آلمان انقلابی بولماسا باری بر بز محو بولدوق» (*) دیدر.

بولشه ویکلر، بختلهرینه توغرو چیقما ی قالغان بو له نین تخمینلهرینی خاطر لاونی یاقتیرمایدیلر. اوزله رینگ ده بو قادر امیدسز قاراشلارینا رغما، بولشه ویکلر حاکمیتینگ بو قادر دوام ایته ییلووی ایچکی هم تیشقی سیاسی سبلر ایله ممکن بولدی. ایسکی روسیادا حاکم سیستم اوزینه، توتونا آلیرلق، بر تایانچیق یارانانا آلمادینی کبی اونگ یرینی تونارلق ده موقراتیک کولتورده یارانانا آلمان ایدی. ایچکی سیاستده بولشه ویکلر بختنه خدمت ایتکن ایگ مهم عامل بو بولسا، تیشقی سیا- سندن توقان عامللهرنگ ایگ مهمی دنیا سوغوشینگ آنتانتانگ غالبیتی

(*) «له نین اثرلهری توپلامی» 22نجی جلد، 322نجی بیتنه باقیلسین.

1) „ Без немецкой революции мы погибли, м. б., не в Питере, не в Москве, а во Владивостоке, в еще более далеких местах, в которые нам, б. м., предстоит перебраться и до которых расстояние, м. б., еще больше, чем расстояние от Петрограда до Москвы, но во всяком случае при всевозможных перипетиях, если немецкая революция не наступит, мы погибли“. (Ленин. Полное собр. соч. Т. 22, стр. 322).

یلن نتیجه له نگه نلکیدر. دنیا سوغوشی تیرسینه نتیجه له نگه بولسایدی، بولشه ویکلر «برهست لیثووسکی» معاهده سی یوکی آستندا ایزیلیب، ینچیلیب کیتکن بولورلار ایدی.

له نین، تروتسکی حتی ستالین نگ اوزینه کیلگونچه بوتون بولشه. ویک باشلوقلاری آوروپادا پروله تار انقلابیسز روسیادا ساویت حکومتینگ قالایلووینی امکانسز تاپارلار ایدی... آوروپادا پروله تار انقلابی بولما- دی. ساویتلر ایسه امیدیکه چه حکم سوروب کیله یاتیرلار. اونلار بر طرفدان آوروپانگ کیچیرمه کده بولوندینی آغیر مادی وه معنوی بحران دان فائده له نمه کده ایسه لر، ایکنچی یاقدان مقدس ساناب کیلدنیکلهری مفکوره وی پرهنسیپلهری حسایننا فداکارلق ایثب یاشاب کیلمه کده لر. بولشه ویکلر انقلاب پرهنسیپلهرینی ایشکه آشیریشنگ انقلاب اعلان ایتودن کوب قین بولغانینا شاهد بولدیлар. ساویت ایچکی سیاستینگ بوتون тарماقلارندا کورولمه کده بولغان آرتقا چیکیلولر، فداکارلقلار، حتی فرقه ایچنده کوروله کده بولغان وه آرقا- آرقادان تورلو جنسده ن تازا- لاولارنی ایجاب ایتدیریب تورغان سارسینتیلارنگ بارچاسی بو نقطه- دان غنا ایضاح ایتله آلد.

تیشقی سیاست باقیمنداندا انکشاف ساویت حکومتی امیدینه قار- شی استقامت آلا باشلادی. آوروپانگ مرکزنده دولت ایشله ری ساویتلر اوچون قورقولو بولایله جهك کوچلو شخصیتلر، کوچلو آقینلار قولینا توشوب کیتدی. لهستاندا مرحوم مارшал یلسودسکی طرفدان قورولغان رهزیم خلفله ری قولندا ایله ریلمه کده بولغانی کبی، ایتالیا حاکمیت فاشیست، آلمانیدا دولت ناسیونال-سوسیالیست فرقه لاری قولندادر. بو قوتلر اوز مملکتلهرنده قومونیزم ایزینی بوتونله ی تیرگه نلکله قالما ی، دنیا انقلابی مسلگی اوچاغی دیب کوردیکلهری موسقواغا قاراتب قاتی- قاتی سویلی ده باشلادیлар.

بوندا ی بر وضعیت قارشیسندا ستالین یوقاریدا ذکر ایتیلگه ن 7نجی فرقه قونغرهنده (8.6 مارت 1918) له نین طرفدان سویله نگه ن سوز-

لەرنی ایسلەدی. لەنن او زمان «سەن ایجابندە ایگیلب بو کولوب، وضعیتگە او یا بیلەسەڭ، قارنک اوستندە، افلاسق ایچندە سوروونوگە قادار کیتە بیلەسەڭ، انقلابچی ایسەس، بر بیلچیل گنە بولاسەن!» دیکەن ایدی (*). ساویت حکومتی دە اوزینگ 20 نچی ییلینی مەنە شوندا ی قارنی اوستندە سورونمە کلە قارشى آماقدادر. فقط او دنیا انقلابی غایە سینک توگە مەدیگینە، هجوم زمانی کیلە جەگینە اینانچینی یوقاتماغان. دەمو-قراتیک آوروپا ایسە مەنە شو وضعیت ایجاد قارنی اوستندە سورونمە کدە بولغان بولشەویکلەر ییلەن دوستلاشیب، برادرلە شیب اوتورادد. بونی دا آوروپا دەموقراسینگ ایچندە بولوندیغی بحرانیلار یوزندەن، مغویاتیینی ضعیفە تیب آلتاندا کورو کیرەڭ.

* * *

*

1917 نچی ییل خاطرە پارچالاری

VII.

(باشی 76-79 وە 82-83 نچی سانلاردا)

تورکستاندا ناراضیلق کینگەیمە کدە وە چوقورلاشماقدا ایدی. حکومت قومیتەسی اطرافدان «ایشچی وە سالدات شورا لاری» اوستندەن کیلگەن شکایتلەر ایلە تولغان ایدی. مەنە بوندا ی شکایتلەر دەن بری — غازالی قضاسی تورک-قازاق اهالیسی شکایتندەن بر پارچا:

«بز انقلابدان سوڭ وضعیتمزنگ یاخشیلانویینی امید ایتکەن ایدید. نکن ایش تەرسینە بولوب چیقدی. قصادا سونگو کوچیلە حکومتنی قوللا-رینا توشوروب آلمان ایشچی وە سالداتلار بزگە ایسکی حکومت کشیلە-رندەن کوب دفعە لار یامانراق معاملەدە بولونماقدا لار. کون کونەن کور-چەب بارا یاتقان دائمی بر تەررور ایچندە یاشایمز. قوراللی ایشچی وە سالداتلار آووللارغا چیقیب، بوتون آوولنی محاصره ایتب، اوپلەردە تینتو-»

2) „... Если ты не сумеешь приспособиться, не расположен идти ползком на брюхе, в грязи, тогда ты не революционер, а болтун.“ (Ленин, Т. 22, стр. 324.

لار یاساب، «انقلاب وە اونگ قوربانلاری» فائەدەسیگە دیب خلققا اولچو-سز درجەدە آغیر سالیقلار سالادرالار... قای بریمزده یاخشی آت قیمتل گیلەم، پوستون، آلتون-کوموش اشیا کورسەلەر آلیب کیتەدرلەر. خاتنلار-نی تحقیر ایتودە آز بولمایدر. بزنگ تشکیلات اعضا لاری هیچ بر گناھلاری بولمای توروب حبس ایتیلەدرلەر. ایشچی وە سالدات شورا لاری وە اونگ آیریم اعضاسی طلبلەرینی ایشکە آشیرودا کورولەجەڭ کیچیک بر سوستنک اوچون بوتون آوول جزا لاندیریلادد بزنی دائمی بر جزا دستە-سی حرکاتی قورقوسی آستندا تونادرالار. قصادا آچلق باشلانادد. بزگە غەللە پیرمەیدرلەر.

تیمیر یول ایلە کتیریلگەن بوغدا ی، تازی، آریا، گوروج، بوتونییسی روسلارغا پایلاشترماق اوچون تیمیر یول استاسیونلارندا وە شەرلەردە ساقلائیپ قالادد. بز ایسە آچلق اولومی تهلکەسی آستندا تورامز. بز روس حاکمیتینی تانیمز. بو کونکی حاکم وضعیتنی اوزگەر تو ممکن بولماسا، موقت حکومت تورکستان قومیتەسندەن ایسکی پرستاف وە بولوسلارنی قایتاروونینی سورایمز. بوتون یامانلقلارینا رغماً، اونلار اهالینی بو درجە-دە تالاماغانلار، گناھسز خلقتی توتوب، قاماب قیناماغانلار وە خاتنلار-ریمزنی تحقیر ایتە گەنلەر ایدی...»

بو جنسدەن شکایتلەر تورکستانک هەر طرفدان عادتاً یاغماقدا ایدی. موقت حکومت قومیتەسی ایسە بو شکایتلەرنی مرکز تورکستان ایشچی وە سالدات شورا لارینا پیریب گنە اوتوردی. ایشچی وە سالدات شورا لاری ایسە ایشچی وە سالداتلارنی «انقلاب قانونلارینا» رعایت ایتشکە چاقیریب قرار چیقاریش ییلەن گنە کفایتلەندی.

تورکستاندا روس ایشچیسى بالخاصە سالداتی «انقلاب قانونی!» دیکەندە اوزینگ هیچ بر صورتلە چیکلەنمە گنە حقوققا ایگە بولغانلیغینی، هەر ایستەدیگینی ایشلەودە حر بولغانلیغینی توشونەر ایدی. تالانچیلق، هەر تورلو زورلاما لار بوتونییسی تورکستانداغی ایشچی-سالدات شورا لارینچا «انقلاب قانونی» احکامندەن ایدی.

آق مسجد قضا سندان كىلگەن شونداى شكايتلەردەن برىنى حكومت قومىتەسى ، مسئلەنى محلىدە تىكشىرو اوچون ، سىردىيا ولايت اجرائىه قو- مىتەسىنە يوبارغان ايدى. بو اجرائىه قومىتەسىنىڭ رەئىسى مشهور ولادىمىر پەتروويچ نالىفكىن ايدى. اونىڭ اورونباسارلارندان برى بولشەويك آنقىروف ، ايكنچىسى مەن ايدىم. قومىتە بو ايشنى تىكشىرو اوچون مەنى يوبا- رىشقا قرار بىردى. بزىڭ مىلى مر كزىدەندە تىشلى ماندا تالارنى آلب آق مسجد (بو كوئىكى قىزىل اوردا) غا كىتدىم. تا آق مسجد يولداغى يەگى قورغان استاسيونندان اھالىنىڭ ناراضىلىق درجەسىنى سىزمەك ، كورمەك مەن ايدى... بوتون يول اوزونى آق مسجددە شكايتلەرى تىكشىرمە- سىنى برابر كىچىرمەك اوچون يوللانماقدا بولغان محلى تشكىلات مەنلەرى مەنم بارا ياتقان واغونغا تولوشدىلار... آق مسجدگە مەن 50 چاقلى بونداى و كىللەر ايله برلكدە كىلىپ كىردىم. كىلگەن كۈنم قضا قومىسارى پرەئوبراژەنسكى اسملى ياش ضابط ايله كوروشدىم. اونىڭە برلكدە آق مسجد قضا ايشچى وە سالداتلار شوراسى باشلوغى تىمىر يول ايشچىلەردەن بولشەويك آغا پوف يازىنا كىتدىك. اونىڭ ياندا سابق تىلماچ حسين ابراهيم (بو كىشى قاندا «ياش تور كىستان» نىڭ 78 نچى سانىنا باقىلسىن). اوتورغان ايدى. بزىڭ صحبتىمىز توتوشمەدى. آغا پوف روس ايشچى ، روس سالدات- لارنىڭ «انقلابى حىلارى» اوستىدە اصرار ايتدى. مەن ايسە تور كىستان ايله هىچ قانداى باغلاينىشى بولماغان روس سالداتلارنىڭ تور كىستان خلقى ايشلەرىنە قاتىشىپ يورمەسلىگى كىرە كلگىنى ، يارىم يىل غا اول چارلق روسىياسى سالداتلارى يىلەن برلكدە بزىڭ خلققا قانلى دوشمانچىلىق قىلىپ يورگەن روس ايشچىلەرنىڭ دە «انقلاب قانۇنلارى» ، «انقلاب اساسلا- رى» دىگەن نەرسەلەردە احتىاطلى بولولارى ؛ كىرە كلگىنى آڭلاتماقچى بولدىم. آغا پوف مەنم سويلەدىكلەرىمنى قبول ايتەمدى. تور كىستاندا حكو- متنىڭ ايشچى سالداتلار قولىنا كىچكەنلىگىنى ، ايسكىدە چار حكومتى آگەتلەرىنە بويسىنغان اھالىنىڭ ، ايمدىدە «ايشچى وە سالدات شورالا- رى» غا بويسىنولارى لزومىنى آڭلاتىپ كىلىپ «مەنە يولداش حسين بو

حقدا مەنىمە بر فكر دەدر» دىپ ياندا اوتورغان حسين ابراهيمنى كور- سەت ب قويدى. حسين ابراهيمدە اوزىنىڭ آغا پوف ايله بر فكر دەدە ايكەنلىنى تصدىق ايتدى. ايرتەسى كۈن ايسكىدە عدلىە محكمەسى بولغان اوينىڭ حولىسىدە بو يوك بر مېتىخ چاقىرىشقا قرار بىردىك. كۈب گنە خلق 300- 400 كىشى تويلاندى. سىغىشماغانلار كوچەدە توردىلار. قضا دائىرە سىندە كى وضىعت حقدا مىلى شورا رەئىسى اير على قاسم مەروضەدە بولوندى. حسين ابراهيمدە اوڭا قارشى چىقدى. اطرافدان كىلگەن و كىللەر سويلەدىلەر. بوتونىسى ايشچى وە سالدات شورالارى حر كىتلەردەن شكايت ايتدىلەر. رد ايتىلە آلمايچاق حادثەلەرنى سويلەب بىردىلەر. بو ترىبىسزلك وە مسئو- لىتسزلك يىلەن عىبەلە نوچى سالدات ھەم ايشچىلەردە مجلسدە حاضر ايدىلەر. مەن سوز آلدىم. باشدا اوزومنىڭ سىردىيا ولايت اجرائىه قومىتەسى وە تور- كىستان مىلى مر كزى و كىلى اولاراق بو ايشكە قاتناشدىغىمنى آڭلاتدىم. اوزومنىڭ ھىچ كىمنى عىبەلە اوچون ايمەس ، ايشچى وە سالداتلار شو- راسى ايله بىرلى مىلى شورالار آراسىدا بر گەلەشىپ ايشلەشو يولنى تاپو اوچون كىلگەنمنى سويلەدىم. آرالقدا حسين ابراهيم «اوزىڭز قانداى آڭلاشما واسطەسى توشىپ ايتەسىز؟» دىپ سوزىمنى بوزدى. مەندە: «بزىڭ مىلى مر كز وە سىردىيا ولايت اجرائىه قومىتەسى طرفندان توشىپ ايتەجە گىم واسطەلار ايشچى وە سالداتلار شورالارنىڭ بىرلى مىلى تشكىلاتلار تورموشىنا ، ايشلەرىنە قارىشما سىنقلارنى ، «ماندات قومىسئونى» دىگەن ھىتلەرىنى يوبارىپ خلقنىڭ راخىتىنى بوزودان توختالولارى ، قوراللازىب آوللارغا چىقىپ ، تىنتىپ ، تورلو جنسەدن سالىقلار تويلاپ يورولەرنى قىلغى صورتدە توختاتولارى ، آيرىم اعضالارنى بونداى حر كىتلەرنى منع ايتولەردىز...» دىدىم. مەن بو سوزلەرىمنى سويلەپ بىر گۈنچە ياق شدتلى بر شاوشو چىقىپ قالدى... حسين ابراهيم وە باشقا بر نىچە سابق تىلماچلار ايله برلكدە آغا پوف مەنم يانمىغا مېرگە كىلىپ قالدى وە نفسى قىسىلىپ- تىقىلىپ بو يوك فرانسوز انقلابى حقدا ئەللە قانداى آڭلاشلىماس نەرسەلەر

سویلی باشلادی. چارلار، ملکدارلارنی قوغان روس سالدات وه ایشچیلهرندن سویلهدی. سوزینی مه نم شخصگه کئیریپ، «مشهور پته ترسه بورغ آدواقاتی (*) بولغانلغینی، تورکستان مسلمان خلقی مرکزی برلگینی قولومغا توشوروب آلیب تورکستان خلقینی روس ایشچی وه سالداتلارینا قارشنی قوللانماقچی بولغانلغینی، تورکیه آگه تسی، پان تورکیست، پان اسلامیست، روس دوشمانی» بولغانلغینی سویلهب کیلیب «مسلمانلار مصطفی چوقای آرقاسندان کیته تورغان بولسا لار روس سالدات وه ایشچیلهری یلهن ایشلهری چیقیب قالوونینی اونوتما سینلار!» دیب قویدی. آغا پوف بو قاداری یله نده قانقما دی. او سوزینی سویلهب کیلیب، اوز یولداشلارینا قاراتیب «شوندایمی، انقلابچی سالدات وه ایشچی یولداشلار!؟» دیدر. یولداشلاری دا بلند تاووشله «شوندا ای، شوندا ای!» دیب اونی تصدیقلا دیلار. آغا پوف یوزینی بزنگ اوز ایچیمزده ن تاپیب آلدیغی خائن حسین ابراهیمگه قاراتیب «شوندا ای ایله سمی یولداش حسین؟» دیدی. بو ایمانسز تورکستانلی حسین ده اونو تصدیقلا ب قویدی...

وضعیت کیتدی کچه کیر کینله شدی. روس ایشچی وه سالداتلاری ایچنده ده، تورکستانلیلار آراسندا غلیان سوگ درجه سینه ایریشدی. میتنگ باریشینی، وضعیتنی دقتله تعقیب ایتب بارا یاتقان قضا قومیساری پره ئوبراژهنسکی سه کرهب منبرگه چیقدی. بوتون کوچله باقیریپ:

«یولداشلار! شهرده غلیان بار. قازاقلار قیشلانی اوراب آغانلار. بیرلی خلق کئله سی تیمیر یول استاسیونینا یورومه کده در. اگرده سز مصطفی چوقایغا توقونسا گز، بوتون شهرده فلاکت چیقادر. قیرغین بولا در...» دیدی. غلیان بر آز په سه یدی. مه نم اسمنی آتاب «درحال آتیب اولدورو» نی طلب ایتمه کده بولغان قیچقریشولار توختادی. مه ن اطرافمغا قارادم. حقیقتاً ده بوتون اطراف آتلی قازاقلار یله ن تولغان اییدی. توپلانیش بیرنه یاقین بولغان روس کلیسای میداندا بر طرفدا روسلار، قارشیدا

(*) تحصیلم اعتباریله یوریست بولسام دا هیچ بر وقت آدواقاتلق ایتمه گه نمنه.

بزنگ خلق توپلانمش، دوشمانچیلیق حسیاتلارینی کورسه تب باقیریشما قدا ایدیلهر...

آق مسجد بوتون کیچه نی غلیان ایچنده کیچردی... سالدات وه ایشچیلهر توپلانیشینگ مه نی آتیب اولدوروشکه قرار قرار بیرگه نلگینی ایرته سی کونی گنه ایشیتدم... مه نه شوندا ی قلیب آق مسجدده کی ایشنی توزه تمه ک ایچین کیلیب قوتورغان روس ایشچی وه سالداتلارینگ غلیانینا قوربان بولوب کیته یازدم (*).

شونگله کوزگه ایلینه رلک بر نتیجه گه ایریشه آلمای تاشکندگه قایتیشغا توغرو کیلیدی. فقط بیرلی خلق آراسندا کورولگن غلیان، قیشله نی یاندریو، باشقا شونگ کی ایتمیشله هر هه مده حدینی آشیب کیتکن ایشچی وه سالداتلاردان بر قانچاسینگ تاپا قانوی سالدات وه ایشچی شورالاری طرفندان کوتهریلمه کده بولغان چه گنی بر آز یاتیشتردی... فقط بودا موقت گنه بولوب چیقدی...

مه ن اوز سرگذشتم حقندا تاشکندده بیاناندا بولوندم. سیردریا ولایت قومیته سی آق مسجد ایشچی وه سالدات شورالاری باشلوقلارینی تاشکندگه چاقیریشغا قرار بیردی... اونلاردا کیلیدیله ر. شیلوف، تونکونوغوف هه م ژه رده ف اسملی سالداتلار کیلیدیله ر. اونلار مجلس سالونینا آتاق باسار باسما س رئیس اورونباساری بولشه ویک آنفیروف «بو افندیله ر هه ر نهرسه نی ایشلی آلدولار... باندیت قیافه لهری بار...» دیب سیرلاب سویله ب قویدی. ولایت قومیته سی آق مسجد ایشچی وه سالدات شورالا ری طرز حرکتینگ جنایت ایکه نینی کورسه تمه کچی بولدی. اونلار ایسه اوز حرکتلهرینگ یا گلیش ایکه نینی قبول ایتمه گه نلک بر طرفدا تورسون، اوز فعالیتلهرینگ «انقلاب قانونی» یولندا بولغانینی دا ادعا ایتمیلهر...

(*) فقط داها سوگرا، خوقند ملی حکومتینگ بولشه ویکلهرله کوره ش وقتلارندا، 1918 نچی ییلی فیبرالندا، 1917 نچی ییلی مای آیینک سوگ کونلهرنده بولغان بو حادثه اتناسندا روس سالدات وه ایشچیلهری قولندا اولوب کیتمه دیگم او چون او کونگن بر آنمدا بولوب اوتدی

بو آق مسجد ایشچی وه سالدانلاری کشیلهری مرکز ایشچی وه
سالدات شورالاری دائره سنده ده بولوندیلار... او بیرده ولایت قومیتیه-
سیده گیده باشقاچاراق قارشی آلدیلار. محلی ایشچی وه سالدان شور-
لاری مرکز شورانی یوزدهن گنه تانیغان بولوب، اونیکله هیچ حسابلاش
ماسلار ایدی. شوندا ی قلیب شیلوف، تونکونوغوف، ژرده ف ایدیلر
«قهرمان» صفتنده بولماسادا «مغلوب» بولغان سانالماچا بیرلهرینه قایتب
کیتدیله.

مهن اوز شخصم بیلن باغلی کبی کورونگن بو حادثه نی بر قادر
تفصیلاتیله حکایه ایتسه م، اودا صرف اونگ شو دورده بوتون تورکستاندا
حاکم بولغان وضعیتنی جوده آچیق قلیب آگلانا آلیرلق بر ماهیتده بولغانلیغنی
اوجوندر. مهن او زمان کیگ یورتمزنگ کوب بیرلهرنده بولوندم. ههر
طرفدا همان همان عینی دیهرلك منظره قارشیسندا بولوندم. خلق سوڭ
درجده ناراضی ایدی. یالغز آچیق توپلانیشلار، چیقیشلاردا سویله ب
روحنی یگلله تمهك ممکن ایدی. قورالسز خلق کیمسه طرفندان منع ایتیل
مه گه نلکدهن فائده له نب یالغز قورو سوزده گنه بولسادا دردلهرینی سویله ب،
یوره کینی بوشالتماقدا ایدی.

موندان بزنگ، یعنی ملی مرکزیمز وضعیتینگ سوڭ درجده فصیح
ایکه نلگی آگلایلماقدادر. بز ایشچی وه سالدان شورالاری ادبسلرکله-
رینه قارشی کوره شه آلمای یاتقانه زنی کوروب، بونگ اوجون بیتهرلك
کوچمزنگ یوقلیغینی دا سیزب، کوروب اوتورار ایدیک. خلق اوزی ده
کوچسزلگمزی کورمه کده ایدی. فقط خلق بو مرکزی قورومسز
کوچسزنگینک اوز کوچسز لگندهن توغماقدا بولغانلیغینی، انقلابنگ
کتیردیگی فرصتهن استفاده ایتمهك اوجون، انقلاب دورینگ طلب
ایتدیکی وساطتنگ بزنگ یورت وه خلقمزه بیتهرلك درجده بولما-
غانلغندان چیقماقدا ایکه نلگینی ده آگلانانی ایدی!؟

بزنگ کوچسزلیگمزی ایشچی وه سالدان شورالاری دا آگلانان
ایدی. اونگچون ده اعتبارغا آلمادی. 96%-98% کوچیلک تشکیل ایتدی.

گمز حالدا ایشچی وه سالدان شورالارینا قارشی کوره ش یوروته آلمای
موقت حکومت قومیت سنده متفق ایزله ب یوروومز اوزی فاجعه مزنگ
درجه سینی آچیق کورسه تمه کده در.

یه گی قانونلار بری برینی تعقیب ایتدی. بز مرکزنگ ایشی ده
خلق وه مملکتنی بو یه گی قانونلار بیلن تانیشترو وه اوگا بوندان افانده-
له نو یوللارینی کورسه توده ن عبارت ایدی. ایکنچی یاقدان بز اوزیمز بو
قانونلارنی حاضر لاشدا وه بعضی بر قانونلارنگ تطبیقندا بزنگ خلق
تورموش وه شرائطینا کوره اوزگه رتمه لهر کیریتو ایشلهرنده قاتناشمالی
ایدیک. او جمله دن عدلیه محکمه لهری وه بیر قومیتله لهری حقدانغی
یه گی قانونلار بزنگ اوجون مخصوص بر اهمیت قازانماقدا ایدی...

اوتراقچیلقی — «پراودا» نگ (21. 10. 36) پدشپهك شهرینده ن آلمان
خبریگه کوره، سوڭ بیش ییل ایچیده قیرغیزستاننگ 47 400 کوچه به
خوجالغندان 26 میگی اوتراقلاشتریلغانمش.

ساویت خوجالغندا

بر طرفدان ساویت نشریات وه مطبوعاتی ساویت خوجالیغینگ کوز
قاماشتریچی موفقیتندن، اونگ سرمایه دار مملکتلهر خوجالیغینی یاریم
بولدا قالدیریپ کیتکه نلگندهن ستونلهر، صحیفه لهر، حتی جلدلهر تولدوب-
روب بحث ایتسه لهر، ایکنچی یاقدان ساویت خوجالغندا کیگه یه بار ایپاتقان
اوپورولوشنی کورسه ته تورغان نشانه لهر اورتاغا چیقماقدادر. باشقا جهت
لهرندهن قطع نظر ساویت خوجالق آداری تشکیلاتندا تیز-تیز اوتکه زیلیب
تورغان اساسی اوزگه ریشلهر اوزی ده ساویت خوجالغنداغی بحرانی آچیق
کورسه تب تورادر.

ساویت خوجالیغنی اداره ایته باشلاغان «ساوناخوز» دان آلیب
تورلو خوجالق قوللارینا آیریلغان آیریم قومیسارلقلار دوره سینه کیلب
چیققونچا نه قادار استحاله لر کیچیریلدیگی معلومدر. بو قومیسارلقلاردا
سوڭ بیللار ایچنده یاق قاچ تورلو اوزگه ریشله رگه تابع توتولدیلار. بو
اوزگه ریشله رنک ههر بری کیچیریلمه کده بولغان دائیمی بحران آغیرلیغینی
کیلب توختادیغی نقطه دان کیچیریب یوباریش نیتیه بولغانلیغی دا کیمسه
ده ن یاشیرین ایتمه س.

تورلو خوجالق تارماقلاری، (آغیر، ینگل، بیرلی وه ب.) صنایع،
تجارت جنسله رینه کوره آیریلغان تورلو قومیسارلقلار تا 1933 نچی ییلغا
قادار بره ر هیئت حالندا قورولغان ایدی. قومیساردا بو هیئت اعضاسندان
بری، بلکه ده برنجیسی اگنه ایدی. بوتون ایشله ر بو هیئت قراری ایله
یوروتولور ایدی. برده ن بره بو هیئتلر بتیریلدی. بوتون ایش قومیسارنک
شخصی مسؤلیتته بیریلدی. حتی قومیسار اورونباسارلاری دا اونگ کور-
سه تکه یینی اگنه ایشکه آشیریب اوتور ا تورغان اجرا مأمورلاری درجه سینه
توشورولدیله ر. کوب اوزامادی، بو قومیسارلقلار یاندا داها کیگ
مقیاسدا «شورالار توزو مجبوریته سیزیلدی. فقط بوسفرگی شورا صرف
قومیسارغا مصلحت بروجی، اونگ ایسته گی ییلن توپلانیب تارقالوچی
بر شورادر. مه نه شو ایگ باشندان مثال ایتب آلب توردیغیمز استحاله
سلسله سی تا آیریم خوجالق مؤسسه له رینه، فابریقا، حتی ساوخوز، قولخوز
لارغا بارغونچا ههر طرفدا داها کیگ مقیاسدا کوروله تورغان حادثه-
له ردر.

سوڭ زمانلاردا اورتاغا چیققان بعضی بر ماته ریالار نه بو جنسده ن
اداری وه نه ده اقتصادی، مالی، سیاسی، حتی ره فورم تدبیرله ری، ایلدیزی
ساویت خوجالیغی عضویتنده بولغان خسته لقی بتیریب، آغیرلقنی ینگلله تو
یولندا هیچ بر تورلو خدمت ایته آلمادیغینی کورسه تمه کده در.

آغیر صنایع قومیسارلیغی یانداغی شورانگ اوتکه ن یاز مهم بر
توپلانیشی بولوب اوتدی. بو توپلانیشدا قومیسار اورجونیکدزه طرفندان

بیریلگه ن بیانات وه اونی متعاقب اورتاغا چیقا باشلاغان بعضی بر ماته ریالار
ایمدیگه چه ساویت مطبوعاتی طرفندان آغا سورولوب کیلگه ن ادعایارنی
بوئونه ی آلت-اوست ایتدی.

ههر نهرسه ده ن اول ساویت نشریات وه مطبوعاتداغی سرمایه دار مملکتله ر
خوجالیغینی «قوب پینکه نلک، اوزوب کیتکه نلک» ادعاسینگ بوئونه ی
یالغان، اوز-اوزینی ههم اطرافداغی ساده دلله رنی آلداتو اوچون چیقا-
ریلغان قیزیل یالغانلارنک بری ایکه نلگی بوتون چپیلایغیله میدانغا چیقا-
ریلدی. «زا ایندوسترالیزاسیو» غازیتاسی (27 آوغوست نسخه سندا) صا-
یعنگ کوب قسملارندا سرمایه دار مملکتله رده ن کوب آرقادا قالدیقلا-
ندان شکایت ایتمه کده در.

اوتکه ن یاز قره ملگه کتیریلیب مه دالیا بیریلگه ن غروپلارنگ برینه
قاراییب سویله گن نطقندا ستالین اوزی ده ایشنگ باشقا مملکتله رده ن
سانچا آرتیق مال چیقارا یلگه ن بولو ییلن گنه بیتمه گه نینی، مسئله نگ
داها زیاده باشقا بیرله رده اگینسده ن داها یاخشی، داها اوچوز مال چیقار
یبلو، معین ایش وقتندا باشقا یرده گینسده ن آرتیق استحصال ایته یلوده ن
آسیلی بولغانلیغینی سویله گن ایدی.

اورجونیکدزه یه گی گنه آمریقادان قایتب کیلگه ن بر یاش ساویت
مهندسینک اوزینه آگلاتدیقلارینی نقل ایته در. یاش ساویت ییله رمه نی آمریقا-
داغی فابریقلار تیشقی قورولوش وه ایچنده کی ما کینه له ری اعتباریله
ساویت روسیاداغندان باشقاچا، هه له هیچ ده یاخشی بولماغانلقلارینی،
فقط او یرده گی انتظام، ایشنگ باریشی وه استحصالاتنگ بوئونه ی
باشقاچا بولغانلیغینی، آمریقادا عینی جنسده ن ما کینه باشندا ساویت روسیا-
داغندان اوچ دفعه آز ایشچی چالیشدیغینی، بونگلله برابر استحصالاتینگ
اوچ دفعه آرتیق بولغانلیغینی سویله یدر. یاش ییله رمه ننگ حکایه سینی نقل
ایتوچی قومیسار اوزی طرفندان «بوتون فلاکت مه نه شو نهدار!» دیدر.

اورجونیکدزه اوز قولی آستنداغی ساویت آغیر صنایعینگ سرمایه-
دار مملکتله ر صنایعی ییلن بوی اولچوشه ییله جه ک درجه ده ن کوب آرقادا

بولغانلىغىنى، بونگ اوچون كوب اوزون وه آغیر يول كىچىلمەسى لزو-
هېنى آڭلاتادر.

يەنە شو اورجونىكىدزە ايمىدگەچە ساويت استاتىستىقنىڭ غىرصافى
(valovaya) استحصالات سانلارى اوستونە قورولوب كىلدىگىنى سويلەب،
بونگ اقتصادى جەتدەن بر معنا افادە ائىمەدىگىنى اعتراف ائەدر. او
ساويت خوجالغندان استاتىستىق توزودە حسابى خالص (towarnaya)
استحصال سانلارى يوزەسندەن يوروتواگە كىچونى طلب ائەدر. او ايمىد
گەچە ساويت خوجالغندا، بالخاصە اوز قولى استىداغى صنايع خوجالغندا
يوروتواوب كىلگەن حسابلاشدا مانىڭ ايشلەب چىقارېش بهاسى، اونگ
بازارغا مناسباتى، كىفئىتى هەم رەئىبلىتەت، فائەدەلىلىك كىبى مەم
اقتصادى جەتلەر قەطئىاً نظر اعتبارغا آلىنماي كىلدىگىنى، بر خوجالىق
مۇسسەسىنىڭ اقتصادى اساسدا يورويە بىلمەسى وه دوام ائىتە آلماسى او-
چون بو نەقشە لارغا رعايت ائىتونگ مطلقا كىرە كلىگىنى سويلەيدىر.

ساويت آغىر صنايعندا وه عمومىتەلە خوجالغندا استاتىستىق سانلارنىڭ
قالاى توزولوب چىققانلىغىنى، اونلارنىڭ حقىقى وضعىت بىلەن نە قادار
علاقەسى بارلىغىنى دا جودە ياخشى بىلەمز. «پراودا» نىڭ نەفت استحصالاتى
سانلارى حقدىغى باكو مەخبرندەن آلىب نىش ائىدىكى شاپان دقت بر
يازىسىنى دا ياقىن آيلاردا او قوغان ائىدىك. («پراودا» 28. 7. 36). او
يازىغا كورە، باكونگ نەفت مەدەنلەرنە ائىكى تورلو دفتر يوروتولگەن.
بونلاردان برى مۇسسە منسوبلەرنە گنە مخصوص بولوب اوندا حقىقى
كوندەلك استحصال قىد ائىلگەن، ائىكچى دفتر ائىسە رەسمى كورسەتە
اوچون پلان وظىفەلەرى ائىجايىنا كورە قىلغان رەسمى بىانات سانلاردان
توپلانغان دفتردر. يوقايدان كىلە تورغان تىكشىر وچىلەردە مەنە شو 2 نچى
دفتر بىلەن گنە تائىشغانلار. مثلاً بر كاندە حقىقى استحصال 280 تون غنا
ائىكەن، رەسمى دفتردە 1434 تون دىب قىد ائىلگەن. بو سان هەر نەرسە
دەن اول آرتىرو مبالغەسىنىڭ درجەسىنى كورسەتەدر.

ساويت خوجالىغىنىڭ موفقىتندەن بىتت ائىب كىتيرىلگەن مجرد سانلار

نىڭ كورچىلگى دە مەنە شو جىسدەن آتى بار، اوزى يوق نەرسە سانلاريدىر.
ساويت حكومتى پلان سياستى باشلىچا صنايع قورو سياستىدر... اون
مىل آرقا-آلدىنا قاراماي صنايع قورو سياستىنە دوام ائىب مىليارد لارچا خلق
ئروتى اسراف ائىتلىب، خلقلار آچلىق وه سفالتكە مەروض قالدىر بولغاندان
سوڭ غنا بو پلان سياستىنىڭ قورولوشىداغى عضوى بوزوقلىق مىدانغا چىقب،
ساويت زامىدارلارى طرفىدىن اعتراف ائىتلىب اوتورادىر. ساويت صنايعى
بويوك قومىناتلار حالدا قورولغان. بر جنس مال چىقاراتورغان صنايع
چىقاراجاغى مانىڭ بوتون قىسىملارنى اوزى حاضر لايدىر. مثلاً: بر ساعت
فابرىقاسى ساعت اوچون كىرە كلى بوتون قىسىملارنى چىقاراجاق بر شكىلدە
قورولغان. فقط بونداى بويوك مقياسداغى تشكىلات ائىشىنى تامين اوچون
تورلو علاقەدار خوجالىق تارماقلارى آراسىداغى باغلانىش، مناسباتىڭ
ياخشى تامين ائىلگەن بولوشى كىرەك. ساويت خوجالغندا بو جەت قەطئىاً
تامين ائىتە آلمىغان. بو يوزدەن بوتون قومىناتلار آقساماقادار. مثلاً:
ما كىنە كىبى استحصالات وسائىلى حاضر لايتورغان مۇسسە ائىلە بو جنس
استحصال قورالى آلاتورغان مستهلك مۇسسە آراسىدا هېچ بر تورلو
باغلانىش بولماغانى كىبى كوب مۇسسەلەر خام مال، يارىم فابرىقات ئىتتىشرە
آلماغانلقدان توختاب ياتادر.

ساويتلەردە يەككى صنايع قورو مسئلهسى اورتاغا چىقارچىماس ستاندارت
مسئەسى دە اورتاغا آئىلغان ائىدى. بو مسئلهنى ساويت خوجالغندا ائىلك دفعە
اورتاغا قويوچى توركىستانلى قومونىست - اسماعىل سعد وقاص ائىدى...
او توركىستانىڭ خام ماللىنى روسياغا ائىتە او بىردەن فابرىقات حالدا
توركىستانغا كىتيرىپ يورونىڭ اقتصادى كوروشلە مەقول بولماغانلىغىنى،
روس شوونىستى بولماغان ساويت حكومتى اوچون توركىستان خام مالندان،
باشقا شرايطىك دە مەساعە ائىدىكى قادار قىسمىنى توركىستاندا ائىشلەمەكلە ائىشسز،
حىيات قايناغىسز قالغان توركىستان اھالىسىنە ائىشىنى استحصال مىدانىنا كىرتىپ
تورموشىنى قازانماق امكانى بىرىلمەسىنىڭ اهمىتى بويوك بولغانلىغىنى، ائىكچى
ياقدان ساويت خوجالىغىنى ساغلام نىگىزگە قورغان بولونمايلىغىنى آلمان

سورگن ایدی. او زمان ساویت حکومتی، قومونیست فرقه‌سی مفکوره-چیلهری بو کشینی، ملتچیلک، لیبرال بورژوا نظریه‌سی تأثیری آستندا قالغانلق بیلن عیبه گن ایدی. بو عیب بیلن ایشدن قولغان اسماعیل سعد وقاص بو کون بیله عییلی سانا لادر. فقط آرالقا، 10 میل سوگرا، میلیاردلار هواغا آیلغاندان سوگ، ساویت حکومتی اوزی بو نظریه‌نگ توغرو لیغینا شاهد بولوب اوتورادر.

ساویت روسیانک صنعتله نهمه‌سند «دنه‌پرستروی» آنلی گیگانتنگ موقعنی بیلمه‌یتورغان برکشی ده یوقدر. بو اصلنده ایلکتریک قوتی چیقارا تورغان مؤسسه بولسادا اونگ اطرافندا تورلو جنسندن استحصالات قوللا-ری او جمله‌دهن بر آلومینیوم فابریقاسی دا قورولمشدر. بو قورولوشلارنگ ساویت توشونوشنده‌گی اساس عاملی اوجوز ایلکتریک کوچی بولغانلیغی ایدی. بر مؤسسه‌نگ قورولوشی اوچون کیره کلی بولغان باشقا جهتلهر که کیلگنده «بولشه‌ویکلهرچه ممکن بولماغان نهرسه یوقدر!» نظریه‌سی حاکم ایدی. بو آلومینیوم فابریقاسینگ خام ماده‌سینی له‌نینغرادنگ شما-لنداغی دائره‌دهن کتیرو کوزده توتولغان ایدی. له‌نینغرادنگ شمال طرف-داغی دائره، هم دنه‌پر بویی، بو اوزی ده یاریم روسیانی نه‌یله‌نو دیمه کدر. بونگ اوستونه او اویلانغان دائره‌نگ پیره‌جه گی خام ماده‌نگ ترکیباتی، اونگ آلومینیوم استحصالاتی اوچون یارارلیغی اقتصادی بر قاراشله تیکشیریلمه گن بولغان. گیگانت بتیریلیب ایشکه باشلانغاچ، هله اقتصادی جهت بر طرفدا تورسون، او ماده‌نگ کیمیای قورولوشی دا موافق بولماغانلیغی میدانغا چیقادر... اونگ بیرینه اورال اطرافنداغی کانلاردان چیقاریلغان خام ماده‌نی قوللانو کوب فائده‌لی بولوب کورونه‌در.

ایمدی ساویت حکومتی میگلهرچه کیلومه‌تزو مسافه‌دهن خام ماده ناشیب دنه‌پر آلومینیوم گیگانتینی ایشله‌تویله‌ن او بیرده کی فابریقادان واز کیچیپ اورال اطرافندا په‌گی آلومینیوم فابریقاسی سالبو نظریه‌سی آراسندا آسلیب قالدی... ساویت خوجالینی ایسکیده کی «بولشه‌ویکلهرچه بولما-یتورغان نهرسه یوقدر!» نظریه‌سی آستندا یوریتورغان بولسایدی، بلکه‌ده

ساویت حکومتینگ «نه اولورسادا گیگانتینی ایشله‌نهمز!» دیگن بر قرار-غا کیلویینی ده اوله‌مه‌ک ممکن ایدی. فقط یوقاریداغی ستالین وه اونگ اوک قولی اورجونیکیزه‌نگ بیاناتدان آچیق آکلاشیلماقدادر، که ساویت حکومتی ده بو کون خوجالکنک اوجهرلکه یورمه‌په‌جه گی قناعتنه کیلیب، کوچلو اقتصاد قانونلاری قارشیسیندا تیز چوگه باشلامشدر. فقط مسئله بوندای جزئی گذشتلهر، موقتی چیکیلولهر بیلن گنه بولمایدر. بو ایسه ساویت خوجالقی سیاستینگ کوکندهن قولاماسی نشانه‌سی دیمه کدر... طاهر

*

تورکستاندا

«هاملهت» ترجمه‌سی اوستنده مناقشه‌لهر

محررله‌ریمزدهن دو قنور طاهر شا کر بیکنگ بوتور باسلیب چیقان «تورکستان ملی ادبیاتی وه ادیبلهری فاجعه‌سینه دائر» نام اثرینی کوزدهن کیچیرگه‌نلهر تورکستان ملی شاعر وه ادیبلهرینگ ساویت شرائطندا ملی مفهومده اثرلهر یازماق حقدان بوتونله‌ی محروم قیلنغانلقلارینی او قور وه شول سببدهن سوگ چاغلار تورکستاننگ ادبی حیاتندا، صنعت وه صحنه تورموشندا بویوک آچیقلق وه سونو کلک یوز بیرگه‌نلگینی سیزره‌لهر. ملی اثر یازماق حقدان محروم قیلنغان ادیبلهریمزدهن بریسی ده روس پروله-ناری دوشمانی اولاراق تانیلیب کیلگن عبدالحمید سلیمان «چولپان» در. بو ادیب بوندان ایکی ییل بورون درام شاعرلاری قرالی انگلیز ویلیام شه‌کسپرنگ بوتون دنیاغا معلوم مشهور «هاملهت» دیگن اثرینی ترجمه ایتیره‌ک تورکستاندا ادبیات وه صنعت میدانینا یاتراقلی بر ایشیق قویدی (*).

خلقنگ، آنیقسا ادبیات وه صنعت اهلینگ بولشه‌ویکلهرینگ «شکلچه ملی، مفهومچه سوسیالیست» آتالغان اثرلهرندهن سوگ درجه بیز گن بر چاغندا «هاملهت» نگ تیلیمزگه ترجمه قیلینیشی تورکستاندا مهم بر

(* ویلیام شه‌کسپرن: «هاملهت» 5 پرده‌لک فاجعه، چولپان ترجمه‌سی، تاشکند، سمرقند 1934؛ 155 بیتلک. تیراژی 7100، نرخی 2 سوم 40 تین.

وقعه بولدی. تماشاچیلارینی یوقاتغان تياتر دائره لهرنده، صحنه صنعتکار-لاری آراسندا بويوك سيوينچلر كورولدی. صنعت اهلی طرفندان چولپان-نگ بو یاقیملی، وه موفقیتمیلی حرکتی آقیشلاندى. مجبوریت آستندا «شکلچه ملی، مفهومچه سوسیالیست» آتالغان بولشهويك اثرلهرینی اویناب، كو-گلسزله نیب یورگهن تورکستان صنعتکار لاری آراسنداغی «هاملهت» کبی صنعت باقیمندان کوب یوکسهك بر اثرنگ ترجمه قیلینیشدان یوز بیرگهن بويوك سيوينچنی، جوشقولنقنی کورگهن محررلهر مهم حقیقتلارنی اور-تاغا چیقاردیلار. «هاملهت» نی صحنهده کورسه تیشده ره ژسورلق قیلغان تورکستان صنعتکاری اوینور (منان مجیدی) ایله «هاملهت» رولینی اویناغان ابرار هدایت، «اوفه لیا» نی تمیل ایتکهن سارا ایشاتورده وه باشقا صنعتکار لاریمزننگ شو «هاملهت» نی اویناشدا کورسه تکهن موفقیتمله-ریگه شاهد بولغان ساویت محرری م. حسن «قیزیل اوزبیکستان» ننگ 5. 3. 35 تاریخلی ساندا باسیلغان «صنعت یوکسهك کلکله ری ساری» نام باش مقاله سنده «ساویت دراماتورغیانسینگ تياتر لاریمزننگ بارچا قابلیت-لهرینی وه تالاتلارینی ایشکه سالارلق که تته اثرلهر بیره آلماغانلغینی» اعتراف ایتکهن ایدی. دیمهك «هاملهت» ننگ تورکستان صحنه لهرنده قو-یولوشی تورکستان صنعتکار لارینگ صنعت باقیمندان قیتتسز بولغان بولشهويك اثرلهرینی اوینایاراق اوپوشوب قالغان صنعت تویفوسینی قوز-غادی، اولارنگ توشکون روحینی کوته ردی وه تورکستان تورکلگنده غربی أوروبا صنعت مفهومینی آگلاو لیاقتینگ زورلغینی کورسه تو امکا-نینی بیردی. خلقیمزنگ کیگ معنادا معاصر لاشماغی اوچون ایگ مهم عامل بولغان بو مهم جهتنی ایگ آغیر شرائط ایچنده اورتاغا چیقاریب، بولشهويكله رنگ اوچار یوزیگه اورغان بويوك باتر — تورکستانداغی غریچلیق آقیمینگ یوکسهك سیمالارندان «هاملهت» مترجمی ادیب چولپان در.

* * *

روس پرولتاری دوشمانی چولپان «هاملهت» نی ترجمه ایتمه که

تورکستاندا روسچیلیق حرکتیگه وه «شکلچه ملی، مفهومچه سوسیالیست» اثرلهر که بويوك بر ضربه بیرگهن. بونی تورکستانداغی بولشهويكله رنگ بویوشی بیلیر وه سیزیرلهر. فقط اولار، تورلو حرکت وه ایتمیلیشلهریگه رغماً، چولپاننی ادبیات وه صنعت ساحه سندا توقان پوزیسوئندان تیلهدیکله-رینچه اوزاقلاشترالمای کیله درلهر. داها توغروسی اولار بوندای بر حرکتی ایشکه آشیرودان عاجزدرلهر. فقط اولار پیری کیلدیکیچه چولپاننگ شخصیتنه، ذکاسینا قارشى ادبسزچه تیل اوزاتودان واز کیچ-مه ی کیله درلهر. بوندای یاقیمسز حرکتی یاقیندا بردفعه ینه تکرار لاغان کشی تورکستانک اوز اوغوللارندان بری بولوب، ایمدیگه چه غیرینی، معلوما تینی موسقوا منفعتی اوچون صرف ایب کیلگهن معلوم نذیر توره قولف در... وقتیه ساویت حکومتینگ حجاز و کیلی بولغان بو نذیر توره قولفنگ «قیزیل اوزبیکستان» ننگ 7. 36. 27 تاریخلی ساندا، «هاملهت» ننگ ترجمه سینی تنقید ایتکهن اوزون بر مقاله سی باسیلیب چیددی. بو مقاله سنده او، «تخمینیگه کوره، اثر روسچادان ترجمه ایتلگهن. روسچا ترجمه له-ری یله ن سالیشتیریب کوردم. تقریباً هر جمله ده یا بر خطا، یا لخطانگ عمکیزاده سی، یا عسکیزاده سینگ خالسی بار. «هاملهت» نی ترجمه ایتکهن ترجمان باشی برنجیدن — روسچانی یلمه یدی؛ ایکنچیدن — «هاملهت» ننگ قاندای بر اثر ایکه نیدن خبری یوق؛ اوچنچیدن — اوزیکچه بعضی جمله لهرینی شو درجه ده بی پروا ترتیب قیلغان، که آگلا-ماق ممکن ایسه» دیب، چولپاننگ روسچا سوادینی توبه نله شتر و نیتی ایله، یاقین کیچمیشده ن شو وقعه نی آگلاتادر:

«1916نجی یلدا خوقد حاکمی روسیاغا کیته تورغان لاشمان ایش-چیلهرینی شهر میداندا تفتیش قیلغان ایدی. ایشچیلهرنگ هر میگی بر میگباشیغا تاپشیریلوب، روسیاغا بارغاندا حکومت وه خلق یله ن معامله-لهری بولغاندا قینالما سینلار دیب هر میگباشینگ یانغا بر تیلماچ تعین قیلغان ایدی. روسچا یلگه نلهر آز. هر «читаю, писаю» بایمهت دیگهن کشی او کونله رده تیلماچ بولایسگهن ایدی. خوقنده او زمانلار آودی

خالق می، آودی (عبد) رحمان می دیگن آسمانک شاتیسیدای اوزون، شیشه بورون 42-45 یا شلاریدا بر بیچاره بار ایدی. مه‌یده-چوپیده زا کوچیلک ییلن قاضی خانه‌لرده پرستافلارنگ یانیدا کون کورده ایدی. او بیچاره هم تیلماچ بولوب، تیزه‌سیگه هم زورغا پیتکه‌ن بر کوسه وه قیلیچی یانغا تاقیب میدانداتورغان ایکن، حاکم کیلیب تیلماچقا قاراب «понимаешь по русски понимаешь» بزنگ آودی خالق «понимаешь» دیب جواب بیر گن. حاکم، باشقا تیلماچلارنگ بوندان هم بیش بدر ایکنه. یینی اندیشه قیلیب: «молодец» دیدی. آودی خالق هم حاضر جواب دهره و بوینی جوزوب، ایشمه‌ت-بایمه‌ت دیب حاکمنی خرسند قیلغان. گمانیم، شو بزنگ آودی خالق اوزیگه باشقا بر مناسب ایش تپماسدان، ترجمان باشی بولوبمو میدانغا چیقدی. اگر بو گمان خلقنی کولدورمه‌ک اوچون سویله‌نگه‌ن بر مبالغه دیسه‌گنر — قولگرنی بیرنگ، بر گه باریب ترجمه ییلن اصلینی قیاس قیلیب قایتایلیق «دیب سوزینی ترجمه‌ده کی خطا لارغا اوتکه‌زه‌در. بعضی مثاللار کیلتریب، ترجمه‌ده کی خطا لارنی کورسه‌تکن نذیر توره قولوفغا کوره، «هامله‌ت» نگ ترجمه‌سی بوزوق، اما شو درجه‌ده بوزوق، که وجودیده ساغ جایی یوق. تیلی‌ده ادبی تیل بولمای، 41 درجه حرارتی ییلن که سه‌لخانه‌دهن قاققان که سه‌لنگ سویله‌شی ایمش.

«تیل طرفینی بر چیتکه قویگ‌دا «یکشنبه» قاپیردهن چیقدی دیب سوراگ. شه‌کسیر بو بیرده نه یکشنبه‌سینی سویله‌گن وه نه جمعه‌سینی! اثر گه بوندای بوزوق بر رنگ بیرمه‌ک عیب ایمه‌سی؟» دیگن نذیر توره قولوف، ترجمه‌نگ بر بیریده مترجم طرفندان «زا کونچیلک» قیلیب «فانون»، «به‌جه‌ریلیش»، «ایمیلله‌ش» دیگن وه اصلیده بولماغان یوق سوزله‌رنگ کیلتریلگه‌نگی، هم‌ده «ظالمه‌رنگ ظلمه‌ری» اورینغا «حکومتدار لارنگ ظلمه‌ری» دیلگه‌نگینی سویله‌ب، بالخاصه مقاله‌سینک 12نجی ستونده ترجمه‌حقندا کوب قویال وه یاقیمسز سوزله‌ر یازادر. بر کون سو‌گرا، یعنی 28نجی ایولدا چیققان «قیزیل اوزیکستان»-

دا، آخرنچی بیتینگ سو‌گنچی ستونده، «باشقارماغا خط» سرلوحه‌سی آستندا «چولپان» امضاسیله کیچیک حرفه‌رله باسیلغان شو یازونی او قودق: «قیزیل اوزیکستان» نگ شو ییل 27نجی ایول سایندا اورتاق نذیر توره قولفنگ «هامله‌ت» ترجمه‌سی توغروسیدا بر مقاله‌سی باسیلیب چیقدی. مذکور مقاله مناسبتی ییلن قویداغی اوچ نهرسه‌تی کوپچیلککه ییلدیریشکه شاشیلامه‌ن:

1 — نذیر نه که «هامله‌ت» ترجمه‌سینی، کیلتر گن مثاللارینغا قارا-غاندا، روسچا ترجمه‌له‌رنگ تیزمه‌لیسی (نظم‌لیسی) ییلن سالیشتیرغان. حالبوکه مهن ترجمه‌ قیلغان نسخه، ساحمالی (شرلی) بولوب انقلابدان بورون باسیلغان. مهن ترجمه‌گه کیلتریشمه‌سیمدهن بورون او نسخه‌نی اینگیلز ادبیاتی ییلگیچله‌ریدهن لان اینگیلز چه‌سی ییلن سالیشتیریب چیقیب، کوب جایلازینی ممکن قادار اصلینغا یاقینلاشتیریب بیر گن. مذکور نسخه‌هلی هم اورتاق لارنگ کتبخانه‌سیده ساقلانادی. مهن، نه‌نه اوشا نسخه‌دان بولغان ترجمه‌ اوچون گنه جوابگر مهن. ترجمه‌ ییلن ترجمه‌ آراسیدا، آینیقتا تیزمه‌لی ییلن ساحمالی آراسیدا که ته فرق بولادی.

2 — «هامله‌ت» ده‌ی بر اثرنگ ترجمه‌سیده بر نیچه خطا کیتمه‌سه‌دهن علاجی یوق. اوشا خطا لارنی خیرخواهلق اساسیده کورسه‌تویچله‌ر-گه تشکریمنی ییلدیریب، کیله‌جه‌کده توزه‌تیشکه وعده بیرمه‌ن. بر نیچه توغرو کورسه‌تیلگن ترجمه‌ خطا لاری نذیر نه که مقاله‌سیده هم بار، بونگ اوچون او کشیگه هم تشکر.

3 — لان قویداغی نسخه‌نی آلدیریب مهن قیلغان ترجمه‌نگ اور-گینالینغا سالیشتیریب چیقیب، نتیجه‌سینی مطبوعاتدا اعلان قیلیش کیره‌ک بونگچون یاخشی-یاخشی ترجمانلاردان عبارت بر قومیسیا توزولسه یاخشی بولاردی. قومیسیا توزوش وظیفه‌سینی مهن اوزیکستان ساویت یازوچیلار-ری برلگینگ جمهوریت قومیتیه‌سیدهن سورار ایدم. — چولپان.

آرالقدان اوچ هافتا قادار کیچدی. ینه عینی تاشکند غازی‌تاسندای «نهمتگه اوخشاغان تنقید» باشقلی بر مقاله‌ چیقدی. س. صدیق تامانیدان

«هاملهت» ترجمه‌سی اوستیده یازیلغان وه غازیتا باشقارماسی طرفیدان قیسقارتیلیب باسیلغان بو مقاله شو سوزلهر بیلن باشلانمشدر:

«هاملهت» اثری روسچاغا یوز ییلدان آرتیق بر مدتده بهری ترجمه ایتلیب، کوچورولوب، اوزگه‌رتیلیب، تطبیق ایتلیب کیلمه کده. روس ادبیاتیدا «شه کسپیرولوغیا» («شه کسپیر بیلک») نامی بیلن علاحده بر ساحه، آپریم علمی بر مسلک پیدا بولغان. روس ادیبله‌ری، روس عالمله-رینک اُک کوچلوله‌ری بو ساحه‌دا ایشله‌یدیله‌ر، تیکشیره‌دیله‌ر، تالاشیب-تارتیشادیلار، شرحلار بیردیله‌ر... بو کونگه‌چه شه کسپیر اثرله‌رینی تفسیر-له‌وچی یوزلهرچه، میگلهرچه مقاله‌لهر، اثرلهر، کتابلار باسیلغان. روس ادیبله‌رینک اُک اوستالاریدان هله‌له قانچا کشیله‌ر بولار اوستیده ایشله-گه‌نلهر. روسچا ترجمه‌لهر اوستیده اولوغ تنقیدچی به‌لینسکی‌دهن تارتیب تا زمانیمزداغی شه کسپیر شناسلارغاچا قانچا-قانچا منقلار، یازوچیلار فکر یورگوزگه‌نلهر. لاکن... لاکن شونداغی بولسا هم روس ادبیاتیدا بو کونگه‌چه شه کسپیر اثرله‌رینک توغرو وه مکمل ترجمه‌سی یوق. یوق!

روس ادبیات دنیاسی حاضردا، شو کونله‌رینک اوزیده هم بو مسئله-نی محاکمه قیلماقدا. «هاملهت» کبی اثرله‌رینک توغرو ترجمه‌سینی یوزه‌گه چیقاریش اوچون اورونماقدا.

شو حالدا بوندان ایکی ییل‌غنا بورون بولغان اوزیکچه ترجمه‌دهن، برنجی ترجمه‌دهن، بی‌واسطه ایبه‌س، اوچنجی قول آرقالی بولغان بر ترجمه‌دهن مکملک، خطاسزلق طلب ایتیش ممکن مو؟ البته ممکن ایبه‌س.

«هاملهت» کبی اثرله‌رینک ترجمه‌سی وه اونک اوستیده محاکمه یورگوزوش بوتون بر خلقک مدنی سویه‌سینی اولچه‌شکه میزان بولا-تورغان نهرسه‌لهر. بولار بر وه یا بر ایچه کشینک ایشله‌شی بیلن به‌جه‌ریله-تورغان ایشله‌ر قاتاریغا قویولمایدی. بولار اوستیده کیگ اوی جباعتیچلیک ایش کوروشی لازم... سو کوشلهر، کنایه‌لهر ایشنگ توزه‌لیشیگه ایبه‌س، بلکه بو ساحه‌دا خدمت قیلوچی قولله‌کتیف ایشینی ساووتیشغا سبب بولا-دی. شو نقطه نظردان مسئله‌گه یاقینلاشساق، اورتاق توره قوللنقک

«هاملهب» ترجمه‌سی اوستیده هه‌ینکهن بر مونچا گه‌پله‌رینی ادبی حرکت شاینگه یازاشماغان سوزلهر دیب آتاشغا توغرو کیله‌دی...

«هاملهت» ننگ روس تیلیده 15دهن آرتیق ترجمه‌سی بار. بولارینک ههر بری نیچه مرتبه باسیلغان بولسا شونچا اوزاگه‌ریشلهر، توزه‌بیشلهر کورگن. چولپاتنگ ترجمه‌سی ایسه کانشین ننگ انقلابدان بورونو ترجمه‌سیده‌ن آلتغان. بو نهرسه نظم ایبه‌س، نر بیلن یازیلغان. بونی هم شه کسپیرچی عالمله‌ردهن یه‌وگه‌نی لان 1932نجی ییلدا اصلیکه سالیشترب توزه‌تیب چیققان. ترجمه اوستیده فکر یورگوزگن کشی اوشا اثر بیلن سالیشترب کوروشی لازم. توره قولف ایسه بونداغی قیلماغان. او باشقا بر ترجمه‌نی، نظم بیلن بولغان ترجمه‌نی آلتغان...

بزننگ قولیمزدا 1930نجی ییلدا باسیلغان «K. R.» ترجمه‌سی وه 1935نجی ییلدا باسیلغان لوزینسکی ترجمه‌سی بار. بولار هم نظیلی. توره قوللنک «هاملهت» اوچون کویوب یانیشی وه ترجمه‌چیگه شونچالاق نصیحت وه حقارتلهر بیلن چیقیشی اوچون اساس بولغان مثاللارینک قانچالاق مستحکم ایکه‌نینی کوروش اوچون لااقل قولیمزداغی ترجمه-لهرگه سالیشترب کوره‌بیلک. تاکه «41 درجه‌لی حرارت بیلن کهسه‌لخا-نه‌دن قانچقان کشینک سوزلهری» قایدان کیله یاتقانی آتیق بولسون» دیگه‌ندهن سوک س. صدیق، توره قولف مثالیده کی روسچا جمله‌لهرینی «K. R.» ایله لوزینسکی ترجمه‌سیده کی روسچا جمله‌لهر ایله نیگله-شترب، ترجمه‌لهر آراسیداغی فرقلارنی کورسه‌تیب «K. R.»، لوزینسکی وه باشقا هله‌له قانچا کشیله‌رینک بر متندن ترجمه قیلغانلارینی وه اولار-نگ ترجمه‌لهرینی بر متن اوستیده سالیشترب کورگه‌نله‌رینک ده‌نذر توره قولف قادار هاولیقماغانلارینی سویله‌یدر. س. صدیق «K. R.» وه لوزینسکی ترجمه‌لهرندهن روسچا جمله‌لهر کیلتریب «یکشنبه»، «جمعه»، «قانون»، «به‌جه‌ریلش»، «ایمیلله‌ش» سوزلهرینک قایدان آلتغانینی کورسه‌تیب سوزیگه شونداغی دوام ایتهدر: «کورسه‌ز که، بوندا قانون هم بار، قاضی خانه هم بار، ایمیلله‌ش هم بار. بوگا آودی خالقونک

زا کونچیلگینگ هیچ قانداق علاقەسى يوق. «ھاملەت» ترجمەسىدە خطا يوق دېمەيمىز. خطا لار بار... شە كسىر كىبى اولوغ يازوچىلارنىڭ اثرلەرى بىر ايمەس، بىر نىچە مرتبەلەب ترجمە ايتىلەدى. خصوصاً باشقا تىل واسطەسى بىلەن قىلغان ترجمەلەرنىڭ البتە اصلدەن آنچا اوزاق بولوشى طبعىي. «س. صديق قاكورە، چولپاننىڭ ترجمەسى اوچون اصلدە اثر تاناش خطا بولغان. بونىڭ اوستىگە بونداق جەھانشمول اثرنى ترجمە اوچون تياتر ھەم شاشىلىشقان، چولپان ھەم شاشقان. سول سېدەن بعضى خطا لار اوتكەن. فقط ترجمە بوشان آياق يارامىدى، اونىڭ ھېچ بىر يېرىدە تۈزۈك اگەپ يوق دېئىش توغرو ايمەس. چولپان تور كىستانلىلارغا بىر نىچى مرتبە «ھاملەت» نى تاپتىغان. اونى اودى خالق مىكباشىغا اوخشا. ئىش انصافسزلىق بولادى. («قىزىل اوزىكىستان» 16. 8. 36).

* * *

چولپان ترجمەسىنى شو سطرلارنى قارا لاوچى دا كوزدەن كىچىر-يب، اونىڭ بعضى يىرلەرنى لودويگ زەگەر (Ludwig Seeger) طرفىدان منظوم حالدا آلمانچا لاشترىلغاندان سوڭ ھەرمان تۈرك (Hermann Türk) نامانىدان تۈزەتىلىپ، 1903 دە بەرلىن دە باسىلغان «ھاملەت» نىڭ آلمانچا ترجمەسى ايلە تىڭلەشتىرىپ آنچاغىنا فرقار كوردى. بونداق فرقار «ھاملەت» نىڭ آلمانچادى باشقا منظوم ۋە مثنوى ترجمەلەرى آراسىدادا اوچراتىلسا كىرەك. فقط اۇڭ توغرو يول چولپان ترجمەسىنى «ھاملەت» نىڭ انگلىزچەسىلە تىڭلەشتىرىپ، اوندان سوڭ فكر سويلەمە كىد. بونى ايشلى آلاچاق بىرىگىت اىمدىگەچە تور كىستاندان ئىشەدى. بونىڭ مسؤلىتى كىمدە؟ طبعىي بىرلەرنىڭ ايمەس، بىزنىڭ خلقىمىزنى مەنىتىدەن اوزاقلاشتىرو اوچون يۈرتىمىزدا اۇڭ وحشى مستەملەكەسىيەسى يۈرتكەن چارلق روسىيەسى اوستىدە در. اىنگلىزچە، فرانسۇزچە كىبى غەربىي آوروپا تىللەرنى بىلە تورغان قادرو ساويت دورىدە ئىشەمەدى. چونكە ساويت روسىيە ھەم تور كىستان ياشلا-رىغا غەربىي آوروپا مەملىكتەرىگە بارىپ اوقوغا امكان يىرمەدى. شونداق آغىر شرايط اىچىدە غەرب فرانسىيە اورگەنو ۋە غەرب فكر ياتىنى تانوغا ايمىتە

ياتقان بىچارە تور كىستان توركلەرى اوچون روسچادان ترجمە قىلىنغان «ھاملەت» دە كەتەگە بىر نەمت!

بىز تېشىداق تور كىستانلىلار كورەشچەن ادىب چولپاننى يۈرە كەن آلقىشلاپ، «ھاملەت» نى مۇقىتەلە صحنەدە اويناب تورغان صنعتكار لار يىمزا آلىدىغان قارداشلىق سالاملارى يوللايمىز.

*

بىن المللك وضعيت

سوڭ آى دولتەلەر آراسى سىياسى كىسكىن بىر بىران كىچىر مە كدە. بو وضعيتنى بالخاصە سوڭ وقتلارنىڭ اىكى حادثەسى جودە آچىق كور-سەتمە كدەدر. بو حادثەلەرنىڭ بىرى بەلجىقا قرالىنىڭ 14 اوقتوبردە سويلەگەن نطقى، اىكنچىسى ساويت حكومتىنىڭ اسپانيا مسئلەسىدە كى چىقىشىدۇر.

1) بەلجىقا قرالىنىڭ حكومت مجلسىدە سويلەگەن نطقى «بىر ۋە بىر ۋە بولونمەس صلح» اسمەلەرىلە شەرت قازانغان قاراشلارغا باغلاپ يۈرتۈلمە كدە بولغان آوروپا سىياسىتىنىڭ آلىب بارا ياتقان استىقا-متى يۈزىدەن كىچىك دولتەلەردە توققان ھىجائىتى جودە آچىق قىلىپ كورسەتەت بىردى. دىنا سوغوشىنا چاقلى بەلجىقا، 1839 نچى يىلى مەھدە-سىلە بوتون دولتەلەر طرفىدان تامين ايتىلگەن بىطرفلىق وضعيتىدەن فائەدەلەنەر ايدى. فقط دىنا سوغوشى باشىداق بو بىطرفلىق آلمانىا طرفىدان بوزولغان ايدى. بوتون دىنا سوغوشى اوزونىنچا بەلجىقا توپراغى يا دوشمانلارنى ۋە يا مەنقىلارنى اوردولارنى اشغالى آستىدا قالدى. قرال ۋە حكومت مەملىكىتىنى تاشلاپ كىتىش مەجبورىتىدە قالغانلار ايدى. سوغوش بىتتى. بەلجىقا يەگى دەن تىرىلدى. بو آچى تەجرىبەسىدەن درس آلغان بەلجىقا ايسكى بىطرفلىق وضعيتىدەن واز كىچدى. او ملتەلەر جەمئىتى نظامنامەسى بويونچا اوستىدە توشكەن وظيفەسىدەن باشقا فرانسىيە (1921 دە) اتفاق ياسادى، 1925 نچى يىلى لوقارنو مەھدەسىنە قاتىشىدى. بو كۈن يوق بولغان بو مەھدە

بویونچا به لاجیقا فرانسایله آلمانیا آراسندا هجومگه معروض قالغان طرفنی یاقلاب چیقیشی تعهدی آستینا کیره در. بویله لکله یه گیدن فرانسایله ن آلمانیا آراسندا سوغوش چقیب قالغان تقدیرده به لاجیقا سوغوش میدانی بولاتورغان بولوب قالدی. سوک بیلارنگ تجربہسی بو تأمیناتلارنگ بوتونیسندن عملی فائده چیقما یا باجغینی کورسه تدی. ملتله جمعیتی طرفندان اعضاسینگ عمومی امنیت حقدنا بیریلگن تأمیناتده قوروق سوزاگه بولوب چیقدی. (جہستانتنگ ایتالیا طرفندان استیلا ایتلیشی ہر کشینک کوزی قارشیندا تورادر.) اوقارنو معاہدہسی ده بوشقا چقب کیتدی. او یالغز، شو ییل 7نچی مارتندا، آلمانیا طرفندان احکامی بوزول غانلیغی اوچون ایمہس، او معاہدہ ییلن ایک کوب علاقہ دار دولت فرانسانگ اونی معاہدہ ایتہ آلمانغی اوچونده بوشقا چقب قالدی.

بونگ اوستیگه بوتون آوروپادا ہیجان آرتیرودان باشقا حکمتی کورونمہ گن فرانسایله آلمانیا ییلن فرانسایله مناسبی کیتدی که چه کر کینلہ شترب، بو ایکی بویوک دولت آراسیدا سوغوش احتمالیغی کوچہ پیشگه خدمت ایتدی ده (*) به لاجیقانی داها زیادہ قورقوغا سالدی. بو کون یه نہ عمومی آوروپا تاریشماسینا آیلانیب کیتو کبی کیسکین بر وضعیتکه کیریپ قالغان اسپانیا وطنداش سوغوشلارنداغی ساویت حکومتی رولی ده حاضرده هیچ کیمسه دن یاشیرین بر نهرسه ایہ سدر. (بو حقدنا بر آز قویودا بحث ایتہ جه کمز.) نتیجہ ده کیچیک، فقط قهرمان به لاجیقانک سوغوشدان قورتولو اوچون اگنہ فرانسایله ن باغلا دیغی اتفاق یوزئندن سوغوشقا قاتیشیب کیتو قورقوسی توغوب قالغانده ک بولدی. به لاجیقا قرا لی دا معهود نظقدنا مہ نہ آرتیق باردیقچا آیدینلاشا بارا یاتقان سوغوش احتمالیغی کوزده توغوب، مستقل به لاجیقا خارجی سیاستی یوروتو قارا شینی آغا سوردی. بو ایسه به لاجیقانگ هجومگه معروض قالغان دولته که

(*) بز «یاش تورکستان» نک 82نچی سانندا «ساویت روسیانک فرانسایله آلمانیا آرا سندا ہر قاندا بر یا قلاشونی بولورماسلق اوچون اورونماقدا بولغانلیغی» حقداغی فرانسایله خارجیہ نظارتی ناشر افکاری «تاگ» "Le Temps، نک شہادتینی کیترگن ایدیک.

حتی بر دوستی، متفقی فرانسایله بولسادا یاردامغا قوشودان باش تارتدیغینی ایما ایتہ در. قرالنگ نظقینی مطالعہ دان، فرانسایله آلمانیا طرفندان ہر قانداغی بر هجومگه معروض قالغان تقدیرده به لاجیقانگ فرانسایله آلمانیاغا قارشی چیقو اوچون، اوز توپراغندان وہ حتی اوچقوچ میدانلارندان فائده لہ نوگہ یول بیرمہ سلق اوینده بولغانلیغی آگلاشیلا در. به لاجیقا سیاستی باریشندا بوندای بر اوز گهریش بولوبونگ بالخاصہ فرانسادا قانداغی تأثیر قالدی رغایینی توشونہ ییلودہ قین بر نهرسه ایمہس. به لاجیقانی متفقی فرانسادان، فرانسایله ساویت اتقاقدان چیققان «عمومی امنیت» وہ «برده بولونمہس صلح» سیاستندن اوزا قلاشوغا مجبور ایتکەن کہ تہ عامل فرانسوز افکار عامہسی کوبچیلگینگ قناعتینی یوقاریدا تصویر ایتدیگمز فرانسایله ساویت اتقاقدان چقب تورغان سوغوش تہلکہسی در. نہ اولور سادا بو به لاجیقا طرفندان آلتغان وضعیت سوغوشدان سوک توزلوب ساویت حکومتینی ملتله جمعیتنه آلو ییلن کمالینہ ایریشکەن سیاسی سیستہ مگہ قارشو توققان اینانچسزلقنک تیرہ گلگینی کورسہ تہ کدہ در.

2) بین الملل سیاستده کی بحراننگ کیسکینلک درجہ سینی کور سہ تہ تورغان حادثہ لہ رنگ بری ده ساویت حکومتینگ اسپانیا مسئلہسی اوستندہ کی چقبیشی در. ساویت حکومتی ده باشقا آوروپا دولتلہری ایله بر قانادا اسپانیا ایشلہرینہ قارشو بیطرفلق ساقلو آگلاشماسینا امضا ایتکەن ایدی. یعنی بو معاہدہ گہ کیرگن دولتلہر اسپانیا کورہ شمہ کدہ بولغان کوچلہر، انقلابچی حکومت ہم ملتچیلہر گہ هیچ بر یاردمہ بولونماسلققا وعدہ لہ شہ درلہر. ملتچیلہر کوبچینگ آرتیب بارا یاتقا نلیغی ساویت حکومتینی، حتی باشقا بعضی بر آوروپا دولتلہری دائرہ سندہ (بالخاصہ فرانسادا) ایک سول عنصر لارنی ہیجانغا توشوردی. اسپانیا حکومتینہ یمہک اشیاسی، قورال حتی سوغوش تہ خیکہسی ییلہر مہ نلہری ایله یاردمہ ایتب کیلہ یاتقانلیغی آچیق بولغان ساویت حکومتی، آلمانیا، پورته گیز ہم ایتالیانی اسپانیا ملتچیلہرینہ یاردمہ ایتکەنلک ییلن عیب لہ چیقدی... بونگله موسقوا بیطرفلق شرائطی بوزولغانلیغینی، اونگچونده

ایمیدیدن سوگرا اسپانیا حکومتی کوچله رینه یاردهم کورسه توده اوزینی سربست دیب توشوندیگینی ادعا ایتدی. ساویت مطبوعاتی ستالین طرفه دان اسپانیا قومونوست فرقه سینا یوباریلغان، ساویت حکومتی سیپاه تیسینی وه اونک یاردهمگه حاضرلیغینی بیلدیروچی تیگرا منی کتیرمه کده در- لوندوندا توپلانغان «بیطرفلق قومیسونی» بو ساویت حکومتینگ آلمانیا، پورته گیزیا وه ایتالیاغا قاراتیب قیلغان شکایتی تیکشیره باشلادی. طبیعی او دولته رده ساویتله رنی عیله ب چقدی لار. ساویت حکومتینگ بیطرفلق قومیته سندن چیکیلو وینی کوتوده ممکن ایدی. فقط او چیکیله دی. فرانسا افکار عامه سینک سول قاناتی تضیقی آستندا فرانسا حکومتی خط حرکتینی اوزگه تو، یعنی فرانسا اسپانیا حکومتیگه آچیق یاردهم ایتیش حرکتیگه کیره دی دیگن ساویت حکومتی امیدیه توغرو چقما دی. فرانسا اوزینک بیطرفلق سیاستده توردی. طبیعی ساویت حکومتی طرفدان اسپانیا انقلابچی حکومتی کوچله رینه رسماً وه آچیق یاردهم کورسه تیگن تقدیرده ایتالیا هم آلمانیا دا ملتچیلرگه اوندان دا آشیریب یاردهم بیره باشلار لار. ایش بو درجه گه کیلیب چیققاندا آوروپادا عمومی سوغوش قطعی بولوب قالادر. ساویت حکومتینگ آتله اوپادینی دیهرلک هممه طرفدان آگلاندی. فرانسا خارجه نظارتی ناشر افکاری «تاگ» «Le Temps» ملتله جمعیتینگ سوک توپلانیسی اتناسداغی لیتونوف سیاسی اوپونلارینی ایسه تیب:

«یاقیندا جه نه ورده بولوب اوتکن مذاکره لره اتناسندا، صلحنی ساقلاب قالیش وه عموم آوروپا منفعتی اوچون بربریه سیقی باغلانغان فرانسا وه انگلته رنه ک مشترک سیاستیگه قینلق ییلن اوپونلاشاتورغان روس ممثله رینگ آلدینی وضعیت، تشویش توغدورغان ایدی. بوتون رسمی بیاناتلارغا رغماً موسقوا حکومتی عمومی قومونوست انقلابینگ معنوی غذا منبعی بولوب قالماقدادر. اونگ بو کونکی بوتون حرکتلری روس-آلمان قارشیلینی باقیمندان یورتوله در وه کیتدی کچه

بوتون آوروپانی قایلاب آلاجاق بر بحران شکلینی آلیب اوسوب بارادر. موسقوانک بو کونکی سیاستی غربی آوروپا لیه رال وه ده مو قرائتیک دولته- رینی، قومونوست تشکیلاتلاری طرفدان حاضر لانتان خلق کتله سینی بو ایکی مفکوره چاریشماسندا ساویت حکومتی یاغینا اوتکه زیب اوتاریته ر حکومتلرگه قارشلی کوره شیشکه مجبور ایتمه ک استقامتینی توتقانده ک کورونه در. بزکچه بو کون کوز آلدندا اوپالماقدا بولغان هیجان ایچنده گی آوروپانک سیاسی فاجعه سی بودر. («Le Temps» 11. 10. 36) (*) بو «فرانسا خارجه سی ناشر افکاری» نگ شهادتی هیچ بر تورلو ایضاحه محتاج ایمه سدر. بز شو مناسبتله تام ایکی ییل بوندان اول ساویت حکومتی ملتله جمعیتنه قبول ایتیلگن چاغدا «یاش تورکستان» بیتله رنده شو حقا یازغانلاریمزنی ایسه ب اونمه کچی بولامز. بز او زمان («یاش تورکستان» سان 59، ص. 15/17) «ساویت حکومتی «دینا انقلابی

On a pu être déconcerté par l'attitude de la délégation russe dans les récents débats de Genève, attitude difficile à concilier avec la politique de coopération et d'entente que préconisent la France et l'Angleterre étroitement unies pour le maintien de la paix et le bien de la communauté européenne. Trop d'indices donnent à penser que la Russie soviétique, entraînée par la mystique révolutionnaire comme l'Allemagne hitlérienne l'est par la mystique autoritaire, envisage la division de l'Europe en deux blocs de puissances qui finiraient inévitablement par se dresser l'un contre l'autre.

En dépit de toutes les déclarations officielles, le gouvernement de Moscou demeure profondément imprégné de l'esprit révolutionnaire du communisme intégral. Ses actes sont actuellement commandés par la rivalité russo-allemande, laquelle prend un caractère de plus en plus aigu et menace de provoquer une crise générale dans laquelle l'Europe entière court le risque d'être entraînée.

La politique actuelle de Moscou semble consister à obliger les gouvernements libéraux et démocratiques d'Occident, sous la pression des masses populaires manœuvrées par les formations communistes, à prendre position, aux côtés de la Russie soviétique, contre les Etats autoritaires, dans la lutte des deux mystiques qui s'annonce.

Tel est bien le drame politique, croyons-nous, qui se déroule à cette heure sous les yeux d'une Europe troublée jusqu'à l'angoisse.

اساسندان واز کیچمه دی. «ایمدیگه چه برکنه صلح ساقلاو مؤسسه سی بولوب کیلگن ملتله جمعیتی ساویت روسیانی اوز ایچینه آلماقله بر سوغوش اتقاقی تشکیلاتینا آیلانا باشلاغانلق تأیری بیرهدر. بزچه سوغوش احتمالی هیچ بر زمان، بو ساویت روسیانی ملتله جمعیتی اعضالیغینا قبول ایتکهندهن سوگوو کونله رده کی کیبی یاقین کورونمه گن ایدی» دیب یازغان ایدیک.

فرانسا خارجه نظارتی ناشر افکاری ساویت سیاستینگ ایچ یوزینی آکلاغانلیغینی کورسه تدی. فقط فرانسا حکومتی بو بوتون آیدینلیغی ایله میدانغا چیققان وضعیتدهن کیره کلی نتیجه نی چیقاردیمی؟ معالاسف، بو سورغونگ جوابی یوق...

3) اوتکهن آینگ 20نجی کونله رنده ایتالیا خارجه ناظری غراف چیانو بیرلینگه کیلیدی. بو کونکی آلمانیا ایله ایتالیا آراسندا مفکوره جهتندن یاقینلق بارلیغی معلوم نهرسه لهرنگ بریدر. فقط ایتالیا خارجه ناظرینگ سیاحتی یالغز بو مفکوره یاقینلیغی آرقاسنداغنا بولمادی. بو-کونکی سیاسی شرائط بالخاصه یوقاریدا ایضاحنه اوروندیغمز ساویت حکومتی سیاستی آلمانیا بیلن ایتالیا آراسندا برلهشکن نقطه لارنی کوب-گنه آرتیردی. بز بالخاصه ساویت روسیانگ مقدراتی باقیمندان مهم کو-روگن بر نقطه نی کورسه تب اومه کچی بولامز، که اودا ایتالیا وه آلمانیا حکومتلهرینگ هر زمان وه هر بیرده عمومی شکلده ساویتلهر گه قارشی سیاست یوروتو اوستنده کی آکلاشمالاریدر. آلمانیا وه ایتالیا حکومتلهری ساویت روسیانی غربی آوروپا دولتله ری آراسنداغی مذاکره لهر گه قایتیشتر-ماسلق، اوندان اوزاقلاشتر و قرارینه کیلدیلهر. آوروپا غازیتالارینگ یازدیقلارینا کوره یاپونیا، انگدا آلمانیا وه ایتالیا حکومتلهریله بو یولدا بر فکرده ایکه نیلگی آکلاشیلادی. طبیعی بو آکلاشمانگ تیغی فرانسا-ساویت معاهده سینه قاراتیلغاندر. بو کونکی بین الملل سیاستده کی بحراننگ آلدیغی کیسکینلک اونگ سوک آچیلیب، بیشیلو دوره سینه یاقلاشماقدا بولغانلیغی تأیری نی بیرهدر.

ملی آذربایجان «مساوات» خلق فرقه سینک قونفرانسی

ملی آذربایجان «مساوات» خلق فرقه سینک شو ییل آغوستوس باشندا قونفرانسی توپلانمشدر. قونفرانس فرقه لیده ری رسولزاده محمد محمد امین بیک طرفندان علاقه دارلارا گونده ریلش چاقیریق اوزهرینه قوارولمشدر.

«مساوات خلق فرقه سی بولته نی» (ایلول 1936نجی ییل، سان 1) نگ بیلدیردیگینه کوره، شیمدیکی دوری دقت وه مهارتله استفاده ایتمه ک ضرورینه قانع بولونان فرقه قونفرانسی، ایچهریده کی فعالیت تاکتیکینی اداره ایتمه ک اوزره 15 ماده لک قرار قبول ایتمشدر. بو ماده لهردهن بعضیلارینی آشاغیدا کتیرمه کده یز:

- 1 — «مساوات»، استقلال وه جمهوریت بوزیسووندا اصرارله دو-راراتق، روس اوردوسینگ آذربایجانی بوشالتماسینی، آذربایجاننگ ساویتلهر برلگیندهن چقیب تام استقلالینی اعلان وه قافقاسیا ملتله ریله قونفرانسیون بایراغی آلتندا برله شمه سینی طلب ایدهر.
- 2 — «مساوات»، ملی حاکمیت وه ملی استقلال پرینسپندن حرکت ایدهره ک، بوتون دولت مؤسسه لهرینگ، کیره ک مأمور وه کیره کسه دیل اعتباریله تورکله شتریلمه سنده اصرار ایدهر.
- 3 — حریت وه ده موقراسی بی قومونوست فرقه سینک کیف وه دیکتاتورنی ایله قابل تألیف بولمایان «مساوات»، حقیقی ده موقراسینگ شرطسز وه قیدسز اولاراق تطبیقینی ایستهر.
- 4 — ملتی پارچالانماز بر بوتون اولاراق آلان «مساوات»، آذر-بایجانتک آیری آیری صنعی ملیتلهره پارچالانماسینا امکان ویرمه مه ک ایچین نه لندهن گه لن هر شیئی یاپار.
- 5 — «مساوات»، روس مهاجرتینگ ملی موجودیتمز ایچین تشکیل ایتدیکی ته لکه بی قاباتاراق، بوتون ملتی بو مهاجرتنه قارشی مجادله یه چاغیریر.

9 — «مساوات»، ملی، ادبی دیلمزڭ پارچالانماقدا وه روسلاش تریلماقدا اولدیغینا ملتڭ نظر دقتینی جلب وه بونیکله موسقوانگ نه کبی بر غایه تعقیب ٲه یله دیگینی تشریح ایدهرهك، بوتون تورك دنیاسینگ اورتاق مالی اولان ادبی تورکچهنگ یه گیدهن قبول وه تطبیقینی ایستهر.

12 — «مساوات»، آذربایجانگ تهك باشینا قور تولامایا جاغینی وه یالگز قافقاسیا قونفه دراسیونئی بایراغی آلتدا حریت وه استقلالینا قاووشا بیله جه گی پرنسپندن حرکت ایدهرهك، روسیا استیلا سینا قارشى بوتون ساواشلارندا قافقاسیا مثلهریله برابر وه متحد اولدراق حرکت ایتمهك شعارینی ترویج ایدهر.

13 — «مساوات»، محكوم تورك ایللهری آراسنداغی كولتور باغلیلیغینی داها زیاده تقویه چالیشاراق، عمومی آلفابه وه ادبی دیل کبی اورتاق قیمتلهر اوغروندا مجادله ایدهر وه عینی زماندا دوشمانگ اورتاق اولدیغینی نظرا آلاراق موسقوایه قارشى ساواشدا تشریک مساعی ایدلمه سینه سعی ایدهر.

14 — «مساوات»، روس اسیری بوتون ملتلهره عینی جههده بو- لوندیغینی ایضاح ایدهرهك، روسیا یا قارشى واحد «پرومهته» جهه سینگ قورولماسینا وه دهرینه شتریلمه سینه ٲه لندهن گه لهنی صرف ایدهر.

15 بوتون بو شعارلاری ایلهری سورهن فرقه قونفرانسى، عینی زماندا دوشمانك سینانمش فتنه جی وه تحریکچیلگینی نظره آلاراق، هر تورلو پروواقاسیوندان قوروتماق اوزره، پیرسز، وقتسز وه لزومسز چیقیشلاردان ساقینمایى، ملی مجادله یوروتهلره جدیتله توصیه ایدهر.

«پاش تورکستان» آذری توغانلاریمزڭ ملی برلك وه ملی استقلالینی یوره کدهن دیلهر...

*

قارداش وه جهر داسه مطبوعاتی بیتلر ندره

قارداش ایدیل-اورالنگ ملی استقلال فکرین تارانوجی رفیقمز

«یاگا ملی یول» مجموعه سینگ اوقتوبر (103) ساتدا، عیاض اسحاقی پیکنگ «یاگی آدیملارمز» باشلیقلى مقاله سنده، ایدیل-اورال مهاجرله- رینگ کوبچیلگی یاشایتورغان پیرلهرده قورولغان جمعیتلهر، محللهر، مکتبلهر وه یراق شرقداغی ملتچی توغانلاریمز طرفندان توغدورولغان، اوستورولگهن «ملی بایراق» ایله کوب آغیرلق وه یوقسوللق ایچنده تأسیس ایتلگهن «ملی یول» حقتدا عمومی معلومات پیریلگه ندهن سوک، بهرلینده ایدیل-اورال نشریاتی اوچون مطبعه قورولووی شونای تصویر ایتلهر:

— «ملی یول» تمام حر کوینچه آغان یولندا 8 ییل دوام ایتدی. لکن «ملی یول» نگ اوسووینه، نشریاتینگ کیگه یونیه، آنگدا اوزینگ مطبعه سی بولماوی توسوق بولوب کیلدی. «ملی یول» نگ اوز مطبعه سین قورو ایگ کیره کلی مسئله بولوب، کوبدهن آدیمزغا کیلیب باسدى. بو حقتا بر نیچه مرتبه تشبهلهرده بولوندوق. لکن مادی امکاملارنگ تارلغی وه بو ملی ایشده معنوی یاردهم ایتهرگه تیشلی قاییر افندیلهرنگ شخصی منفعتلارین آلتا توتولاری آیاغیمز-قویلرینی باغلاب کیلدی. ایکنچی مرتبه یراق شرق تورک-تاتار ملتچیلهرینگ حمیتلی قول اوزا-ولاری برله باشلانغان بو ملی ایشده، باشقا ایللهرده یاشاوجی ایلداشلا- ریمزنگدا قاتناشى برله «ملی یول» خدمتچیلهرینگ چیکسز قیسیلو- لارندان کیلیب چیقان آزماز خزینه سینه، اوزینه ماشینا آلو امکانبی پیردی. بزده اوز مطبعه مزنی قورو یولینا کیریشه ییلدیك. اوزون-اوزون رسمیتلهرنی اوتوب، کیچکنه خزینه مزگه پیک آغیر کیله تورغان چیق- لارنی میگ بلا برله قاپاتیب، مطبعه مزنی ایشله و حالینه کتیردیك. ایندی «ملی یول» نی اوز مطبعه مزدا تیردیرمه کدهمز... بو اوز مطبعه مز، اوز- مزنگ حلال مالیمز، آغیر مهاجرت شرائطندا توغدورغان اوز ملی بارلنمزدرد. مطبعه مزنگ توغونیا سیدجی بولغان، مادی وه معنوی یاردهمده بولونغان بوتون ملتچیلهرگه رحمتلهرمزنی اوقیمز. بو ملتچیلهرنگ اسبی کیله چه کدهمه حرمت برله ذکر ایتله چه کدر.

قارداش آذربایجانگ ملی قورتولوش حرکتی اورغانی رفیقمز «قورتولوش» نڭ 23 نچی سانئ 23—26 نچی بیتلرئنده کی «آذربایجاندا نهلر اولویور؟» باشلقلی مقالهده آذربایجاندا جریان ائتمه کده اولان خادئهله ردهن بحث ایتلرهك، ساویتلرئک بو تورک اولکه سنده کوتور ساحه سندا یوروتدیکلره سیاست حقداء شویله ده نیلیور: «ساویتلر برلگی علم آقاده میسینگ آذربایجان شعبه سی یالکز روسلاشترما قله مشغول ده- گیلدر. او، بو روسلاشترما ایشینی موفقیتله باشارماق ایچین آذربایجاندا اورناق ادبی تورکچه بی «اختلال علیه دارلنی» وه بو دیله اولان مرهوطیتی «مساواتچیلوق» دیبه قانون خارچنده اعلان ائتمه کدهن باشقا آذربایجان خلقینی صنعی ملیتلره آیرماق کبی بر وظیفه ایله موظفدر. آذربایجانی «15 دیللی بر اولکه» حالینه گئیره ن بو «علم مؤسسه سی» شیمدی یه قادار ملتیمزک وجودندان نفوسیه نڭ %14,9 نسبتی قادار بر کتله قوپار- مشدر. بو %14,9 نسبتی تشکیل ایدن کتله به باکو، شماخی وه قوبا قضالارندا یاشایان وه نات آدی وبریلن ملتداشلاریمز دخنی داخلدر. روس دیلینی «مدنیت دیلی» دیبه عمومیله شترمه که چالیشان وه بوتگ ایچین علم آقاده میسینی روسلاشترما ما کینه سی حالینه گئیره ن وه علمی اویاتسزچا استثمار ایدن موسقوا، آذربایجان تورکینی عومی دیلده ن محروم ائتمه که، آذربایجان خلقینگ دیل وه کوتور برلگینی پارچالا- ماغا، آذربایجانگ ملی وجودندان صنعی «ملتلر» قوپارماق کبی ائک باربار جنایتلهرینه دوام ائتمه کده در...

*

قریملی توغانلاریمز طرفندان چیقاریلماقدا اولان رفیقمز «أمل مجموعه سی» نڭ تشرین اول (10 نچی) ساندا، «قورولتای وه دین» ناملی باش مقاله ده، قریم خلق معارف قومیساری آله کساهدرووچچک قریم تورکلره ی باشلوقی مرحوم چلبی جهان وه آرقاداشلارینگ دینی فانائیمز ایله حرکت ایتدیکلره ی حقداعی بولشه ویکچه ادعاسی تاریخی وثیقه لار ایله رد ایدیلرهك قریمدا بولشه ویک استیلا سندان اول توپلانان

«قورولتای وه ملی فرقه هیچ بر زمان دینی دولت ایشیله قاریشدرمش ده گیلدر. بالعکس دولت ایشینی لایق اولدیغی موقعه، دین ایشینی ده لایق اولدیغی موقعه چیقارمشدر. بونگله ده مدیلت پرهنسیپلهرینگ وه انسانلق دوینولارینگ ائک مکمللهرینی موقعه فعله کئیرمشدر» ده نیلیور.

تورکستانه خبرلری:

قیرغزستاندا یه کی معلم قادرولاری

پدشپه کده کونده لیک اولاراق چیقاتورغان «قیزیل قرغزستان» غازیئاسینگ 36. 7. 24 تاریخلی ساندا او قودیمزغا کوره، قیرغزستان معارف قومیسارلیغی یانداغی 2 ییلق معلم قورسی بو ییل 50 کیشیک بر گروهنی حاضر لاب چیقارمشدر. ساویت غازیئاسی بو یه کی معلم قادروسینگ ملیتی اعتباریله کیمله ردهن عبارت بولغانلیغی حقداء آچیق بر نهرسه یازما یدر.

«قازاغستان آداری بولو نشنده اوزگهریش»

مرکز ساویت حکومتینگ 36. 7. 29 تاریخلی قراری بویونچا قازا- غستان آداری بولونیشیگه توبه نده کی اوزگهریش کیریتلگن:

1) قاراغاندی سنجاغی (اوبلوستی) قاراغاندی وه شمالی نازا- غستان سنجاقلاریغا بولونگن. قاراغاندی سنجاغینگ مرکزی قاراغاندی شهری؛ شمالی قازاغستان سنجاغی مرکزی قیزیل جار (روسچا پیترو- پاول) شهریدر. قاراغاندی سنجاغی ایچیگه جنوبی قازاغستان سنجاغینا منسوب قاراقابای رایونی کیریتیلدر.

2) قارقارالی دائره سی (اوکروغی) لغو ایتیلگن.

3) آقوبه سنجاغی (اوبلوستی) آقوبه وه قوستانای سنجاقلاریغا بو- لونگن؛ آقوبه سنجاغی مرکزی — آقوبه شهری؛ قوستانای سنجاغی مرکزی — قوستانای شهریدر.

تورکستان ییر بایلقلاری: قازاغستانگ قارقارالی دائره سی (او- کروغ) نده «آدر» آتلی بیرده («پراودا» 36. 7. 29) همده آقموللانان

170 كيلومتره ترو شرقدا «بوشى كول» آتلى جايدا («ايزوستيه» 1936 27 آوغوست) تاش كومور كانلهرى تاييلغان. «پراودا» غازيتاسينگ 13. 8. 36 تاريخلى ساندا بيريلگن خبرگه كوره، معلوم «ريددر» كانلهرى اطرافدا ياگادان قورغاشين، چينقو، ميس وه آلتون كانلهرى تاپيلمشدر.

خلق دستانلارى — توركستان قيرغيز توركلهرينك «ماناس» آتلى مشهور خلق دستانى قيرغيز «جيرچيلارى» ساغيمباي وه قارا آلاي اوغلى آغيز-لارندان توپلانمشدر؛ بو دستان ياقيندا قيرغيز شيوهسى ايله روس تيلده باسيلب چيقاريلماق. دستانى روسچاغا آغدارغان ل. په نكوفسكى وه م. تارلوفسكى آتلى روس شاعر لاريذر. «ماناس» نك بو يوكلگى 260 ميگ مصرعدان عبارتدر. («پراودا» 27. 9. 36).

قازاق تورك خلق دستانلاريدان بو كوئنگه چه روسچاغا آغداريلغان وه ياقيندا باسيلماقچى بولغانلارى شونلاردرد: 1) «توبلاندى باتر»؛ 2) «قيز جيبهك»؛ 3) «قوزى كورپهش وه بايان سلو» (بولارنى آغداروچى م. تارلوفسكى)؛ 4) «ايرساين» وه «اير تارغين» (بو ايكي سيني آغداروچى ل. په نكوفسكى). («قازاغستانسكاييا پراودا» 21. 9. 36).

بو دستانلاردان «قيز جيبهك» تيارودا «اوپهرا» حالدا كوبدهن بيرلى صحنه گه قويولوب كيلمه كدهدر.

يارامسز وكيللر — آلا-آتا مضافاتيغا قاراشلى آوول وه قيشلاق شورا-لارى به جهرديكلهري ايشله ردهن اهالى آلديدا حساب بيرمهك اوچون «رسمى معره كه» اوتكوزگه نلهر ايدى. «پراودا» غازيتاسينگ (1936 3نچى اوكتوبر) بيرديگى خبرگه كوره، بو دفعه «معره كه» جوده به مسز بولوب، اهاليدن اوگا قاتاشغانلار آز بولغان. نتيجده 504 وكيل «پارامسز قللارى سبلى» آوول وه قيشلاق شورا لارنداغى وظيفه لهرندهن چيقاريلغان.

Verantwortlich für Verlag und Redaktion: Dr. Tahir Schakir, Berlin-Wilmersdorf
 Druck: Sonnendruckerei G. m. b. H., Berlin-Charlottenburg 4
 مسئول مدبرى: دوقور طاهر شاكير.

قيمتلى قول يازما اثرلهر — «پراودا» غازيتاسينگ 9. 10. 36 تاريخلى ساندا بيرگن خبريگه كوره، بوخارادا، موندان 500 ميل اول مشهور عالم خواجه محمد طرفندان توپلانمش 25 ميگ جلدك قول يازما اثرلهردهن مركب بر كتبخانه تاپيلمشدر. علوم رياضي، علم نجوم («آسترونومى») وه ابن سينا اثرلهر يگه جوده باي وه بعضى كتابلارى كوزهل نقشلار ايله يزه نكگن، ايهك كاغذغا يازيلغان بو قيمتلى كتابلار توپلامى اوزيكيستان دولت كتبخانه سيگه بيريلگن.

قوزغالانچى ايمان اوغلى آمانگه لى هيكل

1916نچى يىلى توركستان دالاسينك تورغاي اطرافدا روسلارغا قارشى عصيان كوته رگن قازاق توركلهري باشچيلارندان ايمان اوغلى آمانگه لى اوچون قازاغستان حكومتى آلا-آادا بر هيكل تورغوزوشغا قرار بيرگن. («پراودا» 17. 9. 36).

آمانگه لى نى بولشه ويكلر 1916نچى يىلى عصيان وقتندا بولشه. ويزم يولى يلهن كيتكهن بر «توركستانلى بولشه ويك» ديب تانيتيب كيله. ديلهر طبعى، بو بر اويدورمادر. مجموعه مزنگ كيله جهك ساندا آمانگه لى حقدن يازيلماق مقاله دهن آمانگه لى نك «بولشه ويكليگى» آگلا-شيلاجا قدر...

*

«ملى بايراق» بر ياشيني تولدوردى

اوزاق شرقدا ياشاوچى ايدىل-اورال توركله رينگ مى اورغانى اولاراق چيقب تورغان هفته لك «ملى بايراق» غازيتاسى شو آي برنچى ياشيني تولدوروب، ايكنچى ياشغا آياق باسادر. ريقمز «ملى بايراق» نك تونديغى يول، مسلك توركستان مهاجرلهر يگه ده معلومدر. مى توشونجه-لى ههر توركنك محبت وه رغبتيني قازانغان بو ريقمزنى، بر ياشيني تولدورو مناسبتى ايله يوره كدهن قوتلولار كهن، مقدس غايه سى يولندا بو يوك موفقيتلهر گه ايريشمه گيني تيلهر وه ياقين فرصته اوز يورت قوجا-غينا قاووشماغيني تمنى ايتهمز.

باش تورکستان

تورکستانک ملی فورنولوشی اوچون کوره شوری آیلو مجموع

باش محرری: چوقای اوغلی مصطفی

1929نجی ییلنک ده قابر- ده قابر (برنجی کانون) 1936 (1355 هجری) | 85 سار | ندهن چیقا باشلاغان

بوساندا:

- 1 — «باش تورکستان» نك 8 یاشغا کیریشی مناسبتیله «باش تورکستان»
- 2 — آچ یالانغاچ میلیونره لر طاهر
- 3 — آیلقسز آچ معلمه لر اوققای
- 4 — 1917نجی ییل خاطره پارچالاری (VIII) مصطفی
- 5 — شرقی تورکستانداغی تاریخی وقعه لاردان ق. ت.
- 6 — «باتر بولشه ویک آمانگه لدی» حقدنا حقیقت چوقای اوغلی مصطفی
- 7 — «سواد میدانی» دا تاشبالتا
- 8 — ساویتلر اتقاقی قانون اساسیسی اطرافندا مچ.
- 9 — بین الملل وضعیت ۲
- 10 — بر مجاهدنگ فجع عاقبتی
- 11 — بر آمریکا اونیه رسیته سینک تورکستان ملی حر کینه قزوقوی
- 12 — قارداش آذربایجان ملی حر کتله رندهن
- 13 — تورلو خبرلر: هرات ده؛ قوتلاو؛ «تورکستان تورک گه نچلر برلگی» نشریاتی؛ باشقارمادان.

Yach Turkestan

Novembre 1936

(Le Jeune Turkestan)

No. 84

Revue mensuelle

Organe de défense nationale du Turkestan

Rédacteur en Chef: **Moustapha Tchokai-Oghly**

یولیمزغا توغرو کیلگن بوتون یازولار اوچون مجموعه مزنگ بیتلهری
آچقندر. باسیلماغان یازولار قایتار یلماس.

آبونه شرطلری:

ییلنی 100 فرانسز فرانکی، آلتی آیلنی 60 فرانک، اوج آیلنی 30 فرانک:

- 1 — فینلاندىبانك قوتقا شهرنده یاشاوجی فتح الله افندیگه؛ 27. 9. 36
تاریخی یازوگز وقتنده ایریشدی. ملی نشریاتمزا تیل باقیمندان کور-
سه تکه ن علاقه گزنی کوب آقبشلایمز. حقلیسگز. علاقه دار یازوچیلار مکتوبگزنك مفهو-
میله تانیشدیریلدیلار. تیله گگزگه رعایه قیلنیر.
- 2 — ناغویا (یابونیا) دا معلم عمادالدین بای محمد افندیگه؛ 15. 9. 36
«ناغویادا ساینناچاق مسجد وه مکتب» باشلیقلى اوزون مقاله گز وه رسمه لر ایریش-
کهن. مجموعه مزده اورون آزلغندان باسالما دیق.
- 3 — قوماموتو (یابونیا) داغی ایدیل-اورال تورک-تاتار مدنی آداره سی طرفندان آبونه بدلی
اولاراق یوللانغان 15 یهن = 91% فرانک 26. 10. 36 ده آلدی.

*

«باش تورکستان» نك 83نجی ساننی، 26نجی بیت، 10نجی قاتارداغی «تورکه-
تورکستان» نستان. اجرائیه قومیته سی باشلوغی آتابای اوغلی قاینیسز» نك توغروسى
«تورکستان اجرائیه قومیته سی باشلوغی آیتاق اوغلی نادر بای» در. آتابای اوغلی قاینیسز
ایسه تورکستان خلق قومیسارلاری شوراسی باشلوغی در.

مجموعه مزغا تییشلی ههر تورلو یوللانمالار اوچون آدره س:

Moustapha Tchokai-Oghly

7, Square de la Fontaine

Nogent s. Marne (Seine)

France

بر مجاهدنگ فجميع عاقبتى

تورکستان چيگه ره سیدن، ايشانچلی بر منبدان، کوب قايغیلی بر خبر آلدیق. تورکستان ملی قور تولوش حرکتی خدمتچیلهری قاناریدان صمیمی وه ایشلکلی یورتداشلاریمزدان توختاسین خان حاجیم بولشه ویکلهر طرفدان آتیلیب اولدورولمشدر. باشقارمازغا مجاهدنگ عاقبتی حقتدا توبه نده کی معلومات پیریلهدر:

شو ییل سرطان (اینول) آیدا کیچیک پامیرده قهرغیز توغانلا- ریمزدان برینگ تویی بولغان ایدی. بو توینغا توختاسین خان حاجیم ایله اوغلی محمد عظیم جان، حدیر علی حاجیم وه باشقالار چاقیریلغانلار ایدی. بولار تویدان سوک، 29نچی سرطان چهارشنبه کونی اوزلهری یاشایتورغان که تته پامیرده کی واجیرغا قایتارلاراکه، یولدا کوندوز ساعت 11ده بورگوتیه دیگه ن بیرگه یاقینلاشغانلاریدا 14 کشیلک قورالی ساویت کشیلهرینک هجوملهریگه اوچرایدرلار. بیش کون ایلگه ریدن کیلیب یوللارینی توسوب تورغان، 12سی روس، 2سی تورکستانلی بولغان بو 14 کشیلک ساویت آداملاری توختاسین خان حاجیم نی وه اونگ اوغلی محمد عظیم جان ایله آقساقاللی کیکسه حدیر علی حاجیم نی آتیب اولدوروب، بزگه کیم ایکنه لگی نا معلوم بولغان حبیب الله دیگه ن بر کشیننی تریک توتوب آلیب کیتهدرلهر.

برنچی اسدده کیچیک پامیرده ن 45 کشی باریب توختاسین خانگ جسدینی آلیب کیلاماسدان ساویت توپراغینگ آق جیلغا دیگه ن پیریگه کوموب کیلدیلهر. 15نچی اسدده ینه 45 کشی باریب، اوچ شهیدنگ جسدلهرینی آلیب کیلیب واجیرغا کومدیلهر. جایلاری جتنده بولسون! یورتداشیمز پامیرلی توختاسین خان حاجیم تورکستان ملی قورنو- لوش حرکتینه صمیمی باغلیلیغینی ههر ساحه دا وه ههر دایم کورسه تیب کیلگه ن ایدی. کوب ایشلکلی وه فداکار بر مجاهد ایدی. مرحومنگ اسمی عزیز شهیدلهریمز قانارندا دایما حرمتله ایسله نه جه کدر.

*

قونلاو تورک-اسلام او قوجیلاریمزنی رمضان بایرامی مناسبتیه قوتلولاب کیله جهک بایرامنی اوز ایرکین تورکستانیمزدا قارشی آلونی پوره کده ن تیله یمز.

«یاش تورکستان» نك 8 یاشغا کیریشی مناسبتیه

(1929—ده قابر—1936)

بو ساندان باشلاب «یاش تورکستان» 8 یاشغا آیاق باسدی. اوتکه ن 7 ییل، ههم تورکستان مهاجرلهری تورموشندا ههمده تورکستان ملی کور- رهشی تاریخنده، کوزگه توشهرلک وه ایسده قالارلق ایز قالدیروچی بر بیلگی وه مرحله در. بز ایمدیگه چه مجموعه مز بیتلهرنده سیوگیلی یورتیمز وضعیتنده، بین الملل احوالدا، پوره کلهری وطن قایغیسله قاپلانغان مهاجر یورتداشلاریمز تورموشندان — ملی حرکتیمز اوچون اهمیتلی وه فائده لی دیب تانیدیمیز نقطه لارنی — ایضاحلارله کتیریب توردوق. ایشله- ریمزده، طبیعی، یتیمسز لیکلهر آز بولمادی. بو جهتی ائک اول اوزلهریمز اعتراف ایتمه لیدرمز. بو یتیمسز لیکلهرنک سببلهری، بر طرفدان اوزیمز نك بیلیم وه کوچیمز که مچیلگی، ایکنچی یاقدان کیچیریلمه کده بولغان مادی وه تهخنیکی قینلیقلار ایله اطرافیمزنی قورچاب آلماقدا بولغان عمومی، سیاسی وه باشقا تورلو شرطلار ایله ایضاح ایتله آلیر.

فقط اوزیمزنی وه باشقالارنی دا قانیقتراتورغان بر جهت بار، که اودا «یاش تورکستان» نی هیچ بر تورلو فرقه وه غروپچیلققا پیریلترمه سد دن، اوننی تورکستان ملی غایه سی یولی اوستونده وه اونگ بایراغی آستندا آلیب بارغانلغیمزدر. بوندان سوگرادا «یاش تورکستان» نی مقدس یورتیمزنی ملی قور تولوش وه ملی ایر کینلکگه آلیب باراجاق شو توغرو وه تمیز یولدان آیرمایاجاقمز...

سویله مه هی کیچیلمه یورتورغان وه تورکستانلیق، حتی تورکلک اوچون یاقیمسز بولغان آخیر بر نقطه — «یاش تورکستان» ننگ هه لیگه چه تورکیه توپراغینا کیریتیلمه ی قالیشیدر. بو کونکی تورکیه حکومتنده ن، تورکلک ننگ آنا اوچاغی تورکستانک ملی کوره شیگه هیچ قاندا یاردم سور- ماساقدا، تورکیه توپراغنداغی تورکستان یاشلارینی «روحی خدادان وه اوزجان میوه دهن محروم قیلار» دیگه ن نهرسه اوخلاغاندا توشیمز که ههم

ایمدیگه چه تاپشیریلغان پاختانگ یوزده 96,5 ینگ برنجی جنس اولاراق تاپشیریلدیغینی یازادر.

تورکمنستان فرقه کاتبی یوپوکدا تورکمنستاندا پاختا تاپشیرو ایشینگ اوتکن یلغیسندان 9 کون اول بشیریلدیگینی، بو ییل هه کنار او-نومینگ 13 تته رده ن آز بولماسلیغینی یازادر. («پراودا» 29.10.36) تاجیکستان فرقه کاتبی ئهرمه نی شادونس پاختا تاپشیرو پلانی 20 نچی اوقتوبردا بشیرمه کله تاجیکستانک بوتون ساویتلر اتقاقی دائره-سند برنجیلگنی قازانغانینی وه تاجیکستان قومونستلهرینگ 1937 نچی ییل اوچون کورسه یلگن پلانی بو ییل اوتوه، یعنی 107 میگ توندان آز پاختا تاپشیرماسلق اوچون اورونماقدا بولغانقلارینی یازادر. تاجیکستان حکومتی رئیس عبدالله رحیمبای ایسه اوز حکومتینگ بو ییل پلاندا یلگیله نکه نده ن 13 میگ تون آرتیق پاختا تاپشیرا ییلو اوچون اورونماقدا بولغانلیغینی یازادر. («ایزوه سته» 29.10.36).

اوزیکستان فرقه کاتبی اکمل اکرام برنجی نو یابرگه چه بر میلیون 73 میگ 500 تون پاختا تاپشیرما قله پلانی یلگیله نکه ن مه لته ن 40 کون اول به جهردی کله رینی، بونگ اوسته 160 میگ تون آرتیق پاختا تاپشیر-ما قله ایکنچی بیش ییللق پلان وظیفه سینی 4 ییلدا تولدوردیقلا رینی یازادر. اکمل اکرام، پلان بو یونچا هه کنار اونومی 1937 ییلی اوچون 13,4 تته نهر یلگیله نکه نی حالدا، بو ییل آق اونومی 14 تته نهر گه چیقارما قله بو جه تده ن ده وظیفه لهرینی آشیقچاسی ایله به جهردی کله رینی سویله یدر. فیض الله خواجه عینی تاریخده کی «ایزوه سته» ده هه کنار اونومینی 12,2 تته نهر کورسه تمه کده در. بلکه ده بو او تاریخکله چه توپلانغان اونومدر.

ساویت حکومتینگ بوتون تورکستان پاختا پلانی تولوج کوره یلمه ک اوچون قازاغستان ایله قارا قالاغستان حقداغی حساب قولومزدا یوقدر. فقط یوقاریداغی پلانغا قاراغاندا بو ایکی جمهوریت حصه سینا یوز میگ تون قادار بر نهرسه توشه در، که اونیدا آشیقچاسی ایله بولماسادا

کیرمه س ایدی... یاشاسین عزیز بورتمز تورکستان!

بار بولسون تورکستان ملی برلگی!

تورکستان ملی قورتولوشی وه ملی برلگی خدمتچیس «یاش تورکستان» 1936 نچی ییل، ده قابر.

*

آچ-یالانغاچ میلیونه رله ر

شو ییلنک 28 فییرالندا ساویت حکومتی بوتون ساویتلر اتقاقی دائره سنده کی پاختاچیلق رایونلارینگ دولتگه تاپشیراجاغی پاختا مقدا-رینی 1 631 280 تون دیب یلگیله ب قرار چیقارغان ایدی. بو مقدارنک

920 230 تونی اوزیکستان؛

154 580 تونی تورکمنستان؛

77 850 تونی تاجیکستان؛

64 420 تونی قازاغستان؛

50 100 تونی قیرغزستان؛

37 370 تونی قارا قالاغستان حصه سینا توشمه ک اوزره،

بر میلیون اوچ یوز تورت میگ بیش یوز ایلی تونی تورکستاندان آلینا جاقدی. («ایزوه سته» 29.2.36).

مه نه ایمدی موسقوا غازیتا لارینگ اوقتوبر سوگی، نو یابر باشی سانلاری بوتون تورکستان «ساویت جمهوریتلهری» نگ موسقواغا پاختا تاپشیرو بوجلارینی وقتندان اول، آشیقچاسی ییلن اوتهدیکله ری خبرینی کشرمه کده در.

قیرغزستان فرقه قومیته سی باش کاتبی به لوتسکی بر نو یابر تاریخی «پراودا» دا قیرغزستان بو ییل پاختا تاپشیرو پلانی 29 اوقتوبرده بشیر-مه کله وظیفه سینی اوتکن یلغیسندان 40 کون ایرته به جهردیگینی، اورتا حسابله هه کنار اونومینگ 10 تته نهرده ن آز بولماسلیغینا اینانیدیقلا رینی،

به جهریلگه ن دیب قبول ایتو ممکندر.

بو نقل ایتدیگمز رسمی معلوماتلاردان آچیق کورونمه کده در، که ساویت روسیا ایمپریالیزمی تورکستانغا یو کله تدیکی خام مال یتیشتریب پیرو وظیفه سینی آرتیقچاسی بیله ن اوتتمشدر. فقط بونگ تورکستان خلقی خوجالینینی، بالخاصه قیشلاق خوجالینی قورولوشینی وه خلقنی تویدیرو مسئله سینی بوتونله ی آلت-اوست ایتمه کله نه لده ایتلمه کده بولغانلیغی دا هیچ کیمسه دن یاشیرین ایمه س. قیزیل روسیا پاختا استحصالینی بو درجه که کونه ریلو اوچون، اوزلهرینگ ده اعتراف ایتدیکلهری کبی، یالغز دان ایکنینی ایمه س، تورکستان خلقینگ یاراندینی جنت کبی باغچالا-رینی دا قوروتمشدر. قیزیل روس وحشتینگ بو جهتنه اینانماق اوچون رسمی ساویت وثقه سی قیدروچی کشیلهر اوزیکستان فرقه کاتبی اکمل اکرامنگ «پراودا» نگ 10. 36. 9 تاریخلی ساندا حیققان «اوزیکستان باغچالاری» باشلوقلی مقاله سینه کوز سالیسلار.

بو جهتنی یهنه ده آچیقراق کوره بیلمه ک ایسته گن کشیلهرنگ نظر دقلهرینی آشاغیدا سواد مسئله سینگ باریشی حقندا ساویت غازیئاسندان نقل ایتدیگمز کیچیک یازیداغی رایون فرقه قومیته سی کاتبی آغزندان نقل ایتلگن سوزلهر که جلب ایتمه ز. او کشی «سواد مسئله سینگ نیچین بو قادار بر باد بر وضعیتده بولغانلیغینی سوراوچی، قیدروچی یوقدر، اونگچون ده او بوندای یاراماس حالدار. ایکن-یعنین مسئله سینی سورایدرلار، قیدیرا-درلار، اونگچون بزنی مسئولیتکه تارتادرلار. شونگچون ده ایکن-یعنین پلانی وقتلی وقتندا به جهریلمه کده در» دیدر. بونی سربست سویله نهرلك وه هر کیمه آگلاشیلارلق تیلگه آیلاتیرساگز قای بر پلان وظیفه سی آرقاسندا ساویت روسیانگ قامچیسی، سونگوسی تورسا به جهریلدر؛ باشقاسی کاغذ اوستنده قالماغا محکومدر. ساویت روسیا قامچی وه سونگوسی ایسه نه تورکستانلیلارنی آقارتو وه نه ده اولارنی تویدیرو او-چون ایشله یدر. اونگ کوز تیکدیگی بر گنه نقطه تورکستاننگ طبیعتی،

خلقینگ کوچی وه بیلگی، به جهریلگینی ممکن قادار آرتیق استثمار ایته یلودر.

قیشلاق خوجالینی مسئله لهری ایله آزماز علاقہ سی بولغان برکشی ساویت حکومتینگ بوگونکی پاختا ایکن وه اونوم سیاستی ایله او مملکت نگ توپراق وه طبیعتینی ده زورلاما قدا، بو صورتله فلاکتکه سورو کله-مه کده بولغانلیغینی آچیق کوره چه کدر...

نه ایسه قیزیل روسیا اوزینگ استثمار پلانلارینی ایشکه آشیرماق اوچون نه لی ایریشه بیلگن بوتون وسائطنی قوللانما قدا وه بو صورتله آشیقچاسی بیله ن تولدوروب آلماق دادر.

بس، بو گنا مقابل تورکستان دهقانی نه کورمه کده در؟

یوقاریدا قید ایتدیگمز قیزیل قره مل آگه تله ری یازیلارندا «میلونهر قولخوزلار» دان بحث ایتلمه کده در... او سانلار او یله اوستالقله قورولمش در، که اولارنگ حقیقی قیمتله رینی، افاده ایتدیکلهری معنایی کوره آلماعان کشیلهر تورکستان پاختاچی دهقانینگ ساویت قولخوزلارندا، ساویت پاختا سیاستی سایه سنده قایماق ایچنده سوزوب یورگه نینی اولیله آادر.

ساویت نشریاتنداغی بوندان مجرد میلیونلارنگ حقیقتده نه لهر افاده ایتدیگینی اوتکن ساندا قزیل قره مل حواریلارندان اورجونیکیدزه آغز-ندان نقل ایتکن ایدیک. او سانلارنگ اقتصادی جهندن هیچ بر نهرسه افاده ایتمه که نلگی بر طرفدا قالاتورسون، بو قولخوزلار بحثنده بو آنی بار «میلونلار» نگ قایدا ایکه نینی اونی سویله وچیلهرنگ اوزلهری ده بیلمه یدرلهر.

بو جهتنی بر درجه که قادار ایضاح ایته بیله جهک بر مثالنی بز «پراودا ووستو کا» غازیئاسینگ 23. 9. 36 تاریخلی ساندا اوچراندیق. «قولخوزچیلارغا بونهک توغرو هم وقتندا بیرلیسن» دیگن باشلوقلی بو مقاله ده فیض الله خواجه اسمینه آنالغان بر قولخوز مثالی بار. بو قولخوز 200 هه کتار بیرگه پاختا ایکنه ن. هه کتار اونومی ده 17,5 تسه ننه ن

بولغان. ديمه ك او، بويلىنى اورتا حساب اعظمى نورمندان
3 ياريم وه مكافات اوچون كورسه تيلگه ن چيگه ره (15) ده ن 2 ياريم
تسه تنه ر آرتيق اونوم آغان بر خوجالقدر. ساويت احسايله بو قولخوز
قاساسينا ميليون بولماسادا ياريم ميليون قادار آتچا اكيرمشدر... بو
كيريمنك قولخوزچي حصه سينا توشكه ن قسيمي ن قولخوزچيلارنك بو
خوجالق دائره سنده صرف ايتديكله رى ايش كوينه بولگه نده هه ر ايش
كونى اوچون 3 سوم 80 تيين توشكه ن. قولخوز ادا ره سى ايسه ايمديگه -
چه 2 سوم 50 تيين حسايله آتچا ييريب كيلگه ن ايگه ن.

بو حسابنى بز بوتون پاختا خوجالينى مقياسينا تعميم ايتسه ك مسئله
آچيق آگلاشيلغان بولادر. شونى ده قيد ايتش كيره ك، كه بو خوجالقدر
اونومى 17 ياريم تسه تنه ردر. تورلو جمهوريته رده عمومى اورتا حساب
اونومى 10، 11، 13، ايگ يوكسه گى 14 تسه تنه ر كورسه تيلمه كده در.
ايش كونينى 30-40 سومغا كوته ره بيلمش آيريم ره قوردچيلاردان
بحث ايتوچي قيزيل با ترلار بو جهتنى كورمه يد رله ر وه كورمه كده ايسه -
مه يد رله ر. ذاتا تور كستان خلقى وه اونگ مقدرات وه منافعى ايله هيچ
بر تورلو باغلا نيشى بولماغان، كوچيلگى يهودى، نه رمه نى، روس كى
انصافسز لارنى تور كستان دهقانينك وضعت مقدراتى قيزيقترمايدردا. اوند
لار اوچون اساس مقصد قيزيل قره ملنك خام امال حاضر لاو پلانينك
تولديريلوويدر. ايسه رسه بو تور كستان خلقى، دهقانينك قانى، جالى
حسابنه بولسون. فيض الله خواجه كى ايمانسز شيطانلارنى ايسه اوز موقعه
لارندان باشقا هيچ بر نه رسه علاقه دار ايتمه يد ر... اونلار موسقوا پلانى
تولدير يلا آلماي قالسا، گناهسز تور كستان دهقانينى اعدام ايتمه ك يوليله
بولسادا، اوز موقعلارينى ساقلا ب قالو كى چير كينللكه قادار حاضر در لار.
يوقاريداغى 3 سوم 80 تيين نك افاده ايتديكى حياتى معنائى آگلاماق او-
چون اونى اشيا بهاسى يله ن اولچه ب كوروش كيره ك.

بو كونكى چه خوشلوقايدانك ساويت حكومتى صميمى دوستلارندان
برى بولغاندا هيچ كيمسه نك شبهه سى يوقدر. بالخاصه چه خ سياسيله رى

ساويت روسيا حقدنا مثبت معلومات تايب تارقاقو اوچون كوب اورونماق
دالار. مه نه شو ساويت دوستى چه خوشلوقايدان پارلامانى ديپوتاتلارندان
برى ساويت روسياغا قيلغان بر تيكشيرو سياحتى سواگندا غايتده قيزيق
معلومات نشر ايتدى. بو معلومات ايچنده ساويتله ر مملكتنده كى اشيا بهاسى
مثال لارى دا بار. بو چه خ مبعوتينك كورسه نووينچه:

I نچى جنس نه كمه ك كيلوسى (*) 3 سوم 90 تيين؛

II نچى جنس نه كمه ك كيلوسى 2 سوم 40 تيين در.

باشقا جنس اشيا دان چه خوشلوقايدا تخميناً 15 قرون تورارلق بر
بالا كوينه گى ساويت روسيادا 350 قرون قيمتينه، چه خوشلوقايدا
12-15 قرون آرالارندا ساتيلاتورغان بر چفت بالا ايتيگى ساويت روسيادا
380-400 قرون آراسندا تورادر. باشقا اشيا بهاسى ده شو نسبتده در.

ايمدى بر اويلا ب كوره يلك. هه ر هه كتار باشينا اورتا حسابدان
3 ياريم تسه تنه ر (قيرغزستانغا كوره 7 ياريم، تور كمه نستانغا كوره 4 ياريم)
آرتيق اونوم آليب مكافات قازانغان بر قولخوزدا ايشله وچى تور كستان
پاختاچى دهقانى بر كونك ايش حقينا بر كيلودان آزر اق بر نچى جنس،
بر ياريم كيلودان بر آز آرتيق ايكنچى جنس نه كمه ك آلا يله جه كدر.
ياخودده او بالاسينا بر كوينه ك وه يا بر چفت ايتك آلا يلمه ك اوچون
15 كونده ن آرتيق ايشله مه ك مجبور يتنده در.

بو وضعت قارشيسندا تور كستان دهقانينك قيزيل روس ايمپه ريا-
لزمينه مجبورى خدمت يولندا آچ-يالانچا قانغاندانمى، يوقسا «ميليون-
نه ر» لگنده نى سويله ش توغرو بولادر. بو حقداغى حكمنى او قوچيلا-
ر يمزنگ يطرف انصافلارينا قالديرامز...
طاهر

آيلقسز آچ معلمه ر

«باشلانغىچ مكتب او قوتوچيسى آله كساندر په تروويچ ميخايلوفنك
37 يىلق خدمتى»، «پروفه سور مهر كولوويچ وه پروفه سور بورثيم له رنك

(*) بر كيلوغرام تخميناً 2 ياريم قادادر.

35 يىللىق خىدمەتلەرى»، «پروفەسسور بىرودسكى نىڭ 25 يىللىق تۇيى»، «پروفەسسور آنتونىنا آلەكسەيەۋنا شوروخوۋانىڭ 20 يىللىق ايشى» ۋە يەنە تۈركىستاننىڭ ايندى فلان يىرىدە ياشاۋچى فلان روس، فلان يېھودى نىڭ فلان يىللىق معارف ساحەسنداعى خىدمەتلەرى حقندا اوزون اوزون مقالهلەر ۋە اولارنىڭ رىسملەرىنى باسپ، ساۋىت حكومتىنىڭ معارف ۋە معارف خىدمەتلەرى قايسىۋچىسى بولغانىنى تىكرار تىكرار يازودان چارمايتورغان تۈركىستان ساۋىت غازىتالارى يىتلەرنىدە تۈركىستانلى معلملەرنىڭ احوالى حقندا شۇنداق خىبرلەر بار:

«يېھودى رايونىدا اوقۇتۇچىلارغا اوز وقتىدا معاش بىرمەيدىلەر. آينىقسا سۈادىسىلار ۋە چەلە سۈادىلىلارنى اوقۇتۇش قورسلايدىغى اوقۇتۇچىلار معاش آلماي سىرسانلار. بۇنداق اوقۇتۇچىلار خىدايزاد قىشلاق شۇراسىدا يانۋار آيدان بۇيان بىر تىن ھەم حق آلغان ايمەسلەر. اوقۇتۇچىلار حق طلب قىلىپ رايون معارف بۇلۇمى مەدرىسىنىڭ بارسالار، او «بار، سەنلەردىكى معلم كىرەك ايمەس، يوقالغ، كوزۇمگە كورۇنمەڭلەر!» دىپ ھايداب چىقاردى. اوقۇتۇچىلار رايون معارف بۇلۇمى مەدرىسى او-ستىدەن قاشقاردىدا دائىرسى (اوكروغى) معارف بۇلۇمىگە شىكايت قىلغان ايدىلەر، براق ھىچ بىر نىتىجە چىقمادى... اوقۇتۇچى: جورە جبار.» (قىزىل اوزبىكىستان «22. 7. 36».)

«قالىنىن رايونى معارف بۇلۇمى مەنى شۇ يىل يانۋار آيدا مولتوف ساۋىتىدە كى «ايركىن» قولخوزنىڭ بالالار باغچاسىنا مەرىپە قىلىپ يىلگىلەدى. باغچادا 8نچى آپرىلغاچا ايشلەدىم. لاکىن بىر تىن ھەم حق آلغانم يوق. قولخوزدا اعضا بولماغانىمىز سىبىلى باغچا مەدرىسىنى ھەم، مەنى ھەم ايشدەن آلدىلار. قولخوزنىڭ طىلىگە موافق قولخوزغا اعضا بولۇپ كىرىپ، مەن شۇ باغچانىڭ اوزىدە مەدرىس بولۇپ قالدۇم... مەن پۇل سو-راسام «شۇ يىردە سەنكو، بىر كۈن آلارسەن» دىپ كۈتۈپ تۇردىلەر. آخىر، حق طلب قىلىپ رايون اجراقومىغا عىرضە بىردىم. مەسىلەن پەرزىدومدا كۈ-رۈلدى، حق تولەشنى رايون معارف بۇلۇمىگە تىكلەپ قىلدىلار... بۇ تىكلەپ

ھەم تەئىر قىلمادى. باشلانغىچ ۋە اورتا مەكتەپ خىدمەتلەرى بىرلىكى ادارەسى ھەم حق تولەشنى طلب قىلىپ رايون معارف بۇلۇمىگە خط يازدى. براق ھىچ قايسىسندان نىتىجە چىقمادى.

قاچان بارسام، معارف بۇلۇمى مەدرىسى «پۇل يوق، تورا تۇرىڭ، آلارسىز» دىپ كۈلۈمنى اوتماقچى بولادى. نىمە اوچۇن مەنى شۇنچا سىرسان قىلدىلار ايكەن. خىرانمەن. شىكور قىزى.»

(«قىزىل اوزبىكىستان» 27. 8. 36)

آلما-آتانىڭ اۇڭ بۇيۇك تۈركچە غازىتاسى «سۇسىلدى قازاغىستان» نىڭ 2. 8. 36 تارىخلى ساندا «خورلۇق كۈرگەن معلم» باشلىغى استىدا شۇ خادىمە بىلدۈرىلەدر:

«عزىزنىڭ قازاغىستان آغار تۇ قومىسارلغىنىڭ اوبىغاروى بىلەن آلما-آنا سىنچاغى (اوبلۇستى) آغار تۇ بۇلۇمىدە نۇسقاۋچى بۇلۇپ ايشلەگەن نىمە 5-6 آي بولدى. شۇنداق بىرى عزىز اوزۇڭگە گەپ كىلىپ بىرىدە بەجەرىپ كىلگەن. عزىز بىر كۈنى، كىچە كى بىتمەي قالغان يۇمۇشنى خىدمەت وقتىنا قىدار بىتىرىپ تاشلاپ، دىگەن اوى بىلەن كىگەشكە ايرتە كىلدى. باشقا خىدمەتچىلەر بىر آزدان سوڭ كىلە باشلايدىلار. اۇڭ سوڭ سىنچاق (اوبلۇستىق) اوقۇ بۇلۇمى باشلىغى اورۇنبارى شىمىت يولداش كىلدى. براق شىمىت يولداشنىڭ تۇسى ساۋق، كۈندە كى امانلاشۇۋىدا يوق. شىمىت بۇلەدە او-تورغان خىدمەتچىلەرگە بۇنىڭدا بۇرماسدان اوزىنىڭ اورنىنا بارىپ اوتۇردى. ايشىك ياقدا اوتۇرغان بىر يولداشى «عزىز، سەنى شىمىت يولداش چاقىرادى» دىدى. عزىز يۇگۇرۇپ، كۈندە كىدىك كۇلۇمىسەرب كىلىپ شىمىت يولداشقا سلام بىردى. شىمىت اۇنىڭ سلامىنا قولاق سالمادى. عزىزنىڭ بىتمە بىر قارادىدا «سەن بۇ كۈندەن باشلاپ قاسكەلەن اۇدا-تىداغى «تورار» اورتالار مەكتەپتە دىرەكتۇر بۇلۇپ باراسىن. خىزىدان باشلاپ بوغالتەر بىلەن حساب ياسا!» دىدىدە بۇ يۇرۇق يازۇغا كىرىشىدى، عزىز 5-6 سەت چاماسىدا كىگەشكە كى بارچا ايشلەرىن بىتىرىپ، قاسكەلەن اۇدانىنا يۇرۇپ كىتتى. بۇندا كىلىپ مەكتەپنىڭ بۇرۇنغۇ دىرەك-

تورندان يوموشنى آلب ايشله باشلادی. آراقدان بر آی اوتمه سده ن نورجان اوغلی کیلدی، «سزنی اوبلوستیق آقارتو بولومی اورنگزردان آلب مه نی یوباردی» دیب، عزیزگه بر چاقیریق اكاغدی بیردی. بو کاغذده «سز مکتب یوموشین نورجان اوغلینا تاپشیریگزدا، اوزگز آلا- آتاغا قایتگز» دیلگه ن ایکن. عزیز مکتب یوموشین یه گی کیلگه ن دیره کتورغا تاپشیریب، آلا-آتاغا قایتب، آقارتو بولومینگ باشلیغی یانینا کیلیب، مزگیلسز یوروشینگ سببینی سوراسا، او «سهن مکتب ییلن اینته رنات یوموشین آلیسگدا بالالار یورتی (detdom) یوموشین آلا- غانسگ. شونگچون چاغیرتدم» دیدی. عزیز: «مه ن بوندان کیتهرکه ن شمیت یولداشله کیلیشکه ن ایدم. شمیت ده راضیلغن بیرگه ن ایدی» دیدیسه- ده، آقارتو بولومینگ باشلیغی قولاق سالماي «مه نگ اوندا یوموشم یوق، سهن آقسو ایله بالقاش نگ برینه بارارسگ» دیدی.

«مه ن بول آودانلارغا بارالمایمین. شهرده اورس مکتبنده اوقوب یورگه ن یاش بالالارم بار. اوقو ییلینگ اورتاسندا اولاردان اوزاب کیتسه م، اولارغا کیم قاراشادی. اولار مه نگ خراجتم ییلن اوقیدرلار. ممکن بولسا مه نی یاقین آودانلارنگ برینه یوباریگ. بالالارنی اوقودان چیقارمای، خراجت بیریب، اوقو ییلینگ سوگینا قادار اوقوتا توراین» دیسه ده عزیز سوزینی تیگلانالمادی.

آقارتو بولومینگ باشلغندان خیر بولماغاندا سوگ عزیز، قازا- غستان آقارتو خلق قومیسارلغینگ اوروناساری بایماقان اوغلینا «مه نی نالدی قورغان آودانینا، بولماسا سرخانغا یوباریگ» دیب مراجعت قیلدی. بوندان دا نتیجه چیقماغانینی کورگه ن عزیز، اوزینگ خدمتده ن بوشا- نیلشین سوراب، نو یابر آیدان نه گبه ک حقی حسانیینی اکورسه تکه نده، آقارتو بولومی مدیری «موندای آقچا بزده تاپیلمایدی» دیب، بر تین بیرمه یورغانن سیزدیردی. مونی ایشیتکه ن عزیزنگ مویینا سو قویولدی. او خدمتده ن چیقدی. فقط نه گبه ک حقیقین آلالمادی. باشلانغیچ وه اورتا مکتبلهر خادمه لری برلگینه چاقیم قیلغان ایدی. اوندان دا جواب بولمادی.

حکومت ایله فرقه نك خلقنی آقارتو یولداغی سوزله رین اورونلا و اوچون بار کوچ-جیگه رین سالیب، چین اخلاص ییلن 18 میل آقارتو میداندان نه گبه ک صرف ایتکه ن چیلیکبای اوغلی عزیز سیاقلی خلق معلمین آقارتو بولومینگ شونچا خورلاوفا قانداي حقی بار؟ م. مصطفى اوغلی». «مه ن (Novorasey) آوداندا، میرزویان آنداغی ایت، سوت ساوخوزندا 1936نجی ییلنک برنجی غینوارندان باشلاب سواد آچو مکتبینک اوقوتوچیسی بولوب ایشله دم. برنجی آپریلغاچا اوقوتوب، سواد- لاتریلغان آداملارنگ سانینا قارای نه گبه ک حقی آلم. یوموشچیلار قو- میته سی باشلیغی، ایندی آینا 108 سوم نه گبه ک حقی بیره مز. اوقوتا بیر، دیدی. برنجی سه تابرگه چه اوقوتدم. یوموشچیلار قومیته سی باشلیغی سوگنو کیزده نه گبه ک حقیقنی توله وده ن باش تارتدی. «سه نگ نه گبه ک حقیقنی آودان اوقو بولومی توله دیدی» دیدی. نه گبه ک حقیقنی اوقو بولومنده ن یا یوموشچیلار قومیته سنده ن آلالمای تورامه ن. چینده نه گبه ک حقیقنی کیم توله وگه تیش... اوقو بولومی آنیغین آچیب، نه گبه ک حقیقنی اوندوروب بیرسه ایکن. «(سوس. جول» 28. 9. 36).

«چالقار، سار بولاق ساویتنده 1936نجی ییلنگ باشندان بیر، ایکی بیرده سواد آچو مکتبنده اوقوتوب کیلدییم. 15نجی آپریلدا باشلاب بر آوغوستغا قادار اوقوتوب تیشلی نه گبه ک حقیقنی آلالمای اوتورامین. آوول ساویتنی، آودان اوقو بولومی نه گبه ک حقیقنی نه نه بیرم، مه نه بیرم دیب جوزوب کیله دی. تیشلی اورونلار نه گبه ک حقیقنی آلب بیروگه چاره قوللانسا ایکن. بیکجان اوغلی» («سوسیالدی جول» 24. 10. 36).

«1935نجی ییلدا بویان رحیمقول قیشلاغی ساویتنده کی «باو- مان» وه «قهرمان» قولخوزینگ سوادسزلق وه چه له سوادلیقنی تیشیش مکتبیده اوقوتوچیلق قیلیب کیله مه ن. لاکن مه نگه 2 یاریم آیدان بیرى معاش بیرمه ییلهر. بو حقدارایون معارف مدیری ایله معارف برلگی رئیسگه بر نیچه مرتبه عریضه بیردم. لاکن مه نگ حقیقنی طلبیم نتیجه سز قالدیریلماقدا. عریضه ییلن ایش بیتمه گه نده ن سوگ اوزم اوچراشقانیمدا»

معارف مدیری «سنگ معاشیگنی هم بز آلیب پیره زمی؟» دیب کایب
 یردی. کیمگه باریب عرض قیلشیمنی بلمه ی، او قوتو چیلار قوتورانیسدا-
 سیدا حلال محنت حقمنگ یریلشینی ینه بر کره طلب قیلغانیمدا، معاش
 یریش اورنیغا مهنی او قوتو چیلقدان بوشایب یوباردیلار... ایشاقول
 اوغلی. («قیزیل اوزیکستان» 36، 9، 18).

آما-آتا، آقوبه وه تاشکند غازی تالاردان آلیناراق یوقاریدا کتیریل
 گن وه تورکستانلی معلملرنگ قاندا ی سیقینتیلار ایچنده ایکه نلکلهرینی
 کورسه ته تورغان خبرلر، باشقارامزغا منتظماً کیلیب تورغان عشق آباد،
 بوخارا وه پیشهک غازی تالاری بیتلر نده اوچرا تیمقاددر.

میخایلو ف، مهر کولوویچ، بورژیم، برودسکی، شوروخووالار
 دولت مؤسسله رینگ وه رسمی کشیله رینگ قاتناشینی ایله 35، 37، 25
 وه 20 ییلق خدمت یوبله یلهرینی بایراملار کن تورکستانلی معلملر،
 آیلا رچا رسمی مؤسسله رده سوروندیکلهری حالدا، معاشلارینی آلامایدر-
 لار، حتی بعضیلاری، حلال حقلا رینگ توله نیشینی طلب ایتدیکلهری
 اوچون، او قوتو چیلقدان بوشایلیب یوباریلادر لار. بو وضعیت، موسقوانک
 یور تیمزدا یوروتدیکی مستملکه سیاستی نتیجه سندن توغمشدر.

37، 35، 25 وه 20 ییلق خدمتلهری طنطنه ایله قارشیلانغان کید
 گیندیله رینگ باریسیدا طبیعی چار زمانی مکتب کورمش کشیله ردر.
 چولپاننگ بر یازیسندان آله کساندر په تروویچ میخایلو فنگ 1894ده
 تاشکندده کی معلملر مکتبی (سه مه ناریا) نی بئیر گه نلگی آکلا شیلما قداددر.
 مهر کولوویچ 1901نجی ییلدان بو یان تورکستاندا ایکن (*).

1900ده تحصیلینی بئیر گن وه حاضر تاشکندده ایشله ب تورغان
 بورژیمنگ تورکستانغا قاچان کیلگه نلگی ساویت غازی تالاردانغی یازو-
 لاردان آنیق آکلا شیلمایدی. 25 ییلق خدمتی طنطنه لی صورته ایسله ن-
 گن پروفه سور برودسکی ایسه تحصیلینی 1908ده بئیر گن وه 1920ده

(* بو کشی مشهور میسیونر وه اسلام تورتک دشمانی آسترا ئوموف یاقینلاردان بو-
 لوب، اوشا آسترا ئوموف مدیرک ایکن سه مه ناریا دده تاشکند غیماناز بومندا معلم ایدی.

تاشکندگه کیلیب، اوشال وقتدان یردی موندا چالیشب تورار ایکن.
 تحصیلینی 1911ده بئیر گن شوروخووا ایسه تاشکندگه 1916ده کیلگن
 ایکن. بولارنگ باریسی دا بورونه وه ایمدیگی روس آداره سینگ مادی
 وه معنوی یارده می آرقاسندا چالیشب، یوبله ی بایراملارینی دا بو کونکی
 ساویت دورنده یاساما قدا وه ساویت نشریاتی، ساویت مؤسسله رهی طرفندان
 تقدیر ایتمه کده در. حالبوکه میگ تورلو آغیر لقلار ایچنده اوزینی حاضر لا-
 غان وه میخایلو فلاردان میگ دفعه آغیر شرائط ایچنده معلمک مسلکیگه
 کیریب چارلق آداره سی طرفندان میگ تورلو قینا ولارغا اوچراغان تور-
 کستانلی معلملرنگ کوی ساویت روسیا مظالمی آستندا اولوب کیتدیله ر. ساغ
 قالغانلاری دا «زیانی» تایلیب، ساویت زندانلارندا، سورگون یرلر نده
 چوروتولمه کده لهر. «ساویت حکومتی ایله بولشه ویک فرقه سینک خلقی
 آقارتو یولنداغی سوزلهرین اورونلاو اوچون 18 ییلدان بو یان ه گبه ک
 صرف ایتکن چیلیکبای اوغلی عزیز کبی تورکستانلی معلملر» ایسه هر
 تورلو یارده مده ن محروم بولوب، کونلهرینی کونچه آیلقسز یوقلق وه
 خورلقلار ایچنده کیچیرمه کده لهر. بولارنگ کوب قینلقلار ایچنده خلق
 بالالارینی آقارتو یولندا قلیب تورغان خدمتلهری، بولشه ویک مظالمی
 آرقاسندا اولگن، اولدورولگن مرحوم مسلکداشلارینگکی ایله برابر،
 یاقین کیله جه کنک ایر کین تورکستاندا ایسله نه جه ک وه تقدیر ایتله جه کدر.
 او قنای

*

1917نجی ییل خاطر ه پار چالاری

VIII.

(باشی 76-79 وه 82-84نجی ساللاردا)

یازوچیدان: «یاش تورکستان» نگ بو سانلی تورکستان مختاریتینگ
 19نجی ییل دونومینه توغرو کیلگه نیدن خاطر ه منک بو قسمینی شو حاده گه
 حصر ایتدم.

«باش تورکستان» دا هر ییل دیهرلك «خوقند مختاریتی» مسئله-
 سینه دائر مخصوص مقاله نشر ایتمه کیله مزملی حرکتیز باریشندا بو کون
 تاریخکه قاریشقان تورکستان مختاریتی بو کونکی تورکستان ملی قور-
 تواوش حرکتینگ باشلانغیج مرحله سیدر. اونگچونده او ملی کوره شیمز
 تاریخنده اهمیتی بویوک بر حادته در. بوگا ایگ یاخشی وه آیدین شها-
 دتی ساویت مطبوعاتینگ اوگا قاراتقان توختاوسز هجومی بیرمه کده در-
 آوروپا هم آمریقاداغی تورکستان ملی حرکتی تیکشیر و چیلهرینگ تور-
 کستان مختاریته عطف ایتمه کیله اهمیتی ده بونی کورسه تمه کده در (*).
 ایمدی 19 ییل سوگرا بز بوتون یاگلیشلقلاریمزنی آچیق کوروب
 ییلیب اوتوراهز. فقط 1917نجی ییلغی یاگلیشلقلار اوچون بزنی تمقید ایتو
 عینله به گئی گنه یوره باشلاغان بالانی گهندیره کله دیککی، ییقیدینی،
 توپ توغرو یوروب کیتمه دیککی اوچون تمقید ایتوگه اوخشايدر. 1917
 نجی ییل بزنگ «سیاسی توغوم» ییلیمز ایدی. مختاریت ایسه بزنگ
 قورقا-قورقا آقان برنجی «ملی سیاسی» آدیمنز ایدی.

بولشه ویکلر تورکستان مختاریتی اوچون ایگ کوب مه نی سوکه-
 درلر. آرادا یالغز غیر صمیمی، قلبه کی دوستلارغنا ایمهس، حتی صمیم
 میتلهرنده ذره قادار شبههم بولماغان یاقین دوستلارمدا مختاریت مسئله سی
 اوچون مه نی عیب له، تمقید ایتمه قویا درلار. بولشه ویک سوکوشلهرینی،
 تورکستان ملی کوره شی یولندا قیلغان متواضع فعالیتیم اهمیتیینگ دشمان
 طرفندان تقدیر ایتلووی وه او زحمتلهریمینگ «مکافاتی» دیب قبول
 ایتمه من. غیر صمیمی-قلبه کی دوستلارینگ سوزلهری توختاب اوتوروغادا
 آرزیمایدر. صمیمی دوستلاریمینگ تمقیدلارینی ایسه «اوز اوزینی تمقید»
 شکلنده قبول ایتمه من.

1917نجی ییلی آپریل باشندا په تهرسبورغدان آریلار آلدندا مه ن،
 او زمان بوتون روسیا کوله منده رول اوینا ما قدا بولغان په تهرسبورغ ایشچی
 وه سالداتلار شوراسی باشاوغی نیکولای سیمونوویچ چخه ئیدزه یانینا
 (*) آشاغیدا 41نجی صحیفه ده کی ستانفورد اونیورسیتته سی تکلیفینه باقیلسین.

باردم. او زمان بوندای بر زیارت بر مجبوریتم شکلنده لازم ایدی. چونکه
 او زمان موقت حکومت سیاستی دیهرلك په تهرسبورغ ایشچی وه سالداتلار
 شوراسی طرفندان ییلگیله نمه کده ایدی. مه ن چخه ئیدزه ییلهن انقلابدان
 کوب اول تانیش ایدم. 4نجی دولت دوماسی سوسیال ده موقرات فراقسیو-
 نی لیدهری گورجی چخه ئیدزه انقلابینگ باش کونله رنده «بوتون روس
 انقلابچی ده موقراتیسی» نگ برنجی قاتارندا تورار ایدی. اونگچونده
 په تهرسبورغ ایشچی وه سالداتلار شوراسی رئیسلیگینه سایلانما قله روس
 انقلابی باش وکیلی دیهرلك درجه گه ایریشکهن ایدی. طبیعی بزنگ
 صاحبه مز تورکستان اوستنده بولدی.

چخه ئیدزه نگ بزنگ باشلا یا جاق ایشیمز حقداغی سورغوسینا مه ن:
 «بز تورکستان اوچون مختاریت ایسته مه کچیمز. اونگچونده بزنگ فعالیتیمز
 مه نه شو مختاریتکه حاضرلق قارا قته رنده باراجا قدر» دیب جواب قایتاردم.
 چخه ئیدزه مه ن بو جوابمدان هور کوب کیتکه ندیک بولوب:

— الله عشقینا، یولداش چوقای اوغلی، مملکتداشلاریگزر آراسندا
 مختاریت حقدان سوز قیلماک. برنجیده ن: بو حقدان سویله و ایمدیک بر آز
 ایرته در. ایکنجیده ن: سزنگ تورکستان کبی بر مملکتده مختاریت درحال
 استقلال وه سه پاراتیزم گه طرف آیلغان توغرو بر آدیم بولادر» دیدی.

مه ن اونگه اوزیمزنگ درحال مختاریت اعلان ایتمه ک وه یا مختاریتی
 اداره بیرلووینی طلب ایتمه چیقماق نیتنده بولونما دیغیمزنی، مجلس
 مؤسسان توپلانماسینی کونه جه گیمزنی، ایمدیک یالغز مملکت وه خلغمز-
 نی بو مختاریتکه حاضر لاو ایشی ییلهن اوغراشا جاغیمزنی آگلاتدم. اونگ
 هور کدیکی سه پاراتیزم مسئله سینه یاناشیب: «روس انقلابچی ده موقراتیسی
 اونلارچا ییلدانه ری اعلان ایتمه کیلدیکی ملتله رنک حریتی حقداغی
 شعارلارینا صادق قالدیقچا سه پاراتیزم قورقوسینا اورون بولماسلیغینی»
 آگلاتدم.

چخه ئیدزه مه ن ایضاحاتم ییلهن قانیمادی هم بزنگ مختاریت
 مسئله سینی آچماسلیغیمز اوستنده اصرار ایتدی وه روسیا انقلابچی ده مو-

قرائیسینک روسیاداغی بوتون خلقلارغا بیرلی ، ملی خصوصیتلهرینی ده تأمین ایتیهجهك بر ماهیتده کیگ حریت بیرجه گینی ، تورکستان کبی روس تأیری یوق دیهرلك درجهده ، خلقی بوتونله ی باشقا کولتور ، قان وه دینده بولغان بر بیرده مختاریتنگ تیزگنه سهپاراتیمگه آیلانیب کیتجه- گینی ، انقلابچی وه دهموقراتیک روسیا تیشندا خلقمز وضعیتینگ یاخشی بولمایاجاغینی آگلاتدی .

حادثات بز تورکستانلیلارنی دا آلداندینی کبی ، روس انقلابچی دهمو- قرائیسی لیدهری گورجی چخه ئیدزنگ امیدلهرینی ده بوشقا چیقاردی . توغومینگ سکزنجی آیندایاق روسیا انقلابی بولشه ویکلهر قامچپسی آستینا توشوب ، روسیا انقلابچی دهموقرائیسی ده توزانغا آیلاندى . مختا- ریتدهن قورقوب اوتورغان چخه ئیدزه بولسا مستقل گورجستان نگ باشلو- غی ، گورجی مجلس مؤسسایینگ رئیس وه گورجستان آوروپا هیئتینگ باشچپسی بولوب قالدی ...

بز قورولتایلاریمزدا مختاریت حقندا آچیق سوز قیلمادیق . فقط بزنگ ملی مرکزیمز ، ولایت قومینه لهریمز دائره سنده ایک کوب مشغول بولوندیغمز موضوع بو ایدی . بز او زمان مختاریتینی شوندا ی توشونه ر ایدیك : تورکستاننگ اوزینه مخصوص تشریحی وه اجرائی مؤسسه لهری ، یعنی قانون ایشله ب چیقاراتورغان پارلامانی هم ایشنی یوروته تورغان حکومتی بولوناجاقدی . تیشقی سیاست ، مالیه ، یوللار هم حریه ایشله ری عموم روسیا فده راسیونی حکومتی ایشی دیب تانیلاجاقدی . معارف ایشله ری ، محلی یوللار مسئله لهری ، محلی اداره لهر ، عدلیه هم بیر مسئله لهری بوتونیسسی محلی مختاریت حکومتی ایشله ری دیب کورولهر ایدی . بز بالخاصه توپراق- پیر مسئله سینه اهمیت بیرمه کده ایدیك . بز اوردو قورو- لوش مسئله سنده بر قانچا اساس اوزگه رتمه لهر کیریمه کچی ایدیك . مثلاً : عموم روسیا اوچون قورولغان قومانداننگ قاراماغندا بولونماقله برابر تورکستانلیلارنگ عسکری خدمتلهرینی تورکستاندا کوروب تور- کستاندا قالمالاری بزنگ اوچون مهم بر مسئله ایدی .

مهنه بزنگ او زمانکی اساس تاسلاغیمز بو ایدی . تفصیلاتغا کیریش- مه دیک . بزنگ ایک مهم اورونوشلاریمزنگ بری ملی قادرو لار مسئله سی اوستنده ایدی . ایسته نیلگه ن پره نسپله رنی اعلان ایتب بولادر . ههر نهرسه نی حتی کوکده گی آینی ایسته مه کده ممکن . فقط کیره کلی قادرو بولما- غاندا ، کیره کلی انسان کوچی وه باشقا وسائط تانیلماغاندا ، بوتون بو گوزهل تیله کلهر قورو سوزده ن گنه عبارت بولوب قالادی ، خلق وه دوستلاردا ناراضی بولادی ، دشمان کوله دی .

بزنگ او زمان ایش یوروتوچی ملی قادرومز یوق بولماسادا ، احتیاجمزدان کوب آز هم کوچسز ایدی . اگرده بز اوزیمز ایسکیچه- گنه یاشاب ، ملی سیاسی تورموشیمزغا روسیا قاتیشماغان ، خوجالیغمز بو قادر اوزون ییللار ایچنده روسیا خوجالیغی ییلن باردی- کیلدی قیلیب اوگا باغلانماغان ، نهایت بز بوتون تورکستان اوچون بوخارا وه خیوه خانقلارنداغی ایچکی سیاسی وه اجتماعی وضعیت ییلن راضی بولوب قالایلسهك وه او حالدا قالونی تیلسه ایدیك ، او وقت طبعی قادرو مسئله سنده کی آغیرلیق اوز اوزنده ن توشوب قالاچاق ایدی . تأسف ، که وضعیت بوندا ی ایمه س ایدی . بوتون اویلاب باش قاترولاریمزغا رغماً آداری جهته دن روسیاغا باغلیلیغیمز کبی بر «حقیقتنی» چیقاریب آنالمادیق . بونگ اوستنه یه نه مهم بر نقطه نی ایسله شمز کیرهك . او زمان تورکستاندا برده ن برگه روسیادان بوتونله ی آیریلیب کیته آلو فکرینی قبول ایتهرلك پسخولوژی ، احوال روحیه حاضرلینی دا یوق ایدی ...

ملی مرکز شاه اسلام شاه احمد بیک که تورکستان مختاریتی عمده لهری اوچون ماتهریال حاضرلاب تقدیم ایتیشنی حواله ایتدی . بو ایشده اوگا محمود خواجه یه بودی افندی ، عبیدالله خواجه وه مهن یارده مده بولوندوق . تورکستان مختاریتینی قورو اوچون محلی روس عنصرلاب لارینگ دا قاتناشی کیرهك بولدی . فقط بو تورکستان مختاریتی تورغو- زولوشندا بزیمله برگه له شیب ایشله یه جهك روس عنصری قایدا ؟ تاشکند- ده کی بوتون روس جماعتی غروپالاری بزگه قارشی ایدیلهر . یانغز کیچیک

گنه روس بايلارى غروپى ايله سول سوسياليستلردهن آيريم كشيهر (مثلا و. پ. ناليفكين) گنه بزنگ فكر يمز گه قوشولار لار ايدى. تاشكندده كى روس جماعتى يالغز تور كستاندا مختاريت اُدارسى تورغوزو غاغنا قارشى بولوب قالماسدان، عموميتله تور كستانلار ننگ روسلار يلهن تيگ حقددا بولولارينا قارشى ايدى. بو قاراشدا سوسيال ده موقرات به ليكوف وه فيتهرمان لار ايسكى مأمور ماليتسكى، يه فره موف وه باشقار لارى ايله بر ايديلهر. يالغز سوسيال دره وولوسيه نهر واديم چايكين ننگ مهم رول اوينادي ينى فەرغانه ايشچى وه سالداتلار شوراسى تور كستان طلبه لر ينى قطعى صورتده ياقلا دى. ايول سوللارى، آوغوست باشلار ندا، په تهر سبورغدا بولوندي م زمان موقت حكومت اعضا لار يله بر نيچه كره تور كستان ننگ كيله جه گينه دائر مصاحبه ده بولوندم. اعتراف ايتيشيم كيره ك، كه مه نم كوروشدي گم كشيهر تور كستانك مختاريت حقينى اعتراف ايتب گنه قالماديلار، حتى مجلس مؤسسندا اونى ياقلا ونى وعد ايتديلهر...

وقت كيجدي كچه روسيا انقلابى سولغا طرف يولالاندى. نهايت 7 نچى نوبابر (25. X) دا او بولشه ويكلهر هم سول سوسيال دره وولوب سونه رلهر قولينا توشوب قالدى. بولشه ويكلهر بولسا مجلس مؤسسائى توپلا ونى وعد ايتديلهر. حتى اونلار موقت حكومتنى مجلس مؤسسائى توپلا ونى اوزاتقانلق يلهن عيبلرلهر ايدى. بزده مجلس مؤسسائى كوتهد ليكمى؟ يوقسا درحال مختاريت اعلان ايتي ليكمى؟ ديگهن سورغو قار شيسندا قالديق. هر طرفغا يوللاغان سورغولار يمزغا «تور كستانك روسيادان بوتونله آيريليب كيتو وىنى، هيچ بولما غاندا مختاريتنى درحال اعلان ايتو كيره ك» ديگهن جواب آلديق. سير دريا، فەرغانه، سمرقند ولايت قوميتله رى بر آغزدان درحال اولكه قورولتايى چاتيرونى ايسته ديلهر. يدى سو وه تور كمه نستان ننگ آيريم قضا قوميتله رندهن ايريشيب كيلگهن وثيقه لار دادا عينى طلب كورولمه كده ايدى. عينى زماندا بز روس تشكيلاتلارى ايله مذا كره يوروتدوك. سوسيال دره وولوسيه لهر ننگ بر قسمى، كره ستان تشكيلاتلارى نماينده لهرى، ايشچيله ر ننگ بر قسمى،

ديه رلك بوتون مأمور لار، بانقا لار، صنايع ايگه لهرى بوتون يسى مختاريتنى ياقلاما قچى ايديلهر (*).

فوق العاده قورولتاي 17. 12. 8. (17. 11. 25) ده، يعنى روسيادا بولشه ويكلهر ايش باشينا كيلگه ندهن تام بر آى سو گرا، خو قنده توپلاندى. بو قورولتاي حقيقي معناسندا تور كستان مى بز لگينى تمثيل ايمه كده ايدى. بولشه ويكلهر تور كستانلار نى پارچالاپ قورولتاي توپلانيشغا قارشى قيلغان حر كته رنده موقيتلى چيقماديلار. نهايت بولشه ويكلهر ده قوميسار پالتاراتسكى نى اوز ممثلهرى ايتب قورولتايغا يوبارو مجبور يتنده قالديلار. بولشه ويك ممثلى سيرچى گنه بولوب قالمادى. قورولتاي وكيللهرى يلهن مذا كره گه كيريشدى، حتى تاشكندده كى «ساو ناز قوم» اسمندهن قورول تايى قوتلاب سوزده سويله دى.

پالتاراتسكى «بزده تور كستان مختاريتىنى ايسته يمز» ديدى. اوننگ سوزينه كيمسه اينانمادى. فقط اوننگ قورولتايغا قاتناشوى، قورولتايى قوتلاب سوز سويله ونده نده تور كستاندا ساويت حكومتينك مى نيگيزى يوقليغى بر آزدا آچيق وه آيدين بولوب كورونوب قالدى.

هيها ت! يه نه شو بزنگ حاضر ليقسز ليغمز، جانلى ته خنيكى كوچله ر يمز ننگ آزيغى، خلقمز كتله سينك سياسى توشونو، كوروده كى يتيشمه گه نه لمگى قارشيمزغا چيقدى. بزنگ بو بختسز لقلار يمز سانچا آز بولسادا كوچلو تش كيلات هم بول قورالغا ايگه بولغان دشما يمز فائده سينه يارادى. مختار يمز ايكي آى غنا ياشايا بيلدى وه كوچلو، قورالى دشمان ا قارشيسندا يقيلدى...

* * *

مه ن بو كوره شيمز نك بعضى بر حادثه لهر ينى قيسقا غنا ايسله ب اوتمه كچى بولامهن. خو قند شهرى اوتقا توتولا باشلاغان ايدى. هر طرفدان اوقچا چار وه ميلتق آتشلهرى، قول بومبالارى پاتلاماسى ايشيتيلمه كده

(*) طبيعى، روس غروبلا ر ننگ بردهن بر گه تور كستان مختاريتى طرفدارى بولوب كورونوشلهر ننگ سببى، اولار نك بزنگ خلققا سيميائى كورسه تكه ناكله رندهن ايمه س، يالغز بولشه ويكلهر گه قارشى دشمانلغندن ايدى.

ایدی. اوزاقدان توپ کورولتوسی ده کیلمه کده ایدی. بولشه ویکلهر بزگه اوز مملله رینی یوباردیلار وه مه نم «خوقند حربی انقلاب قومیته سینه» تاپشیریلوویمینی طلب ایتدیلهر. بولشه ویک نماینده لهرینی، خوقندده بولغان حکومت اعضالاری یاندا، مه ن قبول ایتدم. آرقاداشلاریمنگ رأیینی کوتوب تورمایچا اوزوم جواب قایتاردم: «بولشه ویکلهر اشهرنی اوتقا توتونی درحال توختاسالار وه تیئچ خلققا قارشی اشدت کورسه تمه سلککه سوز پیریب اولار هم باشلوغینی بزنگ ملی امرکزیمزگه تاپشیریب قویسا- لار، مه ننگ هم اوز اوزیمینی خوقند حربی انقلاب قومیته سینه «امانت» اولاراق تسلیم ایشکه حاضر ایکه نیمینی» سویله دم. بولشه ویک نماینده لهری کیتدیلهر، ایرته سی کونی گنه قایتب کیلدیلهر. خوقند ههر طرفدان اورا- لیب آلیب بولدی. سمرقندده، تاشکندده، فهرانده، بولشه ویک عسکرلهری کیلدیلهر... ههر طرفدان بزنگ آدمالاردا کیلدیلهر. فقط کوبچیلگی اوزون تایاق، توقماق، بالتا، بویوک پیچاق کبی نهرسه لهر یلمه ن قوراللانان ایدی. ایگ یاخشی قوراللانان کشینگ قولندا بر آو ملتغی بار ایدی. اونلارنی توبلاب سیل کبی آقیتب کتیر گن عامل یالغز بولشه ویککه قارشی شدتلی دوشمانچیلیق تویغوسی ایدی. بو وضعیت ایچنده یوروتولغان کوره شک تیجه سی حقددا ایکی تورلو فکر بولالمایدر.

بو کونکی بر حادثه کبی ایسله یمه ن. ایرته لب ساعت 11ده ن 20 مینوت کیچکه نده یانمغا یه گئی بولشه ویک نماینده لهری کیلدی. بو سفر یه گئی طلبلهری اولتوماتومینی کتیر گن ایدیلهر. بولشه ویکلهر بو سفر:

1) مختار حکومتینگ ساویت حاکمیتینی تانوی؛ 2) تورکستان خلققینی ساویت حکومتینه بویسونغا چاقیریب یاننامه نشر ایتوی؛ 3) اهلینی قورالسیزلا- دیرو، خلق قولندا بار بوتون قورالنی بولشه ویکلهرگه تاپشیرو؛ 4) ملی حکومت میلیس تشکیلاتینی تارقاتو وه هکذا طلب ایتلمه کده ایدی. بو وقت حکومت اعضاسندان میرعادل، عبدالرحمن اورازای، هدایت بیک یورغولی هم مه ن خوقندده ایدیک (*). بزنگ جوابمز قیسقاغا ایدی:

(* ناصرخان توره نمگاندا، ههرتسه لد سمرقندده، عیدالله خواجه عشق آباد-

بز بو اولتوماتومینی قبولدان بوتوله ی باش تارتدیق. آرقاداشلاریمنگ طلبی اوزرینه مه ن بولشه ویک نماینده لهرینه قاراتیب شو جوانی بیردیم:

— کوچ سزنگ طرفدا، بزده ایسه اوز ملی حقمزنی تانغانلقدان باشقا بر کوچ ایمدیک یوق. بز بو کوره شده سزنگ بزنی ییگیب چیقا جاغکزغا هیچ شبهه ایتیمیز. بونگله برابر سزنگ حاکمیت حقکزنی، تورکستاندا ساویت حکومتینی تانونی بز ایشله ی آلمایمز...

بز بولشه ویکلهرگه بو جوانی بیرمکه ن، بزله ر تورکستان ملی مختاریت حکومتی اعضاسی بولاتوروب بولشه ویک حکومتینی تانیب قویساق، او- زیمزنی تورکستان خلقینگ بولشه ویکلهرگه قارشی یوروته جه ک کوره شنده قاتاشو حقدان محروم ایتکن بولامز، دیگن اویده ایدیک. بزنگ او زمان مملکتمزنگ او موقعگه تام لایق ممثلی بولماغانلیغمزدا ممکن. فقط بونگله برابر تقدیر بزنی او ملی ایشنگ باشینا چقاریب قویغان ایدی. بز اوز طرفمزدان باشلانیب بوتون خلقمز طرفدان توغرو تایلغان بو ایشنگ یو کله تدیگی مسؤلیت درجه سینه کوتهریلدیشکه اوروندوق. ملی ایشیمز ته لکه قارشیسینا کیلگه نده ن، خلقمز، ایشیمز وه اوزیمز اوچون، تهدید آستندا بولسادا ساویت حکومتنه بویسینو وه یا اوگا اختیاری صورتده حاکمیتنی تاپشیرو درجه سینه توشونوی هیچ بر صورتله لایق تاپمادیق. چونکه بز یالغز حاکمیتنی اختیاری صورتده بولشه ویکلهرگه تاپشیرو گنه ایمه س، حتی بولشه ویک حاکمیتنه قارشی آچیق تاوش بیر- مه گه نلکده بولشه ویکلهرگه قارشی یوروتوله جه ک ملی کوره شده بالخاصه باشچیلیق ایتو وه یا بوندای بر دعوا حقینی بشیرمدر، دیگن اویده ایدیک. بولشه ویک نماینده لهری چقیب کیتدیلهر. 20 دقیقه سوگرا، یعنی

11ده ن 40 مینوت کیچکه نده، بولشه ویکلهر بزنگ اوتوردیغمز اوینی آتش آستینا آلدیلار. اوق سیزغیلاری ایچنده بز خوقند ایسکی شهری کوچه- لهری ایچینه کیریب کیتدیک. او زمان مه نم یانمدا ارکان حرب ضابطی

سمرقند یولندا، عابدجان بوخارادا، شاه احمد بیک ایسه خوقند قورغانی ایچنده ایکن بول- شه ویکلهر قولغا توشوب قالانلار ایدی.

بر لهلی بار ایدی. اسمینی اونوتوب قوبدیغم بوکشی عسکری تشکیلاتمز شعبه سی مدیری ایدی. اوزی بزنگ ملی ایشکه یوره کدهن بیریلگن کوب قابلیتلی بر یله رهن ایدی. اونگ ایمدی قایدایکینه نینی بیلیمه یمن. اگرده اوز ایلنده وه یا دنیا نك باشقا بر بورچه گنده یاشاما قدا ایسه ملی کوره- شمرنگ آغیر دوره سنده کورسه تکه ن صمیمی خدمتی، یارده می اوچون صمیمی تشکرله ریمزنی بیلدیره مز. اولوب کیتکه ن بولسا، اونگ انسانی روحینی حرمتله ره سلاملا یمز.

ملی مختاریت کوره شیمز چاغندا تورکستانلیلار قاتارندا کوره شکه ن لهلی ضابطلاردان بری ده ایمدی وارشا وادا یاشاب تورغان یونوشا- گزو- وسکی در. اونگ دا ملی دعوا مزغا قیلغان خدمتله ری اوچون یوره کده ن تشکرله ر ایتهمز.

شرقی تورکستانداغی تاریخی وقعه لاردان

توبه نده باسیلما قدا بولغان مقاله بزگه شرقی تورکستاندان کونده ریلهدر. مملکت مز نك بعضی تاریخی وقعه لاردان بحث اینته تورغان بو مقاله، یازما تاریخی وثیقه لارغا اساسلای خلیق آغزدا سوبله نه یاتقان طرزده یازیلغان ایدان، تاریخی قیمتی ده شوکا کوره اولچه نمه لیدر. وقتیمز وه مجموعه مز حجمینک مساعده ابتدکی قادار مقاله نك بعضی نقطه لارینی آیریجا ایضاح ایتب او توشنی لازم تابدیق. ایضاحات اوچون چوقان ولخانوفنک روسچا اثرله ریله په فتسوفنک روسچا «شرقی تورکستان سیاحتی» نام کتابندان وه “D. C. Boulger, نك «یعقوب بیک حیاتی» (The life of Yakoob Beg), دیگن اثر نده ن فائده لهنه ندیک.

موندان ایکی یوز ییل ایلگه ری هدایت الله خواجه لقب حضرت آبیاق خواجه سمرقند یاقینداغی دهید دیگن قصه سیدان کاشغارغا کیلگن چاغیدا 33 یاشدا ایدی. آز کونده عزت، شرف قازانیب، خلق آراسیدا اسلام قاعده سیگه موافق تشویقات، ترغیبات یورگوزوب، شرقی تورکستانداغی تورکلرگه ییلارچا طریقت یولیله اخلاق، آداب اور-

گه ندی (1). شول وقتدا ختایلار وه قالماقلار یارکندنی مرکز قیلیب، کاشغارغا کاشغارلیق ساقی بیک وه باقی بیک دیگن که تنه لرینی حاکم قیلغانلار ایدی. شو بیکلر حضرت آبیاق خواجه گه چین یوره کده ن مرید بولغانلار ایدی. آبیاق خواجه نك شرقی تورکستاننک کوب جایلاریدا مریدله ری بولغان سبیلی وقتدان استفاده قیلیب، یورتنی ختایلاردان قوتقا- ریش چاره سیگه کیریشدی وه مریدله رین اوز مقصد یولینا سالیب، شرقی تورکستاننی ایکی ییل ایچنده آزاد ایتدی. اخیراً آقسو ییلن کاشغار اور- ناسیدانغی قاراتاغ سوغوش میداندا شهید توشوب، مبارک جسدی کاشغارغا کیتلریلیب دفن ایتلدی (2).

موندان تقریباً بیر یوز اون ییل ایلگه ری حضرت آبیاق خواجه نك تورونی (نیره سی) جهانگیر خان توره (3) عمر خان (4) قومانداسی

(1) حضرت آبیاق خواجه شرقی تورکستانغا بوندان ایکی یوز ییل ایمه س، اوچبوز بیلجا ایلگه ری کیلگن بولسا کیره ک. آبیاق خواجه یالغز «طریقت یولی» بیلن مشغول بولمادان، شرقی تورکستاننک سیاسی حرکتله ریلگه هم جدیدله قاتناشیب، کاشغار خاننی اسماء عیل طرفندان مملکتده ن چیقاریلغان. فقط سوکرا ایدان، 1678 نچی ییلی، تیه ت دالای-لاماسی واسطه چیلنی ایله شرقی تورکستاننک او زماننی حاکمی فالماق خاننی «غولدان تهره ن» طرفند دان یارکندگه «نائب الحان» اولاراق بیلگیله نگن. بر آز وقت اوتکه چ، بو وظیفه نده ن واز کیچیب، اوزینی شرقی تورکستاندان چیقب کیتشکه مجبور ایتکه ن اسماعیل خاننک قارداشی محمد امیننی اوچتورفاندان چاقیرتیب آلب، اوننی خلق طرفندان خان اعلان ایتدیرگن.

(2) آبیاق خواجه نك قبری کاشغار شهرینک شمال شرقیندا، شهرده ن 6 چاقیریم چاماسندا اوزاققدادر.

(3) جهانگیر خان آبیاق خواجه نك تورونی ایمه س. قولیمزداغی تاریخی منبعلاردا جهانگیر خان شجره سی شوندا ی کورسه تیله در: جهانگیر خان نك آتاسی صالح خواجه (یعنی ساریمساق خواجه)؛ ساریمساق خواجه ایسه برهان الدین نك ارغلو؛ برهان الدین احمد اوغلو؛ احمد مهدی اوغلو؛ مهدی آبیاق خواجه اوغلی. دیبه ک جهانگیر خان آبیاق خواجه نك بیشنچی بوغوندان بولوب چیقادر. جهانگیر خان نك توغوم ییلی 1783 در.

(4) بو عمر خان خوقند خاننی بولسا کیره ک. او وقتنی شرقی تورکستان ایله خوقند خاننغی آراسنداغی آکلاشما (معاهده) بوونچا، شرقی تورکستاننی سیاسی مهاجرله ر، او جلله ده ن جهانگیر خان، شرقی تورکستانداغی سیاسی وضعیتیگه قارشنی سیاسی حرکتده بولونما سلق مجبوریتنده ایدیلر. دیبه ک بوکون بزله رنک باشیمزغا کیلگن، بوتونیمزنی هجانغا کتیرگن

آ نالی زانمانه دن كاشغارغا كىلگەن. شرقى وە غربى توركىستانىڭ
بىر نەۋرىسى دىگەن پىر ايدى. شو پىردەن مخفى بر آدم
كاشغارنىڭ اينا نچىلى كىشىلەرى يانغا يوللانغان وە مخابره سوگىدا بىر-
بىر.

1826 نچى يىلىنىڭ ماى
ايندا جهانگىر خاننىڭ
توپلادىشى عسكەرلەر باش
لموغى اولاراق كاشغار
ولايتىدەكى «دولت باغ»
دىگەن جايدا ختاي اور
دوسىنى بەگىب كاشغار-
نى قوتقارغان سناپ
اندىجان قورغانى
قوماندانى

عيسى راد خواجه

لەرىگە كومه كلەشىب كاشغار ختايلاردان آزاد ايتلگەن. سوگرا حربگە
كىرە كلى نەرسەلەر مكممل روشدە طيار لائىب، ايكى يىل ايچىدە يەنگى
حصار، يار كند، مارالباشى شەرلەرى آلىنب، آقسوغا بارىش خصوصىدە
وہ اورونسز دىب تانيدىغىز بعضى دولتلەرنىڭ ياقىمىز حركتى، او وقت، يعنى بوندان بوز
يىل بورون، خوفند كىي تورك وە اسلام خانلىنى طرفندان شرقى توركىستان توركلەرىگە قار-
شى روا كورولگەن... عمر خان 1822 دە وفات ايتدى. بوندان فائىدەلەنىپ، جهانگىر خان
درحال شرقى توركىستانغا اوتدى وە حركتكە كىرىشدى.

عمر خان ايله منظوم مخابره يوروتولور كەن، آقسوداغى ختايلارغا ياردەم
كىلىب قالدى. بو صورتلە كوچە يگەن ختايلار جهانگىر خان توپره اوستىگە
هجوم ايتدىلەر. بر آى قادار محاربه بولدى. جهانگىر خان توره كاشغار-
دان بر كونلك مىگىول دىگەن موضعدە عسكەرلەرنى توپلاب تورار كەن،
هەر كىم توره نى تىرىك توتسا باجىن خانىدان مكافات اولاراق شەر حاكم
لىگىنى قازاناجاغى وە آيدا 200 يامبو كوموش آلاجاغى اعلان ايتلدى.
كوچاللىق عشور بىك دىگەن بر خائن چىقىب بو وظىفەنى قىلوغا وعدە
بىردى وە جهانگىر خاننى، عسكەرلەرى فەرغانە طرفىغا كىتب تها قالغان
فرستە توتوب، ختايلارغا كىلتىرىب تاپشردى. اولاردا جهانگىر خاننى
باجىنغا يوباردىلار. باجىن خانى (5) جهانگىر خانغا «سز نىمە سىبدەن
قورقماي كەتتە خانغا قارشى كورەشدىگىز؟» دىگەن سوراقنى بىرىب،
باشقا سوزگە اوتمەي، قىلىچى يىلەن جهانگىر خاننى چاپدى وە عشور
بىگە وعدە قىلغان انعاملارنى بىرىب، كوچا حاكملىگىنى ارتى روشدە
بىرىب يوباردى. حاضردا هەم مذكور بىكنىڭ اولادىدان بعضى مأمورى
ايشلەردە چالپشاتورغانلار باردى.

مذكور مجاهد جهانگىر خان توره نىڭ اوغلى بىرك خان توره (6)
بوندان ايللىك سىز يىل ايلگەرى امىر لشكر ملا عالمقول (7) ذرىعەسى
يىلەن كاشغارغا توشكەن. سببى صدق بىك قىپچاق كاشغارنى ختايلاردان

(5) جهانگىر خان 1828 نچى يىلى توتولوب بەگىن شەرىگە يوللاندى وە او بىردە بر
نچى يىلدا سوگرا اولدورولدى. (مقالەدەكى «باجىن خان» دان «بەگىن خانى» قصد ايتل
گەن ايمەسى ايكەن؟).

(6) بىرك خان جهانگىر خاننىڭ يالغىزغا اوغلو ايدى. شرقى توركىستاندا 1857
چى يىلى ختاي حكومتىگە قارشى عصيان چىقارپ، شو يىلنىڭ كوكلەمىدە كاشغارنى قوتقا-
رىب، او وقت خوفندە ياشاب تورغان بىرك خاننى خان كوئەرىگەن ولى خان توره ايدى.
بو كىشى جهانگىر نىڭ توغما آغاسى محمد يوسف خواجه نىڭ اىككىچى اوغلودى. بىرك خان خور-
قندەن كىلەسەن بورون، 1857 نچى يىلنىڭ كوزندە كاشغار قايتادان ختايلار قولغا توشوب
قالدى.

(7) عالمقول خوفند خانى سىم خان نامىدان حكمرانلىق يورگوزەر ايدى.

آلب (8)، ملا عالمقولغا خط يازيب، بول خطيدا في سيدل الله امير لشكر جناب عالمقول اوچون كاشغارنى ختايلار قوليدان آزاد قىلغانين بىلدىرىپ آستينا مەرىن باسقان. شول وقتدا روسلارنىڭ آق مسجىدەن تاشكىنت گە تامان كىلولەرى احتمالى بار دىگەن خىبر كىلىپ تورغان ايدى. امير لشكر ملا عالمقول بر مونچا عندرلەر تىلەپ، بىرك خان تورەمنى باشلىق قىلىپ، يانغا ياور يعقوب قوشىگىنى قوشوب، كاشغارغا صديق بىك حضورىغا يوباردى. صديق بىك، بىرك خان تورەمنىڭ يولغا چىققانين آڭلاب، شەرىنى آينەند قىلىپ، اوزى بر مونچا نظامى عسكەرلەرى بىلەن تورەمنىڭ استىبالىغا چىقىپ، شەرىگە آلب كىرىپ، عموم كەتتە كىچىك حضورىدە تورەمنى اوز قاعدەلەرگە موافق آق كىگىزگە سالىپ، خان اورداسىغا آلب كىرىپ، تورەمنى خانلق مسندىدە اولتورغوزدى. سوڭرا عموم خلق تامانيدان تورەلەر بىرىك ايتىلىپ، سورناى، ناغارالار بىلەن غزلىخانلق قىلىندى وە:

اندىجانلق (9) تورەم كىلدى، مەنە ايمدى اوينامىز

مىلىك يىللار حاكم بولسا، دىدارىغا تويمامىز...

دىگەن قوشوقلار ايتىلدى (10).

بر مونچا وقت خىرى كوچلەر توپلاندى. كوگلىگە آقسو، كوچا، قارا شەر، اورومچى، تورغان شەرلەرىنى آلماق توشدى. حكيم خان تورەم اوغلى عىنى بىك، نار محمد پروانەچى، محمد سعید پانساد، آنا باى پانساد وە نوروز پانسادلارنىڭ باشچىلقلار پىداغى اون بىش مىگ آتلىق عسكەرنى اورومچى تامانغا يوبارىپ، اوزى بولسا بىش مىگ قادار عسكەرى بىلەن آقسو شەرىنى ايكى ايدا تصرفىگە آلدى. كوچا بولسا اوزىچە

(8) 1863 نچى يىلىك كوزونە (سوڭ بەارنە).

(9) شرقى توركاندا غربى توركانلارنى كوېنچە «اندىجانلق» دىب آتايىدلار.

(10) بىرك خان تىختە اوتورغان بولسادا، حقىقى دولت باشى يعقوب بىك ايدى.

1867 نچى يىلى شرقى توركاننىڭ بويوك ختاى وە كىچىك يىرلى حكمدارلاردان آزاد ايتىلىپ بىرلەشتىرىلگەندەن سوڭ، بىرك خان مەكە گە حجگە كىندى، اوندان قايتقاندا فرغانە گە كىلىپ توروب قالدى. يعقوب بىك «بدولت آتالىق غازى» لقبى ايله خان اعلان ايتىلدى...

تسليم بولدى. او زمانى اورومچى دە كى باشلىقلارغا، يعنى داخو ايله شىخوغا، خط يازىلىپ، عسكەرلەر بارغونچا اطاعت ايتسەلەر محاربه بولما. سىلغى بىلدىرىلدى. ختاى باشلىقلارى اطاعت ايتمەك ايتسەمە دىلەر. اون سىز كونلك محاربه دەن سوڭ اورومچى فتح ايتلدى. ختايلاردان اون ايكى مىگ اولدى. مسلمانلاردان سىز يوز شەيد بولدى. بو ظفر شرقى توركاننىڭ ھەر طرفىدا سىوينچلەر اويغاندى. عسكەر باشلىقلارىغا انعام وە منصبلار بىرىلدى. حدودلار بىلگىلەندى. اوشاقتال شرقى، ايرگەشتام غربى، قاراغولوق تاغ جنوبى، موزداوان شمالى حدود نقتەلەرى اولارلق بىلگىلەندى. علمالار فتواسىچا خانلق، سلطانلق قبول قىلىنماى آتالىق غازى لقبى موافق كورولدى. برىتانيا حكومتىدەن 30 000 قادار دومبولە مىلتىق ساتىپ آلدى. توركە گە سلطان عبدالعزىز خان حضورىغا تاشكىندلك قاضى خان تورەم قىمت بەا ساوغالار بىلەن يوبارىلدى. تورك سلطانىدان يارلىق كىلدى. آتالىق غازىغا مير آخورلق منصبى بىرىلىپ، زىن كمر وە بر قىلىچ بىلەن توركە خرىيە نظارتە منسوب كىشىلەردەن محمد افدى دىگەن مبارك بر ذات برىلىپ، آتالىق غازى بو مەرحمتلەر گە شادلا. نىب، خطبەلەرنى دا توركە سلطانى نامىنە او قوتدوردى. سلطان نامىغا پوللار، سىكەلەر اورغوزدى. آتالىق غازى شرقى توركاندا آلتى يىل محاربه ايتدى؛ توقوز يىل حكمرانلق قىلدى. مذكور سەنلەر اىچىدە تجارت، زراعت، صناعت ترقى ايتدى. ھەر شەرە بىنلار سالىدى. آتالىق غازىغا سياستدە، عدالتدە، فتوحاتدا ايكىنچى تىمور دىلسە ممكن. افسوس كە نىمە سىبلەر بولسا بولدى. آقسو شەرىدە بر كىچەدە يانپداغى محافظلارى قوليدان زھر اىچىپ اولدى. الله رحمت ايله سىن (11).

(11) يعقوب بىك پىكىنت (فرغانە) لىك بولوب، 1820 جامالارىدا توغولغان. آتاسىنىڭ اسمى پىر محمد مىرزادر («محمد لطيف» دە دىرايكەنلەر). يعقوب بىك 1871 نچى يىلىك (29) 17 نچى مايندا وفات ايتمشدر.

يعقوب بىكنىڭ وفاتىدەن سوڭ، اونك ياراتدىنى شرقى توركان دولتى - كاشغار، آقسو وە خرتەن دىگەن اوج خانلققا بولونوب، اوغوللارى بىكقولى بىك، حكيم خان تورە وە نياز بىك قوللارىغا كىچىدى. اوغوللارنىڭ بىرى حق قولى بىك اوز قارداشى بىكقولى بىك طرفىدان اولدورولدى.

حكيم خان تورهم ييلهن اوغلى عيني بيك باجين دهن كيلگهن ايلليك
ميگ عسكر باشليني زونكتونگه ايله آلتى آى محاربه قليب، فرغانه
طرفغا يوزلاندى. شرقى توركستاندا قايتادان ختايلار حاكىمى اور-
ناشدى. ق. ت.

*

«باتر بولشه ويك آمانگه لى» حقددا حقيقت

بر قانچا وقتدانبهري توركستان قازاق غازيتالارى بيتلهرنده ايگ
كوب اوچرا تيلانورغان بر اسم — 1916نجى يىلى تورغاي دالالارندا
روس حكومتىگه قارشى كوتهريلگهن خلق عصيانى باشلوقلارندان بولغان
ايمان اوغلى آمانگه لى نىگ اسمى در. اونىگ حقددا غازيتا وه مجموعه-
لاردا معلوم طرز وه روحدا «تاراشلانىب» يازديريلغان حسابسز مقاله،
«خلق آقبن» (شاعر) لاريغا اوگنا آتاب چيقاريلغان چيرلار، حاضر-
لانغان وه حاضرلانا ياتقان صحنه اثرلهرنده باشقا آمانگه لى تورمو-
شندان فيلم ياسالماقدا وه بعضى شهرلهرده اونىگ خاطرهمينه آبدلهر
تورغوزولماقدا در.

بو مقاله، جير، صحنه اثرى، فيلم وه آبدلهرده مقصد — «ايف» نى
«تاياق» دىب گنه تانغان، تورغاي قضاىندان باشقا يير، اوز اوروغندان
باشقا ايل كورمه گهن عوام آمانگه لى نى دنيا دا ته گى بولماغان انقلابچى،
ملت وه ملتچىلكدهن «يوقارى» بين المللى بولشه ويك، دىنگه دشمان،
توركستان توركلگىنى روس بولشه ويزمى وه بين المللى انقلابچىلوق ييلهن
«طبيعى» وه سيقى باغلاشترغان بر «سىما» ايتب كورسه تيشدهن عبارتدر.
انصاف وه قلملهرين ساتقان قازاق تورك ادبىلهرى ماىلى اوغلى بى محمد
وه موسرهب اوغلى عابدنك روس يازوچىسى وسه وولود ايووانوف ييلهن
بىرلشيب «سوسىيالىدى قازاغستان» وه «قازاغستانىسكاييا براودا» غازيتا-
لارندا يازىب كىلدىكلهرى مقاله لهردهن آمانگه لى «بولشه ويك سىماق»
بولوب كورونوب تورسا، «خلق آقبنى» ايسه نى اوغلى ساعت دىگه نىك

عيني «سوسىيالىدى قازاغستان» نىگ 14 وه 16 سه تابر سانلارندا باسلىب
چىققان «آمانگه لى نىگ چابو يىلى» هم «ايردىنگ اولومينه» باشلوقلى
«جير» لارندان آمانگه لى نىگ «طبيعى» ياقىنراق سىماسى كوروز
مه كده در.

ايسه نى اوغلى ساعت 1916نجى يىلى آمانگه لى قومانداسى
آستدا تورغاي شهرينه هجوم ايتكهن، بوكونلهرده او آقتوبه تيمير يولى
بويوندا «ئه له واتور» (دولت غه لله آمبار خانه سى) ده ايشللب يورگهن بر
«بولشه ويك» ايشچىدر. طبعى، ايسه نى اوغلى هم آمانگه لى نى «تاراش-
لاب»، بوياما لاب، بولشه ويزم مذهبيگه اونكوزمه كچى بولادى. فقط
مقصدىغا ايريشه آلمايدى. آمانگه لى نىگ «سوغوش يولداشى» ايسه نى
اوغلى نىك يازغانلاريدان آمانگه لى نه بر صنف كشىسى، نه ملتدهن بىز گهن
بين المللى، نه ده خدادان بىز گهن دىنسىز بولوب كورونه دى.

«آمانگه لى نىگ چابو يىلى» باشلوقلى «جير» نىك باش طرفندا:

«قسيم بولوب پادشاه دان

اكه ك دنيا بولدى تار

اونكهن جولدىز ايچنده

بسوغوش قىلدى دواندا

ساربوز — سالدات ايكى جار»

دىلگهن آقبنىگ «سربازى» (ساربوزى) قازاق توركله زى، «سالدات-
ت» ي روسلاردر. 339 قاتارلق جىردا «ساربوز» ييلهن «سالدات» —
«ايكى جار» (قارما-قارشى ايكى طرف) بولوب تورماقدا در. دىمه ك
آمانگه لى «ساربوزىندان» بوكون بولشه ويك ايشچىسى بولوب يورگهن
آقبن ايسه نى اوغلى نىگ شهادتىنچه، 1916نجى يىلى قوزغالان «صنف
مجادله سى»، يعنى توركستان تورك گه دايلارنىگ روس ايشچى وه گه داى-
لاريله برلشيب، توركستان تورك وه روس بايلارغا قارشى يوروتكهن

كوره شى ايمەس ، بالعكس عموم تور كىستان تور كلەرىنگ عمومأ روسلار-
غا قارشى بولغان مىلى كوره شى در .

روسلارنگ تور كىستانلىلارنى «صنف» غا آيرماسدان ايزمه كده بولغا-
نىنى ايسه نىباى اوغلىنگ ايكىچى «جىرى» «ايردىگ اولومپنه» دەن
كورمه كده مىز :

«قارا سايدان قالىگ جاو
بچىقاندان ايلگه آراب ،
ا كورىنگەن قازاق بالاسىن
آتىب ، تالاب ، جارالاب

پالالار چولاب «بابالاب» ،
آتا ، آنا زارلاب «بالالاب»
تورغاندا آترەد قامالاب
آمانگە لىدى آل جەتدى»

بو كون بولشەويك بولوب يورگەن ايسه نىباى اوغلىنگ
«جارىغى بولسىن ساربوزغا
سالدا تقا بەرىب توماندى»

دىگە نىنى او قوسا گىز ، 1916 نچى يىلغى عصياننگ تور كىستان تور كلەرىلە
روسلار آراسىنداغى مىلى سوغوش بولغانلغى داها آيدىنراق بولوب كو-
رونمە كده در .

«اولسەك شەيد» ... ، «روحىگا دعا ، رحمت» ...

آرماندا كىتدى قىرچىن جاس

اكىزده سسىن او جىماغ قىز حور(ى) گا ...»

دىگەن جملەلەر نە عصيانچىلار ، نە دە اولارنگ باشلوقلارندان بولغان
آمانگە لىدى (ھەمدە بولشەويك ايسه نىباى اوغلىنگ بو كونلەردە دە) نىگ

خدادان بىزگەن ايمانىز ، دىنىز بولغانىنى كورسە تەدر . بالعكس ، «سار-
بوز» لارىغا «اولسەك شەيد» دىب «او جىماغ حورى» لارىنى وعد ايتب يور-
گەن آمانگە لىدى دىندار بر سىما بولوب كورونمە كده ايمە سىمى ؟

آمانگە لىدى نى ، او اولگە نەدن سوگ ، بولشەويكلەر قاتارىغا كىر-
گىزىب آلىشقا برگە سبب اونگ سواگراق ، 1919 نچى يىلى يازندا ،
«آلاچ اوردا» چىلار قولندان اولگە نلگىندر . «آلاچ اوردا» چىلار آمانگە ل-
دى نى «بولشەويك» بولغانى اوچون اولدورمە دىلەر . بو حادثەنگ حقيقى
تارىخچەسى شونداى در :

آمانگە لىدى «قىچاق» اوروغندان ايدى . 1917 نچى يىلى كوكلەمى
انقلاب باشلانغاندان سوگ ، تور كىستان تور كلەرىنى سوغوش جبهە سىندە كى
«لاشمانلق» خدمتىگە آلىش توقتا تىلدى . موقت حكومت طرفندان تورغاي
قومىسارى تعين ايتلگەن على خان بو كە پىخان تورغاي خلقىنى عصيانى
توقتا تىب تىنچلىق تورموشغا قايتىشقا دعوت ايتدى . على خان يىلەن برلكدە ،
اونگ اىگ ياقىن دوست وە مصلحتچىلارى بولغان احمد بايتورسون وە
مىر يعقوب دولات ھەم خلق آراسىغا بياننامەلەر تارقاتىب ، دالا ولايتى
اھالىسىنى تىنچلىققا چاقرادرلار . احمد يىلەن مىر يعقوب «آرغىن» اورو-
غندان بولغانىدان تورغاي بوى «آرغىنلارى» اولارنى تىگلا دىلاردا ،
«خان» اتالغان «قىچاق» عبدالغفار يىلەن «قىچاق» آمانگە لىدى تىگلا-
مادىلار ؛ تىبجەدە كىچە روسلارغا قارشى عصياندا برلەشكەن تورغاي قازاق
تور كلەرى «آرغىن» - «قىچاق» بولوب آيرىلىب برىرلەرگە قارشى قورال
كوتەردىلەر ...

خلق آراسىغا «انقلابدان سوگ روس مھاجرلەرى روسياغا قايتب
كىتەرلەرمىش» دىگەن ياگلىش خبر تارقاتىلدى دا ، روسلاردان قالاتور-
غان يىر تقسىمى مسئلەسى چىقىب قالدى . «اولدورولمە گەن آيىقنگ
تېرىسى اوچون «آرغىن» - «قىچاق» قىلە جانجالى باشلاندى . «خان»
عبدالغفار يىلەن «باتر» آمانگە لىدى «قىچاق» اولاراق «آرغىنلار» غا ھجوم
يورگوزە باشلادىلار . ھىچ بر وقت قىلە چىلگى سىزىلمە گەن وە سىزىلمە-

«سواد میدانی» دا

«یاش تور کستان» ننگ اوتکن (82) سائدا ساویت حکومتی سواد چقارو سیاستی پلانلارینی نقل ایتکن ایدیک. او پلانغا کوره 1936 نچی ایگ سوگی 1937 نچی ییلی سوادسزلق بوتولهی بتیریلگن بولونا-جاقدی.

مه نه ایمدی، 1936 نچی ییلی 4 اوقتوبر تاریخلی «قازاغستانسکایا پراودا» دا «کوپورتورولگن سانلار» باشلوقلی بر یازیدا اوچراندیقلار-ریمزنگ بر قسمینی نقل ایتب اوتمه کچی مز.

1936 نچی ییلی قازاغستاندا 450 میگی سوادسز، 150 میگی چهله سوادلی اولماق اوزره 600 میگ کشی اوقو-یازو اوکره نیب چیقاجاق ایدی. بو پلاننگ اورونلانووی جوده یامان بارا یاتیر. مه نه بر نیچه مثال: آقتوبه ده 3398 کشینگ سواد اوگره نووی کیرهک ایدی. بر قسم سواد مکتبله ری تیکشیریلگن. 238 کشی اوقوتووی لازم کیلگن 8 مکتبه 4-3 کشی گنه اوقور ایکن.

فرقه تشکیلاتلاری سواد چقارو ایشی حقتدا هیچ قایغیریبدا اوتور-ماسلار ایکن. آقتوبه فرقه قومیته سی اولکه فرقه مرکزینگ سواد چقارو مسئله سی اوستنده چقارغان قرارینی آچیبدا باقمایان ایکن.

باشقا رایونلاردا دا وضعیت بونگ عینی. مانوق رایوندا پلان بو-یونچا اوچ میگ کشینگ سواد اوگره نووی کیرهک ایکن، رایون معارف اداره سی باشلوقلاری آوغوست آیندادا برگنه بولسادا ایشله ب تورغان سواد مکتبی کورسه ته آلمانلار.

رایون فرقه قومیته سی اکاتبی سوادسزلقنی بتیرو ایشینگ یامان وضعیتنده بولغانینی اعتراف ایتدیر. او «بزدهن ایکن-یعنین حقتدا سورایدیر-لار. سواد حقتدا سوراوچی یوق. اونگچون سواد مسئله سی شو حالدا یاتادیر» دیدیر.

قازاغستان مرکزی آلمانا-آنادا بو ییل 15 یاریم میگ کشینگ او-

یه جهك احمد بایتورسون یلهن میر یعقوب دولاتغا اولار «آرغین» باشلوقلاری دیب قارای باشلادیلار... عبدالغفار، بالخاصه آمانگه لدی ننگ قبیله چیلگی او درجه گه کیتدی، که اولار یاقین کشیله ری واسطه سیله 1917 نچی ییلی اوره نبورغدا بولغان عموم قازاق قورولتایی، سوگ 1918 نچی ییلی یازندا مه ن ایرغیز وه تورغای دالالارینی کیزیب یورگه نم وقت مه نك ده «قیپچاقلیغمنی» ایسله ب، «توره» علی خان بوکه یخانغا «آر-غین» احمد وه میر یعقوبغا قارشى «بزگه سیاسی یولباشچیلیق ایتنگز» دیب دفعه لارچا مراجعت قیلدیلار. مه ن، طبیعی، قبول ایتهدم. چونکه بر تور-کستان تورک خادمی اوچون، تورکستان ملی استقلاللی بایراغی آستیغا کیرگن بر کشی اوچون «آرغین»، «قیپچاق» ایمه س، حتی «قازاق»، «اوزیک»، «تورکمه ن» دیبده تورکستان تورکله رینی پارچالاش سیاسی وه ملی اولومدر...

نهایت تورغای دالالاریغا یالغاندان «آلاچ اورداجی» مه ن دیب، «قیپچاق» اوروغندان چیققان خائن چوقولدی ایوان استهنوف = علی جانگه لدین کیلیب چیقدی. یالغز باشی قازاق دالاسیغا تومشوغینی دا سو-قالمایتورغان استهنوف-جانگه لدین ننگ یانیندا روس قیزیل غواردیاسی توراردی. آز وقت اوتکه ندهن سوگ «قیپچاق» استهنوف-جانگه لدین «توره» علی خان وه «آرغین» احمد یلهن میر یعقوبغا قارشى «قیپچاق» آمانگه لدی نی قوزغادی. ایکیسی برله شیب اطرافلاریغا روس قیزیل غوار-دیاسی ایله روس موژیکله رینی توپلادیلار. قیزغین سوغوشلار باشلاندى. یولوندان آداشقان وه «بولشه ویک» سوزی «قیپچاق» ننگ روسچا ترجمه-سی دیب اوزینی «بولشه ویک» دیب آتاغان عوام آمانگه لدی «آلاچ اور-دا» چیلار یلهن بولغان بر سوغوشدا اولدی.

حقیقت بودر. بو کون بولشه ویکله ر «باتر بولشه ویک» آمانگه لدی نی «ملتچی، عکس الاقلابچی میر یعقوب دولات اولدوردی» دیب تور-کستان تورکله رینگ ایگ درایتلی ادیب وه خادمه لرندهن بولغان محترم بر سیمانی اولدورمه کچی بولادیلار. کیم بیلیر، بلکه بولشه ویکله ر میر یعقوب دولات نی اولدوروبده قویدیلار... چوقای اوغلی مصطفی

قوتواووی کیرهك ايکهن، يالغز 6700 کشي گنه او قوتولغان ايمش. معارف اداره لهري رسمي بيلديرو له رنده 9266 کشي او قوتولما قدا ديب کورسه بيلسه ده، حقيقتده بو هوق ايمش. مثلا شهر معارف اداره سينگ 1450 کشي او قيدر ديب کورسه تديکي دائره ده 346 کشي گنه او قيدر ايکهن. ايمدی تورکستاننگ باشقا طرفلارندا بونندان باشقاراق منظره باردر ديب اويلايسزمي؟ او وقت کوب يا گلباشاز.

يوقاريداعی رايون فرقه کاتبی سوزينه دقت ايتگر. ساويت حکومتي تورکستانى گاميش سيغير ديب گنه توشونه در. اونی تورکستاندا يالغز پاختا، يوگ، ايهك، تیری وه باشقا ماللار قيزيقترادر. او بو ماللارنى ممکن قادار آرتيق چيقاريب آلو اوچون تورکستاننگ طبيعتی، خلقينگ کوچدهن قالای استفاده، استثمار ايتيه بيلو يولینی غنا قيدرادر. يوقسا اونی نه تورکستان خلقينگ سوادى وه نه ده اونگ تیلی، صنعتی، تېگ اوز يولندا کور. تهريليشى قيزيقترادر. بالعکس اونگ بو استثمارچيلق سياستينه تورکستان خلقينگ قارا بولوب قالووی فائده لی کورونه در... ساويت روسيا قامچي وه سونگوسى پاختا اونومینی، یعنی ساويت روسيا ايمپرياليزمی منافعینی. گنه، کوزه ته در...
تاشبالتا

ساويتلر اتفافی قانون اساسیسی اطرافندا

(8نچی فوق العاده ساويتلر قورولتايی)

ساويتلر اتفاقينگ يه گئی قانون اساسیسی نیکشیريش اوچون چاقر. يلغان 8نچی فوق العاده ساويتلر قورولتايی 36. 11. 25 ده موسقووادا آچيليب ايشکه باشلادی. بو «تاریخی» قورولتايينگ مضبھه سی باسيلغان موسقووا غازيتالاری حال حاضرغاچا (9.12.36) قولومزغا تماماً کيليب يتمه دی، اونگچون ده او حقداعی تولوق معلوماتلی مقاله نی کيله جهك سانغا قالدیريش مجبوريتنده مز.

قورولتاي «ساويت روسيا دنيا تاريخنده هيچ مثلی بولمغان، مختکش بشریت اوچون حقیقی بر جنت، دهموقراتیک بر دولنگه آينالريلدی» ديب

لافلانيب سويله ب کيلگن بولشه ويکلهرنگ اجنبی دوستلاری کوزنده ده «مئلسز آلداتما» رنگینی آلدی.

حاضرچالق بز شو عمومی قاراش يلهن قناعتلایب، قورولتايينا عائد توبه نده گی بعضی استاتيستيك معلوماتلارنى پيريب اوتهمز. («پراودا» وه «ايزوستيه» 36. 12. 9):

قورولتايغا قاتناشغان وکیللر سانى 2016 بولوب، بولارنگ 1310 ی روسيا ساويتلر فده راسيونيدان (اولار ايچنده تاتارستان مختا. ریتلی جمهوريتنده 28، باشقوردستاندان 29، قريمدان 14)؛ قازاغ. ستاندا 75؛ اوزبیکستاندان 65؛ تورکمنستاندان 16؛ تاجیکستاندان 14؛ قيرغيزستاندان 14 (ديمهك بوتون تورکستاندان 184 وکیل)؛ آذر. بايجاندا 40؛ گورجستاندان 37؛ نهرمه نستاندان 13؛ او قرايناندا 370؛ بهلوروسياندا 62. بوتون بو 2016 وکیل 62 ملتکه منسوب ديب کور. سه تيلگن. بو بيرده اونی هم ايسله تيب اوتوشنی لازم تاپاميز، که بزنگ تورک ملتی بولشه ويکلهرچه — تاتار، باشقورد، آذری، قيرغيز، قازاق، اوزبیک، تورکمن، قارا قالباق وه ينه بير قانچا آيريم «ملتلهر» گه آيريلادر.

تحصیلی باقیمندان 289 کشي عالی مکتبله ردهن چيققان ايکهن، او. لارنگ دا تخمیناً تورتهن اوچی (74%) ساويت دورنده تحصیل کور. گن کشيله دردر.

قورولتايغا قاتناشغان خاتونلار سانى — 419.

بولشه ويکلر سياستی باقیمندان ايگ اهميتلی استاتيستيك رقملا ر توبه نده گيله دردر:

اجتماعی (سوسیال) جهتهن وکیللهرنگ 100 ده 42 سی (42%) ايشچی؛ 40% دهقان وه 18% ضیالی طبقه سندان در. فرقه غا منسوب وکیللر 72%؛ فرقه سز لار 28%.

بوتون ساويت روسيا اهاليسينگ تخمیناً 10% ینی تشکیل ايتهورغان ايشچيلر طبقه سی قورولتايدا 42% بولغان؛ بو پير. ايکنچيدن فرقه غا

منسوبه ر بوتون ساویت روسیادا 4%-5%دان آرتیق بولماغانی حالدا، قورولتاغنا قاتناشوچیلارنگ 72%ی اولارداندر. مه نه شو 10%نی 42% غا وه 4-5%نی 72%غا آینالتریب توپلانغان قورولتای طرفندان تصدیق ایتکیزیلگهن قانون اساسینک ساویتلر اتفاقداغی خلق وه ملتله رگه قایسی روشده «دموقراسی» وه قایسی روحدا «حریت» بیتکزه تورغانی اوستنده سوزنی اوزانیب اوتوروش فائده سز بر نهرسه در.

بوتکله برابر ساویتلر اتفاقی یه گئی قانون اساسیسی حقندا سویله نیلگهن نطقلار، او قانون پروژه سیگه کرتلگهن «توزه تیشلر» دن ساویت روسیا وه اونگلله غیر اختیاری باغلی ملتله ر، بالخاصه بزنگ تورک ایلله ری اوچون معیندار سیاسی ایزلر چیقاریش ممکن ایمه س دیب بولمایدنر. مه نه بو مسئله گه بز «یاش تورکستان» نگ کیله جه ک ساندن آیریچا اورون آیراجاقمز...

میچ

بین الملل وضعیت

1) اوتکه ن ایول آیینک 19نده باشلاغان اسپانیا وطنداش سوغوشلا ری بیش آیدر کون کونده ن کوچیب دوام ایتب کیله در. اونگلله بر قاناردا بو اسپانیا وطنداش سوغوشلارندان عمومی بر سوغوش چقیب کیتوی قور- قوسی دا دوام ایتهدر. بو عمومی سوغوش قورقوسی دا آینقسا ساویت حکو- متی، سوسیالیست، قومونیزست، آنارشیتلرله ایکی سول جمهوریتچی فرقه لاردان توزولگهن اسپانیا انقلابی حکومتنه آچیق یارده م کورسه ته باشلاغاچدان آرتیب کیتدی. بولشه ویک پرووا قاسیونینا آلمانیا هم ایتالیا اسپانیا ملی کوچله ری باشلوغی گهنه رال فرانکو حکومتینی تانیماقله جواب قایتاردیلار. بو صورته تاریخده مثلی کورولمه گهن بر وضعیت توغدی. بو کونگه چه اسپانیا وطنداش سوغوشلارینگ عموم آوروپا سوغوشینا ایلانیب کیتمه گه نلگی یالغز فرانسا حکومتینگ رسماً، اینگلته رینگ حقیقتاً د بیطرفلک نقطه نظرینی توتوب توروی آرقاسندادر. اسپانیا حکومتی یاد تختی مادریدن تاشلاب چیقدی. مادرید بو کون اساس اعتباریله ساویت

روس سوغوش یله رمه نله ری قولی آستندا یوروتولمه کده بولغان ساویت اوچقوچ، تانق، توپ وه اوچاچارلاری ایله گنه مدافعه ایتلمه کده در. حقیقتدا اسپانیا بو کون کیچیک مقیاسدا آلمان بر بین الملل کوره ش میدانی بولوب تورادر. بو ایکی کوره شوچی کوچ — ملتچیلر هم انقلابی سولار — صفارندا روسلار، فرانسوزلر، ایتالیان، آلمان هم به لیجقا- لیلار کوره شمه کده درلر. اسپانیا وطنداش سوغوشلارینگ نتیجه سی بوتون آوروپا مناسباتی اوچون کوب نازیک بولغان آق دیگر قیدسندا ملتچیلک (فاشیزم) ایله انقلابیلق کوره شله رینگ قازاناجاغی موقع وه اهمیتی مسئله سینی ده پیشه جه کدر.

2) بین الملل سیاست صحنه سنده، اوتکه ن نو یابر آیینک 25نده، اسپانیا وطنداش سوغوشلارندان دا مهمه رک بر حادثه بولوب اوتدی. بودا قوم ایتنه رن گه قارشی آلمانیا ایله یاپونیا آراسندا یاسالغان معاهده در. «قوم ایتنه رن» نک نیمه دن عبارت ایکنی بو کون هر کیمگه معلوم. قوم ایتنه رن هم ساویت حکومتی بر گنه بنانگ «تام وه تمل» نده ن عبارتدر.

بو معاهده مسئله سینه برده «یاش تورکستان» نک اوتکه ن ساندن بحث ایتدیگمز ایتالیا هم آلمانیا حکومتله ری آراسنداغی ساویت حکومتینگ بین- الملل سیاستده کی تأثیرینه قارشی کوره ش یوروتو حقداغی آگلاشمانی، آوستریا، مجارستان هم یوغوسلاویانک ساویت حکومتینه دوشمانقلارینی وه غربی آوروپانی بولشه ویکله شترو ته لکه سنده ن قورو ساقچیلغی اورنینی توتقان لهستانک سارسیلماس وضعیتینی علاوه ایتسه گز، بولشه ویکله ر او- چون اندیشه لی، ساغلام ملی کوچله ر اوچون او ناملی وضعیتینی چیقارغان اساس عاملله رده آگلاشیلغان بولادر.

اینگلته رده هم فرانسا افکار عامه سینک بر قسمندا آوروپانی بر برینه قارشی ایکی مفکوره (قومونیزم وه فاشیزم) جبهه سینه آرو علیه دارلغی کورولمه کده در. بو وضعیتده ن فائده لهنه کچی بولغان ساویت حکومتی گویا اوزینگ مفکوره جبهه لهرینه آریلو دوشمانی بولغانلیغینی اعلان ایته باشلادی. یالغز آوروپانی ایمه س، بوتون دنیانی «فاشیزم» هم «آتی

فاشيزم» جبهه له‌رینه آيريب، اوز آزانه‌لغی قوم‌آيتهرن واسطه‌سیله هر طرفدا فاشيزم عليه‌دارى جبهه‌لر قوروب يورگه‌ن کوچ‌گوييا ساويت حكومتی ايمه‌سمش. ايمديگه‌چه قيزيل موسقوانگ «آتی فاشيزم» آقیمی ياراتو او- رونوشلارينا كوز يوموب كيله ياتقان آوروپا ده‌موقرات هم سوسياليستله‌رى نه‌ده‌ندر، ياپونيا- آلمانيا معاهده‌سى ايله اورتاغا قويولغان «آتی قومونست» آقیم اورتاغا چيقار-چيقماس چوچوب كيتديله‌ر.

بو كونه‌چه آوروپانگ تورلو يرله‌رنده: ايتاليا، آلمانيا، آوستريا، ماجارستان، يونانستان وه باشقا مملكتله‌رده بولوب اوتكه‌ن قومونست وه ملتجی توقاشما، تارتيشما لارينگ بوتونىسى قيزيل موسقوا طرفدار لارينگ مغلوبیتی ايله نتجه‌له‌نيب كيلدی. روس بولشه‌ويكله‌رى طرفدان اداره ايتیل-مه كده بولغان آتی ناسيوناليستك ايله ملتجيك آراسندا په‌ك ياقين بر زماندا چيقووی مقرر كبی كورونمه كده بولغان چارپيشمادادا ساغلام ملتجيك قازانيب چيقيشنى، بو صورتله آوروپا وه بوتون دنيا وضعيتنگ ياخشيلقا طرف يوز توتوشینی تمنی ايتهمز.

3) بين‌الملل وضعيتده‌ن بحث ايتكه‌نده بو كونه‌كى ساويت روسيا وضعيته تماس ايمه‌ی كيچيب بولمايدر. اگرده ساويت روسيا بولشه‌ويكله‌ر وه اونلارنك آوروپا، آينقسا فرانساداغی دوستلارينك تصوير ايتديكله‌رى كبی قوتلی بر دولت بولسايدی، شهبه‌سز بو كون بوتون آوروپا سوغوش يانغینی ايچنده قالغان بولور ایدی. ساويت روسيا بو كون بو تيله گینی ايشكه آشيرا آلاچاق قادار كوچلو بر دولت ايمه‌س. ايسته‌ر ساويت حكومتينگ سوغوش تيله‌مه‌ديگینی، ايسته‌رده بونگ تيرسینی سويله‌وچيله‌ر ياريم حقيقتنی گنه سويله‌يدرله‌ر. ساويت حكومتی اوزينك قاتناشيسز آوروپادا بر سوغوش چيقووينی جانانان ايسته‌ر ایدی. ساويت حكومتی آزانلارينگ بو يولداغی فعالیتی هيچ بر تورلو شهبه‌گه اورون قالديرمايدر. ساويت حكومتجه بونداغی بر سوغوش، آلمان تهلكه‌سینی اوز اوستنده اوزاقلاشتر-ديغنی كبی، آوروپاليلار اوز آرا بربرينگ تيشینی سينديرگه‌ن بولورلار ایدی. لکن ساويت حكومتی بونداغی سوغوشغا اوزينكده قاتيشيب كيتو

مجبوريتنده‌ن ده قورقادر. چونكه بونداغی بر سوغوشدادا ستالينك «پروله-تار ديكتاتورلغی» كونه‌رى ساناقلی بولوب قالاچاقدر. ساويت حكومتينك بو صورتله قولاب كيتو احتمالی اوزينه جوده آچيق معلوم بولغانی كبی ساويت روسياداغی وضعیت وه احوال روحيه ايله تانیش اجنيله‌رده بونداغی وضعیتنك ساويت حكومتینی قولانيب يوباراجاغندا هيچ بر تورلو شهبه كورمه‌يدرله‌ر.

ياقیندا، 30نجی نوپابردا، اوچ ييل قادار ساويت روسيادا قالب ايشله‌ب كيلگه‌ن بر ديپلومات ايله اوزونچا بر مصاحبه‌ده بولوندوق. ساويت روسيا ايچنده سربست سياحت امكانینی حائز بولغان بو ديپلومات، روس تيلينه آشنالغی آرقاسندا، كوب نهرسه‌له‌رنی كوروب آگلای بيلگه‌ن. او قرا ينادا، قافقاسيادا، حتی روسيانك اوزنده اهالی كتله‌سى بالخاصه قيزيل اور دونك اساس منبعی سانالغان دهقان اهالی ره‌ژيمده‌ن سوگ درجده‌نارا-ضيدر... بر سوغوش مقدراتینی، قانداغی مقداردا بولسادا، موجود اوردو-گنه بيشه آلمایدر. سوغوشنی بيشوچی اساس عامل احتياط كوچ مسئله-سيدر، كه بو جهت ساويت حكومتی اوچون تهلكه‌ليدر.

ساويت حكومتی اوچون سوغوشنی قورقولو ياسايتورغان عاملله‌رنك بری‌ده يول وه نقلیات ايشله‌رينك سوگ درجده‌ن بوزوقليغيدر. تيمير يوللار سوگ درجده‌ن يامان ايشله‌يدر. اوتوموبيلله‌ر يوره‌تورغان شوسه يوللاری يوق ديهرلك درجده‌در. بو شرائط ايچنده عسكر وه ارزاق نقلیاتی سوگ درجده‌ن آغیردر. آزدرد-كوبدر ايشكه يارارلق بر گنه شوسه مركزی روسيا ايله لهستان چيگه‌ره‌سینی باغلايتورغان يولدر.

4) بولشه‌ويكله‌ر بو تهلكه‌نی جوده آچيق كوره‌درله‌ر. اونگچونده اوزله‌رى هر قانداغی بر سوغوشقا قاتيشيب كيتوده‌ن قاجينادرلار. اونلار ملتجی سوسياليست آلمانانك كوچيب باراياتقانی، آوروپادا قومونيزم عليه‌دارى بناءغليه ساويت عليه‌دارى آقیتنك كوچه‌يمه كده بولغانینی دا جوده ياخشى بيله‌درله‌ر. شونگچونده اونلار برنجيده‌ن روسيادان جوده اوزاقدك غی اسپانيا اوستنده آروپانی اوز آرا چارپيشترماق اوچون اورونادرلار.

موسقوانی فرانسوز قومونستله زینی تیشقی سیاست مسئله له رنده قور- قولو سرگذشتهلر گه سورو کله گه نلک بیلن عیله گن یازیلار یالغز بو- کونکی فرانسا حکومتنه قارشی ساغ جبهه غازی تالارندا ایمهس، حکومت طرفداری رادیقوال سوسیالیست حتی سوسیالیست فرقهسی غازی تالارندا کویه یب بارماقدادر. اوزینک بوتون آوروپادا بر گه دوستی فرانسانگ ایچدن ضعیفله نووی وه یا فرانسادا و طنداش سوغوش اچقیب کیتووی ساویت حکومتینه نیمه اوچون کیره کدر؟ بو سورغونگ جوابی شوندا ی بولوب چیقادر. اوتکنن آپریل-مای آیلارندا غی سایلونی قازانیب چیقو- وندا قیزیل موسقواغا آچاغا منتدار بولغان فرانسا «خلق جبههسی» حکو- متی موسقوانک ایسته دیکی استقامتمده یورومه ی باشلادی. ساویت روسیانک ایچکی ضعیفنی کور گن فرانسادا بر طرفدان اینگلته ره بیلن باغلانیشتی محکمه وه، ایکنچی یاقدان آلمانیا بیلن یاقلاشو حرکتلری اوسوب بارادر. موسقواغا ایسه بو اونا مایدی. او فرانسانک تیشقی سیاستده ساویت روسیا ایله سیقی باغلی بولوب قالوونی، بو سیاسی دوستلقنک آلمانیا غا قارشی سو- غوشن اتفاقینا آیلانوونی ایستره ایدی. بو ایسه قین کورونه در. اگرده فرانس موسقوانک کورسه تووینچه یورومهسه، ساویت حکومتی اوزی او- چون او بیرده ایچکی آیریلقلار، حتی و طنداش سوغوشلاری چیقارونی فائده لی دیب بیلدر. ساویت حکومتی کوروشنده، بو صورتده آلمانیا هم ایتالیا نک کوزی قسماً بولسادا ساویت روسیادان آلیب فرانسایا آیلادر، که بو صورتله اوزی موقت بر زمان اوچون بولسادا آلمانیا تهله کسندن قور- تولوب تورغان بولادر.

۴
بر آمریقا اونیه درسیته سینک تورکستان ملی حرکتینه قزوقوی

قالیفورنیاداغی ستانفورد اونیه درسیته سینک روس انقلابینی تیکشیرو اینستیتوتی «تورکستاندا انقلاب وه ساویت حکومتیگه قارشی خلق قوز- غالانی» غا عائد ماته ریالارنی توپلاب، اینگلیز تیلیده اثرلر باستریب چیقا- ریشغا کیریشمدر. اینستیتوت توپلانان ماته ریالاردان کویینگ بولشه.

ویک منبعلارندان بولغانینی نظر دا توتوب، تورکستاندا بولوب اونکن انقلاب دوری حادثه له زینی بیطرفانه تیکشیریب تحلیل ایتو که یول آچماق نیتی ایله باش محرریمز چوقای اوغلی مصطفی بک دهن «تورکستاندا انقلاب وه خوقند مختاریتی» موضوعی اوستنده بر مقاله یازیب بیروینی سورا- مشدر. مقاله 1937 نچی ییلنگ فیورال آیندا حاضر لاینب تا پشیریلما چیقدر. ینه شو ستانفورد اونیه درسیتهسی اینستیتوتینگ تکلیفی اوزره مصطفی بک، لوندوندا چیقاتورغان 'Asiatic Review'، آنلی مجموعه ننگ 1928 نچی ییل آپریل ساتندا قیسقارتیلیب باسیلغان «تورکستاندا باسماچلیق» باشلیقلی مقاله سینده یه کی ماته ریالار له تولوقلا نتریب یازیب بیرمه کچی بولدی.

قارداش آذربایجان ملی حرکتلر نندهن

1 — ساویت روسیادا بولا یاتقان حادثه له وه قافقاسیادا، آینیسا آذربایجاندا یه کی- دهن باشلانان ساویت روسیا غا قارشی قوزغالانلار مناسبتیله آذربایجان هیئت مرخصه سی دنیا دولته ریگه تا پشیرماق اوزره بر مراجعتنامه حاضر لاماقدادر. بو مراجعتنامه ده مملکتده کی حقیقی آغیر وضعیت تولوقچا ایضاح ایتلمه کده در.

2 — آذربایجان ملی مرکزی حال حاضر دا دنیا افکار عامه سی نظر دقتینی آذربایجان خلقینک قومشولاریله بر لکده مستولبله رگه قارشی قهرمانچا یوروتمه کده بولغان کوره شینه جلب ایتجه که بر قاتار تدبیرلر حاضر لاماقله مشغولدر. قافقاسیادا سوگ چیقان قوزغالانلار- دا بو قیزغین ملی قورتولوش کوره شینک خارجه عکس ایتکنن چاقاقلار ندر.

هرات ده: افغانستانینگ هرات شهرنده یاشاچی تورکستان مهاجرلری 29 رجب (16 اوقتوبر) جمعه کونی توپلاناراق 1916 نچی ییلغی تور- کستان خلقی یالپی قوزغالانی ایسه مشله وه بو عصیاندا عزیز جانلارینی وطن یولندا فدا ایتکن شهیدلر نی خاطر لامشلا در. بو توپلانیشتا تور- کستان خلقینک روسیا مظلومینه قارشی 70 ییلدان بهری یوروتوب کیله یاتقان مجادلعه سی حقدن عامومی معلومات بیروچی تاریخی بر معروضه سویله نمشدر. (هرات، 12 شعبان، 1355 هجری تاریخی مکتوبده ن).

«تورکستان تورک گه نچله بر لگی» نشریاتی

شو ییل شباط سو گندا، استانبولداغی «تورکستان تورک گه نچله بر لگی» سالوندا، آتاقلی سیاسی محررلر دهن محرم فیضی توغای بیک تاماندان «تورکستانک دنیا پولیتیکاسنده کی موقعی» موضوعدا ویریلن معروضه «تورکستان تورک گه نچله بر لگی» طرفدان 16 ییلتک کتابچا حالدا باستریلمشدر.

Revue mensuelle

Organe de défense nationale du Turkestan

Rédacteur en Chef: **Mustafa Tchokai - Oghly**

يوليمزغا توغرو كىلگەن بوتون يازولار اوچون مجموعه مزنگ يىتلەرى
آچىقدىر. باسلىماغان يازولار قايتار يىلماس.

آبۇنە شەرتلىرى:

يىللىقى 100 فرانسىز فراقتى، آلتى آيللىقى 60 فرانك، اوچ آيللىقى 30 فرانك.

- 1 — « مساوات » فرقهسى ديوان كاتىبى على آذرتەكەن بىك نك باش محرر.
باشقارما دارى: رىمز چوقاي اوغلى مصطفى بىك نامىنا يوللانغان 19. 11. 36. تاريخلى مکتوبى
بى وقتىدا ايرىشمىشدر. او مکتوبىده « غازىناچىلىق، دوستلق وه جبهه داشلق باقىمىندان »
دىب اورتاغا آتيلغان نقتىلار، هر ايكى طرفنكدا ايستەمه دىگى مناقشەنى توغدورو
خوفىنى بىرە تورغانىدان، اونى باسشىدان تارتىندىق.
- 2 — باشقارما مزغا مقاله يوللاوچىلار مقاله لەرى آستىنا امضا قويولوشى كىرەكلىگىنى اونوما-
سىنلار. هر قانداى بر سىيدەن اوز اسم لەرىنى ياشىرماچى بولغانلار مقاله آستىنا
مستعار نام قويا آليرلار. فقط باشقارماغا اوز لەرىنك حقيقى اسم وه توغرو آدرەسلە.
رىنى آچىق يازىپ بىلدىرىشلەرى كىرەك.
- 3 — وقتىلە بىلدىردىكىمز كىبى « ياش توركستان » مجموعه سىنى توركىه تور اغيىنا كىرتمەك،
توركىه حكومتى اجرا وكېللەرى هيئتىنك 6 اوقتوبر 1934 تاريخده چىقاردىغى بر قرا-
رى ايله ياساق ايتلمىشدر. شوياقىمسز قرارلە تانىشىدىقدان بىرى طرفىمزدان توركىه تۆ-
براغيىنا « ياش توركستان » يوللانماغانىدان، توركىه پوستاسى مركزى اداره سىنك
مجموعە مزنگ توركىه كونه رىلمەكە بولغانلىقى حقتدا قىلغان شكائتلەر بگە باشقارما مز-
نگ سىب بولماغانلىقى بىلدىرىلەدر.
- 4 — دەلى دە چىقارلىماقدان بولغان « صدای مهاجرین » نام مجموعه نك ربيع الثانى 1355 هجرى
تاريخلى سانىدا باشقارما مزغا كىلدى.
- 5 — اورون آزلغىندان بعضى مقاله لەر ايله توركستان خبر لەرىنى بو سانغا كىرگىزە آلمادىق.

مجموعه مزغا تىيشلى هر تورلو يوللانمىلار اوچون آدرەس:

Mustafa Tchokai-Oghly

7, Square de la Fontaine

Nogent s. Marne (Seine)

France